PETRI CRINITI

VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI, DE

Honesta disciplina libri XXV.
De poëtis Latinis eiusdem libri V.
Poëmatum quoq; illius libri II.

Adhæc præter singulorum capitum sufficientem indicem, adiecimus alterū quoq;, qui memorabilium eorundem, & rerum, & sententiarum, abecedario ordine, ac iuxta chartarum seriem, elenchum præstet.

Corregido 1640

Tambien esta confor me este libro con el Expurgatorio de este año de 1632



BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS.

Corregido conforme al expurgat. de 1640

Martin Vazquez Siruela [illegible]

LIBRORVM DE HONESTA DISCIPLINA PETRI CRINITI, CAPITVM SINGVLORVM INDEX.

CAPITA LIBRI PRIMI.

CAPITA LIBRI II.

In uitæ

CAPITA LIBRI III.

CAPITA LIBRI IIII.

ex antiquis

De lega-

CAPITA LIBRI V.

CAPITA LIBRI VI.

De

CAPITA LIBRI VII.

doctiores

doctiores diuitum domos, atq; principum frequenter adeant, minimè autem ad eos diuites.

CAPITA LIBRI VIII.

I. De Simone Samarite, qui magus dicatur, & quomodo in urbe pro deo habitus sit, & quo cultu, atq; honore fuerit, & ex Tertulliani apologetico, & alijs authoribus.

II. De Aegyptiorũ antiquitate, eorũq; urbibus ex Põponij cõmentario, ac de alijs etiã regionibus nonnihil obseruatũ.

III. De triplici dicendi genere apud ueteres, & quo maximè stilo usi sunt Romani, Hispani, & Punici authores ex Mirandulæ sententia.

IIII. De falsitate oraculorum, quòd ad principum nutum ferebantur, exemplo Philippi Macedonis, ut Demosthenes, & alij probarunt.

V. Annei Senecę locus in epistolis expositus de meta sudante in urbe Roma, ac de Publio Victore, qui de regionibus urbis scripsit.

V. De Milonis Crotoniensis robore, è Pausania, ac de Maximino, & Firmo Romanis imperatoribus quo robore, & qua forma fuerint.

VI. De his qui fœcundiores fuerint ad prolem procreandam ac Proculi Aug. uerba de ingenti eiusdem libidine.

VII. De duodecim Romanis dijs, & eorum nominibus, qui singulis mensibus apud ueteres præponerentur, ex antiquo marmore, ac Ennij carmen additum.

VIII. Veterum poëtarum carmen relatum contra Caldæos & Ariolos, & qua ratione minimè sit illis adhibenda fides, ex sententia philosophi Fauorini.

IX. De crimine Scopolismi in Arabia, & locus apud iurecõsultos emendatus, ac leges item cõtra eos, qui limites ac terminos extrahunt.

X. De authoritate maxima imperij Romanorum, & episto-

CAPITA LIBRI IX.

de Romanis sacerdotibus flaminibus & pontificibus.

XI. Quã egregia, singularicꝫ doctrina præstiterit Mercurius Aegyptius in rebus diuinis, ac eiusdẽ uerba ascripta de deo, de mente, & de ainmis, in libro de sapientia dei.

XII. Qui sunt apud iureçõsultos iudices recuperatores in exti mãdis iniurijs, ac de iudicio recupatorio copiosè explicatũ.

XIII. Quã imprudenter atcꝫ imperitè ab his erratũ sit, qui Scirpum acceperunt pro ænigmate, & quod apud authorẽ Gellium Scrupum, non scirpum legendum sit.

CAPITA LIBRI X.

I. De doctrina Gamalielis Hebræi, & quo iudicio probauerit Iesum Christum pro deo accipiendum.

II. D Narsete eunuche, & Sophiæ Augusti uerbis ad eum, ac responsum Narsetis in fœminæ insolentiam.

III. De populi improbitate, ac de exilio Aristotelis, quòd impietatis accusatus in Chalcidem profugerit, tum alia obiter non iniocunda.

IIII. Quæ sunt maximè à dijs rogãda, & quo modo ex Platone, tum uersiculi Persiani de uotis peragendis.

V. Quantum concesserint Christo Romani imperatores Tiberius, & Hadrianus, ac de Alexandro etiã Seuero qui Christum inter alia numina adorauit.

VI. Vnde apud poëtam Vergiliũ ramus aureus, & uiscus in illice, in Sexto Aeneidos, ac de magia Druydum Vergilij carmen expositum.

VII. De Hetrusca disciplina, & quo studio Romani nobiles ad eam discendam mitterẽt, ac uersus ibidem ex XII addita.

VIII. De cura & periculis eorum, qui imperio præsunt, ac Saturni Augusti uerba ad hoc ipsum pertinentia.

IX. De antiquorũ proprietate in carmine, in rebus exprimendis, simulcꝫ Accij poëtæ uersus appositi ex Argonautis elegantissimi, & Q. Ennij.

Quæ

CAPITA LIBRI XI.

De nomini-

CAPITA LIBRI XII.

CAPITA LIBRI XIII.

tiano, eiusq; insignibus.

VI. Diligens adnotatio de generibus telorum ac nominibus & quæ cuiusq; gentis sunt, tum de Lancea & Cestris nonnihil.

VII. De anatomice disciplina, & historia de Aristomene Messenio, qui hirsuto corde fuerit, ac ibidem relata quædam ex ueteribus de humano corde.

VIII. Quomodo Diocletianus cæsar imperij dignitatē cōtempserit, & quibus uerbis apud populū Rom. deprecatus sit.

IX. Dissentire C. Pliniū ab antiquis scriptoribus de ursis Numidicis, & quòd in Libya & Numidia celebrentur ex Solino, Herodoto, & alijs.

X. De figuris & effigie elementorum ex Pythagorica doctrina apud philosophum Platonem.

XI. Quod in Romana theologia forent deus Sentinus, & deus Vitunus, ac de dijs etiam selectis nonnulla ex Varronis & Augustini commentarijs.

XII. Quàm sit grauissimum crimen nimia in homine insolentia, & quòd pro comitiali morbo habeatur, atq; execretur à philosophis.

CAPITA LIBRI XIIII.

I. Quàm probis moribus & egregia doctrina Plutarchus præstiterit, ac ibidem epistola eiusdem ascripta ad Vlpium Traianum Augustum.

II. Sacricommissum, & Implecōmissum, quomodo inter se differant, ex pontificū legibus, & quid significent.

III. De obitu dæmonū, ac memoranda historia de Panis interitu Tiberio cæsare imperante, ex Plutarcho, & Eusebio, tū de Christo etiam nonnihil.

IIII. Galieni imperatoris dicta imprudēter contra Romanam rempublicam & quo animo fuerit in acceptis cladibus atq; defectionibus.

CAPITA LIBRI XV.

CAPITA LIBRI XVI.

CAPITA LIBRI XVII.

& de Cyclopeis ludis ex ueterũ authoritate, ac Lucilij uersus de Polyphemo.

IIII. Quo habitu ac figura stylus esset apud ueteres, ac de parte eius deletili, & quid item sit stylum uertere ex Augustino, & Hieronymo & alijs.

V. Quæ sint serperastra in geniculis puerorũ alligata, & Aristotelis uerba in politicis, ex Varronis sententia exposita.

VI. Quid sit propriè Lychnuchos, & emendata uox in Suetonij historia, tum Lucretij poëtæ carmen additum.

VII. Quid in ueterũ numis sit A.A.A.F.F. ac de tribunitia potestate ad numos signandos, tum locus ex decemuiralibus tabulis.

VIII. Qui sint apud iureconsultos Directarij, & Dirigere, ac restituta in Pandectis uerior lectio, tum quid apud Græcos Tichobates intelligatur.

IX. De Tertulliani eruditione, ac eius uerba contra Marcionẽ hæreticũ relata, & quomodo Hieronymus ea trãstulerit.

X. Mos ueterum de mittenda imperatorum imagine ad urbem, siquando in absentia crearẽtur, & quòd ipsi Iudæi nullas imagines Cæsarum recipere uoluerunt.

XI. Qui sint apud Aeliũ Lampridium Bene nasati homines ac de imperatoris Antonini Heliogabali flagitiosa & infanda libidine.

XII. De Architæ columba uolatili ex mœchanica eius disciplina, ac de Boëthij philosophi pari ingenio & doctrina ad mœchanica quædã miranda efficiẽda ex Cassiodôri Varijs.

XIII. Mirandũ & adynaton uideri quod à Iosepho traditur de Alexandro Macedone, ut huic perinde ac Mosi mare Pamphilicũ patuerit cũ transfretaret in Persas cum exercitu.

XIIII. Aureliani imperatoris epistola ad Zenobiã Palmyrenorum reginã, & eius responsum quã alto & generoso animo ad eundem sit redditum.

Vnde

CAPITA LIBRI XVIII.

CAPITA LIBRI XIX.

CAPITA LIBRI XX.

Quid

VII. Quid apud ueteres sit Prætextatus sermo, ac de uerbis Prætextatis, & quomodo in ea uoce parùm consentiant authores.

VIII. Aenigmata duo allata, unum ex Platone, alterũ uerò ex fabulis Plautinis, & utrũq; lepidum, & perurbanum.

IX. De licentia ueterum poëtarum in notandis hominibus, ac elegans parodia Metelli consulis contra poëtam Næuiũ, tum de lege à censoribus lata, qua poëtarũ maledicentia reprimeretur.

X. De morbo elephantiasi, & unde nomẽ acceperit, ac de lichenis ibidẽ, & Gallica scabie cõtra quorundã inscitiam.

CAPITA LIBRI XXI.

I. Qui maximè dicantur apud ueteres nullo affectu perturbati, ac de M. Antonino imperatore & Philippo Augusto, qui nullo unquã commento ad risum potuit excitari.

II. De Mario Gratidiano, uiro prętorio, & quanta immanitate à Sergio Catilina dissectus atq; interẽptus fuerit in Syllanis tumultibus, ex Iulio Firmico, & alia de Catilina & Cicerone addita contra Fenestellam.

III. De uaticinijs per aquã & per uinũ, & apud quos maximè populos clara essent ex Plutarcho, & alijs authoribus.

IIII. Iunonis Monetæ nomen & origo allata, tum de eiusdem templis & inscriptione in nummis Cæsaris Domitiani Augusti.

V. De uiribus dæmonũ, & quòd eorum sex genera tradantur, diligens adnotatio ex cõmentarijs Pselli & Augustini.

VI. Quæ figura sit dicendi in ueterum libris Mediusfidius, quaq; origine censeri debeat, ac de Fidio deo nonnihil.

VII. Quibus uerbis in Latino sermõe uti debemus, & quã uerecunda esse debeat in cõponendis uocibus tralatio.

VIII. De insigni atq; mirifico portento infantis, qui duplici

CAPITA LIBRI XXII.

diendos in Romana ciuitate tres Atheniensium oratores, id est Carneadem, Critolaum, Diogenem, ac de illorum mirabili ingenio & facundia.

V. Quæ differētia tradat inter deportatos & relegatos, & qui maximè authores Deportari homines ac portenta scribāt.

VI. De quadragenario numero & eius potestate in puerperijs & infantibus, tum de festo die quē Græci Tetracoston appellant.

VII. De clemētia M. Antonini imperatoris, & q̄bus maximè uerbis cōtra se ipsum cōspirantibus parcendū monuerit.

VIII. Quā cōstanti, & alto animo fuerit M. Cato, & eius dictū de se, cum bella inter cæsarē & Pompeium æstuarent.

IX. De Prosa & Postuerta Romanis dijs, ac ibidē de Anteuorta, & quòd inter se differant, quaq́ ratione colerentur à Romanis.

X. Quæ sint Samiata ferramenta in Aureliani Augustini epistola, & Samiare arma, ac de Samijs uasis & Numæ Capedunculis in Romanis sacris.

XI. De oratore Isocrate, eiusq́ insigni facundia, & quo modo tria imprimis notanda præstiterit ex historia Pausaniæ.

XII. De eruditione Crispi Passieni, & eius eleganti sententia in habendis, probandisq́ amicis.

CAPITA LIBRI XXII.

I. Quòd Octauius Augustus tria potissimum in uotis habuerit, ac de fortunæ uiribus, honore, & nominibus apud Romanos.

II. De immodico luxu Antonini Heliogabali imperatoris ac de eius culcitris cum leporinis pilis, & perdicum plumis, ibidemq́ expositum de accubitis.

III. Quæ diuinationis species habenda sit Capnomantia, & Statij poëtæ uersus allati, atq́ expositi super hac uaticinandi ratione.

CAPITA LIBRI XXIII.

CAPITA LIBRI XXV.

Finis indicis singulorum capitum, librorũ Petri Criniti.

INDEX

INDEX MEMORABILIUM, QUÆ HIS LIBRIS CONTINENTUR.

A

Arbores

Caiana

Demo

En

F

I

Ma

Mela

N

O

P

Scope-

ſus

X

Z

FINIS INDICIS.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA AD BERNARDINVM CARAFFAM NEAPOLITANVM PONTIFICEM ANTIOCHENSEM PRAEFATIO.

EGREGIE factum est ac prudenter Bernardine Pontifex Antiochensis, ab his qui ueterum respublicas legibus atq; decretis instituerunt, quoniam cum alia multa in his, tum illud etiam decreuerunt, ut in illis hominibus præcipuè ornandis atq; illustrandis ratio haberetur, qui plurimum forent consecuti in bonis studijs, atq; honestis artibus. Quod abs te præclarè atq; diligentissime factum uidemus, qui in tantis patriæ tuæ incommodis ac periculis, minimè tibi ipsi, tuæq; clarissimæ familiæ defueris, quo magis laudari ab omnibus, atq; approbari debes. Ego uerò & amicitiæ iure adductus (quæ inter nos maxima est) ac excellentis tuæ doctrinæ merito prouocatus, dicare tibi constitui lucubrationes nostras de honesta disciplina, ac tuo nomini nuncupare, secutus eorum rationem, qui cum suffragari aliter nequeãt, bene saltem sentiendo atq; scribendo studiose adnituntur, ut gratiam aliquam referant. Quod & Varro Terentius (qui togatorum omnium doctissimus Terentius. Varro c.9.h.5.post. & c.11.h.w.

est habitus) faciendum in amicorũ officio existimauit. Neq; prætereà mihi excidit, quàm liberali congressu, quàm gratis ac doctis sermonibus me acceperis superiori anno cum Romæ agerẽ. Quod si nostra hæc, neq; ad Critholai libram expensa sunt, neq; ad Cleantis lucernam euigilata, (nam fateri inscitiam nostram maluimus, quàm modestiæ præscriptum egredi) diligentiam tamen adhibuimus haud mediocrem in hoc opere: neq; aliud à me propemodum quæsitũ est, quàm ut ea subinde (ut fit) adnotarem, carptimq; colligerem, quæ & honestatem eruditionis probarent, ac meliora præsertim ingenia iuuarent. Multa in his comperies, quæ ad ius ciuile & pontificium faciunt, alia rursus quæ ad institutiones ueterũ, & humaniores disciplinas pertinẽt, quibus tu quoq; miro studio atq; diligentia inuigilas. Neq; difficileis quæstiones, aut nimis anxias tractauimus, sed ciuileis inprimis & honestas. Minimè autem dubitamus fore quidem permultos, qui libidine magis accusandi, quàm animo rectè iudicandi adituri hæc sint, quoniam plerisq; innatum hoc est, ut malint uideri in alieno opere ingenioli, quàm in docendo atq; intelligendo alijs prodesse. Nam reprehendere atq; damnare imperiti etiam uolunt, iudicare ac probè expendere prudentes tantum, atq; egregiè docti possunt, ad quorũ ego iudicium semper mihi elaborandum existimaui. Sapienter uero & grauiter factum est à P. Scipione, qui uir optimus ab uniuerso senatu est appellatus. Nam cum minus probè atq; honestè, se consulem nominatũ comperisset, ea dignitate se abdicandum censuit, ne tam sanctum nomen ullo uitio teneri crederetur. Ex quo magis etiam Philoxenus uidetur commẽdandus qui reduci in carcerem maluit, quàm parũ honesto suffragio eximi. Quod à nobis ob eam causam relatũ est, quoniã ætate nostra permulti inueniuntur, qui pari inscitia atq; insolentia unum quemque accusant & assiduis reprehensionibus

Margin notes: P. Scipio. — Philoxenus.

onibus

onibus, nulla ratione, aut iudicio lacerant. Quorum nos tumidam, inanémque loquacitatem, non modo despicimus, sed ubique longè contemnendam arbitramur. Libuit autem hoc potissimum in opere quandam rerum uarietatem, & quasi syluam obseruationum admittere, ne legentium animi, in tam uaria, multiplicique lectione, aliquid saltem non inueniant, quod ingenium suum instruere, aut excitare possit. Qua in re, authores quidem habemus in Romanis litteris, magni nominis uiros, ac summæ eruditione celebreis: qualeis in Atticis Commentarijs: Aulum Gellium: Aurelium Macrobium, ac Probum Valerium. Apud Græcos etiam complureis traduntur, qui eandem in scribendo uarietatem magno studio sunt consectati: neque id quidem sine maximis laudibus, quo mihi multò rectius uidetur, eorum sequi authoritatem, qui, & in uitæ officijs, & in rebus scribendis, rationem habendam dixerunt: Non præsentis duntaxat ætatis, sed ipsius etiam posteritatis. Quod equidem semper effeci, cum multis alijs rationibus, tum quòd omnem prope ætatem in bonis artibus, atque honestis disciplinis non minore animi uoluptate, quàm studio hactenus consumpserim: pro quibus eò nunc magis standum, atque in acie durandum existimo, quo barbari populi infestis armis contra Rhomanas Aquilas, hoc est, meliores litteras, cladem & ruinam assiduè moliuntur: quod illis propè ad uotum successerit in tantis Italiæ fluctibus, atque fortunis, nisi per solerteis uiros atque prudentiores, diligenti cura, optimo studio prospiciatur. Sed hæc aliâs. Tu interim uelim læto capias hoc nostrum munus. Ita enim licebit pro ueteri officio diligentiam nostram probare: & amicitiam inter nos firmiorem atque integriorem constituere. Vale, & hæc nostra studia Oliue-

rio Caraffæ Cardinali Neapolitano patruo tuo, uiro amplissimo commendabis. Florentiæ Nonis Iunij, Anno restituti mundi Millesimo quadringentesimo.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De triplici tentorio Tamburlani, Scytharum principis, & qua conditione imperator maximus in conspectum & aciem hostium accederet.

NEmini dubium est, uitam ipsam mortalium, fieri multò prudentiorem & cultiorem ex rerũ, historiarumq́ obseruatione: sed ea præcipue sunt pluris æstimanda, quæ ad usum magis ipsum & uitæ rationes cõducunt, sicuti exempla antiquitatis sunt, ex quibus ita homines subinde fiunt prudentiores: ut qui optimè antiquitatem calleat, is æquè, & præsentia intelligit, & futura plerunq́ prospicit. Subit autem nunc στρατήγημα de Tamburlano Scytharum imperatore & eius sæuitia. Is enim quo maiorem hostibus terrorem atq́ metum incuteret, triplici tentorio in exercitu uti consueuit: sic ut in uno quoq́ dispar color appareret, quo animi quoq́ mutatio militis intelligeretur. Primum enim colore albo: purpureo secundum: tertium nigro proferebat. Idq́ ratione quadã imperij & uictoriæ faciebat, uir alioqui, & gestis, & authoritate clarissimus: nam ex colore tentorij uolebat ab his cognosci belli cõditiones cum quibus in certamen descenderet. Prima die cum in conspectũ hostium cum exercitu aduentasset, tentorium illud explicabatur, in quo significabat, nulla in re, si modo se dederent, iniuriã se

Stratigema Tamburlani.

aliquam illaturum. Quod si alteram diem hostis expectasset, tum coloris rubri tentorium educebat, quasi ad cædem & sanguinē. Si ad triduū res protrahebatur, pro colore atro omnia quidem atra futura, & extremam cunctis occidionē, prænunciabat.

CAPVT II.

Quibus disciplinis atq; præceptis Persarum reges filios instruerent, et qua potißimum ætate, ex Platonis Alcibiade.

Res digna memoria est quam Plato Philosophus refert in libro de ingenio hominis. Nam cū Socrates diligenter disserat quo studio ac diligentia Lacedæmones ad eruditionē uirtutis, καὶ παιδείαν, instruātur, mox ad ipsos etiā Persarū reges accedit, eorūq; mirificam sanè ac memorandā disciplinam recenset: siquidē apud eos inquit qui regis filius in regno succedit, primo eius natalē quicunq; in regno sunt celebrāt, simulq; in posterū quotannis eandē lucē sacris ac festis uniuersa Asia prosequitur: mox uerò nutriri puer incipit. Neq; id à quauis nutrice peragitur, sed ab ipsis duntaxat eunuchis, qui in regis aula omniū optimi censeantur. Nam illis hisdē reliqua omnia demandant, quæ ad pueri curam, educationēq; pertineant. Præcipuè uerò diligentiam adhibent maximam, uti natum ipsum decora, & egregia forma habeant: ex quo membra eius & artus accuratè ac diligenter dirigunt atq; componūt. Vbi uerò septimū ætatis annum cōplerunt, ad equestris disciplinæ magistros atq; ipsas in uenationes mittunt. Anno aūt decimoquarto curā eiusdē suscipiūt, qui Magistri regij nominant. Et hi quidē ex uniuersa Persia delecti quatuor sunt, qui cæteris omnibus uirtute præstēt, uidelicet sapiētia, iustitia, temperantia, atq; fortitudine. Ex his uerò primus eiusmodi magicā docet, quæ à Zoroastre Oromali filio perfecta

Magistri regij

fecta est, quæ nihil est aliud quã deorũ cultus, ideq; regia in stituta tradit. Secundus cõmonet, ut in tota uita ueritatẽ præcipuè colat. Tertius ne quo affectu, aut libidine superet, sed liberè uitã agere cõsuescat, sibiq; ipsi primùm imperare, nec alteri seruire. Quartus demũ intrepidum illũ, & impauidũ reddit, necubi metuẽdo seruus efficiatur. Hæc Plato in Alcibiade retulit, quo facilius præceptor Socrates Alcibiadis animũ ad ipsam uirtutẽ excitaret, simulq; delphicũ illud subinde respiceret: quo monemur, ut se ipsum quisq; pbè cognoscat, necubi imperio animi abutamur, quod a Plutarcho etiam Cheroneo præclarè exponitur.

CAPVT III.

De Psyllis ac Marsijs, eorumq; potestate in uenenis tractandis & de Exagono in dolium serpentum coniecto, ac de sillographis autoribus nonnihil.

DE Psyllorum ac Marsorũ populis qui maximè in tractãdis uenenis, experiẽdisq; ualerent, et Herodotus Alicarnasseus, & alij permulti scripserunt. Verũ quod in Romanis annalibus seruatũ est, & à C. Plinio relatũ id eiusmodi certè est, ut fidẽ propè historiæ exuperet de uiro Exagono, qui cũ fortè in urbe orator ageret, ac uenenorũ uireis, potestatẽq; iactaret, Romani quidem consules uolentem eũ in dolium serpentũ coniecerunt quo tanti facinoris experimẽtum facerent. Quæ res magnũ proculdubio miraculũ de Exagono, eiusq; ingenio præbuit cũ serpentes ipsi κὴ τὰ λοιπὰ ἰόβολα: in ipso eum dolio circulambe rent atq; demulcerent, Romanis hoc totũ spectantibus. Sed eẽ populi qui contra uenena polleãt, etiã oblogenas in Cypro insula, itẽq; Tentiri celebrãtur, qui esse adeò crocodilis terrori dicunt, ut uocẽ quoq; illorũ maximè reformidẽt ac fugiant: nã & fascinationes ab hisdem fieri traditũ est. Psylli

autem

autem apud quosdam pro uirulentis omnibus ac uenenatis intelliguntur. Timonis uerò opus inscriptum σίλλοι φιλοσόφων: quòd esset amarulentum carmen, plenumque mordacitatis.
Didymus. Nam & Marcellinus Ammianus Didymum quidem grã-
» maticum Alexandrinũ satyricè incessit, quòd is autores, ut
» inquit, sillographos imitatus libros sex contra M. Cicero-
» nem scripserit, iuxta illud uetus Sus Pallada. Siquidẽ in his Didymus ciceromastix potius dictus est, quã docti nomen assecutus, quod etiam Gallus Asinius, & Laërtius Licinius pari improbitate factitarunt: cuius commentarius titulo (ut inquit Gellius) infando ciceromastix diceretur.

CAPVT IIII.

Anacharsis Scythæ sententia, de populari Atheniensium statu, & quo pacto populi administratio ab honestis & prudentissimis uiris fugienda & detestanda sit.

RElatum est à Plutarcho Chereneo, quo pacto Anacharsis Scytha, qui ex septem fuit Atheniensium statum (qui populi imperio agebatur) breui interiturum prædixerit. Nam cũ fortè is in Atheniensis populi concionem foret deductus, ac spectasset ea quidem omnia quæ summa in repu. & præcipua erãt iudicio populi discerni. Miratus primò est Atheniensiũ conditionẽ, qui cũ rebus preclare gestis, & autoritate apud omnes præstarent, ad tam iniquum imperium pœnæque obnoxium, deuenissent, itaque prudentissimè inquit: ô rempublicam bre
» ui perituram, in qua uiri principes consultent: populus aũt
» & imperita rerum plebecula decernat, cui uidelicet propriũ
» sit, & in minimis maximè formidare, & in maximis minimè prospicere. Quod hercle dictum Anacharsis ἐκ τοῦ μαντικοῦ fuit, ex quo Plato philosophus & ueritatis uindex, rerumque publicarum uir consultissimus apertè dicebat, nullo modo

iustum

iustum imperium uel ciuitatem adpellandam, in qua popularis improbitas summa quæque reipublicæ munera tractare præsumat, nec enim de nihilo Charondas (qui leges Cathinensibus condidit) in hunc modũ de populo concludebat. Qui se populo committit, fortunam nõ rationem sequitur: qui fortunæ fauet, periculo & aleæ se dedit: qui in alea est, ad ruinam & cladem inclinat, sic ille in populo fortunam, in bonis rationem ponebat.

CAPVT V.

Pacuuij carmen relatum de fortuna eiusq; multiplici potestate. Et quid item de eadem C: Plinius scripserit.

QVoniam permulta passim ab authoribus de fortuna eiusque uiribus scribuntur, libitum nobis in præsens Pacuuianum carmen apponere, in quo graphicè quidem & eleganter uis ipsa fortunæ ac potestas ab eo sit expressa his uersibus:

Fortunam inquit insanam esse & brutam perhibent philosophi,
Saxiq; adinstar globosi prædicant esse uolubilem.
Quia quo saxum impulerit fors eo cadere fortunam autumant:
Cæcam ob eam rem esse uocant quia nihil cernat quò sese applicet.
Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilisq; sit:
Brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoscere.

Fortuna cæca.

Hactenus Pacuuius. Quod etiam carmen M. Cicero in Rhetoricis rettulit, nequis in eo quæritando diutius fatigetur, & si quidam paulò indoctius id ut solutam Ciceronis orationẽ adducant. Plinius autem in hunc modũ de eiusdem fortunæ poestate ad C. Vespasianũ, toto inquit mũdo & locis omnibus, omnibusque horis, omniũ uocibus fortuna sola inuocatur, & una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur. Sola laudatur, sola arguitur, & cum conuitijs colitur, uolubilisque, à plerisque uerò, & cæca etiã existimata, uaga, inconstãs,

c. 7. h. 2.
[handwritten marginal note, partly illegible] C. Vespasianum ... T. Vespasianum. c. 2. h. 4.

 incerta,

incerta, uaria, indignorumq; fautrix, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola utramq; paginam facit. Apud Scythas uerò eiusdem simulachrum sine pedibus fingebatur, ut manus tantum, & pēnas haberet. Apud Smyrneos aūt eiusmodi fuit, ut capite polū fulciret, & manu altera cornu Amalthcæ retineret, quæ Bubali statua etiam à Pausania describitur.

CAPVT VI.

Quàm eruditè Plato philosophus scripserit homines iracundos memoria præstare, grauels autem obliuione. Tum de thracensibus populis & cæli potestate.

NEmo est omnium qui ignoret, qualis, quantusq; Plato philosophus, & uitæ & ingeniorū existimator fuerit, ut eius quidem iudicium in quacq; re ad amussim factum meritò credatur. Sed eruditè ac prudenter uisus mihi est eos homines adnotasse, qui uel iudicio, uel memoria præstent. Tum quo maximè argumento hoc totum prænoscamus. Nam eos inquit maiori memoria esse, qui ad iram & cōtentiones facilius excitantur. Eos uerò qui modestiam & grauitatē præ se ferunt, segniores plerūq; & obliuioni obnoxios. Sed uerba ipsa subijciemus ex Platonis libro de scientia, quo loco Demetrius cum Socrate hanc partē exequitur, de Theeteto agens. Est admodum (inquit) arduū, reperire hominem ingeniosum, qui simul etiam mansuetus, atq; modestus sit: nec enim fuisse quenq; hactenus, aut esse uideo, qui eo naturæ genio sit, ut utrūq; simul habeat. Sed enim qui acuti sunt, callidiq; ac memoriosi & dociles in iracundiam ferè, atq; cōtentiones ferūtur præcipites, atq; raptātur, perinde ac ipsæ naues sine ullis retinaculis. Iidemq; homines furore potius quodam, quàm fortitudine præstāt. Verūm qui natura grauiores sunt, sicubi se inquit ad discipli

has conferunt, tardi, desides, obliuiosi, atque obtorpescentes uidentur. Nam & Thracenses populi, ut est autor Aristoteles, quia robustiores, hebetioresque sunt, nullius propè memoriæ censentur: siquidem ad quatuor tantum enumerant neque ultrà rationem producunt, quòd eis priora excidant, si plura connumerent, sicut pueruli faciunt. Quæ res cæli (ut opinor) merito, & defluuijs accidit: quando ipsi ferè homines καὶ τὰ ἄλογα ζῶα magna ex parte ex illis cōstant. Vnde sic Iulius Maternus ad Mauortiū Lollianum in Astronomicis: Quædā (inquit) gētes ita à cælo formatæ sunt, ut propria sint morum unitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, auari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & uoluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi.

Thracenses stupidi.

CAPVT VII.

De obitu Hermolai Barbari Veneti, & Pici Mirandulæ officio erga eundem cum pestilentia in urbe laboraret.

QVo tempore has nostras commentationes meditabar, relatum mihi est, Hermolaum Barbarum (qui Romæ tum agebat) pestilentiæ morbo affectum, quæ res Picum Mirandulam, & Angelum Politianum, uiros & ingenio, & doctrina nobileis, ita statim commouit atque effecit, ut illacrymari propemodum cœperint, ac sortem bonarum literarum maximè questi sint: quasi in hoc uno homine romana res periclitari uideretur: neque iacturam quidem, sed naufragium foret, si Hermolaus interiret. Deinde autem Picus, ut uir maxime officiosus, & ingenuè doctus, excogitare cœpit, quo nam pacto qui Florentiæ tum ageret, scire

opem Hermolao absenti posset. Itaq; statim pharmacon cōtra pestē, quod ille sibi, si quando incidisset asseruabat, diligentissime curat, ut Romam quā celerrime ad Hermolaū deuehatur. Dicebat autem Picus illud ipsum ex oleo scorpionum, lingulisq; aspidum, & alijs eiusmodi uenenis confectum, ut nihil fieri possit contra pestilentem morbū cōmodius aut præsentius. Sed interim dum antidotū ad Hermolaum defertur, sæuiente morbo in fata concedit. Quam rem libuit hoc loco referre, ut quorundam insolentiam pariter & inscitiam reprimamus, qui cum seipsos doctrina cæteris præferant, & præferri cupiant: in hoc maximè gloriantur, si doctissimo cuiq; maledixerint; & alia reprehēdentes, in quęq; pari dementia blacterent, cum sit officium uiri humanioris non disciplinis modò, sed etiam doctis fauere, quod ipse Picus Mirandula egregiè præstabat: reputans animi parum liberi & insinceri esse, inuidiæ magis, quàm doctrinæ concedere. In quo & Plato & Xenophon meritò sunt à doctis reprehensi, cum neuter mensionem usquam de altero fecerit, sed obliquè potius alter alterum perstrinxerit. Quo magis etiam damnādi sunt, quod amœnitatis socraticæ duo fuisse lumina creditū est. Et is hercle posteritatem deserit, qui antiquitati addictus nihil suæ ætati concedit.

Pharmaci ad pestē fugādā cōpositio.

Platonē inter & Xenophontem simultas

CAPVT VIII.

De sæuitia Fuluiæ in Ciceronis caput, & qua ignominia habitus sit, ex Dionis historia: & carmen Seueri poëtæ additum ex eodem Cicerone.

QVantopere sæuitum sit in M. Tullium à M. Antonio post eius cædem, testis est uniuersa antiquitas: qualiq; ignominia & iniurijs affectus fuerit, cum eius sacrum caput ac manus crudeliter abscissæ, ac pro rostris affixæ fuerint. Primò enim allatū ipsi Antonio

caput

caput in mensa apponi uoluit, perq; diem illud aspexit, quo usq; tali spectaculo animũ exatiasset, deinde tollendum præcepit, ut Appianus Alexandrinus refert. Sed quod est apud ipsum Dionem Prusieum, & in Sudæ collectaneis notatum repetendum arbitror, ne tam sæuam, tam crudelem, sceleratamq; immanitatem in sacrosanctum eloquentiæ principẽ non consideremus, præsertim agente hoc fœminę improbitate. Nam cum Fuluia Antonij uxor, eiusdem M. Tullij caput in manibus retineret, primò illud maledictis ac diris execrata est. Deinceps etiam inspuens, gremio suo apposuit, acriusq; inspiciens linguam quoq; illi è faucibus extraxit, & in eam sæpe aciculam infixit, qua tunc ad ornamenta capitis utebatur, ne quid omnino posset ab aliquo desiderari, in quo muliebris sæuitiæ argumenta deessent. Huius autem cędem, atq; immane facinus permulti apud ueteres, tum prosa, tum carmine deplorarunt ut, Portius latro, Albutius Sylo, Cestius Murrhedius, alijq;. Sed nemo tamẽ elegantius, doctius, efficatius, quàm Seuerus Cornelius his uersibus, uti ab Anneo Seneca traditum est:

Oraq; magnanimum spirantia pen[...] uirorum
In rostris iacuêre suis. Sed enim abstulit omnis
Tanquàm sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Iurataq; manus, deprehensaq; fœdera noxæ,
Patriciumq; nefas, est nunc & pœna Cethegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor, aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt. sacris quid exacta artibus ætas?
Abstulit una dies, æui decus, ictaq; luctu
Conticuit latiæ tristis facundia linguæ.
Vnica sollicitis quondam tutela, salusq;,
Egregium semper patriæ caput, ille senatus

Vindex ille fori, legum, ritusq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis,
Informes uultus, sparsamq; cruore nefando
Caniciem, sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus cuius proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata, deosq;,
Respexit, nullo luet hæc Antonius æuo
Hoc neq; in Emathio mitis uictoria Persæ
Nec te dire Siphax non fecit in hoste Philippo.
Inq; triumphata ludibria cuncta Iugurtha
Affuerat, nostræq; cadens ferus Annibal iræ
Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

CAPVT IX.

Taciti uerba explicata in Iudæorũ historiã, & quo pacto Christiani etiam sunt Asinarij appellati, quáq; ignominia Christi effigies ab antiquis depicta fuerit, in quo insolentiam pariter atq; odiũ contra christianam religionem ostenderunt.

VErba sunt Cornelij Taciti, quo loco historiam de Iudæorũ origine & moribus scribit. Assensêre Iudæi Mosi duci, atq; omniũ ignari fortuitũ iter incipiũt, sed nihil æqué, quã inopia aquę fatigabat. Iamq; haud procul exitio totis campis procubuerunt, cũ grex asinorum, agrestũq; è pastu in rupem nemore opacam conscẽdit. In quibus uulgatissimi ferè codices deprauati alicubi cõperiuntur. & quidem ineptissimè, uti res ipsa. Et Sept. Tertullianus docet, qui Taciti uerba mutuatus, ad hunc modum in Apologetico id explicat: Refert (inquit) Tacitus Iudæos Aegypto expeditos, siue (ut putauit) extorres, uastis Arabiæ aquarũ locis egentissimos, cum siti macerarentur onagris, qui fortè de pastu potum petituri existimabantur, indicibus fontium usos, ob eámque gratiam

gratiam consimilis bestiæ superficiem cōsecrasse. Notū est enim quòd ipsi quidem Iudæi ab Appione Alexandrino, Moloneq; & alijs notati sint, quòd aureū asini caput in templi sacrario seruarent, atq; adorarēt: quoniā Mose duce (ut improbè asserunt) asinorum beneficio aquas Iudæi inuenerunt. Quod esse falsum & planè fictitiū Iosephus Iudæorū uernaculus, & templi sacerdos, alijq; complures asseuerant. Vnde idem Tacitus, ut mendaciorū loquacissimus à nostris meritò incessitur. Romani aūt ueteres pari causa & christianos æquè ac Iudæos Asinarios uocarūt, obstinato uidelicet in Christi nomen odio, quem per ignominiā etiā Chrestū, per e literā appellabant. Sed & figuris, picturisq; Christianis illudebant, quando infando etiam picturæ genere, deum nostrum, sic depictum spectanti populo proposuerunt, ut is foret auribus asininis, pede altero inungulatus, librum gestans, & togatus: cui flagitio (ut scelus adderent) tali titulo Christi effigiem dedecorarūt: Deus christianorum ὀνόχητος. Qua in re uel ipse quidem Tertullianus ægrè à risu abstinuit, cū nomē ipsum & formā cōspiceret.

Asinarij
Crestij

CAPVT X.

Dictum Theodôri Gazæ nimis improbum cum Bessarione philosopho, super doctrina diui Hieronymi, & quomodo iniquius pro Ciceroniano fuerit accusatus.

DIctum celebre est Theodôri Gazæ de diuo Hieronymo, eiúsque eruditione, affectum fuisse iniuria Hieronymum à Ruffino, quòd eum pro Ciceroniano accuset, in quo paulo audacius ironia est usus. Nam quid (inquit) opus, ut in re falsa in ius appellaretur, litémque illi ad tribunal Christi de nimia eloquentia contestaretur. Sed hoc totum de Gazæ ingenio & acumine pro re nata exponemus. Erant fortè

cum

cum Bessarione Niceno, uiro in philosophia excellenti, Theodôrus Gaza, & Plethon Bizantius, qui cognomēto γέμιστος appellatur, tres eo tempore (ut constat) uiri doctrina, & ingenio nobiles. Quæsitum est igitur de diuo Hieronymo, quantum in romana eloquentia præstiterit. Ex quo
» Bessarion: Facundia (inquit) maxima fuit apud latinos
» Hieronymus, quando, & affectatæ nimis eloquentiæ pro
» Ciceroniano & habitus sit & accusatus. In quo Theodôrus dicit risum mouisse, ut qui foret in romana etiā eloquentia
» censor acerrimus. Et simul iniuria hæc (inquit) o Bessariō
» insignis in Hieronymum facta est à Ruffino, plagasq; il-
» las nullo suo merito tulit. Quo dicto Bessarion & Gemistus magis riserunt, cognito Theodôri ingenio, & attica urbanitate. Neque prorsus negauerim quædam esse in Hieronymo, quæ non usq; quaq; romanam in dicendo puritatem atque elegantiam probant. Quod equidem uitium (si id uitium est) non homini, sed tempori, & professioni tribuendum existimo. Nam inter Christianos homines (ut
» idem inquit Hieronymus) non eloquentiæ, sed uitæ accu-
» santur uitia: in quo tamen improbior atq; audatior uideri potest Theodôrus, qui tam apertè contra Papiam legem latinam ciuitatem inuadit, eúmque uirum in ius appellet, qui de omnibus ueterum disciplinis quàm optimè meritus dicatur.

Lex Papiá

CAPVT XI.

De Socratis cōstantia cū uxoribus, ac de eius effigie et deformitate ex Hieronymo: tum de imaginibus philosophorū in ueterū gymnasijs.

LIbrum fecit Hieronymus cōtra Iouinianū, in quo de bono & laude uirginitatis, cū copiosè differat cōplures fœminas recēset quæ tali merito apud uarios populos ac nationes præstiterint, prætereaq;

mala

mala & incommoda, quæ ex ipsis uxoribus proueniant, unde cũ de Socrate philosopho ageret, quàm constanti animo earum iurgia & contumelias perferret, non modò inquit Socrates hanc uxorũ improbitatem patienter ferebat, sed illas ultro de sua etiã deformitate irridebat. Nam Xanthippe quidem & Myrtho, quæ filia Aristidis fuit, siue (ut tradit Hieronymus) neptis, cum Socratis ambæ forent uxores, ex lege illa Atheniensium ob ciuitatem replendam, in muliebreis subinde contentiones propter eundem Socratem deueniebant. Sed is in hunc modum illis inter se iurgantibus perurbanè illudebat, ut à tali improbitate & conuitijs abstinerent: neq; dignum esse, ut propter eum disceptarent, qui esset homo tam fœdus ac deformis, quiq; simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, & repandis cruribus. Hæc Hieronymus de facie philosophi Socratis, quæ me quoq; monuerũt, ut ea referã quæ de forma, & effigie ueterum philosophorum, in atheneis gymnasijs, Pritaneisq; olim uiserentur, sicuti Sidonius Apollinaris ad Faustum tradit. In Areopagis inquit uel gymnasijs curua ceruice Zeutyppus, Aratus panda, Zenon frõte contracta, Epicurus cute distenta, Diogenes barba comãte, Socrates coma candente, Aristoteles brachio exerto, Xenophanes crure collecto, Heraclitus fletu oculis clausis, Democritus risu labris apertis, Crispus digitis propter numerorũ indicia constrictis, Euclides propter mensurarũ spacia laxatis, Cleantes propter utrunq; corrosis.

Lex Atheniẽ

CAPVT XII.

Quanta prudentia, ac doctrina Messala Coruinus præstiterit, & quomodo præfecturã Rom. urbis recusauit, ut inciuilẽ atq; immoderatã dignitatem.

Dictum à nobis aliàs de imperatore Diocletiano, eiusq; ciuili animo, atq; modestia in Romano imperio gubernando, cum ætate iam ædita in suis hortulis molliter consenescere in ocio maluerit apud Sa

lonas, quàm Romanæ reipublicæ administrationem subire. Sed illud de Messala Coruino dignum satis existimaui, quod hoc loco referretur, uiro in publicis officijs, atque omnibus disciplinis clarissimo. Is igitur primus omniũ Romanæ urbis præfectus constitutus, die sexta (ut ab Eusebio traditum est) ab ea dignitate se abdicauit, qua in re maiorem habuit rationẽ patriæ, quàm suæ dignitatis: ut qui diceret, inciuilem atque immodicã esse potestatem, nec in Romana ciuitate ferendã. Quod equidem iccirco seruandum putaui, quoniam præfecturæ ipsæ urbanæ, magnas sæpe factiones, atque calamitates in urbe excitarunt. De hoc autem Messala, eiusque singulari prudentia & grauitate, ut alia nunc omittamus, testimoniũ extat amplissimum M. Tullij Ciceronis, sic enim ad Brutũ: Messalæ (inquit) excellentiam nõ possum silentio præterire, caue putes quenquã esse illi similem, cõstantia, cura, studio reipub. & eloquẽtia qua mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem cum prouectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque illi biẽnio ante obitum contigit, quod Orbilio itidem Beneuentano accidisse constat, unde illud poëtæ Bibaculi Orbilius ubi nam est literarum obliuio.

Messala Coruinus

CAPVT XIII.

Christianos fuisse per ignominiã Semißios & Sarmentarios uocatos, & quod semisses homines, pro minutioribus, & ignauißimis à ueteribus dicãtur.

PAlàm est quanta libidine ac sæuitia Ro. olim principes christianos homines insectarent, surgentẽque religionem comprimere conati sint: nam & sæuissimis decretis, atque edictis nõ abstinuerunt, quo tã propensam religionem & egregiã animi constantiã perfringerent, quod innumeri propè authores testantur. Itaque conuitijs etiam & maledictis Christianos uulgo exagitabant, Se

curancie id memorie mandari et notarios summi p[illegible] officij.

missios

missios, & Sarmentarios ridiculo nomine appellantes, ut à Septimio Tertulliano proditum est. Neque alia ratione sic eos uocarunt, quàm quòd ad stipitem dimidij assis reuincti sarmentis additis, concremarentur. De quo supplicij genere Pamphilus quoque Eusebius meminit. Quin & Augustinus sarmentis tradit complureis Christianos consumptos, quo circa Sarmentarios dictitabant. Semisses autem illi homines à ueteribus sunt nuncupati, qui breuiculi, atque minutiores extarent, quasi ad mensuram dimidij assis: ut semodios, & semuncias dicimus. Vnde Publius Vatinius ad Ciceronem: Simius (inquit) non semissis homo contra me arma tulit. Sed & Tiberius Donatus in commentario Vergiliano ad Donatianum filium, semiuiros dici refert, quasi ex semissibus constanteis: quibus nihil haberi deterius potest. De usuris autem, quæ per besseis & semisseis dicerentur, cõmodè à nobis dictum est.

CAPVT XIIII.

Anquiro & Anquisitiones, uocabula esse Romana & honesta, quibusq; authoribus id asseratur contra quorundam inscitiam.

RIsum mihi grammatici quidam nuper mouerunt cum Romæ agerem. Nam inter alias eorum ludicras quæstiones atque ineptias, uerbum hoc quod est Anquisitio, & Anquirere, perinde atque insolens, & inhonestũ afferebant: neque dignum quod à Romanis hominibus, pro Latino & sincero haberetur. Quod ego pro tempore dissimulandum potius, quàm exponendum putaui. Sed hoc quidem uerbum satis frequens apud ueteres cõperitur, & si alicubi deprauatum sit, próque eo inquisitiones repositum. Nec enim Liuius tantum in Romana historia usus est, sed & Marcus Cicero & Iunius Columella. Marcus quoque Sergius commentarium scripsit anquisitionũ

 onũ

Cõmentarium acquisitionum onum titulo, ſicuti à Terentio Varrone obſeruatum eſt, quo loco de accenſi officio ac poteſtate diſſerit. Dictum uerò eadem figura eſt, qua & amputare, & ambuſtum, & an- *Amputare.* ceſum dicimus. Nam amputare, circumputare eſt, ut à Sext. etiam Pompeio exponitur. Vnde aurum purum, pro puro & purgato ab antiquis acceptum eſt. Anquiſitiones autem intelligimus, cum diligẽti perueſtigatione aliquid circum- *Annus.* quæramus, quod & Ver. Flaccus probauit. Hinc etiam annus deductus eſt, ab ipſo temporis circuitu, ut ex Capito- *An.* ne Atteio refert Macrobius: quoniam an pro circum ueteres poſuerunt: unde anterminos, circunterminos, & anſanctum. Et ambire, pro circumire: quæ grammaticorum commentarijs peruulgata atq; detrita ſunt.

CAPVT XV.

Quod eodem die natalis Alexandri Macedonis fuit, & templi Dianæ Epheſiæ concrematio, ac de authore ipſo incendij cognitio non iniucunda.

IN ueterum libris ſeruatum eſt, eodem die natalem Alexãdri Macedonis fuiſſe, et Epheſ ę Dianæ templũ illud memoratiſſimũ incẽſum quod inter ſeptẽ toto orbe pulcherrima refert̃. Id aũt accidit Olimpiade Centeſimaſexta, ut annales tradunt. Nomen uerò eius qui tantum facinus fuerit aggreſſus, fuit Heroſtrato. Itaq; cum captus foret, atq; interrogatus ab Epheſijs, quanam ratione adductus, tantum ſcelus perpetraſſet non aliam ob cauſam reſpondit, quã ut maiorem nominis famam, atq; æternam celebritatem conſequeretur. Quo cõperto, decretũ ab omnibus Epheſijs factũ eſt, ne quis eũ ullis unq; temporibus nominaret. Neq; me latet, ſepties fuiſſe id templũ reſtitutũ, ut Mutianus eſt author. Strabo aũt uir in perquirendis ueterũ monumentis diligens, refectum aſſe-

asserit, longeq́ præstantius, ac maioribus ornamentis absolutũ, Dinocrate tanti operis authore, qui Alexandriã quoq́ urbem construxit. Qua in re Athenodôrus quidem ac Tymeus à Strabone aduocantur. Dinocrates.

CAPVT XVI.

De doctrina Annci Senecæ philosophi, & eius sententiæ allatæ, quæ sint ab omnibus ediscendæ atq; obseruandæ.

IN Seneca Anneo complura passim comperies, quæ animi magnitudinẽ, constantiamq́ & grauitatẽ maximã indicent. Nam de hominis eloquutione, & stylo orationis, nihil mihi dicẽdũ existimo hoc loco, cũ nostri quidam critici, ut incultum atq́ inelegantẽ meritò notauerint. Quod si mores in eodem quærantur, si uitæ præcepta, si æquitas, modestia, cõtinentia, cæteræq́ uirtutes exigantur, perdoctè id quidẽ, & grauiter laudatas ab eo, & absolutas inueniemus, cũ uitia quoq́ & libidines, oẽmq́ nequitiã magno studio reppulerit, & cõstanter represserit: cuiusmodi sunt hæc, quæ nuper ueluti Pythiæ oracula censui ediscenda, ac in memoria semper retinenda. Nihil est (inquit) turpius, quã grandis natu senex, qui nullũ habet aliud suæ uitæ argumentũ, quo se diu uixisse dicat, præter ætatem. Item & illud de officijs & actionibus hominũ: Ita uiuendũ (inquit) cũ hominibus, tãq́ deus uideat: sic loquendũ cum deo, tanq; homines audiant. Quæ cũ nuper Ioanni Canaccio retulissem, omnibus quidẽ locis atq́ templis habenda atq́ obseruanda asseruit: homo non minori cõstantia animi insignis, quàm egregia uitæ sinceritate. Neq́ mirũ uideri debet, si diuus etiã Hieronymus, hunc ipsum Senecam in Christianorum academiam ac sanctorum catalogum pertrahere conatus est.

CAPVT XVII.

Quod sit grauißimum scelus, auaritiæ crimen, ac uerba ibidem ex epistola Caßij, & alia ex Sallustio ad id pertinentia.

QVàm multa, & quã uaria scripta sint à ueteribus, cõtra auaritiam palàm est, cum omnes propè authores, magnis quidẽ cõuitijs, insectationibusq́ tantum scelus execrati sint. Sed Auidij Cassij uerba ex eius epistola repetenda sunt, quoniam si hoc malum priuato homine indignum est, certè in principe nefandum, atq; mulctandum. Sic igitur Auidius Cassius ad generum suum: Miseram rempublicam atq; infelicem, quæ nimis diuites, diuitiarumq́ cupidos patitur. Itaq; M. Antonius imperator, uir, & moribus, & rebus gestis clarissimus, nihil in tota uita magis timuit, atq; deprecatus est, quàm auaritiæ famam: sicuti relatum est a Iulio Capitolino. Nam quantum à tali crimine abesset, testes optimi sunt eius epistolæ. Vero aũt uerius est, quod à Crispo Sallustio refertur in hunc modum: Belua, fera, immanis, intoleranda est auaritia. Quo intendit, oppida, agros, phana atq; domos uastat: diuina cum humanis permiscet. Neq; exercitus, neque mœnia obstant, quo minus ui sua penetret. Fama, pudicitia, liberis, patria atq; parentibus, cunctos mortaleis spoliat. Ex quo nobilis illa ac uehemens execratio, si essent inferi, auaritiæ, cuniculi eos refodissent. Quod ob eam rationem seruaui, ut facilius cõsiderari possit, quãtum ætate nostra, in eorum dignitate ac imperio sperandum est, qui ad aurum & diuitias cõgerendas, animum semper intendunt: cum sit hoc uitium præter cætera omnia uitiosissimum.

CAPVT XVIII.

Indigitare deos quid sit, ac de Indigitamentis, & qui dij indigetes uocati sint, ex multis authoribus.

VErba sunt in ueterum cōmentarijs Indigitare, & Indigitamenta, de quibus nōnihil dicendum existimaui, cum paulò sint obscuriora, & à nonnullis inepte exposita. Indigitare igitur pro eo accipere debemus, quod est, indigetem, & diuinum comprecando reddere. Nam eos dicimus ferè Indigetes (ut à multis traditur) qui nullius rei egeant: id enim est tantum deorum, ut Xenophon Socraticus asseruit. Hinc illud peruulgatum: Calendis Maijs solitos ueteres, bonam deam, Faunamq; & Opem, & Fatuam, ex pontificū libris indigitare. Virgines autem Vestales cum indigitare Apollinem uellēt (ut à Vectio Prætexato refertur) Apollinem medicum, Apollinē pæana dicebant. Quo loco celebrare, & comprecari à Festo expositum est. Sed & Frontinus urbem Romam ueteri uerbo indigetem uocauit: Romana (inquit) urbs indiges, terrarumq; dea, cui par est nihil, & nihil secundum. Dij prætereà indigetes illi habiti sunt in pōtificum libris, quorū nomē uulgari non liceret, ut authores sunt, Verrius, Dionysius, et Festus, quanq; Aeneas quoq; indiges dictus est, eidēq; templa constructa, cum in certamine contra Mezentium nusq; comparuisset. C. uerò Flaccus librum composuit de indigitamētis, eūq; ad Cæsarē misit, ut Censorinus meminit cū de nomine et potestate Genij disserit. Neq; illud ignoramus indigitamenta à quibusdam pro incantamentis & ueneficijs exponi, sed hoc ab indagando (ut puto) alterū ab indigendo deductum est. Roma indiges

LIBRI PRIMI COMM. PET. CRIN. FINIS.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Remedium de ſoluẽdis amoribus, cũ mirifico exemplo Fauſtinæ, ac de natali Commodi imperatoris qui omniũ crudeliſsimus fuit.

RElatũ eſt in Græcorũ cõmentarijs, quanam ratione, ac remedio, uti homines oporteat, in ſoluendis amoribus. Necꝗ Magi tantum in ſuis libris hoc tradiderũt, ſed etiam Cadmus Mileſius, qui inter alia hiſtoriæ monumenta libros aliquot cõpoſuit, de abolendo amore, ſicuti ſcriptum eſt in Suidæ collectaneis. Nos uerò exemplum

Fauſtina.

nunc apponemus, de Fauſtina illuſtri fœmina. Quæ cũ Antonij pij imperatoris filia eſſet, & Marci philoſophi uxor, cũ gladiatoris amore nimio, ac ſupra fidem tabeſceret, mirifico prorſus cõmento excogitatũ eſt, ut à tanto amoris cõtagio eam redimerẽt. Nam cum M. imper. ex ea rem percepiſſet, Caldæis hoc & mathematicis expoſuit, à quibus decretum eſt pro Fauſtinæ ſalute, ut occiſo gladiatore (quẽ illa maximè deperibat) eiuſdẽ cruore epoto, ſe ſubleuaret, ac ſtatim cũ uiro ſuo concũberet. Quo facto (ut traditur) ipſa quidem

Antonius Cõmodus gladiator.

Fauſtina amoris cõtagio liberata eſt, ac ex eo quidẽ cõcubitu, natus mox Antonius Cõmodus, qui Romanũ imperiũ gladiatorijs pugnis, ac ſæuiſſimis cædibus, ut homo ſanguinarius, adeò attriuit, ut gladiatoris nomen, non imperatoris meruerit

meruerit. Quod & Iulius Capitolinus ad cæsarē Diocletianū refert. Quanquam nec ignoramus quidē, hoc totū de ortu Cōmodi Augusti uelut cōmentitium, καὶ οὐ πιστόν à quibusdā referri, quando idem Capitolinus ex uulgari fabella circumlatū hoc asserat.

CAPVT II.

De studio ac literarijs uigilijs Pici Mirandulæ. Tum inibi Apologus perelegans de Furio Cresino ex pliniana historia allatus.

DActum est, ut Picum Mirandulanum nuper audirem de philosophia doctè, atque egregiè disserentem, ibique cum Angelus Politianus & alij complures eius ingeniū atque multiplicem eruditionē laudarēt, ac mirabundi extollerēt, Nō est (inquit) Picus, ut hac in re mihi, aut ingenio nūc uelitis blandiri: quin respicite potius, ad labores, & uigilias nostras, ac tum facilè intelligetis, gratulandum potius assiduis uigilijs, atque lucubrationibus, quàm nostro ingenio plaudendū. Et simul aspicite (inquit) suppellectilem nostram, atque librorū thesauros. Ostendebat autem egregiè instructā, atque copiosam bibliothecā, librisque affatim omnigenis refertā. In quo recordatus equidem sum ueterem historiā Furij Cresini, elegantem sanè & lepidam, quæ perinde à nobis nūc refertur atque à C. Plinio posita est, quo loco de agris colendis præcepta exponit. C. (inquit) Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello, largiores multò fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, inuidia magna erat, ceu fruges alienas ueneficijs pelliceret. Quamobrem à Sp. Albino Curuli, die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentū rusticum omne in forum protulit, simulque filiam adduxit ualidam, atque (ut ait Piso) bene curatam, ac uestitā, ferramenta egregiè facta, graueis ligones, uomeres pōderosos, C. Furius.

derosos, boues saturos: ac postea dixit. Veneficia mea Quirites hæc sunt: neq; possum uobis ostẽdere, aut in forum adducere, lucubrationes, uigilias, & sudores. Quo dicto, omnium sententijs absolutus est. Sed enim illud in studijs dolendũ est doctioribus, quod & si gratum sit reperiri aliquos, qui admodum in disciplinis profecerint, non tamen extimatur, aut expenditur, quantis uigilijs atq; laboribus hoc totum sunt assecuti. Ex quo prudentissimè Cicero: Abijt ad deos Hercules (inquit) nunquàm abijsset, nisi cum inter homines esset, eam sibi uiam in cœlum muniuisset.

CAPVT III.

De Subsellijs, eorumq; uocabulis, & quid maximè Scimpodium, quid Scamellum & quid Suppedancum: ex ueterum authoritate.

VErum profectò illud est Q. Ennij: Eũ præter propter uitam uiuere, qui assiduè in ocio oblitescit. Quod ego semper censui, quouis tẽpore effugiendum, tum his maximè uiris, qui alios iuuare uelint, ac posteritatem ipsam in aliquo possint instruere. Et cũ nuper legerem ueteres quorundam commentarios, offendi in his uoces aliquot, minimè uulgareis, aut communes, quibus sedes, earumq; species notarentur. Vnde libitũ mihi est, aliquid subijcere, quod aliqua in parte, ad hoc pertineat, memoriamq; ipsam communiat, ne bono ocio usq; quaq; abutamur. Sunt autẽ quæ in præsentia occurrunt hæc: Tripodes, Subsellia, Stratum, Hemiculũ, Trochus, Exhedra, Scimpodium, Lectica: unde etiam Lectarij. Et in urbe Roma castra lecticariorum celebrantur transtiberina regione à P. Victore. Sed & Cathedra, Hypodiõ & Torus, Segestria quoq; Scamellum, Siliquastrum, Sellæ, & Bissellium, de his enim Var. Terentius agit in libris de Latina lingua ad M. Ciceronem. Tum à sedendo multa scribit deflecti. Nã à sedendo (inquit)

Castra lecticariorum.

ſedes, ſedile, ſellæ, & ſiliquaſtrum: & ab his etiam ſubſelliũ. Sicuti ſubſipere, quod non planè ſapit: ſic quod non planè ſella erat, ſubſellium. Vbi autẽ duo forent, biſſellia diceban-tur. Vnde & Pedianus Aſconius ſubſellia (inquit) eſſe ea quæ triumuiris, quæſtoribusq; darentur: illisq; etiam qui mi-nora iudicia exercerẽt: ſellas aũt fuiſſe curuleis ac tribunaleis. Scimpodiũ uerò ſellæ genus apud ueteres, quod in Græcia frequens fuit. Vnde illud Gellius græcienſe appellauit. Of-fendimus (inquit) Frontonem Cornelium in ſcimpodio græ-cienſi cubantem, cũ pedes grauiter ægrotaret. De ſcamello autẽ illud ſciendum, quòd a ſcamno quidem hoc deducitur ſicuti Varro & Priſcianus docent. Iuniores ſcabellum dixe-runt ex affinitate (ut puto) litterarũ quæ ſit inter m. & b. Nã quod in poëmate Dauid legitur: προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὅτι ἅγιόν ἐστι, ueteres interpretes, non ſcabellum ut Hiero-nymus, ſed ſuppedaneum interpretari maluerunt, quod Au-guſtinus etiam & alij referunt.

Subſipere. *Subſellium.* *Sellæ.*

CAPVT IIII.

In uitæ officijs habendam generis ac dignitatis hominum rationem, & quàm prudenter ab Hadriano imperatore factum ſit contra ignobilem libertum: ac ibidem quoque de Auguſti Octauij prudentia, & ciuilitate in re ſimuli.

NOn iniuria factum eſt, ut Variũ Antonium Au-guſtũ annales atq; hiſtoriæ ueterũ plurimũ accu-ſent, quod inter alia eius portenta ac ſcelera, urbis Romanæ maieſtatem contempſerit, ſenatumq; ipſum ut homo inſolentiſſimus, uelut abiectum manci-pium, ita poſthabuerit, ut honores, præfecturas, ac digni-tates, per ſeruos etiam ac libidinum miniſtros uendiderit,

ac plurimos passim in senatum cōuocarit, nulla ratione habita, ætatis, non census, non generis aut uirtutis. Aelius aūt Hadrianus cū senatoriam grauitatē summis honoribus ac studio pro[illegible]queretur, apertè ostendit, quantum Romanæ dignitati cōcederet, quod ab ipso Spartiano describitur. Sed illud tamē eiusdē imperatoris dignū profectò facinus, uisum est quod hoc loco afferatur. Nam cum libertū suum inter duos fortè senatores mediū ambulantem aspiceret, passus non est talem, tanq̄ iniquā senatoriæ dignitati afferri ignominiā. Itaq; aulicum statim quendā delegauit, qui audaciā eiusmodi cōprimens, illi colaphū infligeret, ac insuper adderet: Noli impudens inter eos ambulare, quorū esse adhuc seruus potes. Qua in re sapienter ab Hadriano cæsare probatū est, non pertinere ad principū dignitatē atq; fortunā, amori amplius quàm uirtuti concedere. Quod Octauius quoq; Augustus prudentissimè atq; ciuiliter obseruauit, qui suos omneis amicos in urbe, pari iure, hisdemq; legibus atq; cęteros teneri uoluerit. Quin & maximè conquestus est, quòd ipse Romanus populus, liberis suis in theatro assurrexisset, ac si quando eos populo cōmendauit, ut homo grauissimus, semper adijcere cōsueuit: Si merebuntur. Quod & Suetonius Tranquillus in historia cæsarum refert.

Si merebūtur.

CAPVT V.

De generibus fulminū, quæ uidelicet Postularia, quæ Pestifera & Peremptalia sint, ac de procurādis fulminibus, ex decēuiralibus tabulis, ac de fulguritis arboribus copiosè explicatū.

QVi de fulminibus & eorum potestate apud ueteres scripserūt, permulta quidem genera referunt, eaq; cū ad publica, tū ad priuata spectare asserunt. Nā disciplina ipsa Thuscorū undecim esse fulminū genera existimauit. Romani uerò sacerdotes et aruspices duo

duo ex his tantū seruarūt: diurna uidelicet Ioui, nocturna aūt Sumano ascribentes. In uniuersum aūt triplici modo appellabāt: Postularia uidelicet, Pestifera, & Perēptalia, sicuti Sextus Pōpeius ex Verr. Flacco rettulit. Et Anneus quoq; Seneca insinuat. Postularia ēm ob eā causam uocarūt, quoniā uotorū uel sacrificiorum spretā, uel omissam religionē, reposcebant. Pestifera secūdo loco nominarunt, quibus interitus aut exiliū, uel aliqua clades denūciaretur. Peremptalia uerò ea omnia, quæ superiorū fulgurum ac prodigiorū ostenta, et significationes perimerent, atq; penitus abolerēt. Sed ēm & tēpora præstituta ac definita his erāt, ac potestas per ipsos fulguratos populo denūciata. Quod & C. Plinius ex Annei libris copiosè probat, qui publica & priuata fulmina, nō hisdem uiribus pollere affirmat. Nā priuata (inquit) nō ultra decimum annū existimauit portendere, præterq; hæc, quæ matrimonio primo, uel natali die facta sunt. Publica autē ultra annos triginta, præterq; in deductione oppidorum. Veteres autē Romani ex Etrusca disciplina, sacerdotes in urbe habuerunt, qui fulmina ipsa procurarent, ac ritè expiarent: qui Fulguratores etiam à M. Catone appellantur. Ex quo in decemuiralibus legibus, ad hunc modum de procurandis atq; expiandis fulminibus: *Fulguratores.*

Sacerdotes cæli fulgura regionibus ratis temperanto,
Vrbem, agros, & templa, libera, & effata habento:
Prodigia, portenta, ad Etruscos & aruspices deferunto,
Procuranto fulgura, & obsita pianto.

Procurare enim fulmē, & expiare, pontificia uerba sunt, & suis sacris attributa, ut cōstat, quod à M. etiam Cicerone exponitur. Nam & Suetonius Tranquillus, Galbæ imperatoris auum, procurasse fulgura scribit: ac dū sacra perageret, direpta illi è manibus exta ab aquila, & in quercū delata: quod ipsi Galbæ imperiū præsignauit. Sed & fulgurales libri à ue- *Procurare & Expiare fulgura.*

 teribus

teribus citant, in quibus copiosè sit explicitũ, quo pacto, p/curari fulgura deberẽt, quibusq́ uictimis possẽt expiari. Vnde et Fulgur deus, & fulgurator Iupiter, ac eius templũ in urbe apud authores celebre. Quin et fulguritæ arbores hinc dictæ sunt, sicut in Plautina fabula ex Philemonis thesauro. In agro (inquit) fulguritas sint alternæ arbores, Sues moriũtur angina acerrumæ. Oues scabræ sunt tã glabræ quàm hæc est manus. Hoc aũt modo, fulgur, fulmen, & tonitruum exponi uideo, ut fulgur ignem ostendat: fulmen emittat: tertium comminatio quædam sit, & sonitus sine ictu.

Fulgur deus.

CAPVT VI.

Quòd C. Plinius à Græcis dissentiat de obitu poëtæ Sophoclis, ac de his etiam nonnihil, qui præ nimio gaudio interierint.

CAius Plinius in libro historię naturalis septimo Sophoclem tragœdiæ poëtam scribit mirifico mortis genere occubuisse: siquidẽ ex nũtio (inquit) tragicæ uictoriæ perijt. Qua in re Græci ferè omnes authores maximè dissentiũt. Nam & Samosateus Lucianus, quẽ Firmianus dijs, hominibusq́ inimicum dicit, in hunc ferè modũ, περὶ τῶν μακροβίων ad Quintillum de Sophocle: Σοφοκλῆς ὁ τραγῳδοποιὸς ῥαγὰ σταφυλῆς καταπιὼν ἀποπνίγη πέντε καὶ ἐνενήκοντα ζήσας ἔτη. Astipulantur huic sententiæ, & illi poëtæ Sotadis uersiculi, in quibus eruditè exponitur, q́ ipsa plerunq́ innocentia, ab iniquitate superetur, tum ipsũ quoque Sophoclem ait acino uuæ extinctum.

Σωκράτην ὁ κόσμος πεποίηκε σοφὸν εἶναι
Καὶ κακῶς ἀνείλεθον Σωκράτην ὁ κόσμος
Ἐν τῇ φυλακῇ κώνειον ὅτι πιὼν τέθνηκεν,
Πολυπέδα φάγων ὁ Διογένης ὠμὸν τέθνηκεν.

Αἰσχύλος

Αἰσχίλῳ γράφοντι ἐπιπέπτωκεν χελώνη

Σοφόκλης ῥαγὰ φάγων σταφύλης πνίγεις τέθνηκε.

Deniq; & illud Græcis dicterijs uulgatũ est, treis tragœdiæ poëtas, uario & mirãdo fato perijsse: Euripedem à canibus: Aeschylum à testudine: Sophoclem ex uuæ acino. Quod autem Plinius contra cæteros de obitu Sophoclis rettulerit, uitio magis memoriæ factũ id arbitror, quàm inscitiæ. Haud enim temerè aliquid de tanto uiro pronunciandum censeo, qui de omni uita, & bonis disciplinis quam optime sit meritus. Nam & Latini scriptores, longè in hoc dissentiunt. Cum Maximus quoque Valerius pro Plinio faciat. Nam de Anacreonte Teio notius est, quàm ut hoc pluribus debeat exponi, eum scilicet pari obitu ac Sophoclem ex acino uuæ suffocatũ. Qui autem nimia lætitia & gaudio perierint, complures apud ueteres nominantur, sicuti Policrata insignis fœmina, ex Naxo insula. Diagoras etiam Rhodius, ac Philippides comœdiæ author, qui poëtarum certamine, cũ præter spem uicisset, nimio gaudio exanimatus est. Ex quo fortasse Latini authores pro Philippide comico, tragicum Sophoclem acceperũt, quod alibi etiam notauimus.

CAPVT VII.

Qui apud ueteres fuerint Brutiani serui, & quæ ignominia, & qui sint à Romanis habiti Brutij populi, & quòd ab illis desciuerint, tamen nonnihil etiam de comicis lorarijs.

RElatum est in ueterum commentarijs mirificum quidem exemplum, ac Romanæ seueritate condignum contra populos Brutios. Hi enim quo tempore Carthaginiensis Annibal Italiam cum exercitu inuasisset longè apparatissimo, ac Romanus populus alicubi minus feliciter cum Penis depugnasset, primi

ex omni Italia ad Annibalem defecerũt. Sed cum superatus Annibal Italia excedere cogeretur, bono atq; utili exemplo senatus, populusq; Romanus cẽsuit in Brutios animaduertẽdũ, ac ita eos puniẽdos, ut nunq; deinde pro socijs Romani populi haberent: neq; nomina eorũ (sicuti antè) in ordinẽ militiæ scriberẽtur. Sed illud etiã statuerũt ut ad maiorẽ quidẽ ignominiã, omnes Brutij Romanis in prouincijs tendẽtibus parerent, ac ueluti mancipia quædã uilissima seruiliter hisdẽ ministrarent: adeò graui, & iniquo animo senatus Romanus defectionẽ populorũ ferebat. Hi aũt Brutij Lucanis confines sunt, quos & bilingues quidã uocarũt, quod Oscè, & Græcè loquerẽtur, quod & Sextus ex Verrio Flacco scribit Vnde etiã Brutianę parmæ apud ueteres nobileis. M. aũt Cato, quẽ Plinius omnium bonarũ artium magistrũ optimum uocat, Q. Thermum acerrimè insectatus est, quòd is imperarit, atq; author fuerit, ut ipsi etiã decẽuiri à Brutianis uapularent. Nam Brutianos intelligit eos, qui accincti loris, uerbera & plagas incuterent: cuiusmodi sunt in comœdijs & scenicis fabulis, qui lorarij dicũtur. Quorũ quidem munus atq; officium erat, ut seruos uincirent atq; uerberarẽt, qualis Terentianus Dromo, quod & Gellius author diligens in Atticis obseruauit, & Festus etiam Pompeius rettulit.

Cato omniũ bonarũ art.ũ magister.

Brutiani.

Lorarij.

CAPVT VIII.

Quo cõmento Pixodôrus pro deo habitus sit, & de marmoris inuentione: ac de lapidicinis nonnihil ex Theophrasti libris.

Euangelus.

PEriocunda sanè ac lepida historia traditur de Euangelo deo in ueterũ commentarijs, quo uidelicet pacto ex inuentione marmoris cælo receptus fuerit. Is enĩ Pixodôrus antè dicebat. Nam cum Ephesij ciues templum illud egregium, atque magnificum Dianæ ex marmore construendum censerent, quod inter

septem

ſeptem reponitur) decretum eſt, ut ex pluribus locis atq; inſulis lapides ac marmora peterentur: ueluti ex Paro, Proconeſſo, Heraclea, aliiſq; inſulis. Is autẽ Pixodôrus in Thaſo fortè greges paſcebat, & cũ duo arietes certatim cõcurrerent, ac ſummo impetu congreſſi præteriſſent, alter ex his lapidẽ cornu pſcidit, ex quo cruſta colore maximè cãdido euulſa eſt: quã demiratus Pixodôrus collegit, ac relicto pecore, curſim ad Epheſios detulit, quod adeò gratum, atq; oportunum ciues habuerunt, ut non modò diuinis honoribus illum colerent, ſed εὐάγγελον pro Pixodôro nominantes, ſacra quotmenſibus eidem ab Epheſiis magiſtratibus fiebant, quod & Pollio Vitruuius refert ad Octauium Auguſtum, quo maximè libro de machinationibus diſſerit. Sed & Pixodôri lapidicinæ, diu pòſt ab antiquis nominatæ ſunt, ſicuti etiã aliæ à Theophraſto celebrantur, in quo περὶ τῶν λίθων, cuiuſmodi Pariæ, Pentelicæ, Chiæ, Thebaicæq;. ἐξ ὧν inquit, δὴ καὶ διωνομασμέναι λιθοτομίαι παρίων τε καὶ πεντελίκων καὶ χιώου, καὶ Θεβαίκων καὶ ὥς ὁ περὶ Αἴγυπτον. Fuit alter etiam Euangelus, qui libros de re militari diligenter conſcripſit, quod Aelianus in epiſtola ad Traianum imperatorẽ demonſtrat. Nam & Plutarchus Cheroneus eſt author, Philopomenẽ ipſum, magnopere fuiſſe Euangeli cõmentariis delectatum, ſic ut frequenter eos in manibus haberet.

Euãgelus scripsit de re militari.

CAPVT IX.

De ætate Conſtantii imp. & Narſetis, ac de epiſtola regis Saporis ad imp. Conſtantium, & quid ab eo reſponſum fuerit ex Marcellini hiſtoriis.

FActum nuper eſt, ut ego, & Politianus, in Marciana bibliotheca Florentiæ ſederemus. Cunq; alii non indocti uiri adeſſent, habitus ſermo eſt longior de ætate & imperio Cõſtantii principis, de Narſete etiam, de Belliſario, de Iuliano Bizãtiano, ac de rege Perſarum Sapore, idq; ipſum, ex monumentis, cum Græcis tum

Latinis: quod hi uidelicet, hisdem ferè temporibus uixerunt, magnisque, & multis conflictibus in Italia, diuersisque regionibus contenderunt. Sed ego mox, cum Romanas fortè historias legerem, offendi epistolam Saporis Persarum principis, ad imp. Constantium: in qua facilè apparet, quo animo rex Sapor atque audacia fuerit, cum ad imper. Constantiũ Augustum in hunc propè sensum per Nersetem legatũ literas scripserit: Rex regum Sapor & Solis & Lunæ frater, Constantio Augusto salutem. Lætatus sum ad optimam te uiam rediisse & incorruptum æquitatis suffragium agnouisse, & satis expertus es, quãtas olim cladeis, nimia alieni cupiditas ediderit. Sed quoniã ueritatis quidem ratio libera, atque soluta esse debet, paucis absoluam, quod & aliâs sæpius recensui: uidelicet adusque flumẽ Sermona, & Macedoniæ fineis, maiores meos tenuisse qđ & Ro. antiquitates testantũ. Proinde qđ ad nos ptinet, audacter id repeto, atque efflagito, est enim cordi iustitiæ causam tutari, quando & à prima quidẽ adolescẽtia, nihil unquam pœnitendũ admisi. Ideoque & Armeniã, & Mesopotamiã recuperare molior, quæ auo meo per fraudẽ, atque insidias, ereptæ sunt. Quod si morẽ suadenti gesseris, probè quidẽ, ac prudẽter feceris, ut reliqua securius, ac sine ullo discrimine obtineas. In quo medicos ipsos, eorumque disciplinam sequutus fueris, qui aliquãdo parteis corporis quasdam adurere, uel excindere consueuerũt, ut reliquis integris ac solidis uti liceat. Quod & bruta quædam animantia factitant, quæ cũ intelligant cuius rei causa inprimis petantur, atque capiantur, illud ipsum sponte amittunt, ut impauidè mox, ac sine ullo uitæ discrimine degant. Idem de te pronuntio, quod si hæc nostra legatio irrita fuerit, uere proximò instructis copiis, atque omni exercitu accinctus, res nostras (quantũ ratio & fortuna permiserit) repetam. Hactenus rex Sapor ad Constantium Augustum, qui has litteras diligenter expẽdit, ac recto pectore

(ut inquit

(ut inquit Ammianus) librauit. Sed apponam imperatoris etiam Constātij responsum, quo pars hæc melius possit considerari. Victor terra mariq; Constantius, Sapori regi salutē: Tuę sospitati gratulor ut amicus, si hoc uelis, cupiditatem uerò animi tui semper indefessam, fusiusq; uagantem, uehemēter insimulo. Mesopotamiam poscis, ut tuā, atq; Armeniam. Proinde etiam suades, ut integro corpori, membra quædam adimantur, quo salus de reliquo in tuto à me collocetur. Sed accipe ueritatē nō obscuram quidē, aut ullis præstigijs obductam, sed apertam, & perspicuam, quæ nullis omnino minis aut perterretur aut diminuitur. Meus prætor, præfectus opinatus, cum duce tuo de pace, me quidē inconsulto disseruit, quòd hoc in cōmunem usum fore putabat. Id ego neq; abnuo, neq; repello, modò cū dignitate fiat, neq; de maiestate quic quā præripiat. Nā indignū atq; absonū est, inuidiæ ac iniquitati cōtra me ansam præbere, cū tyrannis per totū orbem deletis, Romani nobis obtemperēt. Simul & ignaui hominis foret ea nunc prodere, quæ diu illibata seruauimus. Valeāt igitē istæ formidines quæ nobis intentātur: nos eñ pro nostra cōsuetudine, nō inertia, sed modestia, pugnas magis excepimus quàm intulimus: parati semper iure belli nostra omnia defendere, quod ipsum experiendo & agendo cognouimus. Rarissimum quidem in prælijs rem Romanam titubasse, aut nunq; deniq; in partem deteriorem proa psam.

CAPVT X.

Quo artificio tonitrus in scenis olim æderentur ac de Metelli Pij immodico luxu, atq; libidine, ex Sallustij uerbis, & quo modo imitatus ea poëta Vergilius, quū de Salmoneo agit.

MOs olim fuit in scenicis fabulis, Iouē quādoq; tonantē inducere sic, ut eius numine pro re nata tonitrua quædā æderent, quod etiamnū ex ueterū comœdijs colligimus. Nam & ludis in ipsa scena

absolutis (ut inquit Festus) similitudinem quãdam tonitrui imitari consueuerunt. Principiò aũt eos sonitus ad hunc modũ faciebãt, ut clauos ac lapides in labrũ æneum coniicerent, ex quo repcussu, sonitus ille dissultaret. Sed à Claudio mox Pulchro inuentum est, ut ex coniectu dissono lapidũ, multò quidẽ maiores tonitrus, ac ueri similiores uiderentur: quod in libro sexto de uerborũ significatu à Pompeio explicatur Vnde sic Plautinus etiam Amphytrio:

Hem quid hoc? quàm ualidè tonuit: dij obsecro uestram fidem.

Sed quod in Sallustiana historia relatum est de Metello Pio eiusq; immodico luxu atq; superbia, dignum sanè uisum est quod hoc loco apponeret. Is em̃ Metellus, tam elati, atq; insolentis animi fuit, ut seipsum, quasi Iouem coli pateretur ac thure ad se litatũ accedere. Quin & hoc instituit, ut instrumẽtis aptè constructis, eius capiti corona cũ tonitru superponeretur. Sed hæc Sallustij uerbis repetenda sunt, sicuti in cœnis etiã Macrobianis legunt. Metellus (inquit) Pius à C. Vrbino ad cœnã cũ esset inuitatus, ultra Romanũ, ac mortalium etiam morẽ, curabãt, ex ornatis ædibus, per aulea & insignia scenisq; ad ostentationẽ histrionum fabricatis, simul croco sparsa humus, & alia in modũ templi celeberrimi. Præterea considenti in transennam, demissum Victoriæ simualchrum cũ machinato strepitu & tonitru, coronã ei imponebant. Tũ uenienti thure, quasi deo supplicabatur. Ex his aũt considerari potest, qua ratione ueteres in scenis ludis tonitrua simularent: unde etiam de Salmoneo Sallustiana quidem imitatione uidetur à Vergilio dictum:

Salmoneus fulmine ictus.

Vidi & crudeleis dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans
Per Graiũm populos, mediæq; per Elidis urbem
Ibat ouans, diuũmq; sibi poscebat honores

Demens

Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen
Aëre, & cornipedum cursu simularat equorum.

CAPVT XI.

Quæ causa fuerit, ut mithologi scribant Gigantũ pedes in uolumẽ desinere, & Lampridij uerba exposita de Cõmodi imp. crudelitate.

NOn pauci ex ueteribus fuerunt, qui fabularum mysteria, ac reconditam eruditionẽ perquirẽtes, libros de his composuerunt, in quo etiam studio uetustissimi illi apud Græcos (ut inquit) Strabo & maximè Pythagorici elaborarunt, ne populo inuulgarẽt quæ animis tantum initiatis promenda essent, quod & Vectius Prætextatus copiosè apud Macrobium demonstrat. Nam & inter alia cum de Hercule & Gigantibus loquitur: Non temerè (inquit) factum apud mithologos, ut Gigantũ effigiẽ sic formarent, ut eorum pedes in draconũ uolumina desinerent. Idq́ ipsum ea ratione factũ refert, quo intelligamus, nihil eos rectum, aut sublime cogitasse aut effecisse, cũ detorti eorum gressus, ad inferna demergantur. Neq́ enim quisq́ ignorat, nullam aliam ob rem Giganteis ipsos confictos, quàm ut impij homines, atq́ insolentes, & quasi ἄθεοι crederentur. Vnde in fabulis eos uoluisse aliquando deos ipsos de cælo depellere, ausosq́ cõtra illos pugnare, quod in scenis (ut dixi) Macrobianis, tum apud Plutarchum explicatur, quod & Seruius grãmaticus intellexit, qui ex Vulcano asserit natum puerũ Erichthonium, sed pedibus (ut inquit) draconteis, ut in Vergiliano commentario rettulit. Sed illud notandum est, quod in Aeliano Lampridio legitur, quo loco imperatoris Cõmodi libidinem atq́ sæuitiam prosequit̃. Refert eñ, à Commodo ipso eos homines, qui pedibus debiles forent, nec ambulare admodũ possent, in Gigantum effigiem

Gigantes cur excogitati.

Erichthonius.

» figiem formatos: ſic ut quaſi dracones (inquit) effingerent.
» Ac deinde ſagittis eos conficere ſolebat: qua in re ſignaſſe illud uidetur, quod in modum obtorti anguis deſinere Gigãtum pedes diximus. Nam & in uetuſtis adhuc quibuſdã monumentis (ut Pompeius Lætus mõſtrabat) maiores quidem effigies Romæ uiſuntur, quæ ipſis pedibus obliquatos uidentur ſerpenteis referre. Quod illa tortuoſa uolumina indicant, ex quibus impietas (ut ait Prætextatus) ac eleganti figura demonſtratur.

CAPVT XII.

Quàm grauiter ac ſatyricè Ioan. Picus Mirandula contra inerteis & ocioſos homines uerba habuerit, & quòd Solon in ſuis legibus damnandos cenſuit, ac inibi elegantiſsimi uerſus poſiti ex Enniana ſatyra contra iſtos ocioſè oſcitanteis.

NVper fortè cũ Pico Mirandulano diem conſumpſi. Qui cũ de uita, & philoſophia permulta grauiter & copioſè protuliſſet, illorũ maximè ingenium atq; animos ſubinde accuſabat, qui ſegniter admodũ degenere ocio oblitescũt. Qua in re (ut fit) cũ acrius ac ſeuerius declamaret, cœpi mox diligentius cõſiderare, factũ ab eo, nõ minus acriter q̃ prudenter, ut iſtiuſmodi homines, imò hominũ mãcipia, tã acerbè, tã grauiter, tã ſatyricè ſit inſectatus. Nã quid eſſe in uita nequius aut ſceleſtius poteſt q̃ tẽpus ipſum, rem ſcilicet precioſiſſimã, ſomno, inertiaq; turpiſſimè tranſigere? Qui cũ deſides, ignaui, & oſcitãtes uiuũt, nõ hercle magis uiuũt, q̃ ſtolidæ pecudes et meræ beluæ. Neq; uiuunt eñ, ſed ſpiritũ trahũt ſicuti pecudes ſolent, quo factũ eſt, ut quidã νομόθεται pœnas quidẽ acerrimas cõtra iſtos deſides atq; ocioſos ſtatuerint, eoſq; iure infames dixerint: ſiquidem & Solon ipſe in ſuis legibus inertiã hanc, turpemq; ignauiam

ſtæ. Coll. Diluenti Eraſ. legito

ignauiam seuerissimè culpauit. Qui desidiam (inquit) secta-tus est, is accusantibus esto obnoxius. Vnde illud etiã Q. Ennij, non minus equidem discendum censeo, quã dogmata et præcepta quædã ex philosophia intima erũta: quod idem poëta in tragœdia Iphigenia his uersibus cõtra inertiã posuit, ut Iulius Celsinus apud Frontonẽ Cornelium rettulit:

Otio qui nescit uti, plus negotij habet,
Quàm cum est negotium in negotio:
Nam cui quid agat, institutum est, nullo negotio
Id agit: studet ibi, mentem atq; animum delectat suum.
Otioso initio, animus nescit quid uelit,
Hoc idem est enim, neq; domi nunc nos, nec militiæ sumus.
Imus huc, hinc, illuc: cum illuc uentum est, ire illinc lubet:
Incertè errat animus præter propter uitam uiuitur.

Quod etiam in Atticis lucubrationibus à Gellio refertur.

CAPVT XIII.

Quòd his maximè uerbis Politianus se oblectari dicebat, ut sunt Reciprocicornes, & Lanicutes arietes, & bestiæ Exungues & Excornes, & alia ibidem addita.

Dicebat olim Politianus magna se uoluptate affici, atq; incredibili delectatione teneri in his uerbis quæ sunt reciprocicornes et lanicutes arietes, et itẽ bestiæ exungues & excornes, quod eorũ cõpositio felix et iocũda sit, nõ improbior et putida, sicut in alijs multis cõtigit. Arietes aũt reciprocicornes, & lanicutes, à Laberio poëta in mimis dicti sunt, quẽ tamen Gellius complura refert admodum licenter confinxisse, quod alibi diximus. Bestias autem exungueis & excorneis Tertullianus uocat pro his, quæ sine unguibus & cornibus forent: ut in libro de pallio habetur cum Vedij Pollionis crudelitatem incessit, ut qui murenis homines etiam ipsos deuorandos conijceret. The-

Theodori Gaze cognomen. odôrus uerò Gaza Depedes, Deplumes, & Depiles pere/leganter in usum Romanum intulit: uir unus (ut ego existimo) ætate superiori, qui cum omni antiquitate in optimis disciplinis comparari possit.

CAPVT XIIII.

Disputatio de republica habita ac de imperio Venetũ et apologus elegans de pinu & cucurbita.

IN hortis Oricellarijs, cũ nuper aliquot egregiè docti homines cõuenissent, ubi de honestis literis optimisq; disciplinis, sæpe, & copiosè agitur, fortè incidit mentio de ueterũ institutis, de regenda ciuitate, ac de Venetum clarissimo, atq; summo imperio. Qua in re cum multi multa (ut fit) disseruissent, ibidem senex quidam in officijs reipublicæ, homo accuratus & prudens: Volo (inquit) uobis de Venetum imperio per elegantem referre apologum, quẽ à Francisco olim Barbaro audiui, qui nostra ætate, magna uir eloquẽtia & cõsilio fuit. Is enim cum de statu atq; dignitate Philippi ducis Mediolanensis & repub. Veneta ageretur, in hunc modũ locutus est: Scio ego, quantũ momenti positum sit in fortunæ uiribus: quantũ ponderis, in ratione, & diligẽtia hominũ. Nam quo maiora sunt imperia, eò sæuiores quãdoq; casus atq; calamitates habent. Sed apologũ audiatis. Sata est olim (inquit) cucurbita iuxta arborem pinum, quæ grandis admodum, & ramis patulis extabat. Cucurbita uerò cum multis pluuijs atque cæli temperamento creuisset, lasciuire incipit, & ramulos audacius porrigere. Iam serpebat in pinum, iam surgere, iam ramos & frondeis inuoluere audebat, ampliora folia, candenteis flores, prægrandia poma, & uirescentia ostentans. Itaq; tanto fastu atq; insolentia intumuit, ut pinũ arborẽ ausa sit aggredi. Et uides (inquit) ut te supero, ut amplis folijs, ut uirore præsto, & iamiã ad çacumẽ ꝓsurgo. Tũ pinus

[Margin notes, handwritten:] * Plinius Trinmo. fl. 710. — Apologus — Cucurbita ad pinum.

nus quæ senili prudentia, & robore pollebat, nihil mirata est cucurbitæ insolentis audaciã, sed ita ad eã respondit: Ego hic multas hyemes, calores, æstus, uariasqꝫ calamitates peruici, & adhuc integra cõsisto. Tu ad primos rigores, minus audaciæ habebis, cum & folia concident, & uiror omnis abierit. Sic & in Italia (inquit Barbarus) permultæ quidẽ sunt cucurbitæ, quæ pinum aggredi magnopere conãtur, sed habent tamen plus animi, quàm, quo circa breui exarescunt, aut decidunt. Pinus autem uexari, atqꝫ turbari potest, extirpari autẽ aut siccari nisi longissimo tempore nequit.

CAPVT XV.

De oraculo à Maximino imper. instructo contra Christianos & ibidem de constantia Christianorum: quibusq; uerbis contra Rom. præsides uterentur.

SAtis compertum est ex annalibus ueterum, quãtũ Rom. olim imperatores decretis publicis, atqꝫ edictis Christianorum religionem repellere, atqꝫ extinguere conati sunt, sic ut nullum crudelitatis genus omissum fuerit, in quo Christiani homines uexati atqꝫ dissecti non fuerint. Sed ut cætera nunc omittantur, Maximinus quidẽ cæsar, non minore astu, quàm sæuitia usus est, in persequendis, lacerandisqꝫ Christianis, siquidem Iouis simulachrum (quod in urbe Antiochia celebre fuit) sic instrui curauit, cõmentoqꝫ callido aptari, ut in ædendis oraculis (quę tum magno cultu habebantur) respõsum de Christianis promeretur: Ne homines Christo dicati degerent in urbibus, neqꝫ ullis etiã locis iuxta urbeis, sed procul, ut noxiũ genus, atqꝫ ueneficũ fugarẽtur. Quo factũ est ut uagi, palãtesqꝫ, & reiecti ab omnibus forẽt, tametsi pro religionis merito atqꝫ maiestate id accidebat, ut quo plures, seuerioresq; forent persecutores, eò maior & amplior religio haberet. Nec enim quicquam principum sæuitiam atqꝫ feritatẽ magis extimulabat,

quàm firmitudo illa, & inuicta atq; impenetrabilis Christianorũ constantia, quæ quamlibet libidinem atq; immanitatẽ longe exuperaret: cũ foret hæc oratio Christianorũ (ut à Septimio Tertuliano scriptũ est) ô Romani præsides, cruciate, torquete, damnate, allidite, atterite nos, probatio est nostræ innocentiæ, uestra iniquitas.

Oratio christianorum in tyrannos.

CAPUT XVI.

Qui grammatici de origine uerborum scripserunt, & unde hæc uerba: Auidus & Inuidus dicta sunt: perelegans & erudita enucleatio.

MAgno studio ac diligẽtia q̃ſitũ est à ueteribus grãmaticis, de origine ac significatu uerborũ. Qua in re Nigidius, Verrius Flaccus, Pedianus, & M. Varro plurimũ operæ posuerũt: quoniã in considerãda atq; intelligẽda uerborũ origine, uaria ferè atq; diuersa ab authoribus tradita sunt, quod & Fab. Quintilianus testatur, et Academici probãt. Ego aũt secreto opere, de hoc pluribus disserui, nũc exponendũ putamus, unde originẽ traxerint hę uoces, Auidus, & Inuidus: quoniã grãmatici quidã iuniores, nõ minori inscitia, quàm improbitate in his aberrant, cũ probi authores tã elegãter tanq; eruditè de his egerint. Affirmãt eñ à uidendo deductũ esse utrũq; uocabulũ. Nã Auidi à non uidẽdo nominati sunt, propter nimiã cupiditatẽ: ut Ver. Flaccus existimauit, quòd a litera priuandi uim obtineat, sicuti amẽtes dicimus, qui mentẽ nõ habẽt. Inuidos aũt & Inuidiã simili ratiõe inquit Cic. dici, quoniã ex nimia uidẽdi cura liuescãt, quod in tertia (ut puto) Tu. cõperies. Ab inuidẽdo (inqt) rectè dici potest Inuidẽtia, ut effugiamus ambiguũ nomẽ inuidiæ. Quod uerbũ dictũ est, à nimis intuendo fortunã alterius. Quod & poëta Accius in Menalippo testatur:

Amentes.
Inuidia.
Inuidentia.

Florem quisnam liberum inuidit meum.

Qua in re M. Cicero non Accium modò excusat, sed etiam egregiè commendat, quód inuidere cum accusandi casu protulerit, quoniam ius suum poëta retinuit.

Finis libri Secundi.

Op. de orig. signi ficat. ... Cri
Auid. Inuid.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quòd Plato philoſophus inuidiæ morbo laborauit, & quòd infenſus Xenophonti atq; Democrito fuerit, cuius etiam libros extingui cupierit.

PErmulta adhuc ſuperſũt indicia ex ueterũ ſcriptis, quibus copioſè probari poteſt, Platonem philoſophũ æmulationis ac inuidiæ morbo maximè laboraſſe, aliorũq; laudes, iniquo animo accepiſſe: ſiquidem inter eũ ac Xenophontẽ, tacitæ cuiſdã æmulationis liuor extitit, cum nullibi Plato de ipſo Xenophonte tanto uiro meminerit, eiuſdem uerò diſcipulos, ac ſectatores loquenteis induxerit, quòd animi malè affecti atq; inſinceri argumentũ præbuit, ut Gellius dicebat. De Abderite aũt Democrito, qui longè in phyſicis præſtitit, idẽ factũ eſt à Platone, ſicuti Ariſtoxenus refert. Nam cum Plato (inquit) locos quoſdam tractaret, in quibus contra Democritũ ſentiebat, prudens tamen ac ſciens, nuſq; illũ citauit, & ſi alios ferè philoſophos nominaret. Tũ quod eſt amplius, idem Plato quæcunq; habere potuit Democriti commentaria, traditur collegiſſe, eaq; cum cremari uoluiſſet, ab Amyda & Clinia uiris pythagoricis prohibitus eſt, aſſerentibus eos Democriti libros non poſſe omneis extingui, cum apud multos paſſim exempla eorum ſeruarẽtur. Quam rem & Laërtius Diogenes, ex ueterum commentarijs recenſet: nam & Georgius Cretenſis

Georgius Cretenſis.

Cretensis(qui Trapesuntius appellari maluit)permulta Platonis philosophi uitia collegit, libris de hoc compositis. Vnde Ioannes Alariensis ridicula uoce illum cenotimonem & & erinnym appellat, quod & Nicenus Bessarion alicubi asseruit.

CAPVT II.

Disputatio habita inter Hieronymum Sauonerolam & Picum Mirandulam, de philosophia ueterum, cum Christiana academia: & quid item uetustissimi de ipso deo senserint, id est, Moses, Mercurius, Zoroastres & Pythagoras.

QVàm uera sit, atq; ex re conficta à Luciano eloquẽtiæ imago apud Celtas populos, nuper equidem consideraui, cum Io. Picus Mirandula meipsum, Laurentianumq; sua oratione, quo cunq; uellet perduceret. Tanta em̃ in eo uiro, et uocis suauitas, et rerũ omniũ cognitio adest, ut etiã sicut ille Luciani ὄγμιος Mercurius, facilè omnis populus atq; homines, suis sermonibus capere, oblectare, atq; afficere possit. Nuper autem consedimus in Marciana academia, apud Hieronymum Sauonerolam, qui ætate nostra in omni propè philosophia maximè præstat: sed inibi Laurẽtianus (ut fit) ex ueterum philosophia cum permulta de ipso deo, ac eius potestate rettulisset, ac de animæ uiribus, cũq; in hoc, nõ re, sed uerbis dissentire Christianos affirmaret, modestè (ut solebat) ac placidè Hieronymus. Caue (inquit) Laurẽtiane, ne uerba pro rebus accipias. Nam qui ueteres philosophos in academiam pertrahunt, p̃ facilè quidem uel falluntur ipsi, uel alios fallunt. Plato enim ad animi insolentiam, Aristoteles uerò ad impietatem instruit. Quo magis te (inquit) Laurentiane hortamur, ut ipsis philosophiæ spacijs atq; umbraculis, ad Salomonis porticũ deficias: in qua certissima uitæ ratio atque ueritas continetur.

Quibus

Quibus dictis, cum Ioan. Picus subrisisset, Et ad te (inquit) " hæc etiam pertinent Crinite, qui tam studiosè adhuc penè " adolescens, tanq; assiduè omnibus propè disciplinis incum- " bas: sed ea (inquit) de deo, & animis decreta, cum diu à me " euigilata, atq; perpensa fuerint, puto me posteris etiam pro- " baturum, Christi religionē, magna ex parte cū ueteri philo- " sophia cōsentire: modò hæc omnia diligentius atq; probius, " intelligantur, cū nulla unq; religio fuerit quę deū ipsum ęter " nū, rerumq; omnium absolutissimū non dixerit: sicuti & ani " ma quoq; immortalem. Sed principes (inquit) in omni mor- " taliū uita extiterunt aliquot & iudicio rerū & cognitione ma " ximi, ut Moses, Pythagoras, Mercurius, Zoroastres, Solon " qui omnes pari consensu, nō modò hæc crediderūt, sed ma- " ximè affirmarūt. Nam si quid est antiquitati concedendum " omnis certè illa ueterū theologia pari sententia id ipsum asse " ruit. Hermes eñ qui apud Aegyptios floruit, & qui maxi- mus philosophus, maximus sacerdos, & maximus rex fuit, " certè cum Mose ipso consentit, eiusq; opinioni magnopere " accedit. Nam & Pythagoræ diuina illa philosophia, quam magicen nuncuparūt, magna ex parte ad Mosis disciplinas pertinebat, ut qui ad Hebræos quoque, eorumq; doctrinas " in Aegyptū usq; perexerit, pluraq; illorū sacra atq; mysteria " intellexit. Nam Platonis etiam eruditio (ut cōstat) ad Hebra " icā ueritatem ferè accedit, ex quo per multi eum germanum " Mosen dixerūt, sed Græcè loquētem. Zoroastres aūt ille O- " romasi filius, cū magicen quidē percoleret, nihil aliud accipi " ebat, quā dei cultū atq; diuinitatis studiū, quo ille occupatus " naturæ uireis, omnemq; potestatē egregiè apud Persas ꝑqui " siuit, ut sacra illa & sublimia, diuini intellectus arcana cogno " sceret, quam partem uel Theurgiam multi uel Cabulam a- " lij magicen etiam dixerunt. Sed enim omnis antiquitas, tan- " tū uidetur Hebræis atque Aegyptijs concessisse ut uerita- "

Hermes.

Philosophia Pythagoræ magice.

» tem ab illis acceptam, per uarias orbis regiones, atq; diuer- » sos populos, circumducere atq; illustrare uoluerit. Quod eô » animo à quibusdam effectum est, ut magis addere aliquid, » ac inuenire ipsi crederentur, quàm sumpta ab aliis approba- re. Quibus relatis Hieronymus Sauonerola Ioann. Picum » complexus, Et unus tu (inquit) es Pice ætate nostra, qui o- » mniũ ueterũ philosophiã, ac religionis Christianæ præcepta » & leges percalleas, ut hæc tua quidẽ rerũ penè omniũ cogni » tio, ãtiquioribus illis, Hieronymo, Augustino, Basiliis, Gre » goriisq; ac Dionysiis merito cõferri possit. Nã alia ibidẽ mul ta Io. Picus de Christo, legibusq; eius ac religione copiosè disseruit, ex Caldaicis atq; Syriacis thesauris, quòd alibi cõ- modius recensui.

CAPVT III.

Quòd apud nostros quatuor idiomatum genera fuisse tradantur, id est, Priscum, Latinũ, Romanum, & Mixtũ: & quo maximè tem pore floruerũt, ac de Ethruscis etiã literis nonnihil.

DIgnum obseruatione uisum est, quod in quoruũ- dam commentariis legitur, de Latina eruditio- ne, & quo maximè idiomate, quibusq; tempo- ribus, maiores usi fuerint. Relatum est igitur quatuor fuisse apud nostros linguarum proprietates: hoc est, Priscam, Latinam, Romanam, Mixtam, quod ex Var- ronis authoritate grammatici ueteres tradunt. Prisca est, qua uetustissimi Italiæ populi, sub Iano uidelicet, & Saturno re- gibus, usi sunt: cuiusmodi carmina quædam incondita, pa- rumq; nostris intellecta, adhuc supersunt: ut Saliorum & Argeorum sacra, de quibus Varro etiam Terentius memi- nit. Latina uerò, quam sub Latino, & regibus Tusciæ, cæte- ri quidem populi in ipso Latio loquebantur: qua tabulæ de- cemuirales scriptæ sunt, ac sacræ leges & publica quædam

edicta, Romana, quæ post exactos reges Romani populi gesta complexa est. Nam & hanc ipsam, inter poëtas Mar. Plautus, Neuius, Accius Pacuuius, Ennius, & Publ. Vergilius maximè coluerunt. Ex oratoribus autem & historicis Mar. Cato, Sisenna, Quadrigarius, Val. Antias, Cæsar, & M. Cicero. Mixta uerò, quæ aucto imperio & libertate amissa, uarios populos ac nationes, in iura ciuitatis admisit. Quo factum est, ut Romana uirtus, ac loquendi iuxtà integritas, passim cum moribus degeneraret ex ueteri sententia qua dicitur:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Nec autem me latet, Latinam quidem doctrinam, ex multiplici, uarióque idiomate constare, siquidem, & Osca & Sabina uocabula a multis olim recepta sunt, ut Punica nunc omittamus. Nam & Quintus Ennius Oscè locutus est. Tum Ethruscas alij fabulas exposuerunt, sicut Liuius & M. Cicero alicubi testantur.

CAPVT IIII.

De nominibus Romanorum, & quòd à Sabinis prænomẽ acceperint, ex fœdere cũ Romanis facto: tũ qua die Romani nomẽ assumerent.

APud Macrobium & alios ueteres, non pauca obseruata sunt de potestate, & ratione nominum Romanorum: unde uidelicet, assumpta uel deducta sint. Sedenim Romani homines, non uno tantum nomine uel cognomine censebantur, sed pluribus etiam, quàm à nostris grãmaticis tradatur, sicuti uidere quorũdam exempla possumus. Nam sic utiq; de Attico leges, cũ quidem his appellationibus fuisse uocatum, ut diceretur T. Cæcilius, Satus, Pomponius, Atticus. Solebant enim Romani, uel ab illis cognomen accipere, à quibus hæredes relinquerentur

querentur, quod alibi demonstraui. Nec enim illud ignoramus tria præsertim nomina Romanorum à poëtis designari unde illud:

Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.

Sed hac in re putaui obseruandum, quod ab Eutropio scriptum est, in Romana historia ad Valentem Augustũ quod equidem non satis memini, an apud alium authorem legerim. Post multas (inquit) contentiones inter Sabinum populum & Romanum, factum est fœdus, ac iure societatis, in eandem sententiam conuenêre, ut rex T. Tatius simul cum Romulo imperium teneret Sabiniq; & Romani unus populus efficeretur. Ex quo ad hoc (inquit) confirmandum, Romani tum cœperunt Sabinorum nomina suis præponere. Sabini autem Romanorum, ut nouæ quidem amicitiæ nominum iura adijcerent. Quo factum est, ut nemo deinceps Romanorum, absque prænomine haberetur. Neq; uerò illud ignoratur, in ueterum commentarijs Lustricos dies illos à Romanis dictos, quibus nomina infantibus imponerentur. Nam & Nondinam deam (ut asserit Vectius Prætextatus) Romani colebant, à die nono appellatam: quo uidelicet ipsos infanteis lustrarent, ac nomen imponerent: & si octauo die fœminis, maribus autem nono, ut in cœnis Macrobianis legitur.

Lustrici dies.

Nondina. Dea

CAPVT II.

Qui maximè apud Lat. de sacris ac põtificijs uerbis scripserint, & quomodo Reus & Dãnatus inter se differũt: tũ ex iure ipso Pontificũ uerba exposita

QVi apud ueteres de iure põtificio & antiquis sacris scripserũt, percommodè uisi sunt, atq; egregiè uerborum proprietates, ac potestatem explicare ea cũ primis referentes, quæ ad sacras uoces quæ ad funeraleis & Saliareis pertinerent, cuiusmodi authores à Macrobio

bio celebrantur, Vectius Prætextatus, ac Flauianus, ut Labeonem Antistium, & Veranium mittamus, qui libros de pontificalibus reliquerunt. Sed enim cum ritus ac cerimonias sacrorum inuestigarent, uerborũ quoq; rationes atq; originem mirifica diligentia conquisierunt. Quod in his nuper uocibus obseruauimus, quæ ad reum & damnatũ pertinent, non minus uerò quàm subtili iudicio examinatis. Siquidem utrunq; uocabulũ in uotis nuncupandis, atq; persoluendis frequens in ueterũ libris comperies. Nam illum propriè Reum dixerunt, qui suscepto uoto, in sacris sese numini astringit. Damnatũ uerò dicimus, qui se à promissis eximit, & uota persoluit, quod Macrobianis quoq; cœnis ab Eustathio eleganter disputatur. Vnde illud etiã in ueterũ legibus legitur:

Qui reus uoti esto accedito ad sacra.
Qui damnatus esto, sacra ritè persoluito.

Nam P. Maro, qui ius pontificium optimè calluit, egregiè id obseruauit, quo loco inquit:

Dij quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro:
Vobis lætus ego, hoc candenti in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

CAPVT VI.

De uiribus atræ bilis: ac de Eurylocho: & poëta Malacho, quàm grauiter eo morbo ad insaniam uexarentur.

QVi de moribus & uita philosophorum scripserũt, Eurylochum tradunt qui Eliensem Pyrrhonẽ audiuit, miris modis atra bile uexatũ fuisse, quæ Græcè μελαγχολία dicitur: atq; sic percitum eo morbo, ut cum in Elide uarijs, & diuersis multorum quæstionibus ageretur, ac responsitãdo esset fatigatus, pallium abiecerit, & Alpheum fluuiũ tranauerit. Illud quoq; de eodem Eurylocho,

eiusq; furore traditur, sic aliquando instigatum κατὰ μαγείρου, ut sumpto ueru cum carnibus, usq; in forum illũ insequeretur. Fuit autem Eurylochus acerrimo quidem ingenio, cuiusmodi ferè hi sunt, qui atra bile sunt affecti: quod ab Aristotele philosopho atq; alijs approbatur. Nã & Phauorinus academicus: qui Pyrrhoniorum libros composuit, heroicã hanc affectionem appellabat dicens: εἶναι σχεδόν τι τὸ πάθος τοῦ τὸ ἡρωικόν, quando Hercules, Lysander, Aiax, Alcmeon, ac Bellerophõ eodem uitio laborarunt. Socratẽ nunc & Platonẽ mittamus. Nam Malachus quidem poëta excellens fuit, sed eò tum ab soluendo carmine præstantior, cũ mente penitus foret alienatus, sicuti etiã de Bacchis, & Sibyllis (ut appellant) creditũ est. Quin et Augustinus copiosè affirmat poëtas ipsos nõ proprio, sed alieno ore carmen effundere. Quod à Platone probatur in eo libro, cui titulũ fecit de furore poëtico. Sed enĩ de atra bile cũ plura scribat Aris. in probl. Frigida (inqt) stolidos & ignauos reddit, calida ingeniosos & amanteis, nimia uerò attonitos & timidos. Sed hæc alibi cõmodius explicauimus.

CAPVT VII.

Quo habitu, & forma esset Romana toga, ac de alijs uestibus, quæ cuiq; populo ascribatur: tum alia inibi non iniucunda addita.

Nunc demũ à Lazaro Bayfio Gallo v... vo do...

SCripta sunt à ueteribus permulta de uestibus, & eorum genere, sicuti à Suetonio Tranquillo, Cornuto & alijs, qui diligenter quæsierunt, quibus etiam uocibus apud uarios populos signarentur, sicuti Græcorum pallium, Sardorum mastruga, brachæ Gallorum, Germanorum rhenones, Romanorũ toga, de quibus ...ne alibi dictũ est. Sed hoc loco notandum mihi uidetur de Ro. toga aliquid, quo habitu, quaq; ratiõe accipiẽda atq; intelligẽda sit, cũ nuper de re hac quæstio inter doctiores haberet. Ad hunc igitur modũ Romani uestẽ hanc habuerũt, uel uti

uti etiãnum in ueteru[m] ... is & marmoribus conspicimus, quæ togatæ ob id imagines appellabantur. Erat autẽ uestis usque ad talos, unde talares etiam togæ a quibusdam dicuntur. Idque seruatũ est Romæ, usque ad ætatem Octauij Augusti, quod à Fabio Quintiliano diligẽter est obseruatũ. Nam deinde breuiores fuerunt, sic, ut à media crura essent demissæ. Rotundam uerò & aptè cæsam uolebant, ne enormis, uel indecens uideretur, si qua ex parte, minus iusta, nec eadem fuisset proportio. Sinus etiam faciebat, qui cum altiores cinctura extarent, decenter, & honestè in partem sinistram ducerentur. Ita enim desiderat Fabius in oratore, quoniam sedeat aptius. Meritò autem reprehensus est C. Plinius qui talarem togam dixerit à Cicerone gestari solitam, ut ea uarices uelaret, cum consuetudo tum foret, togas ipsas ad talos usque demitti: sicut Græcorum pallium erat. In superiori autem parte, humerum operiri debebat, iugulum ut attingeret potius quàm uelaret, ne togæ ipsius dignitas, & latitudo, quæ in pectore uisebatur, in angustum deducta perderetur. Erant & manicæ in toga usque ad ipsas penè manus, neque tamen ad imos digitos, quarum latitudo æqua & decens, magis decorem quàm uenustatem præferebat, ut cũ brachium in agendo tollerent, cæteris togæ partibus optimè responderet. Ita enim Romani togam ferè habuerũt. Nam in Mena Pompeij liberto togam nimis defluentem, atque redundãtem, uirulento carmine insectatur Horatius, cum sex ulnarum esset, eaque amictus Menas, populo stomachante, per sacram uiam incederet. Neque enim licebat in urbe, præterquàm libero homini, hac ueste uti: siquidem & ætatis & hominum in habitu uestium ratio est à senatu, populoque Roma. seruata. Nã & pueri prætexta toga usi sũt, sicuti ex his notissimũ est, quæ Vectius Prætext. in Macrob. cœnis de prætexta & bulla aurea copiosè disseruit. Virili aũt

Talares togæ.

Mena.

Habitu distincti Romani.

toga uti à sextodecimo ætatis anno incipiebant, & si quidam temerè dissentiunt. Octauius enim Augustus duodecimũ agens annũ auiam Liuiam defunctã pro concione laudauit, & quadriennio pòst (ut ait Tranquillus) uirilem togam assumpsit. Viri aũt Romani (ut est author Gellius) primò quidem sine tunicis, toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breueis tunicas, citra humerum desinenteis, habebant: ex quo Scipio ille Aphricanus, Pauli filius, cũ in Gallum Sulpitiũ esset inuectus, cũ cheridota illum tunica accubuisse, nõ sine stomacho affirmauit. Et re uera facta est aliquãdo mutatio in Romana ciuitate de indumentis gerendis: siquidẽ Octauius Augustus ædilibus demandauit, ne quem ciuem in foro aut circo paterẽtur consistere, nisi positis lacernis togatos. Et cum fortè pro concione uidisset penulatorũ turbam, indignabundus & clamitans:

Scipio Aphricanus.

En (inquit) Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

CAPVT VIII.

Quàm iniquo animo Pub. Vergilius fuerit contra grammatistas atq; ineptos litteratores, ac eiusdẽ elegans dictum super illo ænigmate: Tris pateat cæli spacium non amplius ulnas.

TRaditum est à multis, Pub. quidem Vergiliũ bonis ingenijs ac eruditis plurimũ gratiæ & fauoris ostendisse, contra autem litteratores ac malè doctos homines, mirum est quã affecto & infenso animo fuerit: quòd in his maiorem audaciam ac impudentiam, quã maturitatem & iudiciũ uideret. Ex quo prolatis etiã uersibus, hoc totum apertè asseruit: sicuti Iunius Philargyrius, & Seruius Honoratus referunt. Sed quod in uersiculo Vergiliano acciderit, de cæli spatio, grammaticis conquirentibus, dignum sanè uideri potest adnotatione. In hoc enim carmine ex Bucolico ludicro:

Tris pateat cæli spacium non amplius ulnas,

cum Cornificius, & alij quidam grãmatici dubitarent, anxieq; à poëta perquirrerent, siquid fortè remotius subesset, perlepidè responsum est à Vergilio, se in ea re grammaticis omnibus crucem fixisse, in qua assiduè distorquerent: quod ipse etiam Pedianus à Vergilio audiuit, quemadmodum Iunius idem Philargyrius in Vergiliano commentario refert: cui tamen Pedianus respondisse traditur: Mihi certè nullam crucem: non enim sum id anxiè quæsiturus. Quantum uerò doctrinæ Vergilianæ, ac eius felicissimo ingenio concesserit Pedianus: cum ex alijs multis declarari potest, tum quòd idem Pedianus librum quoque contra eius obtrectatores composuit, qui Pub. Vergilio & historiæ falsitatem & furta ex Homero obijciebant: cum in utroq; non defensionem modò, sed gratiam & laudem singularem meritò inuenerit, quemadmodũ Eustathius ac Furius Albinus eruditè & copiosè apud Macrobium testantur.

CAPVT IX.

De his hominibus, qui seipsos in puteum iaciant, & quid in causa, exemplis de Laurentiano & alijs adductis.

Quæsitum nuper est à uiris prudentioribus, quonam fato acciderit, ut hoc ipso anno in parte Galliæ (quæ à nostris Lugdunensis dicitur) non paucæ quidem fœminæ, seipsas in puteos, & in undas coniecerint: & si nullo (ut apparebat) corporis morbo uexarentur. In quo nihil certum, aut etiam dignum est allatum, prætereq; quòd hoc totum pleriq; potestate siderum, ac cæli defluxu fieri arbitrati sunt. Vnde furore perciti homines uiolenta nece occũberent. Nec eñ desunt exempla apud ueteres, quibus apertè colligitur, plurimos tali morbo affectos se interemisse, quod à ueteribus tamẽ in deorũ iram & quasi

ultionem refertur. Nam de his qui graui morbo, aut peſte tenentur, uulgatius eſt, quàm ut de hoc tradendum ſit. Cũ Gallenus quoque & Hippocrates in medicina præſtanteis uinciendos præcipiant ægrotos, ſicubi peſtilenti, uel grauiſſima febre infeſtantur. Quod in his maximè accidit, qui peſtilentia laborant, in celebri illa Athenienſium traditur, in qua permulti ſe ipſos paſſim in undas iaciebant: quod à poëta Lucretio eleganter explicatur:

Multi præcipites Lymphis putealibus altè
In fluuios partim gelidos, ardentia morbo
Membra dabant: nudum iacientes corpus in undas.

Neera. Teſtis mihi & Pontanus, uirginem Neeram in Salentinis paucis antè annis ſeſe in puteũ deijciſſe. Sed hoc nimia indignatione factum conſtitit, quòd ab eo ſe repudiatã uideret, cui pro cõiuge pacta erat. Sed eñ quod nup accidit in Petro Leonio mirificũ certè uiſum eſt, quãdo is & in philoſophia uir excellens, ac prudẽtia propè egregia, in puteũ ſe in Florẽtino ſuburbano ĩmerſit. Quod etiã mox Laurentiano Florentino cõtigit, cuius ego academiam aliquãdo acceſſi, eiusq́; diſciplinæ auditor interfui, cũ Ariſtotelis, atq; Hippocratis cõmentarios magna eruditione exponeret. Sed in obitu hoc Laurentiani, cõſenſum eſt à medicis, fuiſſe illum atra bile ſic percitũ, ut Hippocratis uinculo neceſſe fuerit illum alligare. Quãquàm & hoc ipſo anno fœminæ aliquot in Crotonienſi agro idem factitarunt.

Petrus Leonius.

Laurẽtianus florentinus.

CAPVT X.

De populis qui humana carne ueſcantur, & quæ Hieronymus de Scottis gente Britannica ſcripſerit.

FRequens mentio eſt apud ueteres authores de populis Anthropophagis, qui uidelicet idcirco ſunt à Græcis appellati, quòd humana carne ueſcantur.

ſcantur. Nam apud Scythas (inquit Plinius) plura genera ſunt, quæ humanis corporibus ueſcunt. Et in medio ꝑpè orbe terrarū Sicilia & Italia, gẽtes fuiſſe olim huius mõſtri Cyclopas & Leſtrigonas dictos cõſtat. Sed idem relatū eſt etiā à Hieronymo de Scottis, ꝙ hi populi ab hoĩbus eſitandis nõ abſtinerẽt. Quod hercle mirum eſt, cū ad ipſam Hieronymi ætatẽ id agerẽt. Sic em̃ refert idem quo loco uarios populorū mores ac ritus ꝑcenſet. Quid (inqt) loquar de cæteris nationibus, cū ipſe adoleſcentulus in Gallia uiderim, Scottos, gentẽ Britannicā, humanis ueſci carnibus? Et cum ꝑ ſyluas porcorū greges, & armentorū, pecudūꝗ reperiāt, paſtorū nateis, et fœminarū papillas ſolẽt abſcindere, et has ſolas ciborū delitias arbitrari. Idem etiā Scotti quaſi Platonis rempu. ſequẽtes, nullā ꝓpriam habẽt coniugẽ, ſed pro libidine (inquit) more pecudum laſciuiunt. Quod à me de Scottis eò libẽtius eſt obſeruatū, quoniā & doctiores quidā opinati ſũt: de his quidẽ populis, nullā Romanis impatoribus cognitionẽ fuiſſe, in qua ſententia & Hermolaus Barbarus fuit. Noſtra aũt ætate cõpluris cū Carolo Francorum rege Italiā inuaſerũt, qui ſub eius ſignis militarent: ſunt em̃ in dirigendis maximè ſagittis uiri acres atꝗ egregij. *Notato.*

CAPVT XI.

De lapide Caryſtio mirifica obſeruatio, quòd ex eo ueſtes contexantur, atq; in ignem poſitæ à maculis emundentur.

DE Caryſtijs columnis, atꝗ marmoribus, cõplura ab his tradunt, qui de lapidicinis ſcripſerũt: de illo aũt genere lapidis, qui ad Caryſtiū celebratur, cum alij multi, tum præcipuè Strabo miranda quædam deſcribit, cum netilem hũc atq; textilẽ eſſe referat. Quin ex hoc ipſo lapide mãtilia inqt Strabo egregiè cõtexi atꝗ abſolui. Quæ ſi fortè contraxerint ſordeis, & in ignem deferantur,

deferantur, facilè quidem emundari atq; omnis maculas tolli, ac ſi in lauacro fuerint. Quod ego ob id obſeruandum exiſtimaui, ut apertius intelligamus, nihil tam mirum uideri in maieſtate naturæ, quin illud ipſum magno conſenſu credi oporteat, etiam ſi malè docti homines atque antiquitatis imperiti, uel talia impudenter contemnunt, uel inepto riſu tanq; mendacia explodunt.

CAPVT XII.

Locus in epiſtola M. Tullij ad Trebatiũ expoſitus de Philoctete quãq; imprudenter à quibuſdã deprauetur ac falsò itidẽ exponatur.

MVlti hactenus fuerunt, qui in commentarijs Angeli Politiani, quibus Miſcellanea titulum fecit, complura uelut abſurda, & imperitè expoſita adnotarũt. Nam cuiq; inſitum propè eſt, aliena magis detrahendo reprehendere, quàm ſua docendo comprobare. Nos autem eos homines laude dignos, atq; commendatione cenſemus, qui legendo, ſcribendo, atq; commentando, permultum uigilarunt: etiam ſi non ſunt omnia in bonis diſciplinis conſecuti. Quod ea ratione dictum uolumus, ut eorum inſcitiam, atq; ineptam audatiam reprimamus, qui in hoc literarum certamine uolſellis (ut inquit Varro) non

vossellis nō gladijs pugnare.

gladijs pugnant. Sed his miſſis M. Ciceronis locus exponẽdus eſt in epiſtola ad Trebatium iureconſultum, quo loco de Philoctete agitur, cui ſimilem dicit Trebatium, in locis uarijs peragendis. Deinde quod in Britannia (inquit) non minus quàm Philocteten te præbuiſti, planè non reprehendo. Quibus uerbis Cicero ſignificat Trebatium ipſum parũ certo loco conſiſtere, ſed peregrè uagari, & ſpectacula cõplura quæritare ad exemplũ Philoctetis ut ex Græcis quoq; fabulis colligimus, in quibus Philoctetes inducitẽ poſt acceptã iniuriã, per uarias urbeis ac regiones deferri. Sed eiuſdẽ

Ciceronis

Ciceronis uerba repetenda sunt, ex epistola ad Q. Fratrem, ut apertius intelligamus, quàm sit hoc loco absurda mentio de Philotheoro. De repub. (inquit) nimiū te laborare doleo, & meliorem ciuē esse, quàm Philoctetem, qui accepta iniuria, illa spectacula quærebat, quæ tibi acerba esse uideo. Ex his aūt uerbis, nemo est qui non uideat Philoctetē esse legendum, non Philotheorum, quando & ueteres quoq; codices huic sentētiæ astipulātur. Quod ego cū Politiano retulissem, ingenuè quidē & amicè professus est, nō fineis modò se hac in re, sed ipsam quoq; possessionem concedere.

CAPVT XIII.

Veterum consuetudo relata de Bactrianis populis & Atrijs in furtis mulctandis ex authore Bardesane: ac de Ægyptijs etiam & Lacedæmonibus, qui impunè furta committerent.

COmplura passim apud ueteres de furtis leguntur, quibus legibus, atq; supplicijs mulctari oporteat. Sed illud ex libris Bardesanis de fato apponendū putaui. Apud Bactrianos (inquit) populos qui pauca furātur, sputis dehonestari solent, taliq; ignominia dedecorantur. Apud Atrios item, qui minima furantur, lapidibus obruūtur. Quod & Pamphilus Eusebius recenset, quo loco de fato contra Caldæos, & mathematicos differit. Lacedæmones autem uiri, & acres imprimis, & sobrij, patrio iure ac legibus, furādi usum permiserūt, neq; id ipsum ob turpiorem quæstum, aut ad sumptū libidini suppeditandum, uel oppulentiam congerendam, sed pro ipsa (ut inquit Gellius) disciplina & exercitio rei bellicæ, quoniam sedulitas illa, & solertia furādi, ingenia & animos iuuenum acueret, atq; ad insidiarum astus excitaret, & uigilandi tolerantiā obfirmaret. Apud Aegyptios item uetustissimos illos furta omnia fuisse permissa & impunita traditū est, qua

in re illud M. Catonis ueluti ex delphico seruatũ est, in originibus de furtis. Fures (ait) priuatorũ furtorũ in neruo atq; cõpedibus ætatẽ agũt, fures publici in auro ac purpura.

CAPVT XIIII.

Triginta millia deorũ à poëta Hesiodo celebrati, & à M. Varrone ccc. Ioues, & quàm ridicula fortet ueterũ de dijs opinio.

SCripsit Aenomaus librũ de falsitate oraculorũ, in quo flagitia oĩa Apollinis, & uatũ deceptiões detexit. Quo aũt loco refert imperatum fuisse ab Apolline Mithymnensibus, ut ligneũ Dionysij caput colerẽt, xxx. inquit millia deorũ in orbe terrarũ haberi, idq; ipsum à uate Hesiodo fuisse assertũ. Septimius uerò Tertullianus in apologetico cõtra gẽtileis, trecẽtos inquit Ioues, seu mauis Iupitros à M. Varrone dinumeratos, eosq; sine capitibus introductos. Quo circa nõ ineptè dictũ uidetur à quibusdã philosophis, fuisse eos maximè demẽteis atq; insanos, q rebus omnibus, & adesse deos putauerint. Et uaria flagitia, quæq; obscœnissima dictu sunt, pro numinibus coluerint, quod ab Augustino etiã & Firmiano, lõgis uoluminibus, atq; magnis cõuitijs incessit, deridetur atq; exploditur. Itaq; ociosũ est (inqt Tertullianus) per oĩa deorũ nomia uelle decurrere, qui colerentur à ueteribus, cũ tot, tanq; uarij, noui, ueteres, serui, barbari, Græci, Romani, peregrini, captiui, adoptiui, proprij, cõmunes, masculi, fœminæ, rustici, urbani, nauti, militares, enumerentur.

CAPVT XV.

Qui sint apud Aegyptios Sarabaytæ sacerdotes, ac de eorũ moribus, atq; improbissima simulatione ex Augustino, & Hieronymo authoribus.

SErmo habitus est in Marciana bibliotheca, à Pico Mirãdula & Politiano de quibusdã hereticis, eorũq; disciplinis, atq; opinionibus. Tum de Augustini

gustini egregia & singulari doctrina, in examinandis, refellendis, atque eijciẽdis illorũ erroribus, qui Christianorũ menteis, ueluti proserpens hedera, facilè implicant. Inter alia uerò complura quæsitum est, quinam forent Sarabaytæ sacerdotes, quoniam in Augustini epistola mentio de his obiter facta sit. Qua in re, cum nihil responsum fuerit: putaui hoc loco ea subijcienda, quæ de his relata sunt, ab eodem Augustino ex Hieronymi traditione. Tales sunt (inquit) Sarabaytæ sacerdotes, ut eorum genus omni affectu, atque studio sit deuitandũ. Ipsi denique in Aegypto positi sunt, in foraminibus petrarum habitantes, induti porcorum & boum pellibus, cincti funibus, palmarum spinas ad calcanea portãtes, ad cingulum ligatas, discalciati, & sanguine cruentati. Cauernis exeuntes, ad festum Scenophegiæ pergunt Hierosolymam. Et sancta sanctorum intrantes, paupertatem & abstinentiã prædicant à se seruari. Tum barbam, spectante populo, ibidem acriter peruellunt. Itaque nummis, tali astu, & commento adeptis, in suam regionem remeant, & in lætitia & dapibus epulãtur. Hos (inquit) Sarabaytas Augustinus, nolite obsecro imitari: quia non beatos illos, sed in magnis supplicijs damnatos meritò esse prædicamus. Videntur eñ pro his ab Augustino & Hieronymo accepti, qui cum uultum seueritatis uendicent, atque seueritatem egregiam præferant, in recessu scelera omnia & flagitia retinẽt. Cuiusmodi homines & à Paulo & à cæteris magnopere exagitantur: siquidem Catones & Curios simulãt, (ut inquit ille) uiuũt autẽ bacchanalia.

Finis tertij libri, cõmentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. QVARTVS.

CAPVT I.

Dignum memoria de rege Pisistrato, quo astu, atq; comento, contra aduersarios sit usus, pro firmando imperio, tum de eius quoq; tyrannide non nihil ex uerbis Solonis.

DIgnũ obseruatione ac memoria est, quod in historia de rege Pisistrato, & eius dissensione cum filijs notatur, tum quàm callidè ac prudenter (ut homo Græcus) omnẽ prorsus odij ac simultatis suspitionẽ apud populum Atheniensem sustulerit. Nã cum fortè idem Pisistratus (qui Athenis imperauit) in dicenda sententia minimè obtinuisset à liberis assensum, ex ea re factũ est, ut inter eos orta simultas crederet̃, quòd æmulis atq; aduersantibus (ut fit) maximè gratum pro uoto contigerat, sperantibus ob eam fortè seditionẽ atq; discordiã, futurã in regno nouitatem. Verùm Pisistratus comperto æmulantium animo, ut eximia uir prudentia, ciueis omneis conuocauit, atq; ad eos in hunc modum uerba habuit. Succensui equidem pro tempore (inquit) ô Athenienses meis filijs, quòd ipsi paternæ uoluntati (ut par fuit) minus acquiescerẽt, sed uisum mihi deinceps est, officium esse meum, ac pietatis paternæ munus, ut ego ipse in liberorum sententiam cõcederem. Debetis igitur scire, sobolem quidem ac liberos regis cum patre conuenire, & in omnibus esse concordes. Quo cõmento atq; astutia effecit, ut omnibus planè Atheniensibus

Græci calui.

bus spes tolleret, futuræ nouitatis. Idem quoq; Pisistratus mira quadam arte, & ingenio ryrannidē occupauit (sicuti à Solone & alijs permultis scribit). Nam blandè primū uocare populū, atq; elicere cœpit: dein sibi ipsi uulnera inflixit, & in publicū simul progressus, atq; uociferās, ea se ab hostibus accepisse. Quadringentos sibi custodes dari exorauit: iuueneis admodū acreis & robustos, qbus armatis stipatus reipub. Atheniēsiū statū euertit, ac regiā potestatē arripuit.

CAPVT II.

Quo studio ac diligentia factū sit à Romanis, ut libros Magonis de agro colendo in Latinum conuerterent: tum aliud exemplum de Cor. Taciti historia, quo honore à Tacito imper. habita, & in bibliothecis locata fuerit.

NOtandū & illud est, quanta cura, & studio factū sit à Romanis, ut ea omnia diligēter obseruarēt, quæ ad ipsam uitā, cultumq; & mores hominū ptinerent. Nec em̄ leges tantū, & sacra quædam ab Atheniensibus per legatos acceperunt, sed cōmentarios etiā de agricultura, & eius præceptis, ab ipsis Carhaginiēsibus senatus authoritate, in usum Romanū transtulerūt. Nā cum Mago ille Penus, qui contra Romanos imperator excellēs fuerit, libros de re rustica duo de triginta condidisset, decretū est à Romano senatu, ut ea quidē uolumina ex Punica lingua, in Latinū sermonē cōuerterentur: quo maior etiā utilitas, atq; cōmoditas colendi agri, Romanis uiris traderetur. Quod ipse C. Plinius ad Vespasianū Augustū scribit, qui inter alios quoq; Magoniani operis interpretes, Decium Syllanū fuisse asserit, cui demandatū fuerit, Magonē ipsum in Romanā orationē transferret, siquidē non modò nobili genere Syllanus hic fuit, sed etiā sapiētiæ (ut inquit Plinius) cōpositissimæ. Facit ad hoc & aliud exemplum de

Decius Syllanus.

 Tacito

Tacito impe. Romano. Is enim Corn. Taciti uiri cõsularis historiam de Rom. imperatoribus, non modò in omnibus bibliothecis iussit collocari, sed etiam edicto cauit, ut decies quotannis ad usum publicum transscriberetur, atq; in bibliothecis pariter poneretur. In quo apertè probatur, non illum modò sui generis & familiæ, sed etiã historiæ rationẽ habuisse, qua rerũ omniũ memoria, & utilitas, ad ipsos posteros ꝓpagatᷣ, quod & Flauius Vopiscus ad Bassum retulit.

CAPVT III.

De censorum potestate, ac de triplici pœna in Romanos, & qui dicerentur in ærarios relati, ac ibidem subscripta uerba ex antiquis legibus de ipsis censoribus.

PRudenter à Romanis factum est, in moderando imperio, & moribus corrigendis, ut ea in re magistratus eiusmodi haberent, qui cõsilio, & diligentia singulari hoc officiũ præstarẽt, quales in urbe censores fuerũt. Qui præter alia multa cũ agerent, ad regendos etiã ciuitatis mores creari mos fuit, sed in erogandis pœnis, atq; mulctandis delictis, quod apud Asconiũ Pedianũ reperio, notandũ mihi hoc loco uidetᷣ, cũ in quoq; ordine Rom. ciues pro ipsis meritis, cuiq; condignã pœnam statuissent. Nã qui senatores essent, his quidẽ pœna fuit, ut senatu amoti, eijcerentur. Qui autẽ Romani equites delinquebant, eisdem censores publicũ equũ adimebãt, sicuti nimis interdum obesis, corpulentisq; equitibus, uel quibus malè curati equi, strigosioresq; fuissent. Qui uero plebei forẽt, eorum nomen pro delicto in ceritũ tabulas censorũ authoritate referebatur, neq; amplius in centuriæ suæ albo scribebatᷣ, sed ærarij fiebant, ac pro capite duntaxat tributi nomine æs præbebant. Ex quo permultos legimus, in ærarios fuisse relatos, sicuti & apud Liuiũ & alios ueteres habemus, quod

ego ob id apposui, ut eorũ facilius errores à studiosis agnoscantur, qui etiam doctiores haberi solent. Sed & uerba ipsa libet hoc loco adijcere ex antiquis legibus, quo apertius censorum dignitas atq; potestas intelligatur. Nam & Cicero hæc eadem refert:

Censores, populi, ciuitates, soboles, familias
Pecuniasq; censento, urbis, templa, uias,
Aquas, ærarium, uectigalia tuento:
Populiq; parteis in tribus distribuunto:
Exinde pecunias per ciuitatis ordines partiunto:
Equitum, peditumq; prolem distribuunto:
Cælibes esse prohibento, mores populi reguunto:
Probrum in senatu non relinquunto:
Bini sunto, magistratum quinquennio habento:
Reliqui magistratus annui sunto:
Olliq; potestas semper esto.

Quod à me alibi copiosius scriptũ est, cũ censorũ potestatẽ, aliosq; magistratus Rom. ciuitatis diligẽter explicaremus. c. f. h.

CAPVT IIII.

Quantũ bonis præceptoribis discipuli debeãt, ac de Alexan. Macedone erga præceptorẽ Aristotelẽ, tum de eius quinquaginta libris de animalibus, digna prorsus memoria.

QVantũ debeant homines honestis ac eruditis præceptoribus, abundè quidam ueteres principes, & Romani, & Græci demonstrarũt, qui suos quidẽ præceptores, non modò summa & egregia obseruatione coluerunt, sed honoribus etiã maximis, atq; dignitatibus prosecuti sunt. Nam parẽtibus, & dijs, & præceptoribus (ut inquit Plato) uix hercle pro merito illud uetus ἀντιπελαργεῖν obseruari potest, cũ tanto muneri nullæ satis gratiæ referantur. Alexander autem Macedo, Philippi filius, qui felicissimè imperauit, cum Aristoteli suo præceptori ac philosopho

philosopho debere se ingenij eruditionē intelligeret, non semel quidem suū animū, atq; obseruantiā, præceptori aperuit, ratus suum esse officium, ex iure ipso humanitatis, tanto præceptori uicem aliquam optimè de se merenti referre. Non enim tantum Aristotelis nomini patriam condidit, ac tantæ rerum claritati benignum (ut inquit Plinius) animi testimonium miscuit, sed etiā naturæ sacra, & causas perquirenti, opē maximam tulit, ne tam diligenti studio, & honestissimæ disciplinæ, sua deessent emolumenta. Sicuti cum libros illos quinquaginta de animalibus cōposuit, quæ à Græ. πολυτάλαντα βιβλία sunt appellata: quoniā octoginta quidem talenta (ut inquit Athenęus) impensa in his sunt. In quo rex maximus apertè demōstrauit, nō esse minus posteritatem cōmentarijs instruere, quàm uniuersi orbis populos atq; prouincias deuincere. Sed hoc totum copiosè C. Plinius declarat ad cæs. Vespasianum in hunc modum: Alexander (inquit) Magnus, cū esset inflammatus mira cupidine animaliū naturas noscendi, commentationem hanc Aristoteli delegauit: summo in omni scientia uiro. Tum aliquod millia hominū in totius Asiæ, Græciæq; tractu parêre illi iussa sunt, eorum uidelicet, quos uenatus, aucupia, piscatusq; alebant: quibusq; uiuaria, armenta, piscinæ, auiaria in cura erant: nequid usquàm gentium à tāto uiro possit ignorari. Hos em̄ omneis percōtando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit. Hæc Plinius de Alexandri studio, & affectu erga præceptorē Aristotelē: quod equidem uel ob eam præcipue causam putaui obseruandum, quoniam in quorundam commentarijs eundem inuenio Alexandrum, mutato animo fuisse contra præceptorem, eumq; deinde capitali odio fuisse insectatum, quod esse uerum & illud admodum insinuat, quoniam Alexandri mors, ex illo ueneno Stygiæ aquæ, non sine infamia Aristotelis excogitata creditur.

CAP.

CAPVT V.

De præfectis syluarum apud Romanos & de Maioribus ac minoribus prouincijs, ac inibi illud Vergilij expositum: Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ. contra aliorum sententiam.

PVb. Vergilij uersus notissimi sunt in poëmate bucolico, quod inscribitur Pollio:

Non omnes arbusta iuuant, humilesq; miricæ:
Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Quo loco nostri interpretes (ut alia multa) paulò indoctius atq; ieiunius hoc ipsum exponunt: dicẽtes syluas dignas cõsule, id est consulari dignitate: ut ad Pollionẽ consulẽ referri possit, idq; ipsum nullo prorsus authore scribunt. Sed enim maior subest eruditio, ac sensus remotior, qui ex ipsis Romanorũ legibus atq; decretis elicitur. Nã cautũ fuit apud Romanos, uti cõs. quidem ipsi curã colliũ atq; syluarũ haberẽt, ut hac ratione, materies nõ deesset, qua uidelicet nauigia publica possent à præfectis fabrũ confici: sicuti et seruatũ adhuc in Veneta repub. uti præfectos habeãt, quibus cura hæc syluarum sit demandata, ut quotannis sata illa et arbores ex decreto publico excindantur: ne materies nõ copiosa construẽdis nauigijs suggeratẽ. Quin & illud in ueterũ libris notatũ, quod ipse Ancus Martius: qui Numæ nepos ex filia fuit, primus apud Romanos, syluas ad usum nauiũ publicauerit: & Salinarũ uectigal instituerit. Fuit aũt consuetudo apud Romanos, ut postea quam in urbe consules creati essent, prouincias sortiretur; quas instructis copijs, & parato exercitu deuincerẽt. Quod sicubi hoc casu aliquo defuisset, tũ minores obibant. Erant ẽm aliæ maiores, & in quis Cons. haud amplam laudẽ atq; dignitatẽ consequi possent, ueluti cum syluarũ & colliũ negociũ agerent. Ex quo Tran. Suetonius de cæs. consolatũ cũ Bibulo inquit, consul creatus est & ob eã causam, opera

Ancus Martius.

Salinarum uectigal primum institutum.

» optimatibus data est, ut prouinciæ futuris consulibus mi-
» nimi negocij, id est. syluæ, collesq́; decernentur. Qua maximè iniuria cæsar instructus, omnibus officijs, Cneũ Pompeium assectatus est, offensum patribus. Sed hoc idem ex nostris etiam iureconsultis ediscitur, qui prouincias minores nominant, & syluarum curam in illis reponunt: quibus facilè constat, quid ipse poëta Vergilius, iurisciuilis (ut ait Flauianus) doctissimus insinuet. Quam sentētiam & Niger noster Lacetus non improbat, uir ingenio maximè candido, & elegantias ueterum probè doctus.

Vergilius iuris ciuilis studiosus. Stephanus Niger.

CAPVT VI.

Quòd in solstitiali tempore frondes in quibusdam arboribus conuertantur, & quæ bruma augeri, minusq́; sit obseruatum à Stoicis ex lunæ uiribus.

SEruatum est à ueteribus euenire in quibusdam arboribus, ut in solstitiali tempore frondes conuertātur, uel in brumali etiam reuirescant. M. autem Varro in libro ad uxorem Fundaniam, discrimina hæc admiranda appellauit, quibus anni tempus discernatur, ex uersura foliorum dies solstitialis fuisse appareat, quod in olea, populo alba, & salice accidere testat̃. Quæ cum in alijs authoribus relata essent, putaui ea subijcienda, quæ M. Cicero ex stoicorum obseruationibus recēset, quo
» loco de extispicijs, & diuinationibus agit. Probatũ est (in-
» quit) à Stoicis in ipsa bruma, musculorum iecuscula augeri, pulegium aridum, florescere brumali die. Item inflatas
» rumpi uesiculas, & semina malorum, quæ in his medijs in-
» clusa sunt, in contrarias parteis se uertere. Iam & neruos in
» fidibus, alijs pulsis resonare alios. Ostreis & conchilijs om-
» nibus contingere, ut cum luna pariter crescant, atq; decrescant.

Pulegiũ florescens.

ſcant. Arbores etiã hyemali tempore, ſimul cum luna conſeneſcunt, & in marinis æſtibus, acceſſus, & receſſus lunæ motu gubernantur. Plutarchus autem Cheroneus in commentario Heſiodeo, apud Peluſiotas populos rettulit, minimè cepas eſitari, quoniam inter olera id ſolum contra lunæ aucta, ac damna minuendi uireis, & augendi contrarias habeat. Caius item Plinius & Aulus Gellius ſimilia quædam obſeruarunt, ſed hæc etiam in promiſcuis quæſtionibus expoſuimus. *Peluſiotæ cæparũ abſtemij.*

CAPVT VII.

De Philemone poëta comico, eiuſq; mirando interitu, ex Luciani hiſtoria & aliorum commentarijs.

Lepida quidem hiſtoria eſt ac ſcitu digna, de Philemone comico, eiúſque mirando interitu, ſicuti in Græcorum commentarijs reperitur. Is enim Philemon in ſcribendis fabulis, elegãti ingenio, & peruenuſto habitus eſt: quando in ſcena ipſa, pleriſq; (ut ſcribitur) Menandro etiam prælatus eſt. Sed cum idem Philemon ætate iam ædita prouectior eſſet, eiq; ficus ad cibum paratæ, in conſpectu forent, aſello eas comedente, puerum aduocauit, ut aſinum abigeret. Sed is tardius cum ſuperueniſſet, comeſtas omneis uideret, urbaniſſimè inquit: Et nũc da merum aſello. Quo audito, cœpit adeò poëta Philemon riſu & cachinno diffluere, ut ex eo ibidẽ ſtatim perierit. Lucianus autem Samoſatheus περὶ τῶν μακροβίων, ad hunc modum de Philemone: φιλήμων (inquit) ὁ κωμικὸς ὁμοίως τῷ κρατίνῳ ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα ἔτη βιοὺς, κατέκειτο μὲν ἐπὶ κλίνης ἠρεμῶν. θεασάμενος δὲ ὄνον τὰ παρασκευασμένα αὐτῷ σῦκα κατεσθίοντα, ὥρμησε μὲν εἰς γέλωτα, καλέσας δὲ τοικέτην καὶ σὺν πολλῷ καὶ ἀθρόῳ γέλωτ. εἰπὼν προσδοῦναι τῷ ὄνῳ ἀκράτου ῥοφεῖν ἀποπνιγεὶς ὑπὸ τοῦ γέλωτος ἀπέθανεν.

Hoc idem & in Sudæ collectaneis, & apud ueteres multos passim reperitur. Neq; autem me latet, alios quoq; nimio risu perijsse, quod alibi commodius diximus. De ipso autem Philemone & Maximi Valerij exemplis mentio habetur, et si poëtæ nomen temere à quibusdam sit deprauatum.

CAPVT VIII.

De mulso apud ueteres in sacris, ac Titij uerba posita de hoc tum Romuli Pollionis dictum ad Octauium Augustum, & alia obiter non iniocunda.

DE mulso & eius potione permulta in ueterum libris scripta sunt, neq; apud eos modò qui de generibus potionũ diligenter quæsierunt, sed apud illos etiam authores, qui sacra deorum & libationes rettulerunt. Omnes autem in hoc ferè conueniũt, mulsum quidem pro uini genere accipiendum, quod esset melle cõmixtum. Vnde in sacris Herculis & Cereris, mulsum hoc præcipuè celebrat, sicuti Vectius Prætextatus in cœnis Macrobianis ostẽdit. Nam Cereri sacris haud uinum quidẽ libari fas erat, ex quo iocus ille Plautinus perq; lepidus in Aulularia de cerealibus nuptijs. Quin & xij. Cal. Ianuarias sacrũ hoc Herculi, & Cereri fiebat: quod in Romanis etiã fastis apparet, in hunc uidelicet modum: sue pregnante, panibus & mulso. Hincq; eruditè ac prudenter excusari uideo P. Vergiliũ, qui scienter dixerit:

Mulsum in sacris Herculi & Cereri.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue baccho.

Haud enim ignorabat, uir utriusq; iuris optimè consultus, uinum ipsum mitescere, cum mulsum fieri occepisset. C. autem Titius uir doctus, & qui Romanos luxus acerrima oratione lacerauit, de hoc etiam mulso mentionem fecit: sicuti Furius Albinus ex oratione illius apud Macrobiũ recenset. Vix (inquit) præ uino sustinẽt palpebras, eunt in con

Vergilius utriusq; iuriscõsul.

filium, ibi hæc oratio: Quid mihi negocij est cũ istis nugatoribus potius quàm potamus mulsum mixtũ, uino Græco, edimus turdum pinguẽ, bonumq́; piscem, lupũ germanũ? Quibus apparet Scipionũ ætate (nam tum is Titius uixit) solitos esse Romanos Græcũ uinũ & mulsum potitare. Sed & L. Scipio (ut est author Liuius) in bello contra Sannites, discrimine ipso, quo templa dijs immortalibus uoueri mos erat, uouit Ioui uictori, si legiones hostiũ fudisset, pauxillũ mulsi, priusq́; temetũ biberet, se facturũ: quod ipsis dijs cordi fuit. Illud autẽ mulsi genus pro optimo habitũ est, quod ex uetere uino constaret: nam & multi (ut inquit Plinius) longam senectam mulsi tantũ nutritu citra aliũ cibum tolerauêre. Ex quo nobile illud exemplũ de Romulo Pollione, qui supra centũ annos uixit. Nam cũ fortè diuus Augustus illum rogaret, qua nã ratione uigorẽ illum & animi & corporis tam feliciter custodiret: Intus mulso respondit, foris oleo. Appellatur & aqua mulsa apud eundem Plinium, aliosq́; medicos, quæ melle addito diluitur, cuius potus maximè utilis alsiosis, & his qui exilisq́; animi sunt: quos Græci τοὺς μικροψύχους uocant. Lenit etiam transitũ spiritus, & contra tussim ualet, aliaq́; permulta, sicuti eorum tradunt commentaria, qui remedia morbis excogitarunt. *Aqua mulsa. μικρόψυχοι.*

CAPUT VIII.

Quid apud ueteres sit, urbẽ Romã fuisse ad æquilibriũ positã, & quòd æquilibritas uertitur à M. Tullio, quod est Græcè ἰσονομία. Tum non nihil etiam de differentia inter urbem & Romam, ex doctrina iureconsultorum.

SCriptum est à Iulio Solino de urbe Roma, eam fuisse primò quadratam uocatam: quoniam ad æquilibrium esset posita. In quo à uiris doctioribus quæsitũ est, quid eo loco Solinus intelligat, cũ uoce duriuscula, situm ac positionẽ tam

augustæ urbis ad æquilibriũ factam rettulerint. Sed eñ, putamus non aliter hoc accipiendũ, quàm ut ipsam dicamus Romam ad æqualẽ regulã, & quasi ἰσονομικῶς in quadratam speciem constructam, quod & Sex. Pompeius ex Verrio testatur, ratione loci ac mœniũ habita. Vnde Plutarchus etiã uir in perquirendis Romanis antiquitatibus diligens, ῥώμην τετράγωνον uocat. Nam & in cæteris quoq; ædificijs, dicimus aliquid ad æquilibrium cõpositum, quod æqua ratione absolutum, & undecunq; perfectum appareat: tametsi hãc uocem, quæ est æquilibrium, ex tabulis decemuiralibus, scimus profectam, quo loco lex talionis cõtineretur: quando & Sex. Cecilius pœnam talionis ad æquilibrium factam exposuit, hoc est, πρὸς τὴν ἰσονομίαν, habita iniuriarum ratione, ut ipsam uidelicet talionem quasi adamussim, & libellã æquiparent atq; expendant. Hæc eñ uerba sunt legis. Si membrum rupit meum, è pacto talio esto. Quod & Gellius uir Romanus ex Phauorini philosophi disputatione recẽsuit. Sed & M. Cicero ἰσονομίαν Latino uerbo exponens æquilibritatem appellat, in libro de natura deorũ, cum de atomis illis Democritis agit. Confugis (inquit) ad æquilibritatẽ, sic enim ἰσονομίαν (si placet) appellemus: tametsi sciã in uulgatis quidem codicibus æquabilitatẽ perperàm scriptũ. Nostri uerò iureconsulti (ut id etiam referatur) inter urbem, & Romam differentiam haud inelegãtem ponunt, ut urbem uidelicet locum duntaxat intra mœnia intelligamus: Romam uerò & ipsa etiam suburbia, quæq; iuxta urbem circũ uisantur. Eoq; id asserũt, ut intelligi facilius possit, quæ aut Romæ, aut in urbe iure legationis comprehendant, ne quid in Erciscũda familia discriminis aut fraudis nasceretur. De Roma autem quadrata, eiusq; ratione, cõmodius egimus: ne illud Q. Ennij carmen minus à nostris intelligatur:

Et quis tum curat Romæ regnare quadratæ?

cum

cum primò hæc saxo apposita foret, in speciē quadratam constituto, ut Pompeius & Dionysius testantur. Quod & noster Ber. Oricellarius in suis commentarijs de urbe Roma diligenter exequitur. Ber. Oricellarij

CAPUT X.

De Pythagorica philosophia, ac de Iani fronte quadruplici, ac de Manasse rege, eiusq; statua cum facie quintuplici.

QVide ueterum theologia cōmentarios scripserunt, pleraq; uolunt de dijs, eorumq; simulacris allegoricè intelligi. Sicuti & Pythagorici philosophi, qui arcana illa cælestis disciplinæ, ac rerū mysteria, quodam quasi uelamento obduxerunt, ne temerè prophanum uulgus ad ea accederet, quod apud nos Macrobius, & Fabius Planciades demonstrant, ut Græcos mittamus, qui multò copiosius hanc partem absoluèrunt. Sed libitū mihi ea referre, de Iano, eiusq; simulacro, quæ ex Bassianis commētarijs Vectius Prætextatus recenset, qui eum ait appellatū fuisse bifrontē, quoniā & superū & inferū ianitor habeat. Quod in fastis etiam Ouidianis patet. Sed quadruplici facie eundē finxerūt, & quadriformē (ut ait Bassus) uocarunt, quòd uniuersa climata sua maiestate complexus est, & in quatuor orbeis parteis conspicit: sicuti hoc ipsum Iani simulacrū demonstrat, ex quo Saliari carmine ut deorū deus celebrat. Augustinus cum de Romanorū dijs disserit: Ianum (inquit) ipsum bifrontē, & quadrifrontē etiā, tanq; geminū fecerunt. Et quoniā plurimi dij selecti erubescēda perpetrando amiserant frontē, quanto iste innocētior esset, tanto frontosior apparet. Manasses quoq; rex Hebræorum, cum statuam sibi poneret, quincuplici facie ornatā uoluit, quo maior in eo prudentia, & maiestate (ut puto) signaret, *Ianus quadriformis.*

quod

quod Eusebius Pamphilus ex Manethi ãnalibus tradit. Nã cum is prophetam Esaiam interfecisset, statuam sibi posuit, quinq; facies habentem, quod in sacra etiã historia legitur.

CAPVT XI.

Quomodo accipiendum sit apud Varronem limbus XII. signorum, & unde cælum & mundus dicantur, simulq; uersus additi ex Varronis Menippeis, quàm uenustissimi.

QVi de cælo & mundo scripserũt, copiosè quidem exponunt, qua origine, quo motu, quibusq; partibus censeri debeãt: ut Plato & Aristot. M. quoq; Cicero, in libro de uniuersitate, quẽ magna ex parte à Platone in Latinũ sermonem transtulit, abundè hoc totũ disseruit. Quæ res cũ sæpe numero se ad considerandum offerat, putaui fore non indignũ, si M. Varronis uersiculos referrem, quos in Menippeis satyris seu Cynicis, nõ minori elegãtia, quàm doctrina inseruit, cum cælum ipsum, ignemq;, & mundum pro eodem habendum tradat. Sic enim in Dolio satyra, ut Probus etiã Valerius testatur in Vergilij cõmentario:

Mundus (inquit) domus est maxima omnium,
Quam quinq; altitonæ fragmine zonæ cingunt:
Per quam limbus pictus bis sex signis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere lunæ
Bigas acceptat posthumi, cui Seplasia fœtet.

Vocatur à cælatura cælum: Græce ab ornatu κόσμος, Latinè à puritia mundus. In his limbũ scribit per orbem cũ duodecim stellimicantibus signis deferri. Vocat aũt limbum hoc loco Terentius Varro, circulum illũ, siue partem, quæ Græcè zodiacus dicitur: qua uoce & Plinius utitur. Quin apud eundẽ Varronem Cossinius inquit, capellarum dentes, inimici sationis, quas etiã astrologi ita receperũt in cælum, ut extra limbum XII. signorũ excluserint. Quod autem à cælatura cælum

& ab

& ab ornatu κόσμος Græcè dicatur, cũ multi referunt, tum C. Plinius, qui hunc ipsum Varronis locum, ut alia multa secutus, ad hunc modum scribit: Quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellarunt, eũ & nos à perfecta absolutaq; elegantia, mundũ, cælumq;, haud dubiè cælati argumẽto diximus, ut interpretatur M. Varro. Adiuuat & rerum ordo, descripto circulo, qui signifer uocatur in XII. animalium effigies, & per illas solis cursu congruens tot sæculis ratio.

CAPVT XII.

De quibusdã legibus, & eorũ præmio, qui hosteis multos interemissent, ex libris Arist. & quæ Firmianus contra Ennium, & Ciceronẽ protulerit.

Eferuntur ab Aristotele & alijs permultæ leges, de illorum præmio & dignitate, qui certando, ac strenue dimicando, ex hostibus aliquot occidissent: sicuti de Sparthanis populis, Persis, Thracẽsibusq; & alijs. Sed ea libitũ est in præsens annotare, quæ ipse Aristoteles in Politicis prosequitur, de his scilicet ciuitatibus ac nationibus, quæ suas leges, atq; instituta, ad militarem disciplinam augendam, & confirmandam statuerunt, sic, ut ex cruore hostium ac cædibus, maior animi uirtus atq; dignitas haberetur, ceu apud Persas (inquit) Thraces, Scythas, Macedones & Gallos, complura sunt instituta. Sed enĩ lex aliquãdo apud Macedones fuit, qua cautũ eos homines capistro cingi, qui nullum hostem interemissent. Apud Scythas autẽ & illud decretum est, ut hi tantũ in celebri conuiuio circũlatam paterã accepturi essent, qui ex hostibus aliquot occidissent. Iberi autem (gens admodum bellicosa) tot erigere obeliscos circa sepulchrum consueuerunt, quot ex numero hostiũ necassent. Sed & Carthaginienses pro expeditionum numero, in quibus meruissent, anulorũ ornatũ retinebant. Quo factũ est, ut complures, tũ maximè insignes sint habiti, qui animo

acres, atq; feroces, multos in prælijs, cum magna strage obtruncassent. Apud nostros aũt Romanos Scipio ille Aphricanus magnopere apud poëtam Ennium gloriatᷓ, quòd per sanguinem hostium, & cædes, uiam sibi ad cælum aperuit: quod ipse quidem Cœlius Firmianus, uelut impium ac scelestum facinus uehementer exagitat, Enniumq; & Ciceronem, ea in re uanitatis & impudentiæ arguit, cũ in hunc modum de se idem Scipio apud Ennium loquatur:

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquàm,
Mihi soli cæli maxima porta patet.

O quantis in tenebris Aphricane (inquit) Firmianus uersatus es, uel potius, ô poëta, qui per cædes & sanguinẽ, patere in cælum ascensum putaueris. Cui uanitati & Cicero assentit. Est uerò (inquit) Aphricane, nam & Herculi eadẽ ista uia patuit.

CAPVT XIII.

Petronij Arbitri carmen appositum, in quo ciconiam pietaticultricem & gracilipedem dixit, tum inibi de alitis eiusdem pietate non indigna relatio.

LEgebamus nuper Venetijs ego & Ioannes Venetus, Petronij Arbitri Satyricôn opus contra declamatores, in quo cum alia multa nos magnopere affecerũt, tum illud præcipuè carmẽ, in quo de pauone & ciconia ludẽs, illũ babylonico aureo amictum, & ciconiã pietaticultricẽ, gracilipedẽ, choralistriã, & exul hyemẽ appellauit. Sed asscribemus eiusdẽ uersus, eoq; libentius id agendũ est, quòd in uulgatis ferè codicibus, nõ pauca deprauata, atq; interlisa diligens lector comperiet.

Tuo palato (inquit) clausus pauo nascitur.
Plumato amictus aureo babylonico.
Ciconia etiam grata peregrino hospiti

Pietaticultrix, gracilipes, choralistria:
Auis exul hycmis, titulus tepidi temporis:
Nequitiæ nidum in cacabo fecit meo.

Neq; desunt apud ueteres, qui referãt, ipsam quidẽ ciconiæ imaginem exculpi olim solitam super sceptris regum, quo eorum pietas, atq; iustitia indicaretur. Illud enim uetus ἀντιπελαργεῖν peruulgatum est, de ingenio atq; pietate ciconiæ erga parenteis, quod etiam diuus Ambrosins cõfirmat. Qui Romanorum (inquit) usu alitem hanc pietatis nomine honestatam. *Ciconia sculpta regis sceptris.*

CAPVT XIIII.

De legatione Gallorum ad regem Alexandrum: ac de illorum congrua, & opportuna responsione, contra ambitiosam regis insolentiam.

QVanta celebritate nominis, atq; magnitudine imperauit Alexander, Philippi filius, uniuersa antiquitas memorat, quando nemini par felicitas, & animus in obeundis bellicis rebus, atq; superandis periculis contigerit. Quo factum est, ut pleraq; nationes atq; populi, muneribus summis atq; honoribus, illum decorare, atq; augustiorem reddere conarentur. Sed quæ de Gallorum legatis scripta sunt ab authore Strabone, uisum mihi est, ut hoc loco adnotarem, ad hanc enim propè sententiam de Gallis, Alexander (inquit) ille Macedo Philippi filius, in ea nobili expeditione, quam contra populum Thracensem suscepit, cum Triballorum prætereà gentem inuasisset, Gethas ipsos accessit, eorumq; urbem in suam potestatem redegit. Itaq; paulò mox a Syrmo Triballorum rege, & alijs permultis munera capiens, ad suos remeauit. Sed interim ad Alexandrum mittuntur, amicitiæ eius consequendæ nomine Gallorum legati, qui eam regionem prope Adriam incolebant. Eos uerò Alexander pro re-

gis dignitate cum comiter, atq; amicè accepisset, in celebri (ut fit) cõuiuio, legatos rogauit, quid illud præcipuè foret, quòd illi præceteris ext.me cerent (putauit enim de seipso responsuros) Qua in re Galli (ut homines sunt ingenio simplici atq; barbaro) Nil aliud (responderunt) ô rex, quàm ne cælum supra nos corruat In quo delusa est insolescentis regis ambitio, & importuna interrogatio,

Gallorũ respõsio ad Alex.

CAPVT XV.

Poëtæ Vergilij uersus appositi de Numa rege, quòd canus in adolescẽtia fuerit, & quòd Strabo id ipsum de L. Tranquino rege rettulerit.

PVb. Vergilij uersus sunt in libro æneidos sexto.

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crineis, incanaq; menta
Regis, Romanis primus qui legibus urbem
Fundabit, curibus paruis, & pa pere terra
Missus in imperium.

Quo loco de Pompilio Numa intelligendũ est, quoniã sic ipse author Vergilius uidet̃ sensisse, Itaq; Honoratus Seruius canũ fuisse Numam à prima ætate asserit, eoq; nomine dictũ à poëta Vergi. *Incanaq; menta.* quod equidẽ nõ recolo me unq; legisse apud alium quenq; ex ueteribus. Strabo autẽ author grauissimus, & in priscis monumẽtis diligẽs, Tarquinũ refert fuisse à pueritia canescentẽ. Vrbes (inquit) XII. conditæ sunt à rege Tarquino, in quo tam egregia floruit sapiẽtia, ut ab ineunte pueritia, canum fuisse referãt. Neq; aũt me latet periphrasticôs posse accipi canos in homine, pro senili prudẽtia, & in iuuene caniciem pro sapientia. Sed utcunq; sit, minimè hoc prætereundum existimaui, quod in hac re obseruatum est à Strabone de rege Tarquino, cũ præsertim Verg. idẽ Numæ tribuerit.

Cani in homine.

Canities in iuuene.

Finis quarti libri commentariorum
Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. QVINTVS.

CAPVT I.

Quàm multiplici doctrina præstet Io. Picus Mirandula, & iudicium ab eo egregiè factum de Hebræis, Græcis, atq; Latinis doctrinis, earumq; differentia.

AGimus nuper ego & Laurentianus cũ Io. Pico Mirandula, qui ut homo in optimis quibusq; disciplinis maximè occupatus, cõplura doctè & copiosè rettulit, de principijs ac uarietate scientiarum, tum de multiplici philosophiæ cognitione & authoribus, apud diuersos populos atq; regiones. Sed inter alia multa de Hebræis, Græcis, ac Romanis quãtum equidẽ memoria possum repetere, in hunc modum disseruit. In Hebræorum (inquit) philosophia omnia sunt uelut quodam numine sacra, & in maiestate ueritatis abdita, ceu prodigia quædã & arcana mysteria. In Græcorum uerò disciplinis, ingeniũ, acumen, & omnigena eruditio apparet, ut nulla unquam gens fuerit, quæ dicendi copia, & ingenij elegãtia, cum illis possit cõferri. In Romana uerò academia, ea ferè omia, quæ ad ciuitatem & uitæ mores pertinent, grauiter, & copiosè sunt explicata, ac magnificè dicta: sic, ut grauitas maximè Romanis, & imperij maiestas: Græcis ingenium & acumẽ, Hebræis doctrina secretior & quasi diuinitas (ut Picus dicebat) asscribi possit: quod ipsa Mosis uolumina, & uaticinia illa prophetarum magnopere probant. Ad hanc igitur sententiam noster Picus de ueterũ disciplinis atq; ingenijs disse-

rebat. Sed enim M. quoq; Cicero de Græcis ipsis eleganter quidem hæc protulit, in oratione pro L. Flacco. Hoc ego dicam de toto Græcorum genere, tribuo illis litteras, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis lepôrem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: deniq; etiam si qua sibi alia sumunt, non repugno, testimoniorum religionem & fidem nunquàm ista natio coluit. Quin & Iamblicus, inter Platonicos nobilis, Græcos ipsos leuitatis atq; incõstantiæ accusat, cum Aegyptios uel Hebræos (quos appellat Barbaros) in deorum cultu atq; obseruantia, cõstanteis atq; egregios asserat: sed eius uerba subscribam, cum grauiter & copiosè hoc totum in suis mysterijs expresserit. Par est (inquit) in deorum cultu ritus ueteres, tanquàm sacros & optimos semper custodire, eosq; intactos, & inuiolatos seruare, ne quid omnino addatur, aut etiam adimatur. Hinc enim factum est (inquit) ut numina ipsa & uota, comminuta ac debilitata appareant, quod ex ipsa quidem præuaricatione, ac nouandæ religionis studio, ꝑmulta immutata sint, & in dies magis immutentur. Nam & Græci ipsi suopte ingenio, rerum nouarũ studiosi, in quamlibet partem facile ad quæq; momenta uertuntur: ut qui leues sint, & instar nauis, in qua nihil sabuli insederit: nihil omnino seruant, quod à maioribus acceperint, sed immutantes subinde, omnia uetera eijciunt, & ex ingenita leuitate, alia atq; alia commutant, in re nulla constantes. Barbari autem (inquit) ut moribus firmi atq; integri sunt: sic etiam in hisdem sermonibus atq; sententijs maxima constantia perseuerant. Quo fit, quæ ut ipsi dijs meritò supra alios insederint, & orationes offerãt illis maximè acceptas, quæ nulla ratione ab alijs possunt immutari.

Iamblicus.

CAPVT

CAPVT. II.

Creditum esse ad gratiam & formam cōferre, cibum ex lepore, tum lepida historia de Alexandro Seuero impera. additis uersiculis non inuenustis.

FActum prudenter est à Constantio Augusto imperatore, qui principum Romanorum mores ac uitā describi curauerit, eoq́ studio & affectu res eorum gestas legebat, ut nihil ad imperium Romanum, eiusq́ maiestatem seruandam, magis pertinere iudicaret: si quidem non gesta modò principum in his debēt explicari, sed etiam mores ac dicta copiosè referri, nequid à posteris desideretur, quod ipsam humanitatē, eiusq́ cultū instruere, atq́ communire possit. Illud autem de Alexādro nuper Seuero imperatore libenter legi, qui Leptitanus fuit, elegantijsq́ poëticis & omni eruditione plurimum delectatus, quod in urbe olim de forma eius ac decore dicterio nō illepido circūlatum est. Sed enim ex ueterum iocis, cum hi homines formosi ac uenusti per septem dies credantur, qui leporem comedant, ac idem Seuerus Alexander quotidie lepusculos esitaret, iocus emersit in uulgus, imperatorē ex cibo leporum, formam sibi & gratiam aucupari. Sed apponemus ipsos uersiculos, quo facilius rei festiuitas, atq́ imperatoris responsum appareat: in quibus non carminis ꝓbitatē, sed urbanitatē potius uir mediocriter doctus agnoscet:

Pulchrum quod uides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago:
Venatus facit & lepus comesus
Ex quo continuum capit leporem.

Quibus Alexander eleganti responso talionem rettulit, & quidem Græcis uersiculis, sed Latini tantum reperiuntur (quod equidem sciam) in hunc modum:

Pulchrum

Pulchrum quod putas esse uestrum regem,
Vulgari miserande de fabella:
Si uerum putas esse non irascor,
Tantum tu comedas uelim lepusculos:
Vt fias animi malis repulsis
Pulcherrime inuideas liuore mentis.

Valerius autem Martialis, ut homo Hispanus, eleganti hoc epigrammate Gelliæ deformitati illusit, cũ formam de leporis cibo uendicaret:

Cum leporem mittis, semper mihi Gellia mandas
Septem formosus Marce diebus eris.
Si uerum dicis: si uerum Gellia mandas
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

C. quoq; Plinius, quo loco de remedijs morborũ agit, ex diuersis animantibus, de lepore (inquit) ex Catonis sententia, eiusq; assumpto cibo, fieri somniosos, tũ uulgò etiã persuasum, conciliari ex eo corpori gratiam, & si perquàm friuolo (ut inquit) ioco receptum id esse putauerit.

CAPVT III.

Quod optimi oratores in dicendo exciderint: tum de Francisco Barbaro, & Sothino Senensi iureconsulto, qui & apud pontificem maximum, & apud Venetum principem dicturus obticuerit.

NOtum est omnibus, quantum & Demosthenes & Theophrastus ingenio & eloquẽtia apud Græcos præstiterint, ut in tota pene Græcia uix unus aut alter pari iure cum illis conferri possit: sed hi tamen (ut ueteres memorant) dum uerba aliquando facturi essent, subito pauore affecti, à sermone defecerunt. Nam Theophrastus apud populum Atheniensem dicturus, præ pudore (ut creditur) obticuit.

Idem

Idem quoq; Demoſthenes apud Philippum regem, Amyntæ filium fecit. Quod & ætate noſtra aliquando accidit: nam uiri aliquot, & doctrina, & rebus gerēdis prudētia non uulgari, inter orandū exciderunt, ſicuti ex populo Senenſi, Bartholomeus nuper Sothinus, iuris, cum ciuilis, tum pontificij conſultiſſimus, qui Alexandro pontifici maximo, ſuæ ciuitatis nomine gratulaturus, in media propè oratione excidit, quam illi Angelus Politianus dictauerat. Quin idem pòſt Sothinus anno ſuperiore (cum Venetijs agerem) apud Auguſtinum Barbadicum Venetæ reipublicæ principem dicturus, conari cœpit orationem, ſed nihil tamen exprimere potuit. Franciſcus autem Barbarus, uir & conſilio, & eloquentia maximus, apud Philippum Mediolani ducem uerba facturus, cum in hunc modum cœpiſſet: Magnum eſt nomen tuum princeps maximè in uniuerſa terra. Ac paulò mox orationis oblitus, quam didicerat, cœpit à capite repetere. Et cū deturbatus ægrè conſiſteret, interim dux Philippus, ut homo ſapiens & modeſtia ſingulari, quaſi eū interpellaret, apprehenſa Barbari manu, familiarius aliud atq; aliud ab eo cœpit percōtari, quouſq; illum animo labantem firmauit, & ad capita orationis deduxit. Qua in re, non minus apparuit ducis maximi modeſtia, quā Veneti oratoris uerecundia.

Bartholomeus Sothinus.

Franciſcus Barbarus

CAPVT IIII.

Quòd Romani homines initio imperij contempſerint meliores diſciplinas, & quando ipſa poëtices in urbem acceſſit, tum fuiſſe graſſatores dictos à Romanis poëtas, & Horatij uerſus expoſiti.

RElata ſunt in Romanis annalibus ſenatus conſulta, contra rhetores, tum edicta etiam contra philoſophos, quibus cautum, ne in urbe eiuſmodi homines agerent, quoniā putabant, ſurgente imperio, corū animos molleſcere, & quaſi corrumpi, qui ad otiū

magis, & animi quietem diuerterent, quàm qui armis & in bello assiduos ac strenuos se demõstrarẽt, Nam Romanus tum populus eum uirum præcipuè laudabat, cum bonũ colonum, & strenuũ militem uocabat. Sed eos quoq; homines improbatos primò à Romanis comperio, qui carmen scriberent, ac poëticæ facultati incumberent. Quod ob eam maximè causam putaui obseruandũ, quòd in quorundã libris legitur: Romanos quidem ipsos maximum honorem semper habuisse professioni poeticæ, proq; summa dignitate accepisse, si sua gesta à poëtis describerentur. Quam rem & M. Cicero alicubi asserit, sed exempla quædam ac meliorum authoritas tradit contrà accidisse: siquidẽ anno urbis cõditæ circiter XX. & C.D. in urbẽ est inuectũ hoc ipsum poëtices studiũ, quo uidelicet tempore, secundũ bellũ contra Penos à Romanis incœptum est, quod idem M. Cicero, atq; alij complures referunt. Ex quo Licinij Portij carmen hoc est, quod à Gellio quoq; affertur:

Punico bello secundo musa pennato gradu
Intulit sese, bellicosam in Romuli gentem feram.

Quo loco Licinius poëticã ipsam inuasisse urbẽ significat, quòd eiusmodi tum poëtæ audacius atq; improbius mores Romanos notarẽt, cuiusmodi Neuius fuit atq; Lucilius, quod ab Horatio Flac. pelegãter assertũ est in his uersibus:

Libertasq; recurrenteis accepta per annos
Lusit amabiliter: donec iam sæuus apertam
In rabiem uerti cœpit iocus: & per honestas
Ire domos impunè minax, doluêre cruento
Dente lacessiti. &c.

Sed & M. Cicero scribit, datum fuisse uitio M. Nobiliori à Catone, quòd is Q. Enniũ poëtam (cum consul foret) in Etholiã prouinciã secum duxisset. Nam & idem Cato (qui Censorius dictus est) in libro quẽ de moribus fecit, multò explicatius

explicatius atq; apertius docet, nullum fuisse honorē poëtis cuius uerba subijciā: sicuti à Gellio etiam in Atticis honos non erat, si quis in ea re studebat, aut sese ad cōuiuia applicabat, grassator uocabatur. Ex quibus apertè constat, nō modò poëtas ipsos, primò in urbe pro ineptis reiectos, sed etiā grassatores uocatos, unde illud Horatianum: Grassator.

Græcia capta ferum uictorem cepit, & acreis
Intulit agresti Latio, sic honoribus ille
Defluxit numerus Saturnius.

CAPVT V.

Qui maximè dij extra urbē Romanam templa habuerunt, & qua ratione, tum quòd hidem Romani ex Solonis legibus sepulchra extra urbem haberi uoluerunt.

IN eorū libris, qui de dijs ac religionibus scripserunt, compertum est Aegyptios quidem populos Saturni, ac Serapis templa extra urbē habuisse, cum aliorū tamē deorū permulta in urbibus & oppidis uiserent, cuius rei causam hanc referūt, quòd his uidelicet tantum duobus dijs, sanguine & uictimis litarēt, cæteris uerò oĩbus thure & precibus, qđ Horus Agyptus apud Macrobiū etiā testat̃. Neq; em̃ ptinere ad urbis fortunas, & dignitatē uisum est, eius numinis templū intra mœnia cōspici, cui sanguine litarēt. Rom. aūt popu. ratione pręcōsimili quosdā deos cēsuit extra urbē statuēdos, illisq; tēpla extra pomeriū facta sunt, sicuti Aesculapio, Vulcano & alijs: ne uidelicet pestis uel incēdia urbē ingrederent, eamq; malè afficerēt. Ex quo deos quidē ipsos coluerunt, sed extra urbē iñ excluserūt, quod à Plu. in Romanis quæstionibus explicat̃: nā Romulus primò Vulcani templū pcul ab urbe cōstituit. Aristoteles uero in omni doctrina excellens, tēpla quædam deorū intra mœnia habenda existimat: alia porrò extra mœnia, sicuti & in media (inqt) urbe tēplū Gratiarū, Aristoteles. Gratiarū templū.

quo omnes intelligeret, quantũ ad officia humanitatis pertineat, gratiam benemerenti aliquã referre. Sed & sepulchra item, quæ sacra ferè habita sunt, senatus, populusq; Romanus extra urbem diu habuit, quod ipsæ xij. tabulæ demonstrant, quibus cautum est, ne intra pomerium cuiusq; sepulchra forent. In quo secuti uidentur Atheniensium leges & instituta, qui pari credo ratione, nullum prorsus sepulchrũ in urbem admiserunt, quod ipsum ex lege Solonis decretũ est, quæ in hũc modũ præcipit: Ne sepulchra in urbe sunto. In tabulis autẽ nostris decemuiralibus ita scriptũ: In urbe ne sepelito, néue urito. Quod & M. Cicero in suis legibus copiosè prosequitur, ut in epistolicis etiam scripsimus.

Sepulcra

CAPVT VI.

De Traiano Aug. cum præfecto militum, eiusq; sermone ad eum, ac de eiusdem imperatoris gestis ac uictorijs maximis.

DE Traiano imperatore, eiusq; rebus gestis, permulta quidem memoria digna ab antiquis scribuntur. Nam & hic ipse Plutarchũ philosophũ præceptorem habuit, cuius disciplinis ingenij cultum, moresq; honestissimos ædeptus, ut a senatu, populoq; Romano tanto imperio dignissimus haberet. Sed illud interim de Traiano libitũ referre, quod in Sudæ collectaneis obseruatum est. Cum is igitur coram Romanis magistratibus aliquando adesset, gladiũ quem gestabat, è uagina eduxit, nudumq; τῷ ἐπάρχῳ exhibuit dicens: En accipe gladium, quod si hic quidem principe dignus est, utere pro me. Sed ipsa Græca nescio quo pacto cultius, atq; grauius rem exprimunt: δέξαι τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ εἰ μὲν καλὸς ὑπάρχω ὑπὲρ ἐμοῦ, εἰ δὲ, κατὰ ἐμοῦ χρῆσαι. Tam acceptũ uerò eius imperium militibus fuit, ac tanto amore & affectu semper habitum, ut fineis Romani imperij longè, lateq; diffuderit, quod apud Græcos multi

multi, & Eutropius apud nos in Romanis annalibus ad Valentem Aug. refert. Nec enim Daciam modò prouinciam (Decibalo uicto) subegit, quæ decies centena millia passuū in circuitu cōtinebat, sed Armeniam quoque recepit, & Assyriam, Mesopotamiam, & Arabiam in prouinciæ formā redegit, ut Indiam deinde inuaderet, cum Seleuciam, Ctesiphonem, ac Babylonem clarissimas urbeis occupasset, regibus partim interemptis. Vnde Traiano imperante, uetus dignitas, ac illa quasi maiestas Romani fastidij ad Augustū decus aucta est. Nā & illud passim ab omnibus probatū est, ipsum quidem Traianū, militarem gloriam ciuilitate animi ac singulari modestia superauisse. Ex quo illud celebre dictum: Ne sis Traiano melior, Augusto felicior.

Dacia.
Armenia
Assyria
Mesopotamia
Arabia

CAPVT VII.

Cautum ex XII. tabulis contra eos, qui alienas segetes excantare, & pellicere tentassent. Et Plinij uerba notata, & exposita, inibiq; prodigiū maximū asscriptū de agris Vectianis.

IN decemuiralibus tabulis notatum fuit apud ueteres, eos quidem capiti obnoxios iudicari, qui alienas segetes excantassent, aut ullis ueneficijs & carminibus pellicere ausi essent. In quo & si uideo reprehendi Sasernas atque alios authores, quod in eorum libris incantationes quasdam rettulerint, uidetur tamē haud quaquàm fuisse indignum obseruatione, cum Romana illa seueritas de re hac in duodecim cauisset: ita enim in his relatum, sicuti & C. Plinij testimonio probatum: c. 6. h. 18.

Ne pelliciunto alienas segetes excantando,
Ne incantanto, ne agrum defrudanto,
Ne frugem aratro quæsitam, nox furtim depascunto:
Puberes siccanto, Cereri eos suspenduntο.

Impubeis arbitratu prætoris uerberanto:
Ac noxam duplionem decernunto.

Quod ego uel ob id afferendũ putaui, ut eiusdem Plinij uerba facilius intelligant. Qui cũ de incantamentis agat, & uerborũ uiribus, in XII. (inquit) tabulis etiã scirptũ, qui fruges excantassent, & qui malũ carmen incantassent. Ex his enim apertè cognoscimus, excantare segetes, atque pellicere, sacra esse uocabula, & eiusmodi incãtationibus ppria, sicuti porricere exta, pcurare fulmina, legere ossa, & alia eius generis pmulta, de quibus suo loco diximus. Putamus eñ maximè ad honestã eruditionem ptinere, non modò uireis ac potestatem, rerũ, uerborumque cognosse, sed etymon, & pprietatem: quod & Fabius imprimis Quintilianus præcipit. Nã & poëtæ interdũ ueteres, sic ea carminibus inserunt, quæ ad sacra, ritusque ptinent, ut neque sensus alicubi, nec eruditio admodum deprehendat. Sed libet etiam (quoniã de incantamentis & ueneficijs egimus) portentũ adijcere, quod ã Plinio ipso notatũ est de agris Vectianis, ætate impe. Neronis permutatis. Prodigiũ (inquit) sup omnia quæ unquàm audita sunt, uideri hoc debet, cum in agro Marrucino, Vectij Marcelli, qui eques Romanus fuit, & Neronis procurator, uniuersum oliuetũ, uiam publicã transgressum sit, atque ipsa prædia ex loco in cõtrarias sedes profecta sunt. Quod in gestis etiam Neronis idem se Plinius exposuisse pfitetur, etsi uerecundia ipsa minus ad fidem pro tam prodigiosi ac inauditi portenti inclinauerit.

Vectius Marcellus.

CAPVT VIII.

Quantum pro ueritate inuigilandum, ac de Indorũ philosophis, eorũque studio pro ueritate ac pœna perpetui silentij cõtra mendaces.

Philosophi officium.

Latonis sententia est, nihil magis spectare ad officium philosophi, quàm cæteris omissis, ueritati assiduè incumbere. Quoniã hæc tam alte posita

sita est, tanq; in tenebris obuoluta, atq; recondita, ut nihil sit æquè, quàm eam indagando peruestigare, ac peruestigatã cognosse. Ex quo (ut in alijs permultis) in hoc etiam cum ueteribus philosophis, placita Christianorum consentiunt, asserentium nihil in tota uita aut esse amplius, aut melius, quàm diuinæ ueritatis patrocinium subire, & in eius maiestate conquiescere. Sed in Caldæorum doctrinis atq; gymnosophistarum disciplinis, tam celebre atq; excultum eius studium fuit, ut eorum dogmata, & leges, eiusmodi homines maximè obnoxios facerent, qui in aliquo essent mendacio deprehẽsi. Nam in republica ipsa Indorum, primus quidem ordo, ac dignitas eorum censebatur (sicuti à Diodôro, & alijs traditur) qui Philosophiæ sacris occupati, optimis quidem disciplinis incumberent. Hi autem ab omni prorsus seruitio ac imperio alieni erant, & quasi dijs accepti, defunctorum iusta curabant. Tum rerum causas perquirẽtes, singulis anni principijs conueniebãt, pluuiasq;, & uentos, calores, & frigora, morbosq; futuri anni prædicentes, uniuerso populo in communem usum consulebant. Quod si quis falsa prænunciasset, haud id quidem impunè faciebat, sed perpetui silentij pœna mulctabatur, sic, ut per totam uitam nihil omnino proloqui liceret. Nam & Socrates apertè dicebat: Verũ quidem hominẽ, præter cætera omnia mendacij osorem esse. Quin in Symandrij regis monumento, iudicum quoque imagines sculptæ fuerũt, quibus ab ipso collo ueritatis effigies pendebat, oculisq; penè clausis, ac libris circumpositis cõspicuę. De qua re cõmode aliâs scripsimus, cũ de hieroglíphis Aegyptiorum ageremus.

CAPVT

CAPVT IX.

Quàm eruditè Pythagoras hominum ætatem in quatuor parteis diuisit: atq; inibi etiam de Seruio Tullio, qui Rom. ciuium tris ætates notauerit, ex Tuberone & Gellio.

EGregiè, pfectò & eruditè factũ est à philoſopho Pythagora, in diſtinguēda, annotãdaq; hominũ ætate. In quatuor em̃ parteis uitã ipſam diſtribuit hoc modo παῖδες ἔικοσιν, νεάνισκοι ἔικο. νέοι ἔικο. γέροντες ἔικοσ. Has autem ætates idem Pythagoras quatuor anni temporibus cõdigna ſimilitudine cõparabat: uidelicet uerno tempori pueros, æſtati adoleſcentes, autũno iuuenes, hyemi ſenes. Accipit aũt adoleſcēteis puberes, ſicuti etiam iuuenes uiros: quã rē & Diogenes Laërtius, in libris de uitis philoſophorũ recenſet. Seruius autem Tullius, qui Romani populi rex prudentiſſimus eſt habitus, cum cenſum urbis conſtitueret, ac illas claſſeis pro ætate ordinaret, in tris quidē parteis ciueis ſuos diuiſit, ut eſſent ad annũ uſq; XVII. pueri: & inde ad annos XLVI. iuniores, ſupra illam uerò ætatē ſeniores. Quod ipſum à Tuberone in Romana hiſtoria notatum eſt, ſicuti & Gellius quoq; in Atticis rettulit. Var. aũt Teren. qui eſt habitus togatorum doctiſſimus, quinq; parteis hominũ uitæ attribuit. Itaq; omnem gradum, præter extremũ, in annos XV. diuidit. Primò enim ad annum XV. pueros appellat, quòd impubeis & puri ſunt. Secundò ad XXX. annum adoleſcenteis tradit, ab adoleſcendo nominatos. Tertiò iuuenes dictos ad annũ uſq; XLV, eò quòd rempub. quidem domi & foris egregiè poſſent iuuare. Quartò ſeniores, quòd ea maxime ætate ſeneſcere corpus hominũ incipiat, indeq; in exitũ uſq; uitæ ſenectus dicit̃, q̃d eò maxime tēpore hominũ corpus ſenio laboret. De quo Cenſorinus uir Ro. copioſè ad Q. Cerelliũ ſcribit, quo loco Hip. etiã medici Solõis & Staſeæ opinionē rettulit, in hominũ ætate ſignãda atq; definiēda, quæ apud authores facile diligentiores comperient.

C ii

CAPVT X.

Quo cõmento atq; sæuitia Iulianus imperator cõtra Christianos desæuiret, ac de eius libris contra Christum, & qui maximè illis responderunt.

EVsebius Pamphilus, Augustinus, & alij copiosè memorant, qui potissimum Romani principes, et qua sæuitia Christianos, eorumq; religionẽ sunt insectati. Non eñ ferebat senatus, populusq; Romanus adusq; Constantinos imperatores, Christianũ nomẽ surgere, aut amplius euagari. Verum de Iuliano imper. qui Bizantius fuit, mirificum prorsus commentum, atq; adeò callidũ traditur, quo Christianos populos ab instituto, atq; incepto suæ religionis depelleret. Non enim ui, non cædibus, nõ tormentis (sicuti permulti fecerũt imperatores sæuissimi quidem atq; sanguinarij) sed alia ratione aggressus est, ut eos ad ueterem, Romanamq; religionem conuerteret. Nam prolatis præmijs, ac dignitatibus, tum blandimentis etiã atq; persuasionibus sic effecit, ut is multò plureis occupauerit, quàm qui crudeliter eos, atq; immaniter persequendo attriuerit. Quod & Ruffinus etiã ad Chromatiũ scribit. Idẽq; tamẽ Iulianus August. edicto cauit, ne Christiani homines ꝓuinciarũ ꝓcurationes haberẽt, neq; ius dicerẽt, quòd ipsa (ut dicebat) Christianorum lex, uti gladio prohiberet. Quin & cingulũ militiæ nemini prorsus concessit, qui Romanis dijs ac numinibus non immolasset. Nam sacra illa Romana, tam reuerenter, ac religiosè coluit, ut uulgò etiam Victimarius diceretur. Sed & pari edicto constituit, ne Christiani ipsi gentiliũ scholas, atq; gymnasia adire possent, quo minus in bonis studijs atq; disciplinis proficerẽt: quod ab ipso etiã Marcellino Ammiano refertur, ut Augustinũ, Hieronymũ, ac Ruffinũ mittamus. Ammianus eñ etsi sub ipso imper. Iuliano meruit, atq; in acie uersatus est, nescio tamen quo pacto de Christia-

nis ipsis modestius multò, quàm aut Zosinus, aut Cor. Tacitus loquitur. Illud quoq; notãdum est de eodem Iuliano, fuisse illum Græcè, ac Latinè apprimè doctum, tum inter alia multa, libros septem, uerbis petulantissimis cõtra Christum effudisse, cum Parthicam expeditionem uergeret: quibus (ut est author Hieronymus) fortissimè responderunt: Methodius, Eusebius, atq; Apollinaris. Sed hæc alibi copiosè disserui.

CAPVT XI.

Quàm egregiè doctus in omni philosophia Vergilius fuerit, & quomodo ea quæ de inferis & campis Elysijs scribat, ex Gobria mago transtulerit, apud academicum Xenocratem.

PRo comperto apud omneis est P. Vergilium omnium propè philosophorũ decreta atq; opiniones egregiè calluisse, quod ipsum, cũ locis multis probauit, tũ in libro maximè Aeneidos sexto, in quo satis, abundeq; uidetur asseruisse, quantum uidelicet humanas omnis atq; diuinas disciplinas didicerit. Sed quæ de Cocyto, & Acheronte fluuijs rettulerit, tum de Minoë ac Rhadamãto, qui (ut appellat) quæsitores apud inferos sint, ac de campis Elysijs, ubi beatorum animæ sempiterno æuo fruantur, ea quidem omnia, ex ipsis philosophiæ penetralibus eruta sunt, atq; è media academia assumpta. Et si grammatici nostri ex Græcorum fabulis, atq; poëticis commentis accepta dicũt, nil prætereà aliud quærẽtes, nisi quod obuium, decantatum, atq; expositum sit. Nos autem apud Xenocratem academicum, qui Platonem audiuit, relata hæc à Socrate legimus. Is enim ex Gobria mago de animæ pœnis atq; beatitudine, hoc idem se accepisse tradit. Sed apponamus Vergilij carmen, ut facilius intelligatur, quàm Gobriæ relationi accedat:

His

Hic locus est, parteis ubi se uia findit in ambas
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit.
Hac iter Elysium nobis: at leua malorum
Exercet pœnas: & ad impia tartara mittit.

Et paulò mox.

Respicit Aeneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata uidet, triplici circundata muro.
Quæ rapidis flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton: torquetq; sonantia saxa.
Porta aduersa, ingens: solidoq; adamante columnæ:
Vis ut nulla uirûm, non ipsi excindere ferro
Cælicolæ ualeant, stat ferrea turris ad auras:
Tesiphoneq; sedens, palla succincta cruenta
Vestibulum † exomnis seruat, noctesq; diesq;. † *insomnis*
Hinc exauditi gemitus, & sæua sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractæq; cathenæ.

Sed ea nunc apponamus, quæ sapiẽs Gobrias apud Xenocratem referat ex æneis tabulis, cum Xersis ætate insulã Delon custodiret. Didici (inquit Gobrias) ex tabulis æneis, mortaliũ animas (ubi corpus exuant) in occultiorẽ locum sub terrã demigrare, in quo Iunonis regia est, quã poëta noster Vergilius infernam uocat. Siquidem (inquit Gobrias) cum terræ ipsius elementũ mediã orbis partem teneat, cælũ uerò in specie orbis sit, eius quidem mediã partem dij cælites nacti sunt: alteram uerò inferiores, partim fratres cælicolarũ, partim nepotes. Vestibula autẽ ipsa eius regionis quæ Plutonis est, claustris, æneisq; cathenis undiq; uinciunt. Eos uerò qui prætermeant, fluuius Acheron primò, & mox Cocytus excipit. Deinde autem ad Minoën & Rhadamantum ducuntur, in eam uidelicet regionem, quæ ueritatis titulum præfert. Ibi enim assident iudices, cuiusq; uitam examinantes, ubi neutiquàm locus est mendacio relictus.

Sed enim, quibuscũq; boni dæmones, in uita ipsa aspirauerint, ad Elysios campos, id est, piorũ locũ se oẽs recipiũt, ubi uer quidẽ assiduũ, uarijs, omnigenisq; fructibus uiget. Ibidemq; læti fontes, prænitẽtibus undis, blanditer obmurmurant, & prata uirentibus herbis, uarijsq; depicta coloribus. Neq; desunt philosophantiũ cœtus, poëtarũq; & musarum chori suauissimè cõcinentes, iocunda & grata cõuiuia, tum potantiũ uenusti ac hilares cœtus: lætitia uerò inuiolabilis, & uitæ suauitas maxima. Nec em̃ frigoris illic aut æstus nimiũ, sed cæli pfectio, salubritate aëris, & calore solis, omnia æquè amœna, atq; temperata. Et hæc est beatorũ sedes, ubi expiatis animis, diuina semp mysteria celebrantur. Ac deinceps eorũ præterea (inquit) animos lustrari cõuenit, q circa Herculẽ & Dionysiũ accedũt: tum ex Cereris cultu atq; studio, spem qdẽ felicis itineris cõcipere. Qui uerò in flagitijs atq; sceleribus fœde uixerint, statim à Furijs per ipsum Tartarũ raptant̃ in Erebũ & Chaos, ubi impiorũ regio est, Danaidũq; puellarũ irritus labor, ad explenda aquis cribra nequicq; nitentiũ. Ibidemq; Tantali sitis, Titij uiscera, Sisyphi saxũ ppetim quidẽ reuolubile. Iam & feræ truces, sæuientesq;, se ultrò corporibus circũplicant. Accensæ ibidem faces, quæ igne perpeti carnes oburunt, homineśq; impij & scelesti, omnigenis pœnis ac supplicijs assiduè discruciati uexantur. Atq; hæc hactenus Platonicus Xenocrates, ex Gobria rettulit, ut manifestò ex his cõstet, ueram esse Macrobij sententiã, qui P. quidem Vergiliũ dixerit omnis prorsus philosophiæ fuisse consultissimum.

Xenocrates Platonicus

CAPVT. XII.

Qui sint apud M. Ciceronem Pentelici Hermæ, ac de Pentelicis columnis atq; lapidicinis diligẽter multa exposita.

Video & illud esse in quæstione apud doctiores, quo modo accipienda atq; intelligenda sunt uerba hæc

ba hæc M. Tullij in epiſtola ad Põponiũ & Atticũ, Hermæ illi tui Pentelici cũ capitibus æneis me maximè delectãt. In quibus exponẽdis, non pauci admodũ imperitiſſimè incurrunt: ego autẽ Pentelicos Hermas ita exiſtimo accipiendos hoc loco, uti Mercuriolos lapideos intelligamus ex marmore uidelicet Pẽtelico: quoniã eiuſmodi ſigilla Cicero in gymnaſio (ut inquit) ac xiſtis collocare cupiebat, ut qui talibus monumentis atq; antiquitatũ lauticijs, miro ſtudio teneretur. Lapis uerò Pentelicus ex lapidicinis Pentelicorũ eruebãt, de quibus nõ Plinius modò & Strabo, ſed etiã Theophraſtus in libro de lapidibus differit, quo loco celebreis tradit lapidicinas illas, quæ Thebaicæ, Chiæ, Pariæ, ac Pentelicæ nominentũ. Sed & Pauſanias Pẽtelicas lapidicinas in Attide cõſtituit, quæ forent magno precio. Plut. aũt Cheroneus, cũ Capitolij magnitudinẽ, atq; ingenteis illas extructiones deſcribit: Columnas (inquit) illuc ex urbe Athenarum deuectas, quæ Pẽtelico lapide cõſtarent. Quas ipſe columnas (ut inquit) Athenis cõſpexerat: ſed imperante Cæſ. Domitiano, ad uſum atq; ornamentũ Iouis Capitolini in urbem delatæ ſunt. Is eñ Domitianus incredibili ſumptu, atq; magnificẽtia Capitoliũ inſtaurauit, cum memorabili illo incendio magna ex parte fuiſſet concrematũ. De Mercurijs uerò qui Hermæ à Græcis dicanẽ, q; frequentiſſimè apud Græcos authores mentionẽ cõperias, ut Plutarchum, Thucidydẽ, & Pauſaniã, q ab Athenienſibus referret primũ fuiſſe inſtitutũ Mercurios ipſos inter ornamẽta exculpere.

CAPVT XIII.

Quàm docile animal, ac placidum ſit elephas, & quòd per funeis incedere diſcat, tum de funambulis ac funerepis hominibus.

De elephantis, eorũq; uiribus, ingenio, & docilitate, cũ multa à ueteribus prodita ſint, nõnulla (ut fit) quibuſdã audientibus rettulimus, quod ea uidelicet

delicet animantia, inter cætera bruta ferè obsequio & docilitate præstent sic, ut ad magistri imperiũ scribere, & per funeis ambulare traditum sit. Quam rem uelut incredibilẽ, & penitus fabulosam, non sine risu quidam exceperunt, maioribusq́ sibilis contempserunt, quod ego apud ignaros homines, sordidisq́ & uilissimis officijs occupatos, pro tempore dissimulandum existimaui. Sed in tanta rerũ, animantiumq́ uarietate, nihil tam summũ, aut tam mirum uideri debet, quin & esse id possit, & credi iure optimo oporteat (ut est author Aristoteles) pro mirifica, & singulari naturæ maiestate, quod in his præsertim accidere par est, quæ optimis quidem authoribus, ac honestissimis testimonijs nituntur: Nam quòd elephantes ipsi per funeis incedere, atq́ ambulare discant, non alijs quidem uerbis probari à nobis debet, quàm Aññei Senecæ, qui ad hunc modum in epistolis, Leonibus (inquit) manus magister inserit, osculatur tigrim suus custos: Elephãtem mimus Aethiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem. C. uerò Plinius, & aduersis funibus eos subire testatũ, & regredi magis pronis. Sed & Mutianus author summus, affirmauit, elephantem fuisse, qui ductus Græcarum litterarũ didicerit, solitumq́ perscribere Græcis uerbis: Ipse Egio hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. M. item Cicero nullum esse animal refert, quod & magnitudine sua, & docilitate præstet elephantis. Eos uerò homines, qui per funeis ambulare soliti sunt, Græci σχοινοβάτας uocarunt, à nostris autem funabuli, seu funerepi dicuntur, qua uoce apud Latinos Terentius poëta, & Messala usi traduntur, ut Apuleium mittamus, qui funerepos homines appellat: in oratione ad Seuerianum proconsulem Carthaginis.

αὐτὸς ἐγὼ τά δ' ἔγραψα λάφυρα τε κελτ' ἀνέθηκα.

σχοινοβάτας.

CAPVT

CAPVT XIIII.

De Mythra deo, qui pro ſole apud Perſas colitur, deq; illius ſimulacro, ac de Mythriacis ſacris copioſè explicatum.

LEgebat̃ nuper in hortis Oricellariis hiſtoria de Cōmodo Antonino impe. qui inter alia ſcelera, atq; flagitia (ut tradit̃) etiā Mythriaca ſacra homicidio polluit. Quo loco dubitatū eſt à quibuſdā nō indoctis uiris, q̃ aderāt, quæ nam ſacra hæc forēt, aut cui potiſſimū numini dicata. Quod à nobis exponendū eſt paulò copioſius pro noſtro ſtudio, atq; diligētia in ueterū diſciplinis, & primò quidē referemus de ipſo Apolline, qui Mythra dictus eſt apud Perſas, ac paulopòſt de ſacris Mythriacis. Perſæ igit̃ (ut à multis refert̃) ſummo cultu atq; honore ſolē habuerūt, quē Mythram uocarūt, quò & Strabo in Perſis, & Herodotus, aliiq; cōplures teſtantur. Simulacrū uerò eius in hunc propè modū finxerunt, ut effigies foret leonis uultū præferēs, tiarūq; priſco habitu geſtās, quæ utriſq; manibus cornua bubula cōprimeret. Cuius rei ſenſus atq; interpretatio ab his ferè explicat̃, qui mythologica ꝓſequũtur. Neq; illud ab re uideri poteſt, quod à Papinio poëta in Thebaide ſcribit̃, cū ſolis poteſtatem atq; nomina refert:

Adſis ô memor hoſpitii, Iunoniaq; arua
Dexter ames, ſeu te roſeum titana uocari
Gentis Achamæniæ ritu, ſeu præſtat Oſyrim
Frugiferum, ſeu Perſei ſub rupibus antri
Indignata ſequi torquentem cornua Mythram.

Sed & Capella Mineus in Philologiæ nuptiis, Mythræ nomen repetit his uerſibus:

Te phœbum perhibent prodentem occulta futuri:
Vel quia diſſoluis nocturna admiſſa Iſaeum:
Te Serapim, Nilus, Memphis ueneratur Oſyrim,
Diſſona ſacra Mythram.

Mythriaca uerò sacra ita ferè habita sunt, ut in sacro antro sacerdotes conuenirent, atq; Apollinem magna uenera-tione prosequentes, Mythram appellarent. Tum bouẽ ex-antro, correptis cornibus educerent, eumq; sacerdotes ueluti Mythræ uictimã immolarent, simulq; & hymnos aliaq; cantica decantarent. De quo & Suidas in collectaneis, & Placidus etiam grammaticus pluribus dissertarunt.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. SEXTVS.

CAPVT I.

De Bellisarij principis epistola ad regem Totylam, cum is de urbe Roma diruenda cogitaret, quibusq; uerbis ab infando cõsilio deuastandæ urbis eum deflexerit.

DE Bellisario principe, eiusq; imperio & gestis, copiosè alibi scripsimus, cum tam egregia facinora gesserit, ac tam multiplici, tanq; uaria fortuna uixerit (sicuti in Romanis annalibus, & Procopij historia legitẽ) sed hoc loco uisum mihi est, non ingratũ forè legentibus, si eiusdem epistolã subijciã, quam ipse Bellisarius Græcè scriptã ad imperatorem Totylam misit, cũ is urbem uictor cum exercitu esset ingressus, ac non paruam mœniũm partẽ tum diruisset. Nam & pulcherrima quidem ædificia, & quæ dignissima in urbe forent, incendi uolebat. Romamq; ipsam μηλόβοτον (ut inquit) Procopius efficere, ni tantum facinus suis litteris Bellisarius inhibuisset, ad regem Totylam Græcè scriptis in hunc modũ. Prudentis (inquit) uiri officiũ est, urbeis augere

augere, uacuasq; ornamentis implere: quod ipsum ad eum maximè spectat, qui probo, ciuiliq; animo, agere consueuit. Siqua uerò sit urbs, quæ summo ornatu, eximiaq; pulchritudine polleat, sicuti Roma nunc est, nónne id ingenij perditissimi, atq; obnoxij dixeris, sicubi diruere illã conetur. Sed cũm Roma ipsa, omnium quidẽ urbium, quæ sub cælo sunt, maxima, & memoratu dignissima, non uiri unius opere, nõ breui momẽto ad id magnitudinis atq; pulchritudinis excreuit, sed regum plurimorũ, uirorumq; clarissimorum uirtutibus, longo tempore, summa diuitiarum copia, artificioq; incredibili. Nec enim breui huiusmodi urbem, quã nunc uides, Romani extruxerunt, monumentũ sanè cunctis posteris eximię uirtutis. Cæterũ cum ita se res habeat, illud scire debes, quod alterum necessariò sequitur, aut enim hoc in bello uictus succumbes, aut annuente fortuna superabis. Quod si ad te uictoria ipsa declinarit, Romamq; deleueris, haud rem alienã sed tuam, propriamq; ò Totyla perditum ibis. Sin autem eã seruaris, regiam certè omnium pulcherrimam atq; ditissimã possederis. Si uerò à nobis deuictus fueris, seruata urbe atq; incolumi, gratias immortaleis à uictore debes expectare. Sed ea diruta, nulla prorsus humanitate contra te ageret. Vtcũq; aũt hac in re te gesseris, statim fama subsequetur: quam scias quidem eiusmodi futurã, qualem tu ipse, uel opera tua probabunt. Vale. Hactenus Bellisarius. Qua in re illud notandum, quod ipse quidem Totylas (ut inquit Procopius) cum epistolam hanc sæpius perlegisset, ac æquo animo eiusmodi admonitionem accepisset, ab incepto opere diruendæ urbis destitit, neq; mox quicquam cõtra urbem molitus est, quod abunde in historia ispa Procopij scriptum est.

CAPVT. V.

Quàm sit cautum loquendum apud principes, tum de rege Persarum Cambyse, & Traxaspe nobile exemplum, & quomodo præstant apud Persas qui amplius bibunt.

NVper habitus sermo est inter doctiores, quantũ in uitæ officijs proloqui, & quo tempore deceat: quoniã nihil ferè magis in uita noxium, atq; perniciosum est, quàm intẽpestiuè aliquid proferre, præsertim apud principes, à quibus id totũ facilè potest effici, quod libitum illis sit. Ad hoc autem exempla aliquot in mediũ pro re sunt allata ex Græcis atq; Romanis historijs, ut de Callisthene philosopho, & poëta Philoxeno, alijsq; compluribus. Sed exemplũ de rege Persarum Cambyse, ac Traxaspe, uisum profectò est dignũ ingenio barbaro atq; truculẽto, cuiusmodi Cambyses fuerit: regum quidem Persarum sæuissimus. Nam cum is Traxaspes, qui regi carissimus erat, nimiũ uini auidum regem, & usq; ad ebrietatem perfundi uideret, eum liberius summonuit, ut parcius mero indulgeret, parum dignũ referens in rege accusari ebrietatẽ, quem uidelicet oculi hominũ atq; aures sequerent. Quibus uerbis iratus Cambyses: Et ostendam (inquit) tibi ex ipso uino regem haud sibi excidere, neq; mente labi, aut oculis caligare, sed & manu, & oculis, probè officiũ suum præstare. Et simul cœpit liberius bibere, atq; capacioribus poculis seipsum uino proluere. Ac iam factus uinolentus, huc inquit ô Traxaspes filius tuus ꝓcedat. Tum iubet adolescentem sublata supra caput sinistra manu, procul consistere, & interim capit arcum rex, intendensq; illum: Probabo nunc (inquit) falsum esse quod obiurgas. Et in cor ipsum adolescẽtis, aciem simul ac spiculũ direxit. Cumq; illud pro libidine fixisset, propè accessit, ac discisso adolescẽtis pectore, spiculum inquit (ut dixeram) in cor ipsum aspicis? Nunquid ô pater

pater mihi excido, aut in ictu aberro? Pater autem Traxaſpes factus iam ſuo malo in loquendo prudētior, fortunæq; regiæ & ſæuitiæ obſequēs: Nec ipſe (inquit) Apollo certius atq; aptius arcum intendiſſet. Quam rem non Herodotus modò Halicarnaſſeus in Perſica hiſtoria, ſed Anneus etiam Seneca rettulit. Conſuetudo autem apud Perſarum populos fuit, ut hi nobiliores crederentur, atq; in agendis officijs aptiores, qui cum ſe uino admodum proluerent, mēte ipſa conſtiterint, neq; ratione decederent. Ex quo Cyrus regis Darij filius,, cum ad Lacones epiſtolam de ſe ſcriberet, non modò ſeipſum in magica diſciplina præſtare fratri Artaxerxi aſſeruit, ſed in potando mero adeò excelluiſſe, ut cum cæteris foret bibacior, mente tamen conſiſteret, quod à Plutarcho etiam Cheroneo traditur.

CAPVT III.

Non eſſe populo inuulganda, quæ arcana in ſacris ſunt, ac Vergilij carmen expoſitum ex Eleuſinis ſacris, Procul ô procul eſte prophani: & item de Numenij ſomno digna obſeruatione hiſtoria.

EGregiè Plato & prudenter alicubi docet, nō eſſe illa populo aperienda & inuulganda, quæ ſacra & arcana in myſterijs ſunt: quoniam indignum prorſus ac fœdum ſit, ab eiuſmodi hominibus, ea illotis manibus tractari, quæ initiatis duntaxat animis, ac expiatis patere debent. Ex quo meritò laudati ſunt Pythagorici philoſophi, qui propria dogmata, & præcepta inter ſuos tantum ſeruantes, nemini alteri indicabant: quod Hebræi etiam in ſacris legibus diligentiſſime obſeruarunt. P. autē Vergilius, qui mores uarios, rituſq; ac religiones optimè tenuit, non temere illud ad Sibyllæ nomen rettulit:

Aduentante dea, procul ô procul este prophani,
Conclamat uates, totoq; absistite luco.

Id enim ex Eleusinæ Cereris initijs assumptum à poëta est, in quibus (ut ueterum probat authoritas) eos duntaxat admittebãt, qui forent initiati, quod ab ipso præcone agebaẽ, procul esse prophanũ uulgus acclamãte. Vnde illud Flacci perelegans: *Odi prophanum uulgus & arceo.* Quando & Valerius Soranus, non aliam ob causam dicitur obijsse, quàm quòd patrios deos, eorumq; nomen contra ius Romanæ religionis inuulgauerit. Qua in re libet etiam Numenij Pythagorici somnium apponere, quo facilius intelligatur, nihil fœdius, aut scelestius habendum: quàm mysteria & occulta religionis in uulgus prodere. Sed enĩ Numenius ipse (quanquam in philosophia uir excellens) in eo tamen offensam numinum subiuit, quod Eleusina uidelicet sacra interpretari, ac uulgò promere ausus. Quo factum est, ut in somnio deas quidem Eleusinas uiderit, forma, & habitu meretricio, ante apertum lupanar prostantes. Cumq; huius rei causam diligenter Numenius quæreret, cum bile admodum, & irata fronte, illi responderunt, ab adyto se ueteris pudicitiæ, ab eo abstractas seq; omnibus passim prostitutas. Itaq; facilè mox Numenius culpam agnouit, cũ nihil esse petulantius diceret, quàm de rebus diuinis, ac religionis arcanis, citra uerecundiam agere. Habes hoc & in primo Macrobij commentario ad Eustathium filium, in quo de republica M. Tullij disputat.

Valerij Sorani interitus.

CAPVT.

CAPVT IIII.

De Gallonij sumptu, & dapibus uerba in oratione Ciceronis exposita, atq; ibidem Luciliani uersus appositi, cum Horatiana imitatione de Gallonij acipensere.

LEgebatur nuper oratio M. Tullij pro P. Quintio, & cum quidam bene literati, atq; eruditi adessent, orta est addubitatio de historia Gallonij, & eius luxu in his uersibus, non ut dominentur, illis, qui relicta uirorum bonorũ disciplina, & quæstum, & sumptũ Gallonij sequi maluerũt. Quis igitur hic Gallonius apud M. Ciceronẽ sit, facilius dubitatũ ab eruditis, q̃; explicatur. Nos autẽ in Lucilianis uersibus pridẽ legimus, Publium hunc Galloniũ, fuisse postremæ gulæ hominẽ, & in cupedijs, & lautioribus cibis assiduè uersatũ. Vnde ob eam rem à Lelio uiro sapienti, gurges est appellatus. Nã & Flaccus Horatius eundem Galloniũ fuisse præconẽ aliquando testatur, atq; eius mensam acipensere magno infamem, quod ex Lucilij poëtæ satyra mutuatus est. Versus autẽ Lucilianos (quoniam lepidissimi sunt) libitum est adijcere, sicuti & M. Cicero in li. de Fin. refert ex Satyra ad Lapathũ.

Lælius præclare & recte Sophos, illeq; uerè
O publi ô gurges Galloni, es homo miser inquit:
Cœnasti in uita nunquàm bene, cum omnia in isto
Consumis squilla atq; acipensere cum decumano.

Sed & Florens Tertullianus, Curij aleam, Apicij gulam, & Gallonij sumptũ, & Anthonij ebrietatem incessit: & ex his omnibus facilè quisq; intelligat, quid in oratione M. Tullij Gollonij sumptus significet. Quin Romæ etiã inspeximus hanc de C. Gallonio & uxore inscriptionem in marmoreo

D. M. GALLONIAE. C. F. QVAE EPICHARSIS. C. GALLONIVS. C. F. VLP. MARITIMOS ET PATER FECIT.

CAPVT V.

Quibus uerbis Caracalla imper. cum Iulia nouerca pudore uendito sit congressus, quantumq; flagitij & malorum ex nimia imperandi licentia oriatur.

NOtum carmẽ eſt & apud ueteres olim in urbe celebratum:

Cui plus licet, quàm par eſt, plus uult, quàm licet.

Hoc enim in uita mortaliũ ferè accidit, ut cum imperio ipſo, licentia maior in dies fiat. Vnde omĩa propè ſcelera ac flagitia, reiectis legibus oriunt̃, quod ipſum infinita quidẽ exempla teſtant̃, quæ in Græcis ac Romanis annalibus paſſim legunt̃. Sed illud uiſum mihi eſt dignũ relatu, de Antonino Augu. Caracalla, eiusq; coniugio. Nam cũ Iuliam nouercã haberet, eaq; egregia forma, & eleganti p̃ræſtaret, fortè accidit, ut corporis partẽ, præſente Antonino imper. paulò incautius nudaret. Qua cõſpecta, cũ in eam procliuius exarſiſſet Antoninus: Velim (inquit) ſi liceret. Iulia uerò (ut ingenia mulierũ ſunt) arrepta ſtatim occaſiõe, ſi libet, licet reſpõdit: leges dat imp̃ator, nõ accipit. Quibus auditis Antoninus idem Caracalla ad obeundũ ſcelus audacior factus eſt, ac nuptias cũ nouerca Iulia celebrauit, & ad parricidiũ (ut inquit Spartianus) adiunxit inceſtũ: ſiquidem Iuliã duxit uxorẽ, cuius filiũ paulò ante occiderat. Ex quo perlepido ſcomate Helij p̃tinacis illuſus eſt, cũ eundẽ non Parthicũ modò Alamanicũ & Arabicũ imperatorẽ, ſed Geticũ etiam appellauerit. Neq; autẽ adhuc Mario maximo aſſentimus, qui eam meliorem eſſe rempub. atq; tutiorem dicit, in qua princeps ipſe malus eſt, q̃; in qua ſint amici principis mali. Nã facilius eſt (ut apparet) à principe bono malos corrigi, q̃; malũ principẽ, à bonis ſuperari, & ſi huic ſentẽtiæ Iulius quoq; Capit. parũ accedat ſumpto de impio Domitiani Augu. exẽplo, qđ alibi etiã latius explicauimus.

CAPVT.

CAPVT VI.

De studio philosophi Euclidis in bonis disciplinis, ac de Hieronymo etiam quàm uehementer & assiduè inuigilaret, tum quibus praeceptoribus atq; urbibus doctrinam acceperit.

PRobè factum est à ueteribus, qui Euclidis philosophi studium atq; eruditionem summis laudibus sunt prosecuti. Praeter enim assiduam eius diligentiam atq; labores maximos in percipiendis disciplinis, in audiendo etiam Socrate promptum, & alacrem animum probauit, sicuti philosophus Taurus rettulit, uir inter Academicos Hadriani aetate excellens. Nã cũ ipse Euclides propter Atheniensium decretum cõtra Megarenseis, nõ posset Athenas se conferre ad audiendũ Socratem, (quoniam capitale foret, si quisquàm Megarensiũ ab Atheniensibus esset comprehensus) non tamẽ putauit magis periculi rationem habẽdam, quàm studiorũ, sed muliebri ueste indutus, & Pallio (inquit Gellius) uersicolore amictus, capiteq; obtectus, sub ipsam noctem à Megaris Athenas itabat, ut per noctem saltem audire Socratem, atq; aliquid discere liceret. Tum etiam sub lucem eadem ueste intectus, in patriam Megaram remeabat. Hieronymus autem noster in omnibus propè disciplinis uir summus, non minore studio ac diligentia honestis artibus incubuit. Nam & Romae prius, & in Bizãtio mox, atq; Anthiochia, demũq; apud Solynos plureis ac uarios praeceptores audiuit. Sed cum Iudaei ipsi ex ueteri lege neminẽ possint Christianũ edocere, impetratum est tãdem ab Hieronymo, ut Hebraeam eruditionẽ, horis saltem nocturnis liceret adire, eoq; nomine Barbanũ quendam audiuit, qui si quando à caeteris Iudaeis deprehendi metueret, Nicodemum alium, & ipsum Iudaeum in praeceptoris officio substituebat, Tantúmque adeò & uigilando,

Taurus.

Hieronymus.

do, assidueq́ componendo consecutus est Hieronymus, ut plura quidem idiomata egregiè didicerit. Quod ipse etiã Augustinus in libro ad Cyrillum de Hieronymo testatur, qui cũ scribit non Hebraicam modò, Græcamq́, & Caldaicam, sed Latinam, Persicam, Arabam, ac Medam percepisse. Etsi plerıq́ affirmant, hunc ipsum librum minimè Augustino ascribendũ, illud certè notissimũ, quod idẽ quidẽ Hieronymus, in humanioribus literis Aelium Donatum, atq́ Victorinũ audiuit. In sacris uerò Gregorium Nazianzenum, Apollinarem Antiochenum, & Didymum Alexandrinum, sicuti ex Iudæis Barbanũ, quem diximus, hunc enim Hieronymus, nocturnum præceptorem appellat. Sed hoc totũ copiosè Hieronymus refert in epistola ad Pammachium & Oceanũ, modestè tamen (ut hominẽ decuit) posteritatis causam atq́ religionis agentem.

CAPVT VII.

De XVI. cœli regionibus, & quæ numina cuiq́; sint ascripta: ex Mineo Capella relatum, & alia obiter addita.

DE ueterum dijs atq́ numinibus complura quidẽ & Latinè & Græcè scripta leguntur. Nec enim defuerunt, qui libros integros huic operi dicauerint. Nos autem ea nunc obseruanda putauimus, quæ cæli regiones designarũt: quibusq́ locis propria numina sunt attributa, sicuti prisca illa theologia existimauit. Vniuersum igitur cælum in regiones XVI. signarunt, ut quaternario numero quamlibet partem absoluerent. Primo enim ipse Iupiter optimus, maximus collocatur, quẽ à iuuando, patrem, genitoremq́ omnium dixerunt, cui collegas XI. faciunt, ut à Q. Ennio scriptũ est. Qui uerò subsequuntur dij, à Capella Mineo, Iouis milites appellantur. Nam post ipsum Iouẽ dij Cõsentes, Penates, qui & Patrij & Genethlij, Salus, ac Lares. Ianus

nus etiam & Nocturnus, & Opertanei. Tertio loco Prædiatus, Quirinus, Mars, Lares militares, Iuno, Fons et Lymphę dijq́ Nouensiles. Sequũtur deinde Iupiter Secũdanus, Opulentia & Minerua, quibus Discordiam, Seditionem, ac Plutonem addunt. Mox autem Lympha syluestris, Lar cælestis, Mulciber & militaris fauor. Sexto loco Ceres, Tellus Terræq́ pater, Vulcanus, Genius, & Iouis filij Pales, Fauor: & solis filia Celerita. Septimo Fraus ipsa quæ Mercurio solet in rebus omnibus obsecũdare. In Octauo Ver & Venuleia ut apud Verriũ notatũ. Nono uerò Iuno hospita & Genius. In decimo Neptunus, Neurita, & Lis. In undecima Consus: unde Consualia Romæ celebrata, & Consi ara nobilis. In duodecima Fortuna, Valetudo, Pauor & Manes. In XIII. Sancus deus: unde quidã sançire & sagmina deduxerũt. In XIIII. Fata seu Parcæ, hoc est Decima, Nona, & Morta, ut Cecellius tradit: siue ut alij uolunt Clotho Lachesis & Atropos: quæ Iouis maximi sententias excipiunt. In XV aũt sede Saturnus, Iuno cælestis, Veiouis, acdij publici. Et in ultima Nocturnus & Ianitores terrestres. Quod ipsum cũ ab alijs, tum à Mineo Capella seruatũ est, in Mercurij atq́ Philologiæ nuptijs. Neq́ de multiplici, uarioq́ Iouis nomine differendũ est, cũ uel trecẽtos quidẽ Ioues M. Varro enarrauerit: ut author est Florens Septimius. M. autem Cicero in XVI. parteis cœlũ ipsum scribit diuisum: quod ex Etruscis commentarijs sumptum est, quorum uidelicet disciplinã diligenti cura examinabat, qua maximè cæli parte fulmina ipsa & tonitura mitterentur: quod Anneus item Seneca & C. Plinius testantur, sicuti copiosè in epistolicis exposui.

CAPVT VIII.

De literarum notis in ueterum causis, tum de silentio in iudicijs, & Plautinus iocus expositus.

MOris fuit apud ueteres, ut in quęstionibus & causis peragendis, iudices ipsi, quibusdã litteris rem denotarent; si qui enim absoluebantur, aut condemnabantur, notas ad id proprias apponebant, ueluti etiam in causæ ampliatione, quod à Pediano Asconio diligenter obseruatum est. Nam siquis fortè à iucidibus
K. damnatus erat, id ipsum .K. littera notabatur. Sin erat abso-
KA. lutus, A. apponebatur. Signum uerò ampliationis, cum res
KANL. ipsa in tempus diffinderetur, N. L. adijciebant, quod ex eo nõ liquere signabatur, eoq; modo causæ ampliationem nasci asserebant. Quid autem intersit inter comperendinationem & ampliationem, egregiè idem Pedianus explicat, qui legem quoq; Glauciam ob id latam scribit de ipsa cõperendinatione, ut sententia diceretur: si esset absoluendus reus, uel amplius pronunciaretur, si uideretur damnandus: cum causæ obscuritas foret. Quod & M. Cicero locis pluribus insinuat. De silentio autem in causis, pauci ex ueteribus meminerunt: etsi apud comicos facilius id comperias: unde iocus ille maximè Plautinus à Blepharone prolatus de gemino Amphitryone:

Dextro eodem in loco, signo eodem, apparet probè
Vt primùm tonuit, cicatrix russula, sublurida:
Iacent rationes, silet iudicium, quid dicam nescio.

Hinc etiam (ut dixi) silentia in iudicijs, cum nihil utiq; appareat, quod ex re, uel coniectura aliqua iudicari possit. De his uerò litterarum notis, agitur etiam in Probi Valerij commentario, quem de notis, earumq; ratione cõposuit

CAPVT IX.

De mollitie Hortensi oratoris ac Demosthenis, tum per lepida historia de Hortensij munditia; qui diem collegæ dixit, quòd illi togæ structuram deturbauit.

SCriptum est ab his qui oratorum mores & uitã explicarunt, fuisse Demosthenem in uestitu, cultuq́; corporis nimium affectatæ uenustatis atq; elegantiæ, quod illi etiam probro, & quasi dedecori ab inimicis est obiectum. Verùm de Q. Hortensio paria admodum referuntur, quòd is quidem, uel apud Romanos ipsos tam accurato, & molli habitu, & uestibus uteretur, ut risu dignum sit, ne stomacho dicam, tanta illum mollicie, luxuq́; penè fœmineo uixisse. In ea præsertim ciuitate, quæ uitæ grauitatem ac modestiam egregiè supra cæteras coluit. Mitto enim quòd idem Hortensius frequens ad speculum accederet, faciemq́; ex eo quæritaret, ne toga ulla in parte nõ bellè posita uiseret. Et fluenteis sinus molliter agens, qui lateris modum elegantius quàm Romanum uirum deceret, ambirẽt. Sed illud certè dignũ obseruatione, eundem quidem Hortẽsium sic ex professo uenustatem coluisse, ut cum ad speciem, mundiciemq́; cultior & ornatior aliquãdo incederet, diem collegæ dixerit de acceptis iniurijs, quòd is in locum angustiorem illi obuius, togæ structuram offensu fortuito destruxerat, eamq́; de loco deturbauerat, quod in suo quidem collega (ut ait Macrobius) uelut capitale est insectatus. Adeò se Hortensius ad omnem uenustatis mollitiem de industria componebat, ne dicam effœminabat. Ex quo L. etiam Torquatus in quadam causa apud iudices, Dionysiam illum saltatriculam, & histrionem appellauit, quòd inter agendum argutijs & manuũ gesticulationibus pernimis uterentur, quam rem copiosè alibi enarrauimus.

O 2 CAPVT.

CAPVT X.

De sæuitia L. Syllæ, & Vedij Pollionis, qui seruos in piscinas con ijceret ad murenas, & de Octauij Augusti animo contra eam feritatem.

SCriptum est in ueterum commentarijs de sæuitia & crudelitate L. Syllæ, ac Vedij Pollionis, quòd is quidem L. Sylla tanta animi crudelitate æstuauit, tanquam auide humanũ sanguinẽ (ut ait Seneca bibit, ut septem millia Romanorũ ciuium interimi, atque contrucidari iusserit, sicuti Appianus, alijque permulti referunt. Sed illud de Pollione Vedio nimiũ quam inusitatæ ac prodigiosæ feritatis iudicari potest. Is enim Vedius cũ piscinas magno studio ac diligentia haberet, solitus est seruos suos occidere, eosque piscibus uorandos præbere, ut hominũ cruore pastos, comesset. Quod hercle in Romana quidem ciuitate, nõ scelestum modò, sed in primis nefarium haberi debet: Octauio præsertim imperante. De qua re Septimius Tertullianus copiosè scribit, in libro quem de pallio fecit. Anneus uerò Seneca cum cæs. Neronem ad clementiam instrueret, sic inclamat: ô Vedium mille mortibus dignũ, qui deuorandos seruos murenis obijciat, quas erat esurus. Qua in re illud etiam accidit dignum Octauij Augusti prudẽtia & mansuetudine. Nam cum is apud eundem fortè Vedium cœnaret, ac puer qui ministrabat cristallinum fregisset, statim Vedius interimi illum, murenisque obijci iusserat. Sed cũ ad Augusti pedes cõfugisset, auxilium, & opem implorãs, absolutus est. Quam rem libitum est Annei uerbis repetere ex libro quem de ira scripsit ad Nouatum. Cum diuus (inquit) Augustus, apud Vedium Pollionem cœnaret, fregit unus è seruis cristallinum, ex quo rapi eum ad mortem Vedius iussit. Nec uulgarem quidem: nam murenis obijci iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non putaret

hoc

hoc illum cauſa luxuriæ facere? Sæuitia erat, ſed euaſit è manibus puer, & ad cæſaris pedes confugit, nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, ne eſca piſciũ fieret. In quo adeò motus eſt nouitate crudelitatis cæſar, ut illum quidẽ dimitti & criſtallina potius omnia pfringi iuberet, piſcinamq́ complerí. Hinc etiam C. Plinius tradit, fuiſſe à Vedio Pollione in murenis ſæuitiæ documenta excogitata, qui eques Romanus fuit, cum in earum uiuarijs damnata mancipia immergeret.

CAPVT XI.

De lecanomantia ueterum quomodo & quibus ſacris fieri conſueuit, ac de uoce & natura dæmonum, & alia itidem ex Ioanne Zeze repetita.

INter genera & poteſtates diuinationũ, quas ueteres coluerunt: pars etiam illa reponitur, quæ fieri per peluim ſolebat, aut per ſolium (ut quidam dixerunt) Græci eam frequenti uocabulo lecanomantiam appellant. de qua & C. Plinius alicubi diſſerit, ſed paulò tamen preſſius, ut eam reprehẽdere potius, quàm explicare uoluerit. In Græcis uerò cõmentarijs permulta comperies, in quibus hanc ipſam lecanomantiam illi præcipuè exponunt, qui academiæ dogmata ſectati ſunt: quoniam de genijs fere, dæmonibusq́, & diuinandi ratione, ſupra cæteros philoſophos diligenter, & accuratè diſputant: cuiuſmodi ſunt illa, quæ à Michaële Pſello, de natura & uiribus dæmonum, ex Marci diſciplinis referuntur. Fit etiam (inquit) uaticinatio per peluim, quæ lecanomantia dicitur, qua & ruſtici ſæpe utuntur. Quemadmodum per aërem quoq́, & per frondeis rerum prædictiones fieri ſolent: ſic ipſa quidẽ diuinatio per peluim cenſetur. Maximéque apud Aſſyrios populos in precio eſt: ſiquidẽ magna ex parte cum dæmo-

formula.

nibus conuenit, qui à tali materia haud prorſus abhorrent. Vaticinantes igitur peluim aqua plenam accipiunt. Quam cum dæmones irrepſerint, leniter primò illapſi reſident, ſic, ut ſubſilire quidã ſpiritus uideatᷣ. Nam & ſi aqua ipſa in peluim fuſæ, ſecundum eius ſubſtantiam à cæteris aquis minimè differat, adhibitis tamen quibuſdam carminibus, ex eorum poteſtate maximè præcellit, ut aptior multò ſit ad illũ fatidicum ſpiritum excipiendum. Id autem eſt dæmonum proprium, ut cum attracti, aut illecti in peluim ſunt, ex eo quidem lapſu perexiguus ſonus, ac ſignificationis expers audiatur. Deinde in ipſa unda oberrans, & quaſi luſitãs, exilem ſibilum inſuſurrat, quo futura prænoſci poſſint. Is eñ ſpiritus, uocem prætenuem emittit: quo ipſi dæmones minus intelligantur, & obſcuritate rei, facilius hominum uotis ĩmponant. Et reuera perexilis uocula dæmonum & exigua eſt, quod olim noſter quoq; Venetus Hermolaus dicebat: uocem ſe dæmonis prætenuem, & penè ſubſibilantem audiſſe. Qua ille de Ariſtotelis forte Entelechia interrogatus ſibi ipſi, & Georgio Placentino reſponſitauit. Ioannes autẽ Zezes, uir doctrina multiplici, totiuſq; antiquitatis curioſus, de ipſa uaticinãdi parte, in Homericæ Iliadis comentario ſcribit, ea referens, quæ ad iſtiuſmodi uaticinationes conueniant. Nam & ueterem, & nouam lecanomantiam tradit, & in quibus potiſſimum differant. Vetus enim qualis illa Vlyſſis, noua autem, quæ ex aqua ἐμ λεκάνῃ & qua aurum, argentum, electrum, æra, & lapides, aliaq; id genus ueniebant. Nullæ uerò adeſſe mulieres, aut aliqui cum mulieribus coinquinati poterant. Sed & ueſtes, & cætera ad id inſtrumenta ab eodẽ Zeze referuntur, ſicuti alibi dictũ eſt.

Signum.

ex. de Entelechia diminutio demonea de q voce [illegible] [illegible] q [illegible].

CAPVT.

CAPVT XII.

Quibus elementis, atq; initijs animantia dicantur constare, ac de quinta essentia, ad uniuersum orbem disponendũ, atq; absoluendum, ibidemq; Mercurij uerba relata, & Vergilij carmen expositum.

QVide elementis animalium atq; principijs diligenter scripserunt, omnia quidem animantia tradunt, ex quatuor elementis constare: hominem uerò ex hisdem, ac diuino etiam spiritu, quem alij quintam essentiam, seu perfectionem, uel harmoniam dixerũt. quæ per uniuersum decurrere, atque trãsmeare facillimè posset. Dicunt igitur ab ipsa terra carnem haberi, ab aqua humorem, ab aëre anhelitũ, ab igne feruorem, à diuino spiritu ingenium, seu mauis rationem, quod ipsum & philologi aliquot asserunt. Romani autem theologi, ut Val. Soranus, Var. Terẽtius & Figulus, sub nominibus deorum hoc totum intellexerunt, quos genialeis, uel patrios uocarunt: quoniam sunt hæc omniũ quidem rerum semina, atq; principia, quæ Græci τὰ στοιχεῖα appellant, tametsi lunam quoq; & solem (ut est author Festus) cum reliquis signis inter genialeis deos conscripserunt. Poëta autem Vergilius, ut in omni philosophia egregiè doctus, ad hũc modum id exequitur sub Anchisæ persona:

Principiò cælum, ac terras, camposq; liquenteis
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum:
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus:
Igneus est ollis uigor, & cælestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant.

Quã rem noster Vergilius ex adytis uidet̃ academiæ (ut alia permulta)

permulta) transtulisse: siquidem à Platone philosopho assertũ est, deũ ipsum, cum molem hanc totius orbis construere, atq; disponere decreuisset, animam quandam, seu spiritum, uel rationẽ excogitasse, cuius sapientia, uniuersus ferè orbis aptissime cõponi, atq; adornari posset: & ad rerũ ordinẽ, & ad singularẽ decorẽ. In qua sententia & Mercurius Aegyptius fuit, qui diu ante Platonis ætatẽ floruit, cuius uerba hoc loco subijciemus, quo cumulatius hoc totũ percipiatur. Animantiũ (inquit) corpus ex quatuor elementis cõstitutũ est à deo. Habet enĩ aliquid in se ignis, aliquid aëris, aliquid aquę aliquid terræ. Neq; tñ ignis est, neq; aër, neq; terra: quæ facilè ꝓbari possunt. Nã terræ ratio in carne est, humoris in sanguine, aëris in spiritu, ignis in calore uitali. Sed neq; sanguis à corpore secerni potest, sicut humor à terra: neq; calor uitalis à spiritu, sicut ignis ab aëre. Adeò rerum omnium, duo sola reperiuntur elementa, quorum omnis ratio in nostri corporis fictione conclusa est. Itaq; ex rebus diuersis, ac repugnãtibus, homo factus est: sicuti & mundus ipse ex luce & tenebris, ex uita & morte, quæ duo inter se, & in homine pugnãt, ut si anima superior euaserit, quæ ex deo trahit originem, sit immortalis, & in clara, perpetuaq; luce uersetur. Sin corpus euicerit animam, suoq; imperio subiecerit, in tenebris sempiternis, atq; in obitu delitescat. Id ipsum & Brachmanæ asserunt, ut copiosè probatur eorum decretis. Sed hæc de altioribus disciplinis theoremata, maiorem sibi curam atq; otium requirunt, quæ secreto operi explicanda reseruamus.

CAPVT XIII.

Relatum de Carmanis populis, quàm mirifica sit eorum consuetudo in suspendendis occisorum capitibus, & eorum linguis esitandis.

INter alia quæ de Carmanis populis memorantur illud etiam uisum mihi est admodum mirificum, neq; indignum, quod à nobis repetatur, qui ex eorum numero sumus (ut inquit eleganter Augustinus) qui scribendo proficimus, & proficiendo scribimus. Relatum est igitur, neminem apud Carmaniæ populos uxorē posse ducere, nisi caput occisi hostis ad ipsum regem detulerit. Rex autem craneum, seu caluarias (ut Celsus appellat) occisorum in regia statuit, linguam uerò è faucibus auulsam, minutatim concidit, paneq; permixtam, illi degustandam porrigit, qui ad regem caput amputatum pertulit, tum suis familiaribus atq; aulicis ceu sapidissimum cibum edendam præbet. Quin apud eosdem ille rex haberi solet celebratior atq; præclarior, ad quem plura occisorum capita deuehātur. Quod cum alij, tum Strabo in Geographia testatur, uir in omni antiquitate peruestiganda sollertiæ singularis.

P PETRI

PETRI CRINITI
COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. SEPTIMVS.

CAPVT I.

De ingenio & eruditione Gregorij Nazianzeni & Baſilij, & quo affectu ac ſtudio ſimul ab humanis litteris ad ſacras & diuinas conceſſerint.

QVantũ naturæ ſimilitudo, & ſtudiorum ratio, in conciliandis hominũ animis atq; coniungẽdis poſſit, ſatis teſtantur philoſophorum libri, in quibus exempla etiam nõ pauca referũtur, tum Græcorum hominũ, tum Latinorum. Sed cum fortè eorũ mores atq; uitam conſiderarem, qui in academia Chriſtiana maximè præſtiterint, dignũ memoria putaui, quod à Ruffino Aquilegiẽſi (qui Didymum Alexandrinum habuit præceptorẽ) ſcribitur, de Baſilio, & Gregorio Nazianzeno, eorumq; ſingulari inter ſe affectu & diligentia. Sed enĩ Gregorius idem (qui ex Nazianzo oppido fuit) cum præclara eloquẽtia foret, atq; Baſilium egregio affectu coleret, tantum cõfiſus eſt eius animo atq; amicitia (nam ſimul rhetoricam docebant) ut ſedentem illum ac rhetorica præcepta exhibentem, de officio (ut inquit Ruffinus) diſſerẽdi deponeret, atq; iniecta manu, ad academiam Chriſti perduceret, in qua, altioribus diſciplinis, ac diuinis myſterijs ſtudio indefeſſo, & ſollertia ſingulari, per annos XIII. incubuerunt: quo ueritatis arcana generi humano uberius atq; cumulatius explicarent. Sic enim de utroq; idem Ruffinus ad Chromatium ſcribit: Gregorius & Baſilius epiſcopi, ambo nobiles, ambo Athenis eruditi

eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio egressi, ad rhetoricam profitendam, imperante Theodosio Augusto rogabantur. Nam & Hieronymus hunc ipsum Gregorium, nō modò ut optimum præceptorē, in optimis disciplinis agnoscit, sed & eloquentissimum uirum meritò appellat. Sequutus autem in ipso dicendi stilo Polemonem Laodiceum traditur, ac inter alia permulta, contra Iulianum imperatorē librum pro re Christiana egregiè scripsisse, quod ille contra Christum impudentissime libros aliquot in expeditione illa Parthica effuderit, quod ab eodem Hieronymo locis pluribus relatum est.

CAPVT II.

De hieroglyphicis Aegyptiorū litteris, ac de uulture & & ape, eorumq; symbolo, tum de cruce etiam ipsa nobilis consideratio.

DE litteris Aegyptiorum, quæ hieroglyphicæ appellantur, cum apud ueteres authores mētio est, tum in obeliscis, etiamnū considerari hoc potest, in quibus figuræ illæ, & effigies animantiū diuersorum, herbarumq;, fluuiorum, & arborum sculptæ, eius gentis philosophiā designāt: sicuti Strabo & C. Plinius grauissimi authores testant. Nam in obeliscis regum, Sesotidis atq; Sennosornei, qui ex Aegypto in urbē deuecti sunt, per eiusmodi symbola & hieroglyphicas notas, rerū naturæ interpretatio adnotata est. Ita ēm Aegyptiorū philosophia creditur primò illustrata, quod ab eodem Plinio & aliis tradit. Inter alias uerò effigies, scarabeos, apes, fluuios, boues, uultures, aliaq; id genus notare consueuerunt. Porrò ex ipsa effigie apis, symbolū regis signabatur, quòd is in obeundis uitæ officiis, non minus iustitiæ aculeum, quàm dulcē mellis clementiā habere debeat. In uulture autē naturæ genium

ac maiestatem indicabant, quod inter has uolucres fœminę duntaxat inueniantur: de quo & Marcellinus Ammianus in Roma. historia scribit, & Plutarchus item Cheroneus. Quin illud etiam multo magis cõsiderandum est, de signo ipsius crucis. Volebant enim Aegypti sacerdotes ac philosophi, per eius effigiem spem uenturæ salutis intelligi, quod & Ruffinus author diligens in sacra historia refert, inter sacerdotales litteras dicens relatam crucem, quæ uitam uenturam allegoricè designabat. Sed hanc partem περὶ τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς αἰγύπτου copiosè explicauimus in epistolicis, ea ferè omnia referẽtes, quæ arcana ista Aegyptiorũ sacra denotarẽt.

CAPVT III.

Factum memorabile Octauij Rom. oratoris cum rege Anthiocho, & de sagminibus legatorum, quæ in clarigatione gestabant, ex iureconsultis & alijs.

NOtatum est in Romanis exemplis de C. Octauio, & eius ingẽti animo, quem in legatione ad regem Antiochum egregiè probauit, ut hominẽ decuit Rom. & in omnibus uitæ officijs maximè præstantem. Nam cum fortè rex Antiochus dilaturũ se responsum diceret, neq; tum aliquid Romano oratori respondendum putaret, Octauius inibi uirga (quam manu tenebat) locum circumscripsit. Et prius (inquit) ò rex, q; hoc ipso circulo egrediare, responsum dabis. Qua in re miratus hunc animũ rex Antiochus in Rom. ciue, pro tempore dedit responsum. Sed in ea mox legatione idem C. Octauius interfectus fuit, quo factum est, ut senatus, populusq; Romanus statuam illi (ut inquit Plinius) in rostris, loco quidẽ oculatissimo, poni iusserit. Neq; illud ignorandũ est, quod ipsi legati uirgam gestare apud ueteres consueuerunt, sicuti etiam sagmina & uerbenas, sic, uti clarigatum accederẽt, id est,

Ire clarigatũ.

est ad eã clara uoce repetenda, quæ ad ius Rom. populi pertinerent. Vnde Marcianus etiam iureconsultus (qui à Didio Iuliano iussus est occidi) sanctum refert à sagminibus dictum, sicuti in pandectis habetur. Sanctum est (inquit) quod ab iniuria hominum defensum atque munitũ est. Sanctum autem dictum a sagminibus. Sunt enim sagmina (inquit) herbæ quædam, quas legati popu. Rom. ferre solent, ne quis eos uiolaret, sicuti & Græcorũ legatis accidit. Quin & Sex. Pompeius de uerborũ significationibus, libro XXII. pro uerbenis inquit sagmina accipi, quod ex loco sancto, à cõsule, prætoré ue legatis proficiscentibus ad fœdus, bellũque indicendum, traderentur. Vnde illud Neuianum: Marcianus. Sanctum. Sagmina.

Ius sacratum Iouis iurandum sagmine.

Mittimus autem quæ Liuius & cæteri de hoc scripserint, ne studio magis ambitionis, quàm ueritatis indultũ uideri possit.

CAPVT IIII.

Qui de ingenio dæmonum scripserint, ac de gnosticis & euchetis, quibusque sacris dæmonem se concipere putarent digna memoria obseruatio.

INter philosophos ueteres, qui & ingenio clari & doctrina præstiterũt, maxime quidem academici numerãtur. Hi autem de Genijs multa, ac dæmonibus scribẽtes, diligenter obseruarunt, quo habitu sint, quaque potestate polleant. Nam habere illos uireis maximas, & in quaque re, mira quædã efficere pro comperto affirmant, quod & Christiani philosophi pari cõsensu asserunt, ut Psellus, Origines Adamantius. Et Augustinus, in eo præsertim libro, quem de potestate dæmonũ composuit. Sed quo pacto, quibusque sacris euchetæ & gnostici dæmonem se olim concipere dicerent, dignũ profectò memoria est, cum inter alia quoque portẽta ac prodigia magicæ

uanitatis, id ipſum meritò referri poſſit: nam diuinationis genus, quæ necromantia dicitur, in hũc modum fieri ſolitum ab ipſis quidem gnoſticis inuenio, qui alio uerbo ψυχῖται uocantur. Decimo calendas aprilis, quo die Ieſus Chriſtus à Iudæo populo cruci affixus eſt, conuenire hi ſolent, cum puellis ſibi notis, qui gnoſtici dicuntur. Tum peractis quibuſdam ſacris, atq; luminibus extinctis, ſimul coitum ineunt, uel cum ſorore, uel cum filia, nec ullam prorſus rationem habent affinitatis. Dein autem nono menſe, in eundẽ locum redeunt, puellasq; aduocant, & natos infanteis ab illis accipiunt, eorumq; corpus circumcidunt. Tum effluẽte undiq; cruore, phialas implent, & puerorum ſimul corpora cremantes, cinerem accipientes, cruori commiſcent, atq; eo condimento epulas & pocula, clam ubicunq; incedant, condiunt: tum his quidem ſacris, & alimẽtis, diuinos quaſi characteres in illis imprimi atq; infundi exiſtimant, ac ipſa etiã dæmonia, liberius cõcipi, & felicius retineri. Sed iĳdem præterea gnoſtici dogma proprium ab inſano quodam (ut inquit Pſellus) acceperunt, quorum opinio ſit, ut unus omnino pater credatur, cui filios duos aſſcribunt, antiquiorem primum, alterum uerò iuniorem. Principia autem tria: nam patri ſupercæleſtia tantum, iuniori autem filio cæleſtia, ſeniori ſubcæleſtia gubernari referunt, quo ipſum dogma, nihil uerè (ut inquit Pſellus) à poëticis fabulis, anilibusq; ineptĳs abhorret, quæ res, non ab Auguſtino ac Euſebio tantum ridetur, ſed à cæteris quoq; ſacris authoribus, qui pro ueritate ipſa & religione, ſummis quidem laboribus atq; diligentia excubãtes euigilarunt.

CAPVT.

CAPVT V.

De Maximiani imperatoris sæuitia in Christianos, & quòd affectus morbo, animum commutarit, tum eiusdem edictum positum pro religione ipsa Christianorum.

INter alios pluris, qui Christianã religionẽ crudeliter persecuti sunt, Galerius Maximianus numeratur, qui uarijs tormentorum ac pœnarum generibus, Christianos ipsos pessimè affecit, quod ab Augustino, Eusebio, alijsq́ copiosè exponitur. Sed is tamẽ Maximianus, cum in tabificum morbum atq; pestilentem incidisset, ac illi à medicis relatum foret, non aliter posse illũ morbum curari, nisi à Christianorum sanguine & cædibus abstineret. Quibus auditis, imperator Maximianus edicto cauit, ut quicũq; essent Christiani, suũ numen ac deos extra omnem iniuriam colerent, ac ritè in religione perstarent. Sed libitũ mihi est, hoc ipsum edictum Maximiani impe. & Constantini Augusti referre, in quo apertè cõstabit, quantum Christianæ religioni Maximianus concesserit: homo alioqui sæuissimus, & imperator orbis terrarũ, & qui annos plureis Christianos ipsos crudelissimè fuisset insectatus. Nam idem Maximianus natura quidẽ atrox, atq; sanguinarius fuit, quo etiã (ut à quibusdã tradit) nullũ propè animal in tota uita crudelius habitũ est. Edictum hoc est, quod per omnis ferè urbeis pro decreto imperatoris dicitur, publicatum. Impera. cæs. Maximianus inuictissimus, Augustus, pontifex. max. Germanicus, Aegyptiacus, Thebaicus, Sarmathicus quintus, Persicus secundus, Carpicus VI. Armenicus, Medorũ & Adiabenorũ uictor: Trib. Põtifex XX. Impera XIX. cos. VIII. pat. pat. proc. & impera. cæs. Flauius Val. Constantinus, Pius felix, inuictus Augustus ponti. imperator V. cons. IIII. pat. pat. proc. Inter cætera, quæ ad usum rei pub. decernimus, primo qdẽ uolueramus secundũ antiquas leges

leges, & publicam Romanæ obseruantiæ disciplinã, omnia moderari, inter quæ etiã hoc addere, ut Christiani, qui paternam religionem reliquerant, ad eam rursum reuerterentur. Sed quoniam suo quodam iudicio tanta eos obstinatio huiusce rei habuit, ut nullo modo ad cultũ antiquæ religionis redire uellẽt, quæ à maioribus nostris fuerat instituta, sed eò magis pro uoluntate sua unusquisq; legem sibi ipsi constituit, & in locis diuersis, plebs diuersa concurrit. Cumq; his propositum à nobis edictum fuisset, ut ad patrias leges redirent, & ueterum authoritate constitutas, pleriq; illorum, magis se periculis subijcere, cædesq; innumeras perferre, quàm præceptis talibus obedire maluerunt, quoniãq; in eadem adhuc sentẽtia permulti obstinatius agunt, ut nec dijs Romanis honorem ullum redderent, neq; suæ religioni satisfacerent, pro nostra clemẽtia, atq; mansuetudine, quam omnibus exhibemus, etiam nunc erga Christianos putauimus probandam, ut rursus Christiani sint, & cœtus habeant, & conuenticula: in quibus orare consueuerunt, construere, atq; ædificare possint: ita tamen, ut nihil contra publicam disciplinam faciant. Alijs uerò locis atq; epistolis satis indicauimus, quod eos oporteat obseruare. Vnde hac nostra indulgẽtia illis concessa, suum deum exorare debent pro salute nostra, & pro reipub. statu, ut ea integra, atq; incolumi, ipsi etiam securi agere in proprijs laboribus possint. Hoc autem edictum ex Romano sermone Pamphilus Eusebius in Græcam linguam conuertit, cui ab imperatore Constantino cõcessum est, ut annaleis ac gesta Cæsarum euoluere, ac pro arbitrio legere posset. Vnde sacram historiam pari studio atq; doctrina conscripsit, quàm deinceps Turrantius Ruffinus, uir magna doctrina & lectione multiplici in Latinum sermonem transtulit.

CAPVT VI.

De municipibus Romani populi & quid apud Horatium sit digni cærite cæra: expositum eius carmen: tum quibus causis, atq; rationibus municipes Romani essent copiosè explicatum.

IN iure ciuili Romano permultæ quidē rationes afferuntur, quibus senatus populusq; Romanus quosdam populos atq; municipes non tantum iure quiritū donauerit, sed multis etiam oneribus atq; damnis exemerit, cuiusmodi nominantur: Attelani, Cærites, Prænestini & eiusmodi alij. Primi autem omnium facti sunt populi Romani municipes Cærites, & hi quidem (ut authorest diligens Gellius) sine ullo iuris suffragio, quoniā bello Gallico sacra Romana recepissent, eaq; diligētia singulari custodissent. Vnde etiā tabulæ cærites appellatæ sunt, in quibus censorum potestas, eorum nomen referebat, qui nota aliqua, uel ignominia forēt insignes. Ex quo eruditè Flaccus in epistola ad Numicum, dignos cærite cæra appellat Romanos, quoniā luxu atq; uoluptatibus turpissimis tenerentur. Quem tamen locum Horatiani interpretes ineptissimè (ut alia permulta) exposuerunt. Hirpiorū uerò familiæ, qui Phaliscorum agro essent, ob mirificam quidem causam, ab omni militia, & munerum cura uacationē habuerunt: quòd hæ quidē nudatis pedibus, impunè super ignē, sacris quibusdā incederent. Quod ut facilius probari possit: C. Plinij uerba subscribemus. Haud procul urbe Roma (inquit) in Phaliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes, non aduruntur: & ob id, perpetuo senatusconsulto, militiæ, omniumq; aliorū munerum uacationem habent. Prænestini aūt populi, cum in ius coloniæ relati essent, ob eam causam à Tiberio imperatore

tore municipes facti sunt, quòd in Prænestinis finibus iuxta oppidũ, ex capitali, ac sontico morbo cæs. Tiberius conualuisset, eoq; nomine municipij gratia illos donauit: quod Hadrianus imperator in oratione de Italicēsibus rettulit. In hoc tamen municipes à Romanis ciuibus differebãt, quód neq; magistratus capere, neq; ius suffragandi habere poterant, sed munerum tantum ciuilium atq; militarium erant participes, sicut à Verrio Flacco, & Festo scriptum est. Nã & Gellius (inquit) municipes ipsos honorarij quidem muneris cũ popu. Romano fuisse participes. Festus uerò Pompeius eruditè ac prudenter refert, triplici modo municipia intelligi: sicut cum pars aliqua ciuitatis in urbem iure municipali cõmigraret, quales Fundani, Formiani, Cumani, Acerani, Lanuuini, Thusculani, q paucos post annos iure quiritum donati sunt. Secundo modo, cum uniuersa ciuitas in urbem conflueret, ut Aricini, Cærites, Anagnini. Tertio eorum dicitur, qui ea lege ad urbem accederẽt, ut suæ, cuiusq; ciuitatis municipia & coloniæ forent: ueluti Tiburtes, Prænestini, Pisani. Vrbinates, Nolani, Bobutinenses, Placentini, Nepesini, Sutrini,, & Lucenses. De qua re non modò iure consulti diligenter scribunt, sed & A. Gellius, & ex Verrio Flacco Pompeius.

CAPVT VII.

Quo animo cæsar Anticatones libros scripserit, & quantum Catoni inuitus concesserit, cum eius ebrietatem reprehenderet, aliaq; non contemnenda de Ciceronis inconstantia ascripta.

DIgnum memoria est, quod à Iulio cæsare scriptũ fuit de M. Catone uiro prætorio, qui ex obitu dictus est Vticensis. Nam cum M. Cicero eius uitam, egregiosq; mores, pluribus laudibus extulisset,

lisset, parum æquo animo tulit cæsar, cum ipsum Catonem tantopere à Tullio imprimis commendatum, ex quo duos libros contra eum scripsit (qui ex re Anticatones dicerent, in quibus omnia propè M. Catonis uitia (siqua erant) collegit. Sed inter alia, ebrietatem illi ueluti maximum probrum obiecit, quod à cæsare tamen ita relatum est, ut laudasse magis hoc, in tanto uiro, quàm reprehẽdisse uisus fuerit. Nam cum ipse Cato plurimo uino incaluisset, & antelucanis officijs esset occupatus, fortè quosdam habuit obuios, qui (ut inquit cæsar) cum eius uiri caput retexissent, admodum erubuit. Sed ita factum adiecit, ut non Catonẽ putares ab illis, sed eos maximè à Catone deprehensos. Qua in re (ut apparet) Catonẽ etiam ebrium adeò reueritus est, ut uel in ipsa ebrietate uideatur illam ueræ uirtutis imaginem retinuisse, quod & Plinius Nepos testatus est, qui, Haud plus (inquit) honoris à cæsare, uel authoritatis tribui Catoni potuit, quàm si ebrius quoque tam uenerabilis erat. Quòd autem mox idem Cicero Anticatones cæsaris laudarit, plurimumque extulerit, hoc totum, uel ex eius inconstantia, uel adulationis uitio accidit, ut qui fortunæ obsequi ac tẽpori inuitus mallet, quàm constanter succumbere. Ex quo ea (inquit) laudatio tota κολακία fuit. Sicuti ad Pomponium Atticum scribit. Et diu sanè inimicitiæ inter cæsarem & Catonem uiguerunt, quod & Plutarchus alicubi, & Atteius Capito indicant. Nam in libro, quem scripsit de officio senatoris, apertè explicat quo tempore cæs. consulatum obijt, nihil eum dubitasse uiatorem uocare, ut Cato ipse adhuc loquens in carcerem duceretur. In quo tamen non modò excusatum Catonem constat, sed etiam senatu approbante absolutum.

CAPVT VIII.

De impositione nominum apud comicos poëtas, & quid inter se differant cylones, chilones, ac ibidem Cic. uerbũ explicatũ contra quorundam sententiam.

QVi de origine nominum atq; uiribus scripserunt, permulta quidem afferũt de his nominibus, quæ ex forma ipsa, & habitu corporis deducta sunt, quod in scenicis maximè fabulis apparet. Nam poëtæ comici, habitum, figuramq; hominũ diligenter considerantes, ex re, plerunq; personas denominant, cuiusmodi sunt qui Græca uoce appellantur, cephali, chilones, phalacri, blepharones, & alia generis eiusdẽ. Sicuti à nostris etiã tuditani, frontones, longuri, capitones, cossi, labiones, uenulei: de quibus diligenter alibi scripsimus. Qui autẽ dicant chilones uel cylones, & quo pacto inter se differant, libitũ mihi est paucis hoc etiam loco adnotare: sicuti & Sex. Pompeius ex Verrianis cõmentarijs refert: Chilones eñ (inquit) eiusmodi homines appellari, qui maioribus labris sunt, hoc est, qui labeones, aut labieni à nostris dici possunt. T. autẽ Lucretius labrosos nominat: unde illud:

Simula, Sylena, satyrast labrosa philema.

Cylones uerò sine ulla quidem aspiratione, idẽ Pompeius eos appellat, qui fronte prominẽtiori sunt, & quasi extante. Nam cillones duplici ll, aliud omnino significat, & si ridiculè quidam in hoc aberrant. Cum enim Crispum Sallustium Cicero in gregem cillonũ, sacrilegorum, atq; impudicorum cõnumeret, nihil aliud intellexit, quàm cinædum hominem, ac turpiter ceuentem: quoniam cillere apud ueteres motitare, atq; agitare est, quod & Seruius, atq; Higinius testantur. Vnde cillones dicti, qui pudore uendito, ceuentes se effœminant. Nam & Leneus Pompei libertus, cum satyras contra eundem Sallustiũ scriberet, non modò illum popinionem

Cillere. *Cillones.* *Leneus.*

pininionem ac lurconem ſatyricè appellauit, ſed etiã λάσταυρον quaſi meretriculam, & ſcortum, ut in Sudæ collectaneis exponitur. Quod à me uel ob id obſeruãdum fuit, ne tam impudenter quidam deprauare, atq; peruertere bonos codices audeant.

CAPVT IX.

De ſpacio humanæ uitæ, & adnotanda obſeruatio de pondere humani cordis, quo modo creſcat & decreſcat, ex anatomica Aegyptiorum obſeruatione.

DE uita hominis, & qua fine, annorumq; ſpacio cenſeri debeat, permulti quidẽ apud ueteres tradiderũt. Nec illi tantum, qui naturæ uireis ac decreta obſeruarunt. Qua in re, cum inter ſe diſſentiant authores, plerıq; tamen centum annorum ſpacium uitæ hominum concedunt, idq; ipſum uulgato magis, quàm intellecto nomine, ſæculum appellarunt: quod apud nos cũ alij permulti, tum ipſe Cenſorius ad Q. Cerellum copioſè explicat. Sed à Terentio Varrone traditum eſt, ex Dioſcoridis authoritate, qui ſiderum ſcientiam calluit, Aegyptios quidem ipſos (quibus ſeruandi medicata cadauera cura fuit) ſubtili admodum, & arguta ratione deprehendiſſe, quo maximè uitæ ſpacio ætas hominis extimari debeat: ſumpta ex pondere humani cordis cõiectura. Itaq; affirmarũt idem Aegyptij centum omnino annis hominum uitam definiri, quod eorum cor, qui ſine ulla corporis tabe perierint, hoc ipſum declaret: quoniam cum ætate (ſi expendatur) aucta atq; damna referat. Anniculi enim pondere duarum drachmarũ, bini quattuor, & ſic in ſingulis annis uſq; ad quinquageſimum binas accedere, ut centum drachmis exiſtat, quinquagenarij hominis cor. Ex eo deinde numero unoquoq; *Sæculum.*

quoq;

quoq; anno, binas detrahi ac minui. Quo perſpicuum eſt, ab anno centeſimo, ad primam ſui ponderis redire, neq; longius poſſe proferri. Quod ego tamen acutius quidem exiſtimo, quàm uerius, quanquàm in his libris, qui τὰ ἀνατομικά proſecuti ſunt, mira proſus, atq; incredenda explicẽtur, quod alicubi & Claudius Galenus affirmat. Sed & C. Plinius id ipſum de hominis corde ad Veſpaſianũ Auguſtum recenſuit, & ſi breuiter quidem, cum dixerit creditũ ferè ab Aegyptijs, ex defectu humani cordis, nõ ultra centeſimũ annum poſſe homines uiuere.

CAPVT XI.

Quomodo à mathematicis uitæ hominum finis aſſeratur, ac de ætate Moſis, ex Trebellio Pollione, ac de Xenophilo muſico non nihil.

QVod in capite ſuperiore diximus de humanæ uitæ ſpacio, ac hominum legittimo obitu, monuit me ueterum authoritas, qui ab iſta Aegyptiorum ſententia prolatis quidem exemplis, longè diſſentiant, ſed ea tantummodo referemus, quæ Trebellius Pollio ad Conſtantium imperatorẽ ſcribit in hunc modũ: Doctiſſimi (inquit) mathematicorũ centum uiginti annos homini ad uiuendum datos iudicant, neq; amplius cuiquàm cõceſſum dicũt. Illud etiã adijcientes, Moſem ipſum (ut Iudæorũ libri teſtantur) dei familiarem xxv. ac centum annos uixiſſe. Qui cum interitum hunc, ut immaturũ fortè quereretur, ferunt illi ab incerto numine reſponſum, neminẽ deinceps amplius eſſe uicturum. Sed in ſacris etiam hiſtorijs, finem homini ueteres tribuunt xx. annos ſupra centeſimũ, quod & Ioſephus ipſe, Firmianusq; & alij referunt. Quanquàm Romani quidem authores de annis Aegyptiorũ, eorumq; ſpacio aliter ſentiãt, in quo temerè ab indoctis Varro inceſſitur, ut ſuo loco à nobis expoſitũ. Inter alios uerò cõ-

pluris,

pluris, qui annos aliquot supra centum uixerint, unus quidem Xenophilus musicæ disciplinæ peritus, in tota mortalium uita repertus est, qui centum & quinq; annos sine ullo corporis incommodo uixerit, quod ipse C. Plinius tradit, uir unus apud Latinos (quantum equidem iudicio possum consequi) in obseruandis, inuestigandisq; naturæ arcanis diligens & accuratus.

CAPVT XII.

Quãtum Publius Vergilius & à M. Tullio laudatus fuerit, & quo honore ab uniuerso Rom. populo habitus, cum carmen in theatro recitaret.

ET in epistolis M. Tullij ad T. Pomponiũ, & in Seruianis cõmentarijs abũdè relatũ est, quantũ M. Cicero, P. Vergilij ingenio ac uersibus detulerit, cum se ipsum continere nequierit, quo minus audiente Rom. popu. spem Latinæ doctrinæ illũ appellarit. Nam cum fortè Vergilij carmẽ ex Bucolico poëmate Cic. audisset, miratus eruditionem & elegantiam, iterũ (ut scribit Seruius) recitari illud uoluit. Adeoq; tradit in eo audiendo affectus atq; oblectatus, ut apertè de authore Vergilio dixerit:

Magnæ spes altera Romæ.

Quod hemistichion, poëta mox in suum Aeneam detorsit his uersibus:

Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis.
Et iuxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ.

Quin & illud notandum maximè est, quod à Materno refertur, de eodem Vergilio, ut à Corn. Tacito scriptum est. Tantum enim laudis, tantum honoris, nomini Vergiliano habitũ Romæ est, à senatu popu. Rom ut recitãti suũ carmẽ in theatro, pinde uniuersus populus assurrexerit, atq; Octa.

Augusto

Augusto imper. Sic enim Tacitus ex Materni persona, in libro ad Fabiũ Iustum, testis (inquit) Romanus populus qui auditis in theatro Vergilij uersibus, surrexit uniuersus: ac præsentem, spectantemq́ Vergiliũ ueneratus est, sic quasi Augustum. Ex quibus minimè mirum est, si epistolis & carmine Augustus etiã Octauius, totius orbis terrarũ imperator Pub. Vergilio poetarum principi tantum concesserit.

CAPVT XI.

De historia T. Liuij, quòd in libros ab authore diuisa fuerit, nõ in decades cõtra aliorũ opinionẽ, tũ quibus id authoribus cõprobetur.

Falsò receptum est ac doctioribus etiã persuasum fuisse in decades diuisum à T. Liuio suũ opus de Romanorum gestis, quæ singulæ decẽ uoluminibus explicantur: quod ipsum de authore Liuio neutiquam apud ueteres cõperias. Nam & Priscianus uir diligẽs alijq́ grãmatici, sicubi Liuiũ citant, librorũ numerum ascribunt, neq; decades nominãt. Itaq; XVI. librũ & XXXIII. & cæterosimũ decimũ sextũ uidemus aduocari ab ãtiquis authoribus cui sententiæ & Franc. Petrarcha astipulatur: ut qui asserat in epistola ad Ioannẽ Bocatiũ, ignauia legentium cõtigisse, uti Liuiana historia sit in decades distributa. In parteis (inquit) quas decades uocãt, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentiũ desidia diuisit. Sed & L. Florus libros centũ quadraginta eiusdem authoris recẽset, sublato penitus nomine decadũ, cũ uniuersam historiã in epitomen, uel (ut Latinè loquar) in breuiarium cõtraxit. Id & Politianus olim ita liberè nobis concedebat, ut nostrã quoq; diligentiã magnopere commẽdaret in perquirẽdis atq; examinãdis ueterũ monimẽtis.

CAPVT

CAPVT XIII.

[redacted]

N[redacted]

anno 1300 [illegible]

R CAPVT

CAPVT XIIII.

[redacted] Aristippi philosophi, cum rogaretur cur [redacted]

[redacted]enacio Ari[redacted] in causa fo-

ret, [redacted], diuitum

ædes accederent, eorumque fores ac limina conte-

[redacted] Quoniam philoso-

[redacted]

mal uidere [redacted]

[redacted] hominem, qui bonarum disciplinarũ sit im-

[redacted] liberalibus abhorreat, quoniam diuitiæ il

[redacted]

[redacted] aut aliquam uitæ [redacted]

[redacted]

[redacted] summis studijs [redacted]

[redacted]ctiorum hominũ familiaritates atque

sermones conquisierunt, quàm

[redacted]

[redacted]

[redacted]

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. OCTAVVS.

CAPVT I.

De Simone Samarite (qui magus dicitur) & quomodo in urbe pro deo habitus sit, & quo cultu atq; honore fuerit, ex Tertulliani Apologetico, & alijs authoribus.

NOn dixerim, qua uoluptate ac studio, sacris authoribus incubamus, eorũq; lectionibus delectemur, sicuti celebres sunt q Græcè scripserũt: Origenes Adamãtius, Clemens, Eusebius Pamphilus, Iustinus martyr, Basilius, Ioã. Chrysostomus, Gregorius Naziãzenus, Epiphanius, qui cognomẽto πεντάγλωττος, est nũcupatus alijq; cõplures. Ac ex nostris etiã Tertullianus, Hilarius, Ciprianus, Augustinus, Hieronymus, Ruffinus, Ambrosius, Gaudẽtius, nam horũ quidẽ commentarij perinde mihi atq; thesauri uideri solẽt, in quibus tam uaria, tam multiplex doctrinæ, rerumq; omniũ cognitio est, ut uniuersam propè antiquitatẽ, legesq; omnis & philosophiæ placita cõtineant. Quod ego nuper sum expertus, in Eusebij ac Tertulliani cõmentarijs legendis, qui ambo, & ingenio, & doctrina summa præstiterũt. Sed quod in apologetico de historia Simonis magi insinuat, apponendũ putaui quo loco de ueterum dijs agit. Cum Laurentiam (inquit) publicum scortum colitis, uelim saltem Laidem, aut Phrynen inter Iunones, & Cereres, ac Dianas adoretis, cum Simonem etiam magum statua & inscriptione sancti dei inauguratis. Quòd autem statuam Tertullianus Simonis dei nominet:

ſcribenda hic ſunt, quæ Iuſtinus martyr ad Auguſtũ Antonium ſcribit: nam & hoc Pamphilus Euſebius recẽſet. Poſt dominũ (inquit) Ieſum Simon quidã Samareus ex uico, qui dicitur Gytho, Claudio cæſ. imperante, magicis artibus, & ope dæmonũ ſuffultus, in urbe noſtra (quæ omniũ tenet imperium) cũ plurimis deceptis, deus eſt decretus, & apud nos ſimulacri honore donatus, quod in ipſo Tyberis flumine, inter duos ponteis collocatũ eſt, addito etiã hoc titulo, Latinis litteris perſcripto: SIMONI DEO SANCTO. Nã & eundem omnes propè Samaritæ, ac nõnulli ex cæteris populis, perinde, ac ſummũ deum & adorant, & confitent. Mitto autẽ quæ Hieronymus de eodem ſcribit, ne plura cõſectari curioſius uidear, cũ fugiſſe illũ ex urbe aſſerat, aliaq; feciſſe prodigiorũ inſignia. Origines uerò Adamantius ab his uidetur diſſentire, qui Simonẽ ipſum dicit, eiuſq; diſciplinam minus celebrem fuiſſe: ita enim refert contra Celſi Philalethem. Voluit & Simon Samareus magus, ſua arte & commentis, nõ [illegible] à medio tollere: multos enim ſuis (ut puta te) præſtigijs fallebat. Nũc uerò ex omnibus, qui ubiq; gentium agunt, ne ad xxx. quidem cõperias, qui illũ ſectentur, & hi prorſus circa Paleſtinã ſunt, in reliquis uerò orbis terrarum prouincijs, nec Simonis nomẽ auditum eſt, cum ipſe laudis & gloriæ auidus hoc maximè percuperet. Quoniã ſi qua eius nominis fama extitit, ea quidẽ ex apoſtolorũ hiſtoria innotuit. Hæc Adamantius. Sed enim quæ in Egeſippi hiſtoria, de hoc ipſo Simone deſcribuntur, minus adhuc recepta ſunt, ſed conficta omnia, & à uero aliena prudẽtiores extimarunt, quod aſpiciente uidelicet imper. Nerone deuolauerit. Non enim Lucas hoc Anthiochenus omiſiſſet, præſertim cum referatur à noſtris, eundẽ quidem precibus apoſtolorum decidiſſe, ac iuxta Ariciam crus alterũ infregiſſe.

CAPVT.

CAPVT II.

De Aegyptiorum antiquitate, eorumq; urbibus ex Pomponij commentario, ac de alijs etiam non nihil obseruatum.

TRaditum est in ueterum cõmentarijs Aegyptios quidem populos haberi omnium uetustissimos, tum rerum, disciplinarumq; complurium fuisse inuentores, ex quo terrarũ parens Aegyptus appellata est, quod & Strabo philosophus, & Appion polyhistor, alijq; fatentur. Sed illud in primis memoria dignum ac mirificum putaui, quod à Mela Pomponio scriptũ est, de hisdem Aegyptijs, in hunc modum: Aegyptij (inquit) homines uetustissimi sunt, trecentos enim & xxx. reges ante Amasim, ac supra xiii. millium annorum ætates, certis annalibus referunt, mandatumq; literis seruant, dum Aegyptij sunt, quater suos cursus uertisse sidera, ac solem bis iam occidisse, unde nunc oritur. Quin & xx. (inquit) millia urbiũ regnante Amasi habitarunt, tum sua ætate clarissimas dicit, quæ procul à mari sint, Sayn, Memphim, Syenen, Bubasten, Elephantim ac Thebas, quas uel ipse Homerus poëtarum maximus, centum habere portas testatus est. Quod autẽ in Aegypto x. millia urbium Mela constituit, id ego legentiũ iudicio extimandum relinquo ne probare illa nunc uidear, quæ portenta à plerisq; ac prodigia nuncupentur. Nam qui de urbibus scripserũt, persæpe inter se dissentiũt, quod alias demonstraui. Sed enim in Bactrianis mille urbes fuerũt, in Italia septingentæ, in Creta xc. ut à probis authoribus tradit. Sed hãc partem de urbibus secreto opere dijs uolentibus, ẽplicabimus.

Aegyptus terrarum parẽs.

R 3 CAPVT.

CAPVT III.

De triplici dicendi genere apud ueteres, & quo maximè stilo usi sunt Romani, Hispani & Punici authores ex Mirandulæ sententia.

Versatus sum nuper cum Pico Mirãdula, uiro & ingenio magno, & doctrina multiplici, cũ quo non dixerim, quanta animi uoluptate de litteris & honestis disciplinis agamus, ueluti cum nup de antiquis scriptoribus iudicium faceret, adeò ut nihil dici uerius aut prudẽtius posset. Sunt (inquit) apud Latinos plura scribendi genera, sunt qui delectent, sunt qui doceãt, qui & afficiant, & qui moueant. Sunt etiam, qui plura ex his, & qui pauciora consequantur. Sed enim fuerunt (inquit) non pauci, in quibus Romana, & elegans elocutio. Alij rursus, ueluti municipes & agrestes, quasi sub alio cælo sermonem didicerint. Romani omnes in suo genere pressi, elegantes, & proprij, ut Iulius cæsar, M. Cicero, Sallustius, Q. Curtius, Liuius, Iunius Columella, & Cor. Tacitus. Hispani autem florentes, acuti. Et qui ad peregrinum inclinent, sicuti Fab. Quintilianus: Hilarius, & Anneus Seneca. Suetoniũ, his & Pliniũ addebat, quòd essent in scribendo simileis, figurisq; & Græcis uocibus cupidius ac insolenter uterentur, quod & maximè Hispanis ingenijs propriũ. Punici & Carthaginienses, duri, audaces, improbi, ut Florens Tertullianus, Apuleius, Ciprianus, & Capella. Priores (inquit) Romanum ius seruarunt, ac nulla prorsus uitia in sermone admiserunt, sequentes ab his declinarunt, tertij palàm aberrantes, uirtuti uitium prætulerunt. De Gallicis (inquit Picus) ingenijs non loquendũ, ut de Cassiodôro, Apollinare, Fulgentio, qui mythologica lusit. De Enodio item ac cæteris, quorum cõmentarij aspiciendi sunt, nõ probandi. Hæc mecum Mirandula in Marciana bibliotheca Florẽtiæ disseruit.

CAPVT

CAPVT IIII.

De falsitate oraculorum, quòd ad principum nutum fere- bantur exemplo Philippi Macedonis, ut Demo- sthenes & alij probarunt.

FActus est liber à Plutarcho philosopho de falsitate oraculorum, quòd ea uidelicet non modò ficta ac falsa forent, sed interdum etiã ridicula, hominumq́ commentis temerè comprobata. Demosthenes autem uir ingenio acri & callido, prudenter dicebat, cum fraudes, ac deceptiones oraculorum uideret, Pythiam quidem suo tempore φιλιππίζειν. Quòd ea scilicet imperio, ac nutu Philippi regis à sacerdotibus Delphicis promerentur, quæ cum eiusdem animo, ac libidine congruerẽt. In quo facilè possumus cognosse, antiquiores illos, præsertimq́ doctrinis, & prudentia excultos, neutiquàm istis deceptionibus fidem habuisse. Nam & illud quoq́ respõsum ex Delphico (ut aiunt) de rege Pyrrho: φιλιππίζειν.

Aio te Aeacida Romanos uincere posse.

falsum omnino M. Cicero affirmauit, adhibitis etiam rationibus, cur ita demum referret. Primò (inquit) nunquàm est Apollo Latinè locutus. Deinde etiam sors hæc Græcis quidem inaudita est, sed & Pyrrhi tempore, Apollo ipse uersus facere desiderat. Hactenus Cicero. Sed enĩ potius id poëta Ennius pro tempore cõfinxit, quoniam sit poëtis ipsis concessum, nõ modò fingere aliquid, sed mentiri etiam & falsa dicere. Itaq́ meritò ab eodem Cicerone dictum est, apertè quidem conuincitur, cætera omnia Delphica parum sincera fuisse, quod itidem à plerisq́ philosophorum copiosè scimus assertum, ut diligenter Pamphilus Eusebius ad episcopum Theodórum demonstrat.

CAPVT.

CAPVT V.

Annei Senecæ locus in epistolis expositus, de meta sudante in urbe Roma: ac de Pub. victore: qui de regionibus urbis scripsit.

IN epistolis Annei Senecæ ad Lucilium uerba hæc sunt: Essedas transcurrenteis pono, & fabium inquilinum: & ferrarium uicinum, aut hunc qui ad metam sudantem tubas experitur & tibias: neq; cantat, sed exclamat. Quo loco, quid intelligamus metam sudantem, uiri olim doctiores quæsierũt. Sed nihil tum inuentum est, aut prolatum, quod hoc ipsum satis exponeret. Sciendum autem locum ipsum in Romana urbe fuisse: ita ex re appellatum, nam metæ quidem in urbe & metulæ (ut grammatici probant) lapides erant, quasi coni extantes: ita enim Græcè possunt appellari, quoniam meta est, perinde ac turbo inuersus, cuiusmodi effigies adhuc in cõpitis spectantur, quæ ad instar cylindri propemodum sunt. Erat autem locus hic, quem metam sudantem Seneca uocat, in regione urbis quarta, in qua Templum pacis. Saburra itidem, Sandalariũ, & Horrea castanearia: sicut à Pub. Victore traditum est, qui in nouendecim urbis regionibus, ea propè omnia refert, quę scitu digna & memoria uiserẽtur, & si magis hæc ipsa Victor nominat, quàm explicat: sic ut breuiariũ Rom. urbis, & qua locorum περιοχὴ uideatur. Quod & Bernardus noster Oricellarius putat, qui Pub. ipsum non modò assidua obseruatiõe exponit, sed urbis totius ambitum, situm, magnitudinem, ac parteis pari diligentia & studio exequitur: collectis ferè his omnibus, quæ ad hoc absoluendum pertinerent.

CAPVT VI.

De Milonis Crothonienſis robore ex Pauſania, ac de Maximino & Firmo Romanis imperatoribus, quo robore & qua forma fuerint.

COmplura paſſim leguntur in antiquorum monumentis de Milone Crothonienſi, & eius clariſſimis geſtis & robore, ſed apud unum tamen Pauſaniam ea referuntur in Heliacis, quæ mirificam ſanè penecꝫ prodigioſam uiri fortitudinem arguant, quod ego ſubijciendum putaui. Is igitur Milo ex oppido Crothone fuit, & in athletica præſtitit, ita malum punicum tenebat, ut nemo illi è manu extorqueret, aut digitum corrigeret, cum is tamen nullibi malum læderet. Idem diſco uncto inſidens, à nullo diſtrahi poterat. Vnde & C. Plinius inquit, quòd is, cū ſemel cōſtitiſſet, nemo eū è ueſtigio educebat: ſed & chordam fronti ueluti coronam alligans, retento ſpiritu, uenis plenis firmabat. Itacꝫ Maximinum cæſarem Auguſtū (qui Thrax fuit) Milonem Crothoniaten uulgò appellarunt, quòd is manibus hamaxas traheret, rhedam onuſtam propelleret, aliacꝫ ſupra fidem permulta efficeret, de quibus & Iunius Cordus, & Capitolinus ſcripſerunt. Firmus uerò (quem cæſar Aurelianus latronem Aegyptium uocabat) ut Vopiſcus tradit ad Baſſum, ſtatura fuit ingenti, oculis promicantibus, capillo criſpo, fronte uulnerata, uultu fuſco, reliquum corpus piloſus & hiſpidus, ita ut Cyclops uulgò diceretur. Robore ſic inſignis atcꝫ egregius, ut triarium uinceret, nam & incudem pectori ſuperpoſitā, tundentibus alijs, conſtanter pertulit, cum ipſe reſupinus, & in manus curuatus, pendere potius, quàm iacere uideretur.

CAPVT VII.

De his, qui fœcundiores fuerint, ad prolem procreandam, ac Proculi Augu. uerba de ingenti eiusdem libidine.

Artaxerxes. MIrum est quod ab antiquis traditur, de quorundam multiplici, & numerosa sobole, in quorum numero etiã reponit Artaxerxes ille Persarum rex. Is enim cxv. filios habuit, ex quibus quinquaginta in eius necem cõspirantes, eum occiderũt. Vt minus id ferendũ uideat, cum ex tanto numero, nullus (ut inquit Trogus) repertus sit, quẽ à tam impio, ac nefando scelere patris maiestas, aut pietas reuocarit. Quin & Eutyche xxx. quidẽ peperit filios, sicuti à ueteribus scriptũ est. Nam Gneus Pompeius in theatri ornamentis, cũ mirabiles rerũ, hominumq́ effigies poneret, Eutyches simulacrũ cõstituit. Hæc eñ à xx. liberis in rogum est illata: sicuti C. Plinius ad Vespasianũ Augustum refert. Proculus autẽ cæs. centũ Sarmathas uirgines (quæ in bello captæ sunt) intra dies xv. ut ipse gloriabat̃, grauidas reddidit, adeò libidini ac nequitiæ deditus fuit, quod etiam Flauius Vopiscus de eo testat̃. Sed apponã uerba eiusdem Proculi impera, ad Metianum: Centum (inquit) ex Sarmathia uirgines cepi, ex his una nocte decem iniui, omneis tamen, quod in me erat, intra dies xv. mulieres reddidi.

(Margin: Eutyche.)

CAPVT VIII.

De xII. Romanis dijs, & eorum nominibus, qui singulis mensibus apud ueteres præponerentur ex antiquo marmore, ac Ennij carmen additum.

INcidi nuper in monimenta quædã Romanæ uetustatis, in quibus & ratio, & ordo Romani anni deprehẽdi, quibus uidelicet ferijs, aut etiam dijs sacra essent peragenda. Sed quod imprimis me tenuit, repertum ibidem est, singulis quidem mẽsibus, suos quasi

quasi deos, ac numina assignari, in quorũ tutelam referrentur. Ex quo persæpe etiam legitur XII. dijs aras fuisse in urbe cõstructas, quod alibi copiosè disserui: nunc uerò eum subijciam ordinem, qualis in his fastorũ monimentis repetitur, quæ uel Põponius Lætus, uir antiquitatis studiosus ad Laurentiũ Medicẽ Florentiam misit: Ianuarius, in tutela Iunonis, Februarius Neptuni, Martius Mineruæ, Aprilis Veneris, Maius Apollinis, Iunius Mercurij, Iulius, Iouis, Augustus Cereris, Septẽber Vulcani, October Martis, Nouember Dianæ, December Vestæ. Quæ obseruatio ad eorum quoq; commentarios pertinet, qui fastorum & annaliũ historiam explicant. Q. uerò Ennius poëta disticho etiam nobili XII. deos complexus est, quos alij patrios & penateis, Varro urbanos appellat, quorũ imagines ad forum (ut inquit) dicatæ uiserent: VI. mares & fœminæ totidem, ut à Capella Martiano & L. Apuleio refertur.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceresq;, Diana, Venus, Mars:
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

CAPVT IX.

Veterum poëtarum carmen relatum contra Caldæos, & ariolos, & qua ratione minimè sit illis adhibenda fides, ex sententia philosophi Phauorini.

LIbitum mihi in ocio agenti, ueterum poëtarũ carmen referre, contra diuinaculos, & ariolos istos, qui & Caldæi a Romanis, & Planetarij uocant, ut intelligamus fuisse istiusmodi homines ab antiquis maximè derisos, atq; explosos, subijciam uerò senarios aliquot ex Accij, Ennij, & Pacuuij fabulis, cũ quia uenusti admodum, & elegantes sunt, tum quòd in his alicubi deprauatæ uoces, ac perperàm collocatæ, sensum deturbant, ut non cuiusque sit eorum elegantias ac festiuitates

percipere, nisi paulò attentius perlegãtur. In libris igitur M. Ciceronis (qui de diuinatione inscibuntur) Pacuuianum hoc ex tragœdia Chrisyppo inuenies:

Nam istos, qui linguam auium intelligunt,
Plusq; ex alieno iecore sapiunt quàm suo:
Magis audiendum, quàm auscultandum censeo.

Quin & ipse Q. Ennius, ut apud eundem Ciceronem, sic eorum improbitatem detexit:

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant uiam:
Quibus diuitias pollicentur, ab his drachmam ipsi petunt:
De his diuitijs sibi deducant drachmam, reddant cætera.

Neq; minus elegãter Accius poëta in scribendis tragœdijs summus, ut in Atticis legitur.

Nil (inquit) *credo auguribus, qui aureis uerbis diuitant*
Alienas, suas ut auro locupletent domos.

Etenim Phauorinus philosophus, qui Pyrroniorũ libros pluris composuit, contra istos quidem Caldæos, in hunc modum lepidè concludebat. Aut aduersa (inquit) euentura dicunt, aut prospera. Si prospera, & fallunt, miser fias frustra expectandos. Si aduersa dicant, & mentiantur, miser fias frustra timendo. Si uera respondent, eaq; sunt, non prospera, iam inde ex animo miser fies, ante quàm è fato fias. Si felicia promittũt, eaq; uentura sunt, tum planè duo erũt incõmoda, & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorauerit. Nullo igitur pacto utendum esse dicebat istiusmodi hominibus, qui uanis præstigijs, ac sycophantijs imponunt atq; decipiunt, quos etiam Gellius uir graui consilio in rebus humanis eruscatores improbos, & sycophantas appellat: ex quo Lycus ille Plautinus in Pœnulo comœdia q; lepidissimè inquit:

Heu heu quàm ego habui ariolos haruspices:
Qui si quid boni promittunt, pro spisso euenit.

Id quod mali promittunt, præsentarium est.

CAPVT XI.

De crimine Scopelismi in Arabia, & locus apud iureconsultos emendatus, ac leges item contra eos, qui limites ac terminos extrahunt.

IN libris digestorum, seu pandectarũ uerba hæc Vlpiani sunt, in quibus mentio habetur criminis, quod in Arabia prouincia Scopelismus uocitat. Sed hoc ipsum uerbum ex codicibus istis uulgatioribus sublatum est, ac pro eo etiam, quod est minus ferendum, adulterinam quoque uocem supposuerunt: ita, ut spacium interdictum inseruerint, ratione tam inepta, quàm impudenti. Sed libitum est locum hunc restituere, ne quantum in me sit, nostris iureconsultis non satisfaciam, quanque sunt adeò quidam à bonis litteris alieni, adeò litteratis omnibus malè affecti, ut si qui maiorem elegantiam profitentur in Romanis disciplinis, ingenioque nõ uulgari sunt, insectantur eos, atque dictis contumacibus accusent. Sed nos eorum (quod ait Plancus) orationes præterfluere sinemus, neque enim tales sunt, ut in professione hac meliorum litterarum admodum profecerint. Itaque si quãdo in aciem ueniunt, aut tumultuantur quidem, aut relicto presidio fugã capessunt. Verùm de his aliâs, in pandectis igitur illis archetypis (quæ Florẽtiæ asseruantur in Palatina curia) sic legitur: Sunt quædam, quæ more prouinciarum coërcitationẽ solent admittere, ut puta in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellant, cuius rei admissum tale est: pleriqꝫ inimicorum solent prædium inimici σκοπελίζειν, id est, lapides ponere, indicio futuros, quòd is, qui eum agrum coluisset, malo letho periturus esset, insidijs eorũ, qui scopulos posuissent, quæ res tantum habet timoris, ut nemo ad eum agrũ accedere auderet, crudelitatem timens eorum, qui scopelismon fecerint: hanc

rem præſides exequi ſolent grauiter uſq; ad pœnam capitis, quia & ipſa res mortem comminatur. Sed enim Romani quoq; illi uetuſtiores (quos Ennius poëta Caſcos appellauit) acerrimis pœnis contra eos uindicabant, qui agrorum fineis ac terminos exemiſſent, aut loco mutaſſent, quod im primis Numæ regis inſtituta, & leges probant, in quibus uir egregiè prudens ſtatuit, licere omnibus tanquàm ſacrilegum eũ occidere, qui uiolare ius termini auſus eſſet. Quod & Dionyſius Halicarnaſſeus in hiſtoria Rom. antiquitatis copioſè explicat, unde etiam uerſus ex antiquis legibus:

Qui ſecus faxis, & terminum exaraſsit.
Ipſus & boues ſacri ſunto.

CAPVT XI.

De authoritate maxima imperij Romani, & epiſtola Belſolis regis aſcripta de Valeriano cæſ. Auguſto capto.

Haud alienum mihi uiſum eſt, ſi ex Belſolis regis epiſtola exponamus, quàm ſancta olim, quanq; inuiolabilis Rom. imperij dignitas cenſeretur, apud externos etiam principes, cum uel capto cæſ. Valeriano, Romanũ tamen nomen, maximis regibus & uenerationi, æquè & terrori fuerit. Probant hoc ipſum, cũ alia cõplura, quæ in ueterum hiſtorijs continetur, tum illud quod eſt Belſolis regis epiſtola, de Valeriano imperatore quem Sapor Perſarum rex, tum fortè pro uictoriæ iure inter captiuos retinebat. Sed aſcribemus epiſtolam ipſam Belſolis, ut apud Trebellum Pollionem habetur, in libro ad imperatorem Conſtantinum. Belſolis rex regum Sapori regi, S. Si ſcirem poſſe Romanos aliquado penitus uinci, plurimùm tibi gratularer de uictoria quam ꝓferres. Sed

quia

quia uel fato, uel uirtute gens illa plurimùm poteſt, uide ne quod ſenem imperatorem cepiſti, & id quidem fraude, malè tibi cedat. Illud prætereà cogita: quantas genteis Romani & ex tuis hoſtibus, ſuas fecerint, à quibus ſæpe uicti ſunt. Audiuimus certè quòd Galli eos uicerunt, & ingentem illam urbem incenderũt. Certè Galli Romanis ſeruiũt, quòd Aphri, eos nónne uicerũt? certe ſeruiunt Romanis. De longioribus exemplis & fortaſſe remotioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Aſiam tenuit, certè uictus eſt, certè Aſia Romanorum eſt, ſi meum conſiliũ requiritis. Vtere occaſione pacis, & Valerianum ſuis redde. Ego gratulor felicitati tuæ, ſi tamen illa uti tu ſcias. Quin & Arthabeſdis lit terę extant regis Armeniorum, in quibus Rom. quoq; imperium, ſic uiſus eſt defendere, ut imperatorem Valerianũ à Sapore captum liberius repeteret. Ita enim in extrema epiſtola ſcriptum eſt: Vnum cepiſti ſenem, & omneis genteis orbis terrarum infeſtiſſimas tibi feciſti. Ad hunc propè modum, & rex Caduſiorum, ad Saporem ſcripſit, ut apertiſſimè conſtare poſſit, quàm ſumma in ueneratione ubiq; gentiũ haberetur Romana illa maieſtas, uel in maximis rerum atq; fortunæ periculis. *Arthabeſdis.*

CAPVT XII.

De fulminitis, & fulguritis arboribus, ac de Ioue fulguratore, & tonitruali in libris aruſpicum, aliaq; ibidem addita de fulminibus.

FVlminitæ, & fulguritæ arbores in aruſpicũ libris appellatæ ſunt, q̃d' eſſent fulmine ictæ. Quocirca fulminitũ (inquit Feſtus) eũ locũ dixerũt, q re ligiõe ſacer haberet̃: quoniã dicaſſe il'ũ Iupiter fulminator ſibi uideat̃. Ad hęc em̃ loca hi accedebãt, q̃buſ'ã ſacris *Fulminitum.*

ſacris adhibitis, qui fulguratores, hoc eſt fulminum procu/ratores uocabantur. Hinc illud in Satyris Perſianis:

Triſte iaces lucis: euitandumq́; bidental.

De his uerò ſacris, quæ ad arbores fulguritas fierent, non nihil comperias in Feſti commentarijs. Sed & citantur à noſtris grammaticis libri de fulguritis arboribus, qui cum Martijs atq; Sibyllinis ſeruarentur in templo Apollinis. De Ioue autem fulminatore & fulguratore (ut alia mittamus) ſic L. Apuleius in libro de mundo ad Fauſtinum. Cum ſit unus deus, idemq́; numen, pluribus quidem nominibus propter ſpecierũ multitudinẽ, quarũ diuerſitate fit, multiformis, nã à iuuando Iupiter dicitur, quem ζηνά Græci (quod uitæ noſtræ author ſit) rectiſſimè appellant. Idem fulgurator & tonitrua/lis, & fulminator, ac ſerenator dicitur. Plures frugiferum uocant, multi, urbis cuſtodem, alij hoſpitalem, amicalemq́;, ut apud aruſpices & Romanos ueteres inuenies. Ex his facilè intelligitur, fuiſſe in Ethruſcorum commentarijs, fulguratorem Iouem, ac tonitrualem celebratum, ut alibi diximus. C. quoq; Plinius uir in conſiderandis atq; cognoſcendis natu/ræ uiribus præcipuè accuratus, uulnera tradit fulminitorum frigidiora eſſe reliquo corpore. Et apud Romanos religione cautum fuiſſe, uti cadauera fulmine icta, humo iniecta conderentur, quòd ea cremari nefas haberetur.

CA

CAPVT XIII.

Quæ sit lex annaria in ueterum scriptis, & quid hoc uerbum æuitas significet in XII tabulis.

LEgem annalem & annariam ueteres idcirco appellarunt, quòd ea cautum foret de æuitate, ac de annis, hoc est, qua ætate, quibusq; temporibus, capiẽdi magistratus, atq; habendi potestas foret, qualis illa traditur de senatoribus, ut ab omni senatus munenere uacarent, qui annũ uitæ sexagesimũ absoluissent. Item de militibus, ne supra quinquagesimum annum militiæ sacramento tenerentur. Sic enim apud iureconsultos habetur, de hac lege annaria & in collectaneis Sexti Pompeij mentio habetur. In capiendis uerò magistratibus decennium ex lege interpositum erat, ne cuiquam eadem dignitas traderetur, siquidem ad hunc modum in antiquissimis legibus sertum est. *Aeuitatem annali lege seruanto.*
Eundem magistratum ni interfuerint x anni, nequis capito. Vocabulum hoc quod est æuitas, pro senio exponendũ est, cum iam prouectiores homines sunt, & quasi capulares, ut uerbo utamur Plautino. Est autem ex duodecim tabulis acceptum, ut in ea lege continetur, qua de iumento, & arcera agebatur.

Si in ius uocat (inquit) *si morbus æuitásue uitium est:*
Qui in ius uocassit, iumentum dato:
Si uolet arceram insternito.

De qua lege plura disseruit Sextus Cecilius iurisconsultus, qui Hadriani ætate uixit in summa nominis celebritate.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. NONVS.

CAPVT I.

De magia Dardani, eiusq́; libris è ſepulcro à Democrito erutis, ac de Græcis philoſophis, qui ad Aegyptios perrexerunt.

NOtum eſt regem Numam (qui leges Romanis condidit) libros XII ſcripſiſſe, partim Græcè (ut tradit̃) partim Latinè, in quibus Pythagorica ſacra, & pontificalia continerent̃, eosq; uoluiſſe in monumẽto etiã ſuo recondi, ne in uulgus credo & propalã, quę arcana & ſacra erant, deuenirent. Qua in re Pythagoræ ſecutus eſt diſciplinã, quæ profanũ uulgus longè arceret. Sed exemplo ſimili relatũ de Dardano, qui cum egregiè in magicis artibus præſtaret, libros à ſe conſcriptos, in ſepulchro fertur conſtituiſſe, quos Abderites Democritus, uir ſagacis ingenij in perſcrutandis naturæ uiribus, diligentiſſimè requiſiuit, tum cõmentarijs æditis illuſtrauit, diſciplinãq; ex illis reconditã, atq; multiplicẽ accepit, quod & C. Plinius ad cæſ. Veſpaſianũ teſtatur. Nemo enim ignorat Græcos aliquot ipſos etiam Aegyptios adijſſe, ut tragicam ediſcerent, in quorũ numero eadem propè ætate fuerũt, Agrigentinus Empedocles, Democritus, & Pythagoras, quod & Pamphilus Euſebius, Philoſtratus, & Diodôrus, alijq; permulti referunt, ſuſceptis uerius (ut ait Plinius) ex illis quàm peregrinationibus. Sed hoc multò copioſius in epiſtolicis ſcripſimus.

CAPVT.

CAPVT II.

De Bonoſo imperatore, & eius uinolentia, ac ioculare dictum in eius obitu pendere amphoram, tum de lege ſympoſiaca in potationibus.

AVreliani impera. dictum de Bonoſo celebratur, natum fuiſſe illum, non ut uiuat, ſed ut bibat. Hic igitur Bonoſus, cum Romanorum dignitas in dies magis amitteretur, imperatoris nomē occupauit. Sed cū bello ſuperatus foret à Probo, ſe ipſum laqueo ſuſpendit. Erat autem Bonoſus ex eo genere hominum, qui inter pocula, & potationes, uitam conſumunt: ſiquidem potator fuit egregius, ex quo in eius obitu ioculare dictum inualuit, Amphoram pendere non hominem, quòd inſtar amphoræ penſilis, præ uino uideretur, quod affatim ingurgitauerat. Oneſius tamen Græcus author, eundem tradit Bonoſum, uel in uino fuiſſe prudentiorem, tametſi bibendi modum longè excederet, quod & Flauius Vopiſcus recenſet. Lex autem ſympoſiaca de hauriendis poculis hæc eſt (ut obiter hoc addatur) ſicuti à ueteribus definitum, ut prima uidelicet cratera faciat ad ſitim, ſecunda ad hilaritatem, tertia ad ebrietatem, quarta ad inſaniam: ne quis fortè modum aut rationem in bibendo prætereat, cum ipſo quidem uino ſapientia (ueteri prouerbio) obumbretur. Nam & quaternario numero Democritus phyſicus Abderites abſtinendum cenſebat, condito uolumine de hoc, non eſſe quaternos cyathos uel ſextarios potandos. Vnde illud forte Auſonianum ex Flacci ſententia: *Lædoria.*

Ter bibe uel toties ternos, ſic myſtica lex eſt:
Vel tria potanti, nec ter tria multiplicanti.

CAPVT III.

De dijs regionum atq; urbium, quibusq; nominibus appellarentur, ex Tertulliano, Origine, & alijs authoribus.

NOn defuerunt apud Romanos, qui de dijs ac diuinitate permulta solerti animo conquisierint, ac æditis etiam commentarijs explicarint, in quibus cũ primis celebres sunt, Nigidius Figulus, Var. Terentius, & Val. Soranus, qui & in pontificio iure, ac philosophiæ decretis, maximè incubuerunt, quod Augustinus & Hieronymus abundè affirmant. Nos uerò eam nunc partem de dijs duximus referendã, quæ in quaq; regione, atq; urbibus, & oppidis proprios lareis ac deos assignat. Putarũt enim ueteres (ut est author L. Apuleius) suis regionibus deos ascribendos, quàm Fanis, & cerimonijs possent admitti, ut in Bœotia Amphiaraus, in Aphrica Mopsus, in Aegypto Osiris. Et ubiq; Aesculapius. Sed hæc multò copiosius à Diodôro, & Macrobio exponuntur. Origenes autẽ Adamantius, in cõmentarijs contra Celsum: Minimè (inquit) iniquũ est, suum quemq; numen legittimè colere, etsi pluribus inter se ritibus & cerimonijs differunt. Nam Aethiopũ populi (qui Meroën habitant) Iouem duntaxat (inquit) & Bacchum colunt. Vraniam Arabes & Bacchum, Osirim Aegyptij omnes & Isidem, Mineruam Sayitæ. Naucratitæ uerò ex ritu uetustiore, Serapin suum nomen cœperũt nuncupare, quod etiam pluribus à Tertulliano explicatur, uiro (ut apparet) in quaq; doctrina excellenti, eo maximè loco, quo de ueterum dijs atq; numinibus historiam refert. Vnicuiq; (inquit) prouinciæ & ciuitati suus deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Diasares, ut Norici Tibilenus, ut Aphricæ Cælestus, ut Mauritaniæ sui reguli. Dein uerò & in Italia (inquit) municipali consecratione, alij censentur dij, Cru-

stuminensium

ſtuminenſiũ Deluentinus, Narnienſium Viridianus, Aeſculanorum Ancharia, Voſinenſium Norcia, Oriculanorum Valentia, Sutrinorum Murcia, Phaliſcorum Curis in honore patris, unde accepit cognomen Iuno. Qua in re nõ minorem ſuperſtitionem arguunt, quàm falſam, ineptamq́; improbitatẽ. Sed hæc ſatis: nolo enim ea repetere, quæ alibi commodius explicaui.

CAPVT IIII.

Anacreontis carmen aſcriptum quàm uenuſtiſſimum de poculo, & in Latinos numeros conuerſum, quod apud Gellium deprauatum eſt.

CElebratur maximè inter Græcorum delitias Anacreontis poëtæ carmen, ut uenuſtum, elegans, & perlepidum, quo eroticôs exprimit, cuiuſmodi poculum fieri ſibi expetat, ut in eo uidelicet non armatos duces, non cæli ſigna, Pleiades uel Bootem requirat, ſed Veneres, ſed amores, ſed racemos, & Bacchum, eſt auem hoc prorſus:

Οὔ μοι μέλει γύγεω
Τῶ σαρδίων ἄνακτος.
Οὐθ' αἱρεῖ με χρυσός.
Οὐδὲ φθόνῳ τυράννοις.
Ἐμοὶ μέλει μύροισι
Καταβρέχειν ὑπήνην.
Ἐμοὶ μέλει ῥόδοισι
Καταστέφειν κάρηνα.
Τὸ σήμερον μέλει μοι.
Τὸ δ' αὔριον τίς οἶδε.

Τὸν ἄργυρον τορεύσας
Ἥφαιστέ μοι ποίησον.
Ποτήριον δὲ κοῖλον
Ὅσον δυνῇ βάθυνον.
Ποίει δέ μοι κατ' αὐτὸ
Μήδ' ἄστρα μήδ' ἁμάξας
μὴ στυγνὸν ὠρίωνα.
Ἀνὰ ἀμπέλους χλοώσας.
Καὶ βότρυας † γελῶντας — † κατ' αὐτὸ
† Σὺν τῷ καλῷ Λυαίῳ. — † ἐμοῦ καλῶς.

Quod ego propterea putaui referendum, ut facilius emendari poſſit in Gellianis noctibus, quo loco Romanas ueneres, cum Græcorum delitijs commiſit. Ibi enim deprauatũ id carmen, atq; improbè uiolatum eſt, nos olim Anacreonteum id pro arbitrio noſtro expreſſimus his numeris quales uulgò leguntur Laberiani.

T 5 Non

Non mi cupio aurum, non diuites diuitias:
Non sceptra curo minitantium principum,
Nil ad me triumphantes cum decoris fascibus.
Nil instructæ acies, armis præfulgentibus:
Mihi est uiuendum, teneris in amoribus:
Mi sunt delitiæ, & suaue olentia suauia.
Viuamus hodie, uiuamus dum licet:
Lætiq; carpamus, quicquid id est boni.
Libet nunc crines liquidis perfundere odoribus:
Interq́; iocos agere, & lepidas ueneres.
Quin tu age Vulcane potens, mulciber ignee
Excude mi amplum, insigne argenteum cymbium.
Inq́; eo non mi astra, non Bootem, non Pleiadas.
Non Martem ferreum, non cruenta prælia.
Quid cum sideribus, cum Marte, cum bellis mihi?
Sed intus cude Bromium uino madidum:
Viteisq́; molleis, & frondenteis palmites:
Racemosq́;, & fluenteis uirideis hederas:
Amoremq́; spirantem calores undiq;.

CAPVT V.

De magia Aegyptiorum, & qui in ea præstiterunt, ac de XXXVI dæmonibus, & qua potestate polleant.

DE magica, quæ apud Aegyptios populos celebrata sit, permulti apud ueteres scripserũt. Nam & Græcorum quidam ad eam perdiscendam, illuc enauigarunt, quo facilius, atq; copiosius de ea referrent. Nec enim latet eiusmodi fuisse hanc disciplinam, uti dæmonum uiribus, & quibusdam uelut incantationibus miracula ferè, ac prodigia efficerent, quod ex ueterũ commentarijs intelligitur. Eius autem originem C. Plinius ad Mosem & Latopelam rettulit, in qua (ut traditur) Salomon,

mon, Dositheus, Simon Samareus, Theudas, Etham, Calgales, Dardanus, aliiq; complures præstiterunt. Ex Græcis, Hostanes, Damigeron, Pythagoras, Democritus, Apollonius. Ex his commentarios quidam fecerunt, quo hanc partem plenius excolerent, atq; humano corpori medelas deferrent, quod ipsi magices authores, certis genijs, ac dæmonibus assignant: sicuti Celsus Aphricanus in his libris testatus est, quos infando titulo cõtra Christum composuit. Aegyptij (inquit) ipsi, qui magicen maximè coluerunt, tradunt humanum corpus per sex & triginta dæmones curari, ex quibus alius dæmon, aliam sibi partem & portionem suscipit, eiusq; tutelæ se dedicat. Quin & eorum nomina, patria uoce appellãt, quibus inuocationibus uiciatas corporis parteis, ad sanitatẽ referre soleant. Sed hanc partem & Porphyrius copiosè explicauit, qui Aegyptios quoq; sycophãtas atq; præstigiatores uocitat. De Salomone autẽ, ut idem credatur, facit imprimis Iosephi authoritas, qui & Iudæorum uernaculus, & in omni antiquitate consideranda diligenter accuratus fuit. Is enim eundem scribit Salomonem, non modò rerum omnium atq; animantium naturam, ac uireis calluisse, sed eam prætereà scientiam, quæ ad potestatẽ dæmonum, atq; incantationes pertineat, quibus (inquit) hominum morbi, & ægritudines leniri atq; curari soleant. In hac uerò magica & anulum adhiberi & peluels, aliaq; sacra idem Iosephus author est, in qua Iudæũ quoq; Eleazarum dicit maximè celebrem fuisse Vespasianis Augustis imperantibus.

Aegyptij sycophantæ.

Iudæus Eleazar.

CAPVT

CAPVT VI.

Non esse uiri prudentis in humanis considere, & exemplum nobile de iniquissima fortuna Bellisarij ducis.

SErmo nuper habitus est à uiris prudẽtioribus, de fortunæ potestate & uiribus, quæ pro libidine omnia humana agit ac uersat. Sed inter alia multa exemplum de Bellisario duce maximo prolatum est, quod equidem non putaui prætermittendum, cum ætate quoq; nostra (in qua totius Italiæ principes uarijs passim cladibus agitãtur) paria quædã propè aspiciamus. Bellisarius igitur (ut à Procopio & alijs relatum est) uir quidem gestis, & animo maximus, sæpius uictor ac triumphator fuit: qui Iustiani Augusti imperiũ suis auspicijs firmauit. Vandalos populos deleuit, de Persis triumphauit. Italiamq;, & urbem Romã, à barbaris, & crudelissima cæde non semel liberauit. Tandem uerò post multas uictorias, ac peractos triumphos cæcatus ab imperatore fuit, eidẽq; oculi crudeliter exẽpti. Neq; ob aliam causam, quàm propter liuoris improbatitatem: qui uelut ignis alta semper & ardua petit. Cui ut ad plenum satisfaceret, in tam graui, tanq; iniqua fortuna oppressus, tuguriolum sibi propter uiam constitui fecit, in quo nummulos ad uictum quæritans, uitæ reliquum transigeret, dictitans hoc
" subinde prætereuntibus: Viator concede obolum Bellisario,
" quem liuor, non error cæcauit. Adeò nihil in humanis melius, quàm nihil boni sperare, quod illa etiam perquàm nobilis Sidonij acclamatio commonet de misera mortalium conditione: O necessitas abiecta nascendi, uiuendi misera, durissima moriendi. Sed hoc alibi de Bellisario commodius diximus.

CAPVT. VII.

De multiplici causa terræmotus, & Neptuni potestate, tum de terræmotu maximo qui Tiberio imperante in Asia euenerit.

NOn pauci apud ueteres Græcos celebrãtur, qui de motu terrarũ, & causis copiosè scripserũt: necꝫ philosophi minus, quã historiæ authores: sicuti apud nos etiã C. Plinius, Anneus Sen. & Marcellinus. Necꝫ dubiũ reliquerũt, uarias dici causas, unde istiusmodi terrarũmotus nascant̃: nam Caldæi quidẽ & Babilonij totũ hoc sideribus assignant. Philosophi aũt plericꝫ flatibus & aquis, quòd hæc uisceribus terræ inclusa, dũ nitãtur prorũpere, motus istos, & hiatus generent. Ex quo Neptunũ quocꝫ ipsum Græcorũ uetustissimi, ennosigæũ & sicycthona appellarũt: nã & Probus Valerius ex authoritate M. Varr. tris præcipuè causas probat, quibus terræ tremores eueniãt. Aiunt eñ uentis in terræ uisceribus occlusis, exitũcꝫ requirentibus, fundamẽta cõcuti, & his labefactis, superiora cõtremere. Aut etiã ex igne, quẽ terræ inesse, mons Aethna, & alij testant̃. Exusta eñ occidũt, nec sine sonitu & tremore subsidunt. Tertio ex aquis, quæ quodcũcꝫ sustinẽt, delabi sensim in liquorẽ, & ingentibus ruinis terra consumpta, lacus maximos fieri: q̃d & Claudius Galenus (ut alios mittã) in lib. de historia philosophi prosequit̃. Sed quod in Asia imperãte Tiberio Augusto accidit, mirandũ profectò ac penè incredendũ uidet̃, siquidẽ terræmotu facto XIII urbes corruerũt, quorũ nomina subijciemus, sicuti etiã in annalibus Pamp. Eusebij notatũ est, quos diuus Hieronymus, ut alia multa, in sermonẽ Latinũ cõuertit. Sũt igit̃ hæ: Magnesia, Ephesus, Sardis, Mosthene, Megara, Cæsarea, Philadelphia, Hymolus, Themis, Cyme, Myrrhina, Apollonia, Dicearchia. Quod etiã ob id referendũ fuit, quoniã & C. Plin. Maximus (inquit) terræ memoria mortalium extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu XIII urbibus Asiæ una nocte prostratis.

CAPVT VIII.

Historia de Leænæ meretricis constantia in tormentis, ac Tertulliani uerba exposita, tum de Theodôro etiam, quàm firmo & constanti animo fuerit.

VErba Florentis Tertulliani sunt, in libro, qui apologeticus contra gentileis inscribitur: Ecce (inquit) & tormentorũ certamina à uobis coronantur, Attica meretrix, carnifice iam fatigato: postremo linguã suam in faciem sæuiẽtis tyranni expuit, ut expueret & uocem, ne coniuratos cõfiteri posset, si etiã uicta uoluisset. In quibus historia latenter notatur de Leæna meretrice, & Hipparcho Atheniensium tyranno: nam Olympiade quidem sexagesimaquarta, Hippias & Hipparchus Atheniensiũ tyrannidem occuparũt: sicuti relatum ab Eusebio in annalibus, ex quo Harmodius & Aristogyton, aliiq́ cõplures facta conspiratione Hipparchũ interemerũt. Leæna autẽ meretrix, cum foret illis beniuolentiæ officio maximè coniuncta, capta est, ac multis, uariisq́ tormẽtis uexata, ut conscios atq́ coniuratores proderet, sed illa ut acris animi linguã mordicus amputauit, & in Hippiæ tyranni faciẽ inspuit, quod & C. Plinius (ut alios mittam) inter memoranda patientiæ exempla rettulit. In fœminis (inquit) Leæna meretrix præstitit, quæ torta, Harmodium & Aristogytonem tyrannicidas minimè indicauit. In uiris autem Anaxarchides (ut Zenonem mittamus) qui simili propè ratione cum torqueretur, præcisam dentibus linguam in tyranni os expuit. De Theodôro uiro grauissimo, eiusq́ mirifica constantia, notius est, quàm ut referri oporteat, qui carnifici traditus, discidit uerbera, fidiculas laxauit, soluit eculeum, laminas extinxit, prius quàm efficeretur, ut conscios tyrannicidii indicaret, quod à Maximo etiam Valerio in exemplis ueterum scriptum est.

Hippias. *Hipparchus.* *Anaxarchides*

CAPVT IX.

De Leone imperatore qui edicto cauit, ut omnes imagines è templis ac basilicis Christianorum delerentur, & epistola Valentis & Theodosij augustorum de eadem re apposita.

RElatum est in ueterum annalibus de Leonis Augusti imperio, & eius moribus, quodq; is Theodosio impe. defuncto in Bizantio urbe (quæ Cõstantinopolis dicitur) factus imperator, edicto cauit, ut omnes quidem sanctorum imagines, quæ in Christianorũ fanis ac templis forent, abolerent. Ex quo Romani pontifices, aliarũq; ecclesiarum præfecti acerrimè restiterunt, necubi (præterq; in urbe Bizantio) tantũ facinus committeretur. Quoniam sæuissimis pœnis eos homines imperator afficiebat, qui tale edictũ contempsissent. Itaq; omnes tunc imagines, atq; simulacra, quæ in sacris Bizantij templis spectarentur, concrematæ sunt. [redacted]

 Tribuniano

[redacted]

CAPVT X.

De Hierophantis Atheniensium ad sorbitionem cicutæ, ac de Romanis sacerdotibus, flaminibus, & pontificibus.

ἱεροφάνται Athen. sacerdotes.

SCriptū est ab Hieronymo sacerdotes illos Atheniensiū, qui Græce ἱεροφάνται appellant, quo castius in sacris agerent, diuinisq; rebus incumberent, cōsueuisse sorbitione cicutæ se ipsos castrari. Vbi uerò ad pontificis dignitatē fuerāt electi, uiri esse desinebant, ne qd in eis foret, aut ad uoluptatē, aut ad turpiorē libidinē, quæ res ad ipsa etiā Cōstantinorū Augu. tempora (ut authores consentiūt) durabat. Nā & idē refert Hierony. de Rom. religione, nullū quidē sacerdotē apud Romanos fuisse bigamū nullūq; flaminē bimaritū. Pōtifices aūt uiros & nobilissimos & sanctissimos, quorū præcipua hæc cura & studiū fuit, diligenter attendere, ne quid cōtra mores & religionis cultū fieret. Itaq; sic in pontificalibus scriptum:

Noti

Ex patrijs ritibus colunto optima:

[redacted]

CAPVT XI.

Quàm egregia, singularíq; doctrina præstiterit Mercurius Aegyptius in rebus diuinis, [redacted]

QVo plura de Mercurio a nobis perquiruntur, eò maiora atq; diuiniora uideri solent, sic ut Firmiani sententiæ magnopere [redacted]amus, qui persæpe hunc ipsum asserit, rerum propè omnium supra cæteros

cæteros alios ueritatem perſpexiſſe, tum Græcos compluris pleraque ab eodē Mercurio accepiſſe, quæ de deo, de animis, ac de mundo referuntur. Sed hæc in noſtris theorematis copiosè explicauimus. Nunc illud repetendum exiſtimaui, quod idem Mercurius loquitur ad Tatiū in eo libro qui de ſapientia dei inſcribit: Beatiſſimus (inquit) deus, qui & dæmon optimus dicitur, animam eſſe in corpore aſſerit, mentem in anima, in mēte uerbum, deum autem ipſum, horum omniū eſſe genitorem, ac parentem. Itaque uerbum, imago, & mens dei eſt, corpus quidem ab idea. Idea uerò anima, & portio puriſſima materiæ aër, aëris anima, animę mens, mentis deus. Deus in omnibus, ad omnia, circa omnia, & per omnia, mens ad animā, anima ad aërem, aër ad materiam. Hactenus Ægyptius Mercurius, in quibus ipſa rerum ueritas non edocetur modò, ſed etiā explicatur, quod & myſteria illa atque arcana Pythagareorum comprobant.

CAPVT XII.

Qui ſint apud iureconſultos iudices recuperatores in extimandis iniurijs, ac de iudicio recuperatorio copiosè explicatum.

FRequens mentio eſt apud M. Ciceronē, & alios ueteres, de his iudicibus, qui recuperatores à Romanis dicerentur, qua ratione, & recuperatorium iudicium eſt appellatum, quod in cauſis (ut fit) iudicandis, atque abſoluendis cum recuperatione haberetur de extimandis iniurijs. In hunc autem modum conſtituta eſt à ueteribus, ceu ex iureconſultis ferè colligitur. Forma recuperandi iudicia; ſi quando in aliqua cauſa dolo malo fuiſſet habitum iudiciū, in ea tum re licebat cognitores habere, qui receptam cauſam, maturo iudicio extimarēt. Itaque creabantur ad id tres iudices, qui recuperandæ cauſæ ergò recuperatores uocabantur, quorum iudicio, atque extimatione

 matione

mationе, omnis damni illatio atq; iniuria tollebatur. Quæ res ab ipsis iureconsultis copiosè explicatũ. Sex. aũt Põpeius
Lex recuperatoria legem recuperatoriã ab Aelio Gallo sic acceptã tradit, cum inter populũ & reges, nationesq; & ciuitates peregrinas cõuenit, ut per ipsos recuperatores agatur, de reddendis, recipiendisq; bonis, quæ ad priuatos pertinerẽt. Gellius recuperatores constitutos tradit in his, quæ ad ius referanũ, de iniurijs asserendis ac puniendis. Nã missa (inquit Gellius) XXV assium pœna, factũ est à prætoribus, ut in extimãdis iniurijs,
L. Flaccus. recuperatores adhiberenũ. M. autẽ Cicero in causa L. Flacci (quem sociũ & adiutorem consiliorũ, ac periculorũ suorũ uocat) recuperatores constitutos refert, qui rem uniuersam percenserent; Recuperatores (inquit) contra istum, rem minimè dubiã prima actione iudicauerunt. Et paulò mox. Cũ frater meus in Asiæ præfectura Flacco successisset, causam ita detulit, Recuperatores ui Flacci coactos, atq; metu falsum iudicauisse inuitos, frater meus pro sua æquitate, prudentiaq; decreuit, ut si iudicatum negaret, in duplum iret, si metu coactos diceret, haberet eosdẽ recuperatores. Quam optionẽ recusauit. Idem Cicero pro A. Cecinna orationem habuit ad recuperatores, in qua persæpe de his agitur. C. pręterea Suetonius à Flauio refert Domitiano Augu. identidẽ admonitos recupatores, ne se persusorijs assertionibus semper accõmodarent. Sed & Vespasianus pater, Flauiã Domitillam duxit uxorẽ, (ut ab eodẽ Suetonio relatũ est) quæ ingenua, & ciuis Roma. pronũciata est iudicio recuperatorio asserente patre. Neq; illud omittendũ putamus, quod in ueterum notis atq; elogijs obseruatũ est, de iudicio recuperatorio his uerbis: Quãti ea res erit, tantæ pecuniæ iudiciũ recuperatoriũ dabo, testibusq; publicè duntaxat decem denũciandi potestatẽ facit. Quæ res ab antiquis notarũ magistris ita pscribi solita est. Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. P. D T. D. D. P. F.

CAPVT

CAPVT XIII.

Quàm imprudenter, atq; imperitè ab his erratum sit, qui scirpum acceperunt pro ænigmate, & quod apud authorem Gelliũ scrupum, non scirpum legendum sit.

IN magno errore uersati sunt nostri ferè omnes grammatici, qui scirpum dixerunt pro ænigmate, quod ipsum è Gellianis uerbis acceperunt, in quibus non scirpum quidem, sed scrupum erat scribendum, ut in ueteribus, ac minus deprauatis reperitur. Sed enim quo pacto illa enodari possunt, quæ sine ullis nodis sunt, cuiusmodi scirpus haberi debet. Neq; ullus est tam hebeti ingenio, tanq; absurdo iudicio, qui nescit ipsos scirpos uocari enodes, unde illud uetus, cum apud comicos poẽtas, tum apud Ennium celebratum hoc carmine: Scirpus

Quærunt in scirpo soliti quod dicere nodum.

Scrupus uerò pro ænigmate & ambiguitate ob id à ueteribus acceptus est, quòd in eo anxietas quædã, & quasi asperitas intelligatur. Quod & Sex. Pompeius in libro de priscis uerbis undeuigesimo insinuat, Scrupos (inquit) pro asperis saxis accipimus, hinc rem scrupulosam dicimus, quæ aliquid in se asperitatis cõtineat. Proindeq; apud Gellium refertur, uocari à Græcis ferè ænigmata, quæ nostri scrupos dixerunt. Cui sentẽtiæ ac Benedictus Philologus accedit, uir eruditissimus, & in studiis nostris accuratissimè doctus. Neq; uisum est hoc loco eos nominare, qui hac in re decepti sunt. Politianus certè, cum ad authores illum euocarem, ingenuè agnouit errorem, sed in hoc inquit cæteri ætate nostra incurrunt.

Scrupus pro ænigmate. Res scupulosa. Benedictus Philologus

Finis libri noni commentariorum Petri Criniti.

PEPRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVS.

CAPVT I.

De doctrina Gamalielis Hebræi, & quo iudicio probauerit Iesum Christum pro deo accipiendum.

NEscio, maiore impudentia, an inſcitia factũ ſit à quibuſdam ueterum, ut nõ modò contra Chriſtianos populos, ſed contra ipſum etiã Chriſtum libros componere auſi fuerint. Non enim homines, ſed portenta potius quædã, & prodigia dicenda ſunt, cuiuſmodi nobiliores memorantur: Porphyrius Iulianus Bizantius, Celſus, Aphricanus: qui Philaletẽ ſcripſit: Baſilides & alij, qui auſi etiam inter alia flagitia dicere, quæcunque de Criſto à priſcis uatibus prædicta fuerunt, ea de alijs quoque potuiſſe intelligi, quod ab Auguſtino tamẽ. Origene, & Cypriano copioſè refellitur. Sed à Gamaliele Hebræo dictũ egregiè ac prudẽter traditur: nam cum alios quidam fortè referrent, qui ſe uulgò deos probari uellent, ut Doſitheum, Theudam, & Iudam, hi enim cum diſciplinarũ magnitudine atque doctrinis egregiè præſtarent, ſeque ſupra homines ponerẽt, deceptionibus maximis uſi ſunt, & à multis pro deo habiti. Ex quo in hunc modum reſpondit Gamaliel. Si
» hoc (inquit) de Chriſto humanum conſiliũ fuit, quàm mox
» diſſoluetur, ueluti Theudæ, Doſithei, Iudæ: & aliorũ, qui ubi
» mortui ſunt, eorum ficta & cõmentitia diſciplina ſublata eſt:
» Siquidem non diu probari inter homines poteſt improbitas
» aut mendacium, quod omnis academia concedit. Id autem

de

Qui in Christiano Christumque scripserint.

de Gamaliele in Origenis cõmentarijs comperies, quos uir maximè doctus contra Celſum compoſuit. Sed & Gamaliel ipſe, iudicio & doctrina inſignis apud Hebræos eſt habitus, qui etiam Pauli Tharſenſis præceptor fuit. Vnde eum dixerunt ueteres ad Gamalielis pedes eruditum, ſicuti in Hieronymo legitur, qui Gamalielem hunc, & maximũ uirum atq; doctiſſimũ uocat. Quod Hebræorũ præterea libri teſtantur.

CAPVT II.

De Narſete eunucho, & Sophiæ Auguſti uerbis ad eum, ac reſponſum Narſetis in fœminæ inſolentiam.

Relata ſunt permulta in ueterũ annalibus de Narſete eunucho, eiusq; maximis geſtis, qui de Carthulario (ut ferunt) non modò patriciam dignitatem eſt conſequutus, ſed Italiæ quoq; uniuerſæ factus præfectus, eam diu obtinuit: & omnis Gotthos, gentem ferociſſimam, ſuperauit. Sed ut res humanæ ſe habent, gloria inuidiam peperit. Ex quo Iuſtinus imperator: & Sophia Auguſti coniunx Narſetem hunc ceperunt inſectari. Itaq; Longinum cum magno exercitu contra eum mittunt. Sophia uerò & inter alia permulta cõuicia, quòd eunuchus foret, hoc addit: ut lanam in gynecio faceret: & penſa diuideret, quibus idem Narſes pari animo reſpondit: talem ſe quidem telam exorſurũ, qualẽ ipſa dũ uiueret nunquã ſatis poſſet explicare. Et ſimul odio (ut fertur) ac metu accenſus, Longobardos, populos in Italiam accerſit, ut relicta Pannonia, ad Italiæ diuitias & prædam accedant, ne quid ad pręſidium & ultionem omitteretur. Fuit autem Narſes (ut quidam tradunt) pius, religioſus, liberalis, atq; munificus, quod alias à me commodius relatum eſt.

CAPVT III.

De populi improbitate, ac de exilio Aristotelis, quòd impietatis accusatus in Chalcidem profugerit, tum alia obiter non iniocunda.

NIhil debent in tota uita minus agere, qui prudentiores sunt, quàm populo seipsos committere. Nec enim bonis ingenijs, atque disciplinis, quicquàm est tam malè affectũ & infensum, quàm imperita uulgi inscitia. Quod equidem innumeris propè exemplis falsæ atque improbæ philosophorũ accusationes, eorumque exilia, & cædes demonstrãt: sicuti Socratis, Anaxilai, Apollonij Thianei, & Madaurensis Apulei, quorũ apologiæ abundè explicant, quàm sit ex Platonis sententia, refugienda uulgi improbitas. De Aristotele autem philosopho referendum illud puto, quod ab ipso Adamantio Origene ponitur, quo loco Celsi Aphricani Philaletem mendacij ac falsitatis arguit. Tradit enim Aristotelem ipsum à iudicibus Atheniensiũ crimine impietatis fuisse accusatum, quoniam dogmata quædam, ut ἄθεος καὶ ἀσεβὴς, in philosophia protulisset, quæ deorum cultum minus probarẽt. Ex quo Athenis relictis, Chalcidem se contulit, ubi diu uersatus, cum literis amicorũ ad reditum uocarẽt, in hunc modum respondit: Ex Athenis pridem recessimus, idque eo animo factũ est, » ne causam fortè Atheniẽsibus daremus, iterum scelus com» mittere, sicuti in Socratem commiserũt, néue impiè contra » philosophũ rursus fecisse incusentur. Neque me autem latet, quod idem Aristoteles, cum Athenis xxx annos in Lycio docuisset, clàm se in Chalcidem recepit, quoniã foret impietatis ab Eurimedonte hierophanta accusatus: siue à Demophilo (ut quidam uolunt) quòd hymnum in Hermiam pel- Hermia. licem scripserit, cui etiam præ nimio (ut ferunt) amore sacra fecit, atque hoc epigramma Delphis incidit:

Τ. δωδ

Τ. λειπὸ τοῦ χρυσίως παρὰ τᾶς μακάρων θέμιν ἁγνήν.
Εκτεινε περσῶν τοξοφόρων βασιλεύς.
Οὐ φανερῶς λόγχῃ φονίοις ἐνάγωσι κρατῆσαι.
Αλλ᾽ ἀνδρὸς πίστει χρησάμενος δολίου.

CAPVT IIII.

Quæ sunt maximè à dijs roganda, & quomodo: ex Platone, tum uersiculi Persiani de uotis peragendis.

ELeganter Plato philosophus & eruditè pruden tiam atque iustitiam in suis legibus expressit, sed uel in Alcibiade (qui liber de uoto inscribitur) eius honorē & cultum sic recensuit: Perspicuū (inquit) est, & apud ipsum deum, & apud homines bonæ mentis, iustitiam & prudentiā præcipuè honorari. Prudentes autem ac iusti illi meritò dicendi, qui probè norunt, quæ erga deum, quæque erga homines agere atque dicere conuenit. Hactenus Plato, quæ me ipsum commonent sententiæ ueteris, quam non minus stoicorum porticus, quàm uniuersa etiam academia honore summo prosecuta est. Ita enim à philosophis uelut ex Delphico prolatum: *Prudentes ac iusti.*

Sic uiuendum cum hominibus tanquàm deus uideat:
Sic loquendum cum deo, tanquàm homines audiant.

Cuius secunda pars (ut inquit Vectius Prætextatus) abunde sancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecorū sit. Nam & Plato idem copiosè hoc ipso libro explicat, quæ maximè à dijs petenda sunt, & quo animo, ne fortè in Oedipi rogationes, maiore affectu, quàm ratione depellamur. Stoici autem tria potissimum à dijs roganda affirmant, bonam mentis, bonam animi ualitudinē, tertio corporis. Itaque Persius poëta uidetur Alcibiadem Platonis peruidisse, qui in satyra quidem ad Macrinum sic de uotis peragendis loquitur. *Tria à dijs impetranda.*

Funde merum Genio, non tu prece poſcis emaci
Quæ niſi ſeductis nequeas committere diuis.
At bona pars procerum tacita libabit acerra.

Cui ſententiæ & illud apud Iuuenalem accedit:

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano,
Fortem poſce animum, mortis terrore carentem.
Qui ſpacium uitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcunq; labores.

Quin & in iure pontificum apud Romanos ita ſcriptum traditur:

Ne audento placare donis iram deorum
Cautim uota reddunto pœna uiolati iuris eſto.

CAPVT V.

Quantum conceſſerint Chriſto Rom. imperatores, Tiberius & Hadrianus, ac de Alexandro etiam Seuero, qui Chriſtum inter alia numina adorauit.

PErſæpe accidit, ut à uiris doctioribus quæratur quo in precio apud Roma. imperatores Chriſti numē fuerit, quo uidelicet tēpore, aut quo cultu Romana ciuitas eū proſequuta ſit. Ad hoc ego cum aliquando eſſem reſponſurus, talia propemodum de ipſo Chriſtianorū deo obſeruaui. Et primò quidem ex authoritate ueterū conſtat, Tiberiū cæſarem uoluiſſe Chriſtū à ſenatu, populoq; Romano adorari, idq; etiam ab eo relatū eſt ad ſenatum cum prærogatiua Tiberiani ſuffragij, ut abundè alibi diximus, quòd & Pāphilus Euſebius, ac Florēs Tertullianus affirmant. Sed & mox cæſ. Hadrianus de adorando Chriſto cogitauit, eidemq; templa condere inchoauit, ſicuti Aelius Lampridius ad Conſtantinum imperatorem teſtatur. Qui Augu. (inquit) Hadrianum ab incepto deſtitiſſe, ueritum ne cætera etiam templa eſſent deſerenda:

quoniam

quoniam præfecti ſacrorum, Hadriano perſuaſerunt, Chriſtianos omneis aliquãdo futuros, ſi illud effeciſſet. Ex quo idem mutato animi ꝓpoſito, acerrimè mox uniuerſam Chriſtianorum factionem eſt inſectatus, quod & commentarijs ſuis & edictis propalàm teſtatus eſt. Alexander autẽ Seuẽrus, qui optimus imperator eſt habitus, quiq; Antonio Eliogabalo ſucceſſit, plurimum Chriſtianis detulit, & Chriſti numen inter maximos & ſelectos deos recepit: ſiquidem in ſacrario ſuo (quod ab Aelio Lampridio Lararium appellatur) inter principes diuos, & animas (ut inquit) ſanctiores Chriſtum habuit, cum quo ibidem Appollonium Thianeum, Abraam, & Orpheum coluit. Idem quoq; Alexander Augu. in minore Lario Achillẽ, & alios duces maximos habuit, ſicuti M. Ciceronis & Vergilij ſimulacra, quẽ poëtarum omnium Platonem uocitabat.

CAPVT VI.

Vnde apud poëtam Vergilium ramus aureus, & uiſcus in ilice in VI Aeneidos, ac de magia Druydũ Verg. carmẽ expoſitum.

Satis compertũ eſt Pub. Vergiliũ adeò multiplici, & uaria doctrina præſtitiſſe, ut & cæleſtia pariter, & humana maximè intellexerit, quod eius diuinũ carmen probat, in quo & ſacra omnia, & humanæ leges atq; ritus, tanta eruditione tractant̃, ut eum mirari potius homines poſſint, quàm pro merito ſatis laudare. Sed eiuſdem carmen referemus, in quo de ramo aureo agit, quẽ Troius Aeneas ex præcepto Sybyllæ Deiphile ad inferos detulit, cuius etiã ſpeciem uirenti uiſco ſimilẽ dixit, & in opaca ilice inſertam, quæ omnia uident̃ mihi ex philoſophia, & ſacris Druydũ eſſe aſſumpta, quibus religio fuit par quiddam de uiſco & robore agere. Quod quidem ſuſpicari licet, quoniã & uiſcum Vergilius hic, & ilicem opacam

nominat, quæ inter glandiferas etiã refertur. Ab ipso enim poëta (ut est author Macrob.) plerũq; fieri uidemus, ut remotiores ritus, ueterũq; cerimonias innuendo attingat, etsi Aurelius Cornutus, uir alioqui doctus, fictum hoc de ramo ilicis à poëta Vergilio falsò existimauit: sic autem Vergilius:

Accipe quæ peragenda prius, latet arbore opaca
Aureus, & folijs, & lento uimine ramus
Iunoni infernæ dictus sacer, hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus umbræ.
Sed non antè datur, telluris operta subire:
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit, primo auulso, non deficit alter
Aureus, & simili frondescit uirga metallo.

At uerò Druydes (qui Gallorũ uates ac sacerdotes forent) nihil habẽt uisco & robore, in quo gignatur sacratius: sicuti C. Plinius testatur. Hi enim (inquit) roborũ lucos eligunt, neq; ulla sacra sine ea fronde conficiũt. Quicquid etiam illis adnascitur, è cælo missum putant, signũq; esse electæ ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur, & ante omnia sexta luna: Idem quoq; Plinius: Sacrificio (inquit) epulisq; ritè sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primùm uinciunt, sacerdos candida ueste cultus, arborem scandit, falce aurea demetit, candido id excipitur sago, tum demum uictimas immolant, precantes, ut suum donum deus prosperum faciat, his quibus dederit hæc. Hactenus de religione Druydum ad robur & uiscum, quæ poëtam Vergilium (ut puto) ad ramum illum aureum inclinarunt, ex quo illud subdit:

Sedibus optatis, gemina super arbore sidunt:
† refulsit *Discolor unde auri, per ramos aura † refulxit.*

Quale solet syluis brumali frigore uiscum
Fronde uirere noua, quod non sua seminat arbos:
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea uento.

Fuit in hac sententia & Domitius Veronensis, uir in perquirendis ueterum monimentis acris ingenij, & in exponendis authoribus diligens, quem tamen immatura mors nobis præripuit.

CAPVT VII.

De Hetrusca disciplina, & quo studio Romani nobiles ad eam discendam mitterentur, ac uersus ibidem ex XII additi.

MAr. Cicero cũ de diuinatione differit, copiosè probat, populum quidem Hetruscũ maximè præstitisse, in obseruandis, noscendisq́ augurijs & ostentis: nam & aliquot à ueteribus celebrant̃, in quorum cõmentarijs disciplina hæc abundè exponeret̃: sicuti à Macrobio, Censorinoq́ & alijs ueteribus tradit̃. Qua in re seruatũ est à Romanis, ut principũ filij, qui in urbe forent, Hetruriæ populis traderent̃, quo hanc etiã diuinandi partem ediscerẽt, sicuti uerba hæc Ciceronis testãtur: Bene (inquit) apud maiores nostros senatus decreuit, quando florebat imperiũ, ut de principũ filijs sex, singulis Hetruriæ populis in disciplinã traderent̃, ne tanta ars, propter tenuitatẽ hominum, à religionis authoritate abduceret̃, ad mercedem & quæstũ Ex quibus apertè constat, quo studio & diligẽtia ꝓuisum est à senatu, populoq́ Rom. ut cognitio illa Hetruscæ disciplinæ conseruaret̃, quod ipsum & Liuius in Rom. historia notauit, quo scientissimè callerent, quæcũq́ de cælo tacta essent, omniaq́ prodigia, portenta, & ostẽta, quod & C. Plinius, & alij asserunt. Ex quo etiam in sacris ueterũ, & pontificalibus libris ita scriptum fuit:

Discunto

Discunto ignari à publicis sacerdotibus
Hetruriæ principes disciplinam docento,
Quibus diuis creauerint procuranto:
Et idem fulgura & obsita pianto.

Quæ ob id ascripsimus, ut Ciceronis locum facilius teneremus: cum nemo prorsus ignoret, cælũ ipsum, eiusq; parteis, ab Hetruscis olim signatas, & in sedecim diuisum: nam & fulminum genera undecim & deos nouem, qui ea iaculentur, statuerunt: rationes prodendo, quid ex quaq; parte signaret, quod & C. Plinius ad Vespasianum Augustum demõstrat.

CAPVT VIII.

De cura & periculis eorum: qui imperio præsunt: ac Saturnini Augusti uerba ad hoc ipsum pertinentia.

VEtus est dictum, & à philosophis approbatum, tyrannos quidem, & principes quàm rarissimè se nescere: quoniam tam uaria illis, tanq; summa pericula unde quaq; immineant, prorsus ut quã ægerrimè communem liuoris, & periculi sortem, possint euadere. Quam rem tot principum & imperantiũ subitæ neces, atq; cædes maximæ approbant, cum paucissimi omnino fuerint, qui suo fato perierint. Itaq; permulti admodum reperti sunt, qui hanc imperandi curam, uelut inquietã, æstuantem, ac perniciosam refugerunt, quod equidem ex uerbis ipsis & oratione Augusti Saturnini imperatoris referendum censui quo cumulatius à quouis intelligatur, quã & erudite Saturninus & grauiter de imperatorum discrimine & periculis disseruerit. Nescitis (inquit) amici, quid mali sit imperare, nam
» & gladij, & tela, nostris ceruicibus impendent, imminent ha
» stæ, undiq; spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formi
» dantur, non cibus pro uoluptate, non iter pro authoritate,
» non bella pro iudicio, nam arma pro studio. Adde quòd o-

mnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam, inhabilis uidetur, sin minus, inest furor. Nam quod imperatorem me cupitis, in mortis necessitatẽ me trahitis. Sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non potero. Hæc hactenus Saturninus, cum à suis purpuram esset indutus, sicuti M. Saluidenus affirmat, eleganter quidem & doctè. Siquidem bonas litteras Saturninus egregiè coluit, & facultatẽ oratoriam studiosè didicit, quod & Vopiscus homo diligens recenset.

M. Saluiden[us]

CAPVT IX.

De antiquorum proprietate in carmine, in rebus exprimendis, simulq; Accij poëtæ uersus appositi ex Argonautis elegantissimi, & Q. Ennij.

IN præceptis ueterum, qui de ipsa elocutione scripserunt, illud præcipuè uideo cõmendari, ut uerba rebus maximè cõueniant, & in quaq; actione describenda, sic absoluatur oratio, ut res geri potius, quàm componi uideatur. Ita enim interesse te putes, nõ iocunda uerbis suauibus, atrocibus aspera, quieta sedatis, deductis humilia, grandibus ardua proferuntur. Vnde illa orationis honestas, & quasi certum decus oritur. Quam quidem partem summo studio uidentur mihi cõsecuti ueteres authores, tum hi præcipuè, qui fabulas ediderunt, ut M. Pacuuius Attilius, Neuius, & Accius, quòd in illis uitę gesta, & hominum mores, habitusq; pro re ipsa effingerent atq; exprimerent, cuiusmodi carmẽ illud est Accianũ ex Argonautis, in quo pastorẽ elegãtissimè descripsit, qui primũ nauim (cui nomen Argo) procul aspiciens, illico mirabundus in hunc modum uociferat.

honesta decusq; orationis

Tanta moles labitur:
Fremebunda ex alto ingenti sonitu & strepitu
Præ se undas uoluit, uortices ui suscitat,
Ruit, prolapsa pelagus respergit, profluit,
Ita dum interruptum credas nymbum uoluier,

Dum quod sublime uentis expulsum rapiet
Saxum, aut procellis, uel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus:
Nisi quas terrestreis pontus strages conciet.
Aut fortè Triton fuscina uertens specus.
Subter radices penitus undant in freto:
Molem ex profundo saxeā ad cælum eruit.

Quod carmen, non Priscianus modo grammaticus repetit, sed & Q. Lucius Balbus, in illa celebri disputatione de natura deorum, & si alicubi deprauatum atque inuersum legit. Iam uerò & illud Q. Ennij nónne adeò propriè, adeò eruditè factum est, de augurio Romanæ urbis condendæ, ut in media urbe uersari te credas, Romulumque ipsum, & Remum certanteis aspicere, de imponendo urbis nomine, ut minus fortè mirum sit, si & Adrianus imperator Ennianos annaleis supra omnia quidem poëmata commendauerit, sed apponamus carmen:

Certantes magna cum cura, tum cupientes
Regni dant operam, simul auspicio, augurioque;
In monte Remus auspicio se deuouet, atque secundam
Seruat auem solus. At Romulus pulcher in alto
Quærit Auentino, seruat genus alta uolantum,
Certabant urbem Romám ne Remám ne uocarent:
Omnibus cura uiris, uter esset induperator
Expectant, ueluti consul cum mittere signum
Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras:
Qui mox emittat pictis è faucibus currus.
Sic expectabat populus, atque ore timebat:
Rebus utri magnis uictoria sit data regni:
Intereà sol albus recessit in infera noctis.
Exin candida se radijs dedit icta foras lux:
Et simul ex alto longè pulcherrima præpes

Læua uolauit auis, simul aureus exoritur sol.
Cædunt de cælo ter quattuor corpora sancta
Alituum præpetibus sese, pulchrisq; locis dant:
Conspicit inde sibi data Romulus esse priora:
Auspicio regni stabilita scamna, soliumq;.

Quos uersus & apud Ciceronem comperies, cum diuinationis parteis prosequitur.

CAPVT X.

Quæ ratio fuerit, ne flamines sacerdotes apud Romanos nodum aliquem habere possent in uestibus, & quàm libera, & aperta esse debet animorum coniunctio inter amicos.

IN his sacris atq; cerimonijs, quas flamines sacerdotes apud Rom. dicuntur obseruasse, & illud à ueteribus notatum est, fuisse nefas, uti nodum ullum haberēt in apice, in cinctu, aut in ulla alia parte. Qua in re allegoricôs intellexerunt, pertinere ad uirum integra fide, optimisq; moribus præditum, nihil dissimulanter, aut subdolè agere in deorum sacris, sed liberè, & aperto examine, ad fidem & ueritatem oīa referre. Quod ipsum in amicorū quoq; officijs præstandum est, ut à Cheroneo Plutarcho probatur, si modò hi sunt tales uiri, quorū uirtus atq; prudentia optimè intelligat, quantum sit amicorum causis, atq; commodis concedendum, quod & poëta Lucilius docet in carmine ad Albinum, quo uirtutis dignitas, officium, atq; gratia prudentissimè exponitur. Itaq; consueuit Oricellarius noster, ita amicos probare, ut in eorum animo iudiciū, in iudicio officium reponat, uir unus (quantū equidem iudicio meo consequi possum) in omnibus uitæ muneribus extimādis, atq; cognoscēdis summa prudentia atq; consilio. Oricellarius

CAPVT XI.

De multiplici ac singulari doctrina, M. Varronis, & quòd idem tamen à Palemone grammatico contemptus fuerit, ac iniquissima uoce porcus appellatus.

De Var. Terentio notum est omnibus, quantum omnis antiquitas eius studium, atq; multiplices doctrinas extulerit, ut omnium quidem togatorum doctissimus habitus sit, cui sententiæ M. Cicero, & Fabius Quintilianus calculum adiecerunt. Itaq; sic Maurus Terentianus ad Nouatemum:

Vir doctissimus undecunq; Varro.

Qui tam multa legit (ut est author Augustinus) ut aliquid ei scribere uacasse miremur, tam multa scripsit, quàm multa uix quenquàm legere potuisse credamus. Lactantius uerò Firmianus, qui & ingenio, & eloquentia, uir doctissimus meritò habetur, sic de eodem. M. Varro (inquit) quo nemo unquàm doctior, neq; apud Græcos, neq; apud Latinos uixit. In libris diuinarum rerum, de hoc egit, quos ad C. cæsarem scripsit. Atq; hæc cùm ita se habeãt, quàm improbè obsecro à Rhemnio Palemone, quàm imprudẽter atq; ineptissimè factum est, qui eum ipsum M. Varronem, omnium disciplinarum parentem ac principem, pro imperito homine sectatus est, eundemq; etiam porcum (si dijs placet) appellauit, dignus eo nomine Palemon, ut in suile aliquod intruderetur, quo insolentis audaciæ, atq; importunissimæ uaniloquentiæ pœnas lueret. De quo & Suetonius Tranquillus meminit, quod ego idcirco apposui, ut quiuis possit intelligere, quàm sint quorundam ingenia contra ueritatem obstinata, atq; illis plerunq; uiris infensa, qui & colendi ab omnibus, & propè adorandi sunt, pro egregia, singularíq; doctrina.

CAPVT

CAPVT XII.

Quid in libris iureconsultorum sint Exconsules, Exquæstores, Expræfecti, & alia eius generis, quodq́; subagrestia, & parum Latina sunt.

INuenio apud nostros iureconsultos, & alios authores, hæc uocabula exquæstores, exconsules, expr[?]tores, & alia eiusdem generis: nam Symmachus, & Boëthius excōsules ferè uocati sunt, atq; his ueluti descriptionibus eorum nomina honestari solent. Iustinianus quoq; Augu. in epistola ad Rom. senatū Ioannem exquæstorē, & Leontium, atq; Basilidem expræfectos prætorio appellat. Quibus uerbis quantū equidem possum colligere, eos uiros designarunt, qui dignitate ipsa cōsulatus, aut quæsturæ functi essent. Sic expatricios, & expræfectos, quòd absoluto munere, à magistratu uacarent. Zeno autem imperator scribit ad præfectum Archadium, placere suæ dignitati, ut q patricij, uel expatricij sunt, quiq; magistri officiorum, aut sacri palatij custodes, uel ordini senatorio sociati fuerint, non possint nisi ab imperatore ipso, aut sacris cognitoribus in ius uocari, aut puniri. Simulq; addit: eos uiros qui dignitabus maioribus functi sunt, minimè oportere omnium iudicio subigi, aut pœnis mulctari. Itaq; hi homines expræfecti, exquæstores, & exenatores, in Iustiniani constitutionibus nuncupantur. Apud Varronem uerò, & M. Tullium excuriatos, atq; exterminatos legimus, pro his, qui extra curiam missi sunt, atq; extra termi nos. Sed hæc honestis authoribus recepta, & cōsecrata sunt, illa parum Latina, & admodum subagrestia uideri possunt. Neq; enim apud eos comperiunt, qui Latina oratione usi sunt: sed ex illo (ut opinor) Augustini sæculo, in quo ferè Cassiodôrus Apollinaris, Enodij, ac Fulgentij numerant,

Excuriati.
Exterminati.

qui magis uidentur Gallicum aliquid & peregrinum referre, quàm Romanum ac probum sermonem. Ipsa enim dicendi elegantia & puritas, cum Romano imperio paulatim amissa est. Quod & noster Ioannes Corsius, cum Pontano disseruit, uir non minori iudicio quàm ueterum doctrinis excultus.

CAPVT XIII.

Biantis Prienei sententia relata, quo consilio ac ratione uti debeamus, in decernendis causis inter amicos uel inimicos.

DE Prieneo Biante complura in Græcorum monimentis traduntur, quæ uiri iudicium, atque sapientiam singularem probant, sed quod ab ipso relatum est de his qui inter alios iudicium faciunt, minime contemnendum illis est, qui liberali ingenio sunt. » Dicebat enim malle se inter inimicos, quàm inter amicos de » re aliqua statuere. Nam ex amicis (inquit) alterum prorsus » inimicum habueris, ex inimicis uerò alterum amicũ. Quocirca melius ac potius censeri debet, amicum sibi adipisci in proferendo iudicio, aut à rebus iudicandis penitus abstinere, nisi ex professo ueritas ipsa fidei patrocinetur, cuius causa (ut academici asserunt) nullæ quidem contentiones, aut inimicitiæ refugiendæ sunt.

exépl. ut extat Badij Ascensij in oga Plantinia lege

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VNDECIMVS.

CAPVT I.

Mirificum prodigium de fulmine in natali M. Tullij ex annalibus Eutropij, ac de uiribus etiam fulminum non nihil.

MInus putaui abſurdum fore, ſi ea in præſens referrē, quæ Romanus author Eutropius, in hiſtoria ad Valentē Augu. prodidit de M. Cicerone, atq; mirifico prodigio, quod obtigerit de uirgine Romana, quæ in itinere cæleſti igne tacta fuerit. Vnde tam egregia dicendi dignitas, & abſolutū eloquētiæ faſtigiū præſcriberet, ſed opponam Eutropij uerba, quo manifeſtius appareat, quanta ſit etiā uis & natura monſtrifica fulminū: Bello (inquit) Iugurthino M. Cicero Arpini naſcitur, matre Elbia nomine, patre uerò equeſtris ordinis, ex regio Volſcorum genere. Eodemq; tempore quędam uirgo Romana, in Aquiliā pergens, ictu fulminis exanimata eſt, omnibus ſine ſciſſura aliqua ueſtimētis ademptis, ac pectoris, & pedū uinculis diſſolutis, monilibus etiā, & anulis diſcuſſis, illeſo corpore, nuda iacuit, equusq; (inquit) eius pari modo frenis & cingulis pemptus iacuit diſſolutis. Hæc ſatis de prodigio uirginis. Neq; ēm me præterit, uaria quidem ac pene incredibilia ſcribi de fulminibus, nō ab Ariſtotele modo & alijs Gręcis, ſed ab Anneo Seneca, & Plinio. Nam inter alia & illud in ueterum monimētis traditur, quod Martia princeps Romanorum, cum grauida foret, fulmine icta, exanimato partu citra ullum aliud incommodum ſuperuixit. *Martia.*

CAPVT

CAPVT II.

De officio tribuni militum ex sententia Aureliani Cæsaris imperatoris: & eius epistola ascripta ex Vopisci historia.

CVm gesta Romanorum principum nuper legeremus, nulla me pars magis detinuit, quã sicubi militaris disciplinæ præcepta, & leges notarent, quoniam nostra hæc ætas ita bellis assiduis uexatur, ut uniuersam propè Italiam grauiter affliciant. Sed illud inprimis Aureliani principis me delectauit, in quo tribunũ militum prudenter monet, qua ratione, & consilio, uti debeat in exercitu regendo, & copijs alendis, uerba ex Aureliani epistola subijciã, quo facilius legentes, hæc etiã expendant. Si uis (inquit) tribunus esse, imò si uis uiuere, manus militũ contine, nemo pullum alienũ rapiat, ouem nemo contingat, annona sua contentus sit: de præda hostis, non de lacrymis prouinciam habeant. Arma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia, uestis noua, uestem ueterẽ excludat, stipendiũ in balteo, non in pompa habeat, torquẽ brachialem, & anulum apponat, equum saginariũ suum defricet, captum animal nõ uendat, mulum centuriatum cõmuniter curet, alter alteri quasi seruus obsequatur, à medicis gratis curetur, arulpicibus nihil det, in hospitijs castè se agant, qui litem fecerit uapulet. Hæc hactenus Aurelianus Cæsar, quæ siquis etiam apud authorem proprium requirat, is Flauium Vopiscum adeat, qui de imperatoribus Romanis scripsit.

CAPVT III.

De Pythagorica metamorphosi, & Laberij poëtæ uersus apud Tertullianum recogniti, atq; expositi

NOn ab re futurum putaui, si Laberianos uersus subtexã, ex eius mimis. Nam & Florentis Tertulliani locus signabitur, & alia quoque non insuauia de Pythagora nec iniocunda subiungemus.

mus. In hunc igitur modum de Pythagorica metamorphosi iocatus est Laberius:

Et audio mala multa etiam ex bonis,
Par illud: ut nos olim mutant philosophi,
Et nunc de mulo hominem, de muliere colubrum
Faciunt: & ex diuersis diuersa alia.

Quos uersiculos uel in commentarijs Nonianis deprehendes, quanquam alicubi deprauatos: nam & in Apologetico Tertullianus, quem contra gentileis composuit, partem ex his eleganter est mutuatus. Agè iam (inquit) si quis philosophus affirmat (ut ait Laberius de sententia Pythagoræ) hominem fieri ex mulo, colubrũ ex muliere, & in eam opinionem omnia argumẽta, & eloquij uirtutem detorserit, nónne & sensum mouebit, & fidem infringet? Etiã ab animalibus abstinendum, propterea persuasum quis habet, ne fortè bubulam de aliquo proauo suo obsonet. Quæ uerba satis me cõmonent Pythagoricæ transmutationis. Is enim Pythagoras, non modo Euphorbũ, paphonem, Homerũ poëtam se fuisse aliquãdo dictitabat, sed & Pyrandem postea: & mox Callidenam, ac demum præstanti forma meretricem, quæ Alce fuerit appellata: unde & nos in poëmatis olim nostris in hunc modum lusimus:

Adde quòd is leges, legumq; oraculo nouit:
Quæ seruanda dedit Samius mysteria uates:
Cur etiam pluris uariato corpore formas
Prætulit: atq; idem famosi nominis Alce:
Moxq; melethcos animos, & pectora sumpsit:
Et modò gemmantes ales Iunonia pennas
Explicat: & bello ferus induit arma Pyrandes.

Plotinus quoq; Philosophus in libro de suo, cuiusq; Genio cum de animi metamorphosi disserit, in hunc propemodum id ipsum prosequitur: Quicunq; (inquit) humanã proprie-

tatem seruarunt, iterum & ipsi homines renascunt. Qui autem ad sensum defecerũt, bruta equidem ac stolida animantia redeunt, sed ita tamen, ut qui & iram adiecerint, fera existant, & pro ipsa inter se differentia dissentiant. Qui uerò in libidine & uoluptatibus uitam egerunt, salacia, uoluptaria animalia reuertuntur. Quod si nec sensu ipso, nec sensus parte usi fuerint, hi utiq; omneis plantæ resurgunt: quoniam in his uel animus tantum uegetalis fuerit, neq; aliud egerũt, quàm ut in plantas uerterentur. Qui autem musicis modulis affecti, ac deliniti uixerunt, si in cæteris nõ degenerarint, animalia musica renascuntur. Et qui sine ratione ciuitates, atq; imperia rexerunt, aquilæ fiunt, nisi & ipsi alia prauitate sint infecti. Nam & qui absq; sapientia sublimia improbius tractant, cælum suspiciunt, in alites commutantur, ad altiora semper deuolantes. Qui uirtutem autem ciuilem assecutus est, homo reuertitur. Qui minimè adeptus, in ciuile aliquod animal, ut apem, & in alia eiusmodi se trãsformat. Hæc Plotinus, de quibus alibi diximus commodius.

CAPUT IIII.

De statua Niobis à Praxitele, & ibidem Ausonij poëtæ nobile epigramma ex Græcorum de eadem Niobe ex Pausaniæ commentarijs.

IN Græcorum poëmatis uaria leguntur de Niobis forma, eiusq; imagine, quam Praxiteles longè pulcherrimã sculpsit, unde eam quoq; poëtę Græci magnõ studio celebrarũt, eiusmodi hoc subdit.

Ἐκ ζώης μὲ θεοὶ τεῦξαν λίθον, ἐκ δὲ λίθοιο
Ζώην πραξιτέλης ἔμπαλιν εἰργάσατο.

Ausonius uerò Gallus, egregie admodum Latino epigrãmate secutus Græcorum suauitatem atq; indolem, sic eiusdem statuam expressit:

Viuebam

Viuebam, sum facta silex, quæ deinde polita
Praxitelis manibus uiuo iterum Niobe,
Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu:
Hunc ego cum læsi numina, non habui.

Quo carmine nihil utiq; legi potest cultius, limatius, doctius, adeò ut Marullus noster Bizantius, uir elegãter doctus, *Marullus,* atq; in examinandis carminibus grauis censor, apertè affirmarit, nihil se usquàm legisse, aut etiam audisse elegantius, melius, absolutius. Fuit autem Niobes Phoronei filia, & Apis parens, ut in Eusebij annalibus notatum est, quos magna ex parte ex tomis Maneti transtulit. De hac complura scribuntur apud authorem Pausaniam, qui se inquit in Sypilo Niobis simulacrum aspexisse, cuius hunc ad modum species erat, ut propè accedentibus petra abrupta uideretur, procul autem cernentibus mœsta, & plorans mulier. Quin & Romæ in templo Sosiani Apollinis imago Niobis celebrata est cum liberis mœrentis, sed eam tamen dubitat̃ Scopas, an Praxiteles fecerit, quod & C. Plinius testatur.

CAPVT V.

Historia ex C. Plinio de Octauia Augu. quæ ex oui augurio in sinu confoti, sexum futuræ prolis prænotauit, & alia item non iniocunda.

Dignum memoria est, quod à C. Plinio traditur in historia naturali de Liuiæ Augu. studio & cura, ad prænoscendam prolem, & filij sexum, quo grauida erat ex Nerone imperatore. Cum enim in iuuenta esset, & auidissimè cuperet uirilẽ sexum parere, hoc puellari augurio usa traditur, uti ex eo partum prænotaret. Ouum in sinu fouendum accepit, subinq; illud nutrici datum, ad refouendum per uices reddebat, necubi tepor ad alendum fœtum intermitteret. Neq; falso augurio fertur augurata; siquidem Tib. cæsarẽ peperit. Illud quoq;

Gallinarius. notandum, quod in ueterum annalibus lectum eſt, Gallinariũ fuiſſe quendam, cuius nomẽ adhuc requirimus, qui mirifica arte, q̃d ex quoq; ouo foret, præuidebat, quod ipſum à Plinio etiam deſcribitur, & ſi minus id credendum uidet̃, cum ingenuè idem profeſſus ſit, haud in omnibus ſuam ſe fidem legẽti aſtringere, ſed eam potius ad authores ueteres relegat. Nã nec ullum quidem mendaciũ tam falſum, tanq; impudens eſt (ſicuti Plato teſtatur) quin ſuis quoq; authoribus defendatur.

CAPVT VI.

De origine dei Canopi, ac eiuſdem ſimulacro, & quo commento ac fraude pro deo ſit habitus.

NOtandum & illud eſt, quod in ueterum ſcriptis r̃eperitur de origine dei Canopi, & quo uidelicet commento Aegyptij ſacerdotis ad cultũ, numenq; deuenerit. Ferũt enim, quòd ipſi quidem Caldæi per uarias orbis regiones ignem circumuehebant, ueluti proprium ac ſummum numen, quòd eo quoq; cæteros omnis deos, eorumq; ſimulacra deuincebant, quæcunq; ex auro, ære, argento, eboreq; uel alia quauis materia eſſent. Fiebat enim ut ignis planè ſuperior euaderet. Conuenerãt autem populi, ut uicta numina, uictoribus concederẽt, quo rei ueritas cunctis mortalibus de adorando numine conſtaret. Hæc igitur cum ſacerdos Canopi Aegyptius percepiſſet, dignum ſanè cõmentum, atq; percallidum cõtra ignem excogitauit. Solent in Aegypto uaſa quædam fictilia effici, quæ hydriæ appellant̃, crebris unde quaq;, ac minimis prope foraminibus patentes, ex quibus cum aqua decidit, defœcatior, atq; purior effluit. Sacerdos igitur Aegyptij unam fortè ex his cepit, atq; obſtructis foraminibus, uarijsq; coloribus depictam, & aquis plenam, ut idolum conſtituit, ac ſu-

Hydriæ.

per

per uetere simulacro dilig̃eter collocat, quod esse Menelai gubernatoris ferebatur. Veniunt Caldæi, circũstant numen conflictum ineunt, & ignem simulacro admouent, tum uerò cera ipsa (qua uasis foramina obstructa erant) grassante igne resoluitur, & aqua proflueute, ignis extinguitur. Quo factum est, ut fraude sacerdotis Aegyptij, Canopus uictor haberetur. Vnde simulacrum quoq; illius perexiguis pedibus, contracto collo, ac prominenti alueo, in amphoræ modum formatum est, dorso etiam æqualiter tereti. Hæc de Canopo deo, eiusq; origine traduntur, & in Sudæ collectaneis & in sacra historia Turantij Ruffini.

CAPVT VII.

Pacuuianum ænigma de testudine, ac uersus eiusdem lepidißimi ex tragœdia allati, tum locus Tertulliani expositus.

DIci nõ potest, quanta sit olim facta iactura in his maximè apud nos authoribus, qui tragœdias & comœdias scripserunt, sic, ut eorum uix nomina reperiantur, cum Romani primùm ciues his potissimùm fabulis agendis magnopere detinerentur. Nos uerò ita auidè antiquitatem excutimus, & uestigia illa ueterũ poëtarum requirimus, ut in his etiam libenter cõmoremur, quæ à nostris grammaticis quàmlibet intercissa, & deprauata afferuntur, cuiusmodi ænigma est illud quod ex Pacuuianis fabulis celebratur his lepidissimis uersibus:

Sanguine caßa, domiporta, terrigena traditur:
Quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera:
Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci.
Euiscerata inanima cum animali sono,

Id ænigma cum in Pacuuiana fabula paulò obscurius proferatur ab Amphione, quod responsum ab Atticis est, non intelligimus, nisi apertè dixeris. Tum ille unico uerbo respõdit

dit cocleam esse, quod ipsum propterea censui apponēdum ut ætatis nostræ homines intelligant, quantum sibi ueteres illi in nouandis, componendisq; uocibus tribuerent atq; indulgerent, cum domiportam Pacuuius, & tardigradam uocauerit testudinē. Si quis autem inuenire hoc uelit, is apud M. Ciceronem de diuinatione inquirat, quo facilius locum doctissimi uiri Tertulliani intelligat, qui in libro de pallio de hoc ipso ænigmate Pacuuiano non nihil rettulit.

CAPVT VIII.

Scita & elegans obseruatio ex lege ueteri de re uenerea, ac de edictis etiam Semiramijs ab Heliogabolo imperatore institutis.

NOn defuerunt apud ueteres, qui & eruditione & ingenio clari, præcepta in litteris referrēt, quibus amorum delitias, & instrumenta describerent, tum quibus artibus, & quo studio sequi amores debeamus: quoniam & populi quidam celebrātur, apud quos illi multò acceptiores, atq; honestiores, qui sectandis amoribus promptiores atq; acriores haberent. Sed ego cum in senatusconsulto inciderim de re uenerea, quod olim Romæ (ut fertur) in templo Veneris foret, minus putaui indignum, si in nostris etiam cōmentarijs legeretur, nec ubi delitias, istiusmodi, & ueterum elegantias aspernari uideamur, qui ad ipsam præcipuè antiquitatē respicimus. Ad hunc igitur modum sacra lex de re futuaria lecta est:

» *Iura uisundi, consectandi, susurrandi, gestiundi, suttrudendi, salutandi,*
» *confabulandi, precandi, perpetuò, interdiu, futuarijs: permissa ex me sunto.*
» *Ex æde, foramine, horto, postico, impluuio: cuncta hæc commoda nemo homi-*
» *ni prohibento. Fidem, consilia seruunto, seruanto auxiliū, operamue danto,*
» *sub noctu uoto tractanto, promissa, iuramēta, lamenta admiscento, sollicitāto,*
» *uerecundiā, timorem amouento, tristitiam suppremunto, tempori locoue ob*
» *secūdanto. Occasioni ne unquàm cedunto, internūtias epistolas succudunto:*
» *his spem, uoluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiā affectanto,*

inserunto

inſerunto, fraude, ui, dolo, oſtentatione, attemperatè utunto, prudentiam, ta-cuitatem habento, tenento, geſtiunto, ex pathica quicquàm ſempiternè quaſi ſtipem, & pignus capiunto: eius permiſſum aduehunto, nouam quærunto, aſtuue, pompáue grandianimem, nobilem inſectantor, notas coniectarias re-ctius nouanto. Hæc hactenus. Nam & ob id referendum hoc fuit, quoniam Varius quoq; Heliogabalus imperator ſenatuſcõſulto quædam ridicula & amatoria uulgauit, quæ matronę, cui ſe crederent, & ad cuius oſculum uenirēt, qua ueſte, quibusq; ornamentis uterent̃, eaq; ſenatuſconſulto de nomine ſuæ cõiugis Semiramia iuſſit appellari: ſicut Aelius quoq; Lamp. teſtat̃ ad imperatorem Conſtan. Augu.

CAPVT IXI.

De ſæuitia Macrini imperatoris, & qua crudelitate in adulteros animaduertet, tum alia obiter addita.

PErmulta in ueterũ monimẽtis legunt̃, quæ Macrini impe. ſæuitiã atq; crudelitatẽ referant. Is em̃ inter eos princeps meritò ab authoribus reponit̃ qui immanes, atq; ſanguinarij ſunt habiti. Sed ad ſcribendũ eſt nouũ feritatis genus, inuentũq; ab eodem maximæ crudelitatis, ut ex hoc conſtare poſſit, q̃ eſſet Macrinus diri animi atq; ꝓdigioſi in ſupplicijs exhibendis. Cum igit̃ duo milites (ut à Capitolino relatũ eſt) ancillæ hoſpitis pudorẽ uiolaſſe crederent̃, atq; illud Macrinus imper. ꝑ frumentariũ didiciſſet, iuſſit eos in mediũ produci, ſimulq; interrogauit, utrum factũ hoc eſſet. Quod cum cõſtitiſſet, ſtatim geminos boues, miræ magnitudinis uiuos aperiri iuſſit, atq; his milites ſingulos inſeri, capitibus boum exectis quo facilius unà colloqui poſſent. Ita hominis ſæuitas non quidem ſupplicio in puniẽdis adulteris delectabat̃, quin idem quoq; Macrinus ad exemplũ Mezẽtij uiuos hoĩes mortuis alligat, ac longa tabe confectos, infando mortis genere exanimabat, ut eleganter poëta Vergi. expreſſit de Mezentio.

Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis:
Componens, manibusq; manus, atq; oribus ora:
Tormenti genus, & sanie, taboq; fluenti
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

Mitto quod & milites suos in crucem tulit, & ex quacꝫ sedi-tione decumauit, atcꝫ centesimauit, ut non Macrinus uulgò sed Macellinus passim uocaretur.

CAPVT X.

De nominibus militũ, & qui sint primani, tertiani, quintani, & eiusmodi alia apud Cornelium Tacitum, & de quartarijs mulonibus apud Lucilium.

PErmulta & uaria sunt in ipso exercitu militum nomina, de quibus passim mentio fit apud authores, sicuti qui ab armis, uel gradu & stipendio denominantur. Sed à legionibus etiam milites quidem uocantur. Nam legiones ipsæ à numero interdum dicebantur, ut quarta, sextadecima & eiuscemodi, quod inuenio cũ apud alios ueteres, tum in historia Cornelij Taciti frequens. Is em̃ primanos milites, secundanos, quintanosq́ꝫ, & quartadecimanos sæpius refert. Posthumus (inquit) præfectus castrorũ secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum, uigesimanorumq; prosperis rebus, quia pari gloria legionẽ suam fundauerat, se ipsum gladio transegit. Et in alio mox libro: Sed ipsis (inquit) legionibus inerat diuersitas animorũ, primani, quintaniq́ꝫ, turbidi adeò, ut quidam saxa in Galbæ imagines iecerint. Idẽ quocꝫ author in duodeuigesimo expressius hoc totum explicat. Forte inter padum, uiãq́ꝫ (inquit) patenti cã-po duæ legiones congressæ sunt, pro Vitellio una & uiginti cui cognomen rapaci ueteri gloria insignis, è parte Othonis prima adiutrix. Non autem in aciem educta, sed ferox, & noui decoris auida, primani stratis unà & uigesimanorum principijs aquilam abstulêre, quo dolore accensa, legio impulit

rursus

rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, & plu "
rima signa, uexillaq́ ex hostibus rapuit: à parte alia propulsa "
quintanorum impetu, tertiadecima legio circumuenti pluriũ "
accursu quartadecimani, & ducibus Othonis iampridẽ pro- "
fugis, Cecinna ac Valens subsidijs suos firmabat. Hæc Taci "
tus. Nã & C. Suetonius eodem modo tertianos, & decuma
nos intelligit. Quartarij uerò in satyris Lucilianis muliones
mercenarij appellati sunt, qui quartam sibi partem quæstus
acciperent: ut Pompeius Sexto in libro de uerbis priscis se-
ptendecim tradit, allato etiam Luciliano carmine.

Porro homines nequam malus: ut quartarius apros
Colligere omneis.

CAPVT XI.

De Proculo & Regillo imperatore, & quomodo per iocum fortuna illudente imperij dignitatem adepti sunt.

VErum profectò est, quod à philosophis permul- tis probatur, homines quandoq́ fortunã sibi, uel confingere ex tempore uel assumere, id ego cum Romanos annaleis legerẽ, maximè comprobaui in quis tam uaria, tã promiscua & multiformis imperatorũ fortuna appareat, ut quidam ex loco perhumili ad illud im- peratorũ tam sanctum, tam Augustum nomen ascenderint, alij rursus ueluti ex ioco & quasi cauillo desilierint. Sicuti in- ter alios & Proculus & Regillus, quorum exempla referen da in præsens putaui, ut iocantis fortunæ aleam, ac libidinem in conspectu haberemus. De Proculo igitur sic traditum est à bonis authoribus, cum in cõuiuio (ut fit) latrunculis lusita ret, ac decies imperator ipse exisset, statim scurra tũ quidã (ut parata sunt ingenia blandientiũ) Salue (inquit) Augu. Et alla "
ta purpura (ut mos erat) eius humeros ornauit, eũq; adorauit "
Qua ille occasiõe uel oblata, uel arrepta, ut imperator uulgò salutatus est, quod apud Græcos retulit author Onesimus,

& apud nos Flauius Vopiscus in libro ad Bassum secundo. De Regillo autem imperatore, haud hercle minus ludicrũ principiũ, ac ridiculũ fuit ad Augusti nomen occupandum, cum ille quæstione de analogia proprij nominis habita, ad imperiũ prosilijt. Nam Valerianus tribunus cũ diceret, unde Regilliani nomẽ deductum putamus? A regno quidam respondit. Quo dicto milites inibi, ut ad ea quæ cogitãt proniores, potest ergo rex esse, & nos regem facimus. Eoq; nomine putarũt illum imperatoria dignitate honestãdum. Ac ita demum iocante fortuna, Regillianus cum die sequenti processisset, imperator est à principibus salutatus. Neq; autem me latet, hunc ipsum Regillianum, magis inter tyrannos, quàm imperatores à quibusdam relatum. Sed utcunq; sit Romani certè imperatoris nomen obtinuit.

CAPVT XII.

Quid apud ueteres significet Sororiare, & quæ sint mammæ Sororiantes in puellis, ac ibidem expositũ: quid fratriare, & fraterculare. ex Pompeij commentarijs, & Plinij locus emendatus.

NVnquàm uideor magis in ocio & honestis litteris uersari, quàm eo tempore, quo cum Ioanne Corsio, & Lacetio nigro, de optimis studijs atq; omni antiquitate disserĩt. Quod equidem persæpe accidit, cum utriusq; eruditio multiplex, & abundè elegans, iure optimo cẽseri possit. Itaq; nuper in hortis Oricellarijs, inter alia cõplura quæsitum est de Sedigito Vulcatio, deq; eius iudicio, quod ab eo factũ est, de ingenio & ordine x comicorũ, qui apud Latinos in pretio habiti sunt: item de poëticis uocabulis, & ueterũ audacia, in uerbis inueniendis, excogitandis, atq; cõponendis: cuiusmodi fuerunt, M. Plautus, Gne. Neuius, P. Laberius, qui paulò durior, atq; audacior habitus est, M, Cato, Q. Ennius, Fabius pictor, & alij eiusdem ætatis non ignobiles authores. Qua in re mini-

mè absurdum fuerit hoc loco repetere, quid apud Plautū Sororiare sit, & quo significatu accipiēdum. Sororiare igitr̄ perinde est, atq; augeri, & percrescere. Nā & mammas Sororiantes uocarūt in puellis (ut à Sex. Pompeio tradit̄) cū exuberantes intumescunt, quod illis euenit ex cōpresso lacte. Qua uoce usus est, Mar. Plautus in comœdia Friuolaria. Quin & fratriare, & fraterculare in pueris accipimus (ut idē Sex. asserit) cum eorum mammæ intumescere incipiūt: quoniam ueluti pares fraterculi oriuntur, quod ipsum & in frumento spica dicitur facere, cum uirentia grana protuberant. Politianus uerò mammas sororientes apud Plinium legebat libro XXX quo loco rigentes mammas habent cæteri codices, sed in uetustioribus sororiantes comperies. Piscinæ maris (inquit) mammas sororiantes, præcordia, maciemq; corporis corrigunt. De hoc à Politiano relatum est, & in secunda centuria, sed eius commentarij magna ex parte ab his retinētur, atq; occultantur, qui meliores litteras, & antiquitatem impudentissimè contemnunt.

CAPVT XIIII.

Incredendum esse, quod à C. Plinio scriptum est, de C. Mecœnate quòd insomnis per triennium fuerit, ac de his etiam, qui somniantes inambulare consueuerint.

QVod à Plinio secūdo relatū est de C. Mecœnate, id equidem nescio risúne dignū magis sit, an admiratiōe: siquidem supra omniū fidem, atq; opinionē uideri potest. Tradit em̄ C. Mœcenatem eo affectu, seu morbo intentum fuisse, uti ante obitum, neutiquàm illi somnus contigerit ullo triennij momento, quod hercle (si uitæ hominum ratio pro re ipsa expenditur) adynaton existimari ab omnibus debet, nisi rerum fortè prodigia, atq; portenta prosequamur, cum sit hominis imprudentis (ut idem Plinius inquit) fidē suā illis astringere, quæ naturę

 præscriptum

præſcriptum penitus excedunt. De Theone autem ſtoico, eiusq́ ſomnijs, & illud mirificũ à quibuſdam exiſtimatᷣ (ut Græci authores cõmemorant) quòd is dormiẽs paſſim ambulare conſueuit. Quo morbo & Periclis ſeruus laborauit: adeò ut in ſummis etiã tectis ſomnians perambularet. Itaq́ philoſophi ipſi, qui Pyrrhonis decreta ſecuti ſunt, in dubitatione ſumma uerſantur, an ſit in omnibus uitæ officijs magis hærendum, quàm pro certo quicquam aſſerẽdum. Vnũ hoc ſe ſcire profitentes, quòd nihil penitus ſciant. Qua in re „ non minus ſuam modeſtiam (ut inquit Auguſtinus) quàm „ inceptam inſcitiam arguunt.

Periclis ſeruus.

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DVODECIMVS.

CAPVT I.

Qualis doctrina Platonis fuerit, & quo modo inter Pythagoram & Socratem medius fertur, ex Numenij Pythagorici ſententia.

IGregiè Numenius Pythagoricus, ac eruditè iudiciũ fecit de Platone philoſopho, quo pacto uidelicet eius uiri excellens doctrina, inter Pythagorã ipſum, ac Socratem media extiterit, ſic ut utriuſq́ Genium facilè in eodem agnoſcas, cum cõmuni iure, utrũq́ nõ modò coluerit, ſed etiam ſcribendo magnopere expreſſerit. „ Verba Numenij hæc ſunt: Plato (inquit) certè Pythagori„ cus fuit, ſed huc tamen & illuc liberè trahitur, ac per ſingu„ la æquè mẽbra inter Pythagoram & Socratem medius fertur.

tur. Nam ſublimitatem illam Pythagoræ, ad maiorem quidem humanitatē deduxit. Humile uerò illud ac deiectū Socratis, ad grauitatē & magnitudinem reduxit. Atq; ita Plato Pythagora quidem popularior & cōmunior: Socrate uerò grauior & ſublimior eſt. Hæc Numenius de Platone, in libro de diſſenſione academicorū, quæ uel ipſe Pāphilus Euſebius recenſet, ad Theodôrum epiſcopum, quo maximè loco de philoſophorum decretis diſſerit.

CAPVT II.

Quibus uiribus polleant ſeptem planetæ in hominum corpore, ex Arabum libris, ac de XII ſignis, eorumq; poteſtate ex ueterum ſententijs.

IN monimētis Arabum, qui aſtronomica diligēter tractarunt, non pauca interdum cōperiuntur, quæ non minorē certè eruditionem, quàm gratiā & uenuſtatē retineant: cuiuſmodi hoc eſt, quod ab illis traditur de ſeptem planetis, eorumq; uiribus, tum in qua maximè humani corporis parte polleant. Nam cū ipſi homines (ut res eſt) de cælo uitam & ſpiritū trahant, fateri etiam neceſſe eſt, ſphęras illas ſuperiores ſiue elementa, uiribus adeò ſummis excellere, ut in quibuſdam corporis partibus, ueluti ſuis domicilijs maiorē omnino uim, atq; poteſtatem exerceant. Sed opponam eorum traditiones, ex quibus totū ferè hominū corpus ad illa ſeptē elementa deferri, ac deduci uideatur. Et primò aſſerunt, per Solis imaginem hominum uitam ſignificari, ex quo in ipſo etiā ſole cerebrum, & corda regi affirmant, linguā uerò & os Mercurio, ſplenem à Saturno, hepar à Ioue, ſanguinē à Marte, renes à genitali, ſemen à Venere, ſtomachum à Luna. Sed & ſingulis quoq; ſignis, quæ in Zodiaco ipſo motu perpeti mouent, aſtronomiæ authores, ſuas humani corporis parteis dederūt: ſicuti

ex Grecis ꝑmulti, & ex nostris Iulius Firmicus, qui ad apotelesmata (inquit) maximè pertinere, sicubi ualitudinis locum, aut uitij uolueris inuenire. Ita enim referunt ad ipsum signiferũ, caput in Ariete, ceruix in Tauro, humeri in Geminis, cor in Cancro, pectus & stomachus in Leone, uẽter in Virgine, renes uertebræq; in Libra, genitalia in Scorpione, fœmora in Sagittario, genicula in Capricorno, tibiæ in Aquario, pedes in Piscibus. Mallius uerò poëta hæc eadem ad Augustum cæsarem his uersibus:

Signa hæc (inquit) præcipuas in toto corpore uireis
Exercent: Aries caput est ante omnia princeps.
Sortitur quoq; sensus, & pulcherrima colla,
Taurus & in Geminis, æquali brachia sorte
Scribuntur connexa humeris, pectusq; locatum
Sub Cancro est, laterum regnum, scapulæq; Leonis.
Virginis in propriam descendunt ilia sortem.
Libra tegit cluneis, & Scorpius inguine gaudet.
Centauro femora accedunt, Capricornus utrisq;
Imperat in genibus, crurum fundentis Aquari
Arbitrium est, Piscesq; pedum sibi iura reposcunt.

CAPVT III.

Egregiè factum & ingenti animo à Petro Caponio Florentino cum Carolo rege Gallorũ in concerpendis tabulis coram eodem rege, cum iniquiores contra rempublicam uiderentur.

FActum est anno superiore, ut Carolus Gallorũ rex cum magno exercitu, & instructis copijs. Italiæ regionẽ inuaderet, idq; eo animo & conditione, ut expulsis Neapolitanis regibus, facilius regno potiretur. Sed antequàm expeditionem obiret. Florentinorũ urbem, ueluti uictor ingressus est, ac mutato reipub. statu, ab uniuerso populo & ciuibus, tanquam libertatis uindex, benignè salutatus, ac magnificè exceptus est. Dein

Dein uerò cum in urbe ageret, cum magna copiarũ parte, ac indies cunctando expeditionẽ produceret, quo Florentino populo quamlibet conditionẽ imperaret, adeunt fortè Carolũ Gallorũ regẽ, ciues aliquot ex authoritate summi magistratus, ut cũ eo fœdus cõponant, conditionẽq; pro tẽpore & fortuna accipiãt, atq; hic fortè Petrus Caponius fuit qui cũ regẽ Gallorũ nimis uideret insolescentẽ, ac fortunæ blandiẽtis illecebris captũ, utpote q̃ pro libidine Florẽtinis conditionem imponeret. Cumq; eam (ut sic) scriptis capitibus iniquiorẽ firmaret, inibi Petrus Caponius regem fortè aspicit, ac tabulas legit, lectasq; (ut uir ingẽtis animi) in oculis tanti regis percerpsit, ac simul hisdem reiectis; Et nos (inquit) ad militẽ nostrũ. Ac relicto ibidem rege, ad curiã pergit. Quod & ipsum Carolus rex (quãuis uictoria elatus, & xx millia militũ in castris haberet) admiratus, eiusq; animũ ut altiora molientem ueritus, ex itinere iubet eum reuocari, quo meliori cõditione statũ Florẽtinæ ciuitatis cõponeret. Dignũ certè facinus, ac memorandum cõtra insolentiã gallicã, quæ ridẽdo fidem frangit, & uictis illudit. Idem Caponius paulò mox in frequẽti senatu, comitijs approbãtibus imperator creatus est, ad bellũ Pisanũ, quæ urbs à populo Pisanum. Florentino in eiusdem regis aduentu desciuerat. Sed inter bellica instrumẽta, dum maiore animo, quàm fortuna uersatur, glande ictus ab hostibus occubuit.

CAPVT IIII.

Quot in Rom. exercitu legiones forent, ex historia Polybij uiri diligentis, ac de centurijs & cohortibus non nihil.

VArie traditum est à ueteribus de Rom. exercitu & eius numero, tum quot equites in eo, ac pedites adessent, q̃d ego (ut rei ueritas agnoscat) ex historia Polybij uiri diligẽtis referendũ putaui.

Is enim

Is enim copiosè hoc totũ in lib. annaliũ tertio explicat in hũc modũ, ut mittãtur ea omnia hoc loco, quæ à Liuio in Rom. historia describunt: Romani (inqt) quatuor omnino legiõibus exercitum absoluũt, legiones aũt singulæ quaternis millibus peditũ constant, ducẽtenis equitibus: uel sicubi maior necessitas urget, quinis millibus peditũ, equitibus trecentenis. His totidem (inquit) milites ex socijs adijciuntur equites ferè triplicati. Neq; tñ seruatũ id est semper à uiris Rom. quoniã & bello quidam Punico decretũ fuit, ut octo tantũ legionibus rem gererent, ac legiones singulæ ut quinq; millia hominũ haberent. Quin & ipse M. Cicero in libro de stoicorũ decretis, quæ παράδοξα appellat: Multi (inquit) ex te audierũt, cum diceres, Neminẽ diuitẽ, nisi qui exercitũ alere posset suis fructibus, quòd populo Rom. ex tantis uectigalibus iam pridem uix potest contingere. Hoc igitur proposito, nunq̃ eris diues, anteq̃ ex tuis possessionibus tantũ reficiat, ut eo tueri quatuor legiones, & magna equitum ac peditũ auxilia possis. Neq; illud ignoratur, quòd & singuli quidem consules binas, tantũ legiones contra hosteis ducebant, auxilijs sociorum adiectis, quod ipsum à probis authoribus assertũ est. Cincius aũt in cõmentarijs de re militari hæc de legionibus rettulit: In legione (inquit) centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decẽ, quod & Gellius quoq; uir Romanus in Atticis probat.

CAPVT V.

De ingenti animo Iulij cæsaris cũ ad pontẽ Rubiconẽ accessit, & edictum ascriptum quod in ponte fluminis legebatur.

FRequens mentio fit in sermonibus hominũ, quãta C. Cæsar audacia & animo fuerit, cum contra omnem senatus, populiq; Romani authoritatem fluuium Rubiconẽ cum exercitu transiret atq; ad urbem accederet. Id ego cum passim legerẽ, putaui non fore

usq;

usque quaque indignũ, si edictum illud Romanæ reipublicæ ad Rubiconem (quod in ponte legebatur) subijcerem. Ita enim facilius ferociam illam cæsaris & animi magnitudinem intelligemus, qui tantũ moliri facinus fuerit ausus, etsi paulum dicitur tamen constitisse, ac de reditu cogitasse, cum quantum aggrederetur animo reputaret. Est aũt hoc (sicuti ex peruetustis monimentis compertum est) in quo illa Romani imperij maiestas facilè demonstratur.

Iussu, mandatòue populi Romani Consulis, Imperatoris: Tribune, miles, tiro, commilito, armate, quisquis es manipularie centurio, turmarie, legionarie hic sistito, uexillum sinito, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem, signa, arma, exercitũ, commeatúmue traducito. Siquis huiusce iussionis ergò aduersus præcepta ierit: feceritúe adiudicatus esto hostis populo Rom. ac si cõtra patriã arma tulerit. penatesq; è sacris penetralibus asportauerit.

CAPVT VI.

De peris & manticis, eorumq; nominibus, ac de pasceolo, & sacciperijs, apud Plautum: inibiq; de hippoperijs apud Anneum Senecam.

CVm uaria, sint nomina sacculorum & manticarum, quæ passim apud poëtas, cæterosque authores ueteres legantur, eaque interdum legentium mentem propter raritatem, ac nimiã uetustatẽ detineant, non sum arbitratus alienum esse ab operis nostri instituto, si ea omnia in hũc locum de manticis & peris subijciam, quæ nunc memoriam subeant. Sunt enim hæc, loculi, marsupia, mantica, calathus, & calathiscus per diminutionem, qui Latinè qualus, & quasillus. Pera item, culleus, ascopa, situla, ascopera, & sacciperium. Sed & fisci, fiscinæ & fiscellæ, sportula, crumenæ, & uelleciæ. His annumerantur, scortea, hippoperæ, pasceolum, & bulga: de pasceolo aũt (quia id rarius est) M. Plautus meminit in comœdia Rudente his uerbis:

Numi (inquit) octingenti auri in marsupio infrunt:
Prætereà centum denaria philippea in pasccolo seorsus.

Idem quoq; de sacciperio:

Quæ nam balena (inquit) meum uorauit uidulum
Aurum atq; argentum ubi omne conpactum fuit:
Eadem illa credo, quæ meum marsupium
Quod plenum argenti fuit in sacciperio.

De hippoperis facta est mentio in epistolis Annei Senecæ, cum de M. Catonis frugalitate disserit. M. Cato censorius (inquit) quem tam necessarium fuit reipu. nasci, quàm Scipionem. Alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit. Cantherio uehebatur, hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret. De uelleis autem & fiscinis ad hunc modum Pedianus Asconius, super secunda Ciceronis oratione in Verrem: Sportæ (inquit) sportulæ, sportellæ numûm sunt receptacula, & sacci, sacculi, saccelli, & crumenæ, & uelleiæ, & scorteæ, & manticæ, & marsupia. Ita etiam fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea, sunt utensilia, ad maioris summæ pecunias capiendas.

CAPVT VII.

De Rom. spectaculis, & ludis apparatißimis Probi imperatoris cum de Germanis triumpharet, ex historia Flaui Vopisci.

TEnent me interdum, quæ à ueteribus tradunt̃, de Romanis spectaculis, scenicisq; ac uarijs ludis, in quibus celebrandis uidentur adeò fuisse quidam imperatores procliues, ut in hoc propémodum cõstitisse appareat totius uictoriæ laus ac dignitas: quoniam ferè ad triumphaleis uictorias illustrandas, spectacula ista & ludicra parabantur. Sed libitum mihi est, ea hoc loco referre, quæ in triumpho Probi Augu. imperatoris Roma. populo exhibita sunt, cum ex eo abundè possit intelligi, in

quibus

quibus uoluptatibus ac deliitjs Rom. populus esset oacupatus, sicubi Rom. imperatores pro rebus bene gestis solenniter triumphassent. Probus autē imperator cum de Germanis, Blemijs, ac Drungis triumphaturus esset, uenationem amplissimam Romæ in circo exhibuit: ita ut Rom. populus omnia passim diriperet. Sed ascribam uerba Flauij Vopisci, quibus hoc totum, nec ineleganter, prosequitur. Genus (inquit) spectaculi eiusmodi fuit in triumpho Probi imperatoris. Arbores ualidæ per milites cum radicibus uulsæ, connexis latè, lōgeq; trabibus affixæ sunt: terra dein superiecta, totusq; circus ad syluæ speciem cōsitus, gratiam nobis uiroris obtulit. Immissi deinde per omneis aditus strutiones, mille cerui, mille apri, mille damæ: Libycæ omnes feræ, & cætera herbatica animalia, quanta uel ali potuerūt, uel inueniri. Immissi deinde populares, rapuit quisq; quod uolebat. Sequēti die adiecit in amphiteatro una missione centum iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabāt: qui omnes contis & sibinis interempti sunt, & mox occisi. Præterea multi sunt, qui dirigere uoleb[illegible] sagittas, & immissi centum leopardi Libyci, centum deinde [illegible]yricæ, centū damæ, & ursi simul trecenti. Atq; item sunt ædita gladiatorū paria ccc blemijs, plerisq; pugnantibus, qui per triumphum erant ducti cum Germanis, Sarmathis, ac multis latronibus Sauris. Hæc hactenus de Probi imperatoris triumpho, quando nec defuerunt apud ueteres, qui de ludis scenicis, ac istiusmodi spectaculis, libros integros componerent, quod alibi explicaui, cum agerē de Iunio Messala, qui uniuersum quidem patrimonium, in ædendis spectandisq; ludicris dicitur consumpsisse. *Iunius Messa*

CAPVT VIII.

De ueteri Germanorum repub. & eorum moribus, institutis, ac legibus, tam in militia, quàm in religione, nō contemnenda obseruatio.

NIhil inuenio in ueterum commentarijs utilius, & ad uitæ usum commodius, quàm leges, ac uarios ritus ciuitatum obseruare, moresq; & consuetudines multorum populorum perdiscere, quo maior prudentia, & cognitio fiat honestior. Ex quo cum libros nuper legerē, qui de Germanis, eorumq; moribus disserūt, non putaui fore indignū, aut à præscripto nostri operis alienum, si de multis quædam colligerem, atq; ad usum memoriæ subijcerem: cuiusmodi hæc sunt, quæ ad reipub. imperiū, militaremq; disciplinā, & religionē Germanorū pertinerēt:

Publica omnia & priuata armati agunt.

Reges quidem ex nobilitate probant: duces uerò ex uirtute.

De rebus maioribus principes consultant: de minoribus omnis.

Nullū mortaliū à ꝓprijs laribus arcēt, q aliquē arcere maximè inhumanū (sit.

Sera iuuenum uenus, & fœminæ ipsæ in robusta iam ætate nubunt.

Vxores autem singuli habent singulas.

Neq; dotem marito uxori, sed uxor maritus affert.

Iam & in militari disciplina plurimùm cōmendantur, cum egregiè talia (obseruent.

Principes enim pro uictoria pugnant, & comites cæteri pro principe.

Idem ignominiosum ducunt, scuta in prælijs relinquere.

Ex familijs & propinquitatibus conficiunt turmas.

Fœminasq; interdum in exercitu habent, quæ inclinatam quādoq; aciem feruntur restituisse. Ad negocia ferè omnia, & ad conuiuia armati ꝓcedunt.

In cultu uerò deorum fidem, pietatem, ac religionem mirificè obseruant. Nam de dijs, eorumq; actis, sanctius ac reuerentius ducunt credere quàm scire: unde illud frequens apud eos. De deo credendum, nō quærendum. Deorum imagines minimè ad humanam formam faciunt, quòd illa cœlestis maiestas supra humanitatem sit. Nefas putant, ut ignominiosi adsint in sacris.

Deo credendum.

Talia

Talia ferè sunt quæ de Germanorum moribus ab antiquis scriptoribus referuntur, sicuti à Tacito, Plinio, & alijs qui præter alia multa, & hoc de Germanis asserunt, plus ualere apud eos bonos mores, quàm apud alios bonas leges. *Encomium de Germanis.*

CAPVT IX.

Vrbanè factum à Claudio imperatore de scypho surrepto à T. Iunio in conuiuio, ac res ibidem explicata.

LEpidè factum ac perurbanè traditur à Claudio imperatore cum T. Iunio uiro prætorio in cōuiuio celebri, in quo cum plures (ut fit) primæ nobilitatis cōuenissent, ac singulis uasa Corinthia, uel Myrrhina (ut par est) apponerētur, quo nihil ad elegantiam posset desiderari. Inibi T. Iunius, qui & prætor, & legionis præpositus fuit, sumpta occasione, aureum scyphum, egregij operis, suffuratus est Quod cum in ratione colligenda imperator Claudius deprehenderet, pereleganti cōmento, hominis furtū putauit detegendum. Parato enim mox alio conuiuio, ijdem accersuntur, qui ad imperatoris dapes pridie conuenerant. Et cum singulis uasa eadem gemmea, & preciosa in mensa reponerentur, uni duntaxat T. Iunio Samijs ac fictilibus ministratum est. Quod & Suetonius (suppresso Iunij nomine) scribit. Ex quo deinceps probro seruili respersus est, quasi scyphum aureū in principis conuiuio surripuisset, ut est author Corne. Tacitus. Sed is tamen Iunius in Galliæ Narbonensi proconsulatu, seuerè admodum, atq; integrè prouinciam rexit, quod apud authores relatum est.

CAPVT X.

Iudicium factum ab Hadriano imperatore de Aegyptijs populis, eorumq; moribus ac ibidem epistola per elegans Phlegontis Tralliani, ac de eius operibus nonnihil.

NOn putaui absurdum fore, nec ingratũ legentibus, si Phlegontis Tralliani epistolã de Aegyptijs, eorumq; moribus subijciam, qui libertus Hadriani cæsaris fuit: quoniã in ea de Iudæis etiam atq; Christianis, & urbe Alexandria nõnulla refert digna prorsus memoria. Neq; autẽ me latet, hãc ipsam epistolam, sub Hadriani principis nomine, missam fuisse Romã Seruiano, uiro maximo, & qui ter consul fuerit, sicuti Flauius Vopiscus tradit, in libro ad Bassum secundo. Hadrianus inquit Augu. Seruiano cons. sal. Aegyptum, quam mihi laudabas Seruiane, totã didici leuem pendulam, & ad omnia famæ momenta uolitantem. Et illi qui Serapim colunt, Christiani sunt. Et deuoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicũt. Nemo illic archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorũ nõ pres byter, non mathematicus, non auspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha cum Aegyptum uenerit, ab alijs Serapidem adorare, ab alijs cogitur Christum, genus hominum seditiosissimum, uanissimum, iniuriosissimũ. Ciuitas opulenta, diues, fœcunda, in qua nemo uiuat ociosus. Alij uitrum conflant, ab alijs charta conficitur: omnes certè lymphiones cuiusq; artis uidentur. Et habent podagrosi quod agant, habẽt cæci quod agant: ne chiragrici quidem apud eos ociosi uiuunt. Vnus illis deus est, hunc Christiani, hũc Iudæi, hunc omnes gentes uenerant. Et utinam melius esset morata ciuitas: digna profectò sui profunditate, quæ pro sui magnitudine, totius Aegypti teneat principatũ. Huic ego cuncta cõcessi, uetera priuilegia reddidi, noua sic addidi, ut præsenti gratias agerent.

Seruianus Rom.

agerent. Deniq; ut primum discessi, & in filium meum ue- rum multa dixerunt, & de Antonio, quæ dixerunt, comperisse te credo. Nihil illis opto, nisi ut suis pullis alãtur, quos quẽadmodum fœcundant, pudet dicere. Calices tibi albos, forteis, diuersi coloris, trãsmisi: quos mihi sacerdos templi obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos, quos tu uelim festis diebus, conuiuijs adhibeas. Caueas tamen, ne his Aphricanus noster indulgenter utatur. Vale. Hæc de Aegyptijs Hadrianus: ex quo sic Vopiscus in uita Saturnini Augu. Sunt (inquit) Aegyptij uentosi, furibundi, iniuriosi, nouarum rerũ auidi, & usq; ad cantilenas publicas liberi. Fuit autem Phlegon Hadriani principis à secretis, ac libros permultos composuit: sicuti in Sudæ collectaneis legitur. Itaq; non pauci etiam fuerunt, qui opera quædam Hadriani in hunc ipsum Phlegontem retulerũt. Nam Hadrianus idem tam cupidus famæ fuit, & laudis, ut libros à se scriptos, de sua uita libertis suis litteratis dederit, qui eos suis nominibus publicarent. Quod cum alij multi, tum Aelius Spartianus tradit ad imperatorem Diocletianum.

CAPVT XI.

Dictum elegans Phauorini philosophi, de Hadriano imperatore, ac itidem simile quiddam Asinij Pollionis cum Octauio Augusto.

NOn pauca in ueterum monimentis reperiuntur, quæ Phauorini philosophi, & ingeniũ, & optimas disciplinas probent. Is eñ ut Hadriani tempore Græca facundia præstitit, ac Romæ quoq; eruditionem egregiè calluit. Sed in præsens dictum eius admodũ elegãs apponã in quo facilè Atticã astutiã atq; artẽ cognoscas. Nã cũ Aelius Hadrianus impe. cũ Phauorino (ut fit) de litteris ageret, atq; illũ in uocabuli usurpatiõe liberius

reprehen-

reprehenderet, amicis id arguentibus: quod iniquius Hadriano de uerbo eiusmodi concederet, quo idonei authores uterentur. Subridens Phauorinus: Et malè (inquit) mihi suadetis familiares, qui nō illum me doctiorē haberi ab omnibus æquo animo feratis qui xxx legionibus imperet. In hūc modum nimia imperatoris Hadriani ambitio, famæq; cupiditas delusa est. Pari exemplo & Pollio Asinius, cum fescenninos in eum Octauius Augustus scriberet: At ego (inquit) taceo, nō em̄ facilè est, in eū scribere, qui potest proscribere. Quod in cœnis etiam Macrobianis Auienus asseruit.

CAPVT XII.

Verba Hieronymi exposita de Hismenia, contra quorundam inscitiā, atq; ineptias: tum de Antigenide & Hismenia tibicinibus nonnihil additum.

RIsi nuper quorundam inscitiam, cum fortè Hieronymi apologia aliquot audientibus legeretur cōtra Turrantiū Ruffinum. Tum eò maximè loco deprehensa est eorū ignoratio, cum de erroribus lxx agit in his uerbis. Et quod nunc dabreiamyn interpretatus sum, idcirco feci, ut inextricabileis moras, & syluā nominum, quæ scriptorum uitio confusa sunt, sensuumq; barbariem apertius per uersuum cola dirigerem, mihimet ipsi, & meis iuxta Hismeniam canens, si aures surdæ sunt cæterorum. Quæ uerba in eodem Hieronymo leges, in præfatione Paralipomenôn ad Chromatium. Sed quo loco ait iuxta Hismeniam, quidam fluuium intelligi dixerunt, alij montem, alij nescio quem, ut nihil ineptius, aut dici absurdius possit, cum sit accipiendum iuxta Hismeniam hoc loco, ex eius Hismeniæ tibicinis dicto, quo se ipsum sibimet canere asserebat. Ita em̄ sensus procedit, & dicti gratia. Quam rem uidetur mihi Hieronymus à Grecis authoribus (ut alia multa) mutuatus, qui de ipso Hismenia referūt, solitum sæpe dicere, sibi ipsi canendum

dũ esse. Fuit enim Hismenias tibicẽ peritissimus, Antigenidis discipulus: de quo etiã Bohetius in musicis: Hismenias (inquit) Thebanus Boëthiorũ pluribus, quos ischiaticus morbus uexabat, modulis cũctas ferũ abstersisse molestias. Necꝫ illud ignoramus, quod hoc ipsum quidam rettulerint ad Antigenidem, quoniã is discipulo suo diceret: Mihi cane & musis. Ex q̊ sic M. Cicero in libro de claris oratoribus: Tibicen (inquit) Antigenides discipulo suo uergenti ad populũ: Mihi cane (inquit) & musis. Ipse autem Antigenides (ut est author Lucius Apuleius in oratione ad Seuerianum proconsulem) omnis uoculæ egregius modulator fuit & omnimodis peritus modificator, seu tu uelles Aeoliũ simplex, seu Asium uarium, seu Lydium querulum, seu Phrygiũ religiosum, seu Dorium bellicosum. Mitto nunc ea de Hismenia, quæ apud Græcos legunt, quando & Plinius nobilẽ hũc facit, tradẽdo fulgẽtibus gẽmis uti solitũ, sic ut ea ostẽtatione, musicæ artes magis censerentur. Quod & Nicomachus, & Dionysidôrus pari studio factitarunt.

CAPVT XIII.

Deos æuiternos & æuintegros à poëta Ennio appellari, & Apulei uerba apposita de dijs æuiternis.

AEuiternos deos appellauit Q. Ennius ea ratione, q̊d in sempiterno æuo maiestatem diuinã retineãt. Itaqꝫ maximum Iouem, principem & æuiternum uocat, sicuti à grammaticis nostris adnotatũ est. L. q̊qꝫ Apuleius cũ de nomine ac potestate deorũ disputat, æuiternos dicit his uerbis: Hos (inquit) deos in sublimi ętheris uertice locatos, ab humana contagione, ꝓcul discretos, plurimi, sed non ritè uenerantur, oẽs, sed inscite metuũt, pauci, sed impie diffitenũ, quos deos Plato existimat ueros, incorporaleis,

 animaleis

animaleis, neque sine ullo exordio, sed prorsus ac retro æuiternos à corporis cõtagione sua quidem natura remotos, ingenio ad summã beatitudinẽ porrecto, nullius extrarij boni participatione, sed ex bono, & ad omnia cõpetentia prono nutu, facili, simplici, libero, & absoluto. Seruius autẽ grammaticus & æuintegros deos refert ab eodem Ennio appellatos, quòd integra eorũ ætas atque perfecta consistat. In antiquis uerò elogijs æuiternũ genium legimus: sic enim Romæ in tabula marmorea descriptũ est: D. POT. ET GEN. AEVIT. D. Quod interpretari ad hunc modum possumus: Dijs potentibus & genio æuiterno dicatum. Sed & Plinius Secundus de æuiterno deo meminit, in cuius sacris furuum bouẽ imolari mos fuit, quod à Ver. Flacco notatum est.

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. TREDECIMVS.

CAPVT I.

Pulcherrima descriptio de naturæ ordine, ac potestate ex Bardesane Syrio, ac Pacuuij carmen allatũ de re consimili.

PErmulta passim apud philosophiæ authores leguntur, de uiribus atque potestate naturæ, cuius prouidentia factum sit, ut elementa itidem ipsa, suis quasi numeris oriantur, concrescant, & obeant: quod omnia æquè animantia, simili lege, ad ortum & obitum perducantur. Quam rem mirifica quidem elegantia & eruditione uidetur mihi imprimis Bardesanes Syrius descripsisse,

quem

quem Pamphilus Eusebius, in disciplinis cęlestibus omnium Caldęorum doctissimum appellat. Sed libitum est eius uerba subijcere, quibus apertè cognosci possit, & eiusdem authoris eruditio, & naturæ ipsius, atq; mortalium uitæ elegantissima descriptio, cum inter ipsa bruta animantia, & homines mirificam certè differentiam afferat. Sic enim tradidit: Homo nascitur, alitur, crescit, comedit, bibit, dormit, senescit, morit̄, quæ omnia ipsi cum cæteris animātibus æqua ratione cōmunia sunt: sed bruta quidem & stolida animalia (quæ Græci ἄλογα uocant) cum ꝓcreata sunt natura ipsa, non ratione ferunt̄. Leo carnes comest, ac siquis iniuriam inferat, strenuè pro salute pugnat. Oues autē fœnū esitant, carnes neutiq; attigūt, neq; se ab iniuria defendūt. Scorpius terræ glebis depascit̄, & aculeo uirulēto, nec iniuriantes inuadit. Formica duce natura, futuram hyemem præuidet, ob idq; summo labore, ipsa æstate alimenta sibi ad uitam recondit. Apes ipsæ mel conficiunt, eodemq; nutriunt̄. Plura, eademq; magis mirāda possum narrare, sed hæc satis arbitror, ex quibus intelligamus bruta ipsa, & rationis expertia ferri natura, ac secūdum eam iucundè uiuere. Soli autem homines cum & natura (ut dictū est) ducant̄, mentem simul ac rationē, quæ inde orit̄, præcipuū ueluti munus adepti sunt. Etenim non unus quidem hominibus cibus, sed uarius ac diuersus. Alij ut leones nutriunt̄, alij sicuti oues, neq; itidē unus omnibus uestitus, non mos, non lex, non unus uiuendi modus, non simplex rerum cupido, sed hominū singuli, uitam sibi pro uoto deligunt, neq; uicinos (nisi quantū libuit) imitantur. Hæc hactenus Bardisanes. M. autem Pacuuius uir in scribendis fabulis excellens, uim ac potestatem naturæ in Chrysippo egregiè admodum conscripsit, cuius merito eueniat, ut orta omnia (quod inquit Sallustius) occidant, & aucta senescant. Pacuuij uersus hi sunt:

Quicquid est hoc, omnia animat, format, alit,
Auget, creat, sepelit, recipitq; in sese omnia:
Omniumq; idem est pater, in idemq; eadem
Quae erunt de integro, atq; eodem occidunt.

CAPVT II.

De malo ciuilium dissensionum, & imago discordiae elegantißimis uersibus à Petronio Arbitro descripta.

CVm nuper legerem Petronij Arbitri carmen de bello inter caesarem & Pompeium, mirificè me talis descriptio tenuit. Sed in ea maximè parte sum delectatus, qua discordiae imaginē graphicè & eruditè expressit, quod ego ad nonotandum putaui: siquidem nihil in quaq; ciuitate calamitosius, atq; pestilētius est, seditione ciuili, & intestinis factionibus, sicuti nostra quoq; aetas abundè intelligit, qua subcrescentibus passim Italiae fluctibus ac discordijs, Galliae reges illam inuadentes pessimè affecerunt. Sed apponam carmen Petronij:

Intremuère tubae, ac scisso discordia crine
Extulit ad superos stygium caput, huius in ore
Concretus sanguis, contusaq; lumina flebant.
Stabant irati, scabra rubigine dentes.
Tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora:
Atq; inter toto laceratam pectore uestem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.

Ex his cōstare potest, quàm sit diligēter & assiduè laborandum, ut istiusmodi seditiones, atq; discordias effugere possimus: quoniam id à Catone ciuitatis uenenum uerissimè est appellatum: sicuti & M. Agrippa asserit, qui multum se debere Sallustianae sententiae professus est, quo loco egregiè ac prudenter inquit: Concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.

Ciuitatis uenenum.

CAPVT

CAPVT III.

Romanorũ lex de dijs colendis, ac probandis per senatum, populũq; Romanum de Cristo etiam, & quantũ Tiberius imperator illi cõcesserit.

NVper habita mentio est de Tiberio imperatore, & Christi miraculis, quæsitumq; à uiris doctioribus, an cæsar Angu. quicquàm de eo comperisset, qui tot mirãda, peneq; incredibilia in Aegypto ac Syria, Palestina effecisset. Qua in re tametsi non pauca ultro, citroq; pro tempore habita sunt ad id pertinentia, nullus tamẽ ex ueteribus copiosius hoc explicat, quàm Florens Tertullianus: cui equidem propter antiquitatẽ, & egregiam eruditionem, nõ dixerim quantum concedam ac deferam. Is apertè probat relatum fuisse Tib. principi per Pontium Pilatũ de Christi diuinitate, qui tum apud Syrios præfectus agebat. Quod etiam in Taciti historia notatum est. Quin & ipsum refert cæsarem Tertullianus (quod est magis mirandum) detulisse hoc ad senatum, cum prærogatiua ut inquit sui suffragij. Senatus uerò Romanus, quòd eam rem minus probaret, neglexit. Cæsar in sentẽtia perstitit, periculumq; & pœnam his cõminatus est, qui temerè Christianos accusarent. Hæc inquam à Tertulliano in eo potissimũ libro referunt̃, qui Apologeticus cõtra gentileis inscribit̃. Neq; aũt mirum est, si senatus, populusq; Rom. imperatori Tiberio hac in re non paruit, quoniã de nouis dijs recipendis, atq; expellẽdis, senatus ipse qua polleret authoritate decernebat: sicuti Romanæ leges ac decreta statuerũt. Nam & in Pontificum libris ita seruatnm est:

Separatim nemo sit habens deos nouos, siue aduenas:
Nisi publicè ascitos priuatim colunto,
Diuos, qui cælestes semper habiti colunto.
Constructa à patribus delubra habento.

Ex his autẽ facilè colligitur, haud permissum cuiq; in urbe

 deos

deos sibi alios assumere, præterquàm quos senatus, populusque Rom. uoluisset. Ex quo dictum meritò est ab eodem Tertulliano, uetus decretum Romæ fuisse, ne quis deus ab imperatore posset consecrari, nisi à senatu etiam probaret. Eusebius autem Pamphilus in sacra historia hæc eadem asserit, mutuatus ferè (ut alia multa) à Tertulliano, quē legū decretorumque Romanorum peritissimum uocat.

Tertullianus legū Rom. scientiss.

CAPVT IIII.

De nimia feritate Saporis regis contra Rom. imperatorem Aurelianum, ac de Tamburlano etiam principe simile exemplum contra Baysettum Thurcarum imperatorem.

QVi res gestas imperatorum apud ueteres litteris cōmendarunt, de Sapore Persarū rege, inter alia unum hoc animi insolentis, & imperiosi exemplum referunt, de quo mihi agendum putaui. Is enim Sapor, cum in bello contra senatū, populumque Rom. imperatorē Aurelianū cepisset, cum maxima quidem ignominia, eum hominē captiuum detinebat, qui totius ferè orbis terrarū imperator fuisset, sic, ut ascensurus equum rex Sapor, curuatos Aureliani humeros, pedibus premeret, ac deinde equum regeret. Qua animi elatione & insolentia, nihil propè immodestius, aut insolentius dici potest, cum & rex Belsolus, Odenatusque, & Valenus, aliique cōplures præclari principes ad repetēdum Rom. imperatorē Aurelianum insurgerent contra Saporem. Sed & Tarburlanus (qui multò pòst imperator maximus apud Scythas præstitit) non minore quidem sæuitia & animi feritate fuit, quod alibi à me cōmodius relatum est. Is enim Tarburlanus Baysettū Thurcarum principem, cum in bello cepisset, per omneis sanè expeditiões, quas egit compluréis, cathenis deuinctū in exercitu circumagebat, quo tam diro exemplo, talis crudelitas magis magisque populis innotesceret.

CAPVT

CAPVT V.

De L. Metello uiro clarißimo, & q̃ in tota uita decẽ præcipua pro uoto sit consecutus, ac de Crasso etiam Mutiano, eiusq; insignibus.

EGregiè factũ est, ac pro Romana dignitate à L. Metello, qui decẽ se præcipua, & maxima in tota uita cõsequi summo ambitu desiderauit, eaq; (ut tradit̃) abundè pro uoto sibi parauit. Sunt autẽ hæc, quæ uir maximo animo & consilio cõcupierit, ut ex his apertè intelligat̃, q̃ uel à tenera ætate uirtutũ signa in hominũ ingenijs prælucescãt. Voluisse eñ ferũt primariũ se bellatorẽ esse, optimũ oratorem, fortissimũ imperatorẽ, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summũ senatorẽ haberi, pecuniã magnã bono modo inuenire, multos libros relinquere, & clarissimũ in ciuitate esse. Atq; hæc quidẽ (ut dixi) cõsecutus tradit̃, sicuti Q. Metellus scripsit in oratione de laudibus patris: & C. Plinius in historia naturali recẽsuit: siquidẽ nõ modò quindecẽuir fuit agris dandis, sed pontifex, bis Cõs. dictator, & magister equitũ, etiãq; à populo Roma. curru donatus, quo in curiam ueheret̃. Quod ipsum alibi à nobis copiosè relatum est. P. uerò Crassus Mutianus, uir strenuus, atq; clarissimus quinq; maxima & præcipua dicit̃ habuisse, ut Aselio Sempronius in Roma. historia rettulit quod esset quidẽ ditissimus, nobilissimus, eloquẽtissimus, iuriscõsultissimus, quod etiã pontifex max. Quã rem & in Gellianis nocti. cõperies.

CAPVT VI.

Diligens adnotatio de generibus telorũ ac nominibus, & quæ cuiusq; gentis sunt, tum de lancea, & cæstris nonnihil.

NOn defuerunt apud ueteres, qui de re militari cũ scriberent, telorum quoq; genera, & gladiorum referrent, sed ea tamen minus aptè, & commodè distinxerũt. Quod ego nuper in quorundam obserua-

obſeruationibus cognoui, qui ueterum authoritate decepti, paulò imprudentius in eundem ſunt errorem delapſi, qua in re ut ad liquidum ueritas pernoſcatur, telorũ genera & iaculorũ afferemus, quibusq́ nominibus apud ſuos populos cẽſeantur, nequis diligentiã in nobis, maiorẽq́ prætereà curam deſideret. Sunt igitur hæc, quæ apud probos authores iaculorum uocabula comperies, ſpari, cateiæ, frãmeæ, caiæ, rumigeſti, meſanculæ, ſibini, geſſa, ueruta, aclydes, romphęa, lãceæ, pila, ſariſſæ. Nã & ſcibones quoq;, & tragulas, & telones, haſtas, ſudes, phalaricas, iſſos, faces, ſemiphalaricas, ceſtra, ſolliferrea, & ſcorpios leges. Propria uerò populorum hæc ſunt, ut doctiores ferè conſentiunt, frammeæ Germanorũ, geſſa Gallorum, romphæa Thracum, lancea Hiſpanorũ. pila Romanorũ, iſſi Boiorũ, ſariſſæ Macedonũ, unde Sariſſophoros milites (qui cum Alexãdro Macedone decertarũt) frequens apud authores inuenias. Sibini uerò Illicorũ ſunt. Quod aũt lanceam dixerim eſſe Hiſpanicũ, ſequutus ſum M. Varronẽ & Gellium, nam Varro ipſe in libris rerum diuinarum, lanceam aſſeruit non Latinum quidem, ſed Hiſpanicum eſſe uerbum, etſi Pompeius Feſtus (qui Verrij Flacci commẽtarios in breuiarium contraxit) Græcũ eſſe hoc ſcribat, quod apud eos λόγχη pro haſta capiatur, ac λογχήτης ſatelles ſit. Vnde ridiculus error uulgi è ſacra hiſtoria emerſit Longinũ temerè credentis pro lancea, cũ uerba in Ioannis euangelio ad hunc modũ legantur ἀλλὰ εἷς τῶν στρατιώτων λόγχῃ ἀυτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξαι. Cæſtrõ uerò apud Græcos teli genus, quod in bello Perſico inuentum fuerit: ſicuti Sudæ collectanea probant. Quidam ex noſtris uiriculum Latinè uocarunt. Sibinam quoq; inter ipſa tela relatam, Sextus Pompeius libro XIX de uerbis priſcis teſtatur. Sibina (inquit) apud Illiricos telũ dicitur, uenabuli ſimile, de quo & Q. Ennius in Rom. annalibus meminit.

Illirici reſtant, ſicis ſibinisq; fodentes.

CAPVT VII.

De anatomica disciplina, & historia de Aristomene Meßenio: qui hirsuto corde fuerit, ac ibidem relata quædam ex ueteribus de humano corde.

Videre est apud eos authores, qui libros anamaticos ædiderũt, miranda quædam, & quasi incredẽda describi de humani corporis partibus. Qua in re putamus magna ex parte fidẽ illis adhibendã, quandoquidem curiosa ueterũ sedulitas, nihil propè intactũ uel inconsideratũ reliquit, in quo nõ se demitteret. Illud aũt inter alia me nuper tenuit, quod in quibusdã hominibus traditum sit, cum eorũ cadauera dissecarentur, hirsutũ cor fuisse inuentũ, ueluti & in corde bouis, equorũq; ossa etiam comperta. Inter alios uerò Leonidam Sparthanũ, & Aristomenẽ Messeniũ nominauit C. Plinius, & Max. Valerius, eosq; animo & fortudine fuisse insigneis, atq; præclarissimos asserũt. Etenim Aristomenes quidem (ut in ueterũ historijs traditur) trecentos Lacedæmones occidit. Cumq; idẽ conuulneratus foret, & captus, latomiarũ pœnã & angustias, per cuniculos, & cauernas euasit, sequutus uidelicet subterraneos aditus. Iterũ captus (custodibus somno sopitis) ad ignẽ accessit, & lora cũ corpore exussit. Cũ tertio caperẽt, Lacedæmones eiusdẽ pectus dissecuerunt, quò hominẽ quoq; introspicere possent inuentũq; est hirsuto corde fuisse Aristomenem. De perdicibus aũt, quod in Paphlagonia bina corda habeant, authores sunt, philosophus Theophrastus, Plinius, & Gellius, sicuti etiã uulgatũ illud in extispicijs, cor ipsum aliqñdo haud in uictimis inuentũ, quod ipsum C. Cæsari sacrificãti nõ semel dicitũ accidisse. Quibus aũt cor rigidũ sit, bruta illa, & stolida animãtia existimant. Quibus prægrãde, timidiora & pauida. Quibus parua, audacia & animosa, quod & C. Pli. ex Aristotelis libris, ut alia multa recẽset, quo loco de anatomice disserit. *Perdices bicordes.*

CAPVT VIII.

Quomodo Diocletianus cæsar imperij dignitatē contempſerit, & qui bus uerbis apud populum Romanum deprecatus ſit.

DIgnum ſanè exemplum de imperio Diocletiani Augu. in ueterum commentarijs reperitur. Is enī Diocletianus Romę imperator factus, diu imperium cum Herculio cæſare tenuit. Quo factum eſt, ut cum in ſenium uergeret, relicta imperandi cura priuati hominis perſonam delegerit, quaſi parum fore idoneus ad imperium Rom. populi moderandū. Quod equidem propterea exiſtimaui referendum, ut etiam quiuis intelligat, quàm maximè interdū fallantur homines, qui ea ſummo ambitu conquirant, & immoderata libidine expetant: quæ fugienda prorſus, ac deuitanda prudentiorum iudicio cenſent. Nam hic idem imperator Diocletianus, ubi ſe imperio abdicauit, Salonas conceſſit, Dalmatiæ urbem, in qua natus eſſet. Cumq́ ibidem priuatus in uilla iuxta Salonas ageret, ac molliter pro ætate præclaro in ocio conquieſceret, rogatus plrimùm eſt, à ſenatu, populoq́ Rom. ad imperiū recipiendum. Sed is talem dignitatem, æquè ac maximā peſtem accuſauit, atq́ in hūc etiam modum reſcripſit: Vtinam Romani poſſetis holera uiſere, noſtris manibus Salonis inſtituta, profectò enim nunquàm iſtud tentandum iudicaretis. Ex quibus haud dubiè colligitur, quanti ſit habenda ratio uitæ quietioris, præſertim in ætate iam affecta. Nam idem quoq́ Diocletianus cum priuatus uiueret, prudenter atq́ egregiè de imperio dixit: Nihil eſſe in rebus humanis difficilius, quàm bene imperare. Quod & Flauius Vopiſcus in commentarijs ad Baſſum ſcribit.

Salonæ.

Imperare q̄ difficile.

CAPVT

CAPVT IX.

Dissentire C. Plinius ab antiquis scriptoribus de ursis Numidicis & quòd in Libya, & Numida celebrentur, ex Solino, Herodoto, & alijs.

SEruatum est, & in Romanis annalibus relatũ, ursos quidem Numidicos in circo Romano ab ædilibus editos M. Pisone, & M. Mesala Cons. Qua in re C. Plinius mirari se plurimùm refert, quod etiã Numidicos additum sit, cum in ipsa (ut inquit) Aphrica minimè ursi gignantur. Ego etsi à Plinij authoritate nõ censeam penitus diffidendum, quóniam is quidem in ueterũ monimentis perquirendis, pensandisq́; diligẽtior cæteris, & accuratior uideri solet, nõ tamen prætermittam, quo minus ea de ursis Numidicis ascribam, quæ cum publica annalium authoritate cõueniant. Siquidem Iulius Solinus in Polyhistore (ita enim liber inscribitur) de ursis Numidicis hæc tradit: Numidici ursi forma (inquit) cæteris præstant, rabie duntaxat, & uillis profundioribus. Quod haud dubiè probat, & in ipsa pariter Numidia ursos ꝓcreari. Verba autem ex Romanorũ annalibus hæc sunt, quæ Solinus etiam (ut alia permulta) ex libris Plinianis transtulit: M. Pisone & M. Messala Cons. ad XIIII Cal. Octobris, L. Domitius Aenobarbus curulis ædilis ursos Numidicos centum, & totidem uenatores Aethiopas sint circo Romano† dedit, quod spectaculũ inter memorabileis titulos annotatur. Herodotus quoq; Halicarnesseus idem sensit de ursis Libycis, ut poëtas nostros mittamus, qui apertè probant, fuisse Numidicos ursos maximè celebreis: nam & Numidas, & Libycos passim appellitant, cuiusmodi illud:

† ædidit

Plinij diligẽtia.

Polyhistor liber.

Profuit ergo nihil miseros, quòd comminus ursos
Figebat Numidas, Albana nudus arena.

Aliud:

Quũm freno Libyci domantur ursi.

CAPVT X.

De figuris & effigie elementorum, ex Pythagorica doctrina apud philosophum Platonem.

PRo cõperto iam omnibus est, Platonis quidem philosophiã magna ex parte è sacris illis, ac mysterijs Pythagoræ prouenisse, quãdo & ipse Plato pleraq; non aliter sensit, ac Pythagoras, quod ipsum alicubi ingenuè professus est, ut homo ad ueritatem natus. Cuiusmodi etiã placita hæc atq; decreta sunt, de mundi primordijs, eorũq; habitu & figuris. Asserit enim Pythagoras, quiq; eum secuti sunt, terræ elementũ cubi, seu quadrati effigiem præferre, ignem uerò pyramidis, aquã forma esse octangula: uniuersum autẽ duodecim angulorũ effigie. In qua sententia & Plato ipse fuit, qui in Tymæo copiosè hoc totũ percensuit. Quod ego uel ob id obseruandum putaui, ut istiusmodi etiam opiniones memoriæ cõmendarem. Sedenim Pythagoras in hũc modum ait: sicuti & Claudius Galenus repetit, quoloco de philosophorũ placitis, atq; sententijs disputat: Pythagoras (inquit) » Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ κύβου γεγονέναι » τὴν φησὶν ἐκ δὲ τῆς πυραμίδος, τὸ πῦρ, ἐκ δὲ τοῦ ὀκταέδρου τὸ ὕδωρ, ἐκ δὲ τοῦ δω- » δεκαέδρου τὴν τοῦ παντὸς σφαῖραν. Quod & Ioannes Zezes diligẽti studio prosecutus est, uir (ut apparet) in omni antiquitate maximè diligens.

CAPVT XI.

Quid in Romana theologia forent deus Sentinus, & deus Vitunus. ac de dijs etiam selectis nonnulla ex Varronis, & Augustini commentarijs.

LIbros XVI scripsit M. Varro de Romanorum theologia, in quibus cum uaria deorũ nomina atq; rationes collegisset, in tam diuerso, tanq; multiplici deorũ numero, Vitunum, & Sentinum enumerauit, eosq; appellari sic asseruit

(ut est

ut est author Augustinus) quòd alter uitam, alter sensum à puerperio largiatur. Itaq; hos deos Augustinus obscurissimos appellat. Et hi tamē (inquit) multò plus præstāt, cū sint ignobilissimi, q̄ illi tot proceres, & electi dij. Nam nihil dici potius atq; præclarius potest, in omni officio mortaliū, q̄ uiuendi, ac sentiendi munere ampliari, quo circa uiuificatorem, ac sensificatorē nominat. Quod autē selecti dij ab Augustino nuncupant̄, sciendū est, hos omneis à Varrone explicatos, uno uolumine, ob eamq; rationem sic appellatos, quòd ampliorē potestatē, atq; dignitatē possideant. Seu qd' apud ipsos populos celebriores alijs forēt, maioribusq; honoribus colerent̄. Qua propter à ueteribus dij selecti nobilissimi habiti sunt, supra cæteros deos, ab Augustino bis deni enumerant̄, ex traditionibus M. Varronis XII mares. VIII fœminæ: hoc est Ianus, Iupiter, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber pater, Tellus, Ceres, Lucina, Iuno, Diana, Minerua, Venus, Vesta. Sed hæc de dijs alibi explicauimus, dicatis huic operi uoluminibus.

CAPVT XII.

Quàm sit grauissimum crimen nimia in homine insolentia, atq; pro comitiali morbo habeatur, atq; execretur à philosophis.

QVantum præstitit Priennensis Bias consilio atq; sapientia in omnibus uitæ officijs, notum est his omnibus, qui antiquitatis studio, atq; disciplinis delectant̄, cum ab ipso etiā Apolline ꝑpter egregiam, singularemq; illius sapientiā, tripode aureo donatus tradatur. Is igitur inter cætera hominū uitia, & delicta, fastū, præcipuè ac insolentiā odio maximo habuit, nihil existimās iniquius ac scelestius in rebus humanis fieri, q̄ elatione animi, immodicaq; arrogantia uti. Quo circa modestè (inquit) & ciuiliter in uitæ officijs agendum esse. Ita enī gratia & stu

dium paratur apud omneis: fastus aũt & insolentia damnũ atq; odium affert. Sed & Zeno ille Citius (cuius uerecũdia præcipuè cõmendatur) monere homines consueuit, ut nihil prorsus fastu & insolentia indignius atq; fœdius existimarent. Idq; cum omĩbus, tum in iuuenibus maximè, quòd eorum ingenia sine ulla ratione impudẽtissimè insolescãt, eoq; nomine in furorem atq; insaniam facilè rapiantur. De qua re cum copiosè atq; eleganter Picus Mirandula mecũ disseruisset, haud alienũ existimaui ab instituto nostræ professionis, aliquid ceu mnemosynõ mihi ipsi adnotare. Est ẽm hac in re habenda semper in memoria Heracliti Ephesij sententia (qui ex ipsa scribendi obscuritate scotinos est appellatus) is nanq; fastum dicebat atq; animi elationẽ, perinde atq; sacrum morbũ seu comitialẽ habendum atq; extimandum.

Heraclitus scotinus.

Finis libri tredecimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSQVARTVS.

CAPVT I.

Quàm probis moribus & egregia doctrina Plutarchus præstitit, ac ibidẽ epistola eiusdem ascripta ad Vlpium Traianũ Augu.

Omplura sunt in Græcorum cõmentarijs, quæ Cheronẽsis Plutarchi mores, atq; ingenium declarent, quanta uidelicet modestia & probitate omneis disciplinas, atq; optima studia pcoluerit, etsi opera ab eo cõposita, elucubrataq; uigiliæ, hoc totũ etiam comprobent, iuxta illud: Qualis oratio talis uita, Nam cum

Vlpij

Vlpij Traiani Augu. præceptor fuerit, ac eiusdem ingeni-um bonis disciplinis instruxerit, suum esse officiũ existimauit, nõ minus honestis studijs, quàm proprio uitæ exẽplo eum optimè erudire, qui meritò consensu omniũ totius orbis terrarum imperator dici deberet. Neq; modò imperator, sed optimus imperator. Quod in numis adhuc ueteribus uulgò perspicitur, in quibus idem Traianus titulo quasi peculiari optimus censetur. Sed libuit epistolã philosophi Plutarchi subijcere, ad eundem Traianũ descriptam, quo facilius iudicari possit, quanta animi libertate, ad optima quæq; consequenda adhortet & moneat, quasi iam tum tanti animi indolem, ac uirtutẽ prænotaret. Plutarchus Traiano Augu. salutem. Modestiã tuam noueram non appetere principatũ, quem tamẽ optimis moribus semper mereri studuisti. Itaq; tanto dignior hoc iudicaris, quãto à crimine ambitionis abesse longius existimaris. Quo nomine tuæ uirtuti gratulor, & fortunę meę, si eũ rectè gesseris, quẽ probè meruisti, alioqui te periculis, & me detrahentiũ linguis subiectum iri nõ dubito, cum & ignauiam imperatorũ Roma nõ ferat, & sermo publicus delicta discipulorũ refundere soleat in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentiũ uerbis incessitur, adolescentũ suorum temeritas in Quintilianum refunditur, & Socrates in pupillũ suum dementior fuisse culpatur. Tu uerò quodcũq; uelis, aut cupias rectissimè geres, si non à te ipso recesseris, si primùm te, animũq; tuum composueris, si omnia ad uirtutẽ disposueris, rectè tibi uniuersa processerint. Ciuitatis cõstitutiones, morũq; uireis tibi descripsi, quibus si (ut par est) obtẽperaueris, Plutarchũ uiuendi habebis authorẽ: alioqui præsentẽ epistolã testem inuoco, quòd in perniciem quidem Rom. imperij nõ pergis authore Plutarcho. Hæc hactenus, quæ ab authore in libro de imperatoria institutione referuntur.

Traianus optimus.

CAPVT

CAPVT II.

Sacricommissum, & impiecommissum, quomodo inter se differant: ex pontificum legibus, & quid hæc uerba significent.

APpositè meHercle, & eruditè seruata est à ueteribus Romanis proprietas quædam, & potestas in exponēdis uocibus, adeò ut quo antiquiores aliquid scripserunt, eò id uideatur absolutius, doctius, ac sincerius, sicuti quod nuper in iure pontificū Rom. legimus, quo loco impiecommissum, & sacricommissum differre inter se asserunt. Nam cōmittere impiè is dicitur, qui tamen purgari potest. Ille aūt sacricōmissi arguebatur, qui nullo pacto, aut tempore, posset expiari. Versus ex tabulis illis pontificum hi sunt:

Sacricommissum est, quod nunquàm expiari poterit:
Impiecommissum est, quod expiari poterit.

Qua in re per egregiè mihi uident̄ cōsiderasse, aliud ad uitæ modestiam pertinere, alterum ad religionē & deos. Itaq; M. etiā Cicero ius pontificū accuratè doctus: hoc inquit postremū uel aspersiōe aquæ, uel dierū numero tollit̄, animi labes neq; diuturnitate uanescere, nec manibus ullis elui potest.

CAPVT III.

De obitu dæmonum, ac memoranda historia de Panis interitu, Tiberio Cæsare imperante, tum de Christo etiam nonnihil considerandum.

LIbrū fecit Cheroneus Plutarchus hoc titulo, quod oracula ueterum defecerint, uir iudicio & Græca eloquentia summus. In eo aūt dæmones quoq; ipsos fuisse mortaleis affirmat, exemplūq; adijcit de Panis memorādo interitu, quem accidisse inquit Tiberio Cæsare imperante, quod ego præterijssem uti cōmentitium & fabulosum, nisi me Plutarchi grauitas, & in rebus decernendis

nendis indicium cõmoneret. Sed eius uerba ſubſcribam, ex quibus apertè hoc totum de Panis interitu cõſtare poſſit. De morte (inquit) dæmonũ audiui equidẽ à rhetore Aemiliano uiro & prudente, ac modeſto, quem multos ueſtrum cognouiſſe arbitror. Quod cũ eius pater Italiã adnauigaret, circa inſulas quas appellãt Echinadas, & uẽtis deficiẽtibus, ꝑpe Paxas deueniſſet. Cumq́ꝫ omnes ferè, qui ſimul nauigabãt, attẽtiores euigilarẽt, repente à Paxis inſula, uox magna eſt exaudita, qua Thannus quidam uocabatur. Quæ uox, rei nouitate, magno admodum terrore cũctos perculit. Thannus em̃ ille, qui uocabatur, homo erat Aegyptius, eiuſdemq́ꝫ nauis gubernator. Ex quo ſemel, atq́ꝫ iterum uocatus nihil reſpondit, tertiò autem morem uocanti geſſit, atq́ꝫ illi reſpondit. Ille uerò multò maiori uoce exclamauit: Cum fueris propter paludem, nuncia tunc Pana magnum eſſe mortuum. Quo audito, dicebat Epiterſes (ita enim Aemiliani pater uocabatur) omnis magno terrore fuiſſe affectos. Cumq́ꝫ magnopere dubitarent, an eiuſmodi uoci foret obtemperandũ, Thanni gubernatoris conſiliũ hoc à cæteris probatũ eſt, ut ſi uenti pro uoto ſpirarent, nihil prorſus dicendum. Sin autem contrà accideret, ac flatus eo loco deficerent, proloquendũ eſſe, quod audierunt. Cum igitur paludem attigiſſent, neq́ꝫ tũ uenti ſpirarent, Thannus ipſe in æquor pronus, clara uoce exclamauit, quæ audierat: Magnus Pan mortuus eſt. Quo nunciato ſtatim magnus multorũ gemitus, quodam quaſi miraculo exauditus eſt, quoniamq́ꝫ haud pauci fuerant, qui ſimul nauigabant. Cum facili curſu Romã ueniſſent, tantæ rei rumore uniuerſam quidem ciuitatem replerunt. Tiberius autem Cæſar (qui Romanæ tũ reipublicæ imperiũ gerebat) Thannum accerſiuit, eiq́ꝫ tam certam fidem habuit, ut conuocatis philoſophis, qui in urbe erãt, diligenter quæſitũ ſit, quiſnam ille Pan eſſet. Ipſi uerò philoſophi, pari cõſenſu dixerunt de

Ee illo

illo quidem nũciatum uideri, qui à Mercurio, & Penelope originẽ duxerit. Hactenus Plutarchus, quæ uel Pamphilus Eusebius ad episcopũ Theodôrum recenset. Idemq́ ait: Dignũ esse diligenti animaduersione, eodem tẽpore fuisse hunc dæmonis obitum, quo & Christus, quẽ pro summo deo Christiani colunt, qui omneis quidem dæmones, de hominum uita expulit, atq; deiecit. Tib. eñ imperante Christus uixit, & pro salute mortalium in crucem elatus est. Sed hoc totum cõmodius in sacris theorematis explicauimus.

CAPVT IIII.

Galieni imperatoris impudenter dicta contra Rom. rempub. & quo animo fuerit in acceptis cladibus atq; defectionibus.

CVm legerem nuper Rom. annaleis, in quibus imperatorũ historia scribitur, apertè cognoui, quanto in discrimine Romana dignitas sæpissimè ageretur, his præsertim temporibus, quibus ipsi principes libidinibus ac uoluptatibus dediti, nihil prętereà pensi habebãt, de imperio Rom. & eius maiestate. Itaq; mirandum non est, siquãdo tam summa dignitas, ad hastam etiam deuenit ac uilissimi instar mancipij uenditioni exposita est, ut is imperiũ orbis possideret, q̃ plus auri militibus obtulisset. Illud aũt fœdius atq; damnosius, qđ & quidã impera, de acceptis cladibus, ac ꝓuinciarũ defectionibus, impudentissimè iocati sunt, cuiusmodi fuerũt illa quæ Galieno imperãte contigerãt. Is enim tam perditæ fuit licentiæ atq; improbitatis, ut contra Rom. decus, propriãq́ dignitatem, in his iocari nõ dubitaret, quæ in humani generis damnum extarent, sicubi ab antiquis scriptoribus asseritur. Nam cum Galieno relatum esset, Aegyptum à Rom. imperio desciuisse: ita illudẽs inquit, sine lino Aegyptio esse non possumus? Perdita autem Gallia risisse fertur. Et non

est

est(inquit)tuta respu. sine trabeatis sagis: Cum uerò Asiam uastatam, & Alemanorũ concursionibus, Scytarumq́ inuasionibus comperisset: Quid (inquit) sine Aphronitis esse nõ possumus? Sed istiusmodi plura alia & fœdiora de Galieno impera. à Pollione Trebellio scribunt ad Constan. impe.

CAPVT V.

Probro fuisse apud Romanos, ut equites ac pedites in cœlibatu essent: tum leges allatæ contra cœlibatum, & quid idem Moses & Plato statuerunt.

EGregiè ac prudenter à ueteribus factũ est, qui ciuitatum instituta & leges uolebãt à suis ciuibus perdisci, ne uidelicet ignari rerum & uitæ, rationisq́ expertes haberi possent. Nã quid esset hominibus melius ac potius debet, quàm ex aliorum inuentis atq́ cõstitutionibus, prudentiã augere, & inscitiã prorsus repellere? Ex quo illud nuper obseruandum putaui, quod in XII relatũ esset cõtra eos ciueis, qui in cœlibatu persisterent. Erat enim censorũ officium, ne Romanæ equites ac pedites cœlibes forent, quod hoc ipsum ueluti probrum habitum est. Versus autẽ ex antiquis legibus subijciam, quo facilius id totum innotescas: *Cœlibatus interdictus.*

Censores equitum, peditumq́; prolem distribuunto:
Cœlibes esse prohibunto,
Mores populi regunto.
Probrum in senatu ne relinquunto.

Ex his constat, qua diligentia & studio seruatũ sit à senatu populoq́ Rom. ut eorũ soboles concresceret. Val. autẽ Maximus Camillum, & Posthumium censores tradit fecisse eos ærarios, qui ad senectutem cœlibes peruenerãt. Cumq́ aliqui talem constitutionem incusarent, puniti sunt à censoribus, hæc asserentibus: Natura uobis queadmodum nascendi, ita gignandi legem præscribit, parẽtesq́ uos alendo, *Cœlibes custodes ærarij.*

nepotum nutriendorũ debito, siquis est pudor alligauerũt. Ite igitur, & nodosam exoluite stirpẽ, utilem posteritati numerosæ. Sed & Moses hoc idem constituit, qui diuinas leges, quasiq; oracula quædam Hebræis tradidit. Plato uerò in om̃i uitæ officio cõsultissimus, ita in legibus statuit: Vxorem quisq; à xxx anno, usq; ad xxxv ducat. Siquod nõ faxit, pecunia & probro mulctet. [redacted]. Hinc factum existimo, ut in Romana ciuitate leges trigeminæ, & aliæ passim latæ sunt, ad usum procreandæ sobolis, de quibus apud ueteres permulta leguntur.

Leges trigeminæ.

CAPVT VI.

De centenarijs cœnis, ac uerba Tertulliani exposita, tum de lege Fannia, & miliarijs apris, & columnis.

TErtulliani uerba sunt in apologetico cõtra gentileis, quo loco de Rom. legibus agit: quoniã illæ leges abierunt, sumptũ & ambitionẽ cõprimentes, quæ centũ æra, nõ amplius in cœnam scribi iubebant, nec amplius quàm unam inferri gallinã, & eam nõ saginatã. In his autẽ sumptuarias leges insinuat, quibus cautum erat, nec supra C. HS. in cõuiuijs quisq; Romanus expenderet. Sed erit puto minus indignũ, si uerba Fanniæ legis referemus, cum præsertim de re ipsa non Gellius tantũ, sed Sammonicus, & Macrobius aliquid tradant, ut ea mittam impræsens, quæ de Licinia, Aemilliaq; legibus dicant.

Satis

Satis enim futurum est gratis, si de Fannia quæ legerim apponam, quibusq; uerbis cibarij sumptus, ac nimius Romanorum luxus inhiberetur. Ludis (inquit) Romanis, plebeis & saturnalibus, & alijs quibusdã diebus, æra centena in dies singulos impendunto, & alijs diebus decẽ in singulis mensibus trigena sunto. Cæteris diebus omnibus tantundem. Siquis plus faxit, dicta pœna damnatus esto. Hinc Tertullianus Romanorum libidinem & ambitionẽ in cõuiuijs, tam urgẽter accusat, cœnasq; illas ueterũ parciores, appellat centenaria: Video em̃ (inquit) & centenarias cœnas, à centenis iam sextertijs, dictas. Nam & Lucilius poëta amarulentus, centussem in satyris, legem eandem lepidè uocauit. Permultis autem legibus cœnas illas profusiores, & adipaleis Romani cohercuerunt, quod in ueterum cõmentarijs abundè explicatur. C. certè Plinius cum de nimio sumptu Romanorum in extruendis ædificijs scribit, ad hunc modum Romani populi improbitatẽ incessit: Extant (inquit) censoriæ leges glandia in cœnis, gliresq;, & alia minora apponi uetantes, marmora inuehi, & maria huius rei causa trãsiri, quæ uetaret lex, nulla lata est. Iam & in ueterũ ædificijs colũnæ, & porticus centenariæ sunt appellatæ: quæ centũ passibus longæ essent. Sicuti & miliariæ porticus apud Suetoniũ, & alios authores, à numero millenario dicunt. Var. autẽ Terentius ad Q. Pliniũ de uillaticis pastionibus, milliarios apros urbanè appellat, qui mille pondo crederentur. Aelius uerò Lampridius, Antonium Heliogabalum imperatorem, centenaria uasa refert habuisse argẽtea, id est, ut conijcio centũ pondo. Verba eius hæc sunt: Primus Heliogabalus mensas, deinde & capsas argenteas habuit. Primus etiam caçabos, uasa deinde centenaria argentea sculpta, & nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata.

Centußis lex centenaria.

CAPVT VII.

De urbanitate M. Antonij cum Græcis, & quo cõmento Atheniensiũ blandimentis illuserit, ac digno talione represserit.

VRbanè factũ est, atq; admodum callidè à M. Antonio, cum Atheniensium urbem uictor ingrederetur. Nam cũ ipse Antonius ob res egregiè gestas, pro deo Libero haberi se uellet, atq; id nomẽ statuis etiam uel, ut insigne elogium ascriberetur, Atheniensis populus, ut qui ingenio & salibus præstaret, statim consilium hoc iniuit, ut ipsum quidem Antonium, in tanta uictoria, non summis modò honoribus decoraret, sed etiam ueniti, blandienter obuiam iret, & ea ratione qua Bacchi numen salutando exciperet. Eunt igitur obuiam Athenienses cum liberis, & coniugibus, & Dionysium uocitantes, blandissimè salutarũt, quod hactenus satis cõmodè pro re ipsa processerat. Sed quoniam blandiri Atticorum est, ac nimium assentari, adiecerunt etiam Palladem se (quæ in arce Atheniensium colebatur) Libero in matrimonium desponsisse, simulq; ut eam duceret, nuptiæq; fierent impensè illum rogauerunt. Quod Antonius haud quidem contempsit, & occasione accepta, ducturum se prorsus respondit, sed imperare tamen se Atheniensibus nomine dotis mille talenta. In quo apparet quàm subdolè, quàm astutè Romana calliditas ingenio Attico illuserit, quando Atheniensiũ plausus ac blanditiæ, nõ modò (ut inquit Anneus Seneca) ab homine Ro. deprehensæ sunt, sed etiam castigatæ. Quo nomine quidam è Græculis festiuè ac scitulè in hunc modum fertur iocatus: Hic impunè ad uxorem, sed Atheniensium sponsalia mille talentis sunt æstimata.

Blandiri Atticorum uitium.

CAPVT

CAPVT VIII.

Quæ apud Syrios dea Adagartis, ac de eius simulacro, & quod uirginis signũ pro iustitia sit à Nigidio Figulo acceptũ, eiusdemq; uerba apposita.

CVm nuper legeret̃ Bassi commentariũ sup C. Germanici Phenomenis, quę ille ex poëta Arato ciuibus Romanis Latina exhibuit, in eũ fortè locũ lectio deducta est, quo de Erigone à Germanico scribit̃. Hæc em̃ inter Leonẽ & Libram domiciliũ tenet, sed ibi fortè quæsitũ est, quæ nã foret dea Adagartis: quoniã Bassus ad hunc modum de ea tradit: Virginẽ (inquit) nõnulli esse Cererem dixerũt, eò quod spicas teneret, alij Adagartim, quidam uerò Fortunã: quoniã sine capite astris infert̃. Verũ cum nihil tum suppeteret, incidi mox in Macrobianas cœnas, in qbus potestas ac uis eiusdem Adagartis descripta est, quo maximè loco de Adad, & Adagartide Syrijs dijs agitur, sed scribam Vectij Prætextati uerba, ne quid hac in re possit desiderari: Deo (inquit) quẽ summum, maximumq; Assyrij uenerantur, Adad nomen indiderunt, eius nominis interpretatio significat unũ. Hunc ergo ut potissimũ adorant deum, sed eidem subiungunt deam nomine Adagartim, omnemq; potestatem cunctarum rerum his duobus attribuũt, solem, terramq; intelligentes. Nec multitudinẽ nominũ enuntiãtes, diuisam per omneis species potestatẽ, sed argumentis quibus ornantur significantes, multiplicẽ præstantiã duplicis numinis. Ipsa autẽ argumenta solis rationẽ loquunt̃, namq; simulacrũ Adad insigne cernitur, radijs inclinatis, quibus monstrat̃ uim cæli in radijs esse solis, qui demittunt̃ in terram. Adagartis simulacrum, sursum uersum, reclinatis radijs insigne est, mõstrando radiorũ ui supernè missorũ enasci, quæcũq; terra progenerat. Sub eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes: quã Phryges finxêre matrẽ Adad.

deûm

deum id est terram leonibus uehi. Sed & Strabo diligens author in rebus syriacis deam hanc Syris ascribit: Trans fluuiũ (inquit) Bambiena est, quam urbem etiã Edessam & sacram appellant. In ea uerò deã Syriã Adagartim colũt. Ex his abundè cõstat cuiusmodi apud Bassum dea sit Adagartis, eãq; tali nomine apud Assyrios pro terra uenerari. Bassus eñ spiciferam uirginem uariè acceptã asserit, sicuti & C. Higinius in secundo Astronomicôn ad Fabiũ recenset. Nigidius uerò Figulus iustitiã uel æquitatem eam existimatã probat his uerbis: Virgo ipsa iustitia siue æquitas dicit̃, quæ inter mortaleis locis penè omnibus & conciliabulis solita esset cõsistere, atq; omnibus præcipere, ne temerè à iustitia, & æquitate discederent, qui quãdiu monitis eius obtemperarũt, sine ulla quidẽ cura ac sollicitudine uixerunt. Sed cũ negligentius obseruarent, insidijsq;, & cupiditate & auaritia, alter alterum deciperet, discessit illa ab hominibus, & digna cælesti numero immortale præmium pietatis possedit. Vnde illud uulgatum:

Victa iacet pietas, & uirgo, cæde madenteis
Vltima cælestum terras astrea reliquit.

CAPVT IX.

De triplici numerorum proportione, in arithmetice, musice, & geometrice: tum de eleganti similitudine ad rempublicam.

SCriptum copiosè à ueteribus, & eruditè admodũ explicatũ, qui maximè censeãtur termini ac proportiones in his numeris, quorũ ratio ad musicen arithmeticen, & geometriã disciplinam pertineat. Neq; indignum sanè est, aut ab honestioribus litteris abhorrens, ita eorũ rationes & præcepta callere, ut facilè cognoscas quę minor in quolibet termino sit proportio, quæ maior, quæ item possit æqualis appellari. Nam in arithmeticis maior quidẽ proportio est in minoribus terminis. In musice

autem

aūt maiōr eſt proportio in maioribus terminis. Geometria uerò in minoribus, & in maioribus æquali proportione componitur: quod hæc in quibusq; proportionibus æquum ius ubiq; cuſtodiat. Ex quo Anicius Boëthius, qui mathematicas à Græcis accepit, pereleganti ſimilitudine uidetur uſus, ad hanc ipſam proportionū uarietatem dignoſcendam. Scribit eñ quod ipſa quidem arithmetica ei potiſſimū reipublicę comparanda eſt, quæ à paucioribus regitur: muſica illi, quæ ab optimatibus. Geometria uerò (inquit) ſtatum quaſi popularem effingere, quòd æqualiter omnia penſare, ac æſtimare iudicetur. Maximè autem uerſat̄ hæc facultas in his ueſtigādis, quæ plana & ſolida dicuntur. Planum enim quod in latitudinem, & longitudinē lineas habet, ſicuti triquetra, & quadrata ſunt, citra altitudinē in area deſcripta. Solida uerò quæ non latitudinem & longitudinem cum linearū numeris habēt, ſed altitudines extollunt, ut ſunt metæ, pyramides, teſſaræ, atq; cubi, quos Latinè quidam quadrantalia interpretantur. Sed hæc aliàs commodè à nobis ſunt expoſita.

CAPVT X.

De Romanorum ſtudio in bonis diſciplinis, & relata contentio inter Lucullum: Hortenſium, & Siſennam de hiſtoria Marſica componenda.

DElectant me interdū exempla quædam Romanę nobilitatis, quæ in nobis adeò diſciplinis excolebatur. Adeò litterarū ſtudijs fauebat, ut nihil mirum ſit, ad ſummum propè faſtigiū cuiuſq; eruditionis eos deueniſſe. Sed enim noſtra ætate, illi ferè uulgò haberi ſolent ſapientiores, & nobiliores, qui honeſtas quidē diſciplinas, ac litterarum cognitionem contemnāt. L. autem Lucullus, & qui tū in Rom. ciuitate principes agebāt, lōgè aliter ſentiētes, ita bonis ſtudijs egregiè affecti erāt, ut cū uiris doctiſſimis uerſari aſſiduè, & cōgredi nō dubitarint: cuiuſmo

di præclara illa cõtentio celebrãt inter Lucullum, Hortensium, & Sisennam, de qua putaui esse aliquid afferendum, ne tam ineptè quidam ætate nostra superciliũ tollãt, ac sese ob id supra cæteros ponant, quòd & litteras oderint, & litteratos etiã despiciant. Conuenerũt igitur inter se (ut fit) L. Lucullus, Q. Hortensius, & L. Sisenna, idq; ea conditione, ut cui sors cõtigisset, is bellũ Marsicũ describeret, oratione uel carmine, Græcè uidelicet aut Latinè, pro ut sors declarasset. Quod ipsum quidẽ cum L. fortè Lucullo eueniret, Græca oratione eiusmodi historiã diligẽter absoluit, quæ & à Cheroneo Plutarcho, & ab alijs quoq; celebrãt. Facilè aũt intelligit, quanto studio, & animi cupiditate, togati homines, bonis disciplinis incumberẽt. Nam idem L. Lucullus imperator maximus habitus est, Hortesius uerò orator summus quem & Cicero ipse in dicendo sibi aliquando prætulit. Sisenna aũt in scribenda historia omneis prorsus Romanos, qui ante se scripserant superauit. Quod & Cicero idem ad Brutum ingenuè professus est. Sed aliâs de Sisenna, & Hortensio commodè diximus.

Hortensius Ciceroni prælatus.

CAPVT XI.

Qua urbanitate Antonius Geta imperator per litterarum ordinem conuiuia strueret, quibusq; notis fercula ipsa prænotaret.

Lepidum sanè cõmentum atq; urbanũ refertur à ueteribus Antonini Getæ impera. in cœnis & in conuiuijs agendis. Fuit enim Geta uir ingenio haud quidẽ inelegãti, uel inuenusto. Is igit̃ consuetudinẽ hanc in parandis conuiuijs seruabat, ut ipsas cœnas ex appositis litteris notari atq; intelligi uellet, scientibus id ipsum seruis. Nam sicubi uoluisset in prandio exhiberi, perdices, pauos, porcellos, pisces, ac pernas, tum primæ dictionũ litteræ ad hunc modum apponebant: p. p. p. p. p. Vel mutatis aliter litteris, farcta, fasianos, ficus f. f. f. Tum alia ua

rij generis edulia pari ordine litterarũ prænotabat, in quo uiſus eſt uoluiſſe aliqua in parte L. Luculli cœnas, atq; ordinẽ imitari. Hoc autem de imperatore Geta Aelius Spartianus ad Conſtantinum Auguſtum rettulit.

CAPVT XII.

Quòd nullæ deorum imagines per clx annos in urbe Romana fuerint ex Numæ doctrina. Et quòd Hebræi quoq; nullas in templis imagines haberẽt, aliaq; de templis atq; imaginibus memorãda.

Res digna memoratu eſt, quæ à Clemente Alexandrino traditur, de Numa rege Romanorum eiusq; religione. Refert enim, cum is fuerit Pythagoricus, Moſis præcepta, & ritus ab eo magna ex parte ſeruatos: nam Pythagoras quidẽ ad Aegyptios acceſſit, eorumq; ſacra, & myſteria diligẽter ꝑquæſiuit. Ex quo idem Numa inquit apud Romanos lege cõſtituta ad ex exemplũ Moſis, necubi dijs imago ulla tribueret. Factumq; ob id, ut ꝑ clx annos ab urbe cõdita, nulla ꝓrſus Romæ aut depicta, aut inſculpta deorũ imago uiſeretur. Quod ipſum Auguſtinus & Euſebius Pamphilus ꝓbant, cum de Iudæorũ ſacris, & religione diſſerunt. Sed enĩ in eorũ tẽplo, quod in Solymis nobiliſſimũ foret, nullã fuiſſe imaginẽ cõſtat quod & Cor. Tacitus in hiſtoria Iudaica nõ negat: etſi ut loquacior à Chriſtianis inceſſit. Septimus uerò Tertullianus ſic in apologetico: Cor. (inquit) Tacitus, ſanè ille mẽdaciorũ loquaciſſimus, in eadem hiſtoria refert Gn. Pompeiũ cum urbem Hieroſolymam çepiſſet, proptereaq; templum adiſſet, ſpeculandis Iudaicæ religionis archanis nullum illic repperiſſe ſimulacrũ. Et utiq; ſi id colebatur, quod aliqua effigie repræſentaret, nuſquàm magis, q̃ in ſacrario ſuo eſſet, exhibitum, eò magis, quia nec uerebãt extraneos arbitros, quanquàm uana cultura. Solis enim ſacerdotibus adire licitum, conſpectus aũt cæterorũ uelo oppanſo interdiceba-

Corn. Tacitus reprehenſus.

tur: hæc Tertullianus. Zenon uero Citieus in libro, quē de moderanda repub. scripsit, apertè ostendit, ea prorsus contemnenda, quæ cura & studio hominū perficiantur. Sacella (inquit) ac templa construere, nihil quidem necesse est. Nihil enim sacrum iure existimandum, neq; pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint. Sed & Xerses traditur omnia quidem templa in Græcia combusisse, suadentibus hoc magis, quòd impium ac nefarium foret deos ipsos parietibus includere.

CAPVT XIIII.

An uerum sit, quod de Numa, & Pythagora notauimus, ac ibidem probatum habuisse Romanos temporibus Numæ regis imagines deorum.

CONsiderandum melius est, quod in superiori capite notauimus de Numa rege, & eius disciplinis. Nam quæ traduntur à Pamphilo Eusebio, & Clemente Alexandrino, eundem Numam, præceptore Pythagora Hebræos sequutum: ne cubi Romanus populus deorū imagines haberet, authores quidem hac in re magni nominis & doctrinæ dissentiunt. Dionysius eñ Halicarnasseus eruditè probat, Numā regem ante philosophū Pythagoram, quattuor penè ætates uixisse: neq; ullo modo eius disciplinis affuisse: quod & M. Cicero & Plutarchus Cheroneus, atq; Manetus uidentur concedere, quoniam Numas ante Crothonam, & Sybarim urbeis conditas, Romanū imperium rexit xvi Olympiade. Pythagoras autē sexagesima quarta, Tarquinio imperāte, qui superbus est cognominatus. Sed illud penitus à ueritate abhorret, quod isti afferūt de Romanis imaginibus: siquidem Numæ regis tēporibus (ut C. Plinius tradit) simulacra quædā, & imagines Romæ extiterūt, quādo idem Numa Ianum geminū dedicauit, qui pacis, belliq; argumēto in urbe

coleretur,

coleret, cuius effigies foret digitis ita cõpositis, ut adnotatione ccclxv dierũ, per significationẽ anni, atq; tẽporis deũ se designaret. De quo simulacro etiam Prætextatus in cœnis Macrobianis disputat, cũ Ianũ ipsum pro sole accipiẽdum esse copiosè exequit. Neq; dubiũ est, Romanorũ regũ tẽporibus, lignea quidem simulacra, & fictilia in urbe fuisse, qđ & C. Plinius existimauit, & si Augustinus longè aliter sentit Varrone authore: Cuius (inquit) uerba clarissimè testantur, nullum fuisse in urbe simulacrũ deorũ per annos clx, factumq; deinceps ut ex imaginũ ac statuarũ multitudine, religionis cultus negligentior, atq; contemptior haberetur.

CAPVT XIIII.

De Asclepiade medico, qui lectos ægrotis suspensileis primus excogitauit, ac de tricliniis uersatilibus imperatoris Heliogabali.

COmplura scripta sunt à ueteribus de Asclepiade medico, qui ætate Cn. Pompeii uixit, deq; eius ingenio atq; disciplinis. Is eñ præter alia multa documenta, quæ ad artẽ medendi pertinerent, blandimẽta etiã, & quasi lenocinia cõmentus est, ad ægrorũ gratiã atq; iucunditatẽ: siquidẽ & balneorũ consuetudinẽ celebrẽ fecit, primusq; lectulos excogitauit suspensileis, quorũ molli, faciliq; iactatione, aut alliceretur somnus, aut morbi ipsi magis extenuari possent, quod à C. Plinio relatũ est ex M. Varronis cõmentariis. Idẽ præ- c.3. h.26.
tereà Asclepiades ꝑmulta in arte medendi cõmutauit, quod & Themison eius successor sectatus est. De Vario autẽ Heliogabalo (qui supra oĩa rerũ prodigia mollissimus fuit) traditũ est, eũ uersatilia triclinia habuisse, in qbus quãdoq; amicos suos ponere consueuit, eosq; uiolis & floribus obrutos opprimere, sic, ut aliqui animã efflauerint, quod in historia Lampridii memoratur ad imperatorem Constantinum.

Finis libri decimiquarti commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSQVINTVS.

CAPVT I.

Historia de Cleomede Pycte, & quibus gestis atq; honoribus claruerit, ex Theodereto & alijs authoribus.

Celebratus est à C. Plinio Euthimus Pyctes insignis, qui oraculo etiam summi Iouis consecratus traditur: quoniam semper Olympiæ uictor, & semel uictus fuit. Qua in re cõplura sunt allata à doctissimo uiro Hermolao ex Pausaniæ lectiones, & si de oraculo hoc nihil omnino apud Pausaniam comperies. Legimus autem apud authorem Theodoretum nomen Pyctę alterius, cui nomen Cleomedes, quem Pythius Apollo, ut deum coli iusserit, sicuti Pythiæ carmine probatum est:

Ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης ἀστυπαλαιεύς.
Ὃν θυσίαις τιμᾶθ᾽ ὡς οὐκ ἔτι θνητὸν ἐόντα.

Puto autem non iniocundum fore legentibus, si ea hoc loco referamus, quæ ad historiam hanc Cleomedis pertinent. Is igitur aduersariũ unico ictu cum percussisset, latera eius adaperuit, atq; iniecta manu, intestina eduxit. Sed cum iudices hi,, qui certamini præsidebant, nimiam illam crudelitatem mirati essent, mulctandum quidem Cleomedem putarunt. Is uerò grauiter iratus, discessit. Ac dum iter per forum capessit, columnam disiecit, qua tectum litterarij ludi sufful ciebatur, eaq; ruina pueros omnis (qui in eo ludo sessitabãt) perobruit. Quibus gestis, factum est, ut eum Pythius inter deos rettulerit (ut est author Theoderetus) Oraculi autem

ipsius

ipsius (quod supra retulimus) sentẽtia hæc est: Vltimũ heroum Cleomedẽ Astypalẽsem, colendumq; sacrificijs, quando mortalis esse iam desierit. Sed & Pausanias à Cleomede refert lxxi Olympiade in pugilatu Iachum Epidamniũ fuisse occisum. Cumq; damnassent eũ iudices, quòd iniquius se gesserit, palmamq; illi abstulissent, mœrore nimio affectus ad insaniam redactus est, & Astypaleam redijt, columnãq; ibidem euertit, qua litteratarius ludus fulciebatur, eoq; casu sexaginta fermè pueri traduntur in ludo extincti. Quocirca cum illum sui ciues lapidibus impeterent, in Mineruæ templum se recepit, atq; arcam ingressus, quæ fortè in templo aderat, operculo se obtexit, diuq; frustra laborarunt Astypalenses, uti eam arcam aperirent. Verùm confractis tandem arcæ illius lateribus, nusquam Cleomedem compererunt. Itaq; in re tam mirifica Delphos miserunt, qui oraculũ consulerent, super his quę Cleomedi euenissent. Responsumq; à Pythia est idem carmen, quod ex Theodereto attulimus. ut Astypalẽses diuinos ei honores exhiberẽt, & ueluti deũ colerent. Quod ego cum diligentius aduerto, miratus penè sum, à Plinio fuisse prætermissum, uiro in omni antiquitate perquirenda diligentissimo. De hoc ipso Cleomede, Plutarchus, Celsus, & Enomaus, permulta referũt, & si alicubi Diomedem, pro Cleomede reperias.

Iachus Epidamnius.

CAPVT II.

Nobile exemplum de Alexandro Macedone, contra inutiles labores, & nimis curiosam sedulitatem.

PErsæpe in uita id accidit, ut nõ pauci operã ac studiũ in his rebus collocẽt, quæ etsi difficulcultatis multũ atq; laboris pręseferãt, nihil tñ utilitatis & emolumẽti habẽt. Nec em̃ ꝓbare illa primo aspectu debemus, quæ non sine summo etiã conatu, atq; uigilijs consequi

consequi possumus. Siquidem non semper in arduis ac diffi cilioribus uirtus uersatur, quod ab ipsis etiam stoicis assertũ est. Sed Alexander ille Philippi filius, exemplo quidẽ hone- nestissimo idem cõprobauit. Nam cum militẽ quendam in exercitu haberet, qui ex distãte spacio, grana ciceris missa in acum statim ac sine frustratiõe insertaret, simulq; rem hanc pleriq;, ut arduam & mirificã spectabundi efferrent: tum rex (ut egregia uir prudẽtia) eiusdem leguminis modio militem illum donauit: dignissimũ sanè illo opere præmiũ. Haud eñ ad cuiusquàm id usum, atq; emolumentũ pertinebat. Neq; uerò desunt qui inepto ambitu, laboreq; inutili ac superua- cuo, tempus optimũ conterant istis nugis, quæ uana quidẽ sedulitas perelegãti uoce à Græcis ματαιοτεχνία est appellata. Id aũt de Alexandro rege exemplũ, & Fabius ad Marcellũ Victo riũ refert, quo maximè loco exponit, an sit uirtus rhetorices.

CAPVT III.

Quid sint apud iureconsultos reliquatores, & quid item reliquari & reliquatio: ac loci aliquot in iure ciuili expositi.

IN libris digestorũ, quo loco de publicanis & uecti galibus agitur, uerba hæc sunt: Ad cognoscendũ uectigal, nemo inuitus cõpellitur: & ideo impleto tempore cõductionis ea locanda sunt: reliquato- res uectigaliũ, ad intuendã conductionẽ, ante quã superiori conductiõi satisfiat, admittendi nõ sunt. Hæc est aũt uera & genuina in libris uetustioribus lectio, quæ peruersa, interpo lataq; in uulgatioribus habet. Nam pro illo, quod & nos legi mus ea locãda sunt: inuenies licitatores alloquẽdi sunt, quod Accursius quoq; Florentinus agnoscit. Et quo loco nos re liquatores, illi subdiderunt licitatores. Sicuti quod in prin- cipio legis huius erat locatio, subdiderunt isti licitatio. Neq; obscurus admodum, sed perfacilis est uerborum intel- lectus

emẽdatio

lectus, satis fore ex usu, quoties dies exacta sit, in qua uecti-galia quis publice cõduxit, iterũ ea locare auctione, nec eñ iniuriã cuiq; fieri, si maius precium quæratur locandis uecti galibus: quando nemini liberũ non sit, abstinere conductio ne. Sunt igitur ea locanda impleto tempore conductionis. Neq; debent (inquit) admitti ad retinendam conductionẽ, " hoc est, ad licitationem alterã reliquatores, id est, qui non- " dum integrum soluerũt, sed reliquũ sibi aliud ad soluendum fecerint. Nam hi sunt propriè reliquatores, qui quod alicui debent, ex asse & integro nõ persoluunt, sed alicuius partis debitores adhuc remanẽt. Quod etiam ad illos referri potest qui malam rationem reddunt. Hinc uerbum deductum est, reliquari, id est, reliquũ ac solutionem facere. Et reliquatio quæ in nostris iurecõsultis haud infrequenter cõperias. Habes id in Scæuolæ uerbis: Ea (inquit) quæ mala ratione reli- " quatus est, quasi furatus reposuerat. Pro quo uulgati codi- " ces habẽt: Ea quæ mala ratiõe reliquacq; curatus est. Et apud " eundem: Humanũ est reliquari usuras, neq; ab ipso qui ex " administratiõe, neq; à fideiussore eius, & multò minus à ma " gistratibus, qui auctione acceperint, exigi oportet. Pro illo " aũt reliquatus est, aut relinqu t, aut relictus est, in cũctis ferè exẽplaribus inuenies, unde nullus omino sensus elici potest q d sicubi etiã integrũ adhuc pmaneat, & reliquari uerbũ & reliquator, nescio tñ quo pacto mutare hoc interpretes (ita cre uit inscitia) & inuertere conanẽ. Sic aũt Paul. in iure ciuili cõ sultissimus: Legatarius (inqt), pferebat manu patrisfamiliæ " reliquatũ. Quod Accursius reliquarũ legit, quin & idẽ Pau " lus alibi: Si pupillus (inquit) post suã libertatẽ rationibus cõ " tentiõe acceptis, reliquationẽ eius sequutus usuras accepta " uerit, priuilegiũ suũ nõ admittit. Et paulopòst: Quod ex cõ " ditione reliquatus est accepisse inde uidet. Sed & Scæuolæ " uerba de instrumẽto legato hæc sunt: Reliquatus est amplã "

Reliqtores q sint

Reliquari

Reliquatio

mida & emũdatio

alia emũdatio

Accursij lapsus

summam. De finibus item regundis sic Papinianus in qui-
bus potest em̄ consentit, relinquatus est, quod & uulgatissi
mi codices habent, & ab Accursio probat̄. Agnouit hoc in
pandectis etiam Politianus, cui potestas facta est Florentiæ
à summo magistratu, ut cū Pisanis illis archetypis digesto-
rū libros percenseret, qui in sacro palatio obseruant̄. Quod
ille ut homo gloriæ cupidior, uelut instar copiæ cornu, uel
diuinæ uirgulæ se assequutum prædicabat.

CAPVT IIII.

Quàm de, pro quàm apud ueteres dici solitum, & Lucretij poëtæ uersus emendatus atq; expositus, tum alia ibidem addita.

PVdet interdum me bonarum disciplinarū, quando in tot, atq; tam altis tenebris uersemur, ut authores etiam meliores, uiolati adhuc, deprauatiq; legātur, cuiusmodi sunt (ut alios omittam) T. Lucretij libri, in quibus innumeri quidem errores, atq; fœdissimi increuerunt inscitia librariorum. Quo circa amissum penitus, atq; perditum uidetur, quod à M. Tullio in emendando Lucretij poëmate impensum est, quāquàm ætate nostra laudem illis debemus, qui aliqua in hoc authore (collocatis ut fit exemplaribus) emendarunt. Sed in hoc tamen uideo à quibusdam improbissimè peccari, qui maiore animo, q̄ iudicio, meliora interdum adimunt uel inducunt, alia distorquent & cōtrahunt, in quo male docti homines passim aberrāt, sed multò maiore damno doctiores. Quod equidem nuper cognoui in his Lucretij uersibus contra Heraclitum philosophum:

Heraclitus init, quorum dux prælia primus
Clarus ob obscuram linguam, magis inter inaneis.
Quàm de grauis inter Graios, qui uera requirunt.

Quo loco non quàm de grauis, sed q̄ grauior audacissimè
subdiderunt,

ſubdiderunt, ignorantes arbitror illud, quàm de, apud ueteres perinde ualuiſſe, ac quàm cõparationis dictionem. Nam & locum hunc Sex. Pompeius ſignauit, in libro de priſcis uerbis XVI. Tum prolatis ueterum exemplis exponit, qui hoc idem dixerunt: Et Lucretius poëta (inquit) quàm de, pro quàm dixit, ſicuti etiam Liuius Andronicus poëta uetuſtiſſimus:

Muro magis fretus, quàm de manus impetu.

Iam & multa extima falsò indiderunt, quo loco pars multeſima ab eodem Lucretio ſcriptum eſt his uerbis:

Et uideas cælum ſummai totius unum:
Quàm ſit paruula pars, & quàm multeſima conſtet.

Qua in re grammaticorum nobis authoritas patrocinatur, quando & centeſimus, & milleſimus probè dicitur. Partem multeſimã inquit Nonius, nouè poſitum eſt à Lucretio pro minima, ne quis fortè paulò incautius, atq; audacius à ueteribus decedat. Quæ à me uel ob eam rationem ſunt adnotata, quoniam Marullus Bizantius ætate noſtra, uir alioqui diligens, paulò improbius delere hæc, & alia pro ingenio ſubdere tentauit, quæ ab eius quoq; ſectatoribus recepta ſunt pro uerißimis.

Marull. Bizan-cin

CAPVT V.

De Hadriani imperatoris ingenio & urbanitate, & qua talione Florum poëtam repreſſerit, uerſiculis eiuſdem relatis.

HAud hercle immeritò in Romanis litteris ꝑmultùm commendatur Hadriani cæſaris ingenium, tum eiuſdem quædam, ueluti peculiaris urbanitas, inter alia uerò complura, non ſine magna ac mirifica oblectatione legi reſponſum illius ad poëtã Florũ. Nã Florus ipſe, homo, tum dicacior, cũ diuum Hadrianum inter Scythias ac Britannos uerſantẽ uideret, atq; in locis ad-

modum remotioribus, asperrimisque agentē, de eo sic lusit:

Ego nolo cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

At noster Hadrianus cum istiusmodi uersiculos legisset, statim perurbanè Florum retaliauit, sed adeò lepidè, adeò eleganter, & uenustè, ut Hispanum certè acumen, atque innatam eius festiuitatem agnoscas. Sic autem ad Florum:

Hispanū acumen

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Idipsum & Helius Spartianus ad imperatorem Diocletianum rettulit, certare enim Hadrianus cum philosophis, & poëtis consueuit. Etsi disciplinarum professores ferē, ut doctior (quod inquit Spartianus) risit, contempsit, obtriuit.

CAPVT VI.

Dici solitum apud ueteres, trabes, canes, duces in singulari pro eo quod est trabs, canis, & dux, & alia eiuscemodi obseruata ex M. Varrone & alijs.

PArum æquo animo minutiora quædam notarē, nisi quorūdam esset inscitiæ occurrendum. Qui cum paulò indiligentius obseruēt ipsam antiquitatem, siquid minus peruulgatū, ac protritū dicatur, statim perinde atque insolens & barbarū reijciunt, & contemnunt. Comperies autem in ueterum scriptis frequenter hæc, ut trabes, canes, plebes, & his similia, in singulari numero: sicuti & sepes animal apud Vergilium, ut notauit Ausonius, cum seps a M. Cicerone dicat̄. Nec ēm aliter ferè uetustiores illi posuerūt, ut Gn. Neuius, Accius, Plautus, Attilius & alij. Vnde illud Q. Ennij uulgarissimū de Argo naui.

Sepes.

Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes.

Et item in eiusdem annalibus:

Labitur uncta trabes, remis rostrata per altum.

Iam & plebes multò etiam frequētius reperitur, cum & ipse quoq; poëta Ausonius (qui sub Valentino Augu. floruit) sæpius protulerit:

Læta operum plebes (inquit) *festinantesq; coloni.* Et alibi:

Consona quem celebrat modulato carmine plebes.

Hinc & tribunos dicimus plebei, casu patrio, sicuti ex grammaticis uetustioribus colligit̃. Canes uerò, & duces dici in singulari certũ est, authoritate M. Varronis, in libris ad M. Ciceronem de Latina lingua, qui & Q. Ennium in hoc, & Lucilium aduocat, ex quo uersiculus Ennianus:

Tantundem quasi fœta canes sine dentibus latrat.

Et affirmare quidem uidet̃ idem Varro, fuisse apud uetustiores in usu, ut ita proferrent, quoniã natura ipsa in quaq; re magis ab incorrupto principio, quàm a libidine hominum incepit. Videmus (ut inquit Varro) ex his uerbis, trabes, duces, de extrema syllaba e litterã inclusam, & ideo in singulari factum esse trabs, & dux, contrà ex singularibus nõ tam uidemus quēadmodum facta sint ex b, & s, trabes: & ex c, & s, duces. Sed hæc satis, ne paulò minutiora consectari auidius uideamur, etsi hæc ipsa rerum, litterarũq; discrimina diligēter, & accuratè examinent̃ interdũ à doctioribus, quod & Iulij cæsaris analogici ad Ciceronem libri affirmant.

CAPVT VII.

Qui sint apud iureconsultos pedanei iudices, & qui item pedarij fautores, & senatores ex commentarijs Atticis.

QVi sint pedanei iudices in ueterũ scriptis non facilè comperies, qui tibi exponat, nisi ad ipsos accedamus iureconsultos, in quorũ uidelicet cõmentarijs scriptũ est, eos appellari iudices pedaneos,

qui minores causas, ac negocia humiliora obeant, quando alij nuncupati sunt, aut honorarij, aut etiam prouinciales, qui detineri consueuissent in maioribus officijs, & honestioribus causis. Solebat enim senatus, populusq; Romanus habere prouinciarũ præsides, quorum erat officium, uarias, multiplicesq; causas absoluere. Quod si ijdem nimium fuissent rebus publicis occupati, permissum his erat, alios iudices subrogare, qui in reliquas causas incumberent, & hos quidẽ pedaneos appellarũt. Ex quo Diocletianus, & Max. a. a: in hunc modum præceperunt: Placet nobis præsides de his causis, in quibus eò quod ipsi non possent cognoscere, ante hac pedaneos iudices debeant notionis suæ examẽ adhibere: ita tamẽ, ut si uel propter occupationes publicas, uel propter causarum multitudinem, huiusmodi omnia negocia non potuerunt cognoscere, dandi iudices habeant potestatẽ. Quod etiam Iulianus imperator ad Præfectum prætorem cõmodius uidetur exposuisse. Quædam (inquit) sunt negotia, in quibus superfluum est moderatorem expectari prouinciæ, ideoq; pedaneos iudices, hoc est, qui negotia humiliora disceptent, constituendi damus præsidibus potestatem. Hactenus de pedaneis iudicibus in constitutionibus Augustalibus. Pedarij autem fautores hi à quibusdam sunt appellati, qui in alicuius sententiam pedibus irent, eoq; suffragio studiũ, ac fauorem præstarent. Vnde & pedaria sententia, sicuti in Laberianis mimis notatum est, cum non uerbis quidem, aut punctis, sed pedibus in alienã irent sententiam. Neq; aũt me latet, quod equites pedarij, senatoresq; alia ratione dicti sunt: sicuti C. Bassus affirmauit. Nam Romæ erant senatores curules, id est, qui sella curuli honoris ac decoris ergô, in senatu uehebantˆ. Tum erant etiam qui nõdum curulem dignitatem cepissent: quoniamq; pedibus in senatũ pergebant, ob id appellarũt eos pedarios. Sic & equi-

Pedaria sententia.

tes

tes, qui cum nõdum eſſent à cenſoribus in curiam lecti, etſi poterant in ſenatum accedere, & ius habebant ſententiæ, non tamen ſenatores erant, atq; ob id in aliorum ſententiam ferè deſcendebant, quam ſenatus principes rogati eſſent, de quo permulta etiam à Gellio referuntur in Atticis lucubrationibus.

CAPVT VIII.

Quàm eruditè à noſtris iureconſultis uerba Latina exponantur, & quomodo apud eos liberi, & parentes accipi debeant, non aſpernanda obſeruatio.

VErum profectò eſt, quod à uiris eruditioribus affirmari ſolet, ueteres quidem iureconſultos, in cognoſcendis, examinãdisq; uerborum uiribus maximè præſtitiſſe. De his nunc agimus, qui ante Vlpiani ætatem uixerunt: quoniam Romanorum tũc eruditio, & quaſi puritas deformari atq; infici cœpta eſt. Sed cũ nuper Iuſtiniani principis Augu. commentaria legeremus, quæ per ſatyrã penè collecta ſunt, nos illud cum primis tenuit, quod haud paucas uoces, quàm à noſtris grammaticis apud eum aliter explicari inuenio, cuiuſmodi hoc eſt: Quonam ſignificatu parẽtes, & liberi accipi debeãt. Dicunt em̃ ralatione quodam referri filios ad patres, eosq; ſimili uoce & liberos, & parentes appellitari. Sed apud ipſos iureconſultos, parentes accipimus eos, qui ad quintum uſque cognationis gradum deueniunt: ſicuti etiam liberos. Nam pater, auus, proauus, atauus, tritauus, parentum nomine cenſentur. Liberos uerò dicimus filios, nepotes, pronepotes, abnepotes, adnepotes, trinepotes. Ex quo Paulus iureconſultus in libro de cognationibus: Parentes (inquit) uſq; ad tritauum apud Romanos proprio uocabulo nominantur:

ulteriores

ulteriores qui nō habent speciale nomen, maiores appellantur. Item liberi usq; ad trinepotē. Vltra hos, posteriores uocātur. Vulgatum uerò quod à Cælio Placido & A. Gellio de liberis traditur, hac uidelicet uoce & unicū significari etiam filium, quoniā in singulari ualeat, & si in plurali proferatur, quod Asellio in Romana historia & Seruius Honoratus in Vergiliano commentario asserunt.

CAPVT IX.

Quanta calamitas rei Latinæ accesserit ex interitu Hermolai Veneti Pici Mirandulæ, & Angeli Politiani de liberalitate Laurentij medicis erga Hermolaum: ac de iniquitate sui temporis.

NEscio quo fato superiore anno euenerit, quo Frācorum rex Carolus, Italiam cū infesto exercitu & instructis copijs inuasit, ut principes uiri in litteris atq; in summis disciplinis clarissimi perierint hoc est, Hermolaus Barbarus, Ioannes Picus Mirandula, & Angelus Politianus, qui omnes in ipso statim Francorū aduentu & conatibus immaturo obitu ad superos concesserūt. Sed enim litteræ ipsæ, ac studia bonarum artiū, simul cum Italiæ libertate cœperunt paulatim extingui, barbaris ingruentibus, cum deessent hi homines, qui illis suo patrocinio, assiduisq; studijs mirificè fouerent: qualis inter alios uir summa sapientia, & egregio animo Laurentius medices. Quod ego libentius refero, ut agnosci possit, uel hoc uno exēplo, quàm felicissimè tūc ageretur, cū litteris atq; litteratis. Nam cū Hermolaus Barbarus reipublicæ Venetæ nomine legationes fortè per Italiam obiret, & ad urbem Florentiam obiter accederet, Laurentius medices (qui Florentinam rempublicam nō minore tum consilio quā fortuna gubernabat) statim tanto uiro cum amicis pluribus (ut fit) obuiam procedit, nihil ueritus, quòd ægros pedes haberet, ac summis doloribus uexaretur,

Laurentius Medices

tur. Tum in Caiana uilla (quã infinitis propè sumptibus ædificabat) honorificentissimè illum accepit, simulq; tanti hominis ingenio, & doctrina singulari prouocatus, eam quoq; liberalissimè studiorum nomine illi obtulit, cum insigni atq; instructissima bibliotheca, quam ad exemplum Philadelphi mira tum industria parauerat: ut in eo quasi Musarum secessu, simul cũ Pico Mirandula honestioribus disciplinis, ac philosohiæ sacris pro arbitrio incumberet. In quo Hermolaus Barbarus (ut homo maximè humanus) libenter se dixit & studiorũ causa, & Laurentij meritò talem animum agnoscere, uillamq; ipsam (si per publicas curas liceret) excipere. Quæ res monere interdum me solet, quã breui tempore fortunæ ratio commutetur, quanquam iniquè nũc agatur cum bonis studijs, siquidem pro melioribus disciplinis uitia, pro humanitate & officijs bella & cædes succreuerũt; ut illud Arbitri iure optimo probari possit.

Qui pugnas & castra petit, præcingitur auro.
Vilis adulator picto iacet ebrius ostro,
Et qui sollicitat nuptas, ad præmia peccat.
Sola pruinosis horret facundia pannis:
Ac inopi lingua desertas inuocat arteis.

CAPVT X.

De dijs ipsis, eorumq; nominibus in Romanis sacris, qui segetibus, ac frumentis præsiderent ex Varronis & Augustini libris.

SCripta sunt ab Augustino complura de Romanis dijs, quæ magna ex parte accepit ex libris M. Varronis. Quo autem loco de minoribus dijs ac plebeis (ut uocat) agitur, in hunc modum disserit: Proserpinam (inquit) ueteres frumentis germinantibus præposuerunt, geniculis uerò, nodisq; culmorum deum Nodinum. Inuolucris autem illis folliculorum deam Volutinam *Proserpin* *Nodinus.* *Volutina.*

Patelena. Hostilina. Hostimentum. Flora. Lacticina. Matura.

Cum folliculi patescunt, quo spica exeat, deam Patelenam Cum segetes in nouis aristis ęquantur: Hostilinã deã, quoniam hostire & hostimentũ apud priscos pro exæquatiõe accipitur. Sed & Florã mox adijcit, Lacticinamq; & Maturã, q; hæc olim numina frumentis florentibus, lactentibus, ac maturescẽtibus præsiderẽt. Hæc Augustinus ex Mar. Varrone In libro aũt de agricultura sic apud eundem Varronẽ legitur de spica & eius partibus: In spica (inquit) ordei & tritici tria ferè continentur, granum, gluma, & arista. Tum uagina etiã cum exoritur spica, granum, quod intimũ solidum est, uocatur, gluma uerò folliculus eius. Vnde & glubere uerbum quòd eo folliculo granũ (ut inquit) deglubatur. Arista quæ uelut acus tenuis, longa prominet ex gluma. Sed hæc apud authores copiosè explicata sunt.

Gluma. Arista.

CAPVT XI.

Quàm molli animo Artemon Periphoretus fuerit, & historia perlepida de mirifica eius formidine.

QVàm molli animo atq; effœminato Artemon fuerit, in Græcorum commẽtarijs abundè traditũ est in quibus inuenit̃ hunc ipsum consueuisse nunq; incedere suis pedibus, sed lectica uti, in qua ferè circungestaretur, quo circa ridiculo cognomento Periphoretus est nũcupatus. Poëta aũt Anacreõ, accerrimis uersibus illius molliciẽ, atq; prodigiosum luxum est insectatus, neq; secus quidem atq; apud nos Menam Libertum, Flaccus Horatius, aut Strumam Nonium Catullus, q; uterq; corruptis moribus, atq; incredibili fastu uixerit, in ea præsertim ciuitate, quæ cæteris omnibus uitæ integritate, præclarisq; exẽplis, proculdubio præstitit. Sed & Plutarchus Cheroneus ex historia Pontici, Heraclidæ, Artemonem fuisse scribit supra cæteros homines mollem, atq; in tota uoluptuarium animo

etiam

Periphoretus Artemõ

& Politianus quẽdã quẽ nõ nominat fb. [illegible]

& Claudianus Eutropiũ.

præpauido, & ad omnia uitæ momenta inconſtantiæ ſingularis. Duos namq; ſeruulos ſemper apud ſe cōtinere ſolitus eſt, qui ſcutum æneum ſupra ſuū caput ſublatū geſtarent, ne quid fortè in eum deſuper poſſet excidere. Quod ſi quando proprios lareis egrederetur, uerſatili lectica circunferri conſueuit. Neq; nos præterit eundem pro fabro à quibuſdam habitum, ac loripedem creditum, quæ omnia (ut eſt author Plutarchus) abundè refelluntur ab Heraclide. Huius Artemonis imaginē Phidias marmore abſoluit, quę à C. Plinio magnopere cōmendatur, quo loco aſtragalizōtes, diadumenum & doryphorū eiuſdem magnis laudibus extollit.

Finis libri decimiquinti commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVS SEXTVS.

CAPVT I.

Quæ fuerit origo Hetruſcæ diſciplinæ, ac de Tagete uate, qui è glebis extitit, eiuſq; libris diligenter obſeruatū.

QVæ fuerit apud populū Ro. Hetruſca diſciplina et quæ nā eius origo, in quibuſq; maximè cenſeret̄, uiſum mihi eſt breuiter adnotare, quoniā ſenatus populuſq; Rom. nihil propè magnum, aut memorandum faceret, quin illud ipſum Hetruſcis antea monitionibus atque decretis probaretur, ſed prius de origine ſicuti Marcus quoq; Cicero, aliique permulti abſolutiſſimè tradiderūt. In agro igitur Tarquinienſi, cum terra ipſa paulò altius araretur, ſulciq; altiores imprimerentur, Tages [Ager Tarquinēſis]

 quidam

quidam repentè extitit, qui aratorem ipsum affatus dicitur. Is aũt Tages puerili effigie (ut Cicero ex cõmentarijs Hetruscorũ tradit) apparuit: & si prudentia quidem senili fuit. Verùm cum ad eius speciẽ bubulcus obstupesceret, ædita uoce (ut fit) maximè inclamauit. Quo euenit, ut breui tempore magno quidem concursu permulti ex Hetruria ibidem conuenerint. Tum Tages idem multis audientibus, complura loquutus est, quæ diligenti cura excepta sunt, ac litteris commendata. Neq; aliud Tagetis uerba continebant, quã aruspicinæ disciplinã, quæ multis subinde obseruationibus aucta, atq; amplior facta est: sic, ut in ea fulminũ, fulgurũq; & ostẽtorum scientia traderet: quod & Plutarchus alicubi, & alij plures explicant. Sed & Marcellinus Ammianus, Tagetis libros citat, quibus ꝓdigia quædã ac portenta possent interpretari: qua in re suũ officium Hetrusci uates atq; sacerdotes præstabãt qnod & poëtæ Latini, & ipsæ decemuirales tabulæ testantur, in quibus illud de Hetruscis:

Prodigia, & portenta ad Hetruscos & aruspices,
Si senatus iußit, deferunto.
Hetruriæ principes disciplinam docento,
Quibus diuis creauerint procuranto.

Romanor. superstitio

Liuius prætereà author est, non minore studio consueuisse Romanos litteras Hetruscas discere, quã postea Græcis incubuerũt, quod alibi rettulimus. Quin & Labeo Antistius (qui in iure pontificio & omnium ueterum doctrina doctus est habitus) libros Tagetis exposuit, eiusq; disciplinã Hetruscam quindecim uoluminibus explanauit, quod & Fulgentius ad Grammaticum Calcydium refert, quo loco de manuali lapide disserit.

Labeo Antistius

CAPVT

CAPVT II.

De serpentum natura & ingenio in Aegyptia theologia, & qua ratione accipitris caput illis addatur, aliaq; de accipitre memoranda.

MIrum profectò est, quod ab Aegiptijs de natura & uiribus quorundam animantium traditum sit. Quod ut magis illi posteris comprobarent, inter notas hieroglíphas siue sacerdotaleis (ut quidam uocãt) rettulerũt, sicut de serpẽte, & accipitre nũc subit. Nam fuisse diuinum animal, ac diuinam serpẽtis naturam nõ Tautus modo, qui & Thoth ab Aegyptijs dicitur, in Phœnicum theologia testatus est, sed etiã Phœnices atq; Aegyptij, qđ in eo supra cætera quidem animantia, spiritus acrior, atq; amplius ignis existat. Quæ res cum ex illo celeri gressu ostenditur, sine ullis pedibus, manibusq;, uel alijs instrumẽtis, tum quòd ætatem subinde cum exuuijs renouant ac iuuenescũt. Itaq; Phœnices populi dæmonem hunc felicem, Aegyptij Eneth appellarunt, cui caput accipitris adijcientes, celeritatẽ illius præcipuam indicabant quod & Philon Biblius scribit: qui Sachionati historiam ex Phœnicum lingua in Græcum sermonẽ cõuertit. Epies uerò (qui apud Aegyptios deorum maximus interpres est habitus) cum naturã accipitris, & anguis referret. Diuinissimum (inquit) animal serpens, & accipitris habens caput, perquàm mirificũ est. Nam sicubi sublatis palpebris effingebant, tum omnem Aegyptij regionẽ suo lumine complebat. Sin clausis oculis fuisset, tenebras circũfundi notabatur: ut nihil dubium sit, naturam eius maximè igneam existimasse. Idem prætereà Aegyptij totius orbis molem demõstrantes, inter circulum aẽreum & igneum serpentis effigiem, cum capite accipitris circumducunt, ut instar sit Græcę huius litteræ ⊙ quæ theta dicitur. Per circulum enim magnitudinem ac formam totius orbis intelligunt. Per an-

Canse

Epi symbolũ Frobenij

Epies

» guem uerò (qui medium intersecat) bonum dæmonē, cuius » merito ac beneficio, omnia alantur, uigeant, atq; contineanť Quin & Zoroastres ille Oromasi filius, qui apud Persas maximè sapiētia præstitit, in sacra historia de rebus Persicis » in hunc modū de hac re meminit: Deus (inquit) accipitris ca » put habet. Is em̄ inter omnia quæ labē nullam aut corruptio » nē sentiāt, primus ingenitus, nec interiturus unq;, partiū ex» pers, sibiq; ipsi simillimus, omniū bonorū auriga & author, » rerum pater omniū, optimus ac prudentissimus, sacrū iusti» ciæ lumen, absolutissima naturæ perfectio, eiusq; inuentor » & sapiētia, quæ omnia copiosè prosequitur Pamphilus Eu» sebius ad episcopum Theodôrum.

CAPVT III.

De fœdere inter Gabios & Romanos, quòd in corio bouis instar clypei exaratum fuerit, & unde clypeis nomen, & quid item clypeare uerbum designet.

FActa est mentio in ueterum scriptis, de eo fœdere quod inter Gabios & Romanos actum est, Tarquinio Romanū imperiū regēte. Sed illud in primis notandum, quod in corio quidem bubulo eius capita & conditionē exararūt priscis litteris, ut refert Dionysius. Cunq; instar clypei foret, in templo Iouis locarunt. Qua in re Pompeius Sextus Dionysio accedit, ut in eius cō mentarijs probatur, quos à Verrio Flacco collegit, etsi iuramentū Dionysius uocat, in quo sanciendo eximiū bouē im» molarūt. Clypeū (inquit Pompeius) ob rotunditatē ueteres » coriū bouis appellarunt, in quo Romanorū fœdus cum Ga» bijs foret descriptum. Subit aūt ex his clypei formā fuisse ꝑpè rotundam, unde & clypeodes gemma apud priscos nobilis, etsi de forma quidem dissentiunt. Dictum uerò à cluendo clypeum, multis uideo persuasum, quod apud ueteres

Clypeodes.

pugnare

pugnare significat. Alij à cælatura ipsa affirmant, id est, ἀπὸ τ̃ γλύφειν, quòd in clypeo imagines forent. C. certè Plinius, uir in bonis disciplinis acri iudicio, ab ipsis imagnibus dictum refert, qualibus in Troiano bello pugnatum sit: non autem à cluendo, ut peruersa grãmaticorum subtilitas uoluit. A clypeis uerò deductũ est uerbum clypeare, pro eo quod est clypeo se protegere: ut apud poëtam Pacuuium lectum est, de quo & Varro Terentius ad Marc. Ciceronem rettulit: Pacuuianum esse uerbum clypeare, qua figura & à cinna dictum est galeare, ita enim Pacuuius in fabula quæ inscribitũ Hermio:

Chlamide contorta astu clypeat brachium

Quod ipsum etiam Nonius obseruauit, etsi apud hunc parũ integra uerborum fides seruetur.

CAPVT IIII.

De uiribus & ægritudine amoris, ac de eius remedijs copiosè relatum ex Arabum commentarijs.

QVi de morbis hominũ scribunt, eorumq; remedijs, inter alia morborũ genera, amoris etiam tabem atq; ægritudinem referũt, sicuti Græcorũ ferè, atq; Arabũ cõmentarij testantur. Nam in his multò maior atq; copiosior eius disciplinæ cognitio reperiť. Quod equidẽ satis ꝓbaui, cũ ea nuꝑ legerẽ quæ de morbo ipsius amoris, ac de remedijs apud Arabes tradita sunt. Ad hanc enim prope sentẽtiam, de amoris morbo edisserunt. Nihil est aliud amoris ægritudo, quã nimius animi affectus atræ bili affinis atq; consimilis, qui mentem assiduè agitans perurit, ex imagine et forma alicuius pulchritudinis quæ oculis et animo amãtis insidens incumbit. Is aũt magis subinde inardescit, insiti desiderij fomẽtis accẽsus, donec uotũ conseq; ualeat. Huius uerò morbi hęc signa, sicubi

profunditas

profunditas oculorum adſit, & immodica ſiccitas. Deſunt ẽm lacrymæ, niſi fortè ſuperuenerit fletus. Iã & palpebræ ipſę motu penè aſſiduo ueluti couniuentes ſubſultant, ſic, ut aliquando geſtire & ſubridere eiuſdãm uultus appareat, ceu illud ipſum, quod animo agitat libens aſpicere uel audire uideatur. Eſt & eius ſpiritus uelut interſectus & ſubſultans uarieq; aut depreſſus, aut elatior. Quod ipſum pro animi æſtuãtis fortuna & conditione cõtingit: ſiquidem affectus ille miris modis permutatur, ut qui lætitiã, fletum, hilaritatem, triſtitiam, ſpem, metum, audaciam pauorem præſeferat, nec in aliquo poſſit conſiſtere, tum id maximè temporis, quo de amore, eiusq; uiribus diſſerentem audiat, laboresq; & inſidiæ iniuriæ, incommoda, atq; repudia referantur. Membra uerò ipſius admodum areſcunt, mirisq; modis impallent. Nam & oculi altius reſident, & palpebræ nimĳs uigilĳs ac fletu tabidæ obliueſcunt. Venæ autem & arteriæ ipſius nullum ferè ordinen ſeruantes, ſusq; deq; ſe habent. Illarũ enim pulſus maximè permutatur, ut ea ratione, mentis diuerſitas atque æſtus abunde intelligatur. Magis ægritudo apparet, ſicuti de re amata mentio incidat: aut hoc ipſum repentè oculis amãtis occurrat. Quo fit, ut cognoſci etiam poſſit, quòd ametur: etſi callidè diſſimuletur, aut obſtinatè pernegetur. Ita enim facilè deprehenditur, necubi medicorum ſolertia deſiderari poſſit. Primò igitur complura nomina proferat medicus, eaq; ſubinde repetendo, ægroti pulſum obſeruet. Qui ubi amatæ rei nomen æditum eſt, mirificè immutatur, quòd interſectus ac ſubſiliens eſt. Dein etiam ſimilia quædam diſſimulanter medicus repetat, ingeniũq; & mores eius, quæ amãtis effectũ excitãt, ad memoriã reuocet, ac tũ ex ipſis uenarũ pulſibus ſatis pernoſcet, & uim, & cauſam ægritudinis. Quibus diligẽter conſideratis, uidendũ erit: ſiqua ratiõe cõgredi atq; cõiungi poſſint. Id enim potiſſimũ ſæuientis morbi remediũ

cenſeri

censeri debet, quo & animo, & corpore facilius conualescat. Quod si fieri ullo modo id nequit, ut coniugant̃, alia quoq; remedia excogitãda sunt, quibus illa tabes, & animi affectus tollatur. Permulta uerò sunt, quæ in Arabum monimentis traduntur, sed nullum certius, aut præsentius, quàm in aliam grauiorẽ curam, magisq; anxiam distrahi, quousq; insidens illa mentis cogitatio & feruor intepescat, aut etiam in multis passim, uarijsq; congressibus ueneri incumbere: quod & T. Lucretius apud nos præcipit his uersibus:

Sed fugitare decet simulachra & pabula amoris
Absterrere sibi, atq; aliò conuertere mentem.
Et iacere humorem, collectum in corpora quæq;
Nec retinere semel conceptum unius amore
Et seruare sibi curam, certumq; dolorem.
Vlcus enim uiuescit, & inueterascit alendo
Inq; dies gliscit furor, atq; ærumna grauescit
Si non prima nouis conturbes uulnera plagis
Volgiuagáq; uagus uenere ante recentia cures
Vt aliò possis animi traducere motus.
Nec ueneris fructu caret is, qui uitat amorem
Sed potius quæ sunt sine pœna commoda sumit.

CAPVT V.

M. Varronis oraculum de Romano imperio: quod ex augurio duodecim uulturum per mille ducentos annos futurum esset.

Copiosè in epistolicis nostris, de ueterum auspicijs, ac portentis scripsimus, nunc aũt minimè indignum existimaui, eam partem repetere, in qua de urbe ipsa, eiusq; imperio Romani augures præiudicium fecerint: quãdiu uidelicet tam excelsa reipublicæ dignitas seruanda est.

Augusto augurio postquàm inclita condita Roma est.

Ii Scripsit

Scripsit enim Varro Terentius in libris antiquitatũ, fuisse Romæ Vectium in augurandi disciplina nobilẽ, eumq; affirmasse futurum Rom. imperij terminũ post M. & CC. annos, si modò (inquit) uerum foret, quod in historijs, annalibusq; Romanis tradatur de XII uulturibus, quas poëta Ennius corpora sancta appellat. Sic autem Varro: Si uerũ est quod de Romuli augurio traditum, in condenda urbe, deq; XII uulturibus, ad M. & CC. annos Romanus populus perueniet, cum CXX annos incolumis præterisset. Qua in re factum est quidem iudicium ex numero alitum, ut singulæ uultures centenos annos protenderent. Censorinus uerò in perquirendis ueterum monimentis uir diligens, & qui M. annos ab urbe cõdita uixit, minimè ad suum iudiciũ pertinere asseruit, hoc ipsum dijudicare, ne in re parũ comperta, minus prudẽter posteritati faceret imposturã. Quod his ferè hominibus accidit, qui maiore studio, quàm consilio fortunæ aleam pensant, temporumq; uarietatem cõsiderant. Cæterum tali sententiæ Vectij uidetur annorum numerus conuenire, siquidem CC annis post authorem Censorinum adiectis, imperãtibus cæsaribus Constantijs, Roma illa dignitas consumpta est, quæ Italiæ fineis egressa, Bizantium urbem se recepit. Nam ingruentibus in Italiã Vnnis, Vandalisq; & Gothis, tum maximè Rom. imperiũ cladibus multis affectum est atq; deletum. Quod autem duodecim uultures auspicij felicitatem Romulo prænotassent, cum historiæ multorum testantur, tum Q. Ennius in annalibus. Qui Romulum (inquit) ipsum in Auentino monte secessisse, ad auspiciũ capiẽdum de urbe cõdenda, nomine imponẽdo, itaq; studijs summis de hoc inter eos peractũ refert:

Certabant urbem Romám ne, Remám ne uocarent:
Omnibus cura uiris, uter esset induperator,

C An

CAPVT VI.

Qui fuerint apud ueteres Adamiani, & Nyctages hæretici, ac de Lychnobijs etiam hominibus, & Horatij locus expositus tum de his, qui Himerobaptistæ dicerentur.

IN Christiana philosophia cum uariæ primò ac multiplices authorũ de ipsa religione forent opiniones, permulti quidem extiterunt, qui à Christianis hæretici sunt appellati, quoniã uidelicet ab optimo religionis cultu, & ueritatis ratiõe, detorsissent. Hi enim (ceu pessimum uirus sensim per arterias illapsum in præcordia) mox nõ minore impetu, quàm damno sæuiebant. Inter cætera uerò quorũdam præcepta atq; disciplinas, nobiles aliquãdo fuerunt illorum factiones, qui Adamiani, atq; Nyctages appellati sunt: de quibus cum in ueterum commentarijs mentio sit, eorum ridiculam, & perinde insanam superstitionem libitum est paucis referre. Nam Adamiani ob id nomẽ hoc acceperũt, quoniã exemplo Adam, nudi, ac sine ullis uestibus degerent. Eoq; modo cum fœminis uersari, atq; etiam orare consueuerũt, asserentes illud ipsum in uita melius extimãdum, quod ad naturam magis accederet, cum in ea re, nullam prorsus modestiæ, aut uerecundiæ rationem haberent, quæ mortaliũ uitam (ut inquit Plato) pari iure instruit, atq; exornat. Nyctages uerò, quoniam uniuersam noctem somno, & quieti concederẽt, neq; ipso noctis tempore uigilandum esse putarent, naturæ Genium uiolari, atq; corrumpi opinantes. Qui autem noctes euigilant, dies integros dormiũt. A Pedone Albinouano Græca uoce λυχνόβιοι, ab Anneo Seneca lucifugæ appellati sunt, ex quo illud Horatij ad Mecœnatem:

Huic parco paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis, noctes uigilabat ad ipsum

» *Manc diem totum stertebat, nil fuit unquam*
» *Sic impar sibi.*

Quo loco ad istos certè Lychnobios poëta Horatius respexit, cuiusmodi à ueteribus quidam imperatores notantur, qui peruerso naturæ ordine, noctes totas peruigilarent. Sed & Butas Acilius, atq; Spu. Pausa (ut apud eundem Anneũ est) inter lucifugas reponuntur. Vnde elegans dictum Tib. imperatoris de Acilio Buta celebratur. Nam cum patrimonium ingens consumpsisset, & paupertatẽ suam apud impe peratorem fateretur; Serò inquit Tiberius ô Buta experrectus es. Hi enim homines (ut refert Seneca) qui se tenebris dicarunt, uelut antipodes sunt, quibus cõtraria quidem nõ regio, sed uita, qui Solem nunquam orientem, aut occidentem aspiciunt. Sed enim defunctorum loco habendi sunt, neq; à funere absunt, qui ad faces, atq; cæreos uiuunt, quorum uidelicet contrarius usus atq; præposterus, Varo equiti Rom. occasionem perelegantis dicterij præbuit. Himerobaptistæ autem apud Iudæos hi uocati sunt hæretici, qui quottidie se ipsos, ac sua etiam uestimenta abluere consueuerũt. Verùm de re hac, secreto opere complura attulimus.

CAPVT VIII.

Quibus rationibus Agesilaus princeps, & Plotinus philosophus, suas imagines effingi noluerunt, ac de Alexandro item Macedone nonnihil.

SCriptum est in ueterũ historijs de Agesilao Lacedæmonũ principe, quòd is quidem perpetuo edicto cauit, ne quis eius imaginem ullo modo exprimeret, quòd existimaret à nullo prorsus opifice, singularem eius formã posse absolui. Alexander autem Macedo (qui fortunæ aleam pro uoto rexit) imperasse omnibus tradit̃, ne illius imago à pluribus effingeret̃, q̃ ab Apelle

Apelle, Pyrgotele, & Polycleto, q in sua quisq; arte quàm absolutissimi forent, ne tanti regis effigies (ut inquit Apuleius) à multis passim artificibus contaminaretur. Itaq; tantũ permisit, ut eam Polycletus ære duceret, Apelles coloribus deliniaret, Pyrgoteles cælamine exculperet, quod & C. Plinius & alij complures referũt. Vnde illud Horatij Flacci ad Augustum Octauianum de rege Alexandro:

Edicto cauit ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius, Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri uultum simulantia.

In quo tamen Lysippũ Horatius pro Polycleto adiecit. Plotinus aũt philosophus, cum eius imaginẽ quidã cuperet à pictoribus pfici, acerrimè restitit, minimè passus (ut dicebat) effigiẽ corporis exprimi, animũ nõ uideri. Amelius certè (qui & Gentilianus est dictus) nulla ratione ab eo id potuit exorare, quamq; Plotino ipsi studiorũ & beniuolentiæ causa maximè insedisset, ut qui annos supra xx familiariter cũ illo uersatus foret, quod & Porphyrius testatur. Primus autem Asinius Pollio apud Roma. in bibliotheca ipsa, imagines collocauit, cum eam dedicaret, & ingenia hominum (ut est author Plinius) rempublicam fecit. *Amelius.*

CAPVT VIII.

Qui abecedarij, syllabarij, ac nominarij sint apud Hieronymũ, ac de abecedario ex uerbis Hieronymi & Augustini.

DE Hieronymi doctrina & ingenio, sæpe aliás diximus, in tanto enim uiro non minus laudari debet uitæ, morumq; integritas, quàm ueterum omnium disciplinarum egregia eruditio. Nam & idem uoces aliquot apud Latinos tam feliciter adinuenit, quàm aperte & commodè cõposuit: sicuti hæc sunt, quibus discentium profectus in ipsa litteratura, seu litteratione de-

ſignatur Abecedarij, ſyllabarij, & nominarij, ita eos appellat, qui per ſuos diſciplinæ gradus promoueant. Abecedarios qui litterarum ſeriem atq; ordinem proſequantur. Syllabarios uerò, qui ſyllabas ipſas colligere, & ſyllabatim legere incipiant. Nominarios eiuſmodi homines, qui integra nomina proferant: ſiquidem ita diſcentium claſſes à ueteribus inſtitui conſueuerunt, quod etiamnum in litterarijs ludis apparet. Sed hoc totũ perquàmeleganti deſcriptione ab Hieronymo traditum eſt, in cõmentario Moſaycę philoſophię, quo Adamantium Origenem interpretatur: Dabimus (inquit) in noſtra etiam lingua ſimilitudinem, qua conſequentiæ huius ratio pateſcat. In litterario ludo, ubi pueri prima elementa ſuſcipiunt, abecedarij dicuntur quidam, alij ſyllabarij, alij nominarij, alij iam calculatores appellãtur. Et cum audierimus hęc nomina, ex ipſis qui ſint in pueris profectus agnoſcimus. Similiter & in liberalibus ſtudijs, cum aut locum recitare, aut allocutionem, uel laudem, aliasq; per ordinem materias audierimus, ex materiæ nomine profectum adoleſcentis aduertimus. Hactenus Hieronymus. Sed Auguſtinus item abecedarium uocat, ordinem illum litterarũ, quem pueruli condiſcunt, quod & Fab. itidem Fulgentius in mythologicis ſequitur. Ordinem autem hũc litterarum, ſyllabarum, & nominum, diligenter ac doctè Mallius expreſſit his uerſibus:

Vt rudibus pueris monſtratur littera primùm
Per faciem, nomenq; ſuum componitur uſus,
Tunc coniuncta ſuis, formatur ſyllaba nodis:
Hinc uerbis ſtructura uenit, per uerba ligandi
Tunc rerum uires atq; artis traditur uſus.
Perq; pedes proprios naſcentia carmina ſurgunt
Singulaq; in ſumma prodeſt didiciſſe priora.

CAPVT

CAPVT IX.

De Romanis uatibus antiquißimis, eorumq; hymnis & canticis, tum qui dicerentur Mineruij, Ianales, & Iunonij uersus.

PRimos fuisse apud Rom. populũ uates Publiũ, Galenũ, Martiũ, & Liuium Andronicũ, ueterũ cõmentarij tradunt. Hi cũ eiusmodi uaticinia ac uersus effuderũt (ut est author Cicero) quos Fauni, uatesq; canebant. Sed enim illorũ carmen ferè, aut ad laudem deorũ referebatur, aut ad ciuitatis lustrationem & prodigia expiãda. Liuius aũt Andronicus eos uersus cõposuit, qui à ter nouenis uirginibus per urbem celebrati sunt, in Iunonem reginam, data resti per manus, ut copiosè relatũ est à Liuio, in rebus gestis Romani populi, qui carmẽ illud ueluti abhorrens, & inconditũ prætereundum putauit. Sed & mox P. Licinius tegula ad expianda prodigia, carmen itidẽ consimile effecit, idq; ex responso decemuirali tradit̃ absolutum. Zosimus quoq; diligenter obseruauit, quibus hymnis & pæanis in templo palatini Apollinis Romanus populus uteretur, tum quo ritu ter nouẽ pueri nobiles patrimi & matrimi cũ totidem uirginibus illos decantarẽt. Nec illud omittendum Iunonios quidem uersus, Mineruiosq;, & Ianaleis propterea dictos à priscis, quod eorũ numini ac maiestati dicarent̃, de quibus Var. Terentius, alijq; authores mentionẽ faciunt.

CAPVT X.

De M. Antonio, qui leonibus ad currum iunctis uehi consueuit ac de Heliogabali portentoso ingenio, qui leones, tygresq; & mulieres ad currum iunxerit.

MAr. Antonius primus (ut inquit Plinius) iugatos leones ad currum iunxit ciuili bello post pugnam Pharsalicã, & ab illis uectus est cum Mima citharœda. De Antonio aũt Heliogabalo,

qui

qui orbis terrarum (ita dijs placuit) imperator fuit, sic à Lampridio scriptũ est. Quaternos (inquit) canes ad currũ iunxit, eoq; modo uectatus est. Idem quoq; iunctis quatuor ceruis, in publicum processit: sed & leones coniunxit Cybelem se appellans. Iunxit & tygres, Liberum patrem se uocans. Habuit gemmata uehicula & aurata, atq; ut insaniam libidini adderet, iunxit etiã quaternas mulieres, nudusq; à nudis peruectus est. Firmo imper. qui robustissimus est habitus, & illud ab Aurelio liberto scriptũ est, eum fuisse uectum ingentibus struthionibus, adeò ut magis uolare, quàm gestari uideretur. Quæ res à Vopisco etiam refertur.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSSEPTIMVS.

CAPVT I.

Quot apud ueteres idiomata celebrarentur, ac de illorum inuentoribus: tũ perelegantes senarij appositi: & de Gordiani imperatoris sepulchro.

QVoniam sæpe in quæstionem uenit, quot apud ueteres idiomatũ genera fuerint, quæq; maxime celebrata putaui non indignum fore, si senariolos quosdam de septem linguis subijciam, quos equidem in peruetusto codice legi ex bibliotheca septimana. In eo eñ libro multiplex linguarum uarietas demõstratur: tum quòd septem litterarũ genera præcellant: ut Hebraicæ, Atticæ, Latinæ, Syriæ, Caldeæ, Aegyptiacæ, ac Geticæ. Sed audiamus ueteres uersiculos, ne impendiò longius euagemur.

Moyses primus Hebraicas exarauit litteras.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas

Quas

Quas Latini scriptitamus, ædidit Nicostrata.
Abraham Syras, & idem repperit Caldaicas.
Isis arte non minore protulit Aegyptias.
Gulfila prompsit Getarum quas uidemus ultimas.

Notum uerò & illud quod Augusti Gordiani sepulchrum apud circeum castrum titulum diu seruarit, uarijs linguis decoratum: litteris quidem & Græcis & Latinis, & Persicis & Iudaicis & Aegyptiacis. Epitaphiũ autem id est: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTTORVM, VICTORI SARMATARVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPI. De qua re alibi commodius dictum est.

CAPVT II.

De Maximini imperatoris sæuitia, & uersiculis contra eum uulgò prolatis.

Diocletiani imperatoris dictum celebre est: Nihil propè in tota uita esse difficilius, quàm imperatorẽ bene imperare. Quod ab eo tamen dictũ creditũ antè quàm factus esset imperator. Et sanè ex annalibus antiquorum, facillimè quiuis intelligit, quã pauci omnino fuerint, ex tanto principum numero, qui optimè imperiũ administrarint. Siue enim licentia & libido, siue rerum omnium copia eorum animos immutaret, mirum certè, quã breui ad scelestissima quæq; proruerent: quod ipsum ex Claudijs, Vitellijs, Caligulis & Neronibus apertissimè constat. Nam quid ego de Heliogabalis nunc & Maximinis atq; Cõmodis dicam, quorũ scelera, ac monstrosa prodigia, in ipsius naturæ conuitium excreuerunt? Sed libitum mihi est uersus aliquot contra imperatoris Maximini senioris apponere. Is enim tam feri ingenij, tamq; immanis fuit, ut illũ Cyclopem & alibi Busiridem, Typhonẽ, alij, aut Gigem appellitarent. Versus hi sunt, quibus Thracensi sæuitiæ illusum est:

Et qui ab uno non poteſt occidi, à multis occiditur.
Elephas quidem grandis eſt, & occiditur.
Leo fortis eſt, & tamen occiditur.
Tygris acerrimus eſt, & occiditur.
Caue multos, ſi ſingulos non times.

Id autem carmen ex Græco uerſum, ob eam præcipuè cauſam appoſui, ut ſi quando in Græcum incidamus, & illud æquè adijciatur. Habes hoc apud Iulium quoq; Capitolinum ad imperatorem Conſtantinum.

CAPVT III.

Horatij carmen expoſitum de Cyclope in ſcena ſaltante, & de Cyclopeis ludis, ex ueterum authoritate, ac Lucilij uerſus de Polyphemo.

Cyclopea.

NOn defuerunt apud Græcos, qui de ludis, & eorum uarietate ꝑmulta ſcriberent, ſicuti ex noſtris Anneus Seneca, & Suetonius Tranquillus. Inter cæteras autẽ uoluptates ſcenicas, celebrari uideo Cyclopea: ſic enim uocarunt, cum ipſum Cyclopem in ſcena ſaltantẽ proferrent, habitu, & ornamentis, quibus Polyphemus apud ipſos maximè poëtas decoratur. Quod ego duxi obſeruandum, ut apud Flaccum Horatiũ locum interpretemur, paulò indiligẽtius ab alijs expoſitum. Itaq; ſic alluſit, cũ de Sarmento ſcurra, & Meſſio Oſco, eorumq; litibus diſſerit, ac Meſſium ore fœdo, & facie turpi ſimilemq; laruæ reddit:

Campanum (inquit) in morbum, in faciem permulta iocatus
Paſtorem ſaltaret uti Cyclopa rogabat,
Nil illi larua, aut tragicis opus eſſe cothurnis.

Quo loco ſaltare Cyclopa nihil puto aliud ab Horatio intelligi, quàm & fronte, & habitu talem fuiſſe Meſſium, ut Polyphemũ in ſcena ſaltantẽ poſſet exprimere, ac riſum de ſe ſpectantibus facilè commouere. Sed eorum nomina referam,

ram, qui hoc in scena spectaculum exhibuerũt. Carinus quidem imperator (ut Flauius Vopiscus in tertio ad Bassum libro tradit) ludos fecit apparatissimos, ac mimos undiq; aduocauit. Exhibuit etiam ludum sarmaticum, quo dulcius nihil est. Exhibuit & Cyclopem adornatum. Trebellius item Pollio (cum Galienus imper. decennia uarijs ludis celebraret) Cyclopem (inquit) etiam luserunt omnes arenarij, ita ut miranda quædam & stupenda monstrarent. Lucilius aũt poëta (qui primus condidit stili nasum) Homerica imitatione ita in satyris de Polyphemo iocatus est:

Multa hominum portenta in Homero uersificata
Monstra putant, quorum imprimis Polyphemus ducentos
Cyclops longus pedes, huic porrò maius bacillum
Malus maximus sit quàm in naui, & corbita in ulla.

CAPVT IIII.

Quo habitu ac figura stilus esset apud ueteres, ac de parte eius deletili, & quid item sit stilum uertere, ex Augustino, Hieronymo & alijs.

IN libro sermonũ primo sic apud Horatium legitur, quo loco poëtæ Lucilij carmen, ut minus cultum & incompositum reprehenditur:

Sæpe stilum uertas, iterum, quæ digna legi sunt
Scripturus, neq; te ut miretur turba labores
Contentus paucis lectoribus.

Id ego solitus sum ad hunc ferè modum interpretari: Vertere ut stilum quis dicatur, cum scripta ipsa inducuntur ac delentur: quoniam qua parte aculeatus is esset, atq; subulatus, ea potissimùm exararent. Qua uerò parte latiuscula acies foret, hac delere aliquid (sicubi usus peteret) consuerunt. Tales autem stilos etiamnum graphiarij nostri habent. Sed quoniã priores parteis agit scriptio, quàm litura, propterea cum delebant, hoc est, latiorem, ac deletilem stili partem conuer-

conuertebant, uertiſſe ſtilum dicebantur. Quod etiam à diuo Hieronymo notatum eſt, qui meliorem ſtili partem nominat, quæ peiora de authoribus expungat, ſicuti & Ruffinus in eundem Hieronymum recenſet: Stultus ego (inquit) qui me putarim hoc abſq; philoſophis ſcire non poſſe, qui meliorẽ ſtili partem elegeram eam, quæ deleret, quàm quæ ſcriberet. Fruſtra Alexandri commẽtarios uerti, & Porphyrij Iſagôgen expendi. Sed hoc idem ex uerbis Auguſtini multò copioſius elicitur, quæ ſunt in libro de quantitate animæ, quo loco rem minimam, ſed admirabilem tamen, tam preſsè, tam ſignificanter deſcripſit homo ille, non ſanctitate minus, quàm doctrina ſummus, ut ob id etiam indicaſſe mihi uideatur, quantum in Romana eloquentia potuiſſet, niſi nimis interdum ad audientium aureis & menſuram ſubmiſiſſet. Sed aſcribam uerba ipſa Auguſtini, idq; paulò prolixius, quoniam cęteris quidem credo uſu euenturum, quod & mihi accidit, ut cum uoluptate mirifica perlegãtur: Ab hoc (inquit) me reuocat, quod hiſce hauſi oculis penè ſerius, quàm credi poteſt, ſed certè non ſerius quàm deberet. Cum enim nuper in agro eſſemus Liguriæ, noſtri illi adoleſcentes (qui tunc mecum erant ſtudiorum ſuorum gratia) animaduerterunt humi iacentes, in opaco loco reptantem beſtiolã multipedem, longum dico quendam uermiculum, uulgò notus eſt. Hoc tamẽ quod dicam, nunquam in eo expertus eram. Verſo namq; ſtilo (quem fortè habebat unus illorum) animal medium percuſſit. Tum ambæ partes corporis ab illo uulnere in contraria diſceſſerunt, tanta pedum celeritate, ac nihilo imbecilliore niſu, quàm ſi duo huiuſcemodi animalia forẽt. Quo miraculo exterriti, cauſæq; curioſi, ad nos ubi ſimul ego & Alipius conſidebamus, alacriter uiuentia fruſtra illa detulerunt. Neq; nos parum commoti, ea currere in tabula quáqua uerſum poterant cernebamus. Atq; unũ ipſo

rum

rum ſtilo tactum contorquebat ſeſe ad doloris locum, nihil ſentiẽte alio, ac ſuos alibi motus pagente. Quid plura? Tentauimus quatenus id ualeret, atq; uermiculum, imò iam uermiculos in multas parteis cõcidimus. Ita omnes mouebantur, ut niſi à nobis, illud factum eſſet, & comparerent uulnera recentia, totidem illos ſeparatim natos, ac ſibi quemq; uixiſſe crederemus. Hæc Auguſtinus. Vides autẽ uerſo ſtilo diſſectum fuiſſe animal, hoc eſt, parte eius deletili, qua ſcriptorũ quoq; emendatio perficitur. Hinc illud Fabij ad Marcellum: Stilum ipſum non minus agere cum delet. Qua in re uel Ange. Politiani manibus habenda eſt gratia, à quo ſimilia his aliquando audiuimus.

CAPVT V.

Quæ ſint ſerperaſtra in geniculis puerorum alligata, & Ariſtotelis uerba in Politicis, ex Varronis ſententia expoſita.

SCribit Ariſtoteles copioſè in politicis, qua ratione proſpiciendum ſit his hominibus, qui in tenera adhuc ætate uerſentur, quibusq; cibis maximè nutriendi, quo magis coaleſcere poſſint, eorumq; uireis reddi auctiores, atq; ſolidiores. Tum explicat etiam adhibendam diligentiam, ut ambulare infantes doceantur: exemplo uidelicet quorundam populorum, ne membra (ut idem inquit Ariſtoteles) in tenera ætate deprauata ac diſtorta reddantur. Itaq; inſtrumentis ac machinis quibuſdã utuntur, quo puerorũ corpus & ualidius & rectius ſeruet. Quod ego ob id putaui referẽdum, quoniam M. Varro Latina uoce ſerperaſtra appellat ea inſtrumenta, quibus adhuc infantes anniculi ad greſſum ſubriguntur, & ambulando facilius pgunt: ne in torta crura ſint, uel inæquali gradu inambulent. Nam genu alligare illa Romani conſueuerunt, ne uaciæ (ut inquit Varro) aut compernes fierent. Verba eius

hæc sunt in libris de Latina lingua ad M. Ciceronem: Siquis in consuetudine ambulandi factus sit uacia, aut compernis, si eum corrigi non concedat, non sequitur, ut stultum faciant, qui pueris in geniculis alligāt serperastra, ut eorum deprauata non corrigant crura, cum deculpandus non sit medicus, qui è longinqua mala consuetudine ægrum in meliorem traduxit. M. quoq; Cice. cum de suis cohortibus agit, in epistola ad Pomponium ludēs, serperastra suæ cohortis nominat, nisi fortè nomen hoc foret cohortis, ut legio, quæ alauda, & quæ rapax dicerentur. De serperastris (inquit) cohortis meæ, non est quod doleas: ipsi enim se collegerūt, admiratione uitæ integritatis meæ. Sed hoc ex Cicerone considerandum melius est. Dicta sunt autem serperastra (ut puto) ab inserpendo, quoniam infantes ipsi reptare potius & inserpere, quàm ambulare primum uidentur. Qua figura & seliquastrū dicimus, quod à sedendo M. Varro paulò incommodius detorquet.

deculpādus

Sèliquāstrum.

CAPVT VI.

Quid sit propriè lychnuchos, & emendata uox in Suetonij historia, tum Lucretij poëtæ carmen additum.

De prauata uox est in C. Suetonij codicibus, quā facilè agnoscant hi omnes, qui & Græcè litteraturæ haud imperiti omnino sunt, & uetustatis nō incuriosi. Nam uerbū quod est lychnuchos tam exemplum est è uita Iulij cęsaris, quàm è Flauij Domitiani, proq; eo lychnos inerudite, ac perperam subscripserūt, cum codices ferè omnes uetustiores lychnuchos retineant. Qua in re non minus antiquitati cōcedendum putamus, quàm authoritati. Ad hunc igitur modum Tranquillus C. inquit cæsarem dictatorem Capitolium ascendisse, ad lumina elephantis dextra ac sinistra lychnuchos gestantibus. Et in Domitiano

mitiano item: Venationes (inquit) & gladiatores noctibus ad lychnouchos exhibuit. Ita em̃ ueteres & ꝓbati codices in Vaticana etiam bibliotheca habẽt. Neq; est aliud lychnuchos, quam laterna, quæ Græcè φανός aut λύχνη, etsi facem uel lucem quidam interpretantur. De quibus permulta sunt in Suidæ collectaneis, sed & Pollux ad Cõmodum, & Athenæus in dipnosophistis meminit, tum multos ad id authores aduocat, ut Alexim & Aristophanem ueteres poëtas, apud quos pro laterna uideatur lychnuchus accipiendus. Et Alexis quidẽ perlepidè sic iocatus est de lychnucho in fabulis:

Qui primus excogitauit, ut noctu cum lychnucho deambularet:
Is profectò amator aliquis digitorum fuit.

Dictum uerò id uerbũ eadem figura, qua ceruchon, septruchon, ophiuchon, & alia eiusdẽ generis. Sed & poëta Lucretius nihil aliud nobis insinuat, quàm istos lychnuchos, qui in ædibus nobiliorum uiserentur, unde lumen ad nocturna conuiuia suppeditari posset:

Si non aurea sunt (inquit) *iuuenum simulacra per ædes*
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris
Lumina nocturnis epulis, ut suppeditentur.
Nec domus argento fulgens, auroq; renidet:
Nec citharis reboant laqueata, aurataq; templa.

Nam & C. Plinius lychnuchos pensileis, nominat, ubi lychnos falsò legebatur, quod Hermolaus fatetur. Ex quo etiã num Romæ lapis hoc titulo insculptus: PANTHEI CVM SVIS PARERGEIS: ET CVPIDINES DVO CVM SVIS LYCHNVCHEIS. Locum uerò Suetonij, & Politianus agnouit, uir et ingenio acri, & lectione multiplici excellens. De xylolychnio autem & obeliscolychnio aliàs dictum à nobis est.

CAPVT VII.

Quid in ueterum numis sit A.A.A.F.F. ac de tribunitia potestate ad numos signandos, tum locus ex decemuiralibus tabulis.

IN ueterum numis litteras quandoque eiusmodi cõperias, uix ut sensum satis possis colligere ex illis: qualis hæc inscriptio alicubi inuenitur, quæ ad imperij Romani amplitudinem atque dignitatem pertinet A.A.A.F.F. In his autem litteris (nisi fortè decipior) id significatur: ære, argento, auro, flando, feriũdo, quod in quorundam commẽtarijs etiam deprehenditur, in quibus de potestate ac uiribus notarũ agitur: quẽ ego librũ haud equidem Probo Valerio ascribendũ existimo, qui de notis Cæsarianis præter alia multa commentarium fecit, quod à Gellio in Atticis refertur. Libuit hãc rem, ob eam præcipuè rationẽ adnotare, quoniam istiusmodi inscriptio aliter ferè à multis exponitur. Illud aũt diu seruatũ est à senatu populoque Romano, ut argentum deuictis gentibus duntaxat imperarent, quod & Plinius Nouocomensis testatur. Signandi uerò numi potestas ad ipsos tribunos relata est, sicuti & leges decemuirales probant: in quibus uerba ipsa ita se habent, ne quis maiorem in hoc diligentiam desideret:

Tribuni sunto, domi pecuniam publicam custodiunto:
Vincula sontium seruanto, capitalia uindicanto:
Aes, argentum, aurúmue publicè signanto.

Quod ipsum à M. Tul. & C. Plinio in metallicis approbatũ.

Notato

c. h.

CAPVT VIII.

Qui sint apud iureconsultos directarij & dirigere: ac restituta in pandectis uerior lectio, tum quid apud Græcos tichobates intelligatur.

DIrectarij qui sint apud iurecõsultos, ipsi nobis digestorum libri indicant. Nam & in Vlpiani uerbis positũ id est, quo loco de saccularijs & directarijs mentio habetur, quanquã in uulgatis codicibus

dicibus, p directarijs detrectarios ferè inuenias. Quin & hoc idem docet alibi Vlpianus, etsi falsò dietarij scriptũ est. Quē locũ uiri paulò diligentiores non improbabunt, quando & Pandectarũ libri ipsi antiquissimi, qui Florētiæ in Marciana bibliotheca, huic sententiæ adstipulant. Verba aũt Pauli hęc sunt: Cũ de criminibus extra ordinarijs agitur, saccularij, qui uetitas arteis exerçentes, in sacculos partem subducunt, partem subtrahunt. Item qui directarij appellãtur, hoc est, hi homines, qui in aliena se cœnacula direxerint, furandi animo, plusquam fures puniēdi sunt. Vtrobiq; autem ridiculus est Accursius, nisi ueniam dare homini malis, quoniam rudi sæculo, ac prorsus illiterato natus est. Sed retineri tamē eius nugas, & hac ętate à nostris iurecõsultis defendi, qua litteræ oēs aç honestiores disciplinæ, permultùm incrementi acceperũt, id ego uix ferendum existimo, ab his præsertim, qui bonarũ litterarũ, sacris initiati, & exculti sunt. Sed hoc ipsum dijs iuuantibus cõmodius asseremus. Multa enim in iure ciuili accepta perperàm, & ineptè exposita, sentētias persæpe afferũt uiolentas & falsas, quas defendere nemo ipsorũ possit: cum sint adeò nostri leguleі à Romanis studijs & melioribus disciplinis abhorrentes. Qui aũt directarios fures istos nominarint, à dirigendo arbitror uocem hanc inflexerũt, quod in alienam domum se dirigere perinde sit, atq; ingredi. Eosdem uerò esse directarios quidam dixerunt, qui τοιχοβάται a Græcis uocantur, apud quos frequens hoc uerbum comperies: tãetsi Flauius etiam Vopiscus hac uoce usus est in libro historiarum tertio ad Bassum. De Charino (inquit) & Numeriano a. a. memorandum id est, quòd ludos populo Romano spectaculis ornatos dederunt. Inter alia enim exhibitus est τοιχοβάτης, qui per parietem urso eluso cucurrit.

CAPVT IX.

De Tertulliani eruditione, ac eius uerba contra Marcionem hæreticum relata, & quo modo Hieronymus ea transtulerit.

Libros aliquot eruditè atq; acriter scripsit Septimius Tertullianus contra Marcionem hæreticum, qui stoicorum disciplinam secutus, bina principia, binosq; deos ponebat : bonum & malum. Sed in his quidem libris Tertullianus eleganter interdum et copiosè leuitatis, inconstantiæ, atq; improbitatis, Marcionẽ accusat: cuiusmodi sunt hæc quæ ob ipsam gratiam oratiõis
" καὶ δύναμιν uolui subscribere: Noster(inqt) Marcio, Scytha de
" terior, Amaxobio instabilior, Messageta inhumanior, Ama
" zonia audatior, nubilo obscurior, hyeme frigidior, Istro fal-
" lacior, Caucaso abruptior. Quem locũ diuus Hieronymus (ut alia multa) secutus est, transmutatis quibusdam uerbis, atq; transpositis, in libro contra Vigilantium, quem per antiphrasim Dormitantium uocat.

CAPVT X.

Mos ueterum de mittenda imperatoris imagine ad urbem, siquando in absentia crearentur, & quod ipsi Iudæi nullas imagines cæsarum recipere uoluerũt.

Relatum in litteris est, quemadmodum Romani imperatores, cum hoc nomẽ, & augustam dignitatem in absentia consequerentur, soliti sunt propriam effigiem ad urbem mittere, quo seipsos senatui, populoq; Romano facilius insinuarent. Hoc ego putaui ob eã causam obseruandũ, quoniã ante Antoninorum imperium, nemini (ut opinor) legitur accidisse. Permulti aũt id effecerunt, subsequentibus annis, qui suam imaginem ad urbem miserũt, quod Ammianus Marcellinus, & Zosimus historiæ Romanæ authores testant̃. nã & Constantij imper. imago recepta in urbe est, et item Galerij. Quin & Maxen-

tius

tius effigiem suam Carthagini destinauit, ut suo nomini atq; authoritati magis conciliaret Cathaginiensem populũ quod à copijs & militibus Galerianis prohibitum fuit, renuentibus dignitatem Maxentij fieri ampliorem, sicut à Zosimo traditum est. Illud autem minimè omittam, quemadmodum C. Cæsar cum Iudæis populis imperasset, ut eius effigiẽ in templo reciperent, nullis rationibus adduci potuerunt, ut hoc perficerent, sed arma potius sumpserunt, quàm ut illud animo Cesaris concederent. Seruatum est enim à Iudæis magna religione, ut nullam prorsus imaginem, aut simulacrum, in templis haberent, sed unum duntaxat deum, mente ipsa concipientes, colere consueuerunt. Quod Aegyptij contemnentes, uarias, ac multiplices animalium formas pro dijs habuerunt. Itaque sic Tacitus Cornelius de Iudæis: Vnum (inquit) numen sola mente intelligunt, prophanos credunt, qui deûm imagines mortalibus materijs in species hominum effingant, solum illud, & æternum, neq; mutabile, neque interiturum. Nulla igitur simulacra suis urbibus, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non cæsaribus honor. Neq; illud quidem ignoratur, morem fuisse Romanis imperatoribus, suas quoq; imagines in templis adorandas apponere quod à Septimio Tertulliano magnis conuitijs accusatur atq; exibilatur.

Maxentij

CAPVT XI.

Qui sint apud Aelium Lampridium bene nasati homines, ac de imperatoris Antonini Heliogabali flagitiosa & infanda libidine.

NOn committam, quo minus apud Aeliũ Lampridiũ exponamus, qui nam sint homines bene nasati in uita Antonini Heliogabali imper. qui bene nasatos homines frequẽter appellare consueuit, cũ mutoniatos beneq; mẽtulatos significabãt: quod equidẽ

propterea censui adnotandum, ut eorum inscitiæ ac ineptijs occurratur, qui bene uasatos improbissimè & legunt & exponunt. Flauius certè Blondus, nasatos homines apud Lampridium pro his inscitissimè accipit, qui admodum dites & opulenti forēt. Nemini aūt non constat, Anthoniū quidem Heliogabalum, in tota uita fuisse tam extremi luxus, ac nefandæ libidinis, ut potius seipsum naturæ portentum, quàm Romanum imperatorem probaret. Inter alia enim uitæ scelera atque flagitia, lenones, meretrices, exoletos ac subactores propè innumeros collegit, illisq; nasatos homines adiecit: hoc est (ut Aelius Lampridius notauit) uiriliores, quoniam illis Heliogabalus ad libidinem & flagitium scelestissimè utebatur. Quo circa sic Lampridius ad Constantinum

Nasati viriliores

„ imperatorem de prodigiosa eius libidine: Quis ferre posset
„ (inquit) principem per cuncta caua corporis libidinem re-
„ cipientem, cum ne beluam quidem talem quisquam ferat?
„ Romæ denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet,
„ qui ei bene nasatos perquirerent, eósque ad aulam perduce-
„ rent, ut eorum conditionibus frui posset. Sed hanc ipsam

emissarij

uocem sæpius apud eundem comperies, facilè ut appareat, quantum hi homines incurrant, qui sunt in legendis pensandisq; authoribus oscitantes atq; segniores. Nam & maioris peculij eosdem uocat, quoniā uiriliores ferè uiderētur: unde & prouerbium uulgo detritū de nasatorū peculio.

Nasatorum peculium.

CAPVT

CAPVT XII.

De Architæ columba uolatili ex mœchanica eius diſciplina, ac de Boëthij philoſophi pari ingenio & doctrina, ad mœchanica quædam miranda efficienda, ex Caſiodôri Varijs.

PErmultùm laudatur in ueterum cōmentarijs Architæ Tarentini eruditio & ingenium. Nam & Plato philoſophus eidem Architæ plurimū conceſſit, cuius merito factum exiſtimatur, uti Plato idem à tyrāno Dionyſio ſeruaretur. In mœchanicis uero magnopere Architas præſtitit, ſic, ut eius quoq; columbam ligneam ponduſculis quibuſdam inſtructam, mirificoq; artificio fabrefactam, uolitaſſe ſcribant, cum alij authores, tum Phauorinus, qui ut egregiè uir doctus eam celebrauit, ſicuti legitur in Atticis cōmentarijs. Id ego cum diligentius conſiderarem, offendi conſimile exemplum de Boëthio philoſopho, quod ab Aurelio Caſſiodôro relatum eſt in Variarū libris. Is enī Caſſiodôrus cum ad eundem Boëthiū ſcriberet ſimulacra eiuſmodi atq; mœchanica opera libramētis adhibitis, ſummoq; ingenio excogitata ab eo & cōfecta affirmat ut aueis deuolantes, & angueis exibilantes. Et hercle tā magno ingenio fuit Boëthius, tanq; multiplici eruditione, ut facilè ad id credendum animū inducā: aſſerēte hoc maxime Diodôro, qui fuiſſe traditur regis Theoderici à ſecretis. Sed apponenda ſunt eius uerba ex Varijs, quo facilius atq; cumulatius hoc totum pnoſcatur: Tibi (inquit) ardua cognoſſe, et miracula monſtrare propoſitū eſt, tuæ artis ingenio, metalla mugiūt, Diomedes in ære grauius buccinatur, æneus anguis inſibilat, aues ſimulatæ ſunt, & quę uocem propriā neſciunt habere, dulcedinē cātilenæ probantur emittere. Parua de illo referimus, cui cælum imitari fas eſt. Hæc in Varijs Caſſiodôrus.

Boëthij à secretis regi Theodorico

CAPVT XIII.

Mirandum & adynaton uideri, quod à Iosepho traditur, de Alexandro Macedone, ut huic perinde ac Mosi mare Pamphilicum patuerit, cum transfretaret cũ exercitu in Persas.

DE Alexandro Macedone, eiusq; maximis & felicissimis gestis, permulta, & uaria apud ueteres scribuntur. Sed quod in Iosephi historia compertum est, id omnino uidetur maximè mirum, penecq; incredendum, cum nemo alter ex antiquis (quod equidem legerim) talia de Alexandro rettulerit. Iosephus uerò (quem Iudæorum uernaculum appellat Tertullianus) cum omnium Iudæorum historiam libris uiginti complexus sit, de Mose, eiusq; uita & gestis eadẽ propemodum refert quæ & in sacra historia habentur, & apud Philemonem magna ex parte repetuntur. Quo autem loco (inquit) cælesti consilio, ac diuina potestate permissum, ut Moses uirga accepta, mare Aegyptium diuiserit, quo Hebræorum copijs atq; militi peruium iter fieret, & expeditio facilior. Tantundem inquit Iosephus de Alexandri Macedonis militibus scriptum fuisse, regem Pamphilico mari imperasse, cũq; uniuerso exercitu trãsfretasse, disiuncto ac diuiso mari, ut inuadens Persiam uictoria potiretur: deuictis atq; subactis populis. Quod equidem considerandum diligentius existimo, ac maturo iudicio expendendum: Siquidem miracula illa Mosis, & insignia facinora, minimè debent Alexandri gestis comparari, ab his præsertim uiris, qui in præsidio Christianæ militiæ à nostris collocentur. Neque mirari admodum oportet, si pro loquacissimo homine, Tacitus Cornelius tantopere à nostris incessitur, quando Iudæos ipsos dixerit superstitioni obnoxios, religioni aduersos, atque ad omnem libidinem proiectissimos: cum & illi sua insignia & admiranda facinora, Græculorũ

Iosephus Iudæorũ uernacul.

culorum commentis atque mendaciis comparent, quorum ingeniosa probitas (ut authores conueniunt) nihil non audet in historia, sic, ut mendaciorum parentes ueteri prouerbio Græci censeantur. Græci mendaces.

CAPVT XIIII.

Aureliani imperatoris epistola ad Zenobiā Palmyrenorū reginā & eius responsum quā alto & generoso animo ad eundem sit redditū.

IEnent me commentaria quædam Græca, in quibus de Amalasiunta, de Zenobia & Mammea agitur, quæ omnes & egregio quidem animo, & consilio non uulgari præstiterūt. Itaque magna uoluptate, sicubi incidit ea adnotamus in his commētariis, quæ memoria digna sunt: quale hoc est de Zenobia Palmyrenorum regina, quæ tam generosi spiritus fuerit, ut Aureliani Augusti imperatoris minas & dignitatem prorsus cōtemneret. Sed apponā utriusque epistolam, ne quid in hac parte possit desiderari: Aurelianus Augustus, imperator Romani orbis & receptor orientis, Zenobiæ Salutē. Sponte facere debuisti, id quod meis litteris nunc iubetur. Deditionem præcipio tibi, impunitate uitæ proposita, ut illic Zenobia cum tuis agas uitam, ubi te, ex senatus amplissimi sententia collocauero: gemmas, argentum, aurum, sericum, equos, camelos, in ærarium Romanum conferas. Palmyrenis ius suum seruabitur. Ad hæc autem ita respōsum est: Zenobia regina orientis, Aureliano Augusto Salutem. Nemo adhuc præter te, quod poscis litteris, petiit, uirtute faciēdum est, quicquid in rebus bellicis gerendum. Deditionem meam petis, quasi nescias Cleopatram reginā perire maluisse, quā in qualibet uiuere dignitate. Nobis Persarum auxilia non desunt, quæ iam speramus. Pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenii Latrones Syrii exercitum tuum Auraliane uicerūt. Quod si

illa

» illa uenerit manus, quæ undiq; sperat, pones profectò super
» cilium, quo mihi nunc deditionẽ quasi omnifariã uictor im-
» peras. Has autem epistolas, qui legere apud authores uelit, is Flauium Vopiscum adeat, in libro ad Bassum primo de imperatorum gestis.

CAPVT XV.

Vnde rerum principia atq; effectus in uita existant: & quomodo Astrologi: Physici, atq; Theologi inter se dissentiunt.

NOrandũ & illud existimo, quod ab Aurelio Augustino scribitur, de his commodis atq; incõmodis, quæ in uita ipsa mortaliũ eueniũt, quo pacto in tam uaria, multiplicíq; rerũ fortuna, pro disciplinarũ decretis, principia atq; effectus habeantur. Astrologi
» (inquit) & hi qui Caldæi uocantur, omneis morbos atq; cala
» mitates sideribus ac cælo ascribũt. Philosophi autem Physici
» & Medici hæc eadem, aliaq; similia ad naturæ uireis & maie
» statem referũt. Theologi uerò, uni deo, eiusq; potestati: quã
» imperare omnibus, & regere omnia meritò existimamus.
Hæc Augustinus. In quo tamen imprudẽtiæ ac mendacij omneis illos accusat: qui non omnia ad unius dei potestatem: atq; numen referũt, quod ipsum & Origenes copiosè persequitur, in libris quos de rerum principijs composuit.

CAPVT XV.

Qui sit morbus tonsillarum: & in qua maximè parte corporis, qualiq; origine dicantur tonsillæ.

IN commentarijs medicorũ inuenio & illa remedia esse relata, quæ ad tonsillas pertinent, quo loco, non minus partem fauciũ debemus accipere quàm morbum ipsum, qui fauces occupat. Itaq; Cornelius Celsus de tonsillarum curatiõe in hunc modum

scribit

scribit: Si tonsillæ sine exulceratione sunt, ac per inflammationem intumuerunt, caput uelandum est extrinsecus. Isq; locus uapore calido fouendus, multa ambulatione utendum, caput in lecto sublime habendum, gargarizandumq; ex reprimentibus. Radix quoq; ea (quam dulcem appellant) cõtusa, & in passo, mulso ue decocta, idem præstat. Tum medicamina alia subijcit, quæ breuitati studentes omittimus, cum plura à Claudio Galeno, alijsq; medicis de eodeem morbo referantur. Est autem hoc uerbum per diminutionem dictũ, sicuti à Pompeio grammatico seruatum est ex Verrij, Flacci commentarijs. Tolles (inquit) pro tumore faucium accipitur, quam per diminutinonem tonsillas uocamus. Aristoteles uerò, & alij cõplures apud Græcos paristhmia et Antiades uocarũt. Inflãmantur eñ partes secundũ fauces abscessibus ulcerosis. Sed & M. Cicero palatum ac tonsillas nominat, cum de hominis partibus disputat. C. Plinius tonsillas in homine constituit, in sue glandulas, quo loco disciplinam anatomicẽ explicat. Quod à nobis ob id repetitũ est, ut quorundam imperitiã deuitemus, qui de hoc morbo inscitè atq; ineptè uerba habuerunt. Neq; illud ignoratur, quod & tonsas, tonsillasq; pro remis ueteres acceperunt, ut Accius poëta, Ennius, atq; alij, ex quo illud uulgatum ex Ennianis annalibus.

Ponc petunt ex in referunt ad pectora tonsas.

Et item:

Tonsillas rapiunt configunt littus aduncas.

Finis libri decimiseptimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSOCTAVVS.

CAPVT I.

De Hormisda Persarum principe, & quo astu atq; commento è custodia sit liberatus ab uxore.

Libet exemplum de Hormisdæ fortuna, uiri summi referre, qui ex familia Persarū regia fuit sicuti & Zosimus & Marcel. aliiq; cō-cōmemorant. Hic igit̃ Hormisda in colle quodam relegatus, magno studio custodiebatur à Persis, qui fratrem illius minorem natu contra legem in regno maluerunt. Euenit autem, ut Hormisdæ uxor tale commētum excogitaret, quo uirum suum facilius posset ex uinculis eximere. Itaq; piscem eximia magnitudine ad illum mittit, inq; eius alueo limam ferream recondit, ac simul fidissimo eunucho mandat, ne quo præsente piscem illum comedat, tum eo utatur, quod in uentre inuenerit. Camelos quoq; uino, & cibis onustos, custodibus mittit. Ille rei compos, strenuè hoc facinus peragit, ac sumpta ibidem eunuchi ueste, per medios custodes euasit incolumis. Neq; me autem latet, alios quoq; similia quædam effecisse, sed hoc ipsum de rege Hormisda non putaui omittendum, de quo alibi tamen complura rettulimus.

CA-

CAPVT II.

Vergilij carmen emendatum contra quorundam inscitiam, furit intus aquai, ex Quintiliano & alijs authoribus.

FAbius Quintilianus libro institutionũ ad Marcellum Victorium, Vnde pictai uestis (inquit) & aquai, Vergilius doctissimus uetustatis inseruit. Sed illud aquai tulerunt è nouis codicibus indili gentes, imprudentesq́ librarij, proq́ eo subdiderunt aulai, cum ueteres omnino codices, & ille imprimis, quẽ ex Gallia Poggius in Italiam aduexit, aquai retineat. Fuit aũt causa librarijs adulterinam uocem pro uera subijciendi, quòd nusquam apud Vergilium legerant aquai, cum aulai, & pictai legissent:

Aulai in medio libabant pocula bacchi. Et alibi:

Diues opum, diues pictai uestis & auri.

Sed ego cogitans, non ab re factum esse, ut in eãdem lectionem meliusculæ fidei codices conspirarent, cœpi curiosius indagare, an usquam apud Vergiliũ potuerit esse aliquãdo hæc uox. Nec eñ pauca quorundã inscitia, uel immutata hactenus, uel detracta adnotauimus. Inuenisse aũt mihi uideor uel in Seruianis quidem cõmentarijs id ipsum, ut nihil pręterea dubitari debeat. Versus igitur Vergiliani sic in libro Aeneidos septimo leguntur:

Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli
Ira super, magno ueluti cum flamma sonore Comparatio.
Virga suggeritur costis undantis aheni
Exultantq́; æstu latices, furit intus aquæ uis:
Fumidus, atq; altè spumis exuberat amnis.

Quo aũt loco legimus aquæ uis, legẽdum est aquai, ad hũc modum:

Furit intus aquai
Fumidus atq; altè spumis exuberat amnis.

Cuius me lectionis Honoratus Seruius admonuit, qui dixe-

resim esse hic factam dicit. Quod si quis codices Seruianos paulò meliores nactus fuerit, facilè in his aquai comperiet. Nam & in peruulgatis ferè sic habetur. Hãc diæresim Tucca & Varus fecerunt; nam Vergilius aliter scripsit. Quæ enĩ hoc loco fit diæresis? nisi illud aquai restituat. Quin & hoc ipsum in Persiano interprete (qui Cornutus dicitur) inuenias, cum Ennianum hoc exponit:

Cornutus.

Lunai portum precium est cognoscere ciues.

Lunai (inquit) dictum est, secũdum antiquã declinationẽ, sicuti Vergilius:

Furit intus aquai.

Quod etiam Benedictus Philologus (cum de Vergiliana emendatione ad eum scriberem) comprobauit, uir unus ætate nostra, qui de omni antiquitate sit optimè meritus, cum in ea illustranda atque excolenda assiduo studio, ac mirifica diligentia incumbat.

Benedictus Philologus opt. meritus de antiquitate

CAPVT III.

Dictum Demosthenis de sua fuga, ac uerba Tertulliani exposita, & quo pacto Cicero & Demosthenes in proprijs causis maximè degeneres, ac timidi fuerunt.

NOtum est, & in cõmentarijs celebratum, Demosthenis oratoris dictum, de sua ipsius diffidia. Nã cum is passim pro ignauo & inerti accusaretur, ut qui apud Cheroneam in bello segniorem se gessit, & fuga salutem sibi quæsiuit, pereleganti hoc uersiculo respondit, suisque accusatoribus illusit:

Ἀνὴρ ὁ (inquit) φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.

Quod a me seruatum, ut Florentis Tertulliani uerba exponeremus, qui sententiã hanc eruditè (ut alia multa) mutuatus est, cum de Rutilio uiro sanctissimo loqueretur, in libro quẽ de persecutione ad Scapulam cõposuit. Verba eius hæc sunt: Sed omissis quidem diuinis exercitationibus, illũ magis

gis Græcum uersiculū sæcularis scientiæ sibi adhibent. Qui « fugiebat, rursus ibi præliabitur, ut & rursus forsitan fugiat. « In quo facilè apparet, quid ipse Tertullianus uir egregie doctus insinuet. Re autem uera Demosthenes pro ignauo & maximè timido accusatus est, siquidem uel in propria causa dicturus, prius traditur aufugisse, quàm in iudicium deuenerit. Quod etiam in M. Cicerone turpius & indignius uisum est, qui cum in aliorum causis nemini prorsus concederet, in sua tamen mirum quàm timidum se ac pauidum præstiterit, sicuti cum à Clodio in iudicium uocatus est, quod is Lentulum, & Cethegum ante sententiam à senatu prolatam supplicio affecisset, tunc enim nō uili modò, & sordida ueste indutus, sed squalidus & plorabūdus, familiareis, amicos atq; ignotos supplex adijt, obsecrans atq; obtestans omneis, ut risum magis, quàm cōmiserationem de se concitauerit. Quod Appianus Alexandrinus in Rom. historia refert.

CAPVT IIII.

Horatij poëtæ uersus expositi contra aliorum sententiam de Attæ fabulis, cum inquit, Rectè nec ne crocum floresq; perambulet Attæ Fabula, ac de croco in scenis copiosè expositum.

HOratij Flacci uersus hi sunt in epistola ad Octauium Augustum, quo loco de Romanis poëtis iudicium facit:

Rectè nec ne crocum, floresq; perambulet Attæ
Fabula, si dubitem, clament perijsse pudorem
Cuncti penè patres, ea cum reprehendere coner:
Quæ grauis Aesopus, quæ doctus Roscius egit.

In his ego uersibus cum aliquando interpretum cōmentarios desiderarem, legi apud eos deridicula quædā & planè nugas, siquidē fabulā dicunt ab Atta scriptam, in qua de floribus ageretur, ceu officiū poëtæ comici de floribus scribere. Neq; hæc ullo quidem authore traduntur, quo nihil potest

esse in bonis disciplinis iniquius, ac pestilentius. Quin illud magis fuerat explicandũ, quisnam hic Atta aut quid in scena crocus & flores, quæ cum paulò diligentius pensitarem, haud ab re futurũ putaui, si Horatianũ sensum exponerem. Constat igitur Attam ipsum comœdiarũ authorem fuisse, haud incelebrem, ut in poëtis diximus, ex quo inquit Horatius: Si uelim nũc Attæ fabulas (ut critici solent) reprehendere, quod in scenam uix afferri debeãt, omnes me inscitiæ, atq; imprudentiæ arguent. Videbor enim addubitare haud satis in scena suas partis absoluere, hoc est, crocum & flores perambulare: quoniã consuetudo apud ueteres fuit, uti cum fabulæ agerent, flores ibidem, aliaq; adoramenta inspergerentur. Hinc Lucretianũ illud in libro ad Memmiũ secũdo:

Et cum scena croco cilici perfusa recens est:
Araq; panchæos exhalat propter odores.

Nam & P. quoq; Vergilius idem intellexit, cum in Georgicis dixerit, ex tmolo croceos mitti odores, quo loco Seruiana expositio, ut ineptior atq; indoctior iure incessitur. Iam & Hadrianus imperator in Traiani Augusti honorem balsama & crocũ per gradus theatri fluere iussit, quod Aelius Spartianus, ad cæsarem Diocletianum commemorat. Neq; scenam ipsam duntaxat (quæ in theatro erat) uarijs floribus ornabãt, sed & mensas etiam. Antoninus quidem Heliogabalus (qui naturæ portentum dici potest) cum uiros summos inuitasset ad prandium, mensam croco struebat, se fœnum dicens, pro eorum dignitate exhibere. Sed nolo hac in re impendiò longius uagari, ne ambitioni potius, quàm authoritati uideamur concessisse. Nã de re hac & Plinius Nouocomensis, & Suetonius Tranquillus egerunt, ut poëtas mittam, is. Hinc illud etiam peruulgatum:

Pulpita solennes non oluere crocos.

CAPVT V.

Quid apud ueteres muginari significet, & quomodo ea uoce utatur Cicero, & quid item sit apud Varronem ex prouerbio, min facere.

Reprehendi uideo à quibusdam uerbũ hoc, quod est muginari, quasi asperum & minus Latinum, uel ut alij dixerunt obscurum nimis, & insolẽs, quod ego ferendum non puto, ne illa omnia pro absurdis, ac plebeis statim rejciamus, quæ cum ueterũ usus concedit, tum authoritas doctiorum defendit. Nec em̃ Lucilius tantum in satyris hac uoce usus est, sed etiam M. Cicero. Poëta uerò Lucilius sic ad Attam:

Muginamur (inquit) *molimur, subducimur Atta.*

Quod ipsum alibi apud eũdem seruatũ est, ut Marcellus grã maticus notauit, in commentario de proprietate sermonis. Sed & M. Cicero (qui unus omnium Romanè loquutus est) minimè ab hoc uerbo abstinuit, quando in epistola ad Pomponium Atticum sic scrbat: De Ocella, dum tu muginaris, neq; mihi rescribis, cœpi cõsilium domesticum. Neq; prætereà defuerunt, qui in Plinij præfatione ad imperatorẽ Vespasianum ita legant: Dum ista (ut ait M. Varro) muginamur, pluribus certè horis uiuimus. Festus quoq; Pompeius in hoc inquit uerbo accipiendum, cum quid molimur, & quasi tardius conamur. Est em̃ propè ac musitare, & min facere, sicuti à Varrone relatum est. Quin min facere inquit illos, qui uix proloqui audeant, sed summussando hæsitãtes, in aliquo apparent. Ex quo prouerbium contra subuerẽtes. Quo circa sic poëta Ennius in Rom. annalibus:

*Quod minimum est, neq; (*ut aiunt*) min facere audent.*

Quod ita Publius Vergilius imitando emolliuit:

Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussat.

Muginari quid significet

CAPVT VI.

Qui ſint propriè milites æredíruti apud poëtam Auſonium, ac eiuſdem uerba in epiſtola explicata.

AVſonius Gallus uerbo utitur, quod eſt æredíru/tus, in epiſtola ad Paulinum ſuper ludicro opere, quod ab eo Cẽtonis nomine inſcribitur. Et quia (inquit) ſub † imperãte metu merui procedere: mihi inter frequentes ſtipendium † finaliter æredíturum facies, ut cumulo carminis in fiſcum ſuum redacto, redeant uerſus unde uenerunt. Hactenus Auſonius. Sciendum uerò, quod æredíruti milites eiuſmodi appellati ſunt, quibus ꝓpter ignominiam ſtipendium ſubtrahatur. Iocatur enim Auſonius de uerſibus Vergilianis, quòd ſparſos, laceratosq́ paſſim collegerit, & in unum ueluti opus contexuerit, ut ex alieno ſuum poëma factum ſit. Nam ſi carmen (inquit) redeat unde uenerit, haud quaquam ſtrenuus, & frequens in militia haberi potero. Proindeq́ me potius inertẽ & æredirutum dixeris, neq́ mihi ſtipendiũ aliquod uelut aſſiduo poterit aſſignari. Varro autem in libris de uita patrum: Stipendium (inquit) appellatum eſt, quod æs militi ſemeſtre, aut annuum dabatur, cui uerò datum non ſit, is propter ignominiam æredírutus erat. Quod & Nonius Mar. in libro de doctorũ indagine notauit Nã & Ver. Flacc. eſt author, æs militũ, q ob ignominiã miſſionẽ habuiſſent, nõ in militiæ ſacculũ, ſed in fiſcũ mitti ſolitũ.

CAPVT VII.

Quo pacto Varronis uerba in libro de agricultura emendari oporteat, & quo ſenſu accipienda ſint.

PErmulti olim quæſierunt, quæ nam in dicendo figura illa ſit, qua Terentius Varro in principio libri de re ruſtica ad uxorem Fundaniã eſt uſus: Potius eſſem conſequutus Fundania & cõmodius,

si tibi hæc scriberem, quæ nunc (ut potero) exponam. Ex his autem uerbis, nulla quidem sententia elici potest, digna M. Varronis eruditione: quem Terentianus undecunque doctissimum uocat. Sed ego antiquissimum è Marciana bibliotheca codicem nactus (quæ Florentiæ admodum nobilis est) inuenio ferè ad hũc modũ: Otius essem consequutus Fundania, commodius hæc tibi scriberem. Quæ tamen nonnihil etiam sunt interpolata, quod si liceat in his tenebris, quæ sentiam respondere, haud aliter à Varrone crediderim scriptum, quàm in hunc modum: Otium si essem consequutus Fundania, cõmodius tibi hæc scriberẽ, quæ nunc ut potero exponã. Nam illud, quod aliquot habẽt codices, otius essem, deprauatum, uiolatũq; improbitate scriptorum est, quorũ & uelocitas plerunq;, & inscitia permultùm obfuit bonis authoribus. Quãquam & hoc apud ueteres quoq; usitatũ, ueluti in Plautinis adhuc, Terẽtianisq; fabulis conspicitur, ut uocaleis adeò literas abijcerent, quo sit credendum facilius, lectionem illam (quam restituimus) genuinam ac propriam esse. Nam & cõsonantis interdum litteras pari licentia in prolatione omittebant, quod & M. Tullius asserit, & grammatici passim factitatum affirmant. Lectio uerò hæc, quam & fidei & uetustatis meritò intromittimus, quantopere sit à studiosis approbanda, testis erit mihi & Mainardus Iohannes uir diligens, & in bonis litteris admodum doctus, qui eam pro uerissima tuetur, & asserit. Quod autem otium, & negotium per t littera malim scribere, qum per c mouent me ueterum elogia, & inscriptiones, in æreis & marmoreis monimentis, ut illud uulgatum & peruetustum: ARGENTARII ET NEGOTIANTES BOARII HVIVS LOCI.

CAPVT III.

Accij poëtæ uersus apud Apuleium recogniti, & quo pacto mutuatus sit illos ex Acciana tragœdia.

LVc. Apuleius in oratione ad Seuerianũ proconsulem Aphricæ, uersus Accianos mutuatus est, quo loco de Hippia, eiusq; multiplici ingenio ac doctrina agit. Sed eos tamẽ uersus, nõ cuiusq; est agnoscere, quoniam nulla ibi mentio sit, uel carmen id esse, uel ad aliquem saltem poëtarum referendum. Sic enim
» inquit Apuleius: Vno solatio freta est urbs exẽpli tui, quod
» qui legatus mittitur proconsul ad nos, citò reuersus est. Sol
» qui micantem candido curru, atq; equis, flammam citatis
» feruido ardore explicas, itemq; luminis eius Luna discipula. In his autem interpositi sunt uersiculi senarij, qui diligentia nostra facilè authorem suum recognoscẽt, cum ex Accij tragœdijs ab Apuleio assumpti sint. Nam & Priscianus nõ cõtemnendus author, pro Accianis eos affert in libro de metris comicis, tum in Phœnissis ab Accio ita scriptum tradit:

» *Sed qui micantem candido curru, atq; equis*
» *Flammam citatis feruido ardore explicas:*
» *Quiq; natum aduerso augurio & inimico omine:*
» *Thebis radiatum lumen ostendis tuum.*

Apuleius autem non modò ad ipsum solem se conuertit, sed ad cæteros errones (ut uerbo utar Nigidiano) Sol (in-
» quit) & Luna, nec non quinq; cæteræ uagantium po-
» testate: Iouis benefica, Veneris uoluptifica, per
» nix Mercurij, perniciosa Saturni,
» Martis ignita.

CAP-

CAPVT IX.

Egregiè factum à rege Alfonſo in legenda Liuij hiſtoria contra imperium medicorum, & de ſimultate inter eum, & Coſmam medicem.

Minus indignum fore putamus, neq; improbandum ab his, qui paulo humaniores ſunt, ſi & eorum exempla in litteras referamus, quibus maiores noſtri etiam uiuentibus plurimùm conceſſerunt. Solent enim quidam ſic in omnibus antiquitatē admirari, ut ingenium, resq; geſtas iuniorum, prorſus deſpiciant. Sed ætate quidem ſuperiori extiterunt uiri aliquot, magno animo, & egregia prudentia, cuiuſmodi habiti ſunt Alfonſus rex Neapolitanus, Franciſcus Sfortia, Othomānus Turcharum princeps, & Coſmas Medices: de quibus (ſi quando incidit) nonnulla à nobis relata ſunt. Sed illud celebre Alfonſi regis de Liuiana hiſtoria uiſum eſt, quod hoc loco legeretur. Nam cum inter Coſmam Medicem maximæ authoritatis uirum, & Alfonſum regem ſuborta ſimultas crederetur, miſit muneri Alfonſo Coſmas, T. Liuij cōmentarios, librum quidem (ut par eſt) quàm ornatiſſimum: quoniam rex idem Liuianæ hiſtoriæ maximè fuit ſtudioſus. Id autem cum medici regis (qui aderant) intelligerent, ſtatim Alfonſo imperant, ut cautim agat cum Florentino ingenio, neq; ullo modo Liuium attingat, librum illum ab hoſte miſſum, in eoq; uenenum occultari poſſe, atque interlegendū cōtrahi. Quibus auditis Alfonſus attentior factus eſt, quaſi aſſentiri monētibus uideret̄. Sed ecce interim Liuianū opus in mediū affert̄, quod ubi rex cœpit aſpicere, nolētibus medicis, aperuit, legit, euoluit, ſimulq; (ut homo ſummi ſpiritus
" Ineptire (inquit) deſinite: nam regis animus haud priuati cu-
" iuſq; regit̄ arbitrio. Nec em̄ de nihilo dicebat Home. Sub Io

clypeo, ac patrocinio uersari principes. Itaq; Ioannes Romanus pontifex in epistola ad imperatorem Iustinianũ, uetus illud ex historia sacra mutuatus est: Cor regis in manu dei.

CAPVT X.

M. Ciceronis uerba exposita de L. Tubulo sacrilego, & Luciliani uersus additi de eodem, tum quàm acri carmine Romanos ciueis Lucilius exagitarit.

MAr. Ciceronis uerba sunt in quinto de finibus libro: Quis P. Numitorem Fregellanum proditorem (quamq; reipublicæ nostræ profuit) non odit? Quis urbis conseruatorem Codrum? Quis Erithei filias, non maximè laudat? Cui Tubuli nomẽ odio non est? Quis Aristidem non mortuum diligit? In his autem uerbis, à plerisq; (ut uideo) ignoratur quisnã fuerit hic Tubulus, aut qua improbitate notatus, ut esse odio apud omneis debeat. Sciendum igitur L. Tubulum fuisse in Luciliana ætate hominẽ multis facinoribus, ac flagitijs insignẽ, qui præter alia multa rapinator, impius, atq; sacrilegus est appellatus, & à poëta Lucilio amarulento carmine proscissus. Quod & Cicero idem in libris de natura deorum insinuat: quo loco de Abderite Prothagora (qui ἄθεος dictus) eiusq; libris publicè cõbustis, differit: Quid (inquit) de sacrilegis, quid de impijs, periurisq; dicemus,

Tubulus, si Lucius unquam
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius,

(ut Lucilius refert) putasset esse deos, tam periurus, aut impurus fuisset? Quin & alibi accusatum (inquit) eundem in causa peculatus, & quod in re iudicandi pecuniam dolo malo ceperit. Et in oratione pro M. Scauro audacissimum hũc, atq; scelcratissimum uocauit, quo circa sic Pedianus Asconius: L. hic Tubulus prætorius fuit, ætate patrum Ciceronis. Is pro-

Is propter multa flagitia cum de exilio accersitus esset, ne in carcere necaretur, uenenum bibit. Lucilius uerò satyrarum author, non Tubulum modò, sed Mutium, Lupum, Carbonem, ac Lapatum multis uersibus est acerrimè insectatus, ex quo illud:

Secuit Lucilius urbem,
Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis.

CAPVT XI.

Quanta sæuitia fuerit Auidius Caßius, ac de supplicio illius ad necandos homines per fumum, tum de his etiam, qui fumos uenderent, non inelegans obseruatio.

INter cætera exēpla sæuitiæ atq; crudelitatis Auidij Cassii nomen, atq; ingenium relatū est, quando & hunc ipsum nonnulli cruoris cupidum, & alterum Catilinam uocarūt. Sed hoc unum supplicij genus ab eo excogitatum, libitum mihi est adnotare, ne tanta sæuientis animi feritas, atq; atrocitas non consideretur. Is igitur Auidius trabem seu stipitem longitudine lxxx uel c pedum è materia curabat deligi, tum à summo usque ad infimas partis noxios alligabat, eosq; in altum erectos, incendi, atq; concremari uolebat, sic ut multos incendio, alios fumi cruciatu necaret, quod à Vulcatio scriptū est ad Augustum Diocletianum. Alexander autem Seuerus, fumo eos necari imperabat, qui fucum facerent, & in amicorum causis, atq; officijs fumum uenderent. Itaq; Turinum familiaritate sibi coniunctum, & quod improbius imperatorem uenderet, in foro transitorio ad stipitem alligatū, fumi cruciatu extinxit, addito per præconem elogio: Fumo pereat, qui fumum uendidit. Hi enim homines fumum uendere dicuntur, qui in officijs aulicis ementiētes, imperatoris authoritate abutuntur, eiusq; famam & dignitatē infami ambitu

Nn 3 dehonestant

Elogiū per præcō… not habet …

dehoneſtant, quales apud Antonium Heliogabalum nobiles in hoc genere habiti ſint: Cordus, & Herodes, qui eum ex ſtulto ſtultiorem faciebant.

CAPVT XII.

Relatum ex lege Menia de comprimendis morientiũ oculis, & quod minimè filijs liceret parentum oculos occludere.

DE lege Menia ſcriptum ſic eſt apud ueteres, fuiſſe cautum, ne filij parentibus oculos in obitu ſugillarent: quoniam pietatem oſtendi, atq; probari exiſtimarẽt. Verba legis hæc ſunt, ut eſt author Terentius Varro:

Ne filij parentibus luci claro oculos ſugillanto.

Quod ipſum & Marcellus Nonius obſeruauit. C. autem Plinius refert, ſacrum fuiſſe magno ritu quiritum, ut morientibus oculos aperirent, in rogo autem patefacerent. Quo magis indicari poſſet, neq; ab homine ſupremũ eos ſpectari fas eſſe, & cælo nõ oſtendi nefas. Hinc frequẽs locus apud poëtas ad pathon maximè permouendum, de operiendis, comprimendiſq; morientium oculis, quo nomine infelices inquit Plutarchus eos uulgò ſolemus uocitare, quorũ oculos propter abſentiam non potuerint parentes obtegere.

CAPVT XIII.

Verbum quod eſt ſubulo Hetruſcum eſſe, ac pro tibicine accipi, & Macrobij uerba de ſubulonibus aſcripta.

SEruatũ eſt alibi à nobis, fuiſſe apud ueteres, qui fabulas Hetruſco ſermone componerent, ac in ipſa quoque urbe ſtudium fuiſſe Romanis ciuibus, ut Hetruſcam eruditionẽ perdiſcerent. Quocirca uoces compluris adhuc afferuntur a grammaticis, quæ ſuam originem in Hetruria habuerunt, quod à Terentio

Varrone,

Varrone, & Fabio Quintiliano scriptum est: Inter alia uerò quæ traduntur uocabula, subulonem inquit Festus Pompeius tuscam esse dictionem, qua significatur tibicen: quod ipsum, & Q. Ennius poëta hoc uersu posuit:

Subulo quondam marinas propter astabat aquas,

ut M. Varro notauit in libro de uerbis poëticis: Huius (inquit) uerbi radices haud quidem in Latio, uerùm in Hetruria petendæ sunt. Sed illud imprimis seruandum est, hanc uocem & in cœnis Macrobianis haberi, quo loco de iocis ac dicterijs disserit, quæ in cœnis atque compotationibus ad urbanitatem & gratiam meritò exiguntur. Neque illa (inquit) proferenda sunt, quæ planipedes, aut subulones solent. Quem locum facilius quidam contaminant quàm exponunt. De subulis notũ est omnibus, acceptas esse pro mucronatis spiculis, quorum sit usus in lanificijs ad pectenda uellera. Hinc illud ab Anneo Seneca dicitur: Indignum esse pro dijs, hominibusque in aciem susceptà subula armatũ descendere. Plinius in ceruorum cornibus subulas nuncupat, qui à Græcis † παττάλιαι appellantur.

CAPVT XIIII.

De animantibus, quæ in igne uiuant, ac ibidem de Chamæleontis facie, ingenio, & coloribus.

INter alia animantia, de quibus scribitũ à ueteribus, relatum de his est, quorũ uita ex ipso tantum igne constet, ob eam causam Pyraules bestiæ, uel Pyrausta uocantũ à Græcis, quòd in flagrantibus fornacibus medio igne peruolitant. Pyraules. Quadrupedes sunt, ac pennulis instructæ, magnitudine maioris muscæ, ut ab Aristotele & C. Plinio notatũ est. L. Apuleius flammida appellat Latino uerbo, quæ totum æuum in igne (ut inquit) consumũt. Vbi à flammis lõgiore paulò uo-

latu absunt: protinus emoriũtur. De Chamęleonte uerò, uulgatum est, eum ex elemẽto aëris duntaxat constare. Sed hac in re libet uerba C. Plinij subijcere: qui in his prosequendis atq; explicãdis summa diligentia, incredibiliq; doctrina prestiterit. Chamęleontis figura (inquit) magnitudine Crocodili est, nisi crura essent recta & excelsiora, latera uentri iunguntur, ut piscibus, & spina simili modo, prominet ei rostrũ ut in paruo animãti, haud absimile suillo sit, cauda illi pralõga in tenuitatem desinens, & implicans se uiperinis orbibus, ungues adunci, motus tardior, ut testudini, corpus asperũ, ut Crocodilo, oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrãdes & corpori concolores, nunquã eos operit, nec pupillam mouet, sed totius oculi uersatione circum aspicit, ipse celsus hiãti semper ore. Solus animalium omniũ nec cibo, ne potu neq; alio quidem, quàm aëris alimento nutritur. Circa capri Ficos ferus, innoxius alioqui. De colore eius mirificum illud notatur: eum nanq; subinde mutat, & oculis, & cauda, & toto corpore, ac semper illum reddit, quemcunq; proximè attigerit: præter rubrum tamen & candidum, ut authores conueniunt, ob idq; animantium timidissimum existimatur. Hinc uetus prouerbium traditur de his hominibus, qui ad omnia commodè atq; aptissimè se habẽt, quod in Atheniensem Alcibiadem relatum est. Visitur hoc animal præcipuè in India, & hibernis mensibus latere solet ut lacerta. De uiribus aũt & potestate eius complura atq; admirãda referũtur ab authoribus, maximeq; à Democrito, qui librũ de potestate Chamęleõtis cõscripsit. Neq; aũt ignoramus accusari à criticis Pli. quod in describẽdis Chamęleõtis uiribus, Democriti authoritate abutatur, in quo equidem minimè sum iudicium nostrum interpositurus, præsertim cum idem Plinius fidem suam ad authores uetustissimos reuocet, inuestigandis atq; aperiendis naturæ arcanis.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSNONVS.

CAPVT I.

De remedio expergiscendi à somno, & quomodo inter se differant authores de Alexandro Macedone, & Aristotele philosopho enarrantes.

DIgnum sane exemplum Græcis ingenijs celebratur, in ueterum monimentis, quo se ipsum facilè quis possit urgente somno eximere. Relatum enim de Alexãdro quidem Macedone, quòd is, ut in gerendo imperio occupatior, remedium hoc contra somnum excogitauerat. Primò uas æneum prope lectum adstituens, seipsum ita ad quietem cõponebat, ut pilam æneam, seu argenteam manu compressam retineret, brachiumq; super uas prolatum haberet: quo pila ipsa (sicubi somno concederet) è manu delapsa, in subiectum æneum procideret, simulq; illo sonitu excitus exurgeret. Vnde hæc Alexandri potius dormitatio, quàm somnus uideri poterat. Hanc rem & Ammianus Marcellinus homo Græcus in Romana historia rettulit, quo loco similem facit Alexandro Bizantiũ Iulianum, quòd is in treis maximè parteis noctem diuiserat: sic, ut quieti, & reipublicæ & musis iustum pẽsum rependeret. Sed est tamen in quo authores dissentiant, alij enim Aristoteli philosopho id ascribunt, ut Laërtius Diogenes, qui ab eo factum asserit, quo posset experrectius in omnibus ferè disciplinis aduigilare. Nos eiusmodi authorum differentiam iudicaturis liberam relinquimus.

CAPVT II.

De instrumentis militarium machinarum & earũ uocabulis, ac de tellenone, & de machina Demetrij ducis, quæ poliorches dicebatur.

Visum mihi est in otio agenti tormentorũ uoces et apta bellis instrumẽta percensere, quæ Græci uocant poliorchitica, ne nihil agẽdo maleagere discamus. Sunt igitur hęc (quæ prout memoria suppeditauerit minimè duximus supprimenda) testudines, arietes, fundibalę asseres, balistæ, arcubalistę, carrobalistæ, harpagones, exostræ, falces, musculi, trifaces quæ ex balistis emittuntur. Fustubuli, cataphractæ, plumbatæ, quas uocant martiobarbulos Onagri, heliopolis, plutei, sambucæ, prela scorpiones quos manubalistas appellant. Ambulatorię turres, tribuli, sarissæ, poliorches, uineæ, tellenones, phalæ, ex quibus intorquentur phalaricę. Nominãtur etiã tragulæ, bipennes, & crates metallæ. Est aũt tellenõ machinæ genus, cum una trabes præalta humo defigit̃, et summo uertice alia trãsuersa, eademq́ longior annectit̃ eo uidelicet librãmẽto, ut si unũ caput deprimat̃, alterũ statim subrigatur. In uno aũt capite machina cũ tabulatis cratibus cõtexitur, in qua armati aliquot collocantur: tuncq́ altero capite funibus depresso eleuati milites in muro facilè superponũtur. De hac machina & Plautus poëta mẽtionem fecit in fabula Astraba cum lepidè inquit:

„ *Quasi tellenon, aut pilum Græcum reciproces plana uia.*

De poliorche quoniã et hoc minus frequens, ad hunc ꝓpé
„ modum Plutarch. Erat hæc machina à Demetrio princ pe
„ his ratiõibus, & habitu constructa. Primò quadratã sedem
„ habebat, cuius singula quidem latera æqualia, in latitudinẽ
„ lx cubitorũ protendebantur. A postrema uerò basi usq́ ad
„ uerticem, sic gradatim uidebatur extenuari, ut sedes infima

mul-

multò latior ſuprema parte foret, ac mirifica quædã & egre ‹‹
gia uidebatur figura, ex quacunq; parte reſultare. Intus præ ‹‹
tereà latebræ erãt & cauernæ cõplures ad excipiẽdos milites ‹‹
accõmodatæ. Quà uerò hoſteis ipſos ſpectabat, patefactã ‹‹
frontẽ habebat, et undiq; feneſtellas obtectas, qbus citra ul ‹‹
lum diſcrimẽ facilè poterãt milites tela in hoſteis iacere. Et ‹‹
quod ſupra omnia maximè mirũ uidebatͬ, tanta quidem fa ‹‹
cilitate in quamlibet partem mouebatur, ut etſi ſtrepitũ ma ‹‹
ximũ æderet, minimè tamen obſeruari aut conſpici poterat ‹‹
in utram partẽ inclinaret. Hac uerò machina Demetrius il‑ ‹‹
le Antigoni filius (qui Poliorchites eſt appellatus) ita cupi ‹‹
dè ac ſtrẽnuè utebatur, ut ex urbiũ ruinis nomẽ illi inditum ‹‹
ſit. Plura autem huius generis bellica inſtrumẽta reperiunͭ
apud Græcos in Athenæi & Philonis cõmentarijs. Apud
Romanos uerò authores non Flauius modò Vegetius de
his, ſed Ammianus Marcellinus, & Pollio Victruuius ad
Octauiũ Auguſtum ſcripſerunt.

CAPVT III.

Ennij poëtæ diſtichum de P. Scipione allatum, & Annei Senecæ uerba in epiſtolis emendata atq; recognita.

NIhil inuenio in Romanis litteris magis deprauatum aut corruptũ, quã ea omnia in quibus ueterum poëtarum carmen allatum ſit, ut Accij, Neuij, Lucilij, et eiuſmodi aliorum. Mirum enim quàm peruerſæ uoces, quàm præfracti numeri, & in torta lectio exiſtat, ut magnopere laborandum ſit, uel ſenſum aliquem poſſe aucupari. Quod ego nuper expertus ſum in Ann. Senecæ epiſtolis, in quibus ſiquando citantur ueterum carmina nullam propè imaginem ueræ lectionis aut effigiem dignoſcas. Libro autem (ut uulgo nunc creditur) undeuigeſimo, carmen hoc Ennianum affertur, de Publio Sci‑

pione; quod ille idem de se, ut animo fuit maximo sic refert

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquàm,
Mi soli cæli maxima porta patet.

At in epistola Annei quã corruptum hoc est, quàm uiolatum, quã peruersum, ut nec uerba ipsa satis cohæreant, neq; sensus in aliquo appareat. Quam rem satis habui pro tempore bonis ingenijs indicare. Quod siquis Ennianos uersus, proinde ut apposui ex integro apud authorẽ desideret, Cœlium is Firmianum legat in libro ad imperatorem Constantinũ primo, de diuinis institutionibus, quo loco & hoc ipsum carmẽ de Scipione magnis conuitijs incessitur, quãdo & M. Cicero in libris de republica posuerit, sicuti à Firmiano demonstratur. Vnde illud etiam Vergilianum:

Quem super ingens *Porta tonat cæli.*

CAPVT IIII.

Caßij Seueri dictum perelegans in Labienum histricum, ac de improba eiusdem Labieni dicacitate.

DIctũ hercle lepidũ et pinde elegans fert Cassij Seueri in Labienũ historię authorẽ, cuius fortè libri cũ fuissent exusti, belle secũ agi Cassius putauit, siquid in hominẽ (cui credebat maximè inuisus) scomaticè iocaretur. Itaq; dum illius (ut dixi) cõmentarij ex senatusconsulto essent cõcremandi: Me (inquit) uiuũ uri oportet, qui illos didici, festiuè nimis atq; mordaciter. Huius aũt rei meminit Anneus Seneca in epistola ad Nouatum. Nam cũ Labienus idem Põpeij partibus studeret, ac historiam rerũ eius gestarũ scripsisset, senatus cõsulto actũ est, ut eius cõmentarij cremarent. Fuit aũt in Labieno libertas tanta, ut libertatis nomen excederet. Et quoniã passim ordines honoresq; omneis laniabat, Rabienus uulgò uocatus est, quod in nostris commentarijs copiosius explicauimus.

CAPVT V.

Quid sit repandirostrum, & incuruiceruicum pecus, ex Pacuuio apud M. Varronem: & emendata ibidem uerba et exposita contra imperitorũ sententiã.

COmplura quidem uocabula reperiuntur, quæ poëtæ ueteres, nõ minore studio innouandi q̃ cõsilio delectandi adinuenerũt, existimãtes fore (quod ait Cicero) ut Romanus sermo fieret indies aptior atq; locupletior. Quod si in quibusdã cõpositio ipsa paulò durior atq; improbior uideri potest, apud comicos præsertim authores, pleraq; tñ lõgo usu atq; cõsuetudine mitiora efficiunt̃, eoq; gratiora forẽt, si minus deprauata & corrupta haberẽtur, cuiusmodi hæc sunt: repandirostrũ pecus, et incuruiceruicũ, & arietes etiã recipicornes de quibus breuiter nunc agemus. Nam delphinos quidam repandi rostrũ animal & incuruiceruicũ uocarunt, sumpto ex habitu animãtis uocabulo, quòd rostrũ habeat repandum, & ceruicẽ quasi incuruã, quod & Ma. Varro ad Ciceronẽ, & Fabius Quintilian. in Pacuuianis fabulis obseruarunt. Sic eñ Varro, secundus gradus a quo grãmatica descendit antiqua, quę ostendit quẽadmodum quodq; poëta uerbum confinxerit, quod etiam declinarit. Hinc Pacuuius rudentisibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc chlamyde clypeat brachium, quæ uerba in gratiã studiosorum apponere uolui, quoniã in uulgatis ferè exemplaribus prę fracta & fœdè inuersa sunt. Quod autem incuruiceruicũ pecus in Pacuuiana fabula dictũ sit, demõstrat hoc ipsum & Fabius ad Marcellum Victorium referens Pacuuianum hunc uersiculum.

Nerei repandirostrum, incuruiceruicum pecus.

Sed & Lucilius quoq; (qui apud nostros stili nasum pri-

mus condidit) repandirostros appellat delphinos in satyris:

Lasciuire pecus iußit, rostriq; repandum.

Quod in cõmentariis Nonianis inuenitur. Arietes uerò primus Laberius (ut existimo) reciprocicornes appellauit, quod haberent reciproca & obtorta cornua. Id & commentaria quorundam ueterum probant, & Septimius Florens in libro quem de Pallio inscripsit, arietem inquit, non ut Laberius reciprocicornem & lanicutem appellauit, sed trabitextum.

CAPVT VI.

De imagine Nemesis eiusq; potestate & nominibus, & epigrama Ausonij expositum.

QVæ dea sit Nemesis, & quo maximè honore habeatur, exponũt ferè complures, tam apud Græcos quã apud Latinos. Sed libuit adnotare hoc loco epigrãma illud Ausonij Galli quod ex Greco poëta ingeniosus (sicut pleraq; alia) in Latinũ cõuertit. Carmen id est:

Me lapidem quondam Persæ aduexêre tropæum,
Vt fierem bello, nunc ego sum Nemesis.
At sicut Græcis uictoribus asto tropæum:
Punio sic Persas uaniloquos Nemesis.

Quod apud Græcos tamen nescio quo pacto pressius multò atq; limatius habetur:

Καὶ με λίθον Πέρσαι δεῦρ' ἤγαγον ὄφρα τρόπαιον
Στήσωνται νίκας, εἰμὶ δὲ νῦν Νέμεσις
Ἀμφοτέροις δ' ἕστηκα καὶ Ἕλλησι τρόπαιον
Νίκας καὶ Πέρσαις τοῦ πολέμου Νέμεσις.

Historiam uerò ex qua utrunq; declaretur epigrãma Pausanias ponit, ad hanc propémodum sententiam: A Marathone (inquit) stadia supra sexaginta Rhamnus abest uicina mari qua Oropum itur, paulò autem supra mare templũ Neme-

Nemeſεωs eſt, quæ contumelioſis maximè homninibus in euitabilis dea. Videtur autem barbaros quoq; illos indignatio huius numinis cõprehendiſſe, qui Marathonem deſcenderunt. Nam cum Athenas ipſas deſpicerent, eaſq; impedimento ſibi fore arbitrarentur, lapidem parium attulerunt, tanquam uictoria iam forent potiti, quem lapidem Phidias opifex in ipſam Nemeſis ſtatuam formauit. Ineſt aũt capiti eius deę corona, in qua cerui ſunt, et uictoriarum exiguæ uiſuntur imagũculæ. In dextera phialam retinet, in qua cælati ſunt Aethiopes, propter ipſum fortaſſe Oceanũ qui pater Nemeſis traditur. Hæc Pauſanias, qui tamen idem in hoc ipſo libro haud Oceanum Nemeſis parentem dicit, ſed Iouem, ſicuti Helenam matrem, nutricem Ledam. Neque autem me latet aliter de Nemeſi ac Rhamnuſia Plinium ſecundum ſcribere, ſed ad cognitionem epigrammatis non Plinij uerba, ſed adhibendus Pauſanias fuit. Nam & Ammianus quidẽ Marcellianus, de geſtis Galli imperatoris, ad hunc modum: Hæc (inquit) & huiuſmodi aliquoties operatur Adraſtia, quam duplici uocabulo Nemeſim appellamus, ius quoddam ſublime numinis efficacis humanarum mentium opinione, lunari cirçulo ſuperpoſitum. Vel (uti definiunt alij) ſubſtantialis tutela, generali potẽtia partilibus præſidens fatis, quam theologi ueteres fingentes, Iuſticiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc ut regina cauſarum, & arbitra rerum, hac diſceptatrice urna ſortium temperat, accidentium uices alternans, uoluntatumq; noſtrarum exorſa interdum aliò quàm quò contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit, eadémque neceſſitas inſolubili uinculo mortalitatis uinciens faſtus tumentis, in caſum & incrementorum & detrimentorum momenta uerſabilis, & nunc erectas illas mentium ceruices

Oceanus pater Nemeſis.

opprimit

opprimit & eneruat, nunc bonos ab imo suscitans, ad bene uiuendũ extollit. Pennas autem ideo fabulosa uetustas apta uit, ut uolucri uelocitate cunctis adesse existimetur. Et prætẽ dere gubernaculum dedit, eiq; rotam subdidit, ut regere uniuersitatem per elementa discurrens omnia nõ ignoret, & hæc demum (inquit) mutabilis & inconstans, fecit Agatho clem Siculũ ex figulo regem, & Dionysium gentium quon dam terrorem, Corinthi litterario ludo præfecit. Et Andriscũ Adramitenũ, in fullonia natum, ad Pseudophilppi nomen euexit, ac legitimum Persei filium, artem ferrariam ob uictũ quærendũ edocuit. Verùm de hoc dictũ à me alibi copiosius.

CAPVT X.

De prudenti responso Cecilij Metelli ad amicũ, qui eius animi cõsiliũ scire cu piebat, neq; esse cuiusquã ingenio facilè confidendũ in rebus grauioribus.

NEmini unquàm dubium fuit, quin prudentiores illi homines atq; consultiores habiti sint, quorũ consilia & in republica seruanda, & in uita instru enda maximè præstiterint. Qua in re obseruatum hoc est, cautissimum quemq; haud temerè animi consultati ones, uel intimis etiam amicis cõmittere. Nihil enim dicebat Democritus maiorem arguere imprudentiã, atq; uecordiã, quàm ea credere homini, quæ parũ æquo animo patiaris dis seminari. Itaq; responsum Metelli Cecilij eiusmodi uisum est quod his quoq; cõmentarijs legeretur. Nam hic ipse Metel lus, qui deuicta Macedonia, dictus est Macedonicus, cũ sum mæ uir prudentiæ & consilij haberetur, amico cuidam quod esset in re magni momenti acturus rogitanti, ad hunc modũ cordatè respondit: Tunicam (inquit) hanc meã excinderem si eam meum scire consilium existimarem, Quo dicto facilè quiuis potest considerare, cuiusmodi sit uiri prudentis offici um, cum sit homo ipse (ut inquit alicubi Cicero) acutum ani

mal

mal ſagax, uarium & multiplex, ut nihil ſit minus tutũ, quã hominis fidei confidere: iuxta ſententiam Pauli Tarſenſis. Id autem de Metello, Nepos Cornelius, & Valerius Maximus in exemplis rettulerunt. Poëta uerò Ennius eũ præcipuè amicum probat, qui uerborum uir paucorum ſit, & qui non minus loqui, quàm omnino tacere calleat, qualis ab eo Seruilius Geminus doctiſſimis uerſibus commendatur.

CAPVT VIII.

Ceruos pro ſeruis & fugitiuis accipi apud ueteres: ac Martialis poëtæ carmen expoſitum contra aliorum ſententiam.

MArtialis poëtæ uerſiculi ſunt notiſſimi in hũc modũ q̃s aſcribã: ut in libris antiquioribus inuenio:

Suppoſitam (fama eſt) quondam pro uirgine ceruam:
Ac nunc pro ceruo mentula ſuppoſita eſt.

Ita em̃ ueteres adhuc codices retinẽt: quæ lectio ꝓpria & genuina eſt, ut nõ puerũ, ſed ceruũ ſuppoſitũ legamus. Nã qui lepor obſecro in carmine, quæ feſtiuitas in poëta urbaniſſimo fuerit, ſi (ut quidã legũt) ꝑ uirgine ceruã fuiſſe ſuppoſitã nũc pro puero ſupponat mẽtula? Hoc aũt loco ceruũ Marti. & elegãter & antiq̃rũ more, ꝑ fugitiuo accipit, ſiqdẽ & ſupra:

Huic comes hærebat domini fugitiuus Achillas
Inſignis forma, nequitiaq; puer.

Ceruos uerò apud antiquos uocari cõſueuiſſe à celeritate fugitiuos, docet etiã Sex. Pom. cuius uerba ex libro de uerborũ ſignificationibus XIX ſubiecimus: & ſi in peruulgatis iſtis codicibus neutiquam comperias: Seruorũ (inquit) dies feſtus « uulgò exiſtimatur idus Auguſti quòd eo die Seruius Tullius « natus, idemq; Dianæ ædem in Auentino dedicauerit: cuius « tutelæ ſunt cerui, à quorũ celeritate fugitiuos uocant ceruos « Quibus intellectis apertè ſenſus elicitur. Neq; illud alienum uideri debet, quod in Terentiana fabula ſcriptum eſt ab Ae-

lio Donato, quo enim loco Terentius quadrupedē inquit
» constringito, Quadrupes (inquit Donatus) ligaturæ genus
» in cruribus. Aut item quadrupedem posuit pro seruo & fu-
» gitiuo. Vnde illud Vergilianum:
» *Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.*

Quo circa apud comicos etiā authores ceruū pro fugitiuo dici solitū apparet, sicuti & lupæ item pro meretricibus passim accipiunt, & canes pro amatoribus, ut qui lepores magno studio consectent, quæ ab eodem Donato asseruntur. Hinc illud uulgatum:

» *Fœcundi leporis sapiens sectabitur armos.*

Et illud etiam Terentianum ex Liuio Andronico (si Iulio Capitolino credimus) pro militari dictum:

» *Tute lepus es, & pulpamentum quæris.*

CAPVT IX.

M. Ciceronis uerba emendata atq; exposita in libro de optimo dicendi genere Lucilianis uersibus, de Esernino oratore, ac de eo nōnihil.

MAr. Ciceronis liber est, cui titulum fecit de optimo genere oratorū, quo autem loco de Eschine oratore Attico, & Esernino Romano habetur mentio, uerba quædam corrupta alicubi sunt, & obscurè inuoluta. Quod ut facilius extimari, atq; iudicari possit, ascripsimus, ueluti etiamnum legunt in omnibus ferè exemplaribus: A me (inquit) quo maximis minima conferam, gladiatorū par nobilissimū inducitur Eschines, tanq; Eserninus, ut ait Lucilius nō spurcus homo, sed acer & doctus, quomodo à Pacidiano hoc cōponitur optimus longè post homines natos. Hactenus Cicero: in quis tamē uerbis, nullus propè sensus elicitur, nulla carminis Luciliani effigies apparet. Nos autem (qui bonis mentibus elaboramus)

non indignũ prorſus operæpreciũ fore arbitramur, ſi & Ciceronis uerba exponamus, & ipſum Lucilij carmẽ reſtituamus. Eleganter enĩ & eruditè M. Cicero inter nobiliſſimos gladiatores, hoc eſt, inter eos, qui in foro, uelut in acie & arena certantes dimicent, Eſchinem cõnumerauit, collata cum Eſernino ſimilitudine ex Luciana ſatyra. Facilè aũt Ciceronis uerba intellexeris, ſi Lucilij uerſus aſcribamus, ſicuti adhuc integri ſeruantur in cõmentarijs Nonianis ad filium:

Eſerninus fuit, flacco ore, æqueq; ſannis
Spurcus homo, uita fuit illa dignus, locoq;
Cum doctus tum acer componier optimus multò
Poſt homines natos, gladiator qui fuit unus.

Ex his planè conſtat, quo pacto Ciceronis locus & interpretandus ſit, & emendandus. Quanq; hoc idem de Eſernino in epiſtolis ad Pomponiũ Atticum, & in Tuſculanis etiam relatũ eſt. Neq; illud præterea ignorandũ, quod idẽ P. Lentulus Eſerninus uocatus eſt, & promptus in dicẽdo. Cuius pater Marcellus Eſerninus in oratorũ quoq; numero à M. Tullio intromiſſus, ſed filius (de quo ſupra) longe doctior acrior, & exercitatior habitus eſt, quam rem & in noſtris oratoribus ꝑdiligenter explicauimus. Apud Senecam uerò Anneum & alter Eſerninus Marcellus in declamationibus celebratur, qui nepos Aſinij pollionis fuit. A quo ſic inſtructus atq; doctus traditur, ut eius eloquentiæ futurus hæres crederetur. Sed hæc alibi diximus copioſius.

CAOVT X.

Locus elegans Heliogabali imper. de ſuis conuiuijs in diſcumbendo, ac de ſigmate etiã menſa. & quid ea uoce apud Martialẽ poẽtã ſignificetur.

LEpide factũ traditur à Vario Antonino Augu. qui Heliogabalus eſt appellatus, in amicorum cõuiuijs. Nam cum his cœnam fortè exhiberet, quibuſdam ſimul diſcumbẽtibus, nõ accubitus

quidem pro consuetudine, sed reflatiles folles substerni curabat, idq; ipsum mirifica arte & ingenio, sic, ut conuiuæ reflatis paulatim follibus, infra cæteros sub ipsis mensibus ridiculè subsiderēt. Quin & idem imperator (ut à Lampridio traditū est) primus adinuenit sigma humi cōsternere, sine lectulis, ut à pedibus utres ad reflandū spiritū soluerēt. Quod autem sigma hoc loco Lampridius dixerit, in ea uoce accipiendum est, mensæ genus, quæ lunę similitudinē haberet, formāq; præferret σ litterę Græcæ, qđ & Val. Martia. insinuat:

Accipe lunatam scriptum testudine sigma. Et alibi:

Septem sigma capit.

Tametsi dictio hæc à nostris grāmaticis ferè deprauari consueuit. Sed eñ Lampridius id totū apertissimè explicat. Habuit hanc (inquit) consuetudinē, ut octo caluos rogaret ad cœnam, item octo luscos, item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, octo pingueis, cum capi nō possent, uno eodemq; sigmate, ut ea ratione maior subinde risus spectatoribus moueretur.

CAPVT XI.

De cymbio uase, & carchesio, & quo pacto Macrobius fœdè errauerit, cum de his disserit in Saturnalium commentarijs.

NOtandum Macrobij Aurelij erratū, & quidē fœdum, de uasculo, quod sit cymbium. Asserit eñ in Romana quidē eruditiōe primū de hoc factā esse mentionē à poëta Vergilio, cum alij ante illum de eo meminerint. Vulgatū autem cōpluris apud Græcos de eo deseruisse. Nam præter Philemonem comœdiarū authorē, & Anaxandridem, Eratosthenes quoq;, & Demosthenes de cymbio egerunt, quod apud eundem Macrobiū Eustathius affirmat. Sed eius uerba subijciēda sunt, quo facilius cognosci ueritas, ac iudicari sincerius possit. De char-

chesiis

chesiis (inquit) & cymbijs apud Latinos haud scio, an unquam mentionem reperias. Ac paulò mox: Nec cymbia (inquit) in Latino sermone reperies: nã sic unus apud nos P. Vergi.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

Quod autem incognitũ id Latinis ingenijs dicat, neque ab aliquo prorsus usurpatũ ante Maronẽ, perfalsum esse apertissimis rationibus conuincit: quandoquidem Varro ipse Terentius (qui ante Vergiliũ scripsit) cymbium uas nominauit: in eo maximè cõmentario, quẽ de uita patrũ inscripsit: Erant (inquit) uasa uinaria, sicuti cymbia, aquilinæ, pateræ, gutti, sextarij, Hæc hactenus Varro, quæ Nonius etiã Marcellus in libris ad filium agnoscit, quo loco de uasculis agit. De figura aũt cymbij nõ est agendum nunc pluribus: constat enim ab effigie cymbę denominatũ. Nam cymbium (ut idem ait Macrobius, per cõminutionem à cymba deducitur. Quin & alia tradunt poculorũ genera, quæ ab ipsis nauigijs formã & nomẽ acceperũt: sicuti carchesiũ. Neque mirari quisquam debet, Macrobiũ hac in re excidisse, cum in carchesio etiã pari ferme errore deliquerit, quãdo & hoc ipsum uerbũ à Liuio quidem Andronico positũ est, qui Latinorũ poëtarũ uetustissimus meritò habet. Sic enĩ Liuius de carchesio:

Florem antlabant liberi ex carchesiis.

Quod & Pompeius Festus obseruauit, cuius doctrinã atque eruditionem idem Macrobius magnopere commendat.

CAPVT XII.

Quibus causis Romanus populus atros dies ac luctuosos haberet, ac de minuendo luctu, & publicè, & priuatim.

IN collectaneis Sex. Pompeij (quæ contraxit ex Verrij Flacci cõmentarijs) rationes afferũtur, de minuendo luctu, tam publicè, quàm priuatim: quoniã pro rerum fortuna atque calamitate, luctus

in ciuitate habebatur. Veluti cum Vestalis ob noxam, iussu pontificum, confoderetur, cum cælesti igne Capitolium tangeretur, aut cum clades aliqua insignis foret denunciata. Tolli autem luctum in populo his maximè tribus causis relatum est, in dicatione ædis, in cōdendo lustro, quod ad censorum officia pertinebat. Tertiò cū uotum publicè susceptū ritè solueretur. Et hæc quidem contra publicum mœrorem constituta sunt. Priuatim uerò complura in unum congruebant, quæ omnem familijs luctum abolerent, hoc est, cum liberi nascerentur, cum nouis honoribus familiam honestarent. Item cum pater, aut filius, aut uir, aut frater ab hoste captus, domum rediret, cum puella desponsaretur, cum propiore cognatione aliquis nasceretur, quàm ille cuius nomine luctus fuisset. Poëta autem Ouidius per decem menseis tradit post uxoris obitum superesse in cōiugibus luctum, quod ex legibus Numæ assumptū est, ut copiosè exponitur à Plutarcho. Putaui hæc adnotanda, ut intelligat facilius quæ potissimum rationes forent, quibus Romanus populus ad luctum, aut ad lætitiam adduceretur: quando & in ueterū annalibus frequēs mentio fit de luctu publice cōminuendo.

CAPUT XIII.

De Necepso rege & philosopho, eiusq; magice, & Paulini poëtæ uersus expositi ex Firmico Materno & alijs.

Carmen est in poëmate Ausonij Galli, quod à Paulino conditum scribit, cum Tranquilli historiam de regibus epitomen referret:

Quiq; magos docuit mysteria uana † Necepsi:
Et qui regnauit sine nomine mox Sesoostris.

† Necepsus

Quis autem accipiēdus sit hoc loco Necepsus, aut quid etiam scripserit, dubitari uideo à doctioribus. Qua in re legēdi sunt ueterum annales, in quibus reperiemus regem fuisse

Aegyptiorum

Aegyptiorũ Necepsum, qui annos plureis imperauit, quod & Manethus author antiquissimus, & Eusebius tradunt. Quin & à Iulio Firmico plurimum celebratur, nõ pro uiro tantum in astrorum cognitione peritissimo, sed etiam pro rege iustissimo: quo eñ loco de apotelesmatibus & decanis differit, plura de Necepso adijcit: Sunt decani (inquit) magni numinis & potestatis, quòd omnia prospera per ipsos, & omnia infortunia decernuntur. Sic & Necepsus imperator iustissimus Aegypti, & astrologus ualde bonus, p ipsos decanos omnia uitia, ualitudinesq́ collegit: ostendẽs quam ualitudinem quis decanus afferret. Et quia natura, aliam naturam, & quia deum frequenter alius deus uincit, ex contrarijs naturis, & contrarijs potestatibus, omnium ægritudinũ medelas diuinæ rationis magisterijs inuenit. Idem alibi eundem Necepsum, ac Petosyrim diuinos uiros, ac sanctissimæ religionis antistites appellat, quod & C. Plinius sensit, qui in tradenda ratione humanæ ætatis Petosyrim ac Necepsum authores nominat, quorũ sententia trimoria ipsa in uita hominum redderentur. Quod autem uana mysteria Necepsi dixerit, ad eius mag:cen (ut puto) respexit, qua reges ferè Aegyptij præstiterunt. Quæq; à C. Plinio non semel inepta uanitas, merumq́; præstigium appellatur. Hæc una (inquit) omnium artium fraudulentissima, quæ in toto terrarum orbe plurimùm semel ualuit. Sed à Tiberio imperatore, uana, falsaq́; cõperta est. Ea eñ (ut inquit Plinius) quæ à sphæris ex aëre & stellis, & lucernis, peluibus, securibusq́;, & multis alijs modis diuina promittunt, & umbrarum prætereà, inferorumq́; colloquia, falsa omnia, & improbè recepta sunt.

Finis libri deciminoni commentariorum Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS.

CAPVT I.

De Sibyllarum diuinatione, quæ in Branchis, ac Delphis uaticin'a redderēt ac ibidem nonnihil de prophetis relatum ex doctrina Platonicorum.

CAelius Firmianus, Hieronymus, & alij ueteres permulta de Sibyllis, earumq; diuinatione scripserunt: quod & si aliâs diligēter ob seruaui, libitum tamē est ea hoc loco repetere, quæ in academicorum commentarijs legimus: quo pacto, quibusq; ratiōibus, & in Delphis, atq; in Brāchis eiusmodi uates deū se cōcipere crederēt. Nā prophetæ ipsi, & uates (ut eruditè à Platone, & Iamblico scribitur) per deos quidem, aut dæmones uaticinādi spiritum capiunt, quo earum causas cernunt, & futura etiā præuident. Nihil enim sine dijs perficitur, quorū tanta est potestas & bonitas in subiectis, ut dum in seipsis permanent, ad alia tamen subdita pro rerū genio & similitudine calor ille & potestas accedit: ueluti & solis radijs accidit, sicubi in alia corpora atq; elementa influunt. Neq; autem possunt homines suopte ingenio quicquàm de dijs cognosse, nisi uis quædam ab illis, & quasi ignis incidat, quo inspirante, humana simul & diuina censeātur: quod à Porphyrio & uniuersa academia copiosè asseritur. Opera em̄ diuina, quæ penitus absoluta sunt, dij quidem perficiunt, media angeli, tertia dæmones. Verùm sic de fatidicis Chalcidensis Iamblicus ad Porphyriū, Sibylla (inquit) in Delphis duplici ratione deū suscipere solita est. Aut enim per tenuem spiritum & ignem qui alicubi ex ore quo-

quodã antri prorũpebat. Aut ipsa etiam in adyto sedens, super æneã sellam, quæ tripes, uel quadrupes foret, numiniq; dicata, & utrobiq; diuino illo spiritu acta, uaticinia fundebat. Itaq; tum plurimus ignis ex antro euolans, uati undiq; circũ funditur, eamq; suo numine repletã agitat. Aut item sacratę sedi adhęret, per quam deo afflata, protinus ad uaticinia erũpit. Sed & uates fatidica in Branchis, quæ in axe considit, aut uirgam manu gestat à numine aliquo sibi concessam, aut pedes interdum, limbumq; undis proluit: uel ignis uaporẽ ex undis haurit, simulq; his rationibus diuino splendore cõpletur, deoq; plena (ut dicunt) rerũ pandit oracula. Quin & prophetæ ipsi ac cæteri uates (ut inquit Iamblicus) cum dei numine afflantur, nihil timẽt, nihil uerentur. Nam per inuia incedunt, perq; ignem intacti ferunt, & flumina transeũt. Quod etiam fieri scribit à sacerdotibus in Cathaballis. Quibus manifestò apparet uates ipsos omnem prorsus humanitatẽ exuere, cum diuinum ignem & spiritum hauriunt, quo agitati magis extimulantur, ut à poëta Vergilio prudenter traditum est de Cumana Deiphœbe. Scripsimus alias de Sibyllarũ numero et ætate, ex Varrone, Augustino, Firmiano, Capella, et alijs, cum Varro Terẽtius à quibusdã temerè in hoc accusetũ.

CAPVT VII.

Mos ueterum relatum in comitijs dirimendis, Ioue tonante, fulgurante, & quòd Flaminica etiam feriata tunc esset.

INter alias ueterum obseruationes de comitijs dirimendis, illud etiam in augurum disciplina diligenti cura prouisum est, ne quid ageret cum populo, sicubi fulgura, aut tonitrua extitissent, q d' illa omnia dijs superis improbari uidentur, quæ Senatus, populusq; Romanus decerneret. Itaq; in iure ueterum pontificum sic lege cautum est:

Qq Ioue

Ioue tonante, fulgurante, ne comitia sunto.

Quod ob eam quoq; rationẽ referendum est, quoniã apud ueteres poëtas insinuari hoc ipsum alicubi uidemus, sicuti Plautinum illud nunc subit in statuendo iudicio:

Vt primum tonuit, cicatrix ruffula, sublurida:
Iacent rationes, silet iudicium, quid dicam nescio.

Et illud notum:

Tonat augure surdo.

Haud enim fas putabãt, eo temporis, cum populo agi, quæ res, cum locis multis apud M. Tullium, tum in orationibus contra Antonium notatur. Vnde uitiosi magistratus atq; dignitates dicebantur, si quando Ioue tonante ac fulgurante crearent. Sed hoc idem Appianus Alexandrinus explicat, ut alia permulta omittamus, qui in celebri illa seditione inter Apuleium tribunum & Ceciliũ Metellum tam ingenti uoce Romanos ipsos refert in comitijs proclamasse, ut tonasse de cælo uideretur: Quo tempore nihil quidem (inquit) ex lege cum populo agi conceditur. Illud autem sciendum, quod ipsa quoq; Flaminica (quotiens tonitrua audisset) feriata erat. Neq; agere quicquam fas erat, quousq; deos rite placasset, ut à Vectio Prætextato refertur, ex pontificũ commentarijs apud Macrobium.

Infaustus magistratus.

CAPVT III.

Quòd in Tyberis undatione, draco maximus per urbem uisus sit Maurico imperante, ac de alio item Augu. cæsaris dracone, quem pro comitio ostentauit, & alia ibidẽ consimilia ex historijs ueterum allata.

SCriptum est in Rom. annalibus, ac sæpius notatum, quo tempore dracones, uel qua magnitudine, in urbem Romam delati sint. Nam inundante maximè Tyberis fluuio, uisi per urbẽ traduntur, quod ipsum temporibus nostris cõtigit. Sed illud propè incredendum quibusdam uideri solet, quód imperãte quidem

dem Maurico Augu. Romæ accidit, qua uidelicet tempestate exundationes aliquod maximæ extiterunt, & Athesis, ac Tyberis fluminũ quando ob ingentem uim undarum Veronæ urbis mœnia dicũtur alicubi disiecta ac diruta. Tyberis autem fluuius in tantam excreuisse magnitudinẽ traditur, ut eiusdem alluuiones supra muros urbis influerent, ac regiones latè occuparent. Quo factum est, ut cum multa serpentũ genera p alueum Tyberis æstuante fluuio essent deuecta, inter hæc draco mira quadam, & insigni magnitudine per urbem trãsiens, usq; ad ipsum mare descendit. Quod & mox horribili prodigio pestis maxima secuta est. Iam uerò & Octauius Augu draconem siue anguem quinquaginta cubitorum Romæ habuit, eumq; pro comitio Romano populo ostentare consueuit, sicuti etiam rhinocerotẽ apud septa, & Tygrim in scena: siquidẽ Augustus idem eiusmodi ludis ac spectaculis magnopere tenebatur. Mittimus nũc historiam de illo nobili dracone, quem Attilius Regulus in Aphrica ad Bragadam fluuium castris ibidem positis, ac machinis admotis, tandem interfecit: cuius etiam corium c xx pedum longitudine fuisse traditur. Cumq; illud in urbem mitteretur, diu a Romanis non sine miraculo spectatũ est, sicuti & Tubero in historia, & Gellius, aliiq; ex Græcis permulti scripserunt.

CAPVT IIII.

De symbolis Aegyptiæ theologiæ, ac de lotho arbore, super qua deus locaretur, aliaq; obiter non iniocunda de lotho capillata.

INter alia symbola, siue notas Aegyptiæ theologiæ, lothon, persicum, & eiusmodi alias arbores inuenio celebrari, qbus doctrina occultior, neq; intellectus signaretũ, ut multi ex ueteribus testantur. Nã & limũ cũ nominabant, symbolicôs mũdi molẽ, seu

corpus intelligere ſoliti ſunt, quo ipſa rerum materia exprimitur. Cum uerò deum lotho inſidentē dicerent, id quidem pro deo ipſo, atq; diuina intellectus perfectione accipiunt, quod & Calcydenſis Iamblicus ad Porphyriũ ſcribit: Quoniam (inquit) omnia in lotho & orbiculata & rotunda ſunt, & poma & folia, quæ figura omnium proculdubio abſolutiſſima eſt. Sed eñ ex ea effigie (inquit) Iamblicus mentis actio denotatur. Deus autem ſuper hanc actionem in ſe ipſo totus cõſiſtens, ac reliquos principatus exuperans, ſanctus, & ubiq; uenerandus penitus conquieſcit. Quod ex ipſo etiam ſedentis habitu pernoſcitur. Nam hic idem cum generationis ac totius naturæ uirium omnium, quæ inſitæ elemētis ſunt, cauſa exiſtat, immaterialis quidem ipſe, indiuiſus, immobilis, ingenitus, totusq; ex ſeipſo & in ſe ipſe totus, omīa complexus, qua ratione ſuper aquatilem lothum eiuſmodi numē Aegyptij prænotarunt. Proclus autem (quo loco de magia diſſerit) animantia quædam, lapidesq;, & arbores recenſet, quæ ſuis dicata numinibus, maximè præſtãt: Lothon etiam (inquit) Apollinis numini aſcriptam, atq; dedicatam, quòd ante ſolis emerſum, ſua folia implicat, proſurgēte autem ſenſim ac paulatim explicat, & quatenus ad mediã cœli plagam aſcendit, folia expandit, quo uenerationem ſuo numini peculiarem oſtendat. Notum uerò, quod in urbe olim Roma & lothos plurimũ celebrata eſt, nec illa tantum quæ in Lucinæ area eſſet, & quæ item in Vulcanali: uerùm quæ capillata diceretur: quoniam Veſtalium uirginum ad hanc capillis deferretur, quas omnis æui longiſſimi fuiſſe teſtes ſunt, & M. Varro & C. Plinius. De eadē arbore, eiusq; magnitudine, fructu, & uiribus permulta apud Theophraſtũ, & cæteros cõperiuntur. Neq; enim ignoramus & herbam eſſe lothon, & inter paluſtreis etiam cauleis referri. Hæc in Aegypto fabæ ſimilis traditur, arbor uerò in Aphrica frequens

quens, piri magnitudine censetur, quam celtym uocitāt, ut à Plinio seruatum est.

CAPVT V.

Scita admodum, ac elegans expositio à Plutarcho de origine uerbi, quod est spurius, ac nonnihil etiam de Latinis prænominibus.

IN commētarijs ueterum grammaticorum, illi homines ferè à Latinis nominati sunt spurij, qui nō ex legitimo genere, sed ex quadam colluuione orti sunt, quòd eorum uidelicet parentes ignorent. Nam & ipsi uelut ignobiles, notissimo dicto terræ filij olim dicebantur. Sed unde originem duxerit hoc uerbū, quamq; rationem habeat, Plutarchus, homo in omni disciplinarum genere diligentissimus, egregiè exponit in Romanis quæstionibus: Cum ueteres (inquit) Romani complura nomina unis litteris aut binis, ternis ue signarent, ueluti P. Gn. Ser. & Sex. hoc est, Publios, Gneos, Seruios, & Sextos, quæ patrum forent prænomina Spurium itidem binis litteris ita notabāt. Sp. quæ descriptio, & orbatos parētibus indicabat: quoniam si quos sine parentibus dicerent. Sp. tantum scriptitabant. Quo factum est, ut spurios etiam uocarent eos, qui incerto genere crederentur. Quòd autem uiris honestissimis hoc prænomē inditum fuerit Sp. Carbilius Ruga, Sp. Melius, alij complures testantur tali prænomine insignes. Neq; probandam censeo eorum opinionem, qui ethismon huius uocis ad ipsos Sabinos referant: tametsi prænomina etiam Romanorū (ut alibi diximus) magna ex parte à Sabinis accepta sunt.

CAPVT VI.

De Vestalium capillis, qui ad arborem lothon obruerentur, ac Plinij locus expositus, tum quæ arbores felices aut infelices à ueteribus habeantur.

IN libro C. Plinij ad Vespasianũ Augu. XVI cũ de arborum ætate scribit, uerba hæc sunt: Antiquior lothos est, quæ capillata dicitur: quoniã uirginũ Vestalium ad eam capillus defertur. Quo loco dubitari uideo à doctioribus, quid Plinius designet de Vestalium crinibus. Nos uerò morem uirginum putamus insinuari, quo tenerentur omnes (quæ Vestæ sacris forent initiatæ) capillum detonderi, qui deinde ad arborem lotho inter felices receptam deuectus humo obrueretur. Quod ipsum ex Flaminum ac Vestalium sacris elicitur, in quibus cautum fuit (sicut in ueterum commentarijs traditur) ut unguium, & capilli præsegmina subter felicem arborem terra obtegerentur, quod A. Gellius in Atticis noctibus refert: sic enim de Flaminum sacris notatum:

Capillum dialis nisi qui liber homo est, non detondento.
Vnguium dialis, & capilli segmina subter arborem felicem terra integunto.

Quam rem in Vestalibus etiam obseruatam existimo. Itaq; ad capillatam lothon earum crines deponi mos fuit. Sextus autem Pompeius in hoc uidetur dissentire, cum capillarem arborem ea ratione dictam crediderit, quod ad eam (ut inquit) attonsus capillus suspenderetur. Felices uerò arbores sunt (quæ à Verannio traduntur) quercus, esculus, ilex, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, uitis, prunus, & cornus. Infelices uerò dicitur (quæ dijs manibus & inferis dicatæ sint) ut sanguinem, filicem, ficum atram: & quę nigrantis buccas, nigrosq; fructus ferunt: de quibus copiosè

Macrobius ad Eustathiũ scribit. C. quoq; Plinius eas dicit arbores religione damnatas, quæ neq; serunt̃ unq̃;, ueq; fructum ferunt, quod ipse etiã Theophrastus non ignorauit.

CAPVT VII.

Quid apud ueteres sit prætextatus sermo, ac de uerbis prætextatis, & quomodo in ea uoce parum consentiant authores.

TRaditum est à C. Suetonio cæsarẽ Vespasianum plurimæ dicacitatis fuisse, & sic scurrilis ac sordidè, ut nec pretextatis quidem uerbis abstinuerit. Quo loco prætextata uerba, ac sermonem, uocat subobscenum & impudentem, cuiusmodi peculiaris est iunioribus ac pueris, qui prætextata utantur, nec togam uirilẽ induerint. Sic enim ex ipsa uocabuli ratione uideretur intelligendum. Quod à me ob id imprimis notatum est, quoniã contraria his, ac penitus diuersa a Pompeio Sexto referunt̃ libro xvi de uerbis priscis: Nefas (inquit) apud ueteres habitum est, uti prætextati pueri uerbis obscœnis uterentur. Ideoq; prætextatum sermonem appellarunt, qui nihil obscœnitatis referret. Quod ipsum & Vectius Prætextatus apud Macrobiũ uidetur probare. Nam togam (inquit) prætextam ea ratiõe pueris addditam, ut ex colore purpuræ ingenuitatis pudor regeretur. Diuq; negatum libertinis fuit, ut prætexta uterentur. Itaq; iudicari facile potest, uel ex mutatione uitæ, apud Romanos uerbi significatum permutatum, aut ipsos quandoq; authores pugnantia, & contraria scribere. Neq; illorum sententiæ accedimus, qui apud eundem Pompeium sermonem prætextatum accipiunt, pro impudico & lasciuo: cum nihil dixerit habere obscœnitatis. Hinc prætextatæ fabulæ apud antiquos celebres, quibus præcepta, & monitiones ad optimos mores traderentur. Neque autem ignoramus, in eodem Macrobio prætextata,

Toga prætexta.

Prætextæ fabulæ.

uerba

uerba pro impudicis esse accipienda: cum dixerit, admittendam in symposio uenustam alacritatem, quæ lasciuia careat, neq; prætextata, & impudica uerba adsint, cuiusmodi subulones, atq; planipedes iaciunt. De prætexta uerò, eiusq; initio & causis, alibi scripsimus, ac multa in Saturnalibus referunt: quæ Macrobius è Gellianis noctibus maiore studio quã iudicio transtulit, cum sit obnoxiæ mentis, & ingenij maximè infelicis nunquam fateri, per quos authores profeceris.

CAPVT VIII.

Aenigmata duo allata: unum S. ex Platone: alterum uerò ex Fabijs Plautinis: & utrunq; lepidum, & perurbanum.

QVærebatur à uiris doctioribus, de studio ueterũ in his perquirẽdis ac referendis, quæ ꝓpter ipsam obscuritatem à Græcis griphi & ænigmata dicuntur. Sed ex pluribus (quæ relata sunt) libitũ mihi est, Platonis philosophi ænigma apponere, quo legentium animus, in his quoq; pensitandis atq; intelligendis excitetur Est autem hoc (uelut in Parthenicis Satyris triplici senariolo expressimus) ludicrum sanè, & ridiculum, sed quod à Platone tamen uiro grauissimo notatum sit:

Homo, non homo, uidens, non uidens alitem:
Non alitem, lapide, non lapide perculit:
Cum super arbore, non super arbore degeret.

Quin & aliud de Arietini responso cõsiderandum existimo quod in Atticis lucubrationibus relatũ scimus ex freto Plautino. Id autem in hunc modum se habet:

Hoc illud est, quod Arietini responsum magnis ludis dicitur.
Peribo si non fecero: si faxo uapulauero.

Quod & Gellius uir Romanus diligenti studio perquisiuit.

CA-

CAPUT IX.

De licentia ueterum poëtarum in notandis hominibus, ac elegans parodia Matelli Consulis contra poëtam Neuium: tum de lege à censoribus lata, qua poëtarum maledicentia reprimeretur.

NOtũ est ex ueterũ histori{js}, quãta animi libertate ac licentia poëtæ Græci flagitia hominũ atq; improbitatẽ insectarent. Tũ hi præcipuè, qui antiquas comœdias scripserũt: cuiusmodi fuerũt Susariõ, Machnes, Cratinus, Aristophanes, Eupolis, & alij cõplures, quorũ ingeniũ & licentiã apud nostros etiã quidam sunt imitati, in taxãdis ac nominatim accusandis hominibus Siquidem Lucilius, Gneius Neuius, & Caius Lucullus acerrimi quidem, ac uirulenti contra uitia extiterunt. Neuius certe poëta Metellos etiã ipsos, ac Scipiones suis uersibus proscidit: quod & M. Cicero pereleganti parodia usus cõtra Q. Metellum in oratione aduersus Verrem significat, sicuti Pedianus quoq; Asconius agnoscit. Sic enim Cicero: Te nõ fato consulem, ut ceteros ex uestra familia, quoniam id ipsum poëta Neuius ita Satyricè dixerat:

Fato Metelli Romæ fiunt consules.

Cui etiam dicto (ut est author Pedianus) cum esset consul Metellus, ita respondit, senario hypercatalecto quem Saturnium uocamus:

Dabunt malum Metelli Neuio poëtæ.

De qua re & Maurus Terentianus ad Nouatemũ meminit. Quin idem Neuius pari licentia atq; mordacitate usus est cõtra P. Scipionem Aphricanum, nulla tanti hominis ratione habita. Quo factum est, ut poëta Neuius ob nimiam in scribendo maledicentiam, ac probra in Romanos principes, ab ipsis quidem triumuiris in uincula coniectus sit, & in carcere aliquandiu haberetur: ubi fabulas etiam aliquot compo-

fuit Sed enim maledicendi licentia, & improbitas adeò processit, ut lex Romæ per censores lata fuerit, qua eiusmodi probra ac meledicta reprimerētur, quod ab Horatio Flacc. demōstratur, qui in epistola ad Octauiū Augustum refert ueteres Romanos irato animo atq; ęgerrimo tulisse à poëtis lacerari, unde fuit illis hæc quoq; cura inquit:

Conditione super communi, quin etiam lex
Pœnaq; lata melo quæ nollet carmine quendam
Describi uertêre modum formidine fustis:
Ad benedicendum, delectandumq; redacti.

CAPVT X.

De morbo elephantiasi, & unde nomen acceperit, ac de lichenis ibidem & Gallica scabie, contra quorundam inscitiam.

RIsum nuper mihi mouerūt medici qdam in academia Florētina, qui cū de lichenis et elephāte morbo seu elephātiasi loquerent, impitè simul & inepte de his eorūq; nominibus et potestate disseruerūt. Inter alia em̄ lichenas pro eo morbo falsò accipiebant (quem uulgò Gallicum uocant, in quo contagio ipsa doloresq; & alia permulta maximè dissimilia sunt. Elephantiasis uerò (quantum ex ueterum commentarijs colligitur) pro cancro accipi potest, quo uniuersum penè corpus occupetur. Itaque nullis propè remedijs sanari potest, iuxta Pauli sententiam, nam si cancer, quod unum aliquod membrum uexat, penè insanabile est, quātominus elephas curari poterit, qui uniuersum corpus suo passim cōtagio depascitur. Sed & Claudius Galenus alijq; permulti in medicina celebres, inter pestilentissimos morbos & insanabileis, elephantiasim referunt. Neq; aūt me pręterit in Arabū libris ea de lepra referri, quę maximè ad elephātesim uideantur pertinere, quoniā ille morbus Aegyptios maximè

Aegyptij leprosi.

mè afficiat, quòd ibi cæli calores æstuent, cibiq; crassiores et pisculenta copiosè suggerantur. Græci uerò authores elephantiasim à lepra distinguũt, sic, ut in lepra cutis impetiginem quandam, et uelut scabiem acceperint, quę Gallię populos incredibili cõtagio tenet. In elephantiasi aũt nõ cutis duntaxat, sed nerui, carnesq; & ossa maximè uitiant̃, quod & Corn. Celsus, aliiq; ꝑmulti tradunt. Iam et T. Lucretius quo loco de morborum contagione scribit, pedes maximè refert atq; oculos elephantiasi affici his uersibus:

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypti in medio, neq; prætereà usquam
Hac luc tentantur greßus, oculiq; micantes.

Nomẽ uerò tam obnoxii, tanq; pestilentis morbi deductũ est ex ipsa similitudine cutis elephantis, quoniam qui eo morbo uexantur, cutem suffuscam, plenamq; tuberibus & papulis habent: qualis præcipuè in elephantis uisitur, quod ipsum & Galenus probat. Sed & Serenus in hunc modum de elephantiasi:

Est elephas morbus, tristis quoq; nomine dirus
Non solum turpans, infandis ora papillis
Sed citò præcipitans funesto fata ueneno.

Quod ego idcirco putaui obseruandum, quoniam Laurentius Valla, uir alioqui accuratè doctus, quorundam ineptias secutus, ob id elephantiasim dici existimauit, quòd inter alios omnis morbos ita præstaret, sicuti inter animantia elephas, quo nihil potest esse, non dico magis absurdum, sed etiam ridiculum. *Laurẽtius Valla notatus.*

Finis libri uigesimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS PRIMVS.

CAPVT I.

Qui maximè dicantur apud ueteres nullo affectu perturbati, ac de M. Antonio imperatore, & Philippo Augusto, qui nullo unquam commento ad riſum potuit excitari.

NObiles ſunt in ueterum monimentis complures, qui ex ipſa animi conſtantia & apathia (ut Stoici appellant) eodem ſtatu in omnibus atq; tenore ita permanſerint, ut nullis propè affectibus, aut perturbationibus mouerentur: quales celebrantur uiri ſapientes & ingenio præclari, Socrates, Heraclitus, Diogenes Cynicus, & Pyrrhon. Apud noſtros uerò, M. Craſſus, qui ſemel in tota uita riſit, ob id appallatus ἀγέλαστος. Sed & uiſum ad hæc de Romanis etiam imperatoribus aliquid afferre, ut de M. Antoni. cęſare (qui philoſophus eſt cognominatus) ac de Philippo Iuniore Auguſto. M. enim Antonius tanta animi tranquillitate ac mẽtis conſtantia fuit, ut nullo unq̃ affectu, nullis rerũ fortunis uultum dicatur immutaſſe, quẽ uitæ rigorem ac ſeueritatem, auxit etiam philoſophiæ ſtoicæ profeſſio, in qua ſeipſum continuit, præceptoribus ad eã optimis, ſiquidem inter alios complureis, Sextum Cheronenſem Plutarchi nepotem, & Apollonium Chalcedonium magno ſtudio coluit. Neque obfuit eiuſdem conſtantiæ aut filius gladiator, et ſceleſtus, aut uxor infamis, ut a Iulio Capitolino relatum eſt, ad imperatorem Diocletianum. Philippus uerò Iunior, qui cum patre imperauit, anno ab

Sextus Cheronenſis.

urbe

urbe condita, milesimo, tam seueri animi, tanquam inflexibilis fuit, ut nullo unquam cōmento, nullisque ratiōibus ad risum solui aut excitari potuerit, & quod maximū est seueritatis exēplum cum patrē fortè aspiceret ludis secularibus petulantius cachinnātem, eum ipsum auerso uultu notauit, ut ab Eutropio traditum est in Romana historia.

CAPVT II.

De Mario Gratidiano, uiro prætorio, & quanta immanitate à Sergio Catilina dissectus atque interemptus fuerit in Syllanis tumultibus, ex Iulio Firmico & alia de Catilina & Cicerone addita contra Fenestellam.

CElebrati sunt apud ueteres è Mariorum familia complures, qui & rebus gestis, & dignitate claruerunt. Nam Marij duo, ac totidem Catones censentur, de quibus commodè in Romanis familijs egimus. Hoc autem loco de M. Mario dicendum est, Marij Gratidij filio, de quo sic Q. Cicero ad M. Tullium scribit, in libro de petitione consulatus. Cum L. (inquit) Catilina consulatum petis, qui hominem carissimum senatui, populoque Romano, M. Mariū inspectante populo Romano, uirgis per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibidem omni cruciatu lacerauerit, uiuo statim collum gladio sua dextera secuerit cum sinistra capillum eius à uertice teneret, caput sua manu tulerit, cum inter digitos eius riui sanguinis fluerent. Hunc igitur M. Marium designat, qui à Lucio Catilina crudelissimè interemptus est. M. uerò Cicero in ea oratione quam habuit contra Antonium & Catilinam competitores, copiosè rettulit de hoc ipso Mario. Is enim (ut author est Pedianus) uir popularis fuit, atque ob eam causam bis prætor, cuius scissum caput, sua manu Sergius Catilina per urbē circum-

tulit, quod illi à Marco Tullio ſæpius obiectum eſt. Iulius autem Firmicus, ſic de cæde Mariana ſcribit ad Mauortium Lollianum: Prætorio uiro Iuniori Mario (qui iudicio omnium bene meritus de republica uidebatur) Syllana iuſſione, eliſa ſunt prius crura, deinde deiecta de ſtatu corporis brachia, humeris tenus diſſoluta ceciderunt. Tertiò amputata lingua, uocem reliquit in faucibus. Ad poſtremum omni parte corporis mutilata, oculi qui fuerant ſpectatores, & ſuperſtites, egeruntur, & in tam anguſto corpore, à nephario patriæ carnifice, tot ſunt inuenta ſupplicia, & uix anima tantis uulneribus erogata eſt. Quod idcirco adnotauimus, ne tam imperitè quidam à ueteribus & clarioribus authoribus diſſentiant. Nec illud put̃ereà concedi debet quod à Feneſtella proditum fuit, Lucium Catilinam à Marco Cicerone fuiſſe in cauſa defenſum, etſi ad Atticum ſcripſerit, ſe cogitaſſe de Catilinæ defenſione: Hoc tempore (inquit) Catilinam competitorem noſtrum defendere cogitauimus, iudices habemus, quos uolumus, ſumma accuſatorum uoluntate, ſpero ſi abſolutus erit, cōiunctiorem nobis fore in ratione petitionis. Sin aliter acciderit, humaniter feremus.

CAPVT III.

De uaticinijs per aquam, per uinum, & apud quos maximè populos clara eſſent: ex Plutarcho & alijs authoribus.

SCriptum à nobis eſt ſuperiori uolumine de his uaticinijs, quæ in Branchis, Delphis, atq; Cathaballis apud ueteres fieri conſueuerint. Nunc libitum eſt ea addere quæ apud Thraceſeis populos & Clarios celebrent̃, quo tam diſſimilis quidē uaticinandi ratio, tanq; diſpar conſuetudo in oraculis edendis intelligatur. In Thraciæ igitur regione apud Lygureos, adytus fuit Libero

Libero sacer, ex quo cum uaticinia & oracula reddi sole- Adytus Bachi rent, eius templi antistites uino affatim epoto, respondebāt Apud Clarios autem (ubi Clarij Apollinis templum foret) diuersa res traditur. Nam quibus diuina effari permissum esset, aqua prius assumpta, rem peragebāt: quod ipsum Ve- ctius Prætextatus apud Macrobiū refert, quo loco eundem esse deum Liberum atq; Apollinem copiosè disserit. Plu- tarchus autem Cheroneus, & aqua, & mero testatur antisti- tes quosdam apud diuersos populos sacra perficere, ac dein de uaticinari. Vt enim uinolenti dicuntur prædiuinare, sic etiam lympholenti.

CAPVT IIII.

Iunonis Monetæ nomen & origo allata, tum de eiusdem templis, & inscriptione in numis cæsaris Domitiani Augusti.

TRaditum est à M. Tullio cum de diuinatione scri bit, Iunonem ipsam iccirco à Romanis Monetā uocari solitam, quòd ex arce templi Romani po- pulum cōmonuerit, ut propter terræmotū (qui acciderat) sue plena rem procurarēt. Qua in re uideo ab an- tiquis plurimum dissentiri. Maximus Valerius & alij Iuno nis tradunt Monetæ imaginem à Veiorum oppido Romā delatam, quo tempore imperator Furius Camillus suis au- spicijs Veios superauit. Nam apud eos præcipua quidem re ligione Iuno Moneta colebatur. Captis autem Veijs, cum miles fortè Romanus per iocū eam rogaret, an uolens Ro- mam concederet, annuisse ferunt, ac se uelle respondisse. Quæ res in admirationem uersa est, ac protinus læti milites eiusdem simulacrum in urbem deuexerūt, atque in Auenti no monte collocatū est. Neq; tñ desunt qui Allocutio deo Allocutius. illa ascribant quę de Iunone Moneta referunt, quo nihil di ci potest absurdius, cum deus Allocutius, siue Aius (nam idem

idem eſt) cauẽdum à gallis ſua uoce monuerit, ac in ſima uia noua, aram habuerit, quod apud ueteres multi cõmemorant sed eorum inſcitiam alibi commodius repreſſimus. Templũ uerò Monetæ non in Auentino tantum uideo ab authoribus celebrari, ſed in ipſo etiã Capitolio: ut idẽ Maximus Valerius, ac Liuius aſſerũt, quo loco Mallij Capitolini domus fuiſſe traditur. Publius autem Victor in regione tertia collocauit, ubi Thermæ Tatianæ, atq; Traianæ forent. Sed & Macrobius Aurelius, ædem refert Iunonis Monetæ calendis Iunijs dicatam Conſule Claudio Martio Rutilio III, & T. Martio Torquato II. Neq; dubiũ eſt in æde Monetæ ſolitos ſeruari libros linteos in quibus Romanorũ imperatorũ fata continerent. Quin illud adnotandum eſt, quod in peruetuſtis etiam numis Domitiani Auguſti talis deſcriptio ſeruatur: DIVAE MONETAE. Quod & Bernardus Oricellarius obſeruauit: uir & in gubernanda republica prudens, & in perquirendis ueterum monimentis diligenter accuratus.

CAPVT V.

De uiribus dæmonum, & quod eorum ſex genera tradantur, diligens adnotatio, ex commentarijs Pſelli, & Auguſtini.

LIbrum fecit Auguſtinus de poteſtate dæmonũ, in quo eruditè atq; copioſè explicat, quantis uiribus polleant, quoq; habitu ſint, & quibus maxime rebus aduerſari, aut oblectari ſoleant, Qua in re, non tam Chriſtianam uidetur academiam ſequutus, quàm Platonicorum placita & cõmentarios, in quibus multa de his comperiuntur. Quod autem ſex eorum genera habeantur, id ego apud Michaẽlẽ Pſellũ inuenio, qui ex Marci traditionibus, hoc totũ egregiè recenſuit, Baſiliumq; & Paulum, uiros, doctrina, & morum ſanctitate clariſſimos, aduocauit in hiſtoria dæmonum. Ad hũc igitur modum diuerſam

eorum

eorum naturā atq; potestatē rettulit. Primùm (inquit) dæmonum genus igneum censetur, quod in sublimi aëre peruagari solitum est (ut Marcus dicebat) qui illud uoce barbara Leliureon appellabat. Secundum genus, quod in proximo aëre, ac nobis propinquo obuolitat, quod etiamnum à plerisq; aëreum nuncupatur. Tertium porrò terreum est, quod in terræ ipsius regionibus uersatur, ex quo multiplici ratione, atq; insidijs, terrenis animantibus aduersatur. Quartum aquatile & maritimū dicitur, quod humoribus se immergit, undiuagū scilicet ac in palustribus habitans, ut multos in aquis malè afficiat, æstusq; ac tempestates in mari excitet, ac nauigia ipsa cum hominibus prorsus demergat, atq; inobruat. His adijcitur quintum genus quod appellat subterraneum, quando & ipsis terræ uisceribus inclusos dæmones, atq; abditos tradit: unde motus terræ, fundamētorum ruinæ, ac uentorum collisiones oriantur. Præcipuè autem infestari hoc demonum genere scribit eos homines, qui aut in puteis effodiēdis uersant aut in metallis perscrutandis. Sextū & ultimū, quod omnem quidem lucem refugit, tenebrosumq; iccirco uocitat, quoniam in tenebris assiduè teneat. Mitto nūc quibus potissimum insidijs, aut quo astu scripserit eos decipere, atq; allicere humanum genus. Constat enim (ut est author etiam Augustinus) omnis ferè dæmones hoc ingenio & natura esse, ut deos pariter oderint, & hominibus maximè aduersentur. Sed alibi hoc totum disseruimus.

CAPUT VI.

Quæ figura sit dicendi in ueterum libris mediusfidius, quāq; origine censeri debeat: ac de Fidio deo nonnihil.

Mehercle, & mecastor, figura est in ueterum libris admodum frequens, qua intelligendum est, diligat uel adiuuet, quod a Sexto Pompeio diligēter est obseruatum. In hoc enim (inquit) iureiurando

ſubandiendũ eſt, me amet, uel adiuuet, q̃bus figuris multò ſæpius Græci authores utuntur. Quo aũt modo accipiendũ ſit mediusfidius, pauci adhuc (ut uideo) ꝓbè intelligũt, aut originẽ ꝑcipiunt. Ego uerò ita expono, ut eiuſmodi quidẽ locutio, ꝓinde ualeat, atq; me Hercule, & deus Fidius, cuius ſacra Rom. annalibus traduntˉ, eiusq; tẽpla in urbe à ueteribus relata ſunt: ſicuti Plutarchus, Varro, & poëtę Latini teſtantˉ. Sed & Sex. Pompeius in libro de priſcis uerbis XII pro Iouis filio accipit, quoniam d, littera cum I, affinitatem retineat. Itaq; iuſiurandum hoc (inquit) per diui fidem quidam dixerunt. In fabulis autem Plautinis iuſiurãdum refertur per deum Fidium. Hunc enim Sanctũ, Fidiumq; appellantes, in Quirinali iugo ueteres coluerũt, nonis Iunijs. Quo circa ſic in Faſtis Ouidius:

Quærebam nonas Sancto, Fidione referrem,
An tibi ſemipater, Tunc mihi Sanctus ait.
Cuicunq; ex illis dederis, ego munus habebo:
Nomina trina fero, ſic uoluere Cures.
Nunc igitur ueteres donarunt æde Sabini:
Inq; Quirinali conſtituere iugo.

CAPVT VII.

Quibus uerbis in Latino ſermone uti debemus, & quòd uerecunda eſſe debeat in componendis uocibus tralatio.

IN ſermone Latino habenda eſt præcipuè ratio in uerbis componendis atq; utendis, cum ex infinita uocabulorum ſylua, alia quidem ad uſum pertineant, alia ad eruditionem, alia uerò ad gratiam. Itaq; uerba deſita, & parum frequentia, cognoſſe debemus, eorumq; uireis & comparationẽ ſcrutari. Antiqua uerò & propria, recipere, poëticis delectari. Qua ratione Terentius Varro, cum ſcriberet ad M. Tullium prudentiſſime inquit: Poëticis multis uerbis magis delector quàm utor: antiquis

antiquis magis utor quàm delector. Tralatio autẽ in componendis uocibus (ut est author Theophrastus) nõ audax aut insolẽs debet esse, sed proba, & uerecunda, quod ipsum Pontanus etiam Iouianus approbat, uir unus ætate nostra, qui antiquitatem ipsam ac disciplinas honestiores, pari facundia atq; ingenio exprimat. Pontanus.

CAPVT VIII.

De insigni atq; mirifico portento infantis, qui duplici pectore, atq; capite biennium uixerit, historia non contemnenda, ac de causis portentorum.

NOtum est quàm multa sint relata prodigia in ueterum annalibus atq; historijs, quantumq; admiranda. Sed unum præcipuè hoc loco repetendum existimaui præ cæteris (quæ unquã scribant) insigne atq; monstrificũ, si modò hac in re antiquitati fides habeatur. Traditũ est igitur in oppido quidem Emaus Theodosio cæsare imperante puerũ natum fuisse, qui umbilico tenus integer extaret. Supernæ aũt partes eiusdem, gemina facie apparebant, ut duo pectora, totidemq; capita essent suis partibus ac sensibus prædita. Nã & una pars aliquando cibis, & potione utebantur, altera abstinebat. Sic itidem in somno, & quiete, uariè ac differenter se habebant, ut uicissim lusitarent, & risu, lacrymis tenerentur, mutuisq; plagis se cæderent, ac si diuersis animis, atq; ingenio forent. Annis autem prope duobus uixerunt. Factũ deinceps est, ut cum alter perierit, qui superfuit, quatriduo post, ex agnata tabe computrescens, interijt: quam rem Sigibertus in suis commentarijs rettulit: homo quidem diligens, atque ut illis temporibus studiosus magis quàm eloquens. Quibus autem rationibus eiusmodi portenta oriantur, Galenus, & Aristoteles copiosè docent, ut alio Emaus.

rum ſententias omittamus. Et affirmat quidẽ Ariſtoteles ic circo fieri monſtra in animantibus, quoniã plura, ac diuerſa ſemina inter ſe cohæreſcunt, atq; cõfunduntur, aut cum fortè materies exceſſus, uel defectus extiterit.

CAPVT IX.

Traditum eſſe, quod ex uiris ſapientibus plerunq; inſani, ac dementes gignantur, exemplo addito de Ariſtarchi filijs, uiri doctiſſimi, & aliorum compluriũ, ex Aelij Spartiani uerbis.

DE Ariſtarcho grãmatico, qui Alexandrinus fuit, eiusq; multiplici ac ſingulari eruditione, com plura leguntur in Græcorum cõmentarijs. Cum is unus & cenſor maximus omniũ poëtarum ſit habitus, & Philometoris regis filij præceptor extiterit, qui Philadelphi nepos fuit. Illud autẽ de liberis Ariſtarchi conſiderandum eſt. Nam cũ duos fortè habuiſſet, hoc eſt, Ariſtagoram, & Ariſtarchum, uterq; demens ac ſtolidus fuiſſe dicitur: ſicuti & Sudæ collectanea teſtantur: quo nomine haud temerè quæſitum eſt a philoſophis, cur ex uiris ſapien tibus, plerũq; ignaui ac dementes oriantur. Sed hac in re libitum mihi eſt uerba Aelij Spartiani ſubijcere ad imperato rem Diocletianum: Conſtat (inquit) Auguſte neminẽ propè magnorum uirorum optimũ & utilem filium reliquiſſe. Deniq;, aut ſine liberis uiri interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis ſine poſteritate diſcedere, & ut ordiamur à Romulo: hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius quod utile poſſet eſſe reipublicæ. Quid Camillus, num ſui ſimileis liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam uerò quid de Homero, Demoſthene, Vergilio, Criſpo, Terẽtio, Plauto, cæteriſq; alijs loquar? Quid de Cæſare? Quid de Tullio, cui ſoli melius fuerat liberos non habere? Quid de Augu-

ſto,

ſto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi poteſtas fuiſſet ex omnibus. Falſus eſt etiã ipſe Traianus in ſuo municipe ac nepote deligendo. Sed ad genitos ueniamus. Quid Marco felicius fuiſſet, ſi commodum non reliquiſſet hæredem? Quid Seuero Septimio, ſi Baſſianum non genuiſſet?

CAPVT X.

Quomodo ſit accipiendum ſtadium, & quàm multiplex fuerit, ac nonnihil etiam de alijs menſuris.

SCriptum eſt à ueteribus diligenter de menſuris, earumq́ue uarijs ac diuerſis rationibus, hoc eſt, de iugero, miliario, ſtadijs, & paraſangis. Nos hoc loco de ipſo ſtadio breuiter agemus, quo inſcitiam quorũdam, atq; ineptias deuitemus: qui cum de re hac nuper ſermonem haberent, imperitè ſimul atq; perplexè diſſeruerunt. Itaq; ſciendum eſt, nomen ipſius ſtadij, diuerſum ac multiplex fuiſſe, tum ſpacio inter ſe diſſimili, præcipuè autem nominatur Olympicum, Pythicum, & Italicũ. Nam Pythicum quidem pedibus millenis finitur: Olympicum pedibus cccc. Italicum pedibus cxxv. Sic enim Cenſorinus refert, qui de natalicio ad Cerelliũ ſcripſit. Neq; me latet Herculis quoq; ſtadium ab antiquis celebratum, quo cc pedes haberentur, quod ipſum ſtadij ſpacium Hercules ſuis pedibus metatus eſt Piſis apud Iouem Olympicum, de quo & Plutarchus, & in Atticis Gellius meminerũt. Neq; deſunt etiam authores, qui tradant octauam partem miliarij in ipſo ſtadio ferè cõtineri, tum diaulon, & dolichon addũt. Vt enim ſtadij menſura pedes cccc habet in uniuerſum: ita diaulus, M.cc: dolicus ſtadia xii, & Schenus xxx, ut ipſe etiam Plinius refert: etſi hoc totum in Græcorũ cõmentarijs, cum à pluribus alijs, tum ab his relatum eſt, qui Platonis le-

ges interpretati sunt, quo loco de currendi ratione, & ludis Olympicis disserit. Pollio autem Victruuius stadiatas porticus appellauit, ex ipsa stadij (ut puto) mensura: sicuti etiam miliarias dicimus. Mensurã uerò hi qui geometræ appellantur, in hunc modum haberi scribunt, hoc est, quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, latitudine, ac spiritu finiatur, ut Boëthius, & Iunius Nypsus tradunt. Is enim in libro de mensuris agrorum sic ad Celsum: Mensurarũ (inquit) appellationes, quibus in longitudine utimur, XII sunt, id est, digitus, uncia, palmus, sexta, pes, cubitus, gradus, passus, decempeda, actus, stadium, miliarium. Sed hæc suo lo- sunt pluribus differenda.

CAPVT XI.

Præclarè factum, atq; ingenti animo ab Auidio Cassio Augusto in seditione exercitus, atq; eiusdem uerba ibidem relata.

DIgnum facinus à Volcatio relatum est, de Cassio Auidio Augusto, eiusq; egregio animo. Nam cum in exercitu (quem imperator regebat) magna seditio orta esset, ac milites ipsi uelut ad conflictum æstuarent, tumultu cõperto, egressus prætorio Auidius, sagoq; tantum castrensi transiectus: Et me ipsum (inquit) milites percutite, si hoc audetis, & corruptæ disciplinæ flagitium addite. Quo audito, omnes quidem quierunt, simulq; illum prosequuti sunt, non sine mirifica obseruatione. Itaq; dictum pereleganter est à Volcatio de Auidio imperatore, timeri à milite meruit, quia ipse non timuit. Idem Augustus Syriacas legiones, luxu ac delitijs defluentes, ad pristinam seueritatem atq; disciplinam redegit. Tum in Armenia, & Arabia, atque Aegypto strenuè ac præclarè rem gessit.

CAPVT XII.

Quibus liceret in urbe sepiliri, ac de Posthumio Tuberto uiro consulari, de quo M. Cicero in legibus subobscurè intellexit.

NOtum alibi à nobis est, fuisse apud Romanos lege cautum, ne quis in urbe sepeliri posset, preter eos tantũ, qui egregia uirtute, rebusq́ clarissimè gestis meriti hoc essent. Quod ipsum exemplo Atheniensis populi factũ ab illis existimamus, ut qui Solonis leges de sepulchris magna ex parte sequerentur. Plutarchus aũt in Romanis quæstionibus, eis tradit ex Lyparei, authoritate concessum in urbe sepeliri, qui de hostibus triumphassent. Tum Valeriũ & C. Fabritiũ nominat, qui ob eorũ præclara facinora, sepulchrũ in foro habuerũt. Sed & M. Cicero cũ leges Romanorũ exponit, idem asserit, ac Valerio quoq; Publicolæ, & C. Fabritio, Tubertũ adĳcit: cuius summa uirtus (inquit) hunc honorẽ promeruit. Nos aũt de Tuberto ipso diu quæsiuimus, quando eius nomẽ Latinis annalibus atq; histoĳs minus uideat̃ compertũ. Dionysius uerò Halicarnasseus in Romanis antiquitatibus, P. scribit Posthumiũ uirũ consularẽ ac maximè nobilẽ, qui Tubertus fuerit appellatus: Anno (inquit) post exactos reges quinto, quo tempore Iscomachus Crothoniates in stadio uictor fuit, creati sunt Romæ Cos. Valerius Publicolæ frater, & P. Posthumius, qui Tubertus est cognominatus. Itaq; dubitari amplius nõ potest, Tubertũ ipsum apud M. Ciceronẽ uirum consularẽ fuisse, quem & Liuius & alĳ Posthumiũ uocant, referentes ab eo prospere pugnatũ contra Sabinos, ac secundo eius cõsulatu deuictis Sabinis orationẽ celebrasse, ob præclara eius gesta, Menoniũq́ Agrippã eius collegam triumphasse. Quibus rationibus factũ crediderint, ut in ipsa etiã urbe sepulchrũ meruerit Posthumius Tubertus: sicuti & Val. Publicola, qđ ab eodẽ Dionysio copiosè explicat̃.

CAPVT XIII.

De Romanis familijs Fabiorum atq; Curionum, & qua maximè dignitate in ciuitate præstarent, tum de Lepidis etiam breuiter adnotatum.

RElatum est in ueterum commentarijs de Fabijs atq; Curionibus, quòd ipsa gens Curionum continua quidẽ serie treis optimos oratores habuit, atq; in agendis causis insigneis. In Fabiorũ uerò familia treis in senatu fuisse continuos principes, & egregijs facinoribus clarissimos, cuiusmodi censent M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilianus filius, & Quintus Fabius Gurges nepos, quod & C. Plinius ad Vespasianum Augustum refert. De Lepidis quoq; illud sciendum, quòd in eorũ genere tres intermisso ordine obducto mẽbrana oculo, geniti traduntur, ut nõ minus naturæ, quàm ingeniorũ quædam uelut insignia in homine existãt. Sed hæc in cõmentario de Romanis familijs commodè notauimus.

CAPVT XIIII.

Quantũ sit amoris cõtagio abstinendũ: ex Crathetis Philosophi sententia ac ibidẽ Panetij uerba notata ex Seneca, in qbus par grauitas ac doctrina existit.

INter alia multa, quæ Crathes Thebanus pruden ter ac sapiẽter de uita disseruit, illud etiam de amoris potestate ab eo relatum traditur. Amorem (inquit) fame sedari, sin minus tẽpore. Quod si duo
» hæc non suffecerint, ad laqueum esse accedendum. Hæc Crathes de amore, ad quæ poëta Ausonius respexit, cum de insania ac dementia amantium loqueretur. Panetius autem philosophus inter stoicos insignis, peregregiè (ut uidet̃) constat respõdisse, cum ab eiusmodi cõtagio lõgè abstinendũ moneret.
» ret. Minimè (inquit) committẽdum est, ut in rem commotã
» incidamus, utpote alteri emancipatam, uilem sibi. Si eñ nos
» respicit quod amatur, humanitate eius irritamur. Sin cõtem

psit

plit, superbia accendimur, atque facilitas erroris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cũ difficultate certamus. Itaque qui suæ imbecillitatis cõscius est, is moneo ut quiescat, quod & Seneca Anneus ex Panetio retulit, & nos in uita obseruãdum ueluti optimã legẽ, ac sanctiora quædam oracula existimamus.

CAPVT XV.

De studio ueterum in auspicijs, ac de his auibus, quæ ominosæ, ac inauspicatæ haberentur, quæq; oscines aut præpetes dicerentur.

Notum propè omnibus est, quãtopere ueterum sedulitas in futuris uestigandis, atque prænoscẽdis elaborauerit, quantoque studio ac diligentia auguria, omina, extispicia & reliqua diuinandi genera coluerit, ut in uarijs quidem animantibus, eorũque uoce, incessu cibis, colore, uolatu, auguria capere consueuerit. Sed hoc loco ea tantum adnotare uisum est, quæ ad alitum auspicia, & omen pertineãt, quæque diræ, & ominosæ aues, quæ rursus felices, & auspicatæ crederentur. Inter diras igitur & feraleis enumerãt, noctuas, ululas, tinnũculos, miluos, quòd hi quidem rapacissimi, & semper famelici sint. Bubonẽ quoque inauspicatissimi ominis dixerunt. Idque in publicis maximè auspicijs ex quo funebrem etiam uocarunt. Hinc illud notum:

Fœdaq; sic uolucris uenturi nuntia luctus
Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

Quin & in coruis, dirum & ominosum est habitum sicubi glutiunt, & uocem uelut strangulati emittunt. Quanquam de coruis, & cornicibus uaria traduntur, si quando ad leuam aut ad partẽ dextrã conuolitẽt. C. uerò Pli. has ipsas aueis inauspicatæ garrulitatis appellat. Sed & Gallos probabant in tripudijs maximè solistimis, quod ab ipsis pullarijs indicabatur. Quidam grammatici in hũc propè modum de augurijs scribunt, ea esse in gestu, motu, uolatu, ac uoce, ueluti signa

rerum conſtituta. Oſcines autem uocatæ ſunt, quæ ore, cantuq; auſpiciũ facerent, ut coruus, cornix, picus. Quæ futura uolatu portendũt, ut buteones, ſanqualis, aquilę, & uultures Si felices fuiſſent & ꝓſpera, appellarũt præpetes. Sin aduerſa, atq; ominoſa prenũtiaſſent, inebras dixerũt, quòd aliqd fieri inhiberẽt, ut author Sex. Põpeius. Tum inebra etiã uocarunt, quæ tardare auſpicium, atq; morari exiſtimarent.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS SECVNDVS.

CAPVT I.

Copioſè expoſitum de Aſaroticis pauimentis, ac lithoſtratis ſeu teſſellatis, tum de opere uermiculato, ac de ceroſtratis nonnihil.

OCcurrendum eſt quorundam quæſtioni, quæ animos etiam doctiorum diu anxios atq; incertos habuit: de hoc picturę genere, quę muſiua ferè à noſtris dicatur, tum de his pauimentis diſſerendum, quæ lithoſtrata ueteres, ſeu teſſellata uocarunt: teſſerulis uarijs ſtructa, lapidumq; cruſtis ornata. Scire igitur de-
Muſea opera. bemus ea opera quæ Plinius muſea uocari tradit, pro his accipiẽda eſſe, quæ poſteriores muſiua ſeu muſeacea dixerũt: in quibus uitreis teſtulis, uarijsq; colorum picturis, mirifica quidem gratia atq; uenuſtatis ſpecies exhibetur. Græci hoc opus aſaroton uocarunt, quale imprimis cum ab alijs, tum à Plinio commendatur, quod olim Pergami fuit à Zenodoto conſtructum in eo genere peritiſſimo. Dictum uerò ſic exiſtimatur, quoniam cœnæ purgamenta in ipſo quoq; pauimento

pauimento cõuerti ſolent, ueluti relicta, ut eſt author C. Plinius, quæ analecta Græci appellant. De his aſarotis mentionem fecit Papinius in deſcribenda Mallij Vopiſci Tiburtina uilla, ubi pauimentũ refert aſarotica elegantia, uariaq́ structura præſtitiſſe his uerſibus:

Dum uagor aſpectu, uiſusq́; per omnia duco:
Calcabam nec opimus opeis, nam ſplendor ab alto
Defluus, & nitidum referentes aëra teſtæ
Monſtrauere ſolum, uarias ubi picta per arteis
Gaudet humus, ſuperantq́; nouas aſarota figuras.

Apollinaris item Sidonius, lapillos aſaroticos nominat, quibus muſea ipſa cõſtruerent, quæ uelut eroſi annis, pumices ad reddendam ſpecus imaginẽ, forent depẽdentia. Inuentũ id Romæ Marci Agrippæ temporibus, quãdo in eius thermis figulinũ opus encauſto pictum fuit. Neq; dubitauit Plinius quin uitreas cameras feciſſet Agrippa, ſi id repertũ antea fuiſſet. Notum uerò eſt omnibus, quòd ipſa muſiua è uitreis teſſerulis atq; ſectilibus cruſtis uario, multiplicíq; colore cõſtructa ſunt, cuiuſmodi adhuc Romæ uiſitur locis multis, tum in propileo baſilicæ Petri, nobili illa, & fluitans nauis, quã Ioannes pictor cognomento Cimabous mirifico artificio atq; diligẽtia tradit̃ perfeciſſe. Quidam appellarũt id opus cymbam aſaroticam, ex effigie ipſius picturæ. Neq; idem eſt uermiculatũ pauimẽtum, & aſarotum, ut quidam falsò exiſtimant: ſiquidem poſt Luciliũ poëtam, aſarota in urbe cœpta ſunt. Vermiculatum opus uocamus, quod & ſi cruſtis uarijs cœmento illitis fiat, non tamẽ uitro conſtabat. Quæ res à Lucilio deſignatur, cum dixerit in Satyris: *Ioannes Cimabous.*

Lexim bene compoſitam, ut teſſerulas omneis
Arte pauimento, atq; emblemate uermiculato.

Hoc eſt, orationem uarijs figuris, atq; coloribus eleganter compoſitam. C. Plinius in perquirenda antiquitate diligens

uermiculatum opus içcirco dictum existimat, quòd esset uariegatis crustis, atque maculosis ad effigiem uermiculi, ut minimè sit improbanda Nonij sententia, qui pro minuto uermiculatum exponit. Verbo autem quod est musiuum usi sunt apud nos Augustinus, Spartianus, & Trebellius (ut alios omittã) Iulius Firmicus, musiuarios artifiçes nominat in astronomicis. Sed agamus nũc de lithostratis, quæ à nostris ferè tessellata dicuntur, id est, uarijs crustis ac lapidum segmentis constructa: ceu uisuntur Romæ locis compluribus, ac Florẽtiæ in æde diui Ioannis, quæ baptisterij nomen retinet, quo loco miram gratiam atque decorem præfert pauimentata structura, tesserulis lapidum multicoloribus, interpositis orbibus è lapide Macedonico uel porphyetico. Ibidem uisitur totius cæli ambitus, atque signiferi species cum suis imaginibus, adeò, ut sol ipse uelut moderator & auriga in medio existat. Et ea ferè debent admitti in lithostratis (ut à ueteribus præcipitur) quæ apta uarietate, ac multiformi picturæ gratia uenustatem simul & elegantiam referant. Quo minimè mirari oportet si C. cæsar in suis expeditionibus tessellata ac sectilia pauimenta circuntullerit Sunt in precio cerostrata, atque xylostrata: illa ex cornibus atque ebore cõstant, hæc ex materia censentur, maximeque ebeno, larice, tamarice, olea. De cerostratis Victruuius, & Plinius meminerũt, proditumque est ex urorum cornibus effici, quæ Romani ad suas delitias transtulerũt: nũc tincta, nunc sublita. Nunc quæ cerostrata picturæ genere dicerentur, ad sellas principum atque lecticas parantur: quales Aegyptij reges inter cætera ornamẽta habuisse traduntur. Xylostrata coloribus uarijs distinguuntur, & multiformi materia cõstant, præcipueque ad templorũ sacraria & subsellia pertinent, quos appellãt choros, ceu spectantur Venetijs in æde Helenæ, in quibus nobiles Italiæ urbes atque clariores additæ sunt singulis subsellijs,

miro

miro picturæ artificio, atq; elegantia singulari.

CAPVT II.

De pœna Romanorũ ciuium per uiteis, ac Plinij uerba exposita, ex historia de Scipione Aphricanorum, tum de uite Centuriali copiosè.

VErba sunt Caij Plinij (quo loco de arboribus disserit) uitis ipsa, & in delictis etiam pœnam honorat: quæ meum aliquando animum suspensum tenuerunt. Haud enim uidebam quibus pœnis homines per uitem afficerentur, quando nihil ad rem illud pertineret, quod insigne centurionũ id esset, ut quidam darum doctè exponunt. Sed enim quod ad pœnam uite pertinerent, deductum hoc existimamus ex lege ueteri, de supplicijs militum. Nam & Scipio Aphricanus, qui Numantiam obsedit: sicubi extra ordinem milites Romanos deprehendisset, acribus pœnis afficere solitus est, ut qui ciueis uitibus, alios autem uirgis cædi iuberet. Quo circa Plinius pœnæ honorem habitum scribit, cũ ciueis non uirgis uerberatos, sed uitibus refert. Quam rem Liuius in historia Romani populi notauit, ut ex Flori compendijs colligitur. De uite autem quam centuriones præferrent, non poëtæ tantum meminerunt, sed Aurelius Macrobius, Aelius, Spartianus, ac Plinius, qui insertas (inquit) castris uiteis summam rerum, imperiumq; cōtinere. Centurionum in manu uiris, et optimo premio tardos ordines ad lentas perducit aquilas. De Hadriano item Augusto notatum est, quòd is quidem nulli uitem concessit, nisi robusto & egregiæ famæ uiro, neq; tribunum nisi plena barba effecit. Hinc etiam heliopolitani Iouis oraculum de cæsare Traiano, qui cum scriptis codicillis deum consuluisset, an Romam peracto bello esset rediturus (nam contra Parthos mouebat) uitem sibi centurialem deus in ædem deferri iussit: diuisamq; in pateis sudario cōdi, ac perendie efferri. Sed de sub uitem præliari dicebant milites, cũ

astantibus centurionibus sudes eijcere cogerentur. Quod & Sextus Pompeius adnotauit.

CAPVT III.

De sortibus Prænestinis, earumq; origine apud Romanos, & quomodo æderentur in templis, ac Liuij locus expositus.

IT. Liuius inter cætera prodigia, quæ in historia de gestis Romani populi refert, Sorteis (inquit) extenuatas, sicuti bello Punico, & unam præterea excidisse, ita scriptam Mauors suum telum concutit. Et nos igitur ad hæc intelligenda comodum fore existimamus, ea de ratione, ac origine sortium hoc loco repetere, quibus id totum copiose aperiatur, & Liuij uerba intelligantur. Nam & Prænestæ olim, & Antij templa magno cultu, honoreq; habita sunt, ubi sortes æderentur. Origo autem cõmentitia quidem (ut multi dixerunt) & futilis, sed à ueteribus tradita est in hunc modum: Numerius Suffustius uir admodum clarus, cum assiduis somnijs, etiamq; minacibus, iuberetur certo in loco silicem excidere, perterritus dicitur: sic, ut agere id occeperit, ridentibus hoc ciuibus. Sed perfracto saxo, erupisse sorteis, quæ in robore forent insculptæ priscarum litterarũ notis. Quin eodem tempore mel ex olea fluxisse dicunt, & aruspicum monitionibus factũ, uti ex eadem olea fieret arcula, & in ea recõditas sorteis, ad quas præmonente Fortuna Romani pontifices accedebant, & pueri manu cõmixtas educere solebant, ac talis quidẽ origo Prænestinarum sortium traditur, quæ diuinatio, ut uarijs passim templis atq; urbibus exculta est, ita Iulij cæsaris tẽpore penè abolita: neq; alibi earum cultus seruatus est quàm Prænestæ, qua ratione dicebat eleganter Carneades, nusquàm se uidisse fortunatiorem Fortunam, quàm Prænestæ. Hæ uerò sortes Romani populi fata continebant, tesseris quibusdam

Numerius Suffustius.

ligneis

ligneis inſculptæ. Vnde Liuius extenuatas ſorteis inter prodigia numerat: quoniam litteræ illæ fatales alicubi conſumptæ uiderentur. Imperante autem Auguſto Domitiano ſatis lætam, felicemq; ſortem Præneſtina fortuna per nouennium dedit: in ſequenti anno triſtiſſimā reddidit, neq; ſine ſanguinis mentione, ut eſt author Tranquillus. Neq; me latet alium quoq; fuiſſe morem Romanis imperatoribus in aucupanda per ſorteis fortuna, uerſibus ad eam rem compoſitis, uel ex aliquo poëmate translatis, ut illud uulgatū de cæſare Hadriano: cum Vergilianas ſorteis cōſuleret:

Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ
Sacra ferens noſco crineis, incanaq; menta
Regis Romani, prmam qui legibus urbem
Fundauit, curibus paruis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum.

De ſortitione autē iudicū & ſortilegijs ſuo loco ſcripſimus.

CAPVT IIII.

Quanta prudētia M. Cato iudicauerit nō eſſe publicè audiendos in Romana ciuitate treis Athenienſium oratores, id eſt, Carneadem, Critholaū, & Diogenem, ac de illorum mirabili ingenio & facundia.

QVanta prudentia & cōſilio in moderanda ciuitate, quātaq; doctrina fuerit M. Cato, qui Cenſorius dicitur, ueterū cōmentarij explicant. Sed hoc inter cætera eius uiri mirificum uideri debet, his præſertim hominibus, qui in obeundis reipub. officijs uerſantur, quod ab eo dictum, atq; iudicatū eſt de Athenienſiū nobili illa ac celebri legatione ad ſenatū, populūq; Romanū in qua tres ingenio & eruditiōe clariſſimi extiterūt, hoc eſt, Carneades academicus, Critholaus peripateticus, Diogenes ſtoicus. Nam cum hi facundia imprimis atque oratione pollerent, facilè Romano populo perſuaſiſſent, quæcunque peterent. Sed hanc rem cum Marcus Cato maturè conſide-

consideraret, ex usu esse Romani reipublicæ asseruit, ne tales oratores, tanquam ualida eloquentia præditi, qui possent æqua, pariter atque iniqua persuadere, audirētur publicè. Quoniam Carneade ipso (ut inquit Plinius) argumētante, quid ueri esset, haud facilè discerni poterat: quem unū traditum est (cum pro iustitia publicè multa eleganter ac sapienter disseruisset) postridie non minori doctrina atque copia contra iustitiā perorasse. De his aūt tribus philosophis, illud à Latinis criticis obseruatum est, eloquentia fuisse Carneadem rapida & uiolenta, tereti & eleganti Critholaū, modesta & sobria Diogenem. Quod etiam Macrobius (ut alia complura) è penu Gellianæ eruditionis in suas cœnas deprompsit, homo satis quidē eruditus, sed ingenio maximè ingrato, ac propè impudēti, ut qui in tanto æris alieni cumulo nusquam creditoris nomen profiteatur.

in Macrobium nota

CAPVT X.

Quæ differentia tradetur inter deportatos, & relegatos: & qui maximè authores deportari homines ac portenta scribant.

IN libris iure consultorum scita satis atque elegans differentia ponitū inter eos, qui relegati, & deportati dicuntur. Nam relegatos ferè illos uocari asserunt, qui cum in exiliū mittantur, bonis tamen proprijs utuntur. Deportati uerò ea lege atque conditione uocantur, ut nihil è suis bonis possideāt, quod à nostris tamen grammaticis minimè obseruatur. Sed enim C. Plinius ac Liuius in aliam magis significationem acceperunt, ut qui portenta atque prodigia deportāda ex urbe asserant, cum in alium locum transferenda significent. Cuiusmodi illud est à C. Plinio relatum inter mirifica prodigia, de Valeria fœmina, quæ regum temporibus inauspicato quidem exemplo cum dentibus in urbe nata est, ob eamque causam respōsum est, aruspicum

cum uaticinijs exitio futuram ei ciuitati, in quã deferretur. Itaq; Sessapiam tum florentissimam deportata est, neq; citra illius urbis exitiũ. Sed & Liuius item deportata nonnunquã monstra in aliam regionem tradit. Posteriores uerò qui Antoninis & Cõstantijs imperatoribus scripserunt, deportatos in exilium aut in insulas accipiunt pro his, qui descripti ac relegati fuerint. Quod in Lampridio, Volcatio, Ammiano, ac Hieronymo frequens reperitur. Hinc illud in oratiõe M. Antonini cæsaris cum suam clementiam atq; pietatem in Cassiana defectione Romanis patribus probaret: Nemo (inquit) senatorum puniatur, proscripti bona recipiãt, deportati in patriam redeant. Quin & Antoninus Caracalla relegatis ac deportatis reditum in patriam restituit, ut ab Aelio Spartiano scriptum est.

CAPVT VIII.

De quadragenario numero, & eius potestate in puerperis & infantibus: tum de festo die, quem Græci tessaracoston appellarunt.

QVi de numeris, eorumq; potestate scribũt, diligẽti cura uidẽtur ea omnia obseruasse, quæ ad quadratos perfectosq; numeros & imperfectos pertinent: ut cum septenarium humanæ uitæ uehiculum uocent, quaternarium uim iustitiæ, denarium & quinarium cõnubij, in quibus academici ipsi maximum studium impenderunt. De numero aũt quadragenario illud hoc loco referendum existimaui, quod ad ipsam partus rationẽ facit. Nam tessaracaston, tempus à Græcis authoribus appellatur, ob eam causam celebratur, quòd illis maximè diebus mirifica quædam intelligant. Itaq; prægnãtes etiam fœminæ, quadraginta olim dies ante fœturam nefas habuerũt ad sacra accedere, ac totidem quoq; diebus post partũ grauiori morbo solent conflictari, ut ægrè possint sanguinem continere. Sed

eodem prætereà tēpore, infantes morbidi sunt, ac risum cō/tinent. Quo circa (ut ad Cerellū tradit Censorinus) cum is dies quadragesimus præterit, consueuerunt ueteres festum agitare, quod tessaracoston appellarent.

CAPVT VII.

De clementia M. Antonini imperatoris, & quibus maximè uerbis contra seipsum conspirantibus parcen=dum monuerit.

VEtus dictum celebratur: Nullum esse certius te/stimonium probitatis atq; innocentiæ, quàm ip/sam uitæ conscientiam. In qua sapientissimus quisq; uirtutis bonum collocauit: nam & acade/mici ipsi hoc abundè fatentur, quod etiam Antonini Au/gusti uerba (qui stoicorum disciplinis incubuit) uerissima suffragatione probant: in quibus non modò suam uitæ inno centiam, sed æquissimum ingenium, ac maximè probādum asseruit. Nam cum fortè Auidius Cassius, alijq; complures contra Antoninū imperatorē conspirassent, ac detecta con iuratio esset, parcendum omnibus censuit Antoninus, nec Auidium quidem imperandi auidissimum iussit occidi, sed passus est (ut à Volcatio traditur) Cumq; tam egregiā, sin/gularemq; eius clementiam ac lenitatem plures accusarent, eundemq; (ut sunt uaria hominum ingenia) passim argue/rent, quòd tam mitis in suos etiam hosteis foret, simulq; ad derent. Aliter se res haberet, si Auidius uicisset. Grauissimè responsum est ab imperatore Antonino: Non sic deos coli/mus aut uiuimus, ut ille nos uinceret. Tantū adeò anteactæ uitæ consciētia, & innatæ probitatis testimonium potest, ut nihil insidias hostiū metuat, nihil alienas uireis reformidet. Idem quoq; Augu. sic in epistola ad uxorem Faustinam de se scribit, Horatianam sententiam mutuatus. Quieto animo

sis

ſis, dij me tuentur, & dijs cordi mea pietas. Quã rem & Volcatius hiſtoriæ author ad imperatorem Diocletianũ rettulit.

CAPVT VIII.

Quàm conſtanti & alto animo fuerit M. Cato, & eius dictum de ſe cum bella inter cæſarem & Pompeium æſtuarent.

MEmoria dignum eſt, quantum Catonis uirtus, atq; conſtantia ueteres permouerit, præſertimq; philoſophos ſtoicos, ut eius uiri animum atq; diſciplinam cum Socrate, Poſſidonio, & Chryſippo conferant. Sed inter alia hoc præcipuè admirantur, quòd in ea Romanæ ciuitatis tempeſtate, cum ciuilia bella inter Cæſarẽ & Pompeium ſtreperent, uarijsq; fortunis reſpub. premeretur, eum ipſum de animi ſtatu nihil eſſe immutatũ. Nam cum utrũq; Cato improbaret, atq; exarmare cuperet, utriq; etiam uirtute ſua ex animo ingenti occurrit. Dixit enim de cæſare, ſi uicerit ſe moriturum: ſin Pompeius, exulaturum: quoniã Pompeius quidem (ut eſt author Tacitus) occultior fuit, nõ melior. Et hæ ſunt illæ uoces (ut Picus noſter dicebat) quas familiæ ſtoicorum lætis animis agnoſcũt, quæ omnibus ſuffragijs probantur, & in porticu apathiam confirmant. Sed enim idem Cato nullis unquã caſibus mutatus eſt, nullis affectibus cõceſſit, aut calamitati ſuccubuit, ſed eundem ſemper ſe in tam uaria rerum fortuna præſtitit, in prætura, in accuſatione, in prouincia, in urbe, exercitu, repulſa, atq; interitu, ſicuti ab Anneo Seneca relatum eſt.

CAPVT IX.

De Prosa & Postuerta Romanis dijs, ac ibidem de Anteuorta, & quid inter se differãt, quaq; ratione colerentur à Romanis.

SEruatum est ab his qui de ueterum religione scripserũt, Prosam & Postuertã fuisse apud Romanos pro dijs acceptas, atq; illis aras & sacra etiam constituta, ob ipsas pariendi ratiões atq; discrimina. Nam Prosæ numen et potestas ab his fœminis maximè colebatur, quę rectũ ac legitimum partũ ǽderent. Postuerta aũt ab ægris atq; infirmis, cuiusmodi habent ferè hi partus, cum in ipso nixu nõ caput primũ ex aluo, sed ipsi pedes existunt. Proindeq; ab authoribus Agrippæ appellati sunt. Quam rem C. Plinius ac Gellius (ut alios mittam) diligenter prosequuntur. Sed & Postuertã deam atq; Anteuertã in aliam partẽ acceperũt, ut à Vectio Prætextato in cœnis Macrobij relatum est. Hac enim ratiõe illas coluerũt ac templa dicarũt, quòd ea omnia intelligi oportere existimarẽt, quæ pręterita ac futura essent. Ex quo diuinitatis comites aptissimas appellarũt, nõ secus atq; consilium & prouidentiã, quibus humana omnia & diuina expẽdi, ac pręuideri possunt. Quod à nobis alibi commodius expositũ est.

CAPVT X.

Quæ sint samiata ferramẽta in Aureliani Augustini epistola, & samiare arma, ac de samijs uasis & Numæ capeduncul is in Romanis sacris.

QVæsitũ nuper ab eruditis quid esset in Aureliani August. epistola quã de officio tribuni militũ scribit: ferramẽta samiata. Sic eñ refert de ipsis militibus: Arma oñia tersa sint, ferramẽta samiata, calceamẽta fortia. Quo loco cũ doctiores etiã dubitare soleant, eorũ quęstioni occurrendũ à nobis

est

est. Samiata igit̃ tela ꝓ his acceperũt ueteres, quæ in spiculũ mucronata atq; acuminata forẽt. Quod et Nonius Marcel. probauit. Samiũ eñ pro acuto occeptũ est, ac samiare pro acuere, quoniã in Samo (ut est author Nonius) hoc artis genus præcipuè claruit. Qua uoce & Lucilius poëta est usus in satyris. Sed & samia uasa à multis celebrant̃, quibus Romani põtifices pro Numæ regis instituto in sacris uterẽtur. Itaq; sic M. Cicero in libris de repub. Quæ sunt (inquit) imperia pontificũ dijs immortalibus grata sine samijs? Quæ uasa capedines etiã & capedunculos uocarũt, ut apud authores frequenter habet̃. Vnde & illud Persianum:

Aurum uasa Numæ, Saturniaq; impulit æra,
Vestaleisq; urnas & Thuscum fictile mutat.

CAPVT. XI

De oratore Isocrate, eiusq; insigni facundia, & quomodo tria in primis notanda præstiterit ex historia Pausaniæ.

TRia dicũtur in oratore Isocrate memoratu digna inter alia accidisse, eũq; in his pręstandis non minore iudicio quã fortuna ualuisse. Primũ ut uegeto ac solido corporis robore, modestia singulari, & summa animi libertate præstaret. Nã & ad nonagesimũ octauũq; annũ cũ peruenisset, nunq; adeò defecisse aut elanguisse scribitur, quin suos quoq; discipulos pro ueteri instituto instrueret atq; edoceret. In altero tam modestus et probus, ut ab omi ciuitatis administratione prorsus abstineret Neq; de rebus item publicis curã ullam suscepit, in quo liberũ ab omni cupiditate animũ, maximèq; syncerũ ꝓbauit. Quã rem (ut alios mittam) & Pausanias historiæ author in Atticis cõmemorat. Hic autem Isocrates ille est, cuius elegantiã atq; iocunditatẽ M. Cicero apud nos in dicẽdo egregiè expressit, cum uim Demosthenis ac Platonis magnitudinem adiecisset.

CAPVT V.

De eruditione Crispi Paßieni, & eius eleganti sententia in habendis, probandisq; amicis.

LAudatũ est Passieni ingeniũ ac eruditio à multis, præcipueq; ab Anneo Seneca, qui locis aliquot asseruit, nihil se de Crispo Passieno subtilius atq; insignius cognosse, in distinguẽdis maximè uitijs atq; curãdis. Sed inter alia multa dictũ eiusdẽ perelegãs quidẽ & egregiũ est adnotandũ. Nã cũ habere amicos uelimus, & prudẽtia pariter & gratia liberalitateq; ornatos, habẽda ratio est in utroq; genere. Sic enĩ Passienus dicebat: quorundã se malle iudiciũ, quã benficiũ: & quorundã beneficiũ, quã iudiciũ. Cui sentẽtiæ tantũ cõcedit noster Oricellarius, ut is unus in legẽdis, colẽdis, atq; seruãdis amicis, nõ minus prudentiã & iudiciũ, q; constantiã & probitatẽ obseruet: ad exemplũ credo principis Augusti qui solitus est, iudicium in eligendis, constantiam in seruandis adhibere.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVSTERTIVS.

CAPVT I.

Quòd Octauius Augustus tria potißimum in uotis habuerit, ac de Fortunæ uiribus, honore, & nominibus apud Romanos.

LIbrum fecit Plutarchus Cheroneus de Romanorum Fortuna, in quo accuratè (ut solet) atq; egregiè permulta de illius cultu, potestate, ac templis disseruit. Tum præcipuè illorum exempla refert, qui cum meliorem aliquando fortunam atq; feliciorem habuerint,

rint, maximo illam honore ac ueneratione proſecuti ſunt, ut Ancus Camillus, & alij. Quod autem de Octauio Auguſto tradit, hoc equidem non putaui alienum, aut indignum ut adnotarem: Octauius (inquit) cæſaris filius (qui primus Auguſti nomen habuit) cum quartum & quinquageſimum annum ageret, precatus à dijs eſt, Scipionis fortitudinem, beniuolentiam Pompei, Cæſaris fortunam, quã quidem inquit Fortunã rerum eſſe omnium maximarum uictricem. Hæc enim M. Ciceroni, Lepido, Panſę, Hircio, atq; Antonio plurimum aliquando indulxit. Cumq; hos omneis ad ſummum decus & gloriam extuliſſet, demum deſeruit, atque uni tantum Cæſari ſeipſam ſeruauit, ut apertè cognoſci poſſet, quibus ludis, atque blandimentis humana omnia uerſare, & commiſcere conſueuerit. Sed hæc apud authorem ipſum copiosè referuntur, cum Romani ipſi (ut conſtat) uarijs quidem nominibus illam, & colendam, & appellandam duxerint, ut Fortem, Viſcatam, Muliebrem, Reducem, Victricem, Primigeniam, Obſequentem & Mammoſam, de quibus in epiſtolicis ſcripſimus.

CAPVT II.

De immodico luxu Antonini Heliogabali imperatoris ac de eius culcitris cum leporinis pilis, & perdicum plumis ibidemq; expoſitum de accubitis.

DE Vario imp̄atore qui Heliogabalus dictus eſt p̄multa à Græcis & Latinis authoribus ſcribunt quo luxu q̄busq; libidinibus atq; flagitijs imperium geſſerit, ut naturæ magis prodigiũ ad omnẽ uitę improbitatẽ haberi poſſet, quã Romę urbis imperator Is igitur eo ſtudio atq; ingenio fuit, ut nihil auidius, quã de luxu, uarijsq; uoluptatibus cogitaret, ſicuti copiosè à Lampridio

ridio traditum est ad Constantinum imperatorem. Nam ut de prodigiosa illius mollicie breuiter agamus, primus triclinia, lectos ac porticus omni florũ genere strauit, lilijs, uiolis, hiacynthis et narcissis, ac per eos ambulauit. Neq; in culcitris seu accubitis (ut appellant) facilè cubuit, nisi quæ leporinũ pilum haberent, aut perdicum plumas subalareis. Tanta inerat animo eius mollicies, quod idem Lampridius rettulit, ut ex his mirandum nõ sit, si deinceps urgẽte fato, & à tali monstro scelerũ pœnas reposcẽte, in latrina occisus fuerit. Quod aũt accubitas diximus, id quidem uerbum ab accubando deductum est. Neq; in Lampridio tantum legitur sed apud ipsos etiam iurisperitos, qui hac uoce pro culcitris & toralibus utuntur, ut Varro appellat. Hinc & accubitalia, pro ipsis stratis seu stragulis accepta sunt, ut in epistola Valeriani imperatoris habetur ad Zosymionem Syriæ procuratorem. Nam cum Claudio legionis Martiæ præfecto complura forent pro militiæ instituto tribuenda, misit illi Valerianus imperator accubitalium Cypriorum (ut uocãt) paria duo, interulas puras, togam, & laticlauum, sago, chlamydes & subsericam albam.

CAPVT III.

Quæ diuinationis species habenda sit capnomantia, & Statij poëtæ uersus allati atq; expositi super hac uaticinandi ratione.

INter alia diuinãdi genera de quibus ueteres scribunt, illud etiã in antiquorũ monimẽtis notatur, quod Græci capnomantiã, nostri per fumũ diuinationẽ dicũt, cũ ipse uidelicet fumus, uel in orbẽ uoluit, uel in obliquũ flectit, aut in rectũ ptenditur: quo circa meliorẽ sibi fortunã quis pollicetur, uel aduersam præsagit, ut est animus mortalium omnium ad futura prænoscenda magno ambitu intentus. Itaq; capnomantiam Græcè appella

appellata est. Et capnomantes, qui diuinationum eiusmodi forent interpretes. Statius aũt Papinius perєleganti carmine id expressit in Thebaide, cum de Menecei cæde ageret:

Vincatur pietas (inquit) pone cia altaria uirgo,
Quæramus superos, facit illa, acieq; sagaci
Sanguineos flammarum apices, geminumq; per auras
Ignem, & clara tamen mediæ fastigia lucis
Orta docet, tunc in speciem serpentis inanem
Ancipiti gyro uolui, frangiq; rubore
Demonstrat dubio, patriasq; illuminat umbras.

In his enim uersibus & per ignem diuinatio, ac per fumum describitur: nam sicubi ex flamma geminus apex extitisset, dissidium indicari existimabant, ut M. Cicero tradit. De capnite autem uino & gemma commodè diximus, quæ interiectis ueluti spiris fumidum quiddam refert.

CAPVT IIII.

Quod imperante Tiberio uitrum flexile ac ductile redditum sit, & qua pœna tantæ inuentionis author damnatus fuerit.

TRaditum est à C. Plinio inter alia multa, & hoc maximè mirandum, ac memoria dignũ de uitro, quemadmodũ uidelicet flexile, atq; ductile redditum sit imperante Tiberio Augusto. Adeò nihil in rerum natura intentatũ, aut inexpertũ reliquit antiquorũ solertia, quod equidem non alijs uerbis asserendum est quã eiusdem authoris C. Plinij. Sic enim quo loco de uitri inuentione atq; origine scribit: Excogitatum (inquit) est Tiberio principe uitri temperamentũ, quo flexibile esset: sed eius officina abolita est, ne æris, argenti, auri'ue metallis precia detraherentur. Hoc idem & Isidórus recenset. Tum adijcit: Huic inuentioni principem Tiberium maximè iratum, sic ut opificem ipsum necandum imperaret, ne aurum uilesceret, ac pro

luto (ut inquit) haberetur, cæterisq; metallis precium demeretur. Id autem uerum ne an falsum existimari debeat, malim hercle pro suo quisq; arbitrio iudicet, in tanta præsertim rerum atq; ingeniorum uarietate.

CAPVT V.

Quibus maximè cibis uenenata quædam animantia uiuant, ut uiperæ scorpiones, stellionesq;, ac de amphiuijs etiam & alijs.

Relatũ est ab alijs multis, tum ab his authoribus, qui animantium historiam descripserũt, quibus maximè cibis uesci, & quã diu uiuere consueuerint, nos eam partem breuiter nunc exequemur, qua naturæ ipsius uireis, ac maiestas in capiendis cibis probari possit. Sic igitur obseruatum, anates in ponto uenenis uiuere. Item capreas, atq; coturnices aueis uenenis pinguescere, animalia (ut inquit Plinius) placidissima. Mures uerò auiditate maxima salem lambunt, eoq; (ut creditum est) redduntur prægnantes, quod ex Aristotele Plinius (ut alia multa) refert. Scorpiones terram ferè exedentes uiuunt, ascalabrones autem, seu stelliones, & aranei, minimo suctu. Hæc enim animantia (ut adnotatum à nobis est) uitreis inclusa poculis, nullo quidem cibo supra semestre spatium uitam protrahunt: etsi eorum oculi extumescunt. Sed & lupi cum maiori fame uexantur, terram etiam depascuntur. Serpẽtes uero (sicubi adest facultas) cupiditate summa uinum appetunt: itaq; minimè mirandum est, si uiperas à Claudio Galeno scribitur repertas quandoq; in amphoris uinarijs. Quin & pleraq; animantia, quæ Græci ἀμφίβια uocant: non minus uenenis, quã alijs cibis uiuunt. Ea M. Cicero uitæ ancipitis Latina uoce appellat.

sal

uinum

CAPVT VI.

Deos eſſe accipiendos tam fœminino genere, quàm maſculino, ac de Luno etiam deo pro Luna, & quo cultu atq; inſtitutis apud Carras coleretur.

SCripſerã paulò antè (ut inter amicos fit) epiſtolã ad Coſmicũ, in qua poſitũ hoc fuit: Venerẽ quidẽ, ac Cererem inter Romanos deos locauimus. Id autem (ut relatum mihi eſt) ueluti minus Latinum & imperitè dictum reprehenditur, quod in genere aberrauerim. Non eñ deos aſſerũt ſcribi oportere, ſed deas. Qua in re miratus ſum quorũdam imperitiã, qui dum cæteris ſe præferũt, & quaſi cenſores publicos in litteris conſtituunt, tam imprudẽter, atq; ineptè decipiunt. Nam quis eſt obſecro tam alienus à ueterum lectione, aut ita demum imperitus, qui neſciat ipſos deos pro fœminis interdum accipi, etiam ſi ἀρσενικῶς pronunciemus. Quod & Macrobius Aurelius, alijq; copiosè probant, ut nihil ſit iſtis hominibus impudentius, qui ſe criticos atq; Ariſtarchos in diſciplinis nominant. Sanè uerò quod hoc permulti aſſerũt, ut Vergilius, Atherianus, Caluus, & Leuinius, ut Ariſtophanem mittam, qui Venerem aphroditon appellauit, quorũ ſuffragatio, & quidem honeſtiſſima, noſtræ ſententiæ abundè patrocinat. Nã Varro Terentius Palem deũ ſcripſit, ſed & Lunum deum pro Luna quidam dixerunt, cuius templũ Carris uiſeretur, ut ab Aelio Spartiano relatum eſt: Qui cæſ. inquit Antoninum Caracallam templum dei Luni acceſſiſſe, quem mirifica ueneratione Carrenus populus coluit, adeò ut mulieres uirili ueſte, uiri autem muliebri ſacra illi perficerent. Quod & Philochorus, & Spartianus tradunt, qua ratione Græci quoq;, & Aegyptij (etſi Lunam fœmineo genere habẽt) deum tamen appellãt. Sed nolo eſſe in re aperta

longior, ne uidear magis habuisse rationem alienæ inscitiæ, quàm nostræ in studijs diligentiæ, cũ permulti quidem sint, qui ut maiore audacia, quã iudicio iudicant. Ita inuident potius alienis laboribus, quàm ipsi aliquid in cõmunem usum moliantur.

CAPVT VII.

Iudicium à poëta Marullo factum de Latinis poëtis, & quo uitio notati sunt, aut quo ordine habendi.

FActum est iudiciũ nuper à nostro Marullo de poëtis Latinis egregiè profectò & prudẽter. Nã cum fortè incidisset mẽtio de ueterũ disciplinis, ac de poëtis maximè Latinis: Poëtice (inquit) apud Romanos plureis habuit uersificatores quã poëtas: si paulò diligentius id expẽdatur, quod exigendum sit in illis, qui iure debeant poëtæ appellari. In P. (inquit) Ouidio reprehendi potest lasciuiens, ac nimiũ sibi indulgens ingeniũ, quod & Fabius in omĩ antiquitate Romanus Aristarchus asseruit. In Statio durũ nimis carmen & anxiũ, propterea〈q〉; supra modum tumidum. Silium uerò Italicũ inquit forum redolere, ac uulgarẽ, profluentẽ〈q〉; uenam carminis, quã elegantẽ & probam. Flaccũ Valeriũ, & Lucanũ cõcitatos esse, sed audaciores interdum, quã grauiores. Ita〈q〉; diligendi quidem sunt omnes inquit, sed hi maximè probandi pro suo quis〈q〉; genere, Tibullus, Horatius, Catullus. Et in comœdia, Terẽtius. Vergiliũ uerò & Lucretiũ ediscẽdos asserebat, qđ ipsum, ut posteris etiã ꝓbaret, hisce uersiculis expressit:

Ouidius. *Statius.* *Silius.* *Flaccus Vale.* *Lucanus.*

Amor Tibullo, Mars tibi Maro debet.
Terentio soccus lenis.
Cothurnus olim nemini satis multũ.
Horatio Satyra, & Chelis.
Natura magni uersibus Lucretij,

Lepore

Lepore Musæo illitis.
Epigramma cultum teste Rhallo adhuc nulli.
Docto Catullo syllabæ.
Nos siquis inter cæteros locat uates:
Onerat, quàm honorat uerius.

CAPVT VIII.

De Iuliorum, & Antoninorum familijs, & quòd in hominibus improbißimis atq; monstrosis defecerint.

NEc illud omittendum est quod à probis authoribus notatur de Iuliorum, atq; Antoninorũ familijs. Quæ ut uiros maximos atq; insigneis cõpluris habuerũt: ita in eiusmodi hominibus defecerunt, qui ob nimia scelera atque flagitia impurissimi habiti sunt. Nam Iuliorũ quidẽ ultimus fuit Domitius Nero, quo nullum unquã animal crudelius, sæuius, immanius fuit. Vnde notum illud: Progenies cæsarũ in Nerone defecit. In Antoninis Augu. Varius Heliogabalus, cuius flagitia, & insanæ libidines prodigium fuisse non hominem asserunt. **Domitius Nero.**

CAPVT IX.

Vinum esse remedio contra aconitum, ac defensus à calumnia quorundam Macrobius, qui cicutam pro aconito audacius quàm uerius in eius saturnalibus reponunt.

PAulò improbius atq; etiã indoctius quidam fecerunt, qui apud authorem Macrobiũ cicutam pro aconito reponunt: quo loco de uiribus ac potestate uini disputat, asserentes ea in re, uel ipsum Macrobiũ errasse, uel cicuta seu conion pro aconito legendum: quoniam uinum (ut aiunt) contra eius uenenum præcipuum remedium creditur, quod Alexander medicus, Plutarchusq; & alij complures testantur. Ego autem non puto

ſtatim concedendũ, ut qđ in om̃ibus ſit exẽplaribus deſcri/ptũ tã audacter id cõtra publicã fidẽ immutet̃ in quo etiã do/ctiores maximo damno incurrũt, quòd eorũ plerũꝙ iudiciũ probari ſoleat, proꝙ ratione haberi. In hoc autem non mo/dò poteſt à criticorum calumnia deſendi Macrobius, quòd aconito ſcripſerit uinum mederi, ſed egregiè commendari. Nam quis eſt tam alienus à lectionibus ueterum medicorũ tanꝙ abſurdo ingenio, quin apud Cornelium ſaltem Cel/ſum & Plinium legerit, uinum maximas uireis habere con tra aconitum, ut Galenus & alij plures omittantur. Plinius certè ad imperatorem Veſpaſianũ de poteſtate ac uiribus ui ni ſic diſſerit: Merum quidem remedium eſt cõtra cicutam, coriandrũ, aconita, uiſcum, meconiũ, argentum uiuũ, apes, ueſpas, crabrones, phalangia, ſerpẽtum, ſcorpionũꝙ ictus, contraꝙ omnia quæ refrigerando nocent. Itaꝙ ignoſcent nobis hac in re præceptores noſtri, ſi ab illis liberè diſſenti/mus, quãdo nihil etiã magis debet incumbere agẽti rem po ſteritatis, quã præſidiũ inueniendæ ueritatis.

CAPVT X.

Quã iniquo animo Porphyrius philoſophus Chriſti religionem ſit inſectatus, ac eiuſdem falſum ac improbũ uaticiniũ appoſitũ, in quo Chriſtianos ipſos per ccc lx annos duraturoſs ſcripſerit.

SCriptum apud complureis authores, quã infen/ſo & acri animo Porphyrius philoſophus Chri/ſtianã religionẽ ſit inſectatus, quibusꝙ uolumi/nibus eã lacerauit atꝙ uexauit. Sed eiuſdẽ uatici niũ quod ab eo de illa factũ eſt, ponẽdum exiſtimaui, ut iu/dicari facilius poſſit, quã uanũ hoc, quã audax, & ridiculũ fuerit, præſertim in eo homine, qui & ingenio, & multiplici diſciplinarum cognitione præſtiterit. Cum igitur uideret Chriſtianũ nomen magis indies pollere atꝙ illuſtrius fieri, non

non conuitijs tantum in Christianos sæuiendum putauit, sed & Petrum apostolum magicæ disciplinæ insimulans, edoctum illum asseruit à Christo, ut in ea (sicut impudentissimè uocat) deceptione, quasi princeps ac signifer foret. Tum nõ amplius eam duraturã scripsit, quã per trecẽtos & sexaginta annos. Quod ipsum quã iniquo animo atq; perturbato dictum fuerit, referendum nõ est. Augustinus certè & inscitiæ & iniquitatis Porphyrium accusat, qui tam audaci illecebra, uanissimoq; cõmento crediderit multorũ animos decipere, atque ab ipsa ueritate depellere, quod & Petrarcha scribit, eo maximè opere, cui de religiosorum ocio titulum fecit. Is autem Porphyrius Tyrius fuit, præceptoremq; audiuit Plotinum, de cuius uita & moribus multa rettulit, eiusq; opera correxit, & in nouenarios digessit. Neq; defuerũt qui Porphyrianis iurgijs atq; insectatiõibus in Christianos ferulã referrẽt: siquidẽ ab Eusebio, Apollinare, Laodiceo, & Methodio copiosè responsum est. Ex his Apollinaris xxx libros contra Porphyriũ exarauit, Methodius autem usq; ad decem millia uersuum, quod in epistolicis diligenter disseruimus. *ferulã referr.*

CAPVT XI.

De Val. Homulli ingenio, & eiusdem dictis contra M. Antoninum imperatorem eiusq; constantiam.

NOtatum est à ueteribus q; elegans & urbanus fuerit Val. Homullus, quibusq; dictis atq; leporibus sit usus, ut nec Romanis etiã principibus parceret, cuiusmodi illud quã lepidissimũ traditur in M Antoninũ August. Nam cum fortè imperator eiusdem Homulli domum uiseret, columnasq; ibidem è porphyretico lapide insignis atq; egregias miraretur, rogauit Homullũ unde eas habuisset: Tum ille imperator inquit cũ in alienã domũ ueneris, & mutus, et surdus esto. Idẽ quoq; pari licentia

tia cum Lucillam Antonini matrem (qui Pio imperatori suc cessit (uenerantem Apollinis simulacrum uidisset, in aurem Augusti insusurrans: Et illa (inquit) nunc rogat pro tuo obi tu ut filius imperet. Quæ tamen ipsum imperatorem nihil o mnino mouerunt, sicuti à Iulio Capitolino memoratur. Tan ta erat Macri probitas, & insignis modestia, ut nō modo ur banè dicta, sed importunam præterea dicacitatē æquissimo animo tulerit.

CAPVT XII.

De disciplina Arabum in Astronomicis, & quod ipsa hominum ætas certis temporibus ad planetas referatur.

PErelegāter multa ac eruditè scripta sunt in Ara bū cōmentarijs: tum ea maximè quæ ad cæli, si derumq; potestatē, ac disciplinas pertinēt. Neq; uidetur apud alios quidē populos fuisse studiū acrius, aut maior solertia in astronomicis speculādis, etsi ma gna ex parte Græcorū quoq; ingenia imitati sunt. Illud autē mirificū existimo, ac memoria dignum, in quo mathematici & ipsi Caldæi uniuersam hominū ætatē ad planetas referūt, ut quæcunq; in uita agūtur, ea quidem statis, certisq; tempo ribus planetæ ipsi propémodū efficiant. Luna inquiunt ab i pso natali, usq; ad quintum ætatis annum moderatur, atq; di sponit. Sequens Mercurius per decenniū. Venus per annos octo. Sol undeuiginti. Mars quindecim. Iuppiter duodecim Saturnus reliquū uitæ tempus. Ita eñ digesta atq; diuisa ui tæ mortalium tempora traduntur, ut nuper cum Iano Theo lopho astronomiæ peritissimo disseruimus. Neq; illud igno ramus, aliā fieri diuisionē ab alijs authoribus de hominum ætate. Nostri eñ Lunæ infantiā, pueritiam Stilboni seu Mer curio, adolescentiam Veneri, iuuentam Soli, uirilitatem Mar ti, senectutem Ioui, senium Saturno ascripserunt: adeò ut sin gulis sua quoq; officia & affectus tribuant.

CAPVT XIII.

Expositum diligenter quid hostorium sit, quid rutrum, & rutellum ex Lucilij carmine, ac de imaginibus etiam cum rutro.

SCripsit ætate nostra Iouianus Pontanus inter alia suæ diligentiæ monimenta, de aspiratiõe libros in quibus studiosè cõplura & accuratè obseruauit: secutus ueterum grammaticorum exemplũ, qui & in minimis etiam perscrutandis maxima solertia incubuerunt: ut Fabius, Varro, Martianus, Nigidius, & Messala, qui de littera S librum composuit. Quo autem loco à Pontano traditur hostilios lareis, hostias & hostire cum aspiratione scribenda esse: Hostorium quoq; (inquit) ab hostiẽdo, id est æquando dictum est. Nam sic uocamus (inquit) lignũ æquatorium, ac teretem bacillum, quo in dimetiendo tritico modij æquantur. Quibus apparet hostoriũ pro rutro illo ac bacillo accipiendũ, quo in mensuris frumenti cumuli exæquãtur. Tametsi haud satis memini an apud ueterum quenquã de hostorio legerim. Lucilius aũt poëta rutellum uocat in satyris eiuscemodi instrumentũ, ut ex eius carmine colligitur:

Frumentarius est, modium hic secum atq; rutellum
Vnà affert.

Quod & Nonius ponit. Rutrũ uerò ab eruendo dictum est, non à radendo ut quidam uolunt. In Capitolio præterea effigies fuit Ephebi rutrũ tenentis, arenamq; eruentis, causa exercitationis, pro more Græcorum, quod signum ex Bithinia Romam deportauit Pompeius Bithinicus sicuti ex Festi collectaneis ab Hermolao etiam notatum est. Nam & Var. Terentius inter rustica instrumenta rutrum enumerat, in libris de origine uerborum ad M. Ciceronem, ut aratrum, sarculũ, rastrum, & alia generis eiusdem. Neq; omittẽdum est, quod ab Eusebio refertur: Remum fuisse à Fabio Romuli duce occisum rutro pastorali. Sed & rutabulũ hinc dictũ, quo ad ex-

coquendos panes rustici ferè uterenẽ in proruẽdo igne: ꝓpterea'qꝫ poëtæ ueteres allegoricôs hoc uerbum pro uirili membro acceperunt, ut poëta Neuius, qui retritum rutabulum, lepidissimo uersu uocauit:

Senile tractet retritum rutabulum.

CAPVT XIIII.

Vnum esse hominẽ inter omnia animantia, qui calidis in potu utatur, & ad uenerem pro libidine quocunqꝫ anni tẽpore accedat.

RElatum est ab his, qui scribunt historiã de animalibus, unũ esse hominẽ in omni animantiũ genere, qui calidis in potu utatur. Nam cætera quidẽ animantia in totũ abstinent. Sicuti etiã de uenere illud seruatũ à philosophis, homines ipsos, quocunqꝫ anni tempore, pro libidine ad uenerẽ accedere, & in coitu esse, cũ alia ferè animantia, custodiant suũ tẽpus, & ꝓprios coitus certis tẽporibus habeãt, quos uocãt status. Sed hæc an uera sint, haud equidem prorsus asseruerim, in tanta naturæ uarietate, tametsi optimis authoribus comprobantur.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS QVARTVS.

CAPVT I.

Quantũ Aristote. Platoni magistro cõcesserit, ac uersus in ara ab eo positi, & q. Magi etiã Platoni ĩmolarũt, ꝓpter absolutũ nouies nouenariũ numerũ.

REceptũ uulgò est Platonẽ academię principẽ fuisse à discipulo Aristotele in tradẽdis disciplinis neglectũ, aut saltem minus cõmendatũ, cum & ab eo libere dissentiat, ac ignorãtiæ alicubi (ut quidã opinantur) arguat. Quod ego aliter accipiendũ existimo

existimo, sicuti Macrobius, & alij ueteres exponunt. Neque enim uiginti annos duntaxat in academia Platonem audiuit, sed eidem tantum tribuit, atque cōcessit, ut eius quoque nomini aram in templo construxerit, statuamque consecrarit, in qua descriptum esset, hunc esse illum, quē probi omnes meritò debeant, & imitari & commendare. Quod & nos in parthenicis nostris attigimus his uersibus: Parthenica P. Criniti

Hæc illa est ara floribus redimita suaue olentibus,
Quam gratus benemerenti statuit discipulus seni:
Tituloque hoc testatus animum suum atque officium:
Platonem probandum probè à probis, ab alijs nefas.
Sic ille princeps & author egregius sapientiæ:
Tam diuturnæ disciplinæ & sacri muneris tulit
Dignum pro meritis tantis ab alumno suo præmium.

Idem præterea Aristoteles Platonis nomen sanctum atque diuinum uocitabat, egregiamque orationem de Platonis laude composuit, ut ab Olympiodòro proditum est. Mitto autem nūc illud, quod Anneus Seneca de magis Persarum tradit: quòd hi quidem Platoni defuncto immolarunt, quoniam suo natali decessisset, annumque unum supra octuagesimum absoluisset, sine ulla prorsus additione uel deductione. Asserunt enim inter alia suæ disciplinæ dogmata eum esse omnium perfectissimū numerum, quem nouies nouenum mulplicant, qua ætate Platonis philosophi fuisse interitum constat. Hinc Labeo Romanus theologus eundem Platonē inter semideos, ut Herculē ac Romulū̄m referendum putauit. Labeo Romanus theologus.

CAPVT II.

De cultu quorundam animantium à uarijs populis, & de Syria dea, eiusq; effigie relatum.

IN commentarijs eorũ (qui de animantibus scripserunt) notatum est pleraq; animantia propter mirificum sui genium atq; officia in uita mortalium à proprijs urbibus & populis coli, & ueluti certa numina consecrari, ut colũbas à Syrijs, ciconias à Thessalis, apud quos capitale habitũ est ciconiam occidisse. Anseres à Romanis, quibus ob Capitolium seruatum, publicè à censoribus alimenta præbebantur. Quin & Syrij idem magna religione diu seruarunt, ut abstinerent à piscibus, quod cum alij plures scripserunt, tum Porphyrius philosophus ad imperatorem Constantinum in libris de abstinendo ab animantibus. Qua in re Menandri poëtæ uersiculos affert, qui huic sententiæ suffragantur. Abstinent autem ea potissimũ ratione, quod Facelitis Veneris filia in piscis formam cõmutata est: quam Syrij pro dea coluerunt. Hinc argenteos pisces (ut à Basso relatum est) in templis consecrare consueuerunt. Non me præterit hoc loco, quę tradanť de Syria Derceto seu Atargate, cuius templum insigne fuit iuxta Ascalonem. In quo imago eius muliebri facie, reliquũ corpus figura piscis haberetur. Porphyrius autem sic in libro de sacrificijs: Rhadamanthus (inquit) ac deinceps Socrates, per animalia iurare soliti sunt. Græci quoq; imagini Iouis arietina cornua adiecerunt, & Dionysio tauri. Sed & Panis effigiem ex capella & homine composuerunt: Iouem quoq; ipsum in aquilam, taurum, & cygnum aliquando se transmutasse. De Aegyptijs omittendum est, quorum prodigiosa superstitio, multiplices, uariasq; animantiũ formas pro dijs maximo cultu habuit, ut feles, crocodillos, ischneumones, ibes, uultures,

Facelitis.

uultures, & alia eiusmodi, de quibus cũ alij plures, tum Diodôrus, Herodotus, Strabo, & Appion in Aegyptiacis commentarijs complura explicarunt.

CAPVT III.

Mercurij Aegyptij uerba relata de natura, ac de maiestate dei, deq; spiritus & mundi materia, ac de homine.

QVantũ præstiterit Aegyptius Mercurius in peruestigandis, atq; intelligendis rebus diuinis, Græci authores & Latini copiosè asserunt, qui hunc ipsum uelut disciplinarum omnium principem, atq; conditorem existimant: adeò, ut ab hoc uno credat̃ scientia illa rerum diuinarum, atq; humanarum diligenter fuisse meditata, optimè percepta, egregieq; explicata. Quod ipsum locis multis probauit: tum in ea disputatione, in qua de ipso deo, deq; spiritu & mundi materia elegãter & doctè disseruit. Sed hanc rem libitum est illius uerbis adnotare: Fuit deus & hyle (inquit) quã & mundum dicimus mundo autem spiritus aderat. Sed non tamẽ, ut ipsi deo, neq; deus sunt hæc, de quibus mundus est: idcirco neq; erant cum nõdum nata erant. Sed in eo iam tunc erant, unde nascendi potestatẽ habuerunt. Non enim ea sola non nata dici debent, quæ necdum nata sunt, sed ea quæ carent fœcunditate generandi, ita ut ex his nihil nasci potest. Quæcunq; igitur sunt, quibus inest generandi natura, generabilia sunt, de quibus nasci potest: tametsi ex se nata sint. Neq; enim dubitatur ex his, quæ ex se nata sunt, facilè nasci posse, de quibus cuncta nascuntur. Deus ergo sempiternus, quo circa, nec nasci potest, nec potuit, hic est, hic semp fuit, hic semp erit. Hæc itaq; est, quæ ex se tota est natura dei. Hyle aũt uel mundi natura, & spiritu, quãuis nata uideantur, à principio tamen ex se nascendi, procreandiq; uim possident, atq; naturã fœcũditatis: etenim

initium in qualitate naturæ est, quæ conceptus & partus in se possidet uim atq; materiam. Hæc sine alieno conceptu est sola generabilis. Quæ autem uim solam concipiendi habeant, ex alterius connexione naturæ ita discernenda sunt, ut hic locus mundi, cum his quæ in se sunt, uideatur esse nō natus, qui utiq; in se uim totius naturæ habet, locum dico, in quo sunt omnia. Neq; enim hæc omnia esse potuissent, si locus deesset, qui omnia sustineret, & capere potuisset. Omnibus namq; rebus, quæ fuerunt pręcauendum est loco, nec qualitates, nec quātitates, nec possessiones, nec affectus dignosci potuissent earum rerum, quæ nusquā sunt. Sic ergo & mundus, quāuis natus non sit, in se tamen omnium naturam habet, utpote qui omnibus his ad concipiendum sinus præstat fœcundissimos. Quo circa totum hoc est qualitatis, materiæq; creabilis, quamuis creata non est: sicut enim in ipsa natura materiæ qualitas fœcunda est, sic & malignitatis eadem est, æq; fœcūda. Neq; ego ô Asclepi & Hammon illud assero, quod à multis dici solet: Non poterat deus incidere, atq; auertere à rerum natura malitiam. Quibus respondendum nihil omnino est, quæ tamen causa fuerit, hoc prosequar, & in eo rationem reddam, quod acceperam. Dicunt ipsi omnifariam deum liberasse mundum à malitia: nam ita in mundo est, quasi membrum ipsius uideatur esse. His em̄ rebus quibus cęteris antestamus animalibus, soli possumus malitiæ fraudes ac dolos uitare. Ea enim qui antequā sit illis implicatus, ex aspectu uitarit, is homo est diuina intelligentia, prudentiaq; munitus. Fundamētum uerò disciplinæ est, quod in summa bonitate consistit. Spiritu autem ministrantur omnia, atq; uegetantur in mūdo, & quasi organum, uel machina summi dei, uoluntati subiectus est. Itaq; hactenus intelligatur à nobis mente sola intelligibilis, summus qui dicitur deus, rector, gubernatorq; sensibilis dei eius, qui in se complectitur

complectitur omnem locum, omnem rerum substantiam, totamq́ gignentium, creantiumq́ materiam, & omne quicquid est, quantuncunq; est. Spiritu uerò agitatur, seu gubernatur omnis in mundo species: unaquæq; secundum naturam suam à deo distributam sibi. Hyle autem seu mundus omnium est receptaculum, omniumq́ agitatio, atq; frequẽtatio: quorum deus gubernator, dispensans omnibus rebus humanis, quantum unicuiq; necessarium est. Spiritus uerò implet omnia, cuiuscunq; naturæ qualitas est. Mundi enim rotunditas caua est in sphæræ modum, ipsa sibi qualitatis insitæ uel formæ suæ causa inuisibilis tota, ut ex his cõstat, quæ ex orbe uarijs locis prominent. Quod ab ipsis etiam Pythagoricis assertum est. Probat enim Mercurius ab ipso mũdo corpora nutriri, à spiritu animas, à sensibus menteis, neq; tamen omneis, sed eorum duntaxat, qui tantum beneficium capere possunt. Quod ipsum Timæus Locrensis, & alij quidam academici opinantur, qui de dijs atq; animis magna ex parte cum Mercurio sentiunt. Plato autem, & Pythagoras pleraq; (ut est author Iamblicus) è columnis Mercurij acceperunt, quæ doctrinis uarijs atq; reconditis fuerunt refertæ. Sed hęc multò copiosius ꝓsequimur in nostris theorematis.

CAPVT IIII.

Poëtæ Lucretij obitum eodem die contigisse, quo Publius Vergilius uirilem togam induit, Licinio & Pompeio Cos. ac de natali poëtæ Vergilij.

QVi studium ac diligentiam collocarunt in obseruanda, atq; describenda uita & moribus ueterũ de poëta Lucretio, & Publio Vergilio id referunt, dignum sane adnotatione, quòd eadem die

die Vergilius uirilem togam induit, quo Lucretij obitus contigit. Qua in re naturæ benignitas, atq; propẽsio, uisa est Romanæ eruditionis patrociniũ suscepisse; ne deessent in re Latina, qui Græcorum ingenijs, atq; disciplinis nõ minores haberentur. Natus aũt traditur Vergilius octobris idibus, Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso primum Cons. Togam uerò sumpsisse in adolescentia hisdẽ consulibus quibus natalem habuerat: etsi quidam existimant eodem anno Lucretium perisse, quo Vergilius natalem habuerit. Idus uerò illas præcipuè seruauit, ac maxima religione coluit Silius Italicus, Valerius quoq; Martialis in hunc modum:

Maiæ Mercurium creastis Idus:
Augustis redit idibus Diana:
Octobres Maro consecrauit Idus
Qui magni celebras Maronis idus.

Sed hanc rem & in poëtis nostris rettulimus, qui paulopòst in cõmunem usum atq; publicã utilitatẽ ædẽtur, ne instituto opi uideamur deesse, iuuãdi atq; instruẽdi bonorũ ingenia.

CAPVT V.

Quàm seuerè factum sit à Romanis contra insolentiam, & de conuitijs atq; contumelijs quæ publicè in triumphantes à seruulis dicerentur.

VVlgatum est quanta diligentia ac studio e senatus, populusq; Romanus contra hominum insolentiam atq; fastum ierit, quibusq; legibus ac decretis insolentis animi improbitatem represserit. Sed inter alia complura illud obseruandum existimo de his, qui iure uictoriæ, cæsisq; hostibus triũphare soliti sunt. Nam triũphantibus quidem pro instituto maiorum, conuiuiũ dapsile atq; magnificentissimũ parabatur: idq; in Capitolio celebrari mos fuit. Ac ne fortè animus eorũ nimiũ efferretur, aut immodestius in maiore fortuna insolesceret, propè assidebat ser

uulus

uulus, qui subinde in conuiuio diceret: Magis seruo tuo pareo, quam tibi. Quo uelut probro admonitus, se ipsum, atque hominum conditionem æquo animo extimaret. Mitto nũc quæ planipedes, cæterique Mimorũ scriptores liberè atque mordaciter in eum dictitabant. Notum & illud de triũphantibus quòd annulo etiam ferreo uti consueuerunt, quod & Caius Plinius testatur, qui Caium Mariũ scribit cum ferreo annulo triumphasse de rege Iugurtha.

CAPVT VI.

De animantibus, arboribus, ac lapidibus, quæ naturali consensu cum solis & lunæ uiribus consentiant.

DIsputatum sæpius est, ac dilgẽter probatũ à philosophis, inesse rebus superioribus uim insitam atque ingenitam, quæ magna ex parte cum inferioribus conueniat. Quo circa sympathiam quandam, & quasi concentũ inter hæc elementa statuerunt, unde animantium motus, atque taciti consensus congruere cum diuinis corporibus uideantur. Qua in re academici imprimis complura attulerunt, arboresque & lapides etiã sentire has uireis, eorũque affectibus moueri, atque affici asserunt: quo nomine ascribuntur hæc inferiora suis numinibus. Inter animantia quæ dicata Apollini traduntur: aries, crocodilus, cantharus, astur, leo: & gallus a Cheromone stoico, & Porphyrio referuntur. Insitũ gallis est (ut inquit Proclus) numen Apollinis aduocare, & uelut proprijs cãticis exurgenti applaudere. Pythagoras aũt cauendum monuit, nequis gallum mactaret, quoniã soli & lunæ dicatus foret. Inter arbores: de lauro, palma & lotho scribitur, quòd ad solis potestatẽ maximè accedant. Lothos eñ ante emersum solis folia sua implicat, & contrahit. Eo autem existente sensim reuoluit atque explicat. Heliotropium præterea & selinotropium herbas enumerant, quæ solis uireis ac

lunæ consensu mirifico subsequantur. Unde inditum illis est nomen. De lapidibus multa ab Aegyptijs & Magis traduntur, ut de helinite, selinite, asterite, uranopthalmo, & alijs pluribus, quæ uel syderum imaginem præferunt, uel potestatem eorum atque affectus sentiunt, quod ipsum & Proclus in commentario de magica existimauit, qui & dæmones inquit solareis aliquando fuisse cũ leonis facie, quibus cũ galli obijcerentur, confestim euanuisse, de quo in epistolicis nostris copiosè disseruimus.

CAPUT VII.

Versiculi aliquot in Vergiliano poëmate emendati, ac de dactylicis & spondaicis numeris nonnihil.

PAulo antè rogatus sum per epistolam ab amicis ut aliquid pro Vergiliana emendatione in communem usum conferrem, quod à nobis factum satis accuratè, pro studio ac diligentia nostra in bonis disciplinis. Inter alia uerò quæ notauimus, monũi deprauatum esse carmen illud in Georgicis, quo curationes atque remedia pecudum morbis describit.

Et spumas miscent argenti, ac sulphura uiua,
Ideasq; pices, & pingueis unguine ceras.

Sed legendum est, uiuaque sulphura: ita eñ uetustiora exemplaria retinent, & Honoratus Seruius ac Macrobius agnoscũt. Illud etiã in sexto Aeneidos libro ita scribere oportet:

Quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates Afforet.

Quæ nostri grãmatici ferè omiserunt, ut pridem scripsimus ad Aldum Romanũ, qui de omni antiquitate, bonisque litterit optimè meritus est. In his dactylicos uersus accipere debemus, quoniã in ultima sede dactylũ habent ut spõdaicos illos, qui spondeũ in quinta: etsi uocant præterea spõdaici uers-

Spondaici uersus.

uersus, qui omnibus spondeis cōstant, ut illud poëtę Ennij

Ciues Romani tunc facti sunt Campani.

De quo & grāmatici multa, & Censorinus in natalicio ad Cerelliū scribit. In his aūt (quos posuimus) uersibus secutus est Homerū Vergilius, paricę licētia & acephalos & lōgiusculos, delitijsq; profluētes imitatus est, quod Eustathius in Macrobianis cœnis copiosè disseruit.

CAPVT VIII.

Qua ratione intelligatur uer sacrum fieri, ac uerba Plinij exposita de populis Sabinis ex historia Sisennæ.

PIcentes populi (ut à Plinio scribitur) originē à Sabinis accepeiūt uoto uere sacro, qua in re secutus uidetur Sisennæ historiā, qui de Sabinis agens, eos refert uouisse uer sacrū se facturos si melioribus locis constituissent. Quā rem Nonius Marcellus apud ipsum Sisennā obseruauit, ut in libro habet de his quę à doctis quærūtur. Quo loco uer sacrū pro religioso inquit à Sisenna acceptū est, cū alij pro uitabili atq; execrando intellexerint. Relatū de Lacedæmonijs est, q̈ hi quidem uer sacrū destinauerūt, quo tempore urbem Heracleam condiderūt. Sextus aūt Pompeius ob eam rationē dictū existimauit, quòd in magnis periculis uouēdi mos fuit, se cuncta animalia immolaturos, quæ uere proximo nascerentur. Quæ res (inquit) cū paulò crudelior atq; atrocior uideretur, pueros, puellasq; innocentes interimere, in adultam ætatem perductos uelabant, atq; extra fineis exigebant Hinc appellati sunt Sacrani ex oppido Reate orti, quòd in sacro uere nati haberētur. De his sacris & in commentarijs Græcorum mentio habetur, qui maiore diligentia atq; studio Romanos ritus ac institutiones perquirunt. *Sacrani.*

CAPVT IX.

Plauti uerba exposita in prologo Pœnuli, quo loco Aristarchi Achillem nominat contra imperitorum sententiam.

IN comœdia M. Plauti (quæ Pœnulus inscribitur) sic à prologi persona refertur:

Achillem Aristarchi mihi comentari lubet,
Inde mihi principium capiam ex ea tragœdia.

In quibus exponendis nostri grammatici coniecturis tantum nituntur, neq; afferunt aliquid de Achille Aristarchi dignum Plauti eruditione, quo sententiam satis explicare uideantur. Ego uerò pro Enniana fabula intelligendum existimo, cuius hæc ipsa inscriptio foret, quoniam Q. Ennius tragœdias aliquot composuit, quales à priscis citantur: Stratocles, Medea, Alcynous, & Achilles Aristarchi, quod abundè probatur, cum ex antiquis authoribus, tum ex collectaneis Sexti Pompei, in quibus ad hunc modum legitur: Prolato ęre astitit poëta Ennius cum dixerit in Achille Aristarchi, significat clypeo ante se ꝓtento. Quod ipsum in uulgatioribus istis exēplaribus neutiq; comperies. Voluit aūt Plautus argumentū fabulę ex Ennij tragœdia transferre in Pœnuli prologū. Qua in re cōplures uarie differūt, sed nullis (quod sciam) probis ac receptis authoribus.

CAPVT X.

Perlepida historia de Phryne meretrice, & Praxitele, & quo cōmento usa sit inexplorādis Praxitelis operibus quæ absolutiora forēt.

SAtis lepida & perurbana historia refertur de Phryne meretricula, quo commento atq; arte usa sit in explorandis, cognoscēdisq; Praxitelis operibus quæ ab authore ipso haberētur in summo precio. Nam cum Praxiteles illius formam incredibili amore deperiret, eiq; polliceretur se concessurum quod illi opus pulcherrimū

cherrimũ uideret, sed ea conditiõe, ut nihil dicẽte illo quod cũq; uellet pro suo iudicio eligeret. Phryne puerũ instituit, qui oportunè accurrẽs, nũciat officinã ipsam Praxitelis magno incendio correptã ac iam pleraq; opera flammis assumpta. Ad hęc Praxitelis extemplò ad officinã se pripiens, & simul actum est inquit de meis omnibus laboribus, si Satyrus & Cupido concremati sunt. Tum Phryne: Mane (inquit) & bono animo sis, nihil tibi ignis obsuit. Quo dolo uictus Praxiteles, quæ forent operum absolutissima, professus est. Phryne autem Cupidinem delegit, de quo cum à poëtis Græcis pluria afferuntur, tum à Pausania in Atticis. Neq; illud omiserim, factam fuisse à Praxitele imaginem meretricis lætantis, quam putarunt nonnulli Phrynen esse quòd in ea deprehenderent amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Quæ res cũ ab alijs, tum à Plinio refert.

CAPVT XI.

De doctrina Ioannis Scotti, & quàm sæuissima cæde ab ingratissimis discipulis interemptus fuerit.

NOtum est ferè omnibus quã egregia eruditione clarissimoq; ingenio pręstiterit Ioannes Scottus in rebus diuinis, ut qui omnem Christianę theologiæ disciplinam maximo studio coluerit. Qua in re illud mihi uisum est adnotatione dignũ, quod in Gallorũ annalibus legitur de sæuitia discipulorũ in eum ipsum atq; incredibili immanitate. Is enim Scottus, cum fortè in Britannia Christianæ religioni se dicasset, atq; discipulos aliquot (ut fit) erudiret, factum est ut illi contra præceptorẽ cõspirarent, graphijsq; assumptis, illum sæuissimè interimerẽt. Quo scelere nihil atrocius aut flagitiosius dici potest. Idem Ioannes Græcas litteras calluit, quæ illis temporibus magna ex parte amissę fuerant. Hinc Francorum rex Carolus

(qui Caluus eſt appellatus) cum Chriſtianę theologiæ ſtudio teneretur, Ioanni Scotto mandauit, ut Dionyſij Areopagitæ libros (qui de ſacra hierachia inſcribuntur) latinitate donaret. Quod ipſum pro officio ſuo erga regem accuratè abſoluit, etſi maiorem diligentiam quã elegantiam tali opere indicauit.

CAPVT XII.

Verba ex epiſtola Octauij Auguſti, relata de luxu & mollicie Mecœnatis, & quàm impudenter atq; inſcitiſſimè ab imperitis deprauata ſint.

Celebrantur epiſtolæ aliquot diui Auguſti ad C. Mecœnatem, in quibus uiri mollicięm, atque fluentes delitias pereleganter & uenuſtè irriſerit, ſicuti in his etiam uerbis apparet, quæ Auienus in cœnis Macrobianis retulit. Vale Mecœnas mel gentium, ebur Hetruriæ, laſar Arretinũ, adamas ſupernas, Tyberinum margaritum, Cilneorum ſmaragde, Iaſpi figulorũ, berille & carbũculum Porſenæ. Ita em̃ legere oportet, quod & ueteres codices docent, quibus uerbis ab Auguſto inſinuatur Mecœnatẽ ipſum permultis Italiæ populis gratum fuiſſe, quanq; hoc loco magis id affert, ut effœminatum atq; molliſſimum hominem argueret. Id ipſum eò libentius putaui obſeruandum, quod in quibuſdam cõmentarijs Annij Viterbienſis (qui pleraq; omnia impudentiſſimè confinxit) deprauari hæc uideo, et æſar pro eo quod eſt laſar, & figulos pro poëtis exponi, tam omnino inſcitè q̃ improbè atq; inſolentiſſimè, cũ nihil dici abſurdius atq; ineptius poſſit. Auguſtus em̃ Mecœnati illudens, affectatas illius cocozelias lepidiſſimè inceſſebat, ut qui cõſueuiſſet eius myrobrechos (ut inquit Suetonius) ac cincinnos in ſcribendo perſequi, & imitando per iocũ irridere. Quo

circa

circa perurbanè ipsum uocat mel gentium, Hetruriæ ebur, & Aretij lasar. Anneus quoq; Seneca discinctum Mecœnatem, eiusq; molissimas delitias, & portentosam orationē appellauit, quod alibi diximus.

CAPVT XIII.

De impia et uanißima superstitione Templariorū, et quomodo à Clemente pontifice maximo abolita fuerit non iniocunda cognitio.

DE Templarijs hereticis, eorumq; disciplina & insigni flagitio cōplura referuntur in quorundam annalibus, nos quædam pauca de his pro tempore adnotabimus. Fuerūt igitur anno post Augusti imperium, circiter millesimo & trigesimo in Solymis ciuitate, qui sub prætextu religionis Templarios se nominarunt, breuiq; tempore tantum nominis atque fidei obtinuerunt, ut præter ingenteis diuitias (quas cumularunt) templa etiam uarijs regionibus atq; urbibus adepti sint. Eaq; ratione Templarios quidam putāt fuisse appellatos, quòd in templis frequentes atq; assidui uersarentur. Hi aūt pro insita hominum libidine, tanta animi insolentia ac peruersitate elati sunt, ut Christi sacris impudentissimè abdicatis, in flagitia quædam atq; fœdissimam falsitatem diuerterint. Traditur enim eos simulacrum quoddam summo artificio cōposuisse, cui hominis cutem superinduxerant, eidemq; binos præfulgentes carbunculos sub ipsa fronte collocasse, qui uice oculorum promicarent. Quod siquis tali factioni nomen dabat, primò ad hanc statuam perductus erat, ordinemq; & uitā Templariorū perdiscebat. Qua in re illud in primis cautū fuit ut abnegata Christianę ueritatis religione ac reiecto sanctissimę crucis uexillo, sacra ritè pagerent. Morientiū prætereà cadauer in cineres adactū, cęteris in potū conferebant, qua potione firmiores atque constantiores

templary

se

ſe futuros putabãt. Eos uerò qui ex Templarij, uirginiſq; cõiugio fuiſſent nati, ſubiecto igne torrebãt, ſimulq; ex humore deliquato, ſuum ſimulacrum perungebant: quo maiorem decorem atq; religionem probarent. De his ſacerdotibus, & illud notatum eſt, quòd amore maſculorum fœdiſſimo tenerentur: quocirca creditur fuiſſe tam nefarium ſcelus detectũ, atq; in Viennenſi concilio damnatum: aſſerente hoc pontifice maximo Clemente, qui Benedicto ſucceſſit. Nam eo tempore, quicunq; ex Templarijs deprehenſi ſunt, propter impiam atq; ſceleſtam diſciplinã concremati fuerunt: quæ trecentis propémodum annis perdurauit, non ſine maxima bonorum calamitate.

CAPVT XIIII.

Tertulliani uerba expoſita de Curio alcatore, & quàm nobilis tradatur fuiſſe in talari ludo: ex Marco Cicerone, Pediano & alijs.

IN libro Tertulliani (quẽ de Pallio inſcripſit) mẽtio habet̃ de Curio aleatore his uerbis: Taceo Nerones, & Apicios, & Ruffos, dabo authorẽ Tacitum impuritatis Scauri, & aleæ Curij, & uinolentiæ Antonij. Et memento interim iſtos ex multis togatos fuiſſe. Quo loco dubitari uideo à pleriſq; de ipſius Curij alea. Sed ne quis in hoc perquirendo nimium fatiget̃, ſciendũ eſt Curium hunc fuiſſe uirum quæſtorium, ac ſatis nobilem, tẽporibus M. Tullij: cuius aleam, & eruditionẽ in talis, poëta etiam Caluus celebrauit. Cicero in oratiõe (quam habuit cõtra C. Antonium & L. Catilinam competitores) Liciniũ gladiatorem, & Q. Curiũ accuſat: ut homines flagitioſos. Quocirca Pedianus Aſconius eundem Curium notiſſimum aleatorem uocauit, qui poſtea (inquit) damnãtus eſt. Caluus aũt poëta elegãtiſſimus tali uerſiculo aleatorẽ Curiũ demõſtrat:

Et talis Curius pereruditus.

Vt

Vt ab eodem Asconio traditur.

CAPVT XV.

Quid significent hæ uoces, hoc est tricones apud Iulium Capitolinum, & lymphiones in epistola Phlegontis liberti, ac de lympholentis nonnihil.

IN historia Iulij Capitolini uerba hæc leguntur de Vero imperatore. Fertur & nocte perpeti alea lusisse, cum in Syria contraxisset id uitium, atque in tantum uitiorum Caianorum, & Neronianorum, ac Vitellianorũ, fuisse æmulum, ut uagaretur nocte per tabernas, ac lupanaria, obtecto capite, cucullióe uulgari, uiatorio, & commisceretur cum triconibus, cõmitteret rixas, dissimulans quis esset, sæpeque afflictũ liuida facie redisse, & in tabernis agnitum cum se absconderet. Quod autem dixerit Verũ imperatorem triconibus se commiscuisse, ac temerè inseruisse, uidet eos homines tricones intelligere, qui gerrones à ueteribus, seu rixatores dicuntur, quales hi sunt, qui contentiones ac rixas auidius consectantur. Id ex satyris poëtæ Lucilij assumptum est, qui primus (ut puto) ab intricando hanc uocem deflexit. Carmen Lucilij id est ad Panetium:

Cotta Senex Craßi pater huius Paneti
Magnus fuit triconum, idem manus soluere nulli
Lentius.

Quo loco tricones Nonius accipit pro morosis hominibus & ad quamque rixam paratis. Lymphiones autem pro uentosis, & furibundis quidam exponunt, qua uoce Phlegon Hadriani imperatoris libertus est usus, in epistola ad Seruianũ ter Consulem. In qua omnis Aegyptios refert, cuiusque lymphiões artis uideri, hoc est (ut ego existimo) discursantes atque satagios. Cũ podagrosi (ut inquit) & chiragrici homines habeant, in quo se maximè occupatos ostendãt. Quod apud authorem Vopiscũ comperies in uita Augusti Saturnini. Qui-

dam lympholentos pro eodem accipiunt, ſeu (quod idem eſt) nympholentos, quaſi furentes & debacchantes, quos Græci frequenter nympholeptos appellãt, ut à Sexto Pompeio exponitur, qui paulò tamen ieiunius etymon huius uocabuli explicauit.

CAPVT XVI.

Quis apud ueteres Aegyptios maximus omnium deus haberetur, qualiq; imagine ſit ex oraculo Serapidis celebratus.

QVis apud ueteres Aegyptios deus deorum fuerit habitus, qualicꝫ effigie, id ipſum ex celebri oraculo ſeruari poteſt, quod à Serapide Aegyptiorum deo prolatum traditur, cum Nicochreontes Cypriorũ tyrannus, paulò curioſius hoc indagaret. Sic eñ Serapis commonuit: Eum ſupra cætera omnia pro maximo numine habendum atcꝫ uenerandum, cuius caput cælũ foret, uenter maria, pedes terra, aures in ipſo æthere locarent̃, oculi præfulgentes, clariſſimum ſolis lumen. Sed eſt apponendum oraculum ſuis uerſibua, quo melius cõſiderari atcꝫ clarius poſſit innoteſcere.

μαθεῖν.

Εἰμὶ θεὸσ τοῖος † δέ μασιν, οἷον κὰ ἀγὰ εἴπω,
Οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ομματά τη λαυγὲς λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Quod à Vectio Prætextato relatum eſt in cœnis Macrobianis, cum de Iſide & Serapide diſſerit. Romani autem paulò tardius in urbem acceperunt Serapidis numen, etſi magno cultu atcꝫ ueneratione quidã principes eum proſecuti ſunt, templum ipſius in regiõe urbis noua (quę circus flaminius dicitur) locatũ fuit: quo loco, & Iſeum & Mineruam Chalcidicam fuiſſe conſtat, ut à Publio Victore traditur.

Finis libri uigeſimiquarti commentariorum Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS QVINTVS.

CAPVT I.

Qui maximè homines comitiali morbo uexentur, & quibus argumentis hoc agnoscatur ex L. Apuleio, & alijs.

IT Aristoteles philosophus, & medici aliquot asserunt eos maximè homines comitiali morbo teneri, qui atra bile uexentur, & ingenio ac doctrinis excellant. Quod in quęstionibus physicis copiosè ab Aristotele probatum est. Sed uisum mihi hoc loco exempla quædam referre, quibus probari possit, eos plerũq; homines comitiali morbo affectos, qui & ingenio summo, & animi magnitudine præstiterint. Neq; ob aliam causam medici Herculeũ appellarẽt, q; quòd ille infestaretur tali ægritudine. Iulius cæsar extrema iam ætate animo repente, linqui consueuit, atq; etiam per somnium exterreri. Comitiali quoq; morbo (ut est author Suetonius) bis inter res gerendas correptus est. Sed & Plotinus philosophus insignis (cuius libros digessit Porphyrius in nouenarios) eodem morbo laborauit, ut in Græcorum commentarijs legitur. Mitto alios compluris, qui apud authores memorantur. L. uerò Apuleius in oratione ad Claudium proconsulem, non modò hũc maiorem morbum uocari ab antiquis tradit, sed etiã diuinum, ac sacrũ, quòd in rationalem maximè partẽ (quæ longè sanctissima est) desæuiat. Quo circa religiosum fuit apud Roma. eo tẽpore cũ populo agere, quo morbo comitiali quisq; in senatu opprimeretur. A qua supstitione deno- *Plotinus.*

 minatum

tur, ex commentarijs Verri Flacci.

CAPVT III.

Quanta fuerit Esdræ sacerdotis eruditio, & quàm mirifica eiusdem memoria in ordinanda atq; componenda Hebræorum philosophia, ac de cabala etiam nonnihil ex uerbis Pici Mirandulæ.

DE Esdra Hebræo relatum id est, dignũ prorsus memoria atq; obseruatione, eum quidem tam egregia, ac singulari eruditione præstitisse, in legibus atq; disciplinis omnibus Hebræorũ exponendis, ut uniuersas eorũ doctrinas, in memoria habuerit. Eundem prętereà Iudæorũ litteras immutasse, ne cum populis Samariteis congredi possent, ac uolumina illa sacræ theologiæ digessisse, eoq; ordine cõdidisse, quo imperãte mox Philadelpho in Græcã eruditionẽ sunt à lxx interpretibus conuersa, quod & Hieronymus, alijq; ueteres ita probãt, ut inter admiranda, atq; insignia Hebræorũ referãt. Neq; sunt omittenda hoc loco, quæ à Pico nuper Mirãdula audierim, cum sacra hæc apud Hebræos diligentius atq; curiosius indagaret. Diuinę legis interpretatio inquit (quam Moses ab ipso deo accepit) subinde per animos reuelata est, & cabala appellata, quod idem est apud Hebræos, quod apud nos scientia secretior, ob eam scilicet rationẽ, quòd illã doctrinam non per litterarũ monimẽta, sed ordinarijs reuelationũ successionibus alter ab altero quasi hæreditario iure susciperet. Sed postq; Hebręi à captiuitate Babylonica per Cyrum restituti sunt, & instaurato templo sub Zorobabele ad legẽ substituendam animũ adiecerunt. Esdras tum præfectus ecclesiæ, post emendatũ Mosis opus, cum intelligeret per exilia, cædes, fugas, captiuitatẽ gentis Israëliticæ institutũ à maioribus morem tradendæ per manus doctrinæ seruari nõ posse, futurumq; ut sibi diuinitus indulta cælestis doctrinę arcana

perirent,

perirent, quorum cõmentarijs non intercedentibus durare diu memoria non poterat: cõstituit ut conuocatis (qui tunc supererãt) sapientibus afferret unusquisque in mediũ, quæ de legis mysterijs memoriter tenebat, adhibitisque notarijs, in lxx uolumina relata sunt, quoniam totidem in synedrio sapientes conuenerant. Qua de re qui minus fidei mihi habẽt, Esdram ipsum audiant ita loquentem: Exactis xl diebus loquutus est altissimus dicens: Priora quæ scripsisti propalàm pone, ut ea uniuersi legant. Nouissimos autẽ lxx libros conseruabis, ut eos tradas sapientibus de tuo populo: in his ẽm uena intellectus continetur, et ueræ sapientiæ fons & scientiæ flumen. Atque ita feci. Hi sunt (inquit Picus) lxx libri scientiæ cabalæ, in quibus meritò Esdras uenam intellectus, id est ineffabilem de altissima diuinitate theologiam, sapientię fontem, de intelligibilibus, angelicisque formis absolutã metaphysicen, sciẽtiæ flumẽ, id est, de rebus naturalibus firmissimã philosophiam esse, clara imprimisque uoce pronũciauit. Hi libri cum summa diligentia, & incredibili studio à Sixto quarto pont. Max. essent perquisiti, curauit ut in publicam nostræ religionis utilitatẽ Latinis litteris mandarent̃, quod ab eo propter importunũ obitum absolui nõ potuit. Nostra uerò ætate, in tanto pretio atque religione habentur apud Hebræos, ut neminem liceat nisi quadraginta annos natũ eos attingere. Mirumque est, quã cabalæ ipsius doctrina Christianis decretis cõsentiat, quã eadem locis multis comperiunt̃, quæ apud Paulum ferè, Dionysium, Hieronymum, Augustinum, & alios nostrę religionis principes leguntur. Hactenus Picus quæ mox in suum opus rettulit, uir uns ætate nostra, qui propter multiplicem rerum, & doctrinarũ scientiã cum omni antiquitate comparari possit.

CAPVT IIII.

Quid sit apud iureconsultos præscriptio quinq; pedum, in finibus regundis, ac Marci Ciceronis uerba exposita in libris de legibus.

QVæsitum est superiori ætate à uiris doctioribus, quid nam in iure nostro ciuili præscriptio quinq; pedum signaret, qualisq; foret in ea intellectus, quam rem Laurentius Valla, & alij complures, cum non satis perciperent, hac una se ratione defendebant, quòd Ioannes Baialardus (inter eos qui ius ciuile profitent̃) uir consultissimus ingenuè affirmarit, se illud ignorare. Nos aũt minimè ab re futurũ existimamus, si totum hoc nostra diligentia exponatur. Sciendum igitur sumptum id ex duodecim tabulis fuisse, in quibus quinq; pedes habiti sunt, inter usucapiones, etsi in digestis ipsis Iustiani imperatoris præscriptio quinq; pedum sublata est, sicuti alia permulta, quæ propter nimiã uetustatem abolita fuerunt, ut à Sexto Cæcilio iurisconsulto traditur. Sed actionẽ hanc quinq; pedum ex legibus Solonis in duodecim tabulis transtulerũt, in qua cõtrouersia haberetur de finibus, siquando spacium quinq; pedum intercessisset. Ita enim cautum fuit à Solone, ut est author Plutarchus de iure usucapionum:

Siquis in agro aliquid plantarit, quinq; pedes à uicino abesto:
Si ficum, uel oleam, pedes nouem abesto.

Quoniam istiusmodi arborum radices longius proserpunt, damnumq; ob id ac perniciem finitimis afferũt. C. quoq; iurisconsultus legem Solonis citat in finibus regundis ad hũc propemodum:

Si qui sepem: uel maceriem, ad alienam regionem effoderint, limitem ne excedunto:
Si murum: pedem unum, si domum pedes duos relinquunto:
Si sepulchrum, aut foueam, quantum sit altum, tantundem relinquunto:

Si

Si puteum passum: si oliuam aut ficum nouem pedes relinquunto:
In cæteris arboribus quinq; pedes seruanto.

Hinc Cicero pereleganter & eruditè iocatus est in legibus, cum dixerit: se non permissurum depasci possessionem academiæ à stoicis, quoniã usucapionẽ (inquit) duodecim tabulæ inter quinq; pedes esse uoluerũt, quòd in finibus tantũ dissentirẽt, in cæteris omnibus optimè cõuenirent. Iul. Nypsus de hac re meminit in libro ad Celsum quẽ de mẽsuris agrorũ composuit: Quinq; pedum (inquit) præscriptione summota finalis iurgij uel locorum libera peragatur intentio. In quo Theodosij, & Valentiniani imperatorũ epistolis citat ex quibus tolleretur istiusmodi actio in regundis finibus.

CAPVT V.

Quæ foret in libris pontificum dea Tutulina, & de sacerdotibus Tutulatis in Saturnio carmine diligenter notatum.

IN ueterum libris (qui pontificales appellati sunt) mentio inuenitur de Tutulina dea, cuius nomen ut interpretatur M. Varro a tutando deductũ est. Itaq; de poëta Ennio legitur illum Tutulinæ loca habitasse, ut à Portio scriptum est. In magno cultu & religione fuit, adeò, ut piaculum haberetur, si quis eam fortè inauspicato appellasset. Proinde sic adnotatum est in antiquis sacris.

Obseruanto ferias: si quis Salutem, Semoniam, Setiam, Segetiam, Tutilinam inauspicato nominassit.

Refert Augustinus eius numen tutandis frumentis præfuisse, ut Nodinum, Patelenam, & Hostilinam, de quibus commodè diximus. Sed & sacerdotes Tutulati ob eam rationem uocati sunt, quòd in sacris capitibus ceu metam habere consueuissent, quę tutulus diceretur, quod etiamnum Christiani sacerdotes ferè custodiunt. Matres quoq; familias conuo

lutos ad uerticem capitis crineis, tutulos dixerunt, ut Varro asserit, qui Saturnium carmen exponens, de argeis atq; tutulatis copiosè disseruit. Qua in re Sex. Pompeius uidetur dissentire, qui tutulum pro ornamento capitis flaminicarũ accepit, quòd innexa crinibus purpura in uerticẽ extaret. Hinc

Tutanus. Tutulli milites, & Tutanus deus nobilis, quẽ omnes mortales (ut inquit Varro) labore affecti inuocarent, quòd ijs præsidium atq; opem afferret. Tutelares item dij qui lares, patrij, & magni dicti sunt. Tutelariumq; sacra ueterum annalibus celebrata, in quibus patrocinium & salus urbis, uelut à certis numinibus rogabatur. Fulgentius Tutulum pro pallio exposuit, quo Rom. sacerdotes caput obnuerẽt, cum in sacris uersarentur, in quo Varronis ac Numæ testimoniũ citat. Vnde & illud inquit Vergilianum:

Et capita ante aras phrygio uelabat amictu.

CAPVT VI.

Lapidare, & lapidationes uario significatu intelligi, & quid item lapidescere & lapire sit.

MVltiplex ac diuersa significatio est in his uerbis, quæ lapidare, & lapidationes dicimus. Nam de cælo lapidatũ inter prodigia legimus, pro eo qđ est lapides pluisse, ut apud authores frequenter comperies. Hinc illud apud C. Suetoniũ de Germanici cæs. obitu: Quo defunctus est die lapidata sunt templa, subuersæ deorum aræ, lares à quibusdam familiares in publicũ abiecti. Lapidationem uerò factam in aliquem intelligere debemus, cum in eum lapides coniecti sunt, quod ipsis principibus Romanis alicubi accidit, ut conspiratione facta impetum atq; lapidationes contra eos populus faceret. M. Tullius hoc uerbo utitur locis multis, & in gestis Clodij: Marcellinus (inquit) cũ grauiter questus esset de Clodianis incendijs,

dijs, trucidationibus ac lapidationibus sentētiam dixit. Macrobius autem ut interdum audacior, nimiusq; nouitatis affectator, paulò durius lapidare, pro incessere & notare usus est. Nam cum de Laberij poëtæ mordacitate differit, eiusq; uersiculis in C. cęsarem: Vniuersus (inquit) Romanus populus ad unum cæsarem oculos, & ora conuertit, notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatam. Dicuntur etiam delapidata itinera, quæ lapide strata sunt, ut à Sex. Pompeio traditur: sicuti dilapidare pro expugnare, & deperdere. Elapidare apud Plinium, pro eo quod est lapides eximere. Lapidescere uerò apud eundem, nihil est aliud, quā obdurescere & in lapidem conuerti: quod Græci λιθόειν dicunt: In flumine (inquit) Silere ultra Surrentum non uirgulta modò immersa, uerùm & folia lapidescunt. Qua figura sunt, noctescunt, serescunt, caulescunt, uirescunt, opulescunt, lutescunt, & alia generis eiusdem, quibus maximè traditur delectatus Furius Antias: etsi à Cesellio Vindice accusat̄, quòd in his Latinam linguam dedecorauerit. Apud C. Plinium sæpe idem comperies, quod illi necessarium fuit in tam uaria rerum historia, ac multiplici naturæ opere describendo. Insolētius uerò Pacuuius lapire dixit pro rigescere in tragœdia.

De lapidata itinera.

Lapire.

Lapit cor cura, ærumna corpus conficit.

Quod ipsum & Nonius diligenter obseruauit.

CAPVT VII.

Quo nomine apud ueteres manna diceretur, ac de illius usu & cognitione apud medicos, tum de manna thuris nonnihil.

PAuloantè accidit, ut Venetijs agerē, atq; in sermone (ut fit) hominum doctiorum adessem, inter quos bilem mihi mouit, ne risum dicam, quorundam medicorū inscitia, qui (cum de manna

mentio haberet̃) pari improbitate atq; ignorantia asseuera/bant, non multis antè sæculis, neq; ante Galeni ætatem, ad nostros inuectam fuisse mannã. Quod á uero maximẽ dissi det, siquidẽ mannæ usus, ut nostri uocant, uel Tiberio cæs. imperãte à medicis, ꝓbatus est, tametsi alio nomine Roma/ni authores eam appellãt, ut in plerisq; alijs contigit, quæ ad usum uitæ ꝑtineant. Astipulat̃ huic sententiæ Cor. Celsus, qui curari quædã ulcera tradit, si perunganť melle, addito ro re Syriaco, aut amaris nucibus. Quo loco Syriacũ rorem pro eo intelligi oportet, quod à nostris medicis manna Hebrai/co nomine uocat̃. Cuius humor (ut constat) Syrijs olim po pulis celebratus est. De quo cũ plures, tum Dioscorides co piosè ad Arium scribit: Mannam referẽs, quæ ἐνκονδρος dicit̃ probari in Libano candore præcipuo, eamq; adulterari, si ad datur resina ex pinu uel tenuissima siligo, quam γύρυν appel lat. Sunt qui in Papinio poëta de mãna intelligãt, quo loco Palæstinos & Hebræos liquores nominat. Orpheus uates & hanc inter thymiamata refert. Mitto Galenũ & alios me/dicinæ authores, qui nobis hac in re patrocinantur. Nostris temporibus ea maximè in precio est, quã Calabrensem uo cant: cuius cõmendatio habet̃ si albicãs & friabilis sit. Neq; desunt qui hanc Syriacæ præferãt. Minimè aũt me præterit, uel in ipso thure mannam dici à Plinio & alijs micas thuris, „ quæ elisæ sunt. In thure (inquit Plinius) ex concussu micas, „ mannã uocamus. Quod & Barbarus Hermolaus nõ igno/rauit, ut in ꝑquirenda omĩ antiquitate diligẽs & accuratus.

CAPVT VIII.

Quæ habita sit apud ueteres authores minor multa, & maxima, ac de mul= tandis iniurijs ex XII tabulis diligenter obseruatũ.

APud eos authores (qui ius ciuile profitent̃) com plura ac uaria de antiquorũ pœnis tradunt̃. Sed hoc loco illud adnotandũ existimo, quod à gram maticis

maticis seruatum est de minore multa & maxima. In xii. igi tabulis uigintiquinque asses illi appellati sunt, ad quos multa hæc minor pertineret, quod intulissent alicui iniuriam. Quo circa sic in duodecim tabulis scriptum fuit:

Si quis iniuriam alteri faxit uigintiquinque æris pœnæ sunto.

Tunc enim singuli asses librarij erant, quos senatus, populusque Romanus in usu haberet, ut à Sex. Cæcilio iurisconsulto asserit. Neque me latet paulò mox hanc legem de uigintiquinque assibus fuisse abolitã, & à prætoribus reiectam, iudicesque additos recuperatores, qui damnũ illatæ iniuriæ uindicarent. Quod & Q. Labeo rettulit, ut à Gellio in Atticis cõmẽtarijs scribit. Notum prætereà est, quòd ex his litteris signarent, qui tali pœna essent damnati: V.Q.A.L.K.S. hoc est, uigintiquinque asses legitimè condemnati sunto. De maxima pœna, quæ summa & suprema dicit, scriptũ est à Pompeio in hunc modum: Multam maximã ueteres illam uocarunt, quæ triũ milliũ & xx assium foret: siquidem nefas habitũ est, quemque pluris, quã xxx bobus, & duobus ouibus multari. Existimatur aũt bos centussibus, ouis decussibus, diuque seruatũ Romæ fuit per ipsas pecudes multare ciuiũ delicta, in quibus ferè suas diuitias habuerũt: unde pecunia & peculiũ nomen accepit, quod à Columella, & alijs pluribus tradit. Nõ me præterit hac in re dissentire A. Gelliũ, qui minorem multã ad unũ ouem referri scribit, ex authoritate M. Varronis: Cum citatus (inquit) est reus neque respondit, ex« cusatus non est. Ego ei unũ ouem multã dico. De pœnis ue« rò in hunc modum Cicero: Octo (inquit) pœnarũ genera « in legibus continent, hoc est, damnũ, uincula, uerbera, talio« nes, ignominiæ, exilia, seruitutes, & mors. De quibus anno « superiore, cum Ferrariæ agerem in palatio Herculis princi« pis, permulta disserui, cum Pandulpho Collenucio iuris« consulto, qui ætate nostra ueteres omneis disciplinas stu« dio

Asses librarij. Multa max. pecunia & peculium Pandulpho Collenucio

dio ac diligentia singulari prosequitur.

CAPVT IX.

Quàm sit fugienda illa resp. ub. in qua magis diuitiæ quàm uirtus extimetur, & quòd homines prædiuites damnosiores plerunq; sunt in ciuitatibus, ex uerbis Ioanis Canaccij.

PLato philosophus, & alij ueteres copiosè disserunt, quã sit calamitosa illa ciuitas, atq; detestabilis, in qua plures, & ampliores honores diuitijs habent, quã uirtutibus: quoniam ubi diuites atq; locupletiores imperiũ habent, cæteri omnes non modò contemnunt, uerũetiam iniurijs plerunq; & iniquissimis cõtumelijs afficiunt. Neq; eñ respiciunt ad æquitatem & rationem, cum tales in regenda ac moderanda ciuitate uersant, sed affectibus atq; libidine ducuntur. De quo egregiè nuper & grauissimè disputauit Ioannes Canaccius, uir unus (quantũ equidem uideo) præclaris moribus, & excellenti uirtute insignis: Turpe est (inquit) cum in proba ciuitate, beneq; instituta, magis conceditur improbis uoluptatibus, quã bonis disciplinis. Sed illud imprimis turpissimũ, cum uiri sapientes, & qui optimis consilijs præstant, à diuitibus occupantur, ac uelut facta cõspiratione reijciuntur. Nam ingentes, nimiæq; diuitiæ in libera ciuitate, luxum primò & libidinem, deinde ambitionem atq; scelera pariunt. Proinde (inquit) minimè imprudenter factum ab his est, qui decretis, atq; legibus statuerũt in suis ciuitatibus, ne qui ciues maiorem censum (quã par uideret) possiderẽt. Quæ res, quã diu obseruata est, optimè consultum existimatur humano generi, feliciores q; illę urbes atq; firmiores habitæ sunt, in quas auiditas ista cumulandæ pecuniæ tardius deuenerit. Sed in ciuitate (inquit) nostra siquidem forte uolumus cognosse, primũ hoc rogamus, quantum habet, quã

locuples

locuples est, quantis opibus ac diuitijs excellit, nemineq́ꝫ existimamus habere prudentiam, aut præstare ingenio, præter hos homines, qui magnis largitionibus, & ambitiosis sumptibus, sese ampliores, clarioresq́ꝫ demonstrant. Quo fit, ut quæstū pro innocētia, pro uirtute diuitias, pro sapiētia aurū habeāt. Quod ab ipsis academicis probatur, qui diuites plerunq́ꝫ malos esse referūt, atq́ꝫ alijs pnitiosos: quoniam cæteros omneis despiciunt, cum ad auri fulgorē, quasi ad ueram felicitatē omnem uitæ cursum atq́ꝫ industriā dirigunt. Hactenus Canaccius. Qua in re Euripidis poëtæ carmē ascribendum est, quod ab eo sub auari diuitis persona refertur: Ratio.

Sine me uocari pessimum, ut diues uocer:
An diues omnes, quærimus, nemo an bonus.
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant:
Vbiq; tantus quisq;, quantum habuit fuit.
Quod esse nobis turpe sit quæris, nihil:
An diues optem uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisq; moritur dum lucrum facit,
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non uoluptas matris, aut blandè potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens,
Tam dulce siquid uenit in uultu micat
Meritò illa mores, cælitum atq; hominum monet.

In his Euripides prædiuites homines, eorumq́ꝫ insolentiam pereleganter accusat, quorum inanis gloria est, & bracteata felicitas, ut ab Anneo Seneca scribitur.

CAPUT IX.

De oraculis, quæ ęderentur in Dodone, ex sonitu peluium, & Ausonij poëtæ carmen expositum.

IN epistola poëtæ Ausonij leguntur hi uersus ad (Paulinum:

Nec Dodonæi cessat tinnitus aheni:
Ad numerum quoties radijs ferientibus ictæ:

Respondeant

Reſpondent dociles moderato uerbere pelues.

In quibus Paulinum ipſum arguit nimij ſilentij, cum omnia quidem animantia (ut inquit) uocem aliquam emittant, nihilq́ ſit à natura conſtitutum, in quo nõ reddatur aliquis ſonitus, ut in ſiſtro, cymbalis, ac peluibus Dodonæis. Vt autem hoc intelligatur de ſonitu Dodonæo, legendi ſunt Græci authores, qui morem fuiſſe referunt, uti uaticinantes mulieres ad quercum agerent, quæ in urbe Dodone erat. Qui uerò ad capiendum reſponſum ingrederentur, protinus moueri quercum, ac ſonitum fieri credebant. Ibi enim ſtatua uiſebatur, uirgam ferens, qua lebetem (qui propè aderat) percutiebat. Ex quo reſponſum (ut inquit Auſonius) moderatis ictibus pelues referrent. Hinc à P. Vergilio Dodonæi lebetes dicuntur. Hoc ipſum de reſponſis Dodonæis per ſonitum, cum locis multis apud Græcos exponitur, tum in Sudę collectaneis. Auſonius pelueis poſuit, quos Græci lebetes nominant. Quod idcirco notandum fuit, quoniam epiſtola hæc Auſonij, à pauciſſimis adhuc legitur, neq; ſunt referẽda hoc loco, quæ Herodotus atq; alij ſcribunt de Dodonæis columbis & oraculis, quoniam nihil ferè pertinent ad explicãdum Auſonij carmen.

CAPVT X.

Quid ſit ſonticus morbus in legibus decẽuiralibus, & cauſa ſontica, quóue ſignificatu accipiendum ſit ſontire uerbum, ex ſententia iuriſperitorum.

SExtus Cæcilius & alij ueteres iuriſperiti (qui duodecim tabulas interpretati ſunt) morbum ſonticũ pro uehementi, & grauiſſima ægritudine acceperunt. Caſſius uerò, & Venuleius (ut in pandectis habetur) pro iuſto & perpetuo ſonticum exponunt, quòd alioqui rei gerendæ impedimẽto eſt, proindeq́ in militaribus decretis, non tenebatur is eſſe iureiurando aſtrictus, qui ſon-

tico morbo eſſet affectus, quod apud authorem Cincium obſeruauit Gellius. Iurabant enim milites (qui ſcripti erant) ſe affuturos pro uoluntate & imperio conſulis, niſi harunce cauſa aliqua interceſſiſſet, hoc eſt, funus familiare, feriæ denicales, calendæq;. Quæ non eius rei ergô in eum diem collatæ ſint, quo is eo die minus ibi eſſet, morbus ſonticus, auſpicium ue, quod ſine piaculo præterire non liceret, ſacrificiúm ue, anniuerſarium, quæ uerba in Atticis noctibus deprauata ſunt. Caius Plinius eſt author eius lapidis ſuffitu (qui Gagates uocatur) morbum ſonticum, & uirginitatem deprehendi, definitumq; eſt à Marco iuriſciuilis, legumq; peritiſſimo qua in re ſonticus morbus à febri differat, cum de habendis, probandisq; iudicijs diſſerit. Apud poëtam Neuium ſontica cauſa, pro iuſta & legitima exponitur. Sonticam eſſe oportet cauſam, quamobrem perdas mulierem. Aelius ſtilũ ſonticum exiſtimauit pro noxio dictum: unde ſontes homines pro obnoxijs & deperditis, & ſontire uerbum (ut refert Pompeius) pro eo, quod eſt in aliqua re obeſſe, & grauiter nocere. Quæ tamen uox propter nimiam antiquitatem, atq; inſolentiam, magis intelligenda eſt, quàm uſurpanda, ne illorũ ingenia ſcribendo imitemur, qui ſuis ineptijs ac friuolis affectationibus impudentiſſimè contaminant Latinam eruditionem. De hoc ipſo morbo & Perottus Sipontinus diligenter multa perquiſiuit, ne uidear eius uiri ſtudium contempſiſſe, qui de omnibus quidem litteris eſt optimè meritus.

CC CA-

CAPVT XI.

De nominibus & poteſtate deorum apud ueteres, & quã inanis ac futilis eorum ſuperſtitio foret copiosè enarratum.

MArcus Varro & alij ueteres complures diligẽter quæſierunt de Romanis dijs, eorumq; poteſtate Nos hoc loco breui adnotatione quædam colligemus, ut facilius agnoſci atq; intelligi poſſit q̃ friuola, inanis, ac prorſus ridicula fuerit eorum ſuperſtitio quæ res illorum ſtudiũ atq; cõmentarios inſtruere & adiuuare poterit, qui de antiquorũ ſacris atq; ferijs ſcripſerunt. Auſpicabimur uerò à dijs maioribus & quaſi patricijs, deinceps ad alios accedemus. Iuppiter (quẽ optimum maximũ dixerunt) pro ſublimi æthere acceptus eſt, in qua allegoricè poteſtatem totius luminis intellexerũt, unde Lucetius, Dieſpiter, Elitius, Fulminator, & Feretrius uocatur. Iuno pro aëre, q; elemẽto ſuperiori ſubditũ ſit, & ob id Lucinã, Fluonã, Hecaten, Matrẽ, & Dianã nominarũt. Neptunus ad maria, Pluto refertur ad terrã, eosq; cũ ſuis coniugibus Salacia & Proſerpina cõponunt. In focis domeſticis Veſta collocatur. In fabrorũ fornace Vulcanus, quibus ignea ferè atq; feruidiora (ut inquit Varro) conueniũt. Sic eni de Veſta in antiquis legibus:

Virgines Veſtales ignẽ foci publici ſempiternum cuſtodiunto:
Publicè & priuatim modo, rituq; agunto.

In uaticinijs atq; diuinationibus Apollo, cuius numẽ atq; egregia poteſtas cũ ab alijs multis, tum à Vectio Prętextato deſcribit in cœnis Macrobij. In emundis, uendendisq; mercimonijs Mercurius, cuius feſta ob id à mercatoribus magno cultu ſeruata ſunt. In Iano rerum principia, ianitores, portitores, meſſores, ac terminatores, eundem põtifices mul-

multis uarijsq́ nominibus uocant, ut Geminũ, Bifrontem Quadrifrontem, Patrem, Quirinũ, Iunonium, Clusiuum & Patulciũ in saliari carmine deus deorũ est appellatus. In Saturno tempora et ętates cui sarculorũ insitões, pomorũq́ eductiões & omnẽ agri colendi disciplinã tribuũt. Quo nomine à Romanis etiã Stercutius creditur dictus (ut est author Prætextatus) quòd ab eo sit inuentũ, ut in stercorandis agris fœcunditas adderet. Martem et Bellonã ad conflictus & cædes referunt. Cererẽ cum suo Triptolemo ad frumenta & segetes. Liberum ad uiteis & uineas, quem Bacchum Bromiũ Lenæumq́ dixerunt. Dianam ad lucos, nemora & syluas. Mineruam seu Palladem ad ingenia, disciplinas & arteis, quam Cicero etiam inter patrios deos & urbis custodes locat. Hactenus de dijs maioribus: plebei & ignobiles ingentem turbam ac infinitum quasi agmen conficiunt, ut nihil propè inueniatur in officijs uitæ mortalium, quin ad aliquod numen retulerint. Qua in re probant, quàm ridiculæ uanitati honores dicarent. In his quæ ad hominum uitam, educationesq́ pertinẽt, Statilinum, Statanũ, Fabulinũ Vagitanũ, Pilunnũ, Picunnũ, Cuninam, Leuanam, Ruminam, Edulicam, Potinam, Carnam. Statalinum & Statanũ quòd eo tempore pueris præsideant, cum standi & consistẽdi potestatem habent. Fabulinum & Vagitanum, cum fandi ac uagiendi auspicium esset. Picunnum uerò & Pilunnũ pro dijs coniugalibus acceperunt, in quorum æde lectisternia parabantur, unde pueris uitæ præsidium foret, ut à Mar. Varrone traditum est. Cuninam cum in cunis agerent. Leuanam cuius ope de terra subleuarentur. Ruminam quòd exugẽtibus opem ferret: nam ueteres rumam pro mamma acceperunt, unde subrumi agni, ac ficus ruminalis apud authores nobilis. Edulicam & Potinã quòd escam atq; potiones exhibeant, Carnam quòd humanis uitalibus præesset

cui sacrum in Cœlio monte constitutũ fuit. Volupiã quoq; & Libentinã, propter uoluptates & libidines. Ad officia hominũ Adeonam, Albeonã, Volunã, & Volunum. Vacunam præterea & Fessoniã, propter uacantes & fessos. Hinc apud Horatiũ Vacunæ templum celebratur. Pelloniam ad hosteis depellendos. Agenoream, Strenuã, & Stimulam q excitarent ad agendum, & excitatos stimularent. Numeriã ad numeros. Quietã & Murcidam propter quietem ac desidiam, quoniã murcidos (ut ait Põponius) pro desidiosis atq; ignauis habuerũt, cuius templum in Auentino fuit, ob eamq; causam (ut creditur) Murcus est appellatus. Virtutẽ præterea, Mentem, Honorẽ, Fidem, Victoriam, Pietatem, Concordiam pro dijs statuerũt, ut omittamus Metũ, Spem Pallorẽ & Febrem, cuius ędes in palatio collocatur. In morbis Angeronã, Orbonã, Prosam, Postuertã, quibus templa constituerũt, ut quisq; præcipuè illos coleret, quorũ auxilio magis egeret. Tanta est ambitiosæ mortalitatis socordia Sentiam, dicendis sententijs. Consum, consilijs præposuerunt, unde consualia, feriæ publicæ, & in circo ludi ad aram Consi, propter raptum Sabinarũ. Carmenta ad fata, Camœnæ ad cantus relatæ sunt, quarum ædes in regione urbis quę porta Capena dicitur. Vitunus & Sentinus ad uitam & sensus. In cõiugijs quoq; menstruis, partu, & funeribus deos confinxerũt, ut Syluanũ, Deuerram, Intercidonẽ, Domiducum, Domicium, Manturnam, Virginensem, Subigum Premam, Partundam, Populoniã, Menam, Tellumonem Rusonem, Orcum quem dixerũt etiam Quietalem & Neniam, cuius templum fuit extra portã Viminalem. Ad frumenta & segetes Segetia, Scia, Tutilina, Proserpina, Nodinus, Volutina, Patalena, Hostilina, Flora, Lactucina, Matura, Rũçina, Rubigus, Auerrũcus & Spinẽsis, Segetia cui segetes ipsę cõmendantur. Seia quæ satis frumẽtis opitulatur

acclamatio.

ante

anteq́ȝ è solo existant. Tutulina collectis atq́ȝ recōditis. Proserpina germinātibus. Nodinus geniculis et nodis culmorū Volutina inuolucris illis folliculorū. Patelena cū patescūt folliculi ut spica exeat. Hostilina cū segetes nouis aristis coęquātur, qm̄ ueteres hostire et hostimentū dixerūt pro exęquatione. Florā, Lactucinā & Maturā uocarūt: quoniā florētibus lactentibus, et maturescētibus pręsidio sint. Rubigū ne contrahant rubiginē qua interdum segetes occupantur. Auer runcū ne auerrūcari ulla tempestate aut cōuelli possint. Rūcinam ad runcationes. Spinensem propter spinas & uepres Pomonā propter poma quā magna religiōe coluerūt unde Pomonales flamines et sacra in pontificū cōmentarijs tradita. Fructesam propter fructus. Aesculanū & Argentinū ab ære et argento. Quo circa diuus Augustinus (ut eorū dementiæ illuderet) Aurinū adiecit. Ad agros et latifundia Rurinā deam ruri tribuerūt. Collinā collibus, Valloniam uallibus Iugatinū montium iugis, Forulum foribus, Cardam cardinibus, Limentinū ac Terminum, limitibus ac terminis: unde terminalia sacra in pontificū fastis relata. Palem pastoribus, Empandam paganis, Arculum arculis & capsulis, Lauernam furunculis, qui ob id (ut puto) Lauerniones uocati sunt. Fornacem fornacibus, & hinc fornacalia sacra farris torrendi gracia. Prætereo Nundinam, Tanagream, Allocutiū, Anteuortam, Matutam quæ Leucothea dicitur. Larundam, Monetam, Februū, Furinam, Fidiū, Larentiam, Mutinum, Alburnū, & Inuū seu Panem cum sua canna, Maiestam quoq́ȝ Cloaciniā, Veniliam, & Maniam, in cuius honore compitalia essent constituta. Opem consiuam, Bonū euentū & Vertunnū qui Hetruriæ deus existimat̄. In qua deorū colluuione agnoscūtur urbani, rustici, militares, agrestes, patricij, opifices, funerarij, coniugales, desidiosi ac frumētarij de quibus accuratissimè scriptum est à Marco Varrone

Runcatio [illegible] tio [illegible]

rone in libris de rebus diuinis, quos ad Caium Cæſarem miſit. Nos Auguſtinum in his, Tertullianum, Lactantium & alios complureis ſecuti ſumus, qui ex Varronis theſauris talia collegerunt. Sic autem ſcriptum fuit in antiquis legibus de ipſis dijs:

Ollos diuos (qui cæleſtes ſemper habiti) colunto,
Olloſq; quos in cælum merita uocarunt,
Herculem, Liberum, Aeſculapium, Caſtorem, Pollucem, Quirinum,
Et ollis propter quæ datur homini aſcenſus in cælum,
Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, delubra ſunto,
Nec ulla uitiorum ſacra ſolennia faciunto,
Certaſq; fruges, certaſq; baccas publicè libanto.

Quæ ueterum flagitia, ineptamq; ſuperſtitionem, authores noſtri, prolato crucis uexillo ſic deiecerũt, ut ipſam quidem ueritatem, non tantum è Cleantis puteo extraxerint, ſed ad communem omnium utilitatem ſuper montem (ut inquit Hieronymus) collocarint.

FINIS.

ADMONITIO

ADMONITIO OPERIS AD LEGENTES.

ABſoluta ſunt ad hunc diem uolumina uiginti quinque de honeſta diſciplina, in quibus plurimùm diligentiæ ac laboris poſui, quo prodeſſem cæteris, & meo nomini conſulerem in tanta ſtudiorum uarietate, et erunt hæc ueluti ſubſidia quędam quibus memoria reddi inſtructior poſſit atq; locupletior in his omnibus, quæ ad uſum uiuendi, eruditionemq́; antiquitatis pertinere uideantur. Neq; poſt hac defuturi ſumus incepto operi, iuuandi bonorum ingenia, quoniam ſemel huic militiæ nomen dedimus. Neq; licet à ſignis diſcedere, aut aciem refugere. Aedentur paulo mox libri complures quos inſcripſimus epiſtolicarum reſponſionum. Nam docendo, uigilando & ſcribendo magis cupio fatigari, quã malo otio atq; uoluptatibus (ut pleriq; faciunt) animum deprauare in ea præſertim ciuitate, in qua ambitio pro uirtute, pro modeſtia improbitas, eruditio pro deſidia habetur. Satis autem mihi futurum eſt, ſi conſeneſcere in hoc noſtro otio licuerit atq; uitæ reliquũ diſponere, ut omnes facilè intelligant nullo modo me defuiſſe præclaro inſtituto bonarũ diſciplinarum, quod ab ineunte ætate ſuſcepi. Et quoniã decet agentem negotiũ poſteritatis potius bonis aduigilare, quã multis, ea potiſſimũ ratio me monuit, ut meipſum probarẽ liberalibus ſtudijs, q̃; ut infami ambitu, prauiſq; artibus laudẽ nominis atq; gloriã quęrerẽ. In his uerò cõmentarijs legem hanc uolumus aſcriptã è ſacris Eleuſinis, quę plebis inertiã profanũq; uulgus longè arceat, quoniã pauloantè experti ſumus nihil magis obeſſe probis ingenijs atq; optimis inſtitutis, q̃; rudem imperitorum audaciam, quæ nullo quidem iudicio aut ratiõe, ſed inſcitia atq; libidine omnia expendit,

q́ ſicubi de ueterũ dijs ac religiõe(ut fit)diſſerui,hoc ipſum ꝓpterea factũ à nobis eſt,ut literis humanioribus cõſuleret̃ Neq; renouare quicquam uolumus, aut eam ſuperſtitionẽ probare(ut quidam temerè obloquuntur, quam non modò reieci ut uanam &improbam,ſed ut nefariã,fla gitioſamq; locis multis coargui.

Legis cautio contra ineptos criticos.

Quoi legent hoſce libros maturè cenſunto,
Profanum uolgus,& inſcium ne attrectato,
Omneisq; legulei,blenni,barbari procul ſunto,
Qui aliter faxit:is ritè ſacer eſto.

FINIS COMMENTARIORVM PETRI CRINITI DE HONESTA DISCI= PLINA.

PETRI CRINITI PRAEFATIO librorũ de poëtis latinis ad Coſmum Paccium pontificem Arretinum.

Libros noſtros de poëtis Latinis Coſme pontifex Arretine, tuo nomini dicare conſtitui, qua in re uideri poſſum, rectè atq; ordine feciſſe. Multa enim (ut cõſtat) magno cultu atq; ueneratione haberi ſolent, quòd ipſis templis deorũ ritè dicata ſunt, quo magis tibi gratulandum eſt, qui ſumma eruditione, optimisq; diſciplinis excellis. Ego uerò permultum in hoc opere elaboraui, ea perquirẽdo ac diligentiſſimè obſeruando, quæ ad hanc hiſtoriæ partem cõponendam pertinerent. Neq; mihi conſilium fuit ea omnia complecti, quæ infinitis penè authorum commentarijs traduntur. Multa de induſtria prætermiſi, ne quis fortè diceret plus laboris atq; ſtudij à me impenſum in congerendis poëtis, quàm prudentiæ ac iudicij in eligendis. Itaq; fore quidem exiſtimo hos libros minime ingratos illis hominibus, qui rectè iudicare uoluerint, neq; prætereà obſcurum eſt, quantum Romana ciuitas in hac ſtudiorum facultate claruit, ſiquidem Romani etiam principes, aucto imperio, & rebus clariſſimè geſtis, magna cura, incredibiliq; diligentia poëticam coluerunt. Octauius Auguſtus, Germanicus Cæſar, & alij plures maxima animi uoluptate in hoc diſciplinarum genere uerſati ſunt. Nos à Liuio Andronico exorſi ſumus, qui princeps apud Latinos habitus eſt, in ædendis carminibus, ut ſuo loco à nobis dicetur. Peruentumq; eſt uſq; ad Theodoſij Auguſti tẽpora, quibus Romana omnis eruditio ſimul cum maieſtate imperij cõminuta eſt, ingruentibus in Italiam uarijs populis atq; Barbaris nationibus. Idq; effecimus ſumma breuitate, imitati Suetonium Tranquillũ, his maxime libris, quos de grãmaticis ac

rhetoribus Latinis composuit. Neq; desunt exempla doctissimorũ uirorum, qui de poëtis apud ueteres diligẽti studio scripserũt, ut apud Græcos Zeno Cythieus & Aristoteles, apud nos M. Varro & Vulcatius Sedigitus, quorũ opera interciderũt iniuria longæ uetustatis. Eorum nos industriã sequimur. Nihil enim potius aut antiquius mihi potest accidere, quã uersari in hoc liberali officio bonarũ disciplinarũ, etsi nullũ omnino præmiũ constitutũ est probis ingenijs propter aduersam rerum fortunã, & iniquiorem temporũ cõditionem. Sed nolim uideri cuiq; in hac parte nimis ambitiosus, referendis his malis, quæ nostra tempestate inualescunt. Laurentius Medices auunculus tuus, cum illi relatum foret in ciuitate sua nonnullos esse, qui præclaro ingenio ac excellenti eruditione præstarẽt, primũ lætitia incredibili affectus est: deinde multũ his pollicẽdo, clareq; & munificè agendo effecit, ut & benemeriti uiderent̃ de suis studijs, & acrius atq; attentius indies peruigilarent in prosequẽdis atq; excolendis optimis disciplinis. Haud eñ satis dignã existimauit, uir, cõsilio, & prudentia clarus, in ciuitate sua eos homines haberi sine ulla mercede, qui assiduã operam, singularemq; industriam ponerent in tam præclaro opere, indagandæ atq; illustrandæ antiquitatis. Sed his missis ad institutũ nostrũ accedamus, quo per suas ætates poëtæ omnes epici, comici, tragici, lyrici, & alij ueteres trãsigantur, qui apud Latinos in hoc scribendi genere præstiterũt. Et sanè nihil toto opere magis me ipsum uariè agitauit, quã diuersa scriptorum traditio de tẽporibus, cum magna ex parte inter se longè dissentiãt. Tu interim munus hoc nostrũ læto animo capias monimentũ quidẽ ꝑpetuũ summæ erga te beniuolẽtiæ. In quo testes habemus locupletissimos, cũ alios plures, tũ Ber. Oricellariũ cuius libri de urbe Romana facilè ꝓbaturi sunt oĩbus posteris, quantũ illius diligẽtiæ iure optimo sit concedendũ, in obseruandis atq; illustrãdis antiquorum monimẽtis. Bene Vale Kaleñ Nouembris, M,D.V.

Bern. Oricellarius scripsit de Vrbe Roma

DE ORIGINE POETICES APVD LATINOS.

QVi apud ueteres Latinos paulò diligẽtius de poëtice ſcripſerunt, eiuſq; originem accuratè inueſtigarunt, ſerò aſſerunt à Romanis fuiſſe hanc facultatem receptam, annos poſt urbem conditam ſupra CCCC. Ante id tempus Romani ciues illi habebantur nobiliores atq; egregij, qui ſtrenuè pugnando acres forent, ac in rebus gerendis excellenti animo & uirtute preſtarẽt. Sic laudabãt bonus ciuis Romę ut bonus colonus, & fortis miles. Quo nomine malebãt ea tẽpeſtate ab alijs ſua geſta deſcribi, q̃ ipſi aliorum narrare. Sed poſtea q̃ imperiũ ad id magnitudinis acceſſit, ut rebus clariſſimè geſtis, pacẽ ſibi & pacis cõmoda uindicaſſent, ſatis pulchrũ atq; magnificũ putabãt reipub. operam nauare, & in ſenatu bene dicendo, reliquiſq; diſciplinis ꝑcipiendis ingeniũ ſuum inſtruere. Atq; ut de poëtica rectius, ordineq; agat̃, imperante adhuc Numa Pompilio, & occupata iam tum armis ciuitate, ſaliorũ carmina facta ſunt, quæ ſacerdotes gradiui Martis ancilia geſtantes, cũ tripudijs & ſolemni ſaltatu certis diebus decantarẽt. Et hęc quidẽ inculta atq; incondita tradunt̃ fuiſſe pro temporũ uetuſtate, ꝓptereaq; parũ poſteris ſæculis intellecta. Paulomox cantica quædã & deuotionũ ſacra uulgata ſunt, laudeſq; deorũ immortaliũ uerſibus abſolutæ, q̃bus more ſuo deos cõprecari conſueuerũt, aut expiare urbẽ inſigni aliquo ꝓdigio. Neq; tũ Romæ defuerũt qui uaticinijs æditis popu. Romani facta deſcriberẽt, ut Pub. Licinius Tegula, & Marius Vates, q ꝓbſcuris uerſibus futuras clades Punicis bellis prænũciauit, ac de ludis præterea Apollinaribus carmẽ reliquit. Per eadẽ ferme tẽpora (quantũ ex antiquorũ monimẽtis colligere poſſumus)

Liuius Andronicus primus omnium studiũ poëtices in urbẽ intulit Liuius Andronycus, eamq; facultatẽ illustrare cœpit ædito carmine de bello Punico, ut suo loco prosequemur. Auxerũt hanc paulomox, præcipueq; instruxerunt, Q. Ennius, M. Plautus, Næuius, Paccuius, Accius & Lucilius, qui Græcorũ disciplinas imitati, permultũ excoluerũt suis fabulis atq; carminibus Romanorum ingenia. Qua in re illud minime prætermittendum existimo, quod à M. Catone relatũ est, poëtas

» ipsos principio in urbe contẽptui habitos, & crassatores uul

» go appellatos, qui poëticæ studio tenerent. Quo circa minime mirari oportet, si M. Fuluio nobiliori uitio datum est, quòd is consul cum esset, in Aetholiam prouinciã Q. Enniũ secum duxisset. Factũ tamen est, ut paulomox principes etiã uiri aucto imperio, & domi, forisq; pace adepta, ad hanc studiorum partem animum inclinarint. Summoq; cultu, atq; honore illos habuerũt, qui carmine absoluẽdo uiderent admodũ excellere. Gratissimus fuit P. Scipioni Ennius, Marito, L. Plotius, C. quoq; Lælio uiro clarissimo, P. Terẽtius, qui adeò familiariter cum eo uixisse traditur, ut illius fabulæ à nonnullis Lęlio ascribant. Decius præterea Brutus uir maximus, atq; imperator egregius, magnopere poëtam Accium dilexit, nullam quidem ob aliam rationem, præterquã quòd in scribendo carmine præclaro ingenio foret. Hinc sacratũ in ipsa urbe Musis templũ, & magna religione habitũ: quoniam existimarẽt à Gratijs abesse illorum ingenia, qui paulò indoctiores haberent, & quasi a Musarũ sacris alieni. Sed hæc non debeo prosequi longiori oratione: nam secreto opere de hac materia diligentissimè complura collegimus, quæ suis & ipsa temporibus ædentur ad cõmunem studiosorum utilitatẽ. Nunc ad eos poëtas accedemus, qui scribendis carminibus præcipuè apud Latinos claruerunt.

COMMONITIO AD LEGENTES.

Monendi sunt qui legent hos libros, ne uitio mihi uertant, sicubi uiderint litteras nonnullas perperam locatas, id enim necessariò accidit, dum ipsi opifices (qui libros formis excudũt) in rem suam attentiores complura passim peruertunt, aut temerè postponunt: quo fit, ut quædam litteræ egrediantur de præscripto, aliæ interdum subsistant: qui sunt paulò doctiores perfacilè hæc agnoscunt atq; inter legendum corrigunt in cõmunem studiorũ utilitatem, ad eos prouocamus, ne uideamur decedere ab instituto nostro probandi mea studia illorum iudicijs, qui magis rationem ipsam sequuntur quàm libidinem in censendis atq; æstimandis ingenijs. Reliquum est, ut subijciamus eorum poëtarum nomina, de quibus egimus per singula uolumina.

FINIS.

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMUM PACIUM PONTIFICEM ARRETINUM, LIBER PRIMUS.

Liuius Andronicus epicus Caput I.

L. Liuius cognomine Andronicus, poëta epicus habitus est. Romæ floruit post urbē conditam, annis paulò supra quadringentis, quæ res probis authoribus confirmat͂. In annalibus enim quos habemus à Græcis, plerũq; annorum supputatio falsa est, & historiæ ueritas corrupta. Marcus Cicero, & alij ueteres Liuium hunc referunt primùm dedisse fabulas apud Latinos, eoq; maximè tẽpore restitisse, quo senatus, populusq; Romanus pacem fecit cum Pœnis. Gellius autem scriptor nobilis, & in perscrutanda omni antiquitate diligens, de Liuio Andronico ad hunc modum tradit, quo loco annorum historiam contexit. L. Liuius poëta (inquit) fabulas primò in urbe Roma docere cœpit, Cor. Claudio, Appij Cæci filio, & Marco Tuditano Cos: post obitum Sophoclis & Euripidis, annis plus ferè centum & sexaginta, quod & Marcus Cicero probat, qui ad Brutum scribens anno ante natũ Ennium refert Liuium dedisse fabulas. Portius uerò Licinius cum de poëtica loquitur, eius studium dicit Romæ cœptum bello Punico secũdo. Quod ex his uersibus facilè colligitur, quos Horatius Flaccus imitatur:

Punico bello secundo musa pennato gradu
Intulit sese bellicosam in Romuli gentem feram.

Sed

Sed hæc satis hoc loco, ne forte uideamur nimiũ detineri in his repetendis. Idẽ Liuius domi ac foris primò docuit, utraq; lingua (ut Suetonius tradit) non sine magna commendatiõe sui nominis. Nã uetustissimi illi erãt ferè Semigræci, & Græcas disciplinas atq; etiam Hethruscas pari studio discebant, quod ex ueterum monimentis intelligitur. Laudatur Liuius & eius carmen, cum ab aliis multis, tum à Valerio Maximo & T. Liuio qui copiose scribunt, quãtum Romæ præstiterit æditis carminibus, quæ ter nouenæ uirgines, data reste per manus, per urbem euntes, decantarunt ad iram deorũ placandam. Prætereo de his fabulis referre, quas Liuius dicitur à Satyris transtulisse, puerumq; ad canendum instruxisse ante tibicinem. Præcipuè uerò commendatus est ab antiquis grammaticis Liuius in Odyssea, & Romanis annalibus. Etsi quidam temerè hæc referunt ad alterum Liuium, parum diligenter considerantes, quæ à Gellio & Prisciano scribuntur, Diomedes quidẽ sic de Liuianis annalibus prodit: Epos (inquit) apud Latinos primus dignè scripsit Liuius, is gesta Romani populi duodeuiginti complexus est libris. Hi sunt appellati annales Liuiani, quòd acta singulorum annorũ continerent. Idem preterea Liuius composuit hymnos deorum, ut à Terentiano & Liuio notatum est in Romana historia. Afferuntur hi uersus Liuii ex hymno de Diana:

Et iam purpureo suras include cothurno
Baltheus & reuocet uolucres in pectore sinus
Pressaq; iam grauida crepitet tibi terga pharetra
Dirige odorisequos ad certa cubilia canes.

In his uariat carmẽ, ac sub heroico myurũ apponit, quo circa sic de Liuio Terentianus:

Liuius ille uetus Graio cognomine suæ
Inserit in omni uersu puto tale docimen
Præmisso heroo, subiungit namq; myuron

Hymnum quando chorus festo canit ore Triuiæ.

Hæc sunt quæ de Liuio Andronico digna relatu existimauimus; de obitu eius nihil apud ueteres legimus.

Q. ENNIVS *Caput* II.

QVintus Ennius poëta epicus, Tarenti natus traditur, ut est author Eusebius. Vt plerique uolũt, Rhudijs oppido Salentinorũ, quod à Mella Pomponio & alijs ueteribus affirmatur. Translatus in urbem dicitur à Catone questore, deuicta Sardiniæ prouincia, qua tempestate missi sunt ab Atheniensibus legati ad Senatũ populi Romani: Diogenes stoicus, Carneades academicus & Critholaus peripateticus: florente in scena Marco Plauto & in ciuitate Marco Catone oratore clarissimo. Deinceps insequuti sunt Statius Cæcilius, Pacuuius, Accius & Publius Terentius. Dicitur fuisse Ennius ingenio acri, & eruditione multiplici, ut qui domi, forisque docuerit. Et cum Græcam linguã, Oscamque & Latinam calleret, solitus est dicere sibi esse tria corda, de quo multa scribuntur à Gellio in Atticis commentarijs. Siquis est qui cognosse uelit, qualis & quãtus uir Quintus Ennius fuerit, qua fide, modestia, comitate, ingenio, doctrina, cultu, probitate uixerit, legat illos uersus ex annali septimo, quos Aëlius Præconius, non minus ad ipsum authorem Ennium existimauit referendos, quàm ad Seruilium Geminum. Neque defuerunt qui putarent Quintum Ennium de se ipso & ingenio suo talia scripsisse. Nos eò libentius carmen ascribemus, quoniam Gellius pari diligentia ediscendum asserebat, atque præcepta quædam & optima decreta philosophorum de ratione & officijs rectè uiuendi:

Hocce loquutus uocat, qui cum bene sæpe libenter
Mensam, sermonesque suos, rerumque suarum
Comiter impertit, magna cum lapsa dici

EE PARS

Sine controuersia, quod V. Max. c. 7 [illegible] h. 8. ait de Catone [illegible] [illegible] questo [illegible] oratorum [illegible] Ro. sermonis, quo [illegible] costat [illegible] de oratore [illegible]

† in Gellio nõ habetur

† Pars foret, è summis rebus, paruisq; regendis,
Parte fuißet, de paruis, summisq; gerundis
Consilio, induſtro lato, ſanctoq; senatu,
Cui res audacter magnas: paruasq; iocumq;
Eloqueret, quæ tincta malis, & quæ bona dictu,
Euomeret, si quid uellet, tutoq; locaret.
Quæ cum multa uolup, ac gaudia, clamq;, palamq;
Ingenium cui nulla malum, sententia suadet.
Vt faceret facinus, leuis, haud malus, idem
Doctus, fidelis, suauis homo, facundus, suoq;

† Contemptus scitus, atq; beatus.

† Intentus, atq; beatus, scitus, secunda loquens in
Tempore, commodus, & uerborum uir paucorum.
Multa tenens antiqua, sepulta, & sæpe uetustas
Quæ facit, & mores, ueteresq; nouosq; tenentem,
Multorum ueterum leges, diuûmq; hominumq;
Prudentem, qui multa loqui ue tacereue poßit.
Hunc inter pugnas compellat Seruilius sic.

In Auentino colle dicitur domũ habuisse, prope ędem Tutulinæ deæ, adeoq; tenui uictu & parcis sumptibus uixisse, uti contentus fuerit unius ancillæ ministerio. Inter amicos habuit Marcum Catonem, C. Cethegum, & M. nobiliorẽ, quem sequutus traditur, cum consul in Aetholiã proficisceretur. Scipioni Affricano ita coniunctus, atq; carissimus fuit ut inter præcipua fidei ac beniuolẽtiæ exempla relatum hoc sit à ueteribus, Composuit permulta opera, uario, & multiplici carmine: nam præter celeberrimos libros annaliũ, satyras etiam, comœdiasq; & tragœdias scripsit. Annales eius

Q. Vargũteius

Q. Varunteius, inter antiquos grammaticos nobilis, magna celebritate certis diebus exposuit. Octauius quoq; Lãpadio eosdem libros diligentissimè emendauit, ut in ueterũ cõmentarijs adnotatum est. Duodecimũ annalem addidit cum septimũ, et sexagesimũ annum ageret, ut est author M.

Varro

Varro. Satyrarum libros ſcripſit quadratis uerſibus, qui in magno precio habiti ſunt. Citatur prætereà Ennius in his fabulis, hoc eſt, in Telepho, in Ambracia, Eumenidibus, Alcmenone, Andromacha, Thieſte, Medea, quam ex Euripide in Latinum cõuertit. Item in Phœnice, in Telamone, Hecuba, Hectoris luſtris, Achille Ariſtarchi, & Pãchratiaſtis, in Epicharmo, in Creſphonte. Idem in Latinum ſermonem tranſtulit poëtam Euhemerum, qui de dijs Græca oratione libros compoſuit, ut Cicero & alij ueteres teſtantur. T. Lucretius eundem Ennium refert, primum fuiſſe apud Latinos, qui coronam ſibi ex Helicone aſſumpſit: quo loco Pythagoræ ſententiam repetit de animæ Metamorphoſi:

Ennius, ut noſter cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam
Per gentes Italas hominum, quæ clara clueret.

Silius Italicus centurionem fuiſſe Ennium tradit in bello contra Pœonos, ac præſtãti animo rem geſſiſſe, ut in his uerſibus declaratur: **Ennius centurio.**

Nota parum magni longo tradantur in æuo
Facta uiri, & meritum uati ſacremus honorem.
Ennius antiqua Maſſapi ab origine regis,
Miſcebat primas acies, Latiæq; ſuperbum
Vitis adornabat dextram decus, hiſpida tellus
Miſerunt Calabri. Rhudiæ genuêre uetuſtæ.
Nunc Rhudiæ ſolo memorabile nomen alumno
Is prima in pugna uates, ut Thracius olim
Infeſtam bello quateret, cum Cynthius Argo:
Spicula depoſito, Rhodopeia pectore torſit.
Spectandum ſeſe, non parua ſtrage uirorum,
Fecerat, & dextræ gliſcebat cædibus ardor.

Quintilianus poëtam Enniũ ſummopere cõmendat, pariq́;

ueneratione colendum atq; adorandum statuit, qua sacros uetustate lucos, in quibus grandia & antiqua robora nō tantam habēt speciem, quantam religionem. Vixit ad extremā senectutem. Cumq; morbo articulari teneretur, eo ingrauescente septuagenario maior in fata concessit. Sepultusq; traditur unà in monumēto Gn. Scipionis, uia Appia intra primum ab urbe milliarium. Neq; desunt qui dicant ipsius Ennij ossa ex Ianiculo fuisse in patriam translata. Fuit alter Ennius paulò posterior, in officio artis grammaticæ nobilis, qui de metris scripsit, deq; augurandi disciplina libros reliquit. Sed hoc † dicemus commodius. Nunc illud carmen uulgatum adijciemus de poëta Ennio, quod equidem subdubitassem ab eo fuisse compositum, nisi Marcus Cicero pluribus locis ab ipso Ennio æditum affirmaret:

† forte alias addendum

Aspicite ô ciues senis Ennij imaginis urnam
Hic uestrum pinxit maxima facta patrum.
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur uolito uiuus per ora uirûm.

M: PLAVTVS *Caput* III.

MAr. Plautus patria Sarsinas fuit ex Vmbria, quod ipse de se insinuat, in fabula Mostellaria, & alij ueteres tradunt. Constat eum his tēporibus Romæ uixisse, atq; in scena prastitisse, quibus in ciuitate Pub. Scipio Fuluius nobilior, & M. Cato excellentes habiti sunt. Ingenio perurbano fuit & maximè festiuo, quod cum alia multa indicant, tum comœdiæ ipsius plenæ iocunditatis, ac leporum. Relata sunt ab A. Gellio complura in Atticis noctibus de eruditione & fabulis Plautinis, & authoritate M. Varronis, qui Plautum ait, cum erogasset omnem pecuniam in scenicis orna- » mentis, ad summam paupertatem fuisse redactum. Eaq; ra- »
tione

tione in urbem rediisse, & operam pistori locasse ad uictum comparandum, his molis circumagẽdis, quas trusatileis uocant, Hieronymus manualeis appellauit. Et cum aliquandiu in pistrino uersaretur, ibidem fabulas aliquot dicitur cõposuisse ut Saturionem & addictum. M. Varro in libro de Plautinis comœdijs uerba hæc posuit, quæ ascribenda existimaui, ut à Gellio est obseruatũ: Feruntur sub Plauti nomine comœdiæ circiter C. & xxx. Sed homo eruditissimus Lælius xxv duntaxat illius esse censuit. Neq; dubium est, quin ista etiam, quæ à Plauto scripta non sunt, ueterum poëtarum fuerint, ut M. Accij, C. Plautij, á quo dictæ sunt Plautianæ fabulæ, non Plautinæ. Cæterùm cum xxv à ueteribus cõnumerentur M. Plauti comœdiæ, sciendum est præter illas xx (quæ à nostris grãmaticis consensu omniũ pro Plautinis habentur) tris à Gellio nominari, hoc est, Boëthiam, Neruulariã, Fretum. Varro & Sex. Pompeius alias plureis nuncupant, ut Artemonem, Friuolariam, Phagonem, Cestrionem atq; Astrabam, easq; inter Plautinas referunt. De Astraba tamen Gellius & Nonius dubitarunt. In fabulis suis sequutus est Græcos authores, maximè Demophilum, Philemonem, & Epicharmum Siculum, ut Horatius Flaccus testatur. Tantumq; scribendi elegantia & salibus uisus est præstitisse, ut Epius stolo affirmare non dubitauerit: Musas ipsas Plautino sermone fuisse locuturas, si Latinè loqui uoluissent, quod à Fabio Quintiliano refertur. Quo circa Gellius censor optimus omnium scriptorum, appellat eundem Plautum parentem ac principem in omni Latina elegantia. Volcatius Sedigitus, cum de ordine comicorũ scribit, post Ceciliũ collocauit Plautũ, cæterisq; omnibus prætulit. Nomen Plauti deductum est à planitie pedum (ut est author Sextus Pompeius) prius enim Marcus Plotus dicebatur. Hinc semiplotia calciamenta dicta sunt, quibus in ue

Gellius censor optimus omnium scriptorum

nationibus uterentur. Sed hac de re suo loco diximus. Obiisse traditur paucis annis post Quintum Ennium, Olympiade centesima xlv. Quantū iacturæ factum sit in eius obitu, testatus est idem poëta his uersibus de se compositis:

Postquàm est morte captus Plautus
Comœdia luget, scena est deserta.
Deinde risus, ludus, iocusq; & numeri
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

GN. NAEVIVS Caput IIII.

Gn. Næuius poëta comicus illustris est habitus. Campanus fuit, ut à Gellio traditur in Atticis noctibus. Volcatius Sedigitus post Cecilum & Plautum cōstituit illi tertium locum. Neq; Licinio tantum, uerūetiam Attilio, Terentio, atq; Turpilio præposuit. Eo maximè tēpore in scena dicitur præstitisse, fabulis ad populū æditis, quo Sp. Carbilius cognomēto Ruga primus Romæ de amicorum sententia diuortiū cum uxore fecit, quòd esset sterilis, iurauitq; apud censores, uxorem se liberùm quærendorū causa habere. Traditum est ab antiquis scriptoribus poëtā Næuium stipendia fecisse bellis Punicis, idq; ipsum testari Næuium eo carmine, quod à se scriptum est de bello Punico. Qua in re nec illud est omittendum, quod cum esset unicum uolumē Nęuij, Octauius Lampadio grāmaticus excellens, diuisit illud in septem libros, ut alibi diligenter exposuimus. Prisci enim grammatici consueuerūt pro iudicio suo atq; eruditione omniū scriptorū opera percensere, authoresq; ipsos aut numero eximere, aut in ordinem redigere. Scripsit Nęuius præter Punicum bellum comœdias ac tragœdias stilo in primis erudito & graui, ut ueteres testantur. Comœdias aliquot exemplo Græcorū composuit, probris, atq; maledicentia

Sp. Carbilius.

Lampadius grāmaticus

tia plenas. In quibus Romanæ ciuitatis princeps acriter est insectatus, ut qui Metellum consularem uirum, & P. Scipionem Affricanum maledictis suis onerauerit. Sic enim de Scipione:

Etiam, qui res magnas manu sæpe geßit gloriosè
Cuius facta uiua nunc uigent, qui apud gentis solus
Præstat, eum suus pater cum pallio unà ab amica abduxit.

Hinc factũ est, ut poëta Neuius in uincula conijcerẽt à triũuiris, ꝓpter immoderatã uerborũ petulantiam, ac mordacitatem. Et cum aliquãdiu haberet̃ in custodijs, fabulas aliquot cõposuit. Paulomox à tribunis plebis è carcere exẽptus est, ea conditione, ut delicta illa, ac probra dilueret, quæ contra Romanos ciueis suis fabulis inseruerat. De quo scribuntur cõplura in Atticis cõmentarijs Qui de Neuij fabulis agũt, citant illũ in Alceste, in Aureolo, Lycurgo, Tripholo, Leonte, in Colace, Aegysto, Tereo, & Zenone. Terẽtius Varro in libris de Latina lingua ad M. Tulliũ plureis alias pro Neuianis cõmemorat, ut Esionam, Clastidiũ, Dolum, Demetrium, Persas, Lampadionẽ, Agedonem, Romulũ, Stigmatiam. Ab hoc Neuio multa mutuatus est, P. Verg. sicuti ab Ennio, Lucretio, Pacuuio & alijs, ut à Macrobio diligenti studio est obseruatũ. Obijsse traditur Vticæ, cũ factione nobilium, præcipueꝗ Metelli foret ex urbe eiectus. Nunc epigramma illud uulgatũ referemus ab ipso Neuio de se cõpositũ, in quo Campana supbia meritò ab antiquis culpata est:

Immortales, mortales, si foret fas flere:
Flerent diuæ Camœnæ Næuium poëtam.
Itaq; postquàm est orci traditus thesauro
Obliti sunt Romæ Latina loquier lingua.

De Q. Nouio, qui attellanarum scriptor fuit, suo loco dicemus, ne tam apertò decipiantur nostri grammatici, cũ Næuium hunc pro Nouio imperitè accipiant.

M. PACVVIVS Caput V.

MAr. Pacuuius in ſcribendis tragœdijs nobilis, hiſdem ferme temporibus natus eſt, quibus Cato queſtorius, & Metell. clariores in urbe habebant. Quidã tradunt illũ fuiſſe ex Brunduſio Calabriæ urbe: nepos fuit Q. Ennij, quod Euſebius, ac Plinius referũt. Romæ uixit in ſumma claritate nominis. Cõmendatur maximè illius ingenium, & natiua quędã facilitas in capiendis liberalibus diſciplinis. Necꝙ defuit illi ſtudium pingendi, quod & C. Plinius indicat, qui Pacuuij poëtæ opera in magno honore à ueteribus habita affirmat, eaꝙ in primis, quæ in æde Herculis foro boario perfecit. Quocirca clariorem fecit eam artem in urbe propter gloriam ſcenæ. Idem Pacuuius amplum ac ſonorũ dicendi genus ſequutus eſt ut M. Varro teſtatur. Quod ſi durior alicubi ac propè horridus habitus eſt, idipſum tamen non uitio illius, ſed temporum aſcribitur Nam Fabius Quintilianus apertè aſſerit, clariſſimum fuiſſe Pacuuium grauitate ſententiarum, uerborum pondere, & authoritate perſonarum. In qua ſententia & M. Cicero fuit, qui hunc ipſum cæteris omnibus in tragœdia facilè præfert, carmenꝙ illius magnopere cõmendat. Grammatici ueteres permultùm Pacuuio conceſſerũt, eiusꝙ fabulas complureis enumerant, in quibus non mediocrem laudem acceperit, ut Peribeam, Hermoniam, Athalantam, Ilionam, Antiopam, Teucrum & Medeam. Citatur etiam in Chryſe, in Nyptris, in Paulo, in Horeſte, in Armorũ iudicio. Ex qua fabula decantatum carmen traditur cum ludi celebrarentur in funere Iulij Cæſaris, quo magis commiſeratio, & inuidia excitaret contra ipſius interfectores. Horatius Flaccus in epiſtola ad Octauiũ Aug. cum de antiquis poëtis iudiciũ facit in Pac. doctrinæ famã locauit. Paulo ſenior fuit L. Accio, et in hiſdẽ ædi

bus

bus (ut refert. M. Cicero) Pacuuius atq; Accius, fabulas docuerũt, paucis quidẽ annis interpositis. Vixit ad extremam senectutẽ, & ut seruatũ est in Latinis annalibus, cum tædiose senectutis, ac morbo detineretur. Tarentum se contulit, ibiq; propè Nonagenarius obijt, neq; sine maxima iactura studiorũ. Quantum modestia uitæ, atq; uerecũdia præstiterit, testis est hoc carmen, quod idem de se Pacuuius composuit:

Adolescens tametsi properas, hoc te saxum rogat,
Vt se aspicias, dein, quod scriptum est, legas:
Hîc sunt poëtæ Pacuuij Marci sita oßa.
Hoc te uolebam nescius ne eßes: Vale.

STATIVS CAECILIVS *Caput* VI.

STatius Cæcilius in Gallia natus est (ut creditur) et ob id Mediolanensem quidam dixerũt, quod ex annalibus Hieronymi acceperunt. Illud pro certo haberi debet, in urbe Roma eum uixisse, & in scribendis comœdijs principem locũ tenuisse, ut à Volcatio Sedigito scriptum est, qui hunc ipsum Cæcilium, non Terentio tantum, & Plauto, sed reliquis omnibus comicis sine cõtrouersia præposuit. M. Cicero in eadem sentẽtia est, tantũq; Statio Cæcilio concedit, ut illius quidem carmen, ut constat summis laudibus prosequatur. Fabius Quintilianus (qui in omni antiquitate publicus cẽsor est habitus) tris maximè in describendis nominat comœdijs: hoc est, M. Plautũ, P. Terentium, & Statium Cæcilium. Vixit in summa familiaritate cum poëta Ennio, ut ab Eusebio refertur. Idem magnopere dilectus est à Terentio, qui tantũ illius iudicio tribuit, ut ad poëtam Cæcilium, ceu ad optimũ censorẽ suas fabulas referret. Enumerantur supra triginta Statij comœdiæ a grammaticis ueteribus. Neq; togatas minore studio composuit, quàm palliatas, unde singularem gratiam reportauit, iudicio erudi

torum. In precio magno fuerunt, Nauclerus, Syracusæ Pausimachus, Hippobolymeus, Epiclerus, Cratinus, Plotius, Asotus, Ephestion. Citatur etiam in Subditiuo, in Fallacia in Andria, in Annalibus, in Fœneratore, in Venatorio, in Vmbris, in Obolo, in Synaristosis: quarũ partem à Menandro, Philemone & Apollodôro transtulit. Neq; defuerunt antiqui grãmatici, qui hunc Cæcilium accusauerint, quòd in uertendis à Menandro fabulis, parùm aptè aut concinnè quædam transtulerit. Mortuus est sequẽti anno post obitũ Q. Ennij, & iuxta Ianiculum sepultus tradit. De Statio rhetore, qui Tolosanus fuit suo loco scripsimus.

L. ACCIVS Caput VII.

L. Accius poëta inter principes tragœdiarũ scriptores relatus est à ueteribus. Paulò iunior fuit M. Pacuuio. Natus traditur parẽtibus libertinis, Marcino & Serano Cos. Quidam scribunt fuisse illum relatũ inter eos colonos qui ex urbe ad oppidum Pisaurũ cõcesserunt, ubi fundum suũ possedit, qui de suo nomine Accianus est appellatus. Ingenio acri fuit, & in scribendis fabulis miro studio incubuit. Notum est quantũ ei cõcesserit Decius Brutus, uir clarissimus, cum uoluerit Accianis uersibus templorũ ac momumentorũ aditus exornari, quod à M. Tullio refertur. Idem Accius cũ iter faceret in Asiam, diuertit ad poëtã Pacuuiũ, qui Tarenti agebat, cũq; eo dies aliquot uersatus est, & cũ Atreũ suã illi recitaret, laudauit eam Pacuuius, et simul grãdia inquit & sonora esse quæ ab Accio scripta forent: uideri tamẽ sibi duriuscula & subacida. Quod Accius quidem minimè negauit: Nec se (inquit) pœnitere, quoniam idem ferme ingenijs solet accidere quod pomis. Quæ enim dura admodum & acerba nascuntur, paulatim mitia fiunt, atq; perfectiora

perfectiora redduntur. Quæ uicta gignuntur, & mollia, nũquã ad uerã frugẽ & maturitatẽ perueniũt. Sic inquit Accius sentiendũ est de hominũ ingenijs. Statura fuit admodũ breui, ut à C. Plinio refert̃, etsi imaginem suã collocauit in æde Camœnarum prægrandi forma. Citantur eiusdem Accij fabulæ complures à nostris grammaticis, ut Phœnicæ, Menalippus, Epigoni, Medea, Alcmeon, Prometheus, Philoctetes, Atreus, Neoptolemus. Marcus Cicero præcipuè nominat Brutum, & Argonautas, in qua tragœdia magnopere laudatum est illud carmen de Argo naui, quod admirabundus pastor refert. Nos illud quoque subijciemus, ut æstimari facilius possit, de ingenio & doctrina Accij poëtæ:

Tanta moles labitur,
Fremebunda ex alto ingenti sonitu, & strepitu,
Præ se undas uoluit uertices ui suscitat
Ruit prolapsa pelagus, respergit, profluit,
Ita dum interruptum credas nimbum uoluier,
Dum quod sublime uentis expulsum rapier
Saxum, aut procellis uel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus
Nisi quas terrestreis pontus strages conciet.
Aut fortè triton fuscina uerrens specus
Subter radices penitus undantiin freto,
Molem ex profundo saxeam ad cælum eruit.

Fuit inter alios & Accius Labeo, cuius Iliadem Persius notauit ceu imperitum opus, & insaniæ plenum. Sed alibi dicemus de Accio Labeone.

PVB. TERENTIVS Caput VIII.

PVb. Terentius poëta comicus, Carthaginiensis patria fuit. Romam perductus traditur, cum in tenera ætate foret. Quibus potissimum bellis id acciderit, parũ compertum est, ut refert Aelius Donatus ex Fenestellæ commentarijs. Illud pro certo constat, eum Romæ diligentia Terentij Lucani Patroni accuratè institutum atq; liberalibus disciplinis eruditum. Cumq; facilitate ingenij, & elegantia imprimis excelleret, breui cõsecutus est, ut à Terẽtio Patrono esset manumissus. Per ea tempora in scena floruit quibus præclari atq; egregij ciues Romæ habiti sunt M. Marcellus, Pub. Scipio, Q. Fabius Maximus. Neq; desunt authores qui scribant eundem Terentium maxima familiaritate uixisse, cum Pub. Scipione, & C. Lælio, sæpeq; solitum apud nobiliores ciuitatis cœnitare, qua in re dum placere illis omni opera nititur, eorũq; cõmodis inseruire, ad summam inopiam traditur redactus. Statium præterea Cæcilium qui scribendis comœdijs excelluit, magna diligentia obseruauit, eiq; suas fabulas more ueterum recitare consueuit. Comœdias sex composuit, easq; ab Apollodôro & Menandro poëtis Græcis in sermonem Latinum conuertit, tanta sermonis elegantia et proprietate ut eruditorum iudicio, nihil perfectius, aut absolutius in eo scribendi genere habitum sit apud Latinos. Secutus est in his Q. Enniũ, M. Plautum & Neuiũ: ut ipse testatur cũ suis calumniatoribus respondet. Phormionem & Hecyram ab Apollodôro transtulit: reliquas quatuor à Menandro. Aelius Donatus qui complura diligentissimè de hoc poëta scribit, cum alia multa in eo commendat, tum præcipuũ dicit quòd in scribendis fabulis ea arte usus est, ut & morẽ antiquum retinuerit, & ita temperauerit affectus, ut neque

ad tragicam magnitudinem intumescat, neq; abijciatur ad historicam, quod minimè factum est inquit à Plauto, Afranio, & cæteris comœdiarum scriptoribus. M. Cicero in epistola ad T. Atticum refert P. Terentium esse optimum authorem Latinitatis, eiusq; fabulas multos existimasse propter elegantiam sermonis à C. Lælio scriptas. Quã opinionem idem Terẽtius maximè scribitur confirmasse, quo magis calumniatores suos in odiũ traheret. Sic eñ refert in Adelphis fabula sub persona prologi:

Quod illi maledictum uehemens existimant,
Eam laudem † ducit maximam. Cum illis placet, † hic dixit
Qui uobis uniuersis & populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio:
† Quisq; tempore usus est sine superbia. † Suo quisq;

Horatius Flaccus ueterum poëtarũ optimus censor, in Cæcilio grauitatem, in Terentio artem constituit, qua inter cæteros comicos mirificè excelluit. Quod & Quintilianus uidetur sentire in libris ad Marcellum Victorium. Sed idem tamen inquit maiorem graciam habuisset, si intra trimetros constitisset. Ausonius quoq; Vergilium Homero, Terentium Menandro adiungit, eiq; elegantiam Latini sermonis præcipuè tribuit:

Tu quoq; qui Latium lecto sermone Terenti,
Comis, & astricto percurris pulpita socco.

Traditum est illum post æditas aliquot Romæ fabulas in Græciam adnauigasse, quo facilius disciplinas Græcorum atq; instituta perciperet. Plurimasq; fabulas à poëta Menãdro in Latinũ conuertisse, quæ facto naufragio perierunt. De obitu illius uaria scribunt authores. In Arcadia obijsse, cum alij plures testantur, tum poëta Ausonius, ob nimium dolorem amissarum fabularum quas ipse naui præmiserat. De forma illius atq; effigie referuntur complura ab Aelio

Donato, qui eiusdem comœdias magna eruditione interpretatus est. Argumēta illa quæ Terentianis fabulis præponūtur, à Sulpitio Apollinari illustri grammatico composita ta sunt. Quod cum aliјs multis argumentis tum maximè antiquitate codicum probari potest, in quibus nomen Sulpitiј legitur.

C. LVCILIVS *caput* IX.

C.Lucilius satyrarū scriptor, hisdem propè temporibus floruit, quibus poëta Accius, Sextus Turpilius & Statius Cæcilius in scena celebres habiti sunt. Ex Arunca urbe Ausoniæ fuit, quocirca alumnus Aruncę uocatus est à Iunio Iuuenale. Parentes habuit satis nobileis, & (ut quidam grammatici tradunt) fuit auunculus Cneo Pompeio. Illud imprimis manifestum est, fuisse Luciliū ingenio acerrimo, & in scribendis uersibus festiuo & urbano. Amicos habuit Q. † Actam poëtam comicū Albutiū, Lapathum, Albinū, & C. Persiū (qui est appellatus ab antiquis doctissimus) ad quos scribere etiā consueuit. Præter alios omneis Q. Philocomum familiarissimè coluit. Idem Lucilius primus cœpit scribere satyras, maximeq́; insectatus est Rutilium Lupum Carbonē, L. Tubulum, & alios pluresis quorū scelera atq́; flagitia ferre æquo animo non poterat. Fuit enim Lucilius optimis moribus, & alienæ iniquitatis acerrimus accusator Satyrarum libros supra triginta composuit, uti Varro & aliј grammatici ostendunt. Neq́; me præterit Q. Philocomū & Lælium Archelaum, fuisse authores, ut Luciliј satyræ, in libros referrētur, quod à Suetonio scribitur. Nam grammatici ueteres censoria uirgula utebantur, poëtarumq́; carmen in libros diuidebant, ut C. Octauius Næuiј opus de bello Punico, & Q. Varguntelus Ennianos annaleis. Horatius

† *Attam*

ratius Faccus lutulentum uocat Lucilium, & in ſcribendis carminibus incompoſitum, qua in re magni authores ab eo diſſentiunt, præcipueq́ʒ Gellius & Fabius Quintilianus cuius uerba ſubijciemus: Satyra quidem tota noſtra eſt, in qua primus inſignẽ laudem adeptus eſt poëta Lucilius, qui quoſdam ita deditos ſibi habet amatores, ut eũ nõ eiuſdem modò operis authoribus, ſed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego quantũ ab illis, tantum ab Horatio diſſentio qui Lucilium fluere lutulenter, & eſſe aliquid quod tollere poſſis, putat. Nam eruditio in eo mira, libertasq́ʒ & acerbitas & abundè ſalis. Hadrianus imperator eundem Lucilium omnibus poëtis præponebat, qui ſatyram ſcripſiſſent. Metrophanẽ ſeruum habuit, cuius fidem atq́ʒ induſtriã in ſatyris cõmendauit. Mortuus eſt urbe Neapoli, eodem propè anno, quo Furius Bibaculus natalem habuit. Neque deſunt authores qui ſcribant publico funere Lucilium fuiſſe elatum, cum annum ætatis ſextum & quadrageſimum impleuiſſet.

SEX. TVRPILIVS Caput X.

SEx. Turpilius poëta comicus ingenio facili fuit et in fabulis cõponendis idoneo, quocirca tantũ nominis cõſecutus eſt in ſcena, ut comœdiæ Turpilianæ magnopere probatæ ſint à Romanis ciuibus. Inuenio apud ueteres grãmaticos, hunc Turpiliũ ſumma beniuolentia coniunctũ fuiſſe P. Terẽtio, & in hiſdem ludis utriuſq́ʒ fabulas aliquando actas. Vul. Sedigitus ſeptimũ locum Turpilio dedit inter comicos poëtas, eũq́ʒ Luſcio, Q. Ennio et Trabeæ præponit. Non. Marcellus in cõmentarijs ad filium xv comœdias nominat, quæ à Turpilio cõpoſitæ fuerunt, in quibus legendis atq́ʒ obſeruandis, diligentiam ſuam atq́ʒ ſtudium probat. Citatur in Philopatro

in

in Lemnis, in Demetrio, in Bethonibus, in Pedis, in Epiclero, in Canephoro, in Trasilione, in Demiurgo Hecyra Paraterusa & Leucadia. Lyndia quoq; in magno precio habita est à grammaticis, in qua commendantur præcipuè hi senarij de officio & ratione uiuendi:

Profectò, ut quisq; omnino contentus fuit
Ita fortunatam uitam duxit maximè
Vt Philosophi aiunt isti, quid uis sat est.

Authores sunt qui referant hunc Turpiliũ ad extremã pene ætatẽ accessisse, & in Sinuessana urbe perijsse: hisdẽ pene temporibus, quibus Furius Bibaculus natalem suum habuerit.

GN. MATIVS Caput XI.

GN. Matius mimorũ scriptor, in magno precio est habitus, quod cum alij plures, tum Aul. Gellius testatur in Atticis commentarijs. Ingenio fuit eleganti & facili. In suis autem mimis quos uocauit Mimiambos, uerba quidem noua & perlepida posuit, ut grammatici obseruarunt. Iulianus rhetor uir multiplici eruditiõe, ornatus permultũ delectatus tradit Martianis fabulis, propter natiuum quendam leporem, & mirificam illorũ suauitatem, maximeq; hos uersus commendabat:

Iam tonsiles tapetes ebrij fuco:
Quos concha purpura imbuens uenenauit. Et item
Sinu amicam resicere frigidam caldo.
Columbatim labra conserens labris.
Quapropter edulcare conuenit uitam
Curasq; acerbas sensibus gubernare.

Idem Matius, ut quidam existimant, composuit opus hexametris uersibus quod inscriptum est de Iliade, cuius carmen M. Varro & alij grammatici quandoq; citant. Sed hac in re parùm consentiunt ueteres authores. Maurus Terentianus

de

de poëta Matio facit mentionem, eiusq; mimiambos ut elegantes, & lepidos celebrat. Fuit alter Matius Romanus ciuis & amicitia Octauij Cæsaris nobilis, qui primus tōsilia nemora excogitauit.

L. AFRANIVS Caput XI.

L. Afranius poëta comicus, hisdē ferme temporibus n urbe claruit, quibus poëta Terētius & Cæcilius in seniū uergebant. Vulcatius Sedigitus Afranium hūc nō numerat inter cæteros comicos. Operam suam atq; diligentiam posuit in togatis fabulis componendis. Sunt enim togatæ illæ in quibus de rebus Romanis ageretur, à toga denominatæ. In his primum locū obtinuit, ut a ueteribus traditur. Menādrum poëtā præcipuè imitatus est, stilo & orationis charactere, quocirca sic Horatius in epistola ad Octauium Augustum:

Dicitur Afrani toga conuenisse Menandro.

Furius Albinus & Macrobius asserunt Afraniū ipsum permulta à Menādro sumpsisse, quod ille etiam liberè atq; ingenuè professus est, ut omnibus apertè demonstraret, quàm modestus, atq; ingenuus foret. Itaq; in compitalibus ita respondet suis obtrectatoribus:

Fateor sumpsi non à Menandro modò,
Sed ut quisq; habuit, quod conueniret mihi:
Quod meum posse melius facere credidi.

Cumq; ingenio ac salibus excelleret, sententias passim, & acutè dicta, inserebat suis fabulis, non sine summa elegantia, & mirifica uenustate. Quod cum alij multi, tum M. Cicero testatus est. Culpatur à Quintiliano Afranius, quòd in suis argumentis amores proprios paulò impudentius uulgauerit: In togatis (inquit) excellit Afranius, utinamq; non inquinasset argumenta puerorum fœdis amoribus mores suos fassus.

ſus. A. Gellius permultùm Afranio tribuit, præcipueq́ʒ illud carmen putauit commendandum, in quo de ſapientia ſic loquitur:

Vſus me genuit, mater peperit memoria:
Sophiam me Graij uocant, uos ſapientiam.

Citatur idem Afranius perſæpe ab antiquis grammaticis, in Augure, in Conſobrinis, in Cinerario, in Compitalibus, in Brunduſinis, in Fratribus, in Homine, in Incēdio, in Emancipato, in Prodito, in Patella, in Roſa, in Suſpecta, in Sella, in Talione. De obitu ipſius nihil apud ueteres legimus.

FABIVS DORSENNVS *Caput* XII.

FAbius Dorſennus inter comicos poëtas relatus eſt ab antiquis authoribus. Vulcatius Sedigitus (qui de poëtis ſcripſit) minimè hunc nominat, quo circa uериſimile eſt, minus nobilē fuiſſe habitum. Horatius in epiſtola ad cæſarem Auguſtum, cum de comœdia diſſerit, de Plauto, & Dorſenno agit, eorūq́ʒ fabulas ſatis celebres in ſcenis demonſtrat. Sic em̄ de Dorſenno:

† ſit *Quantus † enim Dorſennus edacibus in paraſitis*
Quàm non adſtricto percurrat pulpita ſocco
Geſtit enim nummum in loculos demittere, poſthac
Securus cadat, an recto ſtet fabula talo.

Idem Dorſennus à Plinio cōmendatur in comœdia Achariſtione, quo loco uerſiculos eius affert. Feſtus quoq́ʒ Pompeius Afranium & Dorſennum poëtas citat, cum de temeto loquitur, & hunc ſenarium lepidiſſimū Dorſenni repetit:

Sequimini præminaciæ, ſequimini temeti timor.

Hic eſt ille Fabius Dorſennus (quantum exiſtimare poſſumus) in cuius monumēto carmen hoc legebatur, ut ab Anneo Seneca relatum eſt:

Hoſpes reſiſte, & philoſophiam Dorſenni lege.

V

In numis

In numis prætereà uetusti æris ita legitur DORSEN. P. cum effigie barbata, ut prisci illi Romani fuerunt.

M. ATTILIVS Caput XIII.

M. Attilius in scribendis tragœdijs nobilis habitus est, iudicio ueterum. M. Cicero sic eum nominat ut poëtam durissimū, cum scribit ad Pompeium Atticum. Fabius Quintilianus Pacuuium & Accium enumerauit, qui in tragœdia excelluissent, de Attilio omisit. Constat hunc secutum fuisse poëtam Sophoclem, & aliquot fabulas in Latinum conuertisse, in quibus duriorem se præstitit, ob eamq́; rationem à Licinio, scriptor ferreus uocatus est, ut testatur M. Cicero, quo loco de Electra illius fabula meminit in libris de finibus. Relatum prætereà est in ludis C. cæsaris, quædam fuisse cantata ad miserationem illius cædis contra interfectores, & ex Pacuuio in armorum iudicio, & ex Attilio in Electra. Etsi apud Suetoniū grammatici nostri decepti sunt, cum paulò imprudentius Accium pro Attilio scripserint. Vulcatius Sedigitus Attilium poëtam refert inter comicos nobileis, eumq́; post Næuium & Licinium collocat. Quidam existimarunt eundem esse, mihi parum adhuc compertum est, in tanta rerum obscuritate. De obitu & moribus illius nihil aliud legimus in ueterum monimentis.

Q. TRABEAS Caput XIIII.

Q. Trabeas comœdiæ author, in ordine comicorū relatus est à Vulcatio Sedigito. Locum Octauū obtinuit post Terentium & Turpilium, de quibus commodè diximus. Mentio de hoc Trabea fit à ueteribus grāmaticis, qui sæpe citant eius fabulas. Cicero minimè dubitauit cōmendare eundē Trabeā, eumq́; il

lius locis multis referre. Sunt qui credant, in scribendis togatis præstitisse, quod & Sextus Pompeius demonstrat. Laudantur à M. Tullio hi uersus Trabeæ, in quibus credulitas amantis, ac minima gestientis animi lætitia lepidè & eleganter describitur:

Læna delinita argento, nutum obseruabit meum,
Quid uelim, quid studeam, adueniens digito impellam ianuam:
Fores patebunt, de improuiso Chrysis ubi me aspexerit
Mihi se debet, fortunam ipsam, anteibo fortunis meis.

Ex his colligitur, quantũ salis, atq; urbanitatis in poëta Trabea fuerit.

CN. AQVILIVS Caput XV.

CN. Aquilius in scribẽdis comœdijs non ignobilis habitus est, ut testatur M. Varro. Vulcatius Sedigitus nullam mentionẽ de hoc Aquilio fecit, in his uersibus, qui de comicis poëtis leguntur. Quo circa existimandum est, illius fabulas, non fuisse in magno admodum precio. Relatũ est ab antiquis grammaticis, comœdias aliquod Plauti, falsò inscriptas Aquilio, sicuti Boëthiam, de qua idem Varro parũm constanter disseruit, si Gellij commentarios paulò diligentius legamus. Illud affirmãt de Aquilio, eum plerasq; fabulas à Menãdro poëta trãstulisse, qđ & Pub. Terentius & Sextus Cæcilius factitarunt. De C. Aquilio diximus alibi, qui iuris peritus fuit, ac formulas de dolo malo protulit, in quibus de simulatione, & dissimulatione ageretur.

C. LICINIVS IMBREX Caput XVI.

C. Licinius Imbrex inter eos poëtas refertur qui comœdias scripserũt. Vulcatius Sedigitus (cũ de comicis scriptoribus iudiciũ facit) Licinio multùm tribuit, eumq; non Attilio tantum & Ennio præposuit, sed & Turpilio atq; Terentio

tio. Grammatici ueteres citant aliquot Licinij comœdias: ut Næuiam & Neæră, de qua Gellius in Atticis noctibus scribit, quo loco de comprecationibus deorũ differit. Afferuntur hi uersus ex Neæra Licinij:

Nolo ego Neæram te uocent, sed Nerienem
Cum quidem Marti es in connubium data.

Sextus quoq; Pompeius ita Licinium nominat, ut poëtam maximè lepidum, atq; urbanũ. Hæc sunt ferè quæ apud ueteres de poëta Licinio obseruauimus.

Q. NOVIVS. *Caput* XVII.

Q. Nouius attellanarum scriptor illustris est habitus Grammatici ueteres, cum de ipsius ingenio & doctrina differunt, permultùm illi concedunt. Aurelius Macrobius probatissimũ poëtam hũc uocat inter eos authores, qui attellanas fabulas ædiderunt. Qua in re post Nouiũ inquit Pomponius atq; Mommius præclari habẽtur. Scripsit Nouius complureis comœdias, in quibus magnopere probauit ingenium suum atq; urbanitatem. Citatur maximè in his fabulis, hoc est, in Fullonico, in Exodio, in Virgine prægnante, in Pedio, in Dotata, in Gallinaria, in Geminis, in Partu. De quibus multa legunt in commentarijs Nonij Marcelli, & si pro Nouio quandoq; Gn. Neuium temerè scriptum scio. Hæc sunt quæ de poëta Nouio adnotauimus. De obitu illius, nihil apud antiquos authores legimus.

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBRI SECVNDI PRAEFATIO.

In priore libro Cosme pontifex Arretine eos poëtas cõplexi sumus, qui rudi adhuc Roma, & populo armis occupato, magna diligentia conati sunt ciueis suos instruere, fabulisq́; æditis illorum ingenia delectare. Nã ciuitas ipsa imperio aucto, & rebus prospere gestis incredibile dictu est, quã breui tempore in omĩ studiorum genere profecerit. Adeò ualet humanum ingenium in præclaris etiam institutis, ubi illud ualde intenderis. In hoc libro eos relaturi sumus, qui plura indies ac meliora scripserunt apud Latinos, accedemusq́; ad ætatem Publij Vergilij: ne quid desiderari ab aliquo possit in opere instituto percẽsendi ueteres poëtas. Mihi enim diligenter intuenti studia hæc nostra, & antiquorum disciplinas animo repetenti, necessarium præcipuè uidetur, ea in re maximè laborem ponere, qua me ipsum instruere possim, & aliorum præterea ingenia excitare: his præsertim temporibus, quibus paucissimi omnino reperiunt͂, qui intẽti admodum sunt in hoc egregio ac liberali officio litterarum. Tu uerò id accuratè ac diligenter (ut uideo) aduigilas, ut unus propémodum in ciuitate nostra habearis, qui sollerti animo cõsistas in præsidio bonarum litterarum, putésque in tantis Italiæ fluctuantis periculis minimè deserendum tibi, tam insigne, atque optimum institutum, quo possis familiam tuam exemplis illustribus, ornare, ac perpetuis tuarum uigiliarum monimentis

nimentis immortalem ſtatuere. Sed aliâs de re hac agetur commodius. Interim accedemus ad T. Lucretium qui de rerum natura primus apud Latinos diligenter atq; eruditè carmen compoſuit.

T. LVCRETIVS CHARVS *Caput* XIX.

T. Lucretius Charus, ex Lucretiorum familia natus creditur, quæ Romę inſignis et peruetuſta habita eſt. Paulo antiquior fuit Terentio Varrone & M. Tullio, ut quidam ſcripſerũt, quod eſt obſeruatum diligẽter: quoniam in his annalibus (quos à Græcis habemus) complura falsò expoſita ſunt, cõtraq; rationẽ temporum peruersè ſignata. Ingenio ſummo traditur fuiſſe & in ſcribẽdis carminibus maximè excitato. Solebat em̃per interualla temporum ad carmen accedere, nõ ſine quodam animi furore, ut ueteres authores oſtendunt. Hinc illud Statij:

Et docti furor arduus Lucreti.

Fabius Quintilianus (cum de Latinis poëtis differit) Aemilium Marcum, & T. Lucretium præſtare elegantia teſtatur ſed ipſius Lucretij carmen multùm difficultatis retinere, quæ res nõ modò propter ipſam materiã illi contigit, ſed etiã propter ægeſtatem linguæ & rerũ nouitatem ut ille inquit. Scripſit libros ſex de rerũ natura, in quibus Epicuri doctrinam, & Empedoclem poëtam ſecutus eſt, cuius carmẽ atq; ingenium uehemẽter admiratur. Neq; deſunt qui ſcribant fuiſſe Lucretij opus a M. Tullio emendatũ, quocirca uerisſimile eſt, propter importunũ obitũ ab eo imperfectum atq; inemendatum relictum. Q. Frater plurimũ Lucretij uerſibus conceſſit, & in eius opere multum eſſe artis atq; ingenij refert Neq; mirari oportere, ſi Lucretij uerſus duriores interdum uideãt, & quaſi orationi ſolutæ ſimiles. Fuit

hoc

hoc propriũ illis temporibus, ut optimè testatur apud Macrobium Furius Albinus, cuius uerba hæc sunt: Nemo debet antiquiores poëtas ea ratiõe uiliores putare, quòd eorũ uersus nobis scabri uidentur. Ille eñ stilus maximè tum placebat, diuq́ laborauit ætas secuta, ut magis huic molliori stilo acquisceret. Itaq; minimè defuerunt, imperantibus etiã Vespasianis, qui Lucretiũ pro Vergilio, & Luciliũ pro Horatio legerẽt. Idem Lucretius misit suum opus ad C. Memmium, L. Memmij filiũ, qui à deuicta Achaia cognomẽ accepit, & urbem Corinthum diruit, signisq́ ac tabulis spoliauit. Non me præterit alios in hoc dissentire, sed hi quidem, dum parũ diligenter temporum rationem obseruant, facilè refelli possunt. Publius Vergilius nõ modò uerba aliquot accepit ex poëmatis Lucretij, sed locos penè integros ab eo transtulit, quod et grãmatici ueteres accuratè notarunt. De hoc aũt Lucretij opere illud à Publio Ouidio scribitur:

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti
Exitio terras cum dabit una dies.

Perijt ætate integra cum paucos annos supra quadraginta complesset. Eusebius tradit, tanto cum furore percitum fuisse, assumpto amatorio poculo, ut propria manu se interfecerit, quo tempore (ut quidam testantur) Publius Vergilius uirilem togam assumpsit, Gn. Pompeio et M. Licinio Crasso iterũ Cos. Inter alios ueteres nominatur Lucretius poëta comicus, ut à Fulgentio relatum est in commentario de priscis uerbis.

L. POMPONIVS BONONIENSIS Caput XV.

L. Pomponius attellenarum scriptor, hisdem ferme temporibus in urbe præstitit, quibus Laberius, Publius, & Iulius Calidius, ut in Latinis annalibus relatum est. Eusebius & alij Bononiensem hunc faciũt. Ingenio perurbano dicitur fuisse, & in notãdis

dis hominũ moribus maximè festiuo. Sunt enim attellanæ fabulæ ab Attella urbe appellatæ, in quibus poëtæ ueteres solebant uarios iocos atq; sales uernili quadã dicacitate admittere. De his Pomponij attellanis M. Cicero: & Anneus Seneca pluribus locis meminerunt, ingeniumq; Pomponij uehementer commendant. Nonius Marcellus magna diligentia obseruauit has Pomponij fabulas, quod ipsum colligitur ex illius commentarijs in quibus supra triginta eius comœdias nominat. Citatur Pomponius sæpe ab antiquis grammaticis in Aleonibus, in Prostibulo, in Pannuceatis, in Nuptijs, in Porcaria, in Priuigno, in Piscatoribus, in Ergastulo, in Patruo, in Asina, in Rustico, in Dotata, in Decuma Fullonis, in Præcone posteriore, in Buccone, in Macchis, Geminis, in Verre ægroto, in Pistore, in Syris, in Medico, in Maiali, in Sarculario, in Augure, in Petitore, in Annulo posteriore, in Præfecto, in Arista, in Hirnea, in Porcetra. Itidem in Marsupio, in Aeditumo, in Auctorato, in Satyra, & in Gallis transalpinis. Gellius præterea & Priscianus de attellanis Pomponij sæpe agunt, pluresq; uersiculos afferunt, ex quibus intelligi potest, quantum præstiterit gratia & salibus. De Pomponio secundo (qui fuit scriptor tragœdiarum, & clarissimus ciuis) suo loco dicemus.

DECIVS LABERIVS *Caput* XXI.

Decius Laberius eques Romanus fuit, & in secunda dignitate, quandiu uixit, se continuit. Studium atq; operam posuit in scribendis mimis, qua in re non mediocrem laudem consecutus est iudicio M. Tullij, & aliorum. Moribus præclaris, & ingenio urbano fuit. Libertate tanta in accusandis uitijs, ut libertatis nomen excederet. Quo nomine C. Cæsar magnopere cõmotus est, neq; prædicare destitit acceptiores sibi esse Publij mimos,

quàm Laberij. Traditum est à Sulpitio Apollinare, & Gel. in Atticis commentarijs, Laberium ipsum in suis fabulis quæpiam posuisse paulò duriora, ac minus Latina, & ob id à quibusdam criticis in ordinem coactum. Sed Macrobius & Anneus Seneca plurimùm Laberio concedunt, quòd in eius mimis non minus sententiarum, quàm lepiditatis foret. Quod ipsum testari possent ea carmina, quæ à nostris grammaticis referuntur. Nonius Marcellus & alij ueteres maxima diligentia poëtam Laberium obseruarunt, eúmque citant sæpissimè in his mimis, hoc est, in Virgine, in Gemellis, in Necromantia, in Compitalibus, in Lacu Auerno, in Aquis calidis, in Coloratore, in Catulario, in Sororibus, in Tusco, in Cropio, in Nuptijs, in Gallis, in Cacomenon, in Saturnalibus, in Alexandrea, in Ephebo. Idem Laberius mimos suos egit in maxima celebritate, donatusq; est amplissimis præmijs, ac iure sedēdi in quatuordecim gradibus. Proindeq; factus nobilior, aucta dignitate, rogatus est à C. Cæsare, & perhumaniter inuitatus, ut in scenam prodire uellet, & mimos ipse agere, quos tum assiduè componebat. Qua in re Laberius necessariò se coactum respondit, nihil tanto uiró denegare, cui & ipsi dij omnia tribuissent. Sed hoc iudicari melius poterit ex ipsis Laberij uersibus, quos in fabulæ prologo inseruit. Nos hoc loco illos adijciemus, ut facilius extimari possit, quantum iacturę fecimus in Laberianis mimis:

† *cursu auersu*

Necessitas, cuius † cursus transuerti impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt:
Quo me detrusit penè extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla authoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu:
Ecce in senecta ut facilè labefecit loco

Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipsi dij nega e, cui nil potuerunt,
Hominem me negare quis posset pati?
Ergo bis trigenis annis actis sine nota
Eques Romanus lare egressus meo, domum
Reuertar mimus, nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quã uiuendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æquè atq; in malo
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere.
Cur cum uigebam membris præuiridantibus
Satis facere populo, & tali cum poteram uiro
Non flexibilem me concuruasti, ut carperes?
Nunc me deijcis? quo quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Vt hedera serpens, uires arboreas necat,
Ita uetustas amplexu annorum necat
Sepulchris similis nihil nisi nomen retineo.

Qui uersus à Laberio ipso sub persona Syri pronũciati sunt Cumque inter agendum quasi cæsus ab hero, exclamaret, iniecit hunc senarium:

Porrò Quirites libertatem perdidimus.

Et paulò post adiecit:

Necesse est, multos timeat, quem multi timent.

In quo notari Cæsarem populus Romanus existimauit, coniectis in eum oculis. Hinc Cesar palmã transtulit ad poëtam Publium, qui in eadem scena mimum agebat. Laberiũ uerò donauit anulo aureo, quingentis HS additis. Tum Laberius perspecto ingenio Cęsaris in sequẽti cõmissione interiecit hos uersus:

Non possunt primi esse omnes omni tempore
Summum ad gradum cum claritatis ueneris
Consistes ægrè, citiusq;, quàm ascendis decidas.
Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Ad extremam senectutem accessit, corpore ualido, & sensibus integris. De obitu nihil hactenus legimus.

Q. CATVLVS. Caput XXII.

Q. Catulus ex Catulorum familia illustri natus, ingenio præclaro fuit, & ad carmen faciendum mirè accomodato. Dilectus maximè est à C. Cotta, & L. Crasso propter elegantiam ingenij, & morum suauitatem. Idem Catulus tam uenustè atq; egregiè lusit epigrammata, ut ab antiquis authoribus relatum sit, nihil apud Latinos aut Græcos legi posse mundius, pressius, aut uenustius, Q. Catuli epigrammatis. Traditum est fuisse illum facili animo & procliui ad amores ac delitias. Itaq; Roscium Gallum præcipuè dilexit, qui tum adolescēs elegāti forma, & indole optima florebat: etsi oculos peruersos habuit, ut M. Cicero, & Diomedes grammaticus testant̄. Epigramma autem lepidissimum Q. Catuli celebratū est à Marco Tullio de forma Roscij, quod apponemus:

Constiteram exorientem auroram fortè salutans
Cum subitò à læua Roscius exoritur,
Pace mihi liceat cælestes dicere uestra
Mortalis uisus pulchrior esse deo.

Laudatur & illud maximis laudibus, quod ad Theotimum scribit. ut relatum est in commentarijs Atticis:

Aufugit mi amicus, credo ut solet ad Theotimum
Deuenit, sic est, perfugium illud habet.
Quid si non interdixem, ne illum fugitiuum
Mitteret ad se intrò, sed magis eijceret.

Ibimus quæſitum, utrum ne ipſi teneamur.
Formido, quid agam, da Venus conſilium.

Hic eſt ille Q. Catulus, qui cum Mario conſule familiariter uixit, & à Marco Tullio magnopere laudatus eſt, quod Archiam, Licinium, & amare, & probare poſſet. De Quinto Catullo uiro cenſorio qui dedicauit capitolium) dicetur à nobis commodius.

Q. ATTA Caput XXIII.

Q. Atta togatarum ſcriptor habitus eſt, & in his componendis magnopere à quibuſdam commendatur. Sunt qui referant eundem Romæ uerſatum his temporibus fuiſſe, quibus Pomponius Bononienſis in ſcena floruit, & Plotius Gallus in tradendis præceptis rhetorices præſtitit. Horatius Flaccus in ea epiſtola (qua loquitur de Latinis poëtis) uidetur Attæ fabulas notare, indignasq; exiſtimare, ut à Romanis ciuibus tanto ſtudio, atq; attentione audirentur:

Rectè nec ne crocum, floresq; perambulet Attæ
Fabula, ſi dubitem, clamant periiſſe pudorem
Cuncti penè patres, ea cum reprehendere coner:
Quæ grauis Aeſopus, quæ doctus Roſcius egit.

Citantur ſæpe à Latinis grammaticis comœdiæ, Q. Attæ, quo circa ueriſimile eſt in magno precio illas fuiſſe habitas. Gellius quidem & alij citant eum in Conciliatore, in Aedilibus, in Tyrone proficiſcente. Traditum eſt cognomē Attæ illis eſſe impoſitum, qui eo uitio pedum laborant, ut uideantur magis inniti plantis, quā liberè ambulare. Iſidôrus nominat Attam in ſatyris, quo loco de cæreis & graphijs diſſerit. Sed parū mihi compertū an ad hunc ipſum referri oporteat. Seruatū eſt in Latinis annalibus Attā Romę periiſſe, & in uia Præneſtina ſepultum, ſecundo ab urbe miliario. Attæ.

PVBLIVS SYRVS *Caput* XXIIII.

PVblius, natione Syrus, in ſcribendis mimis operam poſuit, ac in magno precio his tēporibus habitus eſt, quibus M. Cicero, & Nigidius Figulus perierunt, ut in Latinis annalibus notatum. Idem Publius (ut ſcribit Macrobius) cum puer deduceretur ad patronum, domum, facilè illum promeruit, cum gratia & decore formæ, tum ſalibus atq; ingenio. Quibus rationibus factum eſt, ut à dominio manumiſſus eſſet, & maiori diligentia, quã antea diſciplinis liberalibus eruditus, breuiq; tanto profecit, ut in fabulis componendis magnam nominis celebritatem ſit adeptus. Referuntur ab Auieno dicteria quædam Publij, in quibus mira feſtiuitas, atque incredibilis comitas apparet. Iulius cæſar palàm profeſſus eſt, ſibi acceptiores fuiſſe Publij mimos, quã Laberij, propter ſententiarum grauitatem atq; ſingularem elegantiam Quo circa prælatus illi eſt, & in ſcena uictor pronũciatus. Caſſius quoque Seuerus, tantum concedebat Publianis mimis, ut eius carmen diſertiſſimum uocaret. Neq; illud omittendum eſt, quod idem Publius in ludis cæſaris omnes illos longè ſuperauit, qui carmen in ſcenam attulerint: in quorum numero Dec. Laberius ſuit. Nos hoc loco uerſiculos aliquot referemus ex illius mimis, qui ab antiquis authoribus in ſummo precio habiti ſunt: & perinde accepti, ac ſententiæ quædam ex intimis philoſophiæ adytis, quòd ad uitæ officia, morumq; probitatem maximè pertinere uideantur:

Tam deeſt auaro, quod habet, quàm quod non habet.
Deſunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia.
O uita miſero longa, felicibus breuis.
Pars beneficij eſt, quod petitur, ſi bellè neges.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Cui plus licet, quàm par est, plus uult, quàm licet.
Alienum est omne, quicquid optando uenit.
Feras, non culpes, quod uitari non potest.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Malum consilium est, quod uitari non potest.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Nunquàm periculum, sine periculo uincitur.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Ita amicum habeas, posse ut hunc fieri inimicum putes.
Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
Veterem ferendo iniuriam inuitas nouam.

De obitu ipsius Publij nihil apud ueteres legimus.

PORTIVS LICINIVS Caput XXV.

Portius Licinius ex Liciniorũ familia nobili ortus, uir clarus habitus est, tum ingenio facili & eleganti, præsertim in componendis epigrammatis. Iulianus rhetor (qui Hadriani principis temporibus uixit) Licinij carmen magnis laudibus extollit; adeò, ut hunc ipsum præferre nõ dubitauerit poëtis omnibus Græcis, quod in Atticis commentarijs obseruatum à Gellio est, quo loco Val. Aeditui. Q. Catuli & Portij Licinij carmen recensuit. Afferuntur eiusdem Licinij uersus complures à nostris grammaticis, ex quibus probari potest, quàm eleganter atque egregiè poëtæ officium absoluerit. Nos hoc loco adijciemus epigramma illud elegantissimum, in quo suos calores, atque animi æstus uenustissimè expressit:

Custodes ouium, teneræque propaginis agnum,
Quæritis ignem, ite huc, quæritis, ignis homo est.
Si digito attigero, incendam syluam simul omnem

Omne

Omne pecus flamma est, omnia quæ uideo.

Sunt qui credant eundem Licinium scripsisse annaleis octonarijs uersibus, sed hoc non satis mihi compertum est. Illud pro certo haberi debet Macrum Liciniũ fuisse authorem annalium Romanorum, de quo dicturi sumus commodius.

VALERIVS AEDITVVS *Caput* XXVI.

Valerius Aedituus, in scribendis epigrãmatis poëta insignis habitus est, maximeq; aptus ad exprimendas ueneres ac delitias. In quo numero à grãmaticis nostris relati præcipuè sunt, Quintus Catullus, Portius Licinius, & Valerius Catullus. Magnopere commendatur Aedituus ab Aulo Gellio, tantumq; illius carmini concessit, ut affirmare ausus sit nihil se legisse, uel apud Græcos poëtas uenustius, aut suauius, qui uideri solent cæteris omnibus in hoc genere scribendi gratiores atq; elegantiores. Sed est adijciendum carmẽ Valerij Aeditui, quo facilius possint de hoc statuere, qui hæc legerint. Sic igitur ad Pamphilam:

Dicere cum conor curam tibi Pamphila cordis
Quid mi abeste quæram, membra labris abeunt
Per pectus miserum manat subitò mihi sudor
Si tacitus, subidus, duplo ideo pereo.

Neq; illud prætermittam ad puerum Philerotem, in quo suauior atq; ad ignem profluentior apparet:

Quid faculam præfers Phileros, qua nil opus nobis
Ibimus, hic lucet pectore flamma satis.
Istam non potis est, uis sæua extinguere uenti,
Aut imber cælo candidus præcipitans.
At contra hunc ignem Veneris, si non Venus ipsa
Nulla est, quæ possit uis alia opprimere.

Laudat idẽ Aedituus, cũ ab alijs multis, tum à M. Varrone qui eius uersiculos alicubi citauit. De moribus aũt & uita ipsius nihil aliud legimus.

C. VALERIUS CATULLUS Caput XXVII.

C. Valerius Catullus Veronæ natus eſt, quo tẽpore Terentius Varro in urbe claruit. Quidã Criſpum Salluſtium Catullo ſuparem faciunt. A Catulli autem natalibus ad Publium Vergiliũ paulò minus, quàm duo deuiginti anni connumerantur: ſi quorundam annales ſequimur: quando & illud pro comperto habetur, carmen de paſſere Lesbiæ ad Vergilium fuiſſe miſſum:

Sic forſan tener auſus eſt Catullus
Magno mittere paſſerem Maroni.

Cæterùm nõ humili loco, aut obſcuro natus eſt: ſiquidẽ eius parens authore Suetonio Iulij Cæſaris hoſpitio familiariter uſus eſt. Val. autem Catullus primò traditur à Mallio Romã deductus, cũ adhuc in tenera ætate ageret. Paulò mox ingenij facilitate, & doctrina adeò Romæ acceptus atq; ciuibus gratus fuit, ut Marci Tullij patrociniũ meruerit: quod ipſum eleganti epigrammate ingenuè teſtatus eſt, quo gratias Ciceroni patrono egit:

Diſertiſsime Romuli nepotum
Quot ſunt, quotq́; fuere Marce Tulli
Quotq́; poſt alijs erunt in annis:
Gratias tibi maximas Catullus
Agit peſsimus omnium poëta,
Tanto peſsimus omnium poëta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Mallium uerò & eius nuptias magno ſtudio celebrauit, cum quo ſe excuſat parũ ſibi licere ueteres amores (ut antea) decãtare: quoniam fratrẽ amiſerit. Ex cuius interitu ſtudiũ inquit ſuum ſcribendi carminis ſe abieciſſe. Sic enim ad Mallium:

Sed tibi ne mea ſint ignota incommoda Malli

Neu me odiſſe putes hoſpitis officium:
Accipe quàm merſer fortunæ fluctibus ipſe
Ne amplius à miſero dona beata petas.
Tempore quo primum ueſtis mihi tradita pura eſt,
Iucundum cum ætas florida uer ageret,
Multa ſatis luſi, non eſt dea neſcia noſtri,
Quæ dulcem curis miſcet amariciem.
Sed totum hoc ſtudium luctu fraterna mihi mors
Abſtulit, heu miſero frater adempte mihi.
Tu mea, tu moriens fregiſti commoda frater,
Tecum una tota eſt noſtra ſepulta domus.

Inter cæteros amicos Furium & Aurelium magnopere dilexit. Cinnam quoq; Cornificium, Fabullum, & Verannium, quem alicubi Veranniolum blanditer appellat. Puellam prætereà Ipſitillam, conciuem ſuam, & Clodiam amauit, quam ficto nomine Lesbiam dicit: ſicuti Madaurenſis Apuleius teſtatur in oratione ad Claudium maximum. Eruditorum conſenſu docti cognomen accepit, ita enim peculiari epitheto Catullus cenſetur, atq; hunc equidem Ouidius Vergilianæ maieſtati opponit: tantum nominis apud eruditos ac laudis eſt conſecutus. Sed & uerſus ipſius quanquam ut duriuſculi notantur (quod uterq; Plinius aſſerit) tamen perelegantes habiti ſunt, ac ſectatores complures in his inuenit, ſicuti Pompeium Saturninum, & Sentiũ augurem, qui Catulli epigrammata, ac Licinij mira diligentia ac ſtudio ſunt æmulati, ut aliâs diximus. Valerius Martialis Catullum ſibijpſi audacter præponit. Sic enim ad Macrum:

Nec multos mihi præferas poëtas
Vno ſed tibi ſim minor Catullo.

Opus ſuum ad Corn. Nepotem miſit, uirum doctrina, & rerũ

rerum cognitione egregiũ. Diuiditur autem in libros treis, ut primus lyricos, secundus elegiacos, tertius epigrammata contineat. Ad hunc enim modum ordinem ferè meliorem custodiemus. Elegiam de coma Berenices ex poëta Callimacho in Latinos numeros conuertit, eamq́ ad Ortalum amicum misit, quæ in elegiarum adhuc libro legitur. Idem Val. Catullus à Fabio Quintiliano & Diomede inter iambicos reponitur, ab alijs inter Lyricos. In Atticis noctibus, ut poëta elegantissimus ac uenustissimus à Gellio laudatur. Neque illud omittendum est, fuisse ab ipso Catullo alia complura composita, quæ uitio longæ uetustatis desiderantur. Caius autem Plinius libro historiæ naturalis uigesimoctauo ad cæsarem Vespasianum (cum de magia disserit) Amatorium de incantamentis carmen à Catullo æditum refert. Hinc Theocriti inquit apud Græcos, Catulli apud nos, proximeq́ Vergilij incantamentorũ amatoria imitatio. Sed carmen Ithyphalicum scripsit, ut est optimus testis Maurus Terentianus ad Nouatenum, qui hos Catulli uersiculos citat:

Et firme modus hic datur à plerisq; Priapo.
Inter quos cecinit carmen quoq; Thale Catullus.
Hunc tibi lucum dedico, consecroq; Priape,
Nam te præcipuè in suis urbibus colit ora
Hellespontiaca cæteris ostriosior oris.

Cæsarem maximè Iulium Mamurram, & Nonium Strumam iambicis nominatim proscidit, ex ueterum consuetudine, ut C. Lucullus iambicorum author, Luciliúsque & Næuius. Qua in re dignũ illud memoria est, quod ipse Cæsar cum perpetua sibi stigmata (ut ait Suetonius) imposita uideret, ex Catulliano carmine de Mamurra, eadem tamẽ die poëtã ipsum cœnæ adhibuit, simulq́; hospitio suo nõ secus atq; antea uti eũ pmisit. Mortuus est Romæ in iuuenili

admodum ætate, cum annum çirciter trigesimum ageret ut quidam putant, quo tempore Publius Vergilius in urbe Cremona studijs operam daret. Vulgatum quoque de Vacerio Catullo illud:

Tantum parua suo debet Verona Catullo,
Quantum magna suo Mantua Vergilio.

COR. LICINIVS CALVVS Caput XXVIII.

Cor. Licinius Caluus in poëmatis scribendis perelegans habitus est, & apud ueteres inter optimos poëtas relatus. Ingenio lepido & urbano fuit. Cumque suauissimis moribus præstaret, precipuè dilectus est à Val. Catullo, qui summa familiaritate cum eo uixit, quod ex Catulli uersibus facilè possumus colligere. Dicitur fuisse breui statura, & exiguo corpore, quocirca Sollopichius est appellatus à Catullo, ut apud Anneũ Senecã copiosè exponitur. Idem Caluus puellam Quintiliam amore incredibili dilexit, cuius interitũ quàm molesto animo ferret, testatus est scriptis carminibus de obitu illius:

Hoc etiam docti, confessa est pagina Calui
Cum caneret miseræ funera Quintiliæ.

Eruditionem Calui atque elegantiã in cõponendis uersibus precipuè cõmendauit Sentius poëta et M. Cicer. qui refert eũ in scribendis iambicis præstitisse. In his eñ minimè dubitauit principes etiã ciuitatis acerrimè insectari, ut C. Cæsarẽ & Pompeiũ. Fuisse eundẽ oratorẽ ostendunt Fabius Quintil. & An. Seneca, qui Caluũ hunc tradunt habuisse diu iniquissimã litẽ cũ M. Cicerone de principatu eloquẽtiæ, et cõtra Vatiniũ in eo accusando uiolentũ se atque acerrimũ præstitisse. An fuerit alter Caluus orator cõmodius differemus, cũ probatissimi authores in hoc uideantur dissentire.

Q. CORNIFICIVS Caput XXIX.

Q. Cornificius per eadem tempora in poëtice floruit, quibus in scribēda historia Sallustius, Luceius, & Cor. Nepos in urbe præstiterūt. Fuit ingenio elegāti & lepido, atq; in scribendis epigrāmatis uersatus est. Pub. Ouidius Cornificiū hunc nominat inter eos poëtas, qui poëmata & amores decantarūt, ut Caluū Metellum, Cinnam, Hortensium, Catullum, Propertium, & alios. Grāmatici ueteres siquando citant uersiculos Cornificij, permultū illis cōcedunt. Val. Catullus sæpe ad hunc ipsum scribit, qua in re facilè demonstrat, quanta familiaritate cum eo uixerit. Sororem habuit nomine Cornificiam, ut ab Eusebio relatum est, cuius carmen in magno precio habitum inuenio. Idem Cornificius in militia uersatus dicitur, & cum præfecturam cohortium haberet, suosq; milites paulò ignauiores uideret ad subeunda belli discrimina, nō destitit eos liberius increpare, & iocularibus dictis illudere, galeatos lepores appellans, quòd audito pugnæ classico, minimè gradum seruarent, sed relicto præsidio, temerè palantes diffugerēt. Neq; desunt qui referant eundem aliquādo destitutum à militibus inter dimicandum occidisse. De Cornificio oratore (qui rhetoricos libros composuit) diximus in libris de oratoribus.

C. HELVIVS CINNA Caput XXX.

C. Heluius Cinna in epigrammatis & poëmatis describendis nobilis habitus est. Eadem ętate claruit (ut constat) qua Catullus, Caluus, Hortensius, & Cornificius celebres fuerūt. Commendatē maximè illius ingenium atq; diligentia in absoluendis carminibus. Inter cæteros amicos poëtam Catullum & Val.

Catonem summa beniuolentia dilexit, qui Lydiam & Dianam cõposuit. Idem Cinna opus perfecit titulo Smyrnæ, in quo nouem annos consumpsit, non sine maxima laude sui nominis. Itaq; L. Crassitius inter ueteres grãmaticos excellens, illud interpretatus est, ac tanta eruditione id effecit, ut uulgò relatum sit:

Vni Craßitio se dicit Smyrna probare
Desinite indocti coniugio hanc petere.
Soli Craßitio, se dixit nubere uelle,
Intima cui soli uota sua extiterant.

Fabius Quintilianus magnopere commendauit Cinnæ opus, ut magno studio elaboratũ, ac diligenti lima perfectũ, in qua sententia & Catullus fuit, qui Volusio & Hortensio poëtis Cinnæ carmẽ præposuit. Gellius & alij grammatici persæpe citant Heluij Cinnæ poëmata, ex quibus apertè colligitur, quã falsa sit, atq; inepta illorũ opinio, qui scripserunt fuisse hunc poëtam implicatũ & perobscurũ. Sunt qui credant eundem esse qui occisus fuerit à plebe Romana, pro Cor. Cinna similitudine nominis decepta, quo tempore celebratũ est funus, C. Cæsaris ac Romana plebs cum facibus ad ædes Bruti & Cassij accessit.

M. FVRIVS BIBACVLVS *Caput* XXXI.

M. Furius qui cognomine Bibaculus est appellatus, Cremonæ (ut quidam scribunt) natus est, hisdem propè temporibus, quibus poëta Lucilius, & Sex. Turpilius, comœdiarũ scriptor perierunt Fuit ingenio summo & imprimis lepido, adeò ut de suo quoq; nomine iocatus dicat: Et Bibaculus erã & uocabar. Quod est ab eo dictum imitatione poëtæ Anacreontis, qui neq; ꝓprio nomini pepercit. Idem Furius Bibaculus in carmine iambico uersatus est, cuius acerbitatem, tam doctè

quã

quàm egregiè expressit, ut non minorem laudem tulerit, quàm Val. Catullus aut Horatius, ut asserit Fabius Quintilianus. Quocirca uerisimile est, Messalam Coruinum, pertimuisse ingeniũ, & mordacitatem Bibaculi, cum in epistola scripserit: nihil sibi esse cũ poëta Bibaculo. Amicos habuit Gallum poëtam et Val. Catonem, quorum ingenium ac doctrinam suis hendecasyllabis laudat. Extãt adhuc elegantes uersiculi ad Gallum de uilla Tusculana Catonis quæ propter æs alienũ creditoribus cesserat. Nos eos ascribemus, quo melius possit iudicari de Bibaculi ingenio:

Catonis modò Galle Tusculanum
Tota creditor urbe uenditabat.
Mirati sumus unicum magistrum
Summum Grammaticum, optimum poëtam
Omnes soluere posse quæstiones,
Nullum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis.

Afferũtur & alia complura eiusdem Bibaculi à nostris grãmaticis, quibus facilè intelligitur, quantum ingenio & elegantia præstiterit. Hæc sunt quæ legimus apud ueteres de Furio Bibaculo.

PVB. TERENTIVS VARRO ATACINVS *Caput* XXXII.

PVblius Terentius Varro Atacinus, hisdem temporibus natus est, quibus M. Cicero & Hortensius clari habebant in eloquẽtia. Quidam ob id uocarunt Atacinũ, quòd oriundus foret ab Atace uico prouinciæ Narbonensis: uel ab Atace fluuio, ut alij existimant. Ingenio præclaro fuit, & in componendis poëmatis mirifico studio incubuit. Idem Varro singulari diligẽtia (ut traditur) Græcas litteras didicit, quo facilius posset illorum ingenia atq; doctrinas imitari. Scripsit Argonautica

sequu-

ſequutus Apollonium Rhodium, ſuumq́ꝫ opus libris quatuor abſoluit, ſi antiquis authoribus credimus. Fabius Quintilianus de hoc Varrone ſic ad Marcellum ſcribit, quo loco iudiciũ facit de Latinis poëtis. Atacinus in his (per quæ nomen eſt aſſequutus) interpres operis alieni nõ ſpernendus quidẽ, uerùm ad augendam facultatẽ dicendi parùm locuples. Probus Valerius & alij grammatici celebrant Argonautica Atacini, ac ſæpe uerſiculos ex illis referunt. Scripſit etiam epigrãmata, & carmen elegiacum, in quo decantauit puellam nomine Leucadiam quam præcipuè dilexit. Hinc illud notum:

Hæc quoq; perfecto ludebat Iaſona Varro
Varro Leucadiæ maxima flamma ſuæ.

Illud præterea relatum eſt ab antiquis authoribus, Pub. Vergilium magnopere delectatũ Varronis ingenio, ac illius carmen magno ſtudio imitatum. Citantur à Priſciano hi uerſus in Varronis orthographia:

Ergo inter ſolis ſtationem & ſidera ſeptem
Exporrecta iacet tellus huic extima fluctu
Oceani: interior Neptuni cingitur ora.

C. TICIDA. *Caput* XXXIII.

C. Ticida in ſcribendis epigrammatis claruit, his maximè temporibus, quibus Cor. Cinna Val. Catullus, & Cornificius præſtiterunt. Afferuntur à grãmaticis noſtris Ticidæ uerſus, ex quibus colligitur, fuiſſe illum eleganti ingenio, & ad ſcribendum carmen accommodato. Meſſala Coruinus in epiſtola quadam (ut à Suetonio relatum eſt) de hoc Ticida meminit, ſcribens nihil ſibi eſſe cum Furio Bibaculo & Ticida. Neq; deſunt apud nos, qui tradãt ab eodem Ticida dilectam fuiſſe Metellam, quam mutato nomine Perillam appellauit, quod etiam Catullus fecit, qui Lesbiã pro

Clodia nominauit. Habuit inter principes amicos Val. Catonem, cuius poëmata illustrauit æditis uersibus de Lydia illius. Priscianus Ticidam in hymeneo citat, repetens hunc uersiculum:

Felix lectule talibus sole amoribus.

Ouidius quoque inter eos poëtas hunc enumerat, qui amores decantarunt: ut Metellum, Cornificium, Catonem, Caluū, & alios. Hæc sunt quæ de C. Ticida apud ueteres legimus.

FVRIVS ANTIAS Caput XXXIIII.

FVrius Antias, poëta insignis habitus est, & inter uetustiores receptus. Macrobius Furiū hunc & alios complureis enumerat, à quibus poëta Vergilius permulta (ut fit) mutuatus est: ut Ennium Næuium, Accium, Lucretium, & Varium. Idem Furius annaleis composuit hexametris uersibus, & poëmata satis eruditè, & eleganter. Neque probandus est Cesellius uindex grāmaticus, qui reprehendere Furium ausus est, atque in ordinem redigere. Qua in re parùm prudenter se criticū professus est, ut A. Gellius testatur. Itaque petulantiæ simul atque inscitiæ arguitur, quòd hæc uerba damnauerit in Furij poëmatis, id est terram lutescere, noctescere, increscere, purpurare, opulescere. Versus adijciemus ex poëmatis Furianis, in quibus hæc sunt, sicuti adhuc leguntur in Atticis commentarijs:

Sanguine diluitur tellus, caua terra lutescit,
Omnia noctescunt tenebris caliginis atræ.
Increscunt animi, uirescit uulnere uirtus.
Vt fulica ipsa leuis uolitat super æquora classis
Spiritus eurorum uirideis cum purpurat undas,
Quo magis in patrijs poßint opulescere campis.

Nonius Marcellus, & alij grammatici persæpe afferunt uersus Furij Antiatis, ex quibus colligitur, non illi defuisse

ingenium aut eruditionem. De M. Furio (qui Bibaculus est appellatus) suo loco diximus.

L. IVLIVS CALIDIVS *Caput* XXXV.

L. Iulius Calidius, Romæ natus, ex nobili Callidiorũ familia, equestrem dignitatẽ seruauit, uir probo ingenio ornatus, & optimis artibus institutus. Pedianus & alij ueteres multùm Calidio tribuunt, quòd in absoluendo carmine plurimùm præstiterit. Coluit enim magno studio poëticen, ut Cor. Nepos testatur, qui Calidium hunc elegantissimũ poëtam uocat, & Lucretio ac Val. Catullo adiungit. Neq; dubiũ est, eundem fuisse uehementer dilectum à Pomponio Attico, & maximis periculis ab eo diligẽter defensum atq; seruatum, ut ueteres authores referunt. Idem Calidius (cum esset relatus in numerum proscriptorũ à Pub. Volusio, qui fuit præfectus fabrûm Antonij) ab Attico absolutus est propter ingeniũ suum atq; elegantem eruditionẽ, quod à Cor. Nepote scribitur. De poëmatis Calidij & eius obitu nihil hactenus legimus. De M. Calidio dicemus commodius.

LAVREA TVLLIVS *Caput* XXXVI.

LAurea Tullius, M. Tullij oratoris libertus fuit, & à patrono suo propter ingenium, atq; eruditionis elegantiam magnopere dilectus. Cicero enim Tyronem ac Lauream libertos suos magnifecit, quod cum alia multa, tum illius epistolę testantur. Ipse autem Laurea ingenio pręstitit, ac in poëmatis scribẽdis claruit. Quæ res Plinij testimonio patet, qui præcipuis laudibus carmen illius commẽdat. Inter alia epigrammata scripsit illud notum de laude Marci Ciceronis, ac de aquis in academia uilla erumpentibus, quæ reme-

dium ægris oculis afferrent. Carmen id eſt dignũ ſanè quod ubiq; legatur propter egregiam indolem, & elegantem ſuauitatem:

Quod tua Romanæ uindex clariſsime linguæ
Sylua loco melius ſurgere iuſſa uiret.
Atq; academiæ celebratam nomine uillam.
Nunc reparat cultu ſub potiore uetus.
Hinc etiam apparent lymphæ non antè repertæ
Languida, quæ infuſo lumina rore leuant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum pateſecit ope.
Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem
Sint plures oculis, quæ medeantur aquæ.

Leguntur & apud Græcos epigrammata Laurea, in quibus par elegantia, atq; eruditio habetur. Mihi non ſatis conſtat, an idem ſit qui fuerit Marci Tullij libertus.

PETRI CRINITI PRAEFATIO
libri tertij de poëtis Latinis ad Coſmũ Paccium pontificem Arretinum.

PEruentum eſt ad ea tẽpora Coſme pont. Arretine, quibus omnes bonæ diſciplinæ acceſſerũt ad ſummum faſtigium, unà cũ maieſtate Romani imperij. Qua in re cum conſidero uitæ mortalium conditionem, permultum quidem intereſſe exiſtimo in rebus humanis, quo maximè æuo, quibusq; potiſſimũ ciuitatibus ipſi homines ætatẽ degant. Imperãte em̃ Cæſ. Augu. tam ꝓſperè, tãq; feliciter humano generi conſultũ uideri poteſt, ut nemini dubium ſit, optimis auſpicijs atq; cõſilijs per ea tẽpora adminiſtratũ fuiſſe imperiũ, & omnes artes in ſum

ma dignitate Romę claruiſſe. Nam ubi præmiorum ſpes ali qua eſt, illorum animis qui in pręclaro facinore intenti ſunt mirum profectò eſt, quantum excitentur indies, atq; accendantur ſtudia mortalium ad capeſſendam uirtutẽ. Quo factum eſt, ut uigente Romani imperij fortuna, clariſſima ingenia in ciuitate præſtiterint: nõ modò in facultate poëtica, ſed in cæteris omnibus diſciplinis, quæ honeſtæ ac liberales haberi ſolẽt. Sequẽtibus deinde ſæculis, poſthabita uirtute, cum uitia hominum magis æſtuarent, paulatim reſpub. delapſa eſt in partem deteriorem, & ſimul fortunæ conditio cum moribus immutata eſt. Itaq; luxus & immoderatæ libidines ciuitatẽ primò inuaſerunt: deinceps (ut in magno malo atq; licentia accidit) nimia imperandi ambitio, cuiuſq; animos occupauit, quibus malis impedita ac fatigata ciuitas, non tantum priſtinam dignitatem diminuit, ſed ipſum prætereà imperium peſſimè affecit. Quæ omnia relata ſunt à nobis ob eam rationẽ, ut facilius intelligere poſſimus, quantum eorum imperio mortales iure optimo debent, quibus datum eſt, rectè, ordineq; rempub. moderari, & ingenia ciuium digna mercede confirmare. Nunc ad Publium Vergilium accedemus, qui Auguſto principi gratiſſimus fuit, & ſimul complectemur eos omneis poëtas hoc uolumine, qui uſq; ad Flauios imperatores deuenerunt.

PETRI

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBER TERTIVS.

P. VERGILIVS MARO Caput XXXVII.

PVb. Vergilius Maro natalem ſuum habuit Idibus Octobris, M. Craſſo, & Cn. Pompeio Coſ. quæ res probatur cũ ueterũ monimentis, tum uerſibus illis Val. Martialis:

Maiæ Mercurium creaſtis Idus,
Auguſtis redit Idibus Diana:
Octobres Maro conſecrauit Idus.

Natus eſt in uico Ande, qui non longè abeſt ab urbe Mantua, ob id quæ Andinus uates appellatur à Silio Italico. *Vergilius Andinus uates.* Modicis facultatibus, penecꝫ exiguis, primã ætatem transegit. Deinde cum tempus aduẽtaſſet capiendæ eruditionis, optimis præceptoribus atcꝫ eruditis operam dedit, idcꝫ effecit uarijs ac diuerſis urbibus. Nam Cremonę primum, deinceps Mediolani, ac poſtremò Neapoli ingenium ſuum magna diligentia & incredibili ſtudio excoluit, maximecꝫ Orbilium & Scribonium Aphrodiſium audiuit, à quibus maturè inſtructus. Traditum eſt à ueteribus eodem die poẽtã Vergilum induiſſe uirilem togam, quo T. Lucretius in fata conceſſit. Adeò inſigni modeſtia & uerecundis moribus dicitur fuiſſe, ut uulgò appellatus ſit Parthenia, quod præter alios multos etiam poẽta Auſonius teſtatur in epiſtola ad Paulinũ. De poẽmatis ipſius minimè oportet hoc loco pluribus agere, cum Seruius grãmaticus & alij plures diligen-

ter de his ſcripſerint, tradentes, quæ ſint ad hunc ipſum referenda, quibusq; temporibus ab eo compoſita. Idem Seruius octo opuſcula pro Vergilianis enumerat, hoc eſt, Cyrin, Aethnam, Culicem, Catalecton, Priapeia (de quibus inter grammaticos non ſatis adhuc certis argumentis conſtat) Copam, Epigrammata & Diras. In Buccolicis Theocritum poëtam eſt imitatus: in Georgicis Heſiodum, quē ſine ulla quidem cōtrouerſia longè ſuperauit: in ipſa Aeneide ſequutus eſt ex authoribus Græcis, Parthenium, Piſandrum, Apolloninum Rhodium, & in primis Homerum. Ex Latinis, Q. Ennium, Liuium Andronicum, Næuium, T. Lucretium & alios complureis, quod ipſum cum alij ꝑmulti adnotarūt, tum præcipuè Macrobius. Octauius cæſar (qui per ea tempora optimis auſpicijs imperium orbis terrarum gubernauit, & in poëtica facultate excelluit) maxima uoluptate tenebatur in legendis atque audiendis Vergilij carminibus, quocirca frequētes epiſtolas ad eum mittere conſueuit, plenas officij atq; beniuolentiæ. Neq; ab re futurum eſt apponere particulam epiſtolæ Publij Vergilij in qua reſpondet Octauio principi, ut Symachus teſtatur: De Aenea quidem meo (inquit) ſi mehercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem, ſed tanta inchoata res eſt, ut penè uitio mentis tantum opus ingreſſus mihi uidear, cum præſertim (ut ſcis) alia quoque ſtudia ad id opus, multóque priora impertiar. Quibus uerbis facilè poſſumus colligere, quantum laboris atque uigiliarum poſuerit Vergilius in hoc poëmate abſoluendo. Statius Papinius, & Silius Italicus, ita Vergilij opera admirati ſunt, ut nihil præterea ſe dicant magis cupere, quā poſſe imitari aliqua in parte maieſtatem Vergiliani carminis. Fabius Quintilianus (cum de poëtis Latinis loquitur)

Octauius poëta.

quitur) Maronem ipſum longè omnium principem conſtituit, quem cęteri maximo interuallo ſubſequantur: quod etiam Domitius Afer exiſtimauit, qui eum poſt Homerũ fecit ſecundum, ſed magis proximum quàm tertio. Neq̃ue defuerunt apud ueteres, qui tam peruerſo ingenio fuerint, tamq; abſurdo, ut reprehendere Vergilium ipſum non dubitauerint, & in omni poëtica elegantia ineptũ dicere. Carbilius quidem grammaticus librum compoſuit de Vergilianis erroribus, cui titulus fuit Aeneidomaſtix. Alij pręterea complures furta eiuſdem colligentes, ut imperitũ furem accuſarunt, de quo multa ſcribuntur à Macrobio in Saturnalibus. Cæſar Caligula nihil ueritus eſt affirmare, nullo ingenio, minimaq; doctrina fuiſſe Vergilium. Itaq; paulò abfuit (ut Suetonius refert) quo minus ex omnibus bibliothecis ſcripta & imagines illius aboleret. Qui uerò ſumma eruditiõe præſtant, & in exploranda atq; cenſenda antiquitate excellunt, eam dicunt eſſe maximam laudem, præcipuamq; gloriam Vergilij, ut nullius laudibus creſcat, nullius uituperatiõe minuatur. Vulgatum eſt, cautum fuiſſe ab eo teſtamento, ut hoc opus Aenidos cremaretur, uelut imperfectum, atque inemendatum. Qua in re apponemus eos uerſus, qui referuntur ab antiquis grammaticis in Octauium Auguſtum:

Ergo ne ſupremis potuit uox improba uerbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaq; doctiloqui morietur muſa Maronis?
Ah ſcelus indignum, ſoluetur littera diues
Et poterunt ſpectare oculi, nec parcere honori
Flamma ſuo, doctumq; operi ſeruabit amorem:
Pulcher Apollo ueta, Muſæ prohibete Latinæ.
Liber & alma Ceres ſuccurrite, ueſter in armis
Veſter miles erat, docilis per rura colonis.

Nam

Nam docuit quid uer ageret, quid cogeret æstas:
Quid pater Autumnus, quid bruma nouissima ferret,
Arbuta formauit, sociauit uitibus ulmos
Curauit pecudes, apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit, ut pereant: ipsum si dicere fas est.
Sed legum est seruanda fides, suprema uoluntas
Quod mandat, fieriq́; iubet parere necesse est.
Frangatur potius legum ueneranda potestas
Quàm tot congestos noctesq́; diesq́; labores
Hauserit una dies, supremaq́; uerba parentis
Amittat uigilasse suum, si fortè superbum
Errauitq́; in morte piget, si lingua loquuta est,
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis odio langoris iniqui.
Si mens cæca fuit, iterum sentire ruinas
Troia suas, iterum cogetur reddere uoces.
Ardebit miseræ post uulnera, uulnus Elisæ.
Tum sacrum soluetur opus, tot bella, tot enses,
In cineres dabit hora nocens & perfidus error.
Huc huc Pierides date flumina cuncta sorores
Expirent ignes, uiuat Maro, doctus ubiq;
Ingratusq́; sui, studiorumq́;, inuidus orbi
Et factus post fata nocens, quod iusserat ille
Sit uetuisse meum, satis est post tempora uitæ
Immo sit æternus tota resonante Camœna
Carmen: & in populo diui sub numine nomen
Laudetur, uigeat, placeat, relegatur, ametur.

Inter præcipuos amicos coluit Asiniũ Pollionem, Cor. Gallum, Quintilium Varrum, Horatium Flaccum & Mecœnatem, cũ quibus summa familiaritate uixit. Octauio principi adeò acceptus ob singularẽ modestiã atq; cæteras uirtutes, ut relatum sit, nihil fuisse unquã illi denegatũ. Scribit Corn. Tacitus

Tacitus eundem Vergilium maximo honore habitũ ab uniuerso populo Romano & assurrexisse illi auditis uersibus in theatro, præsentemq́ ac spectantem Vergilium pari ueneratiõe obseruasse, atq; Octauium principem. Traditum est habitasse in Esquilijs secundũ hortos Mecœnatis, sepeq́ in Cãpaniam solitum decedere ad animũ atq; ingenium recreandum, quo liberius pro loci amœnitate nauare operam posset inchoatis à se operibus. Helius Melissus grammaticus excellens (qui commentarios de loquẽdi proprietate composuit) refert Vergilium fuisse paulò tardiorẽ in loquendo, peneq́ indoctum & subagrestẽ. Quæ scripta sunt de illius dicterijs cum Cæsare Augusto, deq́ contentionibus cum Cornificio grammatico, & appensis carminibus in Palatinis ualuis, ea quidem neq; refellere hoc loco neq; ascribere in animo est. Tarenti perijt, ut Seruius refert, ut alij uolunt Brundusij contracta ægritudine ex itinere ad uisendum Metapontum propter calores ac nimios æstus. Paulo mox delatũ est illius cadauer Neapolim, ibiq́ sepultus Vergilius addito hoc carmine:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.

Quod etiam notatum est ab Eusebio in annalibus. Deplorarũt eiusdem obitum cõplures alij, & inter cæteros Cornelius Gallus ad Cæsarem Augustum:

Temporibus lætis tristamur maxime Cæsar
Hoc uno amißo quem gemo Vergilium.
Sed uetuit relegi si tu patiere libellos
In quibus Aeneam condidit ore sacro:
Roma rogat, precibusq; etiam tibi supplicat orbis
Ne pereant flammis tot monimenta ducum.
Atq; iterum Troiam: sed maior flamma cremabit,
Et laudes Italûm, fac tua facta legi.
Aeneamq; suum fac maior nuntius ornet

Plus fatis possunt cæsaris ora dei.

De effigie ipsius, cæterisq; animi uirtutibus, pmulta scribuntur à nostris grammaticis, quæ prætermittimus studio institutæ breuitatis.

Q. HORATIVS FLACCVS Cap. XXXVIII.

Q. Horatius Flaccus in Venusio Apuliæ oppido natus est, patrē habuit Libertini generis, unde illud:

Quem rodunt omnes Libertino patre natum.

Pro certo habetur eius natalem fuisse duobus circiter annis ante coniurationē L. Sergij Catilinæ, quo tempore celebres erāt in ciuitate, ex poëtis Val. Catullus, Licinius Caluus, & Heluius Cinna. Ex oratoribus, M. Cicero, Q. Hortensius, & Q. Catullus. Ex philosophis Var. Terētius & Figulus Nigidius. Orbilium Beneuentanū (ut constat) à puero audiuit, quem appellat alicubi plagosum. Ac mirum quā breui tempore in bonis litteris pfecerit. Ingenio enim facili & auidissimo fuisse traditur in capiendis optimis disciplinis. Vbi autem satis uisus est nauasse operam Latinis studijs, Athenas se contulit, ut philosophorū præceptis liberius incumberet, maximeq; Epicureorū placita uidetur probasse ut illud urbanè dictum testatur:

Me pinguem, & nitidum bene curata cute uises
Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum.

Moribus fuisse dicit̄ subobscœnis, & ad bilem interdū paulò excitatior. Adeò erga amicos gratus, atq; officiosus, ut nobiliorum etiam studijs & gratia clarior indies ac nobilior esset. Nam primò dignitatē tribunitiam honestis suffragijs est adeptus, & Romanæ legioni præpositus, quod ipse de se scribit. Amicos uerò habuit ex poëtis Albium Tibullum, Quintilium Varrum, cuius obitum officiosè deplorat. Valgium consularem, Vergiliumq; ipsum. Ex prima nobilitate

Iulium

Iulium Florum, Maximum Lollium, & Mecœnatem, cum quo supra septem annos summa familiaritate uixit. Quod cum locis multis, tum maximè his uersibus apparet:

Septimus, octauo propior iam suggerit annus
Ex quo Mecœnas me cœpit habere suorum
In numero.

Nam cum ipso quidem Horatio iocari liberius Mecœnas atque agere consueuit, eidemque concredere sua studia. In rebus ciuilibus (cum ipsa ciuitas magnis factionibus teneretur, uarijsque seditionibus æstuaret) sequutus primò est Bruti & Cassii parteis, quod à multis alijs, & à Sidonio Apollinare traditum est, qui ad Iulium Maiorianũ sic refert:

Et tibi Flacce acies Bruti, Caßiique sequuto
Carminis est author, qui fuit & ueniæ.

Mox uerò accidit, ut fauore Mecœnatis, non dignitates tantum assequeretur, sed ipsi quoque Octauio imperatore foret insinuatus, cum liberè & amicè ad illum scribat. Illas tamen epistolas quæ referunt à quibusdam Augusti ad Flaccũ, magis confictas opinamur, quã dignas tanto principe, eiusque summa eruditione. Quod ipsum cum alia multa, tum elocutio in primis probat. Composuit perplura, quæ uulgò etiam sunt notissima. Nos quã breuissimè repetemus. Libros carminum quattuor, Epodon, & Seculare carmẽ, quibus Augustum ac Mecœnatem miris laudibus celebrat. In scribendis iambicis mirè efficax habitus est, quod & Fabius Quintilianus testatur: Inter lyricos (inquit) solus ferè dignus est legi Horatius, quoniam & insurgit aliquãdo, & plenus est iucunditatis & gratiæ, uarijsque uerbis, & figuris felicissimè audax. Ex quo illud peruulgatum:

Hic inter lyricos sublimi uertice uates
Sidera summa ferit, seu dulcia furta puellæ
Cantat amicitias, conuiuia, prælia, paces:

Siue Lycambeis lacerat latratibus hostem,
Impetit aut uario corruptos carmine mores.

Apollinaris quoq; sic ad Tonantium de Horatio:

Sed tu per Calabri tramitis aggerem
Vis ut nostra de hinc cursitet orbita,
Qua Flaccus lyricos Pindaricum ad melos
Frenis, flexit equos plectri potentibus.
Dum metro quatitur corda Gliconico,
Nec non Alcaico uel Pherecratio.
Iuncto & Lesbiaco siue Anapæstico
Vernans per uarij carminis eclogas
Verborum uiolis multicoloribus.

Horatij 19. carminum modi. Diomedes grammaticus & alij ueteres, undeuiginti carminum modos ab Horatio decantatos asserunt, quorum rationes in tertio de grammatice libro à Diomede ipso referuntur. Scripsit de poëtica librum ad Pisones, uolumina duo Satyrarum, ac totidem epistolarum. In Satyra uerò Lucilum sequutus est, etsi eum ut lutulentum accusat. Fabius certè Quintilianus præcipuum in satyra dicit hunc ipsum Horatium, ac purum in primis, & tersum. Quin hoc illi propriũ & peculiare fuit, ut ridenti similis, & quasi dissimulans improbitatem ac uitia hominum accusaret, quòd ea magis urgeant atq; afficiant, quæ sensim irrepũt, quã quæ aperta fronte inuadunt. Quod ipsum & poëta Persius demonstrat:

Omne uafer uitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit:
Callidus excusso populum suspendere naso.

Sed & poëta Ouidius ingenuè fatet̃ magnopere se Horatianis uersibus delectatum, & eius carmen diligenter audisse, ueluti Propertiũ, Macrum Ponticum, & Bassum, qui iambicos lusit:

Et tenuit nostras numerosus Horatius aures,

Cum ferit Ausonia carmina culta lyra.

Permultos uerò enumerat Horatius, quorum & studium, & iudicium percoluit, ut Plotium, Mecœnatem, Varium, Vergilium, Fuscos, Valgium, Pollionem, Messalam, & alios. Sequutus est eum in componendis lyricis Paulus Passienus, qui (ut est author Plinius) mirificè illum exprimebat. Statura fuisse tradit̃ breui, corpore obeso, oculis lyppis, quæ uel ex carmine illius uarijs locis colligũtur. Mortuus est aũt Horatius anno ætatis suæ septimo & quinquagesimo, ut in Eusebianis annalibus relatũ est. Alij supra lxx annum uixisse scribunt: quod ego tamen falsum existimo, ut alibi obseruatum est.

T. VALGIVS *Caput* XXXIX.

T. Valgius inter eos poëtas refertur à ueteribus, qui elegias & poëmata scripserunt. Familię ortus est nobili & insigni, ut quæ consulareis uiros tulerit. Neq; desunt qui eius ingenium atq; elegantiam commendent in scribendis carminibus. Horatius Flaccus plurimùm tribuit Valgio, & in eodem numero eũ collocauit, in quo Plotium, Varium, Mecœnatem, Asiniũ, & Vergilium: ad quorum iudiciũ sua scripta probari postulat. Messala item Coruinus (qui cum rebus præclarè gestis, tum eloquentia maximè prę stitit, magnopere Valgium coluit, propter eius elegantiã & ingenium. Itaq; præcipuè laudatus est à poëta Tibullo qui eum dicit aptissimũ ad canendas laudes Messalæ, & assurgere in carmine ad Homerum:

Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus
Valgius æterno propior non alter Homero.

Relatum est à Seneca de Valgio poëta, quòd is Aethnã Siciliæ montem nobilissimum, imperitè unicum uocauit, qui igneis euomeret: cum alij plures tradant̃, qui idem efficiãt.

Inter alios uersus, qui afferuntur à grammaticis, & hoc carmen Valgij legitur:

Hic mea me longo succedens prora remulco
Lætantem gratis sistit in hospitijs.

Fuit in magno precio & alter Valgius, qui inter Apollodôreos refertur, quoniam Apollodôri Pergameni sectam magno studio dicatur consequutus, sed agimus de hoc in oratoribus.

ALBIVS TIBVLLVS Caput XL.

ALbius Tibullus Romæ (ut creditur) natus, Hircio & Pansa Cos. qui annus etiam Nasonis poëtæ natalibus insignis fuit: nam uterq; consul cum ad liberandum Brutum apud Mutinam mitteretur, fugato Antonio occisus est. Parentes habuit ex equestri ordine, bello & pace satis illustreis. Is autẽ Tibullus (quod ingenio facili, & egregia forma foret) nobiliores ciuitatis sibi conciliauit: in quorum numero fuit Messala Coruinus, qui mira diligentia & assiduis officijs poëtam Tibullum fouit. Quocirca sui studiosum uocat eum Tibullus, & insigni carmine laudes eiusdem ac uirtutem celebrauit. Neq; illud ignoratur, cum in eiusdem Messalæ comitatu in prouinciã Phæacum pergeret, in aduersam ualitudinem incidisse. Ex quo tali carmine fidem suam atq; fortunam uoluit posteris commendari:

Hic iacet immiti consumptus morte Tibullus
Messalam terra, dum sequiturq; mari.

Horatium Flaccum, & Macrum poëtam (qui de herbis libros conscripsit) familiariter dilexit, eumq; hortatur, ut relictis castris, & militia, ad amores & ueneres redeat. Albius enim Tibullus in amoribus & delitijs, ut apparet, paulò proclíuior fuit, ut qui Marathum & Cerynthũ pueros maximo affectu dilexit: sicuti Deliã, Sulpitiã, Neæram, & Nemesim: de cuius

de cuius forma & moribus frequens in ueterũ libris mentio est. Vnde illud notum:

Vßit amatorem Nemesis lasciua Tibullum
In tota iuuit, quem nihil esse domo.

Sed & L. Apuleius, quo loco de amoribus differit apud Claudiũ maximũ proconsulẽ, fictum Deliæ nomẽ à poëta Tibullo refert, cũ Plautia uocaret. Flaccus Horatius liberè illũ hortatẽ amicitiæ nomine, ut forti animo, & costanti, immitis Glyceræ fastũ atq; insolentiã perferat, tum aliorum exemplis discat, quanta sit in sequendis amoribus uarietas. In scribendo aũt carmine Cassio Parmensi eundem præponit, quo loco suorum sermonum iudicem facit, bonaq; animi & corporis illi ascribit:

Albi nostrorum sermonum candide iudex:
Non tu corpus eras sine pectore, dij tibi formam:
Dij tibi diuitias dederant, artemq; fruendi.
Quid uoucat dulci nutricula maius alumno,
Quàm sapere & fari poßit, quæ sentiat, & cui, *Absoluta felicitas.*
Gratia, fama, ualetudo, contingat abundè?
Et mundus uictus non deficiente crumena?

Is uerò Tibullus in carmine ad Messalam copiosè ostendit, parùm sibi licere in ocio uersari, & Musis pro animi arbitrio incumbere, quod aduersantis fortunæ iniquitas nimium illi obfuisset, & cum satis illi opes florerent, conditione temporum factum est, ut ad paupertatem redigeretur:

Cui fuerant flaui ditantes ordine sulci,
Horrea fœcundis indeficientia mensis
Cuiq; pecus denso pascebant agmine colles,
Et domino satis, & nimium, furiq;, lupoq;
Nunc desiderium superest.

Idem Tibullus libros quattuor elegiarum, siue amorũ composuit, in quibus facilè probatur, quã elegans & candidũ sit eius

eius carmen, ut eiuſmodi caloribus deſcribendis, Latinos omneis uideatur ſuperaſſe: cum affectibus exprimendis, tum elegantia & ſuauitate ingenij, quod ipſum etiã Fabius Quintilianus ad Marcellum Victorium refert, cum poëtam Tibullum & elegantem inprimis ac terſum exiſtimarit. Obijt aũt cũ adhuc iunior eſſet, neq; ſine maximo mœrore Ouidij poëtæ, quod ille teſtatus eſt longo carmine, in quo probat, quanta litterarum iactura Tibullus occiderit. Eo q́; moleſtior fuit eius interitus, quo immaturior uiſus eſt. In funere illius & parens & ſoror præſtiterũt pietatis officium, quod & Nemeſis, & Delia pari animo fecerunt, ſicuti ab Ouidio refertur. Vulgatum illud eſt de elegantia & carmine Tibulli:

Donec erunt ignes, arcusq́; Cupidinis arma:
Diſcentur numeri culte Tibulle tui.

M. MALLIVS Caput XLI.

M. Mallius ex illuſtri familia natus creditur. Hiſdem temporibus in urbe claruit, quibus diuus Auguſtus imperium Romanæ urbis feliciſſimè gubernauit. Neq; dubitandũ eſt, fuiſſe illum tanto principe gratiſſimum, propter egregiam diſciplinarum cognitionem, & ingenij excellentiã. Fabius Quintilianus nullam mẽtionem de poëta Mallio fecit, quocirca mirantur quidam, cur illum prætermiſerit, præcipuè cum de T. Lucretio & Aemilio Macro iudicium fecerit. Studium ſuum atq; induſtriã collocauit in Mathematicis artibus, tantũq; in his profecit, ut maximas ingenij ſui laudes tulerit. Scripſit libros quinq; de Aſtronomicis carmine hexametro, in quibus magna ex parte Hipparchum, Eudoxum atq; Aratum ſequutus traditur. Idem Mallius ſe ipſum excuſat, parùm ſibi licere in ſuo carmine propter difficultatem operis omnia Latinis uerbis exequi, & in eo maximè laborare, ut magis inſtruere, ac docere uidea-

uideatur, quàm delectare, quoniam ornari res ipſa negat cõ tenta doceri. Neq; deſunt, qui exiſtiment C. Plinium de hoc ipſo Mallio intellexiſſe, quo loco de obeliſcis diſſerit. Is eñ ſuo ingenio pilam auratã in obeliſci apice cõſtituit, ex cuius umbra horarũ momenta obſeruarent. Qua in re maximã cõ mendationẽ accepit. De obitu illius nihil à nobis cõpertũ eſt.

CN. CORNELIVS GALLVS *Caput* XLII.

CN. Corn. Gallus poëta eximius habitus eſt in elegia & poëmatis deſcribẽdis. Eodẽ propè anno creditur natus, quo M. Terentius Varro doctiſſimus Romanorum periјt, ut à Hieronymo relatũ eſt in annalibus. Quidã tradũt fuiſſe illũ patria Foroiuliẽſem, & eruditũ bonis artibus, diuq; cum Cæcilio Epirota uerſatum in ſumma familiaritate. Fortuna tenui fuit, peneq; infima, ſed ſtudio & fauore Octauij Auguſti ad præfecturæ gradum aſcendit, factusq; indies nobilior, ut mox dicemus. Scripſit elegiarum libros, in quibus commendatur magnopere illius ingenium, & elegãtia. Fabius tamen Quintilianus duriorem hunc fuiſſe dicit. Seruius grammaticus ſic de Gallo ſcribit: Is inquit Euphorionem poëtã in Latinum ſermonem tranſtulit, & amorum ſuorum de Cytheride libros quattuor cõpoſuit. In amicis Octauij Cæſairs primò receptus eſt, ac deinde cũ in ſuſpitionẽ ueniſſet, ꝙd in eũ cõiuraſſet, occiſus eſt. Fuit inprimis Publio Vergilio amicus, adeò ut quartus liber Georgici operis à medio uſq; ad finem, eius laudes contineret: quas poſtea iubente Cæſare Auguſto in Ariſtei fabulam commutauit. Idem Gallius amauit Cytheridem meretricem libertam Volumnij, quæ eo ſpreto, Antonium euntem ad Gallias eſt ſecuta. Diomedes (cum de elegia loquitur) eundem Gallum Tibullo & Propertio adiungit. Cytheridem uerò, quam propè ad inſaniam dilexit, mu-

tato nomine Lychorim uocauit. Hinc illud uulgatum:

Gallus & Hesperijs, & Gallus notus Eois
Et sua cum Gallo nota Lychoris erit.

Notatum est à pluribus ipsum Gallum ab Augusto principe factũ Aegypti præfectum, diuq; summis officijs atq; honoribus euectũ atq; honestatum. Ammianus refert à Gallo in præfectura exhaustam fuisse Thebarum ciuitatem, & cum furti ac populatæ prouinciæ in ius uocaretur, ueritum indignationem nobilium, ferro incubuisse. Tranquillus uidetur hac in re non nihil dissentire qui scribit, ob ingratum ac maleuolum animũ ab Octauio Augusto, domo & prouincijs suis Cor. Gallo interdictum. Illacrymatum præterea Augustũ uicem suam doluisse, quòd amicis non liceret quatenus uellet irasci. Nec desunt qui tradant tertio & quadragesimo anno poëtam Gallum propria manu se interem̃isse. Leguntur ętate nostra elegiarũ libri sub nomine Corne. Galli qua in re facilè est imponere imperitis hominibus Qui autem paulò diligentius antiquitatem obseruarunt, nihil minus censebunt, quã ut hæc referenda sint ad poëtam Gallum. De Asinio Gallo dicemus paulopòst, qui fuit filius Asinij Pollionis.

SEX. AVRELIVS PROPERTIVS *Caput XLIII.*

SEx. Aurelius Propertius ex Meuania oppido oriundus, quod in Vmbria est, ut ipse author copiosè testatur, quo loco Vmbriam Romani Callimachi patriam uocat:

Vt nostris tumefacta superbiat Vmbria libris,
Vmbria Romani patria Callimachi.

Sunt qui scribant eius patrem equestri dignitate ornatum ac triumuirali potestate fuisse, tum inter eos connumeratũ, qui L. Antoniũ sequuti, Perusia capta ex Octauij Cæsaris

autho-

authoritate ad arā diui Iulij pducti, ibidem occisi fuerūt. Illud om' no cōstat. Aur. hūc Propertiū magna ex parte amissis bonis Romā se recepisse, cū patrem suū in tenera adhuc ætate amisisset, quod illis uersibus apparet:

Aspice me, cui parua domus, fortuna relicta est
Nullus & antiquo Marte triumphus aui.

Et alibi clarius:

Ossáq; legisti, non illa ætate legenda
Patris, & in tenueis cogeris esse lareis.
Nam tua cum multi uersarent rura iuuenci,
Abstulit excultas pertica tristis opeis.
Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo
Matris, & ante deos libera sumpta toga,
Tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo
Et uetat insano uerba tonare foro.

In urbe aūt nominis celebritatē breui adeptus est, cum summa ingenij comitate, tū elegātia carminum. Mecœnati, & Cor. Gallo maximè acceptus fuit, quod uterq; poëtæ studiis & doctrinæ pro similitudine professiōis fauerent. Ouidiū quoq;, Tibullum & Bassum inter principes amicos coluit, ad quos de suis caloribus & puellæ ingenio sæpius scripsit. C. Plinus in epistola ad Romanum, Paulum refert Passienum in scribendis elegis eruditum, habuisse inter suos maiores Propertium, eáque ratione, gentile inquit est hoc in Passieno, qui ex eodem quoque municipio est, quo Propertius. Vnde maximum quoque studium Passieno fuit, calores Propertij atque ingenium suo carmine exprimere, cum in elegijs (ut inquit C. Plinius) foret egregius, atq; præcipuus Propertius. Libros quatuor elegiarū cōposuit, in quibus ferè suos calores, et Hostiæ laudē ac formā celebrat. Nam in puellā Hostiā miro quidē affectu exarsit quā mutato nomine (ut est author L. Apul. Cinthiā appel

lare maluit Hinc Apollinaris Sidonius ad Hesperium scribit: Meminisse debes quòd sæpe uersum Corinna cum suo Nasone compleuit, Lesbia cum Catullo, Cesennia cū Getulico, Argentaria cum Lucano, Cynthia cū Propertio, Delia cū Tibullo. Callimachum præcipuè Cyreneum, Mimnermum & Philetā Græcos poëtas in carmine secutus est, quorum manibus comitem se profitetur. Nam ut illi apud Græcos in elegia consensu omnium longè præstiterunt, ita Propertius apud Latinos eorum imitatiōe primas uidetur quorundam iudicio consecutus. Fabius Quintilianus censor in litteris acerrimus, cum Tibullum maximè cōmendauerit, non deesse tamen inquit, qui Propertium malint, cū sit Ouidius lasciuior, Gallus in elegia durior. Ouidius certè cum sæpe de ipso Propertio agat, blandum, tenerū ac dulcem appellat, multūq; illius carmini semper concessit, & recensenti sua carmina auditor affuit:

Sæpe suos solitus recitare Propertius igneis
Iure sodalitij qui mihi iunctus erat.

Sed & Val. Martialis Propertij ingenio & amoribus plurimùm tribuit, ut eo maximè loco probauit, quo Galli Lycorim, Tibulli Nemesim, et Lesbiam Catulli celebrat. Sic eñ scribit in Apophoretis:

Cynthia facundi carmen iuuenile Properti
Accepit famam, nec minus ipsa dedit.

De obitu eius parū compertum est. Quidam scripserunt illum perijsse annos alterum & quadragesimū natum. Fuisse alterum Propertium Fulgentius ostendit qui in libro ad Calcidium de prisco sermone, & uerba hæc ex Propertio refert Catillata geris uadimonia publicum prostibulum.

L. VARIVS *Caput* XLIIII.

L. Varius hisdem temporibus floruit quibus in eloquentia præclari habiti sunt: Messala Coruinus, M. Callidius, Numatius Plācus, & Asinius Pollio. Relatum est ab antiquis eundem Varium inter epicos poëtas censeri, & in scribendis tragœdijs maximè præstitisse. Quocirca magnopere dilectus est à principe Octauio, qui studio poëtices magna uoluptate uersatus creditur. Tantū illi tribuit Horatius Flaccus, ut cum scriberet ad M. Agrippam consularem uirum, unum dicat esse L. Varium, qui posset eius gesta atq; egregias uirtutes præclarissimo carmine posteris commendare. Cornelius Tacitus sub Materni persona, ita laudat Varij Thiestem, & Ouidij Medeā, ut inter pręcipua opera referat. Nullus inquit liber Pollionis Asinium, aut Messalæ, tam illustris est, quā Medea Ouidij aut Varij Thiestes. Sed & Fabius Quintilianus authore est, Varij Thiestem cum omnibus quidem Græcis potuisse conferri, tantū sublimitate carminis, & ingenij felicitate excelluit. Habuit inter amicos Horatium Flaccum, Pollionē Asinium, et Plotium Tuccam. Publium autem Vergilium familiarissimè coluit, ut in eodem contubernio uersarentur. Neq; desunt qui scribant fuisse dilectam à Publio Vergilio uxorē Varij, eoq; nomine dono illi datam tragœdiam à se compositam: ac deinde sub nomine ipsius Varij editam. Quæ res apertè refellitur authoritate doctiorum. Illud pro comperto habetur, relictos fuisse hæredes à Publio Vergilio ex parte Lutium Varium, & Plotium Tuccam Tum illis demandatum prudentia & authoritate Octauij principis, ut Aeneam Vergilij emendarent, sed ea conditione, ut nihil operi adderetur. Quidam ętate nostra imprudenter faciunt, qui cum L. Vario, Quintilium Varrum confundunt

dunt, parum intelligentes, quantum interſe differant, & car minum genere & moribus.

C. MECOENAS Caput XLV.

C. Mecœnas ex clariſſima familia regum Hetruſcorum natus eſt, In ſecundo ordine permanſit, tanta ſuæ modeſtiæ commendatione, ut relatus ſit inter nobiliſſimos ciueis. Quidam Aretio oriundum putarunt, quæ urbs habita eſt inter antiquiſſimas Hetruriæ. Illud minimè obſcurum eſt, eundem Mecœnatem dum ageret in tenera ætate, maximè præſtitiſſe facilitate ingenij in litteris perdiſcendis, ut Horatius Flaccus et alij plures teſtantur. Ac primò incubuit ſumma diligentia præceptis eloquentiæ, in qua mediocriter excelluit. Deinde ad poëticam facultatẽ diuertit, tragœdiasq́ & alia uarij generis poëmata ſcribere aggreſſus eſt. Octauio adeò gratus fuit propter ſingularem fidem, & ingenij comitatẽ, ut ab eo receptus ſit inter præcipuos amicos. Vulgatum eſt de Mecœnate, quantum litteris ac litteratis omnibus fauerit, cum in urbe unus hic potiſſimum haberetur ad quem poëtæ omnes atq; oratores, uelut ad certam anchorã perfugium ſibi haberent. Itaq; ab eo uehemẽter dilecti ſunt operaq; & muneribus ampliſſimis honeſtati: Pub. Vergilius, Horatius Flaccus, Aſinius Pollio, Valgius, & alij complures. Reprehenſus eſt à ueteribus quòd eſſet animo molliori, ac ſolutis ueſtibus uteretur, nimiumq́ ſinuoſis & fluẽtibus. De cuius mollicie atq; delitijs, cum multi alij ſcripſerunt, tum Ann. Seneca, qui in cenſendis, notandisq́ moribus acerrimus cenſor fuit: Magnumq́ (inquit) exemplum Romanæ eloquẽtiæ daturus erat Mecœnas, niſi illum eneruaſſet felicitas. Referuntur ab eodem Seneca alia multa, in quibus orationem Mecœnatis maximè accuſat, ut mollem

ac

ac nimij delitijs fluentem, quod Suetonius Tranquillus tradit. Itaq; consueuit Octauius princeps sæpe illum exagitare suis epistolis, aut per iocum irridere. Scripsit tragœdiam Prometheum, & elegias complureis, ut ueteres authores testantur. Inter cętera illius laudatur hoc carmē de contēnendo sepulchro:

Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.

Hortos Romæ habuit pulcherrimos in Esquilijs, ubi uersari interdum consueuit, deq; liberalibus disciplinis sermonē habere cū amicis suis. Ad hos persæpe diuertit Cæsar Octauius propter loci amœnitatem, uelut qui animum liberum haberet à curis in eo quietis secessu. Tanta animi libertate uixit Mecœnas cū Augusto, ut monere illum & reprehendere aliquando non dubitauerit, ut copiosè scribit Dion Græcus author in Romana historia, qui eundem refert primùm inuenisse notas quasdam litterarum, quibus ad scribendi celeritatem uteretur, ac per Aquilam libertum ad aliorum usum traditas. Notatum est à C. Plinio de Mecœnate inter mirifica naturæ officia, eum nunquam horæ momētum dormijsse per totum triēnium ante obitum: sed hoc nō planè compertum est, an referendum sit ad alterum Mecœnatem. Publius Vergilius ad hunc Mecœnatem libros suos misit, qui Georgica inscribuntur, absolutissimum omnium opus, quæ in eo genere composita unquam ab aliquo fuerint. Extant adhuc Propertij poëtę & aliorum laudes de ipso Mecœnate, quàm liberali animo fuit, quanq; docta eruditione excelluit, quæ à nobis hoc loco omittuntur studio breuitatis. Constat eum obijsse ædita iam ætate, & in senium uergente, ut ueteres authores testantur.

Mecœnas insomnis per triennium ante obitum

PVB. OVIDIVS NASO Caput XLVI.

PVb. Ouidius Naso genitus est Sulmone patria, quod oppidum in Pelignis fuit. Natalem habuit Aprili mēse, diebus quiquatrijs, quibus sacra Mineruæ celebrari mos fuit apud Romanos: A. Licinio: & L. Pansa consulibus, qui Mutinensi pugna contra Antonium ceciderunt. Necq; desunt qui referant eodem die natos fuisse Pub. Ouidium, & Albium Tibullum poëtam in scribendis elegijs maxima elegantia. Maiores illi contigerũt nobili genere atq; satis honesto, à quibus equestrem dignitatem acceptā perpetuò seruauit. In ipso adolescentiæ suæ principio, magnopere probauit, quantum præstaret ingenij facilitate, ac præclaris moribus. Quocirca Romæ institutus est in Latinis litteris, maxima dilīgētia parentis. Et cum in tenera ætate (ut constat) summa uoluptate & gratia teneretur cõponēdis carminibus, ab eo studio retractus est parētis monitiõibus, qui monere illũ assiduè & hortari nõ destitit ad oratoriam facultatem, ut qui ad quæstũ & opeis cõparandas animum magis intendisset. Itaq; factum est, ut Pub. Ouidius studium illud atq; curam absoluendi carmina intermitteret, animumq; ad causas & forũ cõuerteret, præceptoribus, Arellio Fusco, & Portio Latrone, cuius eloquentiam atq; eruditionem uehementer admiratus est. Necq; in ea re tulit uulgarē laudem aut commendationem ingenij sui, ut refert Anneus Seneca. Nam & in priuatis & in centũuiralibus causis, præsedit aliasq; prætereà dignitates obiuit, posteaquàm uirilem togam sumpsit, & latum clauum adeptus est, de quo habentur complura apud ipsum Ouidiũ diuersis locis, quæ sunt à nobis prætermittēda studio breuitatis. Cæterùm cum nihil animo suo potius foret, quàm uersari in otio litterarum, posthabita omni cura rerum publicarum, ad institutũ suum redijt,

ac

ac totum se dicauit poëticæ facultati, unde perpetuũ sibi nomen & quietem singularem fore sperabat. Minimè dubium est, eundẽ habuisse treis uxores. Primã eñ sub ipsam adolescentiam ut inutilem, parumq; se dignam repudiauit, cumq; ea more ueterum diuortium fecit. Alteram bonis parentibus ortam, beneq; moratam, sed parum stabili cõnubio sibi con iunctam maturè dimisit. Successit his Perilla, cuius egregiã formam atq; probitatem pluribus locis extollit. Neq; tantũ dilexit eam maxima fide & beniuolentia singulari, sed in poëtica etiam erudiuit, magnaq; cura excoluit. Quo factũ est, ut Perilla, exulanti marito, fidem suam diligentissimè seruauerit. Amicos habuit permultos, cum doctrina & generis nobilitate insigneis, tum probitate ac moribus ornatissimos ut Albium Tibullum, Cor. Seuerum, Sabinum, Sex. Pompeium, Gręcinum & Flaccum uiros consulareis, quorum familiaritate intimè usus est. Messalam præterea Albinouanum, Aemilium Macrum, Maximum & alios complureis, cum quibus, ut ipse refert, cõiunctissimè uixit. Relatum est à Suetonio Tranquillo Iulium Higinium (qui Augusti libertus fuit, summoq; ingenio & doctrina præstitit) familiarissimum fuisse Ouidio poëtæ. De ipsius operibus haud magnũ operæpreciũ est pluribus agere, cũ multi de hoc scripserint, eaq; uulgò satis nota sint ex commentarijs nostrorum grammaticorum. Et sanè hic unus præter cæteros omneis uidetur, plura atq; uaria poëmatum genera descripsisse. In eo opere (cui titulum fecit Metamorphoseôn) secutus est Partheniũ Chium poëtam, qui Græcè scripsit præclarum poëma pari argumento, & materia simili. Id Ouidij opus in tanto precio habitum est Græcorum ingenijs, ut illud conuerterint in suũ sermonem. Est enim refertum uaria atq; multiplici eruditione, quanquàm ipse author inemendatum, atq; imperfectum reliquit, ut ipse testat̃ uersiculis additis. Nam absente illo atq;

NN etiam

etiam nesciente, æditum est in uulgum ab amicis. Fastòrum libros sex composuit, eosq; ad Germanicum Drusi filium misit, reliquos per importunum obitum, & aduersam exilij fortunam (ut pleriq; putant) non potuit perficere. Is tamē alicubi asserit duodecim à se compositos. Opus quidem eruditum, & plenum magna & copiosa rerum scientia:

Sex ego fastorum scripsi, totidemq; libellos
Cumq; suo finem mense libellus habet.

De amoribus libros treis, in quibus sub ficto nomine Corinnæ, maximè probauit ingenium suum. Complureis etiã epistolas, in quibus est usus mira elegantia & artificio singulari ut critici asserunt. In elegia habitus est paulò lasciuior, ut qui nimiũ quãdoq; indulxerit ingenio suo. Prætereo libros artium amandi & remediorũ: in Ibim, de obitu Drusi, epigrammata, & poëmata complura, quæ ab eodem composita sunt, ut grammatici ueteres testantur. Quædam tamē falsò atq; improbè ad eum referuntur, ut carmē de uocibus auium, de pulice, & alia indigna prorsus atq; aliena ab ingenio & doctrina tanti poëtæ. Volumē prætereà scripsit alieuticôn, in quo complexus est uaria & inaudita ad eam diem, nomina piscium, quod amissum est (ut alia multa eiusdem authoris) iniuria hominum & longa uetustate insequentiũ temporum. Idem Ouidius magnopere commendatus est in Medea tragœdia, propter ipsam elegantiam & sententiarum grauitatem, ut Cor. Tacitus & Fabius Quintilianus referunt. In urbe secundum Capitolium habitauit, hortosq; habuit in colle positos, qua uia Appia coniungebatur cum Flamminia. In his magna animi uoluptate uersari consueuit, suumq; ocium mitioribus curis traducere. Relegatus est à cæsare Augusto in Pontũ ad oppidum Tomos, quo tempore Ouidius maiorem quietem atq; ocium dari sibi sperabat, recolẽdis ueteribus studijs, ut qui accessisset ad ætatem prouectiorem.

Alieuticõn liber Ouidij.

prouectiorem. Causam uerò tam sæui, tanquam inciuilis exilij, uariè multi (ut in re ancipiti euenit) interpretantur. Alij hoc referunt ad eos libros, qui ab eo scripti sunt de amoribus, quòd essent paulò lasciuiores, ut est author Sextus Aurelius, qui de Rom. principibus scripsit. Plerique existimant prouenisse hoc ex adulterio cum Iulia Augusti filia. Qua in re etsi Pub. Ouidius nihil omnino apertè retulit, tamē alicubi uidetur id ipsum insinuare uelata proprij criminis causa. Itaque Sidonius Apollinaris uidetur existimasse ob id fuisse illum relegatum ab Augusto, ut satis declaratur his uersibus:

Nec te carmina per libidinosa
Notum Naso tener, Tomosq; missum
Quondam cæsareæ nimis puellæ
Ficto carmine subditum Corinnæ.

Hoc idem innuit Ouidius cum refert:

Lingua silet, non est ultra narrabile quicquàm.

Et alibi seruata ratione obstinati silentij:

Nec breue, nec tutum est peccati quæ sit origo
Dicere, tractari uulnera nostra timent.

Minime autem obscurum est Iuliam Aug. principis filiam deflagrasse magna libidine, & infamem fuisse uulgatis per urbem adulterijs, ut ab antiquis scriptoribus refertur. Quapropter inclinat animus, ut existimem haud satis potuisse Octauium sibi temperare, quo minus desæuiret in poëtam Ouidium, conficta causa noui criminis, quod in impudicis carminibus operam atque studium posuisset. In exilio supra septem annos uersatus est. Cumque illi uiuendum foret inter incultas atque barbaras nationes, tantum sibi promeruit gratię, atque studij, benè, pręclareque agēdo, ut in eius obitu Gethæ illi ac Tomitani populi, tenere lacrymas non potuerint. Fuit enim Ouidius moribus apprimè honestis & facilitate

mirifica ad conſilianda ſibi ingenia hominum, quod in primis dignum eſt ſumma admiratione. Cum Geticum ſermonem atq; Sarmaticum didiciſſet, poëmata deſcripſit Getica lingua, laudesq; cæſarum decantauit. Obijſſe traditur eodem anno quo T. Liuius, qui nobiliſſimus author habitus eſt in Romana hiſtoria deſcribenda. Sepultusq; fuit iuxta oppidum Tomos, ut Euſebius teſtat̃. Permulti ſcriptores, cum ueteres, tum iuniores deplorarunt obitum illius, ut indignum atq; miſerabilem, habita deteſtatione tam ſæuę, tãq; calamitoſæ relegationis. Sed eleganter imprimis & copioſè (ut ego exiſtimo) Ang. Politianus id fecit his uerſibus:

Et iacet Euxinis uates Romanus in oris
Romanum uatem barbara terra tegit.
Terra tegit uatem, teneros qui luſit amores
Barbara, quam gelidis alluit Hiſter aquis.
Nec te Roma pudet, quæ tanto immitis alumno
Pectora habes ipſis barbariora Gethis?
Ecquis Io Muſæ Scythicis in finibus ægro
Tædia qui morbi demeret ullus erat?
Ecquis frigidulos, qui lecto imponeret artus
Aut qui dulci loquio falleret ore diem?
Aut qui tentaret ſalientis tempora uenæ:
Aut fomenta manu qui properata daret?
Conderet aut oculos media iam morte natantes
Aut legeret ſummam qui pius ore animam?
Nullus erat, nullus, ueteres tu dura ſodales
Heu procul à Ponto Martia Roma tenes.
Nullus erat, procul ah coniunx, paruiq; nepotes
Nec fuerat profugum nata ſequuta patrem.
Scilicet immanes beſ?i, flauiq; coralli
Aut uos Pelliti ſaxea corda Gethæ:

Scilicet horribili dederit solamina uultu
Sarmata ab epoto sæpe uehendus equo.
Sarmata, cui rigidam demisso in lumina frontem
Mota pruinoso tempora crine sonant.
Sed tamen & Beßi, extinctum, & fleuere coralli
Sarmatæq;, & durus contudit ora Gethas.
Extinctum & montes flebant, & sylua, feræq;
Et flesse in medijs dicitur Hister aquis.
Quin etiam pigrè concretum frigore Pontum
Nercidum lacrymis intepuisse ferunt.
Accurrêre leues Paphia cum matre uolucres
Arsuroq; faces supposuere rogo.
Quem simul assumpsit rapidæ uiolentia flammæ
Relliquias tecto composuere cado.
Impositumq; breui signarunt carmine saxum.
Qui iacet hic, teneri doctor amoris erat.
Ipsa locum latè sancto cytherea liquore
Irrorat niuea terq; quaterq; manu.
Vos quoq; Pierides Vari libastis adempto
Carmina, sed nostro non referenda sono.

CASSIVS SEVERVS *Caput* XLVII.

CAssius Seuerus patria fuit Parmensis, ut ab authoribus traditur. Grammatici ueteres referunt eum scripsisse elegiacum carmen, & epigrammata, neq; à studio tragœdiarũ abfuisse. Publius Ouidius enumerat hunc Seuerũ inter poëtas, qui sua ætate claruerunt, ut Sabinus, Montanus, Melissus, Propertius, & alij plures. Relatũ est, eundem Cassium in acie uersatum, & pro Bruto & Cassio strenuè operã suam nauasse. Quibus superatis, Athenas se recepit, ad studia litterarum, ibiq; (dum in otio uersatur) à Quinto Vario

dicitur interfectus, opera & consilio Octauij Augusti. Illud notissimũ est, Horatium Flaccum infenso animo fuisse contra hunc Cassium, quod ab eo pluribus locis demõstratur, sed præcipuè iambico carmine, quo poëtam Archilochum expressit. Nam concitato animo atq; acri illũ est insectatus. Neq; me præterit, quantum decipiantur quidam nostra ætate, qui Cor. Seuerum pro Cassio temerè acceperunt. Fuit alter Cassius Seuerus hisdem ferme temporibus, qui in causis ac Romana eloquentia magnopere excelluit, de quo diximus satis in libris de oratoribus.

DOMITIVS MARSVS *Caput* XLVIII.

Domitius Marsus poëta insignis est habitus, in scribendis epigrãmatis, ut ueteres testant̃. Pub. Ouidius & hũc ipsum nominat inter poëtas sui temporis, ut Cor. Seuerũ, Montanũ, Pedonem, Rabirium, & reliquos. Laudant̃ eius epigrammata cum ab alijs, tum à Val. Martiale, qui ad exemplum illius lasciuam uerborũ licẽtiam excusat in suis carminibus. Idem Marsus composuit bellum Herculis contra Amazones, eoq; argumento uocauit Amazonidem suum opus, in quo non magnam laudem adeptus est, ut ex antiquis authoribus possumus colligere, uulgatis uersibus, in quibus poëtæ Persio postponitur. Melenem puellã dilexit, eamq; celebrauit longo carmine, ut Catullus Lesbiam. Quocirca sic de Marso Val. Martialis:

Nota tamen Marsi fusca Melenis erit.

Citatur hoc carmen Marsi de Orbilio grammatico:

Si quos Orbilius ferula scuticáq; cecidit.

Fuit enim Orbilius paulò asperior in discipulos, & ob id ab Horatio plagosus uocatus. Hæc sunt quæ legimus apud ueteres de Domitio Marso.

IVLIVS

IVLIVS MONTANVS Cap. XLIX.

IVlius Montanus in poëtica nobilis habitus est, à Publio Ouidio referẽ inter eos poëtas qui sua ætate claruerũt, ut Sabinus, Melissus, Priscus, Camerinus, Marius, Seuerus, & alij plures. Primũ tempus causis, atq; declamationibus dedit, suumq; ingeniũ diligenter excoluit cum Cassio, Arellio Fusco, Asinio, Marcello Aesernino, & alijs. Commendatẽ præcipuè Montani urbanitas & lepor. Quo factũ est, ut Tibe. cæsari pergratus haberetẽ. Scripsit poëmata hexametris ac pentametris, in quibus non uulgarẽ laudem meruit, ut copiosè asserunt Ouidius & Anneus Seneca. Reprehensus est à quibusdã, quòd in suo carmine parũ prudenter quædam repeteret, quo uitio & Ouidius dicitẽ laborasse. Quocirca dictũ pereleganter est à Scauro, non minorẽ esse uirtutem scire desinere, quã scire dicere. Referuntur ab antiquis Montani uersus, in quibus ortum solis atq; occasum descripsit. Vnde festiuè dictum commendatur Nactæ uiri clarissimi. Carmen id est:

Incipit ardenteis phœbus producere flammas
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hyrundo
Argutis redit usa ci! is immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore ministrat.

Et paulo mox:

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt:
Iam dare sopitis nox pigra silentia terris.

C. GERMANICVS AVGV. Caput I.

C. Germanicus Augu. ex nobilissima Claudiorum familia ortus est, patre Druso, ac diligẽti cura in urbe eruditus. Tantum profecit sub prima adolescentia in optimis disciplinis, ut incredi-

ut incredibile dictu sit, quantum ab antiquis scriptoribus cõmendetur. Suetonius ac Fabius Quintilianus maximis laudibus eius ingeniũ atq; opera extollunt, etsi paulò iunior ea ipsa composuit. Idem Germanicus in causis prætereà uersatus est, & his quidem triumphalibus. Inter alia studia Græcas comœdias à se æditas reliquit, & opus Arati de rebus cælestibus in Latinos numeros conuertit: nihil commotus, quòd à Marco. Tullio foret interpretatum, ut obseruatum est ab Hieronymo. Quintilianus inter poëtas heroicos hunc constituit, quo loco enumerat Valerium Flaccum, Saleium Bassum, Rabirium, & Lucanum. Quid inquit Germanici operibus sublimius, doctius, & omnibus deniq; numeris præstantius? Quis bella canere melius potuit, quàm qui sic egerit? Reliqua omittimus, ne uideamur plura nunc repetere, quàm institutum opus patitur. Cognomẽ Germanici à deuictis Germanis reportauit: contra quos magno exercitu ac summis uiribus dimicauit. Vxorem Agripinam habuit, M. Agrippæ filiã: & ex ea liberos plureis procreauit. Traditũ est eum obijsse in urbe Antiochia, cum quartum ac trigesimũ annum ageret. Neq; sine suspitiõe ueneni, Tiberio authore tali facinoris: ut Suetonius putauit. Quæ res credita est non modò propter liuores qui toto corpore extiterunt, sed ex ipso etiã corde, quod igni admotũ cremari haud potuit. Publius Ouidius opus suum de Romanis Fastis ad hunc Germanicũ misit, eiusq; doctrinam tanti fecit, ut inter egregios poëtas illius nomen rettulerit. Nec defuerunt, qui existimarent ab eodem Germanico compositum fuisse epigramma illud uulgatum de puero Thracensi, quod equidẽ propter egregiam, singularemq; in eo genere elegantiã subijciendum existimaui:

Thrax puer astricto glacie, dum luderet æbro
Frigore concretas pondere rupit aquas.

Dumq;

Dumq; imæ partes rapido traherentur ab amni:
Præsecuit tenerum lubrica testa caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet urna
Hoc peperi flammis, cætera (dixit) aquis.

CAESIVS BASSVS LYRICVS Caput LI.

CAesius Bassus inter poëtas lyricos relatus est. Floruit ætate Claudij principis, & usq; ad Flauiorum imperium peruenit, quod ipsum Fabius Quintilianus testatur, qui refert illum à se uisum, quo tempore libros suos de oratoria institutione componeret. Fuit hoc obseruandũ ea ratione, ut facilius deuitemus illorum errorem, qui parùm prudenter de Cæsio Basso differunt. Idem libros aliquot scripsit uario & multiplici carmine, ut Flaccus apud nos: & Pindarus apud Græcos. Veteres authores cum de poëtis lyricis agunt, Horatiũ Flaccum, & Cæsium Bassum, præcipuè enumerant, qui legi mereantur. Diomedes quoq; grãmaticus molossicos numeros refert (qui durissimi habẽtur) à Cæsio Basso compositos. Amicos habuit Publium Ouidium, & Persiũ satyrarum scriptorem: qui ad hunc Bassum scribens, ita illum alloquitur:

Admouit iam bruma foco te Basse Sabino?
Iám ne lyra, & tetrico uiuunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris ueterum primordia uocum,
Atq; matrem strepitum fidis intendisse Latinæ.
Mox iuuenes agitare iocos, & pollice honesto,
Egregios lusisse senes.

Neq; desunt, qui scribant, eundẽ Cæsium cum uilla sua conflagrasse, ardente Vesuuio monte ignibus latè æstuantibus. Celebres fuerunt hisdem ferme temporibus Aufidius Bassus, historiæ author: & Saleius Bassus poëta epicus. De utroque dicemus suis locis.

AEMILIVS MACER VERONENSIS Cap. LI.

AEmilius Macer patria Veronēsis fuit, ut quidā existimant. Ingenio & doctrina traditur præstitisse, quod eius carmē satis indicauit. Floruit his maximè temporibus, quibus Messala Coruinus & Asinius Pollio in Latina eloquentia claruerunt. Id cum alijs multis colligitur, tum ex Publio Ouidio, qui comes illi fuit, dum iter faceret in Asiam, ac Siciliæ regionem perlustraret. Amicos præcipuè habuit Albium Tibullum, & Ouidiū ipsum, cum quibus propter suauitatem morum, atq; cōmunia studia, magna familiaritate uersatus est. Idem Macer præter opus de bello Troiano, scripsit etiam libros de uenenatis animantibus ac de herbis, secutus Nicandrum poëtam Colophoniū, in quibus nō mediocrem laudem tulit suæ diligentiæ atq; laboris. Fabius Quintilianus elegātiam carminis in hoc poëta cōmendauit, ac legenda quidē esse illius opera refert: etsi ad eloquentiam oratoris non multùm pertinere uideantur. Nonius Marcellus Aemiliū Macrum citat, in Theogonio, referens id carmen:

Et nunc agrestis inter Picunnus habetur.

Obijt in Asia paucis annis post Publium Vergilium, ut ab Eusebio relatum est.

C. RABIRIVS Caput LII.

C. Rabirius poëta insignis habitus est, ut à multis traditur. Fabius Quintilianus censor omnium penè scriptorum posuit hunc Rabirium in eorum poëtarum numero, qui epici appellantur: sicuti Varronem Atacinum, Coruinū, Seuerum, Saleium Bassum, Lucanum & alios. Laudatur maximè ab Anneo Seneca & Ouidio, quòd in suis carminibus multùm animi ac uirium demonstrauit. Verba Senecæ hæc

sunt

ſunt de Rabirio: Egregiè mihi uidetur M. Antonius apud Rabirium poëtam exclamare, cum fortunam ſuam ad alios tranſeuntẽ uidet, nihilq́ aliud ſibi relictũ præter ius mortis:

Hoc habui, quodcunq; dedi.

Parùm mihi compertum eſt, an idem ſit hic Rabirius, qui ſatyras ſcripſerit, quod à Fulgentio referẽ: Rabirius inquit in ſatyris de Mecennia:

Abſtemium temulenta fugit Mecennia nomen.

Hæc ſunt quæ legimus de C. Rabirio apud ueteres authores.

L. ANNEVS SENECA TRAGICVS Cap. LIII.

L. Anneus Seneca, natione Hiſpanus, patria Cordubenſis fuit. Inter eos poëtas referẽ, qui tragœdias ſcripſerunt, ut Pacuuius, Accius, Attilus, & Pomponius Secũdus, qui eadẽ ætate claruit, & cum ipſo Seneca paribus ſtudijs uerſatus eſt in faciẽdis tragœdijs, ut Fabius Quintilianus teſtaẽ. In magno precio habitus eſt, & ob elegantiã ingenij plurimũ cõmendatus. Scripſit tragœdias x, in quibus ꝓpter ſublimitatẽ carminis, grauitatemq; ſententiarũ, non uulgarẽ laudem cõſecutus eſt, & ſi tempora illa (in quæ incidit) magna ex parte aduerſa extiterunt melioribus diſciplinis. In ſuis fabulis Euripidem atq; Aeſchilũ tradiẽ imitatus, quæ res facilè intelligiẽ ab his, qui paulò diligẽtius eas obſeruabũt. Qui ſcribũt poẽtã hũc filiũ fuiſſe Annei Senecæ, qui in ſtoicorũ diſciplinis magnopere claruit, cõiecturis tantũ nituẽ, neq; hãc rẽ (ut ego exiſtimo) ullis authoribus aſſerũt. Minimè aũt dubium eſt, duos fuiſſe Senecas, quorũ alter in philoſophiæ ſtudijs præclarus atq; excellẽs habitus eſt. Itaq; diuus Hieronymus ꝓpter egregiã illius probitatẽ, ſingularẽq; uitę conſtantiã (ut puto) inter authores chriſtianos collocauit: quę res optimis rõnibus & antiqs ſcriptoribus ꝓbaẽ. Val. Mar. duos celebrat Senecas, &

unicum Lucanum ex eadem Corduba. Sidonius Apollinaris in suis poëmatis, sic de Anneo Seneca scribit ad Felicem eo carmine, in quo de Latinis poëtis disserit:

Non quòd Corduba præpotens alumnus
Facundum ciet, hîc putes legendum
Quorum unus colit hispidum Plotona
Incassumq; suum monet Neronem.
Orchestram quatit alter Euripidis
Pictum fæcibus Aeschilum secutus
† *solitus* *Aut plaustris* † *solitum sonare Thespim.*
Qui post pulpita trita sub cothurno
Ducebat Olidæ patrem capellæ.

Ex his manifestè colligitur, quid existimari debeat de utroque Seneca, præcipuè quod elici potest ex octaua eiusdē tragœdia, in qua Neronis scelera, & crudelissima flagitia copiosè enumerant̄. Grammatici ueteres uident̄ maximi fecisse præter cæteros omneis Pacuuium & Accium in scribendis tragœdijs, ut alibi diximus. Nō me præterit, quā multa scripta sint, de hoc Seneca à Xicone Poletano, sed is mihi uidet̄ abuti sua diligentia, & aliorū iudicium cōtemnere, qui tam anxiè defatigatur in re minimè dubia explicanda.

C. ASINIVS GALLVS *Caput* LIIII.

C. Asinius Gallus, patrem habuit Asiniū Pollionem, uirū consularē, & in Romana eloquentia excellentem. Filius Asinius, diligētia & studio parentis, secutus est primò disciplinam paternam: deinde in poëtica suum ingeniū præcipuè excoluit. Anneus Seneca & alij ueteres oratorē & poëtam hunc faciūt. Afferunt̄ à nostris grāmaticis uersiculi aliquot Galli Asinij, ex quibus apparet, quantum ualuerit in scribendis epigrāmatis & acumine & gratia. Fecit inter cætera

tera carmen de Pomponio grammatico, quē pugilē fuisse iocatur. C. quoq; Plinius de Asinij epigrāmatis meminit, in epistola ad Pontiū. Dicit enī scriptos libros à Gallo Asinio de cōparatione patris & Ciceronis, in qbus amores M. Tullij cum suo Tyrone rettulerit. Itaque sic Plinius de poëta Gallo:

Cumq; libros Galli legerem, quibus ipse parenti
Ausus de Cicerone daret, palmamq; decusq;
Lasciuum inueni uersum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio, quo seria condidit, & quo
Humanis salibus multo, uarioq; lepore
Magnorum ostendit menteis gaudere uirorum.

Celebrantur adhuc carmina quædam sub nomine Gall. Asinij de puero Hippolyto quē unicè dicitur dilexisse, sed parùm mihi compertū, an hoc asseratur à probis authoribus. Quidam scripserūt hūc Gallum Tiberio principi inuisum, & ob id magnis supplicijs ab eo fuisse occisum.

A. PERSIVS FLACCVS *Caput* LV.

A. Persius Flaccus Volaterris Hetruriæ oppido natus est. Quidam existimarunt Lunis, quòd hoc uideatur insinuari ab ipso Persio, Eusebius certè & grammatici ueteres Volaterranum faciunt. In secundo ordine permansit, ut adnotatum est. Constat eum claruisse hisdem ferme temporibus, quibus Domitius Nero imperium Romanæ urbis suscepit. In grammatice præceptorem habuit Rhemniū Palæmonem Vicentinū, qui grauissimas inimicitias dicitur exercuisse cum M. Varrone. In rhetorice Flauium Verginiū, si fides adhibeatur grammaticorum cōmentarijs, qui eundem Persium exposuerunt. Annæum uerò Cornutum (qui philosophiæ studio excelluit) magna diligētia, singularıq; obseruatione coluit. Cumq; eo

familiarissimè diu uixit, qua in re mirificè gratulatur Persius sibiipsi quòd sibi cõtigerit Cornutum habere præceptorem, optimamq́ illius disciplinam atq; institutionem sequi, ut amicè ac liberè ad eum scribit:

Cumq; iter ambiguum, & uitæ nescius error
Deducit trepidas ramosa in compita mentes,
Me tibi supposui, teneros tu suscipis annos
Socratico Cornute sinu.

Amicos prætereà maximè dilexit Anneũ Lucanũ, Cæsium Bassium, qui in lyricis carminibus claruit, & Macrinũ, quod apertè colligit, cum ipsius Persii uersibus, tum ueterũ commentarijs. Probis moribus fuit, & egregia uitæ integritate. Quocirca cõtinere se nõ potuit, quin ipsum quoq; Neronẽ eiusq́ iniquissima flagitia liberius accusaret, ut qui sub Mydæ regis nomine illũ irriserit, satyrica quadã urbanitate, sed admonente Cornuto carmẽ immutauit. Composuit satyras numero sex, præfatus in his multũ se laboris atq; diligentiæ posuisse, neq; se repente poëtã prodijsse. Nõ desunt, qui scribãt, imperfectũ fuisse hoc opus à Persio relictũ, quod mihi uerisimile uidetur, ꝑpter immaturũ illius obitũ. Cum publicarẽtur Persii satyræ, quã fuerint iudicio eruditorũ approbatæ. Itaq; maiorem laudem atq; ampliorẽ commendationem meruit, quã grãde illud atq; operosum poëma Marsi, quod Amazonidis nomine inscripsit, ut Fabius, & Val. Martialis testantur:

Sæpius in libro memoratur Persius uno
Quàm totus magna Marsus Amazonide.

Secutus est in scribendis satyris poëtam Luciliũ, qui acerrimus fuit in notandis atq; insectandis Romanorũ uitijs. Relatũ est ab Eusebio, eũ perijsse cum nondum xxx uitæ annũ cõpleuisset: quo tẽpore Nero imper. omniũ scelerũ cumulatissimus cũ cantoribus ac scenicis hominibus in theatro decantauit.

cantauit. Habitus est in maximo precio alter A. Persius ob singularē doctrinā, cuius iudiciū atq; grauissimā censurā Lucilius reformidare se dixit. Sed hæc suo loco exponētur.

CORN. SEVERVS. *Caput* LVI.

Cornelius Seuerus inter poëtas epicos relatus ab antiquis authoribus. Ingenio fuit magno, & in scribendis uersibus facili. Cōstat eundem diu fuisse uersatū in agēdis declamationibus, qua in re ingeniū suū atq; eruditionē maximè ꝓbauit cū in eodem officio forēt alij complures, ut Asinius Pollio, Pōpeius Sylo, Arelius Fuscus, Sextilius Hena, Cæstius Pius, Portius Latro, & Aufidius Bassus. A Fabio Quintiliano ita cōmendatur, ut uersificator, quā poëta melior habitus sit. Scripsit inter alia multa opus de bello Siculo, quod ab eo absolutū non est, ꝓpter importunū obitū. Quod si potuisset illud perficere ad exemplum primi libri, meritò sibi secundum locū uindicasset, ut ab eodem Fabio relatum est, qui alia inquit Seueri opera maximā indolem & admirabilem gratiā indicasse. Afferunt uersus Cor. Seueri à nostris grammaticis, ex quibus collegi potest, quantū prēstiterit ingenio & doctrina. Sed apponemus carmen illud, in quo eleganter defleuit interitum M. Tullij, quod etiam ab Anneo Seneca magnopere commendatum est:

Oraq; magnanimum spirantia penè uirorum
In nostris iacuere suis, sed enim abstulit omneis
Tanquàm sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta
Iurataq; manus, deprensaq; fœdera noxæ:
Patriciumq; nefas, est nunc & pœna Cethegi.
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, sacris exacta quid artibus ætas?

Abstulit

Abstulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ.
Vnica sollicitis quondam tutela salusq;
Egregium semper patriæ caput: ille senatus
Vindex, ille fori, legum, ritusq; togæq;
Publica uox, eius æternum obmutuit armis.
Informeis uultus, sparsamq; cruore nefando
Canitiem, sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus cuius proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
Respexit, nullo luet hoc Antonius æuo
Hoc neq; in Hemathio mitis uictoria Persæ,
Nec te dire Siphax, non fecit in hoste Philippo
Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha.
Assuerat, nostræq; cadens ferus Hannibal iræ:
Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

Idē Cornelius carmen fecit de Aethna monte, in quo nō uulgarem laudem consecutus est: cum alij quoq; in eadem materia se exercuerint: ut Pub. Vergilius & Ouidius. Hæc sunt quæ legimus de Cornelio Seuero.

M. ANNEVS LVCANVS *Caput* LVII.

M. Anneus Lucanus natione Hispanus, patria Cordubensis fuit. Patrem habuit L. Anneum Melam qui habitus est Senecæ & Gallionis frater: ut obseruatū est in annalibus Eusebij. Natalis eius traditur C. Cæsare Germanico iterū, & L. Cæsiano consulibus, delatus ad urbē cum in prima adhuc infantia esset, quo facilius pro ætate in bonis disciplinis cultum ingenij caperet. Adolescens factus, illustreis habuit præceptores in litteris Rhemnium Palæmonem, qui principem locum inter omneis grāmaticos tenuit. In rhetoricis Flauium Verginium rhetorem

illis temporibus nobilissimum. Tantumq́ꝫ diligentia sua ac facilitate ingenij profecit, ut Græcè ac Latinè declamaret nõ sine summa admiratione audientium. Inter cæteros condiscipulos Saleiũ Bassum, & A. Persium, qui satyras scripsit, singulari beneuolẽtia dilexit, mutuisq́ꝫ officijs prosequutus est. Apud Cæsarem Neronem permultùm gratia & beniuolentia in prima ætate potuit, adeò illi efficax fuit ingeniũ ad promerendos, conciliandosq́ꝫ sibi animos hominum. Itaqꝫ non modò ad quæsturę dignitatem prouectus est, sed in augurũ quoqꝫ collegiũ ascitus, cõpositis uersibus de laudibus Neronis. Non tamẽ permansit in gratia apud eũ principẽ, qui alienas laudes molestissimo animo ferret, quiq́ꝫ in repellẽdis, opprimẽdisq́ꝫ aliorum uirtutibus, acerrimus ac sæuissimus fuit. Vxorem habuit nomine Pollã Argentariã, de cuius ingenio atqꝫ doctrina multa referuntur à Sidonio Apollinare & Papinio, qui maxima quadam reuerentia inquit ad natalem Lucani celebrandum se accedere, & esse hoc imputandum Pollæ Argentariæ, cuius eruditio atqꝫ nobilitas summa fuit. Valerius quoqꝫ Martialis multis carminibus natalem Lucani describit: quale est illud contra Neronis iniquitatem:

Hæc est illa dies, quæ magni conscia partus,
Lucanum populis & tibi Polla dedit.
Heu Nero crudelis, nullaq́ꝫ inuisior umbra,
Debuit hoc saltem non licuisse tibi.

Enumerantur à grãmaticis nostris, præter opus de bello Cæsaris & Pompeij, complura alia ab eodem Lucano composita, in quibus maximam laudem adeptus est ingenij & doctrinæ. Scripsit enĩ saturnalia, syluarũ libros decẽ, tragœdiã Medeã: quã nõ absoluit. De incendio urbis, de incẽdio Troiæ cũ Priami calamitate, Orpheũ, fabulas cõplureis, & epistolas. Ex libris Pharsaliæ tris primos emẽdauit: cũ uxore Argentaria, reliquos imperfectos, atqꝫ inemendatos reliquit propter

PP intem-

intempestiuum interitum. Fabius Quintilianus author est Lucanum ipsum magis annumerandum esse oratoribus, quam poëtis: Est (inquit) ardens & concitatus, sententiisque clarissimis excellens. In contionibus admirandus atque excultus, adeò, ut uideatur satis exprimere singularem illam elegantiã & maiestatem Vergilij. Sunt qui scribant eum periisse florẽti adhuc ætate, cum nondum trigesimum annum attigisset, sed referendum id est uerbis Cor. Taciti, qui de hoc agit in gestis Neronis. Attico Vestino & Silio Nerua Cos. facta est conspiratio cõtra Neronẽ imperatorẽ, principe tã preclari facinoris C. Pisone. Lucanũ propriæ causæ ad hoc accendebant, quòd famam carminũ eius Nero deprimebat, prohibueratque ostentare uanus assimulatiõe. Patefacta aũt cõiuratione Lucani, cædem imperauit Nero. Is brachiũ dedit medico ad secandas uenas. Et ubi profluente sanguine pedes frigescere, manusque, & paulatim ab extremis cadere spiritum, feruido adhuc & compote mentis pectore, intelligit recordatus à se carmen compositum, quo uulneratum militem per eiusdem mortis imaginẽ obiisse tradiderat. Versus ipsos rettulit, eaque illi suprema uox fuit. Visitur adhuc Romæ in marmoreis monumentis id elogium de Lucano priscis litteris: M. ANNEO LVCANO, CORDVBENSI POETAE, BENEFICIO NERONIS CAES. FAMA SERVATA. Sed apponendum præterea est carmen illud uulgatissimum de ipso Lucano:

Corduba me genuit, rapuit Nero, prælia dixi,
Quæ gessere pares, hinc socer, inde gener.
Continuo nunquam direxi carmina ductu
Quæ tractim separant, plus mihi comma placet.

POM-

POMPONIVS SECVNDVS Caput LIII.

POmponius Secundus nobili ac illustri famila natus: hisdem temporibus claruit in urbe, quibus optimi rhetores habiti sunt, Portius Latro, Domitius Afer, & Albutius Sylo. Inter eos poëtas refertur, qui tragœdias composuerunt, ut Accius Pacuuius & Attilius. Relatũ est à Fabio Quintiliano, longè omnium excelluisse hunc Pomponium in eo genere carminis, quos ipse uiderit. Tanta eñ doctrina atq; sublimitate excelluit, ut uulgò sit appellatus Pindarus tragicus. Multa de Pomponio tradunt ab antiquis scriptoribus, quæ copiose indicãt uixisse illum in summa dignitate & gratia apud nobiliores ciuitatis, quod & C. Plinius asserit, qui duos libros cõposuit de uita et moribus Pomponij Secundi: tantũ illius nomini, summisq; uirtutibus cõcessit. Germanico Cæsari gratissimus fuit, quẽ aliquando cœna accepit, ut notatũ est ab antiquis. C. Plinius eundem Pomponiũ ciuem ac uatẽ clarissimum uocat, quo loco de monimẽtis Tiberij & Caij Gracchorum disserit. Afferuntur uersus à Mauro Terentiano & alijs ueteribus, ex quibus facilè intelligitur, quantũ iacturæ factum sit ex amissione tragœdiarũ Pomponij. De obitu illius nihil apud authores legimus.

GN. GETVLICVS Caput LIX.

GN. Getulicus poëta nobilis habitus est in scribẽdis epigrãmatis, ut grãmatici nostri tradunt. Val Martialis ad exẽplum Getulici carmina sua excusat, si paulò lasciuior in illis uidet. Relatũ est ab antiquis scriptoribus fuisse ab eo dilectã puellam nomine Cæsenniam, magnoq; studio celebratam, ut Corinnam ab Ouidio, Lesbiam à Catullo, Argentariam à Lucano,

quod à Sidonio ſcribitur in epiſtola ad Heſperium. Valer. Probus affert hos uerſus Getulici, cum de cardinibus cœli loquitur:

Non Aries illum uerno ferat aëre cornu.
Gnoſia nec Geminos præcidunt cornua tantum
Sicut Lycaonius reſupinat plauſtra Bootes.

Nominatũ à Sueton. Tranquillo Gn.Lentulus Getulicus, ſed in dubio eſt, an idem haberi debeat, etſi temporũ ratio ſatis cõgruit. Hæc ſunt ferè quæ de poëta Getulico legimus.

SEXTILIVS HAENA *Caput* LX.

SExtilius Hæna, natione Hiſpanus, patria Cordubenſis fuit, ex eodem municipio, quo Lucanus poëta, Anneus Gallio & uterq; Seneca. Traditũ eſt de hoc Sextilio fuiſſe illũ magis ingenioſum, quã eruditum, & in ſuo carmine peregrinũ quiddam & inæquale retinuiſſe, ut eſt author Seneca. Inter alia opera carmen cõpoſuit de laude & interitu M. Tullij, quod ab eodẽ recitatum eſt in ædibus Meſſalæ Coruini. Qua in re nõ prętermittam referre hoc loco, quod acciderit ſatis urbanũ ac lepidum de Aſinio Pollione. Is enĩ cum eſſet conuocatus ad audiendum Sextiliũ, non potuit ſibi temperare, quo minus indicaret quã infenſus eſſet nomini M. Tullij, quanq; iniquo animo illius laudes acciperet: nam cum principio Sextilius hoc carmen rettuliſſet:

Deflendus Cicero, Latiæq; ſilentia linguæ,

tum Pollio Aſinius uehementer ea re permotus: Tu (inquit) Meſſala uideris quid tibi liberum ſit in domo tua: ego iſtum non ſum auditurus, cui uideor mutus. Et ſimul conſurgens diſceſſit, ne cæteros uerſus audiret. Permulta referuntur de hoc Sextilio & eius ingenio, cum alibi, tum apud Anneum Senecam in controuerſiis.

SAL.

SALEIVS BASSVS *Caput* LXI.

SAleius Bassus his temporibus Romæ claruit,
quibus in eloquentia nobiles habiti sunt, Do
mitius Apher, Iulius Secundus Trachalus, &
Vibius Crispus. Ingenio magno fuit, et in uer
sibus cōponendis uehementer excitato. Inter
eos poëtas relatus est, qui carmē heroicū decātarunt. Quin
tilianus Val. Flaccū, Saleiū Bassum, & Rabiriū inter epicos
nominat, quo loco Vergilium, Enniū ac Lucanum ponit.
Laudatur ab antiquis magnopere Saleius, neq; tantū ut uir
optimus, sed ut poëta egregius atq; absolutissimus. Coluit
præcipua beniuolentia & usu contubernij Lucanum Cor-
dubensem, & Iulium Secundum: qui inter summos orato-
res suæ ætatis celebratur. Cæsar autem Vespasianus plurimi
fecit Saleij ingenium atq; doctrinam, tantūq; illi concessit,
ut inter illustria monimenta positum sit, Augustum Vespa
sianum quinquaginta HS. elargitum fuisse Saleio Casso,
propter ingeniū, singularemq; eruditionē, de quo scribunt
cōplura à Cor. Tacito. Iuuenalis quoq; in satyris de hoc Sa
leio meminit, eumq; tradit maximè nobilem fuisse, sed exi-
guo ac tenui censu. Hæc de Saleio poëta legimus.

CLODIVS SABINVS *Caput* LXII.

CLodius Sabinus poëta satis nobilis, inter eos
relatus est qui elegiacū carmen scripserūt. Pri
mū tempus suæ ætatis in causis ac declamatiōi
bus collocauit cū Ouidio, Argētario, Cor. Se
uero & alijs, qua in re magnā laudē cōsequu
tus dicitur ingenij & urbanitatis, ut est author An. Seneca
Erat (nquit) Sabinus homo urbanissimus, ac si quid illi desu
it in eloquētia, urbanitate ac salibus pensauit. Referunt di-

cta illius cõplura, ex quibus colligit, quã comis & ingenio sus fuerit Sabinus. Scripsit opus de bello Troiano, & itẽ epistolas aliquot, quæ nostris temporibus legunt, & ab Ouidio summa laude cõmendantur. Perijt immatura ætate & ob importunũ obitum nõ potuit incœpta opera perficere.

C. PEDO ALBINOVANVS *caput* LXIII.

C. Pedo Albinouanus inter eos poëtas relatus est à ueteribus, qui epigrãmata et iocos scripsere rũt. Præcipuè claruit tẽporibus Neronis, ac in tenera ætate operã & studiũ posuit in declamatiõibus, quod ex An Seneca facilè colligitur. Ouidius poëta enumerat hunc ipsum Pedonẽ cũ illis qui sua ętate carminũ studio pręstiterũt: ut Marsum, Rabirium Macrũ, Montanũ, Sabinũ, & alios plureis. Ingenio elegãti, et urbano fuit uersatusq; est in scribẽdis epigrãmatis nõ sine magna cõmendatione sui nomis. Itaq; Val. Martial. refert se habere authores (quos sequit) Catullum, Pedonẽ, Marsum atq; Getulicũ. Et in primis cupere, ut sua carmina ad illorũ extimationẽ atq; gratiã accedãt. Idem Pedo laudat ab Ann. Sen. ut fabulator egregius & maximè festiuus. P. Ouidiũ singulari beniuolẽtia dilexit, cũq; eo in iocis & cõmunibus studijs familiariter uersatus est. Legunt adhuc Pedonis uersus, quos dixit nauigante Germanico in Alexandri deliberatiõe, de trãsfretando Oceano cum exercitu. Nos eos subijciemus, quo facilius iudicari possit de illius ingenio

Iampridem post terga diem, solemq; relictum.
Iam pridem notis extorres finibus orbis
Per non concessas audaces ire tenebras
Hesperij metas, extremaq; littora mundi,
Nunc illum pigris immania monstra sub undis
Qui ferat Oceanum, qui sæuas undiq; pistreis

Aequorea

Aequoreosq; caneis ratibus consurgere pransis
Accumulat fragor ipse moetus, iam sidere limo
Nauigia, & rapido desertam flamine classem
Seq; feris crednut per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atq; aliquis prora se dat sublimis ab alta
Aëra pugnaci luctatus rumpere nisu.
Vt nihil erecto ualuit dignoscere mundo
Obstructo talis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipse dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
An ne alio positas ultra sub cardine genteis
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uocant cognoscere finem
Motaleis oculos, aliena quid æquora remis,
Et sacras uiolamus aquas? diuûmq; quietas
Turbamus sedes?

VOLCATIVS SEDIGITVS Caput LXIIII.

Volcatius Sedigitus in poëtica illustris est habitus ut à C. Plinio refert, qui hūc ipsum locis pluribus celebrat. Gellius cōplureis uersus eiusdem Volcatij repetit in Atticis noctibus, ex quibus facilè colligit, præstitisse illum ingenio et multiplici doctrina Neq; desunt apud ueteres qui asserāt appellatū Sedigitū ea ratiōe, q singulis manibus senos digitos haberet. Vnde & Horatij filiæ Sedigitæ nuncupatæ sunt, de quo scripsimus suo loco. Idem Volcatius librū cōposuit de poëtis Latinis senarijs uersibus, quo opere iudicē se atq; criticū præbuit, in adnotandis atq; iudicandis poëtis, quod & Lucilius & Horatius Flacc. fecerūt. Fuisse alterū Volcatiū constat, qui Romæ nobilissimus est habitus, quiq; ius ciuile Cesellių edocuit, quod & C. Plinius commemorat.

PETRI

PETRI CRINITI DE POETIS LATI-nis ad Cosmum Paccium pontificem Arreti-num libri quarti præfatio.

POstea quàm de his poëtis Cosme pontifex Aretine accuratè ac diligẽter scripsimus, qui summa elegantia, pariq; doctrina hoc munus obierunt: reliquum est ut de his agamus, qui sequẽtibus sæculis in hac studiorum facultate ingenium excoluerunt. Qua in re seruabimus rationem temporũ: ne quis me ipsum parum diligentem existimet in his omnibus adnotandis, quæ ad inchoatum opus uideantur pertinere. Neq; potest accidere aliquid mihi gratius aut potius, quã prosequi in stitutum nostrum, quod à principio adolescentiæ certis atq; optimis rationibus suscepi peruigilandi in bonis studijs, eaq; assiduè meditandi, quæ laborem atq; diligentiam nostram uirtuti atq; posteritati commendent. Sed hæc aliâs transigemus, illud abs te rogatum asq; impetratum magnopere uolumus pro tuo erga me animo atq; optima uoluntate, ut Maximi Tyrij orationes (quas in Latinum sermonem pauloantè conuertisti) ad nos aliquando mittas. Maiora enim ac longè grauiora indies agitamus, quæ maturè ad frugem perducentur dijs bene uolentibus. Interim ad Statium Papinium & reliquos poëtas accedemus, quo cumulatius absoluamus hanc partem, & simul pleniori officio ingenijs consulamus. Neq; te latet magnum prouentum poëtarum extitisse his temporibus, ut Caius Plinius refert.

PETRI

PETRI CRINITI
DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBER QVARTVS.

PVB. STATIVS PAPINIVS *Caput* LXV.

PVb. Statius Papinius inter poëtas heroicos relatus, haud ignobili genere ortus eſt. Quidam ſcribunt maiores eius oriundos Epiro diuq; uerſatos Sellis non ſine commendatione ingenij atq; probitatis. Patrem Papinium habuit, qui ob inſignem eruditionem, egregiasq; uirtutes, ciuitate Neapoli donatus eſt, in qua Statius poëta natalem ſuũ habuit, quæ res cum locis multis indicatur, tum illis præcipuè carminibus, quibus Claudiam uxorem hortatur, ut relicta urbe, Neapolim ſe recipiat, quo liberius atq; facilius animo ſuo indulgere poſſet. Primã ætatem in ſtudijs litterarum & honeſtis diſciplinis collocauit, diligẽtia Papinij patris inſtitutus. Cumq; in poëtica facultate multùm profeciſſet, breui tempore adeptus eſt ſummam celebritatem nominis. Vxorem habuit nomine Claudiam, quæ ingenio magno fuit, minimeq; uulgari doctrina: ut ipſe Statius alicubi refert. Quidam falsò exiſtimarũt eandem eſſe Pollam Argentariam, quæ uxor Annei Lucani fuit, ut dictũ eſt à nobis commodius. Compoſuit multa & uaria poëmata, de quibus breuiter agendum eſt. Thebaidem libris duodecim quos conſecrauit Cæſari Domitiano. In hoc opere ſequutus eſt magna ex parte poëtam Antimachum, qui pari argumento maximum atq; operoſiſſimum opus reliquit. Neq; dubiũ eſt poëtam Statium in eo abſoluendo mira ſolertia uſum, &

incredibili ſtudio per XII annos. Fateturq́ꝫ liberè & ingenuè ſe magnopere adiutum à parente ſuo, in pernoſcenda ac deſcribēda locorum hiſtoria. Et à ſe æditum atq́ꝫ publicatum, iudicio ac monitionibus Iunij Maximi, qui per ea tempora excelluit magna eruditione & eloquentia. Deinde aggreſſus eſt ſcribere opus de Achille, in quo maiore ſpiritu ac longiori carmine parabat exequi geſta illius atq́ꝫ uirtutes, ſed per importunum obitum minimè potuit inchoatum opus perficere. Quidam exiſtimarūt fuiſſe ab eo abſolutū, ac maiori ex parte amiſſum iniuria temporum. Syluarum libros quinq́ꝫ ædidit, auſpicatus à cæſare Domitiano, qui ſtudium poëticæ quantū potuit maximè ſimulauit. In his facilè probauit Statius, quantum faueret bonis ingenijs, quantumq́ꝫ amicorum ſtudijs atq́ꝫ officijs concederet. Idem tamē refert, ſe diu, multumq́ꝫ dubitaſſe in his libellis emittendis, qui ſubito calore & quadam feſtinandi uoluptate fluxerunt. De his Apollinaris Sidonius meminit, magnisq́ꝫ laudibus proſequitur, non modò in epiſtolis, ſed in ſuis etiam hendecaſyllabis:

Non quòd Papinius tuus, meusq́ꝫ
Inter Labdacios ſonat furores
Aut cum fortè pedum minore rithmo
Pingit gemmea prata ſyluularum.

Inter cæteros amicos præcipuè coluit Attedium Meliorem, Pollium, Septimium, Stellam Patauianum & Marcellum Victorium, ad quem Fabius Quintilianus libros ſuos miſit de oratoria inſtitutione. Cæſar Domitianus tantum ſtudij atq́ꝫ officiorum demonſtrauit erga poëtam Statium, ut eum quandoq́ꝫ ſuſceperit magnifico atq́ꝫ apparatiſſimo cōuiuio, de quo ſcriptum eſt carmen à Statio, adiecta laudatione principis, quem indulgētiſſimum uocat. Idem Domitianus donauit eum inſigni corona & alijs muneribus, atq́ꝫ dignitati-

bus

bus honestauit. Filium amisit, cum in tenera ætate esset: cuius acerbum interitum defleuit pater mœstissimus longiori carmine, ut habetur eo syluarum libro, quē Abascantio misit. Minimè dubium est perijsse Statium prouecta ætate, ut grammatici nostri testantur. Neq; inclinat animus, ut uerũ esse existimem, quod à quibusdam scribitur, fuisse illum stilo præacuto occisum à cæsare Domitiano, cum tam diligenter, tanq; officiosè multis, ac uarijs poëmatis blandiatur principi in extollendis atq; assiduè celebrandis illius officijs. De Statio Cæcilio (qui nobilissimus habitus est inter comicos) diximus suo loco.

SILIVS ITALICVS Caput LXVI.

Silius Italicus, poëta heroicus, ex Hispania oriundus traditur, deducto genere ab Italica urbe nobili: unde cognomen reportauit. Sed Romæ natus est (ut credit̃) atq; etiam educatus. Neq; obscura fama est principiò adolescentię prętetulisse optimam indolem capiendis litteris. Cumq; studio & diligentia uehementer præstaret, breui consequutus est, ut Romæ haberet̃ inter præcipuos oratores: nam magna solertia, & incredibili cura, conatus est exprimere Marci Tullij eloquentiam, quē præ cæteris omnibus sibi proposuerat ad imitandum. Sub imperatore Nerone dicitur famam suã læsisse, accusatis atq; insimulatis nonnullis apud sæuissimũ principem. Cum Vitellio gessit se prudenter, & egregia uitæ honestate. Mox factus est Asiæ proconsul, in quo manifesto apparuit, quanta modestia præstaret, ut qui eam dignitatem gesserit singulari continentia & integritate maxima. Domitiano Augusto gratissimus fuit, eo authore perductus est ad tertium consulatum honestissimis suffragijs: de quo leguntur adhuc uersiculi poëtæ Martialis, quibus uenerationē suam profitetur:

Augusto pia thura, uictimasq;
Pro nostro dare Silio Camœna
Bissenos iubet en redire fasces
Noto consule, nobiliq; uirga
Vatis Castaliam domum sonare
Rerum prima salus & una cæsar
Gaudenti superest adhuc quod optet.
Felix purpura, tertiusq; consul.

Caius Plinius permulta refert de poëta Silio in epistolis, qua in re minimè alienum fuerit, particulam subijcere, quo facilius atq; cumulatius percipiatur, quã eleganti ingenio fuerit atq; studioso in prosequendis optimis exemplis: Plures uillas (inquit) possidebat, adamatisq; nouis, priores negligebat. Multumq; ubiq; librorum, multumq; statuarum, multumq; imaginum, quas non habebat modò, uerumetiã uenerabatur. Vergilij ante omneis, cuius natalem religiosius quã suum celebrabat, maximeq; Neapolim, ubi monumentum eius adire ut templum solebat. Opus composuit libris XVII de bello Punico secundo, non uulgari, neq; absurdo carmine, etsi illud maiore cura (ut traditur) quã ingenio perfecit. Præcipuè Maronem imitatus est, cuius ingenium atq; felicissimam maiestatem admirabatur in describendis carminibus. De hoc poëmate Silij Valerius Martialis sic refert:

Sili Castalidum decus sororum
Qui periuria barbari furoris
Ingenti premis ore, perfidosq;
Fastus Hannibalis, leuesq; Pœnos
Magnis cædere cogis Aphricanis
Nostris ocia commoda Camœnis.

Complura leguntur apud eundem Martialem de laude ingenij atq; optimæ eruditionis Silij, quæ hoc loco prætermittimus.

timus. In agro Neapolitano prædium habuit, in quo cū frequenter ſecederet, maxima animi uoluptate cōſueuit ſuum ocium tranſigere. Neq; dubium eſt, eundem ad extremam penè ſenectutem deueniſſe, ut qui maior ſeptuagenario uitam finierit. Nam morbo detentus inſanabilis claui ſingulari cōſtantia obitum præpoſuit: felix ꝓpémodum ac beatus uſq; ad extremum diem, ut copiosè relatum eſt à Plinio in epiſtolis.

C. VAL. FLACCVS SETINVS Cap. LXVI.

C. Valerius Flaccus Setinus, inter eos (qui heroica decantarūt) poëta multorum iudicio admirandus. Patauinus fuit, iuxta Aponum natus, ut à ueteribus traditū eſt, qui ſcribunt eius patriam fuiſſe maximè inſignem natalibus Liuij, Stellæ, & Val. Flacci. Itaq; hunc ipſum Val. Martialis laris Antenorei alumnū appellauit: alij Setinum crediderūt ex Setia Campaniæ urbe, quæ haud procul à Velitris fuit. Vnde in magno precio habita ſunt Setina uina, ut ab anti- *Setina uina.* quis ſcriptoribus relatū eſt. Et mirum uideri debet, quanto ſpiritu Flaccus inſurgat, quātaq; ingenij felicitate in ſcribendo carmine præſtaret. Hic eſt ille Valerius Flaccus, in cuius obitu multū fuiſſe amiſſum, queritur Fabius Quintilianus in libris ad Marcellū Victoriū. Extāt ipſius octo uolumina de Argonauticis, quod opus dicatum eſt Cæſ. Domitiano, uel ut alij uolunt patri Veſpaſiano, quoniam ſic ad eum ſcribat in ipſa præfatione operis:

Eripe me populis, & habenti nubila terræ
Sancte pater, ueterumq; faue ueneranda canenti
Facta uirûm. uerſam proles tua pandit Idumen
Namq; potes, Solymo nigrantem puluere fratrem
Spargentemq; faces, & in omni turre furentem.

Scripturus erat multò plureis libros, nisi mors intempestiua eũ nobis eripuisset. Videt autẽ in illis (qui scripserũt) Apollonium Rhodiũ, non tantũ argumẽto operis expressisse, sed etiam singulis quandoq; carminibus. Atacinus quoq; Varro pari titulo composuit libros de Argonauticis, quod alibi notauimus. Idẽ Flaccus inter amicos habuit Secundũ, Maternũ, Stellam & Val. Martialẽ, qui ad eum scribit, eruditionemq; illius magnopere extollit. Constat hũc mediocri censu ac penè tenui fuisse, & prædiũ possedisse exiguũ, in quo (ut Martialis refert) Musarum curas reponeret. Itaq; Martialis idem liberè illũ monet, ut relictis musis atq; otio, malit in foro & causis agendis uersari: quoniã poëtarũ studia parui admodum censerentur, ut his uersibus patet:

O mihi curarum precium non uile mearum
Flacce Antenorei spes, & alumne laris,
Pierios differ cantus chorosq; sororum
Aes dabit ex istis nulla puella tibi.
Quid tibi cum Cyrrha, quid cum Permeßidos unda?
Romanum propius, diuitiusq; forum est.
Illic æra sonant.

Habuit Flaccũ puerũ in delitijs, quem Amazonicũ quidam appellant, eius formam, indolem atq; uenustatem, Martialis prosequitur eleganti epigrammate. De alio Flacco (qui epigrammata scripsit) suo loco diximus.

DEC. IVNIVS IVVENALIS Cap. LXVIII.

DEcius Iunius Iuuenalis patria fuit Aquinas. Quæ res nõ modò percipit ex inscriptione ueterum codicum, sed etiam uerbis, qui sub persona Vmbricij dicuntur:

Ergo uale nostri memor, & quotiens te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino:

Me quoq;

Me quoq; ad Eluinam Cererem, nostramq; Dianam
Conuelle à Cumis.

Natus est patre libertino, ut quidam credunt. Alij ab eo institutum, procq filio habitum dicunt. Temporibus Domitiani principis floruit, etsi ad Neruæ ac Traiani ætatem peruenit, quod indicatur multis, atq uarijs locis, præcipueq hoc carmine:

Et spes & ratio studiorum in cæsare tantum
Solus enim tristeis hac tempestate Camœnas
Respexit, cum iam celebres notiq; poëtæ,
Balneolum Gabijs, Romæ conducere furnos
Optarent.

In hoc enim gratulatũ Neruæ, quòd inter alios principes maximè præstaret summis officijs atq affectibus in prosequendis atq honestandis disciplinis. Quidam putarunt referendum esse ad cæsarem Domitianum, qui magnopere simulauit studiũ poëticæ, ut authores sunt Tacitus & Suetonius. Frontonem grammaticũ primò audiuit, summaq diligentia ab eo dicitur institutus: qui Romæ docuit illis temporibus magna celebritate nominis, ut Gellius testatur. Deinceps probauit ingeniũ suum in foro & causis agẽdis, in quo magis uideretũ elaborasse pro ueteri cõsuetudine declamandi, quã ut uersari diu uellet in eo studiorũ genere. Neq desunt qui referant eruditum fuisse Iuuenalem præceptis atq institutionibus Quintiliani, qui ꝑ ea tẽpora maximè excelluit inter cæteros rhetores. Versatus est maximo studio in scribẽdis satyris: secutus exemplũ Lucilij atq Horatij. Qua in re haud mediocrẽ laudẽ adeptus est in iudicio eruditorũ cõpositis quinq uoluminibus. In his eñ facilè ostẽdit, quã acrẽ se atq uiolentũ præberet accusandis atq insectãdis hominũ uitijs, ut qui molestissimo animo ferret corruptos ciuitatis mores. Inter amicos præcipuo affectu coluit Volusiũ

Bithinicum,

Bithinicum, & Coruinum. Val. quoq; Martialis plurimùm detulit Iuuenali, suumq; studiũ atq; singularem beniuolentiam pluribus locis testatus est, ut his uersibus apparet:

Cum Iuuenale meo, quae me committere tentas
Quid non audebis perfida lingua loqui?

Quidã grãmatici tradunt eundẽ accessisse ad ultimã senectutem, & in remotissimam Aegypti partem missum à Caesare Domitiano sub praetextu demandatae dignitatis, ibiq; senio confectũ ac nimio uitae taedio perisse, quod ego nõ dum reperio apud eos authores, qui ꝓ receptis ac fide dignis habent.

ARVNTIVS STELLA PATAVINVS Caput LXVIII.

ARuntius Stella, nobili genere natus est, familia honesta & consulari. In qua seruato à maioribus ordine, perpetuã dignitatem retinuit. Id satis colligitur ex his uersibus poëtae Papinij:

Clarus de gente Latina
Est iuuenis, quem patricijs maioribus ortum
Nobilitas gauisa tulit, praesagaq; formae
Protinus è nostro posuit cognomina caelo:

Valerius Martialis oriundum Patauio refert, cum scribit apponi regionem magno precio haberi ob natalem Liuij, Stellae, ac Flacci. Claruit autem per ea maximè tempora, quibus Flauij Caesares Romae imperarunt. Tantumq; scribendis carminibus dicitur praestitisse, ut inter optimos poëtas habitus sit, in poëmatis absoluẽdis, ut satis testantur Martialis & Papinius, qui eundem Stellam, clarissimum poëtam uocat. Violantillam puellam Neapolitanam cum uehementer diligeret, impetratis nuptijs uxorem accepit. De quibus cõplura leguntur apud ueteres. Martialis eam appellat Ianthidam Graeco nomine. Idem Stella usus est magna familiaritate cum Iulio Secundo & Val. Martiale. Papinius uerò tanti fecit ingenium

nium atq; eruditionem Stellæ, ut minimè dubitauerit dicare illi sua poëmata, eiusq; laudes, & epistolis, & carminibus ædi tis prosequi. Inter alia (quæ dicuntur à Stella composita) ele giæ ponuntur & opus de Asteride. Sed inprimis laudatur eiusdē poëma de interitu columbæ, quod à Martiale præposi tum est Catullianis uersibus de Passere Lesbiæ, sic em̄ refert:

Stellæ delitium mei columba
Verona licet audiente dicam
Vicit maximè Passerem Catulli.

Quantū præstiterit in urbe publicis dignitatibus atq; hono ribus, satis explicatur à Papinio in Syluis. Non enim prætor tantum creatus est, sed etiam duumuir, quocirca magnam gratiam, singularemq; commendationem suæ uirtutis repor tauit. Hæc sunt quæ legimus de poëta Stella in ueterū com mentarijs.

M. VALERIVS MARTIALIS Caput LXX.

M. Valerius Martialis genere Hispanus fuit, Bilbili natus, haud ignobili oppido Celtiberiæ, ut ueteres authores tradunt, & ipse Martialis cum pluri bus locis demonstrat, tum maximè his uersibus ad Licianum municipem suum:

Vir Celtiberis non tacende gentibus
Nostræq; laus Hispaniæ
Videbis altam Liciane Bilbilim
Equis & armis nobilem.

Sub primam ætatem profectus est ad urbem Romam, quo facilius in litterarum studio uersari posset, suumq; ingenium erudire. Sed cum agendis causis minimè se idoneum uide ret, omnem operam atq; diligentiam rettulit ad scribenda epi grammata, in quibus magnopere excelluit iudicio ueterum Maximè autem ualuit in promerendis sibi atq; conciliandis

hominum studijs, adeò urbanitate & salibus præstitit. Relata sunt à C. Plinio, permulta de ingenio & eruditione Val. Martialis, quibus satis colligere possumus, quanti fecerit hunc ipsum poëtam, quãtumq; illius uersibus oblectari consueuit. Sic em̃ scribit: Fuit Martialis ingenio acri, & qui plurimùm in scribendo, & salis haberet, & fellis: neq; candoris minus. Itaq; minimè mirari oportet, si Aelius Verus imper. (qui cæs. Hadriãno gratissimus fuit) solitus est singulari affectu prosequi lepôres atq; iocos, poëtæ Martialis, suumq; Vergilium uocare. Neq; dubium est illum Romæ publicis honoribus ornatum atque honestatum fuisse. Nam equestri dignitate donatus est, & prætura, & iure trium liberorũ, ut ipse de se testatur. Libros XII epigrammatôn composuit, miro ingenio, & singulari urbanitate, quibus adiecit Xenia & Apophoreta libellis duobus absoluta. In his secutus est Marsum poëtam, Pedonẽ atq; Getulicũ quorũ exemplo se ipsum tuetur, ac lasciuam uerborũ licentiã excusat. Valeriũ quoq; Catullũ & Liciniũ Caluum plurimi fecit, qui in hoc scribendi genere insignes habiti sunt. In duodecimo libro Neruæ atq; Traiano imper. blãditus est damnatis tẽporibus Domitiani cæs. Ad eundem refert̃ spectaculorum liber, qui extra ordinẽ aliorum habet̃ à nostris grãmaticis, ut uetusti codices probãt. Inter amicos præcipuè habuit Stellam Patauinum, Decianũ, Silium Italicũ, Val. Flaccũ, Partheniũ, aliosq; cõplureis: ad quos sępenũerò scribit. Stertinius uir clarissimus (quẽ Martialis mutato nomine Auitum appellat) tantũ cõcessit ipsius ingenio atq; doctrinæ, ut uiuenti adhuc illi imaginẽ more ueterum in sua bibliotheca posuerit. Postremò cum Martialis foret prouectior, tædio rerum urbanarum affectus, in patriam redijt, atq; in natali solo paulopòst interijt, nõ sine lacrymis ac magno mœrore C. Plinij, ut ingenuè testatus est, scripta epistola ad Corne. Priscum. De

Gargilio

Gargilio Martiale dicemus suo loco, qui libros composuit de gestis imperatorum.

SENTIVS AVGVR Caput LXXI.

SEntius Augur Romæ natus atq; honestis artibus eruditus, inter eos poëtas cõnumeratur, qui epigrammata & poëmata scripserunt. Permulta de hoc referuntur à Plinio in epistolis, quibus facile colligitur, quantum præstiterit elegantia ingenij & optimis moribus. Vixit magna familiaritate cũ Spurina & Antonino uiris grauissimis, maximeq; ab illis ꝓbatus est, ꝓpter ingenij modestiã & egregiam uitæ probitatẽ. Secutus in scribendis epigrãmatis Val. Catullũ & Licinium Caluum, multaq; cõposuit eleganter & lepide. Alia cũ bile & stomacho, ut à Plinio refertur, qui nõ sine magna admiratione solitus est audire poëmata ipsius Sentij. Leguntur adhuc uersiculi aliquot, quibus apertè explicatur, quãtum in eo genere ualuerit, & gratia & salibus. Sic enim scribit ad Plinium;

Canto carmina uersibus minutis
His olim, quibus & meus Catullus
Et Caluus, ueteresq;. Sed quid ad me
Vnus Plinius est mihi prior, is
Mauult uersiculos foro relicto
Et quærit quod amet, putatq; amari
Ille Plinius ille, quid Catones?
I nunc, qui sapias amare noli.

Hæc hactenus de poëta Sentio obseruaui. De obitu ipsius nihil legi apud ueteres authores.

VESTRICIVS SPVRINA Caput LXXII.

VEstricius Spurina, nobili ac præclara familia ortus, inter eos poëtas relatus est ab antiquis scriptoribus, qui lyrici appellantur. Per eadem tẽpora floruit, quibus Vespasiani principes rerum

potiti ſunt. Moribus optimis fuiſſe traditur, ac domi, foriſq; magna & excellenti uirtute ſe geſſiſſe, nõ ſine cõmendatione ſummæ grauitatis ac ſingularis prudentiæ. Idem Spurina factus eſt imperator contra Breueterũ regem. Cumq; illum ſtrenuè atq; ingenti animo repuliſſet, fuſo atq; fugato exercitu, ferociſſimarũ gentiũ triumphali ſtatua donatus eſt. Filium Cocceium adhuc iuuenem amiſit, cuius interitũ, conſtanti animo tulit, ut qui humanæ fragilitatis improbitatem optimè cognoſceret. Poëmata ipſius præcipuè cõmendantur à Plinio his uerbis: Scribuntur à Spurina lyrici uerſus, & quidem utraq; lingua, & doctiſſimè: mira illis dulcedo, mira ſuauitas, mira hilaritas: cuius gratiã cumulat ſanctitas ſcribentis. In his ſecutus eſt Flaccum Horatiũ, cuius indolẽ atq; elegantiã magna felicitate exprimebat. Vixit ſumma familiaritate cũ Iulio Apro & Agricola, qui ſocer fuit Cor. Taciti. Plinium Secundum uehementer dilexit, propter ingenium atq; ſingularem modeſtiam. Neq; dubium eſt eum ad extremam ſenectutem perueniſſe, integris ſenſibus, ualidoq; ac uigenti corpore. De ſapientia ipſius in rebus gerendis, cæteriſq; animi uirtutibus complura ſcribunt à C. Plinio, quæ nos breuitatẽ præfati magna ex parte omittimus. Celebratur ab antiquis ſcriptoribu alter Spurina, qui prænunciauit C. cæſari futurum interitum, eumq; ſubmonuit: cauendas ſibi eſſe Martias Idus.

VOCONIVS VICTOR *Caput* LXXIII.

VOconius Victor nobili genere ortus traditur: Romæ uixit in Secundo ordine, ſed illuſtrior factus eſt poëticæ ſtudio. Precipuè floruit temporibus Hadriani principis, qui ex Italica urbe Hiſpanię genus duxit. Idem Voconius ſub primam ætatem in foro & cauſis agẽdis operam poſuit, ma-

gna laude ingenij sui atque studiorũ. Fuit enim modestia singulari, & in conciliandis sibi hominũ animis mirè efficax, ut relatum est à Caio Plinio, qui maxima familiaritate uixit cum poëta Voconio, paribusque studijs atque disciplinis diu incubuit. Neque dubiũ est, eum excelluisse in scribendis elegijs atque epigrãmatis, ut Martialis testatur, in quibus affectauit ueneres ac lasciuam uerborũ licentiã: uir alioqui probis moribus atque honestissimis. Quocirca cæsar Hadrianus (cum permultũ concederet Voconij poëmatis) singulari affectu prosequutus est illius memoriam, talique carmine decorauit eiusdem sepulchrum:

Lasciuus uersu, mente pudicus erat.

Qua in re seruauit ueterem legem scribendis epigrãmatis:

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, uersiculos nihil necesse est.

Quod à Lucio Apuleio relatum est. Celebratur apud ueteres adolescens Testylus, quem propter egregiam, præclaramque indolem magnopere dilexit Voconius, ut à Martiale scribitur his uersiculis: *Testylus.*

Testyle Victoris tormentum dulce Voconi
Quo nemo est toto notior orbe puer,
Sic etiam positis formosus amere capillis
Et placeat uati nulla puella tuo.

L. PAVLVS PASSIENVS Caput LXXIIII.

L. Paulus Passienus, nobili atque honesta familia ortus, equestrem dignitatem à maioribus suis acceptam retinuit. Sed quantum colligere possumus ex ueterum monimentis, in urbe factus est longè nobilior ob elegantiam ingenij, ac poëticæ studium, in qua magnopere excelluit, ut Plinius & Gellius testanẽ. Traditũ est eum fuisse oriundum ex Vmbria, eodẽ oppido,

quo poëta Propertius, à quo genus ſuũ deduxit. Præcipuè claruit in ſcribendis elegijs, imitatus Propertiũ, cuius gratiã atq; uenuſtatẽ magno ſtudio dicitur expreſſiſſe, ut à Plinio relatum eſt his uerbis: Reddit Propertiũ in primis. Elegos eius, ſi in manus ſumpſeris, leges opus terſum, molle, iocundum, & planè ut Propertiũ. Idem Paſſienus non tantum in elegia uerſatus eſt, ſed ad poëmata & lyricos ingeniũ ſuum conuertit, in quibus Horatio Flacco magnopere accedebat. Inter cæteros amicos præcipuè coluit Iulium Celſinũ, Gellium & Caium Plioium. qui omnium officiorum genere, ſingulariq; diligentia Paſſienũ fouit. Hic eſt ille Paulus Paſſienus, quem Gellius uocat in Atticis noctibus poëtam doctiſſimum. In agro Vaticano prædiũ habuit, in quo magna cum uoluptate uerſari in ſtudijs, & de litteris agere conſueuit, ut à Gellio ſcribitur, qui Pauli eruditionem atq; poëmata pluribus locis commendat. Hæc ſunt quæ de hoc poëta apud ueteres obſeruauimus.

T. ANNIANVS Caput LXXV.

T. Annianus per eadem tẽpora floruit, quibus Cæſar Hadrianus ad imperium aſcitus eſt. Traditur fuiſſe lepido ingenio, maximeq; urbano, ut ueteres grammatici ſatis teſtantur. Feſcennios uerſus cõpoſuit, uarijs iocis, atq; ſalibus refertos: nam in his liberã iocorum laſciuiam, ac feſtiuam procacitatem admittebãt, ſumpta origine ab urbe Sabinorũ, unde inditum eſt nomẽ. Auſonius poëta de Anniani feſcenninis meminit in excuſanda petulãtia ſui carminis. Neq; enim ſunt accuſanda (inquit) ea poëmata, quæ pruritũ mouẽt, quod in carminibus laſciuia cõmendat, in moribus grauitas. Grammatici ueteres perſæpe citãt eiuſdem uerſiculos, quibus haud dubiè apparet Annianũ ipſum inter eos poëtas iure optimo connu-

merari, qui & ingenio & doctrina præstiterint. Summa familiaritate usus est cum Gellio & Erutio Claro, ut habetur apud eundem Gellium, qui Annianũ poëtam ut elegantissimum atq; urbanissimum celebrauit.

M. MARVLLVS *Caput* LXXVI.

M. Marullus mimorum scriptor habitus est, per ea tempora Romæ uixit, quibus cæsar Antoninus rerum potiretũ, qui pro instituto uitæ ac professione studiorum uindicauit sibi cognomen philosophi. Itaq; minimè mirũ, si ea tempestate omnes bonę disciplinæ maximũ incrementũ acceperint, auspicijs & fauore optimi principis. Commendatũ Marulli ingeniũ atq; eruditio ab antiquis grãmaticis in cõponendis mimis, in quo genere scribendi claruerũt apud Latinos Decius Laberius, Publius, Lentulus, & alij permulti. Relatum est à Iulio Capitolino, tantũ animi atq; libertatis fuisse in hoc poëta, ut minimè ueritus sit notare principes ciuitatis, ac nominatim suis carminibus perstringere, & inter alios dicitũ accusasse cæsarẽ Antoninũ pręsentemq; ac spectantẽ reprehẽdisse, quòd eos uiros potissimũ ad ampliores dignitates, promouisset, qui infames uulgò haberentũ adulterijs Faustinæ uxoris. Palãq; est nominatum ab eo fuisse Tertullum hoc uersiculo:

Illc iam tibi dixi Tertullus dicitur.

Seruius grammaticus persæpe meminit de fabulis huius poëtæ, referens perurbanũ dictũ Marulli cõtra nequã parasitũ: Tu & Hector ab Ilio nõ recedis. Quod in prouerbiũ uenit. Diuus quoq; Hieronymus inter mimographos authores hunc poëtam enumerat, cum de Philistione & Lentulo agit in Apologia contra Ruffinum. Celebratur alter Marullus apud Valeriũ Martialem de quo nihil dicendũ est hoc loco.

AVLVS

AVLVS SERENVS Caput LXXVII.

AVlus Serenus inter poëtas lyricos relatus est ab antiquis grammaticis, in quo genere apud Latinos præcipuè claruerunt Horatius Flaccus, Cæsius Bassus & alij plures. Traditum est de hoc Sereno, eum fuisse ingenio eleganti & facili, ad amores & iocos describendos. Maurus Terentianus cum de eo loquitur, egregium ac nobilem poetã facit. Poëmata scripsit uario & multiplici carmine, ut Hieronymus testatur, qui eundem inter ueteres Lyricos enumerat. Nonius Marcellus & Martianus Capella pluribus locis citant Sereni poëtæ opuscula, quibus manifestò apparet, illum præstitisse magna eruditione & elegantia. De quinto Sereno commodè à nobis dicetur, seruata temporum ratione, qui libros composuit de remedijs morborum.

VERGILIVS ROMANVS COMICVS Caput LXXVIII.

VErgilius Romanus per eadẽ tempora in urbe floruit, quibus Hadrianus Cæsar & Antoninus imperarunt. Ingenio præclaro fuit, & antiquitatis maximè studiosus. Scripsit inter alia opera mimiambos, in quo genere poëmatis Cn. Matiũ sequutus est poëtam uetustissimum. Relata sunt complura de eruditione & elegantia huius Vergilij à Plinio Secundo, qui illius comœdias atq; mimiambos magnopere celebrauit, quod his uerbis colligitur: Fecit mimiambos tenuiter, argutè, uenustè, atq; in hoc genere eloquentissimè. Idem Plinius Vergilij fabulas adeò est admiratus, ut minimè dubitarit Plautinis atq; Terentianis eas adiũgere. Fuit eñ in accusandis uitijs atq; detestandis acer & uiolẽtus: in quo tamẽ fictis nominibus ac personis est usus, nõ sine gratia & singulari urbanitate. Inter cæteros amicos præcipue coluit C. Plinium, ut ex epistolis illius elicitur. De obitu ipsius nihil apud ueteres authores legimus.

PETRI

PETRI CRINITI DE POETIS LATINIS AD COSMUM PACCIUM PONTIFICEM ARRETINUM LIBRI QUINTI PRÆFATIO.

IN hoc extremo uolumine operis nostri Cosme pontifex Arretine, seruatum est à nobis, ut de his poëtis ageremus, qui Antoninorũ temporibus usq; ad Theodosium & Constãtios cæsares uixerũt. Neq; enim uisum est pertinere ad institutum nostrum de omnibus scribere, declinata imperij maiestate, bonisq; artibus magna ex parte destitutis. Itaq; dabunt mihi ueniam eruditi homines, qui cum legent hos libros, uidebunt à nobis referri poëtas illos, qui re uera paulò ineptiores atq; inelegãtes haberi possunt: quales sunt Iuuencus, Fortunatus, & alij generis eiusdem, quo moderatè me gessi. Nam mutata relligione, mutarunt etiã indolem atq; gratiã carminis. Quocirca minimè mirari oportet (præcipuè cum uniuersa Italia magnis atq; uarijs cladibus confecta esset distrahẽtibus eã plurimis populis, atq; Barbaris nationibus) si antiquorum elegantia atq; puritas uiolata est, & simul inscitia bonarũ litterarum atq; imperitia succreuit. Nostra uerò tempestate magnopere debemus lętari, quòd ad id accesserunt honestę ac liberales disciplinę ut aliqua ex parte uideantur cum ipsa antiquitate contendere. Quam rem facilè probaturi sunt, qui Pontani opera & Marulli paulò attẽtius perlegerint: nam uterq; (nisi ego forte hac in re decipior) in suo genere absolutus haberi debet. Sed minimè par est de his facere iudiciũ hoc loco, quos nostri homines pro optimis exemplis agnoscunt, & uelut decora quædam & illustria monimẽta uetustatis admirantur. Nos institutũ opus prosequamur, capientes principiũ à Festo Auieno, qui præter alia multa opera quæ cõposuit, Aratum pëotã cõuertit in latinos numeros ut suo loco referet.

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBER QVINTVS.

RVFFVS FESTVS AVIENVS Caput LXXXIX.

RVffus Festus Auienus, poëta eruditus & elegans, per eadem tẽpora floruit quibus cæs. Diocletianus imperator est appellatus, quæ res cũ multis aliis argumẽtis colligit, tum ex cõmentariis diui Hieronymi qui (cũ loquitur de Arati Phœnomenis) Auienũ refert pauloantè in latinum ea conuertisse post M. Tullium atq; Germanicum. Quidam putant fuisse illum genere Hispanũ, sed hoc mihi non satis compertum est, in tanta rerum obscuritate. Illud minimè dubium est, eum magna doctrina ac multiplici rerum scientia præstitisse. Nam præter opus Arati (quo maximam laudem adeptus est) cõposuit etiam librũ de orbe terrarum his uersibus, quos uocant hexametros, imitatus Dionysium Græcum poëtã. De maritimis quoq; scripsit iambicis uersibus, intactum opus Latinis ingeniis, tantæq; difficultatis, ut diu, multumq; sibi elaborandum fuerit in eo absoluendo. De hoc poëmate sic idem Auienus refert:

Laboris autem terminus nostri hic erit,
Scythicum ut profundum, & æquor Euxini sali
Et si quæ in illo marmore insulæ tument,
Edißerantur, reliqua porrò scripta sunt
Nobis in illo plenius uolumine,
Quod de orbis oris partibusq; fecimus.

Plura

Plura in hoc opere inseruit ex uarijs atque recõditis authoribus, precipueq; sequutus est (ut ipse testat̃) Hecateiũ Milesium, Hellanicũ Lesbiũ, Philonẽ Atheniensem, Pausimachum, Euctenum, Cleonem Siculum, aliosq; permultos, ut prætermittamus Annaleis Punicos, à quibus cõplura accepit. Neq; desunt qui existimẽt fuisse alia composita ab eodem Auieno. Seruius quidem grãmaticus (cũ de cometis differit) Auienũ scribit fecisse Vergilianas fabulas iambicis uersibus, & historica quædam ex libris Liuianis, qua in re nõ satis habeo exploratũ an hæc ad eundem sint referẽda et si ratio temporũ maximè cõgruit. Inter amicos præcipuè coluit Myrmeciũ Flauianũ, uirũ clarissimũ & probum, cuius uirtutẽ atq; ꝓbitatem magnopere cõmendat dicato illi uolumine de maritimis. Hæc sunt quæ legimus de hoc Auieno apud ueteres authores. De Auieno poëta Græço (cuius legũtur epigrãmata) nihil est dicendum hoc loco.

ALPHIVS AVITVS Caput LXXX.

ALphius Auitus, poëta illustris est habitus. Vixit hisdẽ penè temporibus, quibus cæsares Constãtij præstiterũt, quæ res abundè colligit̃ ex Marc. Terẽtiano, qui poëtã Septimiũ atq; Alphiũ Auitum inter recentiores cõnumerat. Sunt qui putent illum fuisse Carthaginiensem, in quo desideramus authores. Ingenio eleganti fuit & cõponendis carminibus accõmodato. Inter cætera (quæ dicitur scripsisse) libros fecit, qui inscripti sunt Excellentiũ. In his perpetuò est usus dimetris iambicis magna quidem uenustate ac pari elegãtia ut grãmatici ueteres testantur, quod etiã satis colligitur in his uersiculis qui adhuc supersunt ex libro secundo Excellentium:

Tum litterator creditus
Ludo Phaliscum liberos

Conatus in campi patens
Extráq; muri ducere
Spatiando paulatim trahit,
Hostilis ad ualli latus.

Maurus Terentianus persæpe citat Alphij poëtæ carmina, deq; eo sic scribit in libro de uarijs metris:

Phaselus ille, quem uides
Plerunq;, nec carmen modò
Sed & uolumen explicat.
Vt pridem Auitus Alphius
Conscripsit excellentium.

Priscianus quoq; de eodem meminit pluribus locis. Hæc sunt quæ de Alphio poëta obseruauimus. De Alphio fœneratore scriptum est ab Horatio & Iunio Columella.

SEPTIMIVS AFER *Caput* LXXXI.

Septimius natione Afer, inter eos poëtas relatus est, qui poëmatis scribendis operam atq; studiū posuerunt. De hoc mentio habetur cum apud alios, tum apud Maurum Terentianum, qui per eadem tempora propémodum floruit, ut apertè indicauit his uersibus:

Qui multos legere negant hoc corpore metri
Romanos aliquid ueteres scripsisse poëtas
Dulcia Septimius, qui scripsit opuscula nuper
Ancipitem tali cantauit carmine Ianum.

Quibus colligitur cōpositum fuisse hymnū à Septimio, de laudibus Iani. Neq; alienū fuerit, eius uersus aliquot subijcere, quo facilius iudicari possit de ipsius ingenio atq; eruditione:

Iane pater, Iane tuens, diue biceps, biformis
O cate rerum sator, ô principium deorum
Stridula cui lumina, cui cardinei tumultus

Cui

Cui reserata mugiunt aurea claustra mundi.

In hoc carmine imitatus est poëtam Callimachum, qui inter cætera opera elegãtissimè scripsit hymnos deorum, eoq; genere metri usus est. Legũtur alia plura eiusdem Septimij quales sunt hi uersiculi de Agello:

Inquit amicus ager domino
Si bene mi facias memini
Pinea brachia cum crepitant
Audio canticulum Zephyri.

Itaq; cum uteretur uario ac multiplici genere carminũ, uocauit suos libros opuscula. Inter cæteros authores (qui hoc nomine appellati sunt) præcipuè commendatus est ab antiquis Septimius historiarum scriptor, qui de gestis imperatorum libros composuit.

T. CALPHVRNIVS SICVLVS *Caput* LXXXII.

T. Calphurnius natione Siculus fuit, ut inscriptiones ueterũ codicũ probant. Inter eos poëtas relatus est, qui scripserũt Bucolicũ carmẽ. In hoc cm̃ iudicio eruditorum magnopere excelluit, cum gratia carminis, tum elegãtia & proprietate. Per eadem tẽpora floruit, quibus Diocletianus cæsar & Constantij principes Romanum imperiũ moderati sunt. Quæ res manifesto indicatur ex cõmentarijs Flauij Vopisci, qui Olympiũ Nemesianum celebrat, ad quem poëta Calphurnius suum opus misit, ut in uetustis exemplaribus legitur. Quocirca in magno errore uersantur, qui existimant eum fuisse ætate Cæsaris Augusti. Modicis facultatibus uixit, quod ex ipso authore satis possumus colligere. Neq; desunt, qui putent de Diocletiano imperatore intelligi oportere, cũ scribit sub persona Orniti:

Aurea secura cum pace renascitur ætas

Et redit ad terras tandem squalore situq́;
Alma Themis posito, iuuenemq́; beata sequuntur
Sæcula maternis causam qui lusit in ulnis.

Alij hoc ad Numerianũ referunt, qui & scribendis carminibus, & eloquentia præcipuè excelluit. Sunt qui malint scribere Calpurniũ, sublata aspiratione, quòd à Calpo deducatur nomen Calpurnij, sed hoc ut friuolum est, ita liberũ relinquimus nostris grammaticis.

AVRELIVS OLYMPIVS NEMESIANVS *Caput* LXXXIII.

AVrelius Olympius Nemesianus, Afer genere, patria Carthaginiẽsis fuit, quod antiqores codices testant̃. Per ea tẽpora in urbe floruit q̃bus Cæsar. Numerianus & Diocletianus imperarũt. Quantũ præstiterit in condendis poëmatis copiosè relatũ est à Fla. Vopis. q̃ hũc ipsum Nemesianũ nobilissimũ fuisse poëtã refert, oĩbusq́; colonijs atq̃ urbibus magnopere illustratũ. Calphurnius Siculus (de quo supra scripsimus) arctissima beniuolẽtia prosecutus est Nemesianum, eiq́; dicauit suũ carmẽ Bucolicum ueluti monimentum propriæ diligẽtiæ atq́; optimæ uoluntatis. Legunt̃ adhuc eiusdẽ Nemesiani ecloge quibus manifestò apparet eũ meritò cõmendari inter præcipuos atq́; optimos poëtas sui temporis. Quocirca uerisimile est à Numerio imperatore in maximo precio habitũ, qui & eloquentia & absoluendis poëmatis excelluit. Idem Nemesianus alia plura composuit: nam Cynnogetica, Nautica, & Alieutica scripsit. Ioannes Bocatius uir ut illa tempora tulerunt, haud omnino indoctus, citat Nemesiani poëtæ uersiculos. Hæc sunt quæ legimus apud ueteres authores de Nemesiano.

MAV-

MAVRVS TEREN TIANVS Caput LXXXIIII.

MAurus Terētianus, natione Afer, patria Carthaginiensis fuit. Per eadem ferme tempora excelluit in poëtica, quibus Alphius Auitus, Septimius Petronius arbiter, & Aurelius Apollinaris, qui iambicos scripsit. Grāmatici ueteres siquando citant Terētianum, inter recētiores authores referūt, ut apud Seruiū & Priscianū legit̄. Opus cōposuit uario multiplicique carminū genere: de litteris, syllabis, pedibus, & uarijs metris. In quo habita ratione utilitatis, omnē propè gratiā cōtempsit. Et cū ualde laboraret, in scribenda, atque explicanda uarietate carminū, minimè alienū existimauit ab officio eruditionis, si eorū poëtarū exemplis uteretur, qui suis propè temporibus aliquid scripsissent: ut Alphij Auiti, Septimij, atque aliorum quod his uersibus ingenuè profitetur:

Non equidem possum tot priscos nosse poëtas
Vt ueterum exemplis ualeam, quæ tracto probare.
Maurus item quantos potui cognoscere Graios
Quorum præcipuè studijs pars musica constat!
Nemo tamen culpet, si sumo exempla nouella,
Nam melius nostri seruarunt metra minores.

Neque dubiū est ipsum Terentianū ad extremā ætatem peruenisse, & in hoc opere condendo ita uersari solitum, quasi animum tali studiorum officio recrearet, seniūque suum mollioribus curis transigeret. De hoc Terentiano Augustinus etiā meminit referens illius uersiculum de Marco Varrone:

Vir doctissimus undecunque Varro.

Quòd habuerit filium nomine Bassum, & Nouatemū generū, nec facilè colligitur ex ipsis Terentiani carminibus.

CL. CLAVDIANVS ALEXANDRINVS Cap. LXXXV.

CL. Claudianus poëta insignis, Archadij & Theodosii tēporibus floruit. Patria fuit Alexandrinus, nobilissima urbe Aegypti. Quidā Florentinū faciūt parū diligenter obseruātes ueterū cōmentarios. Authores Græci (qui de poëta Claudiano meminerunt) Alexandrinum appellant cui sentētiæ idem author astipulatur, dum Nilum suū uocat ut nihil prætereà dubitari possit, ei patriā fuisse Alexandriā. Ingenio excellenti fuit, maximeq; apto ad carmē cōponendum: nā & assurgit feliciter, uarijsq; figuris ac sentētijs mirificè delectat, ut uideatur à natura ipsa instructus ad poëticā facultatē. Verisimile est eū Romæ diu uersatū, multasq; Italíæ urbeis pagrasse: quod cū alia multa testanť, tū hi uersus, quos de Balneis Aponi cōposuit. Opera illius satis nota sunt, sed præcipuā laudē iudicio multorū sibi uindicat his carminibus, qbus principes uiros summis laudatiōibus seu panegyricis extulit. De raptu Proserpinæ libros quattuor scripsit, eosq; ad Florentinū misit, ueluti monimentū suę beniuolentię atq; optimæ uoluntatis. Nam cū eo arctissima familiaritate cōiunctus uixit. Prætereo eiusdem poëmata, epistolas, et epigrāmata, in qbus de Nilo, de Phœnice, de Magnete, de Chrystallo, de Balneis Aponi, de Torpedine, de Gallicis mulabus, deq; alijs multis aptè & elegāter carmen descripsit. Augustinus & alij ueteres plurimū cōmendarūt ingeniū atq; eruditionē Claudiani, referētes illius uersus de laude & uictoria principis Theodosii contra Eugeniū Gallorū regē: cōstat em̄ Theodosiū ipsum parua manu cōtra ingēteis Barbarorū copias dimicasse, cæsisq; magna ex parte hostibus, clarissima uictoria potitū, nō tam suis auspicijs q̄ ope & præsidio obortæ tēpestatis, sæuictibus uētis cōtra hostiū aciē, quocirca sic Claudianus elegātissimè scribit:

Te

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduersas acies, reuolutaq tela
Vertit in authores, & turbine rep, ulit hastas
O nimium dilecte deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther.
Et coniurati ueniunt ad classica uenti

Idem Claudianus magna ueneratione coluit Probum, Probinum, & Olibrium uiros consulareis. Gennadium præterea, Honorium, Stiliconem ac Mallium Theodôrum singulari studio & incredibili diligentia prosequitur, testatus officium suum libellis à se cõpositis de illorũ laudibus. Hæc sunt quæ de poëta Claudiano obseruauimus. De obitu ipsius nihil apud ueteres authores legimus. De Claudiano Mamerco (qui libros de anima scripsit) commodè à nobis dicetur.

DECIVS AVSONIVS GALLVS Caput LXXXVI.

DEcius Ausonius, genere Gallus, patria Burdegalensis fuit, quæ res apertè indicatur, cum locis pluribus, tum præcipuè his uersibus:

†Burdegallia est mihi natale solum†
†Vbi mitis est cæli clementia

Vixit, ut constat, imperantibus Valentino & Valentiniano Augustis, quibus magnopere acceptus traditur ob ingeniũ atq; excellentem doctrinã, sed longè nobilior factus est sub Gratiano Cæsare quem in Latinis litteris atq; honestis disciplinis magna diligentia erudiuit, ut paulopòst dicemus. Parentem habuit nomine Ausonium, professione medicum, multisq; ac uarijs honoribus illustratũ, quod ipse poëta Ausonius testatur eo carmine, quo pietatem suam professus est in deplorando obitu patris. Quidam imperitissimè faciunt, qui ad hunc poëtam referunt, quæ ad patrem Ausonij pertinent. Cæsar Valentinianus tantũ concessit moribus atq; do

†Burdegala
†clementia cæli
†Mitis, ubi & riguæ larga indulgentia terræ

ctrinæ Ausonij, ut eum præcipuè delegerit inter cæteros omneis, qui Gratianum filium instrueret, eiusq; ingeniū Latinis litteris erudiret. Quocirca maximam nobilitatem adeptus est, adeò ut paulomox patrocinio cæs. Gratiani prouectus fuerit ad consularem dignitatem, quàm honestissimis suffragijs, ut abundè percipitur ex illa nobili gratiarū actione, qua imperatori optimo & discipulo humanissimo gratulatur. Permulta composuit & prosa oratione & carmine. Librum epigrammatum magna ex parte à Græcis poëtis acceptum, in Latinos numeros cōuertit, mira elegantia, pariq; ingenio. Fuit eñ Græcè ac Latinè peritissimus. Item de his urbibus scripsit, quæ nobiliores atq; clariores haberētur, uario, & multiplici genere carminum, ex quo poëmate quædā uelut fragmenta adhuc leguntur. Puellam nomine Bissulām multis carminibus celebrauit, admiratus egregiam illius formam, singularemq; uenustatē. De fluuio Mosa (qui Lingonum fineis prætergrediēs, in Rhenum influit) in quo maximam laudem (ut est author Symmachus) iure optimo sibi uindicauit, siquidem incredibili elegātia utitur in eo describendo: Fastorum præterea libros absoluit, opus magni laboris ac multarum uigiliarū. A principio enim urbis conditæ auspicatus est, continuato ordine usq; ad suum consulatum, ut his uersibus testatur:

Mosa

Vrbis ab † æterno deductam rege Quirino
Annorum seriem cum Procule accipies
Mille annos, centumq;, & bis fluxisse nouenos
Consulis Ausonij nomen adusq; leges.
Fors erit ut lustrum, cum se cumulauerit istis
Confectam Proculus signet Olympiadem.

† *æternæ*

Inter amicos præcipue habuit Tetradium Gallum, Paulinum poëtam, & Hesperium, quorum studium atq; beniuolentiam pluribus ac uarijs epistolis testat̃. Symmachus autē

uir

uir Consularis, & apprimè doctus, tantum poëtæ Ausonio detulit, ut assertum ab eo sit, neminem esse omniũ mortalium, quẽ in officio amicitiæ illi cõpararet. Extant adhuc epistolæ ipsius Symmachi, uelut optimi testes, tam mutuæ, tãq; singularis inter se necessitudinis. Neq; dubiũ est eundẽ Ausoniũ inter Christianos relatum, quod illius opera multis locis demõstrãt. De obitu ipsius nihil certi habet̃ ex ueterũ lectione: etsi quidam tradũt nonagenariũ perijsse, in quo magno errore decipiunt̃, cum id ad parentẽ Ausonij ptineat.

DAMASVS HISPANVS Caput LXXXVII.

Damasus, natione Hispanus, nobili atq; clara familia ortus est, ut ueteres scribũt. Hisdem tẽporibus in urbe floruit, quibus in scribẽda historia nobiles habiti sunt: Paulus Orosius, & Eutropius, qui de rebus Romanis libros plureis composuit. Laudatur ingeniũ Damasi atq; eruditio in faciendis carminibus, cum ab alijs multis, tum præcipuè ab Hieronymo, qui complura opera à se composita huic Damaso dicauit. Adeò modestus fuit, tamq; excellenti uirtute ornatus, ut ingenti studio creatus Romæ fuerit pontifex maximus, repulsis atq; improbatis illorum accusationibus, qui nomine adulterij conabantur famam atq; innocentiã eius insimulare. Plura de poëta Damaso relata sunt apud illos authores, qui de gestis pontificum scribunt. Poëmata ædidit non uulgari elegantia, & hymnos complureis, ut Prudentius, Ambrosius, & alij eiusdem ordinis authores. Item librum de Romanis pontificibus soluta oratione, quem ad Hieronymum misit, eũq; liberè & amice hortatur ad exponendam atq; illustrandam Hebræorum doctrinam. Putabat enim lectionem ipsam parùm quidem conferre sine stilo, neq; posse aliquem satis proficere in studijs litterarum, atque antiquis disciplinis,

ſine magna ac diligenti uſu ſcribendi. Neq; deſunt qui referant ipſum Damaſum perueniſſe ad extremam ſenectutẽ ac ſub Theodoſio Aug. periſſe, cum octuageſimũ annum ageret, quod etiam Hieronymus tradit.

IVVENCVS HISPANVS Caput LXXXVIII.

IVuencus poëta, natione Hiſpanus, familia inſigni, maximeq; illuſtri natus eſt, ut ab Hieronymo tradit̃. Præcipuè floruit imperãtibus Cõſtantio & Conſtante, qua tempeſtate in eloquentia apud Latinos clari fuerũt Tiberianus, Nazarius & Flauius Vopiſcus, qui de geſtis Romanorũ principũ libros compoſuit. Inter alia poëmata quæ dicunt̃ ab eo ædita, ſcripſit quattuor euãgelia hexametris uerſibus, qua in re maiori diligentia uſus eſt in ſeruanda rerum hiſtoria, quã in demõſtranda ingenij ſui elegantia. Idem Iuuencus aliquot hymnos fecit, quibus facilè indicauit ſe optimè meritũ de religione Chriſtiana. Neq; dubium eſt fuiſſe illum relatum inter ſacerdotes Chriſtianos, ut ueteres authores teſtantur. Diuus Hieronymus alicubi repetit Iuuenci carmina, eumq; ut eruditum & elegantem poëtam commendat.

AVRELIVS PRVDENTIVS CLEMENS Caput LXXXIX.

AVrelius Prudentius Clemens, in Latinis litteris magna diligẽtia, pariq; ſtudio inſtitutus, ut Gennadius & Iſidôrus teſtantur. Quibus potiſſimũ parentibus ortus fuerit, haud ſatis mihi compertum eſt ex lectione ueterum authorum. Quidam exiſtimãt fuiſſe illum genere Hiſpanum. Primam ætatem agẽdis cauſis poſuit, & in ciuilibus officijs uerſatus eſt. Deinceps ad maiores, amplioreſq; dignitates prouectus, ad præfecturam militiæ perductus eſt, ſtudijs atq; ſuffragio cæſ. Theodoſii,

quæ

quæ res ſatis intelligitur cum alijs argumẽtis, tum præcipuè his carminibus Prudentij:

Frenos nobilium reximus urbium
Ius ciuile bonis reddimus, terruimus reos.
Tandem militiæ gradu
Euectum pietas principis extulit.

Leguntur adhuc ipſius poëmata multiplici ac uario genere carminum compoſita, quibus facilè probari poteſt, eũ quidem pro cõditione temporũ maximè præſtitiſſe inter Chriſtianos poëtas, nõ modò eruditis uerborũ figuris, ſed etiam grauitate ſententiarũ Sidonius Apollinaris haud omnino cõtemnendus author, in legendis, atq; obſeruãdis antiquis ſcriptoribus, cum loquit̃ de poëta Prudentio, minimè ueritus eſt illũ Horatio adiungere. Præcipuã laudem cõſecutus eſt iudicio doctiorũ ex eo poëmate, quo proſequit̃ illorum probitatẽ atq; conſtantiã, qui ſeipſos deuouerũt pro Chriſtiana religione: cuiuſmodi ab eo celebrant̃ diuus Larentius, Vincẽtius, Romanus, Hippolytus, Caſſianus & alij cõplures. Cõmendantur prætereà eiuſdem carmina, de natali domini, de geſtis & miraculis Chriſti, de expiandis animis, de conflictu uitiorum ac uirtutum. Inſectatus eſt acri animo, ac plurimis uerſibus hoſteis Chriſtiani nominis, maximeq; Symmachum uirum conſularem, cuius ſententias atq; eruditionem longo opere accuſat. Minimè autem obſcurũ eſt, eundem Prudentium perueniſſe ad ſummam ſenectutẽ, ac plurimis dignitatibus perfunctum perijſſe.

PONTIVS PAVLINVS *Caput XC.*

POntius Paulinus, nobili genere natus, inter eos poëtas refert̃, qui ſub imperio cæſ. Gratiani floruerũt, ut Fauſtus, Tetradius et Auſonius. Burdegalenſis fuit, ac in poëtica facultate, magnopere excelluit.

excelluit. Quidam putarũt fuiſſe nepotem Auſonij, quod eum grata ac beniuola quadam appellatione filium nominet. Sed hoc nõ ſatis conſtat, in tam uaria, & ancipiti rerum obſcuritate. Inter alia opera, ſcriptum eſt à Paulino poëma hexametris uerſibus, de regibus ex Suetonio Tranquillo collectis, in quo maximam laudem adeptus eſt, ut ab Auſonio refertur his uerbis: Coëgiſti in epitomen treis libros Suetonij de regibus, tanta elegantia, ſolus ut uideáre conſecutus, quod contra rerum naturam eſt, breuitas ut obſcura non eſſet. Leguntur adhuc quædam ipſius Paulini carmina, in quibus mirifica eruditio, & incredibilis elegantia apparet. Idem Paulinus præclaris atq; honeſtiſſimis dignitatibus perfunctus eſt, & inter principes uiros atq; nobiliſſimos habitus. Fuit hiſdem ferme temporibus alter Paulinus pont. Nolanus, moribusq; & ſingulari continentia clariſſimus: cuius epiſtolæ atq; epigrammata uulgò leguntur. Quidam exiſtimãt eũdem eſſe habendum, parum diligẽter conſiderantes, quantum inter ſe differant, & profeſſione uitę, & carminum elegantia.

LICENTIVS HIPPONENSIS Caput XCI.

Licentius poëta, natione Afer, patria Hipponẽſis fuit, quod apertè intelligitur ex epiſtolis Auguſtini, qui hunc ipſum appellat ciuem ſuum: etſi Tagaſta oppido natus eſt Auguſtinus, ut ueteres authores tradũt. Qui ſcribũt de poëta Licentio, magnopere cõmendant illius ingenium in perquirendis ueterũ diſciplinis. Cum Auguſtino uerſatus eſt ſumma familiaritate eumq; ueluti præceptorem ſuum ac parentem magna obſer tione ac reuerentia coluit. Referuntur complura de hoc Licentio, cum ab alijs multis, tum à Merapio Paulino, qui plurimis carminibus eum cohortatur, ut abdicatis cæteris curis

ad illustrandam Christi religionẽ animum referat, & Augustini exemplum atq; eruditionẽ prosequatũ. Inter cetera (quę dicunt à Licentio composita) hymnos & epistolas plureis descripsit, in quibus satis demonstrat, quantũ teneretũ poëticæ studio, quãtq; assiduã operam collocaret in cõdendis poëmatis. Leguntur ipsius carmina ad Augustinum, quæ à nostris grammaticis in magno precio habita sunt, præcipueq; hi uersus de Proteo commendantur:

Protea namq; ferunt ueterum commenta Pelasgûm
Quæ dum sollicitis non uult aperire futura
Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis,
Captum aliquando tamen in munera parua uolucrum.

De probitate ipsius, cæterisq; animi uirtutibus, permulta apud Augustinum & Possidonium habentur, quæ ob institutam breuitatem omittimus.

VENANTIVS HONORIVS FORTVNATVS Caput XCII.

VEnantius Honorius Fortunatunatus, inter Christianos poëtas relatus est, cum ingenio atq; moribus longè præstaret. Rauennæ eruditus traditur, magnaq; diligentia in Latinis litteris institutus. De hoc Fortunato referuntur permulta apud eos authores, qui de gestis Gallorum annaleis cõposuerunt. Neq; desunt qui scribant illum diuersatum in Gallia, & ob egregiã eruditionem, optimumq; ingeniũ, pontificem Pictauiorum factum. Plura ac uaria opera ædidit, quibus ingenij facilitatẽ, minimeq; uulgarem doctrinam demõstrat. Legunũ adhuc eius poëmata, & hymni complures, qui magnopere cõmendati sunt à nostris gramaticis. Sed & liberos quattuor fecit de gestis diui Martini, uersibus hexametris, præfatus tali opere se imitari Christianos poëtas, ut Alcymũ, Prudẽtium, Iuuencũ, Paulinũ, & alios plureis. Idẽ Fortunatus maximo

affectu,

affectu, singularíq; beniuolētia prosecutus est Gregorium pontificem, Emphroniũ atq; Felicem: ut alios omittamus. In peruetustis exemplaribus additum est nomen Clementiani, quod ab his probari poterit, qui paulò accuratius antiquitatem perscrutari uoluerint.

FAVSTVS GALLVS Caput XCII.

FAustus, natione Gallus, patria Vassates, ut quidã referunt: alij Lugdunensem fecerunt. Hisdẽ temporibus in poëtica excelluit, quibus doctrina & ingenio præstantes habiti sunt Boëthius, Claudianus Mamercus, & Cassiodôrus, qui à secretis fuit Theoderici imperatoris. Enodius & Apollinaris permultùm concedunt Fausti poëmatis, quòd in his eruditum se atq; ingeniosum probaret. Scripsit enim pro instituto Christianæ professionis epigrammata & hymnos de rebus sacris, ut manifestò colligitur ex epistolis Enodij. Versatus traditur Lugduni urbe Galliæ, quæ à Numacio Planco condita est, ut quidã putant, ibiq; maximam laudem adeptus est suæ doctrinæ. Relatum prætereà est de hoc Fausto, fuisse illũ probis moribus, & in accusandis uitijs magna seueritate, quòd etiam Cassiodôrus pluribus locis affirmat. De ipsius poëmatis atq; doctrina sic scriptum inuenio apud Enodium:

In ueterum morem pangit noua carmina Faustus
Et per membra suum desecat arte melos.
Doctus ad incudem uerba infabricata referre:
Quosq; facit uersus: terq; quaterq; probat.

Complura alia de poëta Fausto scribuntur ab Enodio, quæ à nobis omittenda sunt. De Fausto Manicheo dicemus suo loco, contra quem leguntur adhuc multa uolumina ab eruditissimo uiro Augustino composita.

C. SOLLI.

C. SOLLIVS SIDONIVS APOLLINARIS Caput XCIII.

C.Sollius Sidonius Apollinaris, genere Gallus fuit. Quidam Burdegalensem faciũt, ipse uerò de se scribẽs pluribus locis atq; epistolis Auernum se dicit. Sunt eñ Auerni populi finitimi Eduis inter Celtas constituti. Honestis parentibus, & illustri familia ortus est, Latinisq; litteris à prima statim ætate, magna diligentia institutus. Nam sub Flauio Nicetio (qui per ea tẽpora excellens grãmaticus habebatur) eruditionẽ accepit. Cumq; ingenio, & industra in prosequendis disciplinis magnopere præstaret, breui effecit, ut eos omneis antecederet, qui paribus studijs tenebant. Permulta scripsit, cum soluta oratiõe, tũ uario genere carminũ. Libros nouem epistolarum, secutus Plinium Secundum, ut ipse refert, & si tali opere magis ingenium probatur Sidonij, quàm iudiciũ, ut qui peregrinum & Gallicũ redoleat, & simul inepta uerborum affectatione supra modum laboret, cuiusmodi accusantur à nostris grãmaticis Cassiodôrus, Enodius, Fulgentius, & Claudianus, Mamercus, qui uiolata passim ac disiecta Romani imperij dignitate, minimè seruarũt. Latini sermonis puritatem. Itaq; multò maiorẽ laudem adeptus est ex poëmatis hendecasyllabis, quòd in his multùm ingenij sit, atq; elegantiæ minimè uulgaris. In his quoq; panegyricis cõmendatur, quos Antemio atq; Maioriano dicauit, uiris cõsularibus atq; clarissimis. Idẽ Sidonius magnopere dilexit eruditorũ ingenia, summisq; officijs ac singulari humanitate fouit: ut Lampridiũ, Tonantiũ, Tetradiũ, & alios plureis, quã rẽ ipsius epistolę atq; epigrãmata satis ostendunt. De sacerdotio illius, cęterisq; dignitatibus, nihil dicendũ uidetur, quod in plerisq; alijs omisimus, qui collocati sunt ab antiquis scriptoribus inter Christianos poëtas.

VV Admonitio

Admonitio operis ad eos qui legerint.

PErfecimus ad hanc diem libros quinque de poëtis Latinis, in quibus permultũ diligentiæ ac laboris nobis collocatum est. Nihil enim satis dignũ memoria effici posse existimo, in quo parũ diligẽter parumque accuratè sit elaboratum. Iuuabunt hoc institutum pernoscendæ antiquitatis libri de grammaticis atque oratoribus, qui paulomox in lucem prodituri sunt dijs bene iuuãtibus. Non sum defuturus operi inchoato in asserendis, atque approbandis studijs nostris, ac satis quidem factum existimo ab his hominibus, qui alioqui præclaro facinori intenti contemnunt maliuolorum improbitatem & alienã inscitiã paruifaciũt, præsertim in ea re, in qua munus sustineat iuuãndæ atque excolendæ posteritatis. Quod equidem cũ diligẽter considero, multò acrius atque uigilãtius persistendum arbitror in præsidio optimarũ disciplinarum, in quibus uniuersam ætatem non sine maxima uoluptate cõsumpsimus, perlectis atque obseruatis ueterũ monimentis. Quod si nulla præmia sunt in ciuitate nostra cõstituta bonis ingenijs, propter aduersam rerum fortunã, & incredibilem hominũ ambitionem, spero tamen fore, ut multi gratiã aliquam sint habituri nostris laboribus, quòd in tam sæua conditione, studiorũ gradum seruaui, ac re maximè inclinata minimè desperãdum putaui. Quod utcũque acceptum, extimatumque sit in tam uario & ancipiti iudicio hominũ haud equidẽ uehemẽter laboro: semel enim constitui honestiorem famam præclaris studijs quærere, quã turpiorem quæstum malis artibus cõsectari.

LVCE-

LVCEIVS VERONENSIS
S.D. Petro Bembo, patricio Veneto, uiro clarissimo.

MIsit ad me superioribus mensibus Cotta noster, poëmata Petri Criniti. Cupiebam enim (ut scis) magnopere ea legere, nõ tantum quia permultũ delector illius ingenio, sed quoniam ex tuis epistolis sæpe intellexi, quantum præstaret nostris temporibus in hoc etiã genere scribendi, in quo perpauci (ut uidemus) æquo animo legi possunt, nedum commendari ab eruditis hominibus debeãt. Est enim ut dicitur, rara auis bonus poëta. Audio complura alia ab eodem Crinito composita esse eaq; haberi cum alibi locis multis, tum Ferrariæ apud Estenseis principes. Ego uerò quia ualde faueo ingeniis nostræ ætatis, nolui abs te desiderari officium meum, & ob id curaui uti per eos opifices qui libros formis imprimunt diligenter atq; accuratè excuderẽtur. Neq; præterea me latet fore hoc minimè ingratum his hominibus, qui ueterũ studia sectantur, ac bonas disciplinas colunt. Quod reliquum est, dabo operam quã diligentissimè potero, ut cætera eiusdem poëmata ad te perferantur, quæ mihi pollicitus est Ioannes Cotta uir summa fide atq; excellenti doctrina ornatus.

Vale.

PETRI CRINITI
POEMATVM LIBER
PRIMVS.

Quòd Muſis dicatus ſit, reiecta populi inſcitia.

MVſis dicatus ſemoueo procul
Vulgus prophanum, nec populi ambitus,
Aut liuor nimium procax,
In me ius ſibi uendicat
Si non decora cum chlamyde arduos
Inter receptos fulgeo principes.
Si nec gemmea pocula
Noſtris in laribus nitent.
At iure certo mi chelys aurea
Debetur olim, & per numeros graueis
Inſignis cithara deus
Me carmen tenerum docet.
Hinc peruirenti texere debitam
Lauro coronam Melpomene cupit.
Qua firmum ſtatuens decus
Vatum me referat choris;
Seu me reductis uallibus audiat
Faunus canentem candida Næuiæ
Colla & labra corallia:
Quæ me ſollicitum tenent,
Seu malim inaneis pectoris anxij
Iactare curas, & nimiùm graui
Detentum laqueo caput
Solari ad citharæ modos.
Vtcunq; doctis carminibus iuuat
Inter morari Pieridum choros

Vt uulgi imperium insolens
Ceu dirum fugiam nefas.
Nam quis putabit maius adhuc scelus
Quantum nefandæ plebis inertiæ
Seruire, & petulantiam
Probrosam populi pati?
O sancta uatum pectora, & ô meis
Certum leuamen barbite questubus
Quàm te suscipio libens
Porrectum Idalia manu?
Tu testis, ut proludat amabilis
Inter uerendas Næuia uirgines
Cum molleis choreas agit:
Et blandos repetit iocos.

De sua æternitate ex oraculo Apollinis.

NVper solutus cum pharetra graui
Pæan resumpset fatiloquam chelyn
Occepit inter carmina dulcibus
Vocare Musas cantibus.
Vidi per antrum (fas mihi dicere)
Passim moueri Pieridum choros
Heu mens recenti prætrepidat mœtu
Cum sacra Phœbi cogito.
O quàm uerendus crinibus aureis
Ac prænitenti pectine celsior
De me Camœnis fata recluserit
Nullis mouenda sæculis.
Cælo receptus cum cithara breui
Cantabo uates, sic placuit Ioui:
Dicam potentes Romulidum duces,
Dicam feroces barbaros:

Vtina
Cædesq; regum sanguine Gallico
Factas, & acri pectore Vandalos:
Addemus armis indomitos Gethas
Vireisq; Turcharum graueis.
Pridem resolui ferrea uincula
Qui colla regum parca tenax ligat.
Vitabo felix regna Acherontica
Diramq; tartari luem.
Visam Gelonos, & iaculo leueis
Dacos, & alti brachia Caucasi:
Nil me mouebit degener ambitus,
Aut uana plebis gratia.
Liuore maior raptus in æthera
Lustrabo celsas cælicolûm plagas:
Et quà refulgens Hesperium decus
Incandet alma lampade.
Non me reuinctis pallida crinibus,
Turpiq; luctu nænia defleat,
Aeuo beatus perpetuò fruar
Sæclis dicatus posteris.

Ad Auitum exhortatio ad uirtutem.

Virtute nil felitius
Nil clarius sol aspicit,
Auite Musarum decus.
Incumbe quod facis, & gradum
Virtutis erectum tene,
Nec te labores anxij
Ab instituto flexerint.
Absolue totis uiribus
Quod inchoatum dixeras
Haud ille præstat cæteris,

Qui

Qui congerendis nummulis
Impallet, argento incubans.
Virtus repulsam despicit,
Ridetq; uanos ambitus,
Non fluctuat uento leui,
Nec pallet ignauo metu,
Variamq; sortis aleam
Audax inertem nuncupat.
Vbiq; uirtus imperat
Suis decora fascibus,
Et acriter seruat gradum
Immota cunctis casibus,
Ne fastus occupet grauis:
Aut luxus incidat impudens.
Virtus honestat purpuram,
Fiuntq; ueri consules:
Verumq; nomen perferunt
Vbi illa successit comes,
Non consul auro & purpura,
Sed consulendo præcipit,
Rect eq; patriam regens.
Inane nomen & decus,
Vanum est habendum protinus
Se purpuratum uendere,
Ni uirtus amplior prius
Circunstet ipsos principes:
Ille est beatus omnium
Cui uirtus affuit comes.

Nænia de obitu Laurentij Medicis uiri clariſſimi ad Ioan. Picũ Mirandulã.

ET quis perpetuis conſtituet melis
Finem ullum? ut ualeam reddere me mihi.
Pridem ſepoſui dulciloquam chelym
Et blandos charitum modos.
Accedunt miſeris funera luctibus.
Nec quicquam ſuperos flectere uictimis,
Fas eſt (ut uideo) ſic placitum Ioui,
Qui nutu regit omnia.
Heu noſter Medices Italiæ decus,
O Pice interijt: ueh miſero mihi.
Lugete Aonidum qui colitis ſacra:
Et qui pro ueteri fide
Virtutis precium ritè repoſcimus.
Nam quis tam rigido pectore barbarus,
Immaniq́; animo, quin uideat ſtatim
Sublatum columen bonis.
Hic ſolus patriam conſilio graui
Vndantem uarijs fluctibus extulit.
Nil diram ueritus (diſcite poſteri)
Regum ſæuitiem & dolos.
Hic ſe pro pauidis ciuibus obtulit,
Hoſtilemq́; aciem robore pectoris
Perfringens, uiridi tempora gramine
Cinxit dum ſibi non putat
Parcendum ut Latio præſidiũm ferat.
Heu heu quàm uolucri decipimur bono:
Incaſſumq́; pij ut qui nimio ambitu
Surdos diſtrahimus deos.
At tu mœſta nouis patria lacrymis
Indulge, nec enim cernere adhuc potes
Quantum mox miſeris ciuibus imminet

Fatorum

Fatorum grauis exitus.
Diſiecta horriſono marmora fulmine
Templorum, & nimium dira tonitrua
Non fruſtra exitium terrificis minis.
Portendunt patrijs deis
O fallax utinam mentiar augur, & *Votú!*
Non uero auſpicium carmine proferam.
Tu Pice intereà deſine conqueri,
Et parce imperio Iouis.
Quòd ſi non alius mox aderit deus,
Extinctum Italiæ qui reparet decus:
Et phœbum cupiat ſedibus Aonum
Transferre in Latios lareis.
Conſiſte in ueteri præſidio tamen
Virtutum, & quod habes auſpicijs tuis
Iam partum in tacito contineas ſinu:
Felix ſorte tua ſatis.
Nam mitto tot opeis ingenij, & ſacrum
Fœcundi genium pectoris, & ſimul
Præclaris animum dotibus arduum,
Quo certum ſtatues gradum.
Sed me ſub tenerum tempus adhuc, uelut
Surgentem uiridi robore palmitem
Cæli ſæuities inuida perculit:
Deiecitq; bonam indolem
Sic decuſſa iacent brachia uiribus
Alliſis neq; poſt hac animo pari
Audebo ingenium tollere, nec licet,
Sperare ulterius mihi.

Ad Auitum de quiete uiuendi.

AVite ſi beatus eſſe contendis,
Supraq; cunctos otio frui certo:

Nihil timebis ultimam diem fati,
Animoq; forti lubricam feras sortem.
Vites potentum purpuras uelut pestem:
Colasq; semper liberum genus uitæ,
In quo uoluptas adsit, & quies mollis,
Blandi lepores, & sodalitas grata,
Delecti amici, candidi, & fides simplex.
Vita est habenda non solutior luxu,
Non segnis, aut uexata pluribus curis:
Sed in uigenti corpore uigeant sensus.
Ille est beatus qui omnibus uacat curis,
Non alteri, nec sibi negotium præbet.

De sua quiete post multas calamitates.

SI quis in tantis hominum procellis
Inter & curas, uariosq; casus
Gaudet assertor fidei decoram
Carpere uitam.
Huius exemplum sequar expeditus,
Et meos uitæ melioris annos
Liber ad certam referam quietem
Cultor honesti.
Cautius post hac mea cymba cursum
Acta per syrteis, scopulosq; duros
Solute, & nullos temere insequetur
Aquoris æstus.
Profuit sæuæ rabiem Charybdis
Atq; uesanos adijsse fluctus,
Gratior tandem foret ut uoluptas
Visere portum.
Integram fessi melius quietem
Sentiunt blandus pluuijs relictis
Redditur pæan, nitidumq; lumen

Pandit Olympi.
Illud imprimis ſuperos precamur,
Vita dum noſtrum comitatur æuum
In ſacris totum ut luceat Camœnis
Ponere tempus.

Monodia de laude Angeli Politiani.

SYren relicto Daunio
Quærebat ubi conſiſteret,
Diuq; uagula deuolans
Acceſſit amnem laſſula
Arnifluentis leniter:
Et commorata ſatis, iter
Parabat incœptum ſequi.
Sed ecce dum uaga ſubuolat,
Audit repentè rem nouam,
Nouosq; numeros, & noua
Carmina canentis Angeli
Itaq; ſtatim in labra conuolat
Dulci lepore perlita
Et inquit hic libet agere,
Hic hic morabor ſedulò,
Vbi gratiæ, decor, & uenus
Tam blanditer ſimul canunt
Carmenq; fundunt aureum,
Tu nunc ualebis Daunie.

Ad Fauſtum de ſuis ſtudijs & iniquitate ſui temporis.

EXpetis ut proprias referam tibi carmine curas,
Simulq; noſtra gaudia.
Si tamẽ ulla poteſt, hoc tempore grata uoluptas
Soporem adimere ſenſibus.
Nam quid in Aonidum liceat deſcendere ſyluas
Occluſo ubiq; tramite?

Additur & noſtris hæc ætas ferrea damnis
  Qua Mars repreſſit Pallada:
Officiumq; togæ periit, tantum arma ſuperſunt:
  Geruntur omnia uiribus.
Iam uideo inſtructas acies in bella uocari,
  Promuntur enſes Martii.
Materiam ſcelerum ſtruimus propriumq; nefandæ
  Ius additur libidini.
Sic hominum uita aſſiduo dum fluctuat æſtu
  Torquetur indies magis.
Nullus enim uariis nouit præſcribere uotis
  Finem, ſed omnes fallimur.
Illum ſollicitat faſtoſæ gloria laudis,
  Hunc ambitus uexat grauis.
Ex humiliq; aliquis nunc ſumma peroccupat audax
  Paremq; fatis ſe putat.
Qui tamen (ut ſuperis libuit) deceptus inani
  Aura iocantis aleæ:
Præcipitem ſeſe tradens immergitur undis,
  Nec ſubleuat preſſum caput.
Aſt ego non me iſtis committam Fauſte procellis,
  Nec otio imponam meo.
Et ualeant, quibus atra fames inſederit auri.
  Sic ipſe mecum met habito:
Inq; dies uitam ueluti moriturus in horas
  Carpo, & reſeruo me mihi.
Atq; utinam liceat ſtudiorum attingere ſummam
  Quis docta uoui pectora.
Intereà curas ueterum tu Fauſte laborum
  Reſcribe ut altum percales.

Ad

Ad Faustum de sylua Oricellaria.

OLim decorum frondibus sacris nemus
   Mones dicandum posteris,
In quo labores Cynthius noster solet
   Doctis leuare cantibus.
Non desit ullo tempore salubritas loci,
   Mitisq; cæli gratia.
Hinc sat uidebis alta Floræ mœnia — Florentię.
   Et Fæsulas biuertices. — Fesulę
O quàm reuiso nobilem syluam libens,
   Genio dicatam Palladis.
Libet uagari Fauste per sacrum nemus
   Dum uernat alta populus,
Et dum uirenti sibilat pinus coma.
   Amata priscis uatibus.
In astra surgens maximi quercus Iouis
   Protendit alta brachia,
Suberq; iuxta pumicoso cortice
   Ramis uirescit æmulis.
Illic & alnus blandienti gratia
   Intexit umbris gramina.
Philyraq; mollis peruenustis frondibus
   Procrescit in syluæ decus.
Hederæ sequaces reptitant per arbores:
   Viridiq; nexu uestiunt:
Et molliores mutuis amplexibus
   Vites maritantur piris — Pirus maritata vite
Ac dum subinde uinciuntur arctius,
   Tegunt amores frondibus.
O quàm uirenti fronde syluescit nemus
   Cum uerna Cypris incalet.
Platanus in altum porrigit lætum caput — Platanus.

Aſcita ad umbræ gratiam.
Mutanſq; proprium quotannis corticem
Inter uirenteis arboreis,
Audax renidet cum iuuentam reſpicit
Velut reſurgens lætior.
Neq; hæc rigari poſtulat dulci mero,
Aut amnium Nymphas petit.
Lothos Lothos per orbem turbinat comas ſuas,
Lothos ſacrata Cynthio.
Vbi grata me dryas reuiſit, & comi
Lepore alumnum detinet.
Syluam hanc tuetur Curus, & capripes deus,
Tuentur & Satyri leues.
Iuuat uidere laureas Daphnes comas,
Floretq; cum baccis ſuis.
Illic ſtrepentes conqueruntur alites
Varioq; certant murmure.
Et interim diſcurſitant dammæ leues,
Lepuſq; ſubſilit pauens.
Proludit antris, & cuniculus ſalax,
Syluæq; cultor hinnulus:
Et hiſtrices acuminatis ſpiculis
Minantur, & tamen placent,
Seu tela uibrant ſæuiente prælio,
Seu mitiores luſitant.
Quantum propinqui floret horti amœnitas
Abietes cōſitę. Cum conſitis abietibus?
Seu te uirentes floreis pratis comæ
Seu cultus herbarum capit?
Vtcunq; ſit parantur illa commoda,
Quæ molliter curas fouent.
Et ô beatum, qui ſub antiqua ilice

Liuentis

Liuentis expers ambitus
Vel ſacra uatum curat, aut doctum otium
Curis ſolutior fouet.
Sic ille nil miratur æſtus principum
Nec ſceptra regum ſuſpicit.
Sed in uirenti detinetur gramine,
Et ſe reſeruat poſteris.

Ad Mariam uirginem.

O Diua celſo prædita lumine,
Quæ cuncta nutu ſidera temperas
Deſcende cælo
Nube reiecta
Adſis precanti, & Caſtalium melos
Cum thure ſacro ſuſcipias rogo,
Dum uota ſoluit
Carmine uates.
Suſcepta cælo diui parens nites,
Felixq; ducis uirgineos choros
Cui plaudit alto
Vertice Olympus.

Ad Auitum de innocentia uatum.

AEterna uatum pectora mollibus
Mulcentur auris. Nam cithara graui
Phœbus decorem Caſtalium inſtruit.
Vates uerendo pectore nobilis
Vel fata pandit aut tripodes ſacros
Grato ac perenni carmine concutit.
Non illum Auite plebis inertia
Aut inſolentes heu animi mouent:
Sed ipſe felix perpetuis bonis
Paret Camœnis, & placidam ſimul
Mentis quietem molliter occupat.
Virtuti amicus nil reliqua æſtimat.

Hunc

Hunc sæpe Pallas Gorgonis immemor
Secernit inter prata uirentia:
Et fronde sacra tempora uinciens
In alta passim sidera subleuat.
Qui mox receptus Pieridum choris
Depromit audax Palladium melos.
Sic æstuanti liber ab ambitu
Liuoris atri despicit impetu,
Vulgiq́ue luxum, & desidiam procul
Tutus relinquit. Namq́ue Heliconidum
Carmen beatis concipit auribus.
Quo fata rerum perpetuò uigent

Ad Faustum de Carolo rege Francorum, cum ad urbem tenderet cum exercitu.

QVid occupatum litteris urges tuis,
Frustraq́ue totiens flagitas,
Vt impotentis Galliæ fastum grauem,
Regemq́ue dicam Carolum?
Satis, superq́ue Fauste dedimus lacrymis:
Clademq́ue nostram luximus
Et ecce rursus additur malis scelus
Fouemus ipsi Galliam
Ac studio inerti opeis & omnem militem
Iungimus ad hostilem manum.
Irrepsit altum uirus animis Italûm:
Ac peruagatur latius.
Vides nefandis ut trassuntur odijs
Pleriq́ue Thuscorum duces?
Et dum uicissim fluctuantes dimicant,
Bacchantur in cædem suam.
Sed interim Carolus ad urbis mœnia
Cum coprjs uictor agitur.

Quod & Nicol. Florentinus [illegible]

Audax,

Audaxq; monstrat militi Romam suo:
  Et comminatur patribus.
Intorquet hastam miles in flumen sacrum,
  Patremq; Tybrim despicit.
O prisca uirtus, ô senatus Romuli,
  An hæc uidetis Cæsares?
Vidi mouentem Maritos fasces Iouem
  Et annuentem barbaris.
Quantum hinc malorum, quantum adest incendij,
  Quantum cruoris effluet?
Pœnam rependet innocens Neapolis,
  Virtutis immemor suæ.
Et occidet Aragoniæ clarum decus,
  Sic Mars cruentus imperat,
Qui nunc feroces Galliæ turmas fouet,
  Ridens inerteis Italos.
Graue est uidere Fauste, quæ fata imperant.
  Veh tibi, caue Neapolis.

De Morando Hetrusco luctore cum Gallo.

VOcatus à Gallo Morandus ad luctam
Primùm modestè congredi recusauit.
Sed postquàm inertẽ hũc nominat furens Gallus
Illic resumens pristinum ferox robur
Hetrusca uirtus constitit gradu firmo:
Simul renudat horrida atq; setosa,
Membra ualentia latera atq; compacta:
Et pondus ingens grandium lacertorum,
Firmumq; robur, & acre pectoris uasti.
Mox in palæstram prodeunt minabundi.
Sed ubi uicissim nexibus cathenatis
Accensa uirtus excitauit ad palmam.
Subin Morandus comprimit reluctantem,

Vastaq; mole pectoris superstantis
Recuruat, ille inflexa colla contorquens
Et uicta brachia implicans. Iners robur
Luctante nixu dum nouare contendit
Victor Morandus, urget ac statim Gallus
Latè per antrum sternitur supinatus.

De suo amore in Glyceren ex poëta Anacreonte.

DVm sacrum Paphiæ deæ
Sertis cum roseis paro,
Et inter uiolas simul
Nectuntur candida lilia.
Raptim cum tremula face,
Atrox Idaliæ puer
In me sæuius insilit:
Et in præcordia ueh mihi.
Illapsus fremit & procax
Me flammis agitat suis:
Quo semper Glyceren bonam
Vesanis ignibus ardeam.

Nænia de obitu poëtæ Maruli Bizantij.

AIn perisse maximum uatem meum?
Num uera Philon nuncias,
Quid audio, quis ausus, indignum scelus,
Nobis Marulle te abstulit?
O ludicram spem uitæ, & ô dementiam
Mortalis impotentiæ.
Vt falsi inani detinemur gaudio:
Vanasq; iactamus preces.
Sed ô deorum imperium, & ô necessitas
Quæ ludis humanum genus:
Celsi tonantis insidens capite altius,
Superba uinclis æneis

Quæ

Quæ cuncta nectis, & potenti dextera
  Nostrum repellis ambitum:
En ipse cum meis repulsus uictimis
  Falso Marulle dixeram:
Viues beatos atque candidos dies.
  Viues fauente Cynthio.
Sed ô sacrum pectus quis ille undantibus
  Te Cæcinæ lymphis dedit?
Quis ille nostris obstitit uotis deus.
  Contraque tot meas preces
Audax negauit te mihi superstitem?
  O nullibi certam fidem:
An diua Nape filia potens Cæcinæ
  Marulle te mihi abstulit,
Numerosque nobileis & entheum melos
  Dicauit undis gemmeis?
Sic te Marulle deseris dulcem chelyn
  Vatumque carmen aureum?
Quis inter aptus gratias atque ueneres
  Docte Camœnas inseret?
Quis nunc deorum laudem & omnigenum decus
  Cælestis aulæ concinet?
Quis fronde sacra cinxerit crineis suos,
  Regemque dicit maximum?
Sed frustra inerti lacrymamus Nænia
  Quod arripit fatum potens.

De laude Fr. Gonzagæ principis illustrissimi Mantuani cum ad Tarrum contra Gallos dimicauit.

Quis beato carmine tam potens,
Tantumque clara nobilis indole,
Aut dote rara pollcat ingeni,
Vt hoc egregium decus

Fonteísq; dicam, & prata florea & colles?
Qui prominentes accolunt tuum numen
O quot perenni ſemine generas natos,
Qui te parente nobiles magis ſurgunt,
Proculq; uarias Italûm uident genteis?
Quantum renidet luſitans pecus lætum
Cum paſſim amœnis peruagatur in ripis,
Vt ueſperi laboris optimi munus,
Diſtenta portet ubera ad pium quæſtum.
Argenteo piſces colore fulgentes:
Per blandientis fluminis natant undas.
Illic gregatim congruunt Scari molles,
Qui præpotentum dapſileis ſtruunt cœnas,
Et ponderoſi confluunt aquis Mulli.
Lupúsq; ſaltim ludit, & celer Mugil,
Quid hic minores piſcium greges dicam,
Et agminatim promicantibus ſquamis,
Inter fluentes lubricum pecus riuos?
Vndoſa Nais te accipit ſinu blando,
Varioq; cantu, aura fauente permulcet
Totum lytea molliter tibi ſternit:
Multoq; flore lubricum caput ſpargit,
Et inter herbas prænitentibus Nymphis
Iungit uirentia ſuauiter tibi labra.
Tu iure medium lumen obtines cæli
Et inter aſtra fulgidum nites ſidus.

Monodia de Fortuna & eius uiribus.

FOrtuna pollens imperio graui
In quemq; ſummis prædita uiribus
Ceu nimbus alto proditus à Ioue
Faſtum potenti deijcit impetu:
Regumq; turreis pro nihilo facit.

Scari
i. opiparas
Mulli.
Lupq. Mugil.

ludit

a tè fol. 526. Politianus in epigram. vol.

Ludit procaci ſæuitia, ut lubet:
Humana miſcens inſtabili ioco,
Et nunc probatos improbat impudens,
Extollit audax obſequio leui
Tardos, inerteis, & fatuos ſimul.
Fortuna celſo uertice prominens,
Sublimis alto conſtitit æthere:
Et cuncta ponens ſub pedibus ſacris,
Extrema primis percupide implicat,
Et prima rurſus uerſat in ultima.
Non lege certa conuariat gradum,
Nulliq; ſeruat pollicitam fidem:
Sed urget omneis dira neceſſitas:
Nodoq; ſtringens irreſolubili
Nectit cathenam fati adamantinam.
Hanc nullus unquam diſſoluit ſatis,
Torquentur omnes ſub laqueo truci.
Magisq; fortes, fortius opprimit:
Qui ſe extimarunt libera cernere
Deuincta ſæuis pectora uinculis.

De Lacone ſaucio ex Græco.

LAcon relicta parmula
Cum ſe uideret ſaucium
Cedentibus paſſim ſuis
Cruentus in bellum redit
Cyclopeoq; adepto nobilis,
Inclamat ad ſuos ſtatim
Adeſte, quò decurritis?
Non ſunt timenda uulnera,
Præſtat mori, quàm cedere.

De Lu

De Ludouico Sfortia principe clarißimo: qui proditus est per Heluetios.

Olim uigebat Sfortiadum genus,
Et præpotenti milite nobilis
Princeps & astu, & consilio fuit.
Qui nunc Heluetium dolis,
Vinctus nefanda compede proh pudor
Nequicquàm inerteis aduocat Insubreis.
Vt impudenter perfidus Allobrox,
Stringendum dedit hostibus.
An hæc sacratæ fœdera dexteræ.
Quid iura belli sancta refringitis?
O non ferendum flagitium insolens,
Quid culpam sceleri additis?
Non hoc decebat martia pectora,
Sed tuta nusquam est heu miseris fides.
...i 533.
Fortuna certis nescia uiribus,
...o Fort. apostrophe
Tutari ueterem gradum.
Cur tam procaci lubrica gaudio,
Gestis potentum uota repellere,
Et cessa diro concutis impetu,
Ne uirtus nimium sibi
Confidat: aut iactet proprium bonum,
Siquando summis pollet honoribus.
Tu nunc cathenas Sfortia principum
Immortale decus teris.
Circunligarunt undiq; barbara
Nodis reuinctum uincla tenacibus,
Ne possit ullo tempore liberum
Monstrare Italiæ caput.

Monodia de choro Sybaritico ex Græco.

HAc uirtus Sybaritica
Per molleis choreas uago

Saltatu, & tremulis modis
Exercere iuuentam
Gradiuus ualeat furens
Non hîc horrida timpana,
Non uultu Cicones truci, aut
Sæuis Bistones armis.
Sed læti atq; hilares ioci;
Et molles ueneres simul
Inter delitias fluant,
Grato non sine luxu.
Sic poscit Veneris calor
Dum noster Genius uiget
Et blandas Charites refert:
Dulceis iungite amores.
Carpamus celerem diem,
Dum uitæ breuitas monet,
Et cantus teneri uocant:
Nil sub sole perennat.
Hic multum sapiet sibi,
Qui magnos calices rapit
Vndantes ueteri mero,
Et se proluit auro.
Iam nunc ô comites boni
Inter grauida pocula
Certemus Venerem sequi &
Dulceis promere fructus.

Ad Bernardum Carapham de malis atq; calamitate Neapolis.

MIttantur ueteres tot quærimoniæ
Carapha, & lacrymis pone modum tuis,
Indulsti patriæ, dum licuit satis.
Sed frustra superos uocas.
Nam satis trahimur, fata Neapolim

Vexari miseris cladibus imperant,
Et duo pariter seruitio premi,
Donec non alium queat
Regem Parthenope cernere maximum
Qui clarum proprijs nomen honoribus,
Sublimis liquidum tollat in æthera
Et fimum reparet decus.
Id quando acciderit, non satis audeo
Effari, siquidem non clarius mihi
Per sacros tripodes certa refert deus:
Nec seruat penitus fidem.
Quod si quid liceat credere adhuc tamen,
Nam læuum tonuit, non fuerit procul
Quærendus celebri qui properet gradu
Et Gallum reprimat ferox.

vti fuit. Nā Ferdinādꝰ rex Catholicꝰ id egit, initiū h. q. x.

Monodia de laude Horatij Flacci poëtæ.

FLacce qui cantu nimium beato
Surgis, & molles teneris labellis
Dulce perfundis numeros, & aptè
Camina nectis:
Trade nunc primùm cytharam petenti
Quam tibi uates meritò sacrauit,
Filius summi Iouis, & soluto
Crine decorus.
Namq; tu doctis Charitas Camœnis
Iungis, & flauos peramica crineis
Colla delapsos Glyceres in alta
Sidera tollis,
Siue tu Martis clypeum potentis
Versibus sæuos referens Sicambros
Dicis, & claras acies Gelonum &
Cæsaris arma.

Siue

Siue Cyræos nemorosa saltus
Rura perlustras, tenueisque lymphas
Tiburis captas, simul & uirentis
Gramina campi.
Liber exultas modulante plectro
Daulias qualis uiridi sub antro
Conspicit Phœbum, tenerosque mulcet
Aethera cantu.
Siue crateras ueteri Lyæo
Impari sumis numero, & puellas
Inter & poscis iuuenes proteruo
Ludere risu:
Siue tu maius Satyros procaces,
Furta cum lætis agitare Nymphis,
Dum Venus dulci superante ludo
Spirat amores.
Blanda felicem, leuat aura uatem
Siue perlustrat Phaëthonta magnum,
Siue depressum uolitat per orbem
Præpete lapsu.
Nunc Iouis claros memoras triumphos
Et uagum Maia genitum per astra
Ritè labentem statuis decorum:
Laude perenni.
Sic per immensi caua templa cæli
Vectus audaci recreas Thalia
Cuncta, & insanos Veneris calores
Carmine mulces.

Ad se ipsum de perfidia Neæræ.

CRinite tandem cum tuo mala prudens
Satis, superque te Neæra decepit
Amata nobis, ut nihil magis posset.

Sed pone demum, pone tot malis finem:
Et quod periuit, perditum quidem ducas.
Sic ipſa forſan mihi Neæra, quæ tantum
Inſedit olim, protinus relabetur.
Ergo ualebis ô Neæra, non digna
Tam certo amore, tamq́; nobili cura:
Puella perfida, inſolens, & ingrata.
Vale, uale inquam & alterum ut lubet ſume.
Tu perfer, obdura, obſtinatam habe mentem,
Reſiſte prorſus, & animi tui robur
Confirma, ut æquum & alma poſtulat uirtus.
Non cernis ut complura te cohortantur,
Et indies magis, magisq́; te cogunt.
Vt æquitatem, & optimos colas mores.
Quo iure poſſis approbare te cunctis.

Finis libri primi

PETRI CRINITI
POEMATVM LIBER SECVNDVS.

Ad Ferrandum Aragonium Neapolis & Siciliæ regem inuictiſſ.

PRinceps choruſca lampade clarior,
Quem præpotentes Heſperiæ duces,
Et purpurati Romulidum patres
Ad iura imperij uocant.
Hinc rite ſupplex te Calaber petit,
Et uota lectis concipit hoſtijs
Sacras ad aras, ut ſibi te dei
Seruare incolumen uelint.

Hinc

Hinc te ſupremus uiſere pontifex,
Omnisq́; latè Lydia, & Appulus
Et deſtitutæ regna Neapolis,
Vnum te reuocant ſibi.
Quid differendo protrahis, & moras
Innectis ultra? quin age dum eſſedum
Inſcende felix, nec pudeat ſemel
Diuorum imperium ſequi.
Sunt plura, quæ te perpetuò monent:
Ne derelictam Parthenopen uelis.
Quæ te regente, & ſoſpite, non timet
Prælongas Venetum manus.
Nam tot procellis, tam uarijs malis
Vexata, tandem ceu ſibi redditum
Cælo parentem, & præſidium deis
Grates innumeras agit.
Nil differendum, quod ſuperis placet
Non fruſtra inertes concilio Iouis
Arcentur, & primùm adfore tempori
Virtutis precium fuit.
Abſolue tandem, namq́; per Auſones
Et per uagantis gramina Lyridis
Latè patebit certum iter, & tuis
Iam ceptis Latium fauet.
Vulturnus undis lene fluentibus
Tollit decorum cæruleus caput,
Et longa ſupplex brachia porrigit
Antiquum repetens decus.
Olim tuetur te superùm pater,
Sacrosq́; crineis caſſide martia
Fecit uerendos, & triplici ſimul
Armauit clypeo latus.

post. 546.

Vnde hæc obſtupuit tanta lues foret,
Quæ ſic tabificis noxia ſordibus,
Vrbes & agros inficit.
Sed mox cum licuit cernere clarius,
Et dirum uideo prodigij ſcelus.
Agnoui cupidis implicitum uiris
Monſtrum, qui miſera ſolliciti fame
Nil præter aurum cogitant.

De Laude Conſalui Ferrandi in uictoria Lyriana contra Gallos.

Quis repoſti pocula Liberi
Depromit? aut quis nunc mihi uictimas
Cum thure ſacro ritè puer parat,
Inſignem ut referam diem,
Quo dux uigenti milite maximus,
Lyrim refuſo ſanguine Galliæ,
Vidit tumentem, geſaq; ſupplici
Porrecta in medium manu?
Heu quanta paſſim funera nobilem
Lucem ſacrarunt, qua tibi maxima
Ferrande laus, & perpetuum decus
Partum eſt auſpicijs tuis.
Tu macte princeps conſilio graui,
Frenum receptis uiribus inijcis,
Galloſq; & aſtu, & uiribus occupans
Hoſtilem ſuperas manum.
Victor & urges, teſtis adeſt cruor:
Teſtiſq; & omnis Gallia, dum tuum
Mirata forti pectore militem,
Hiſpanum ſubijt iugum.
Quantus triumphus, quæ ſtatuæ tibi
Debentur? ô ſi nunc meritas queam
Cantare laudes principis, & pareis

Aptare

Aptare ad numeros chelym.
Sic eſt, uolenti nihil homini arduum.
Quem firma uirtus extulit, inuium
Nullum relictum eſt ingenijs iter,
Quis cælum petere eſt datum.
Ferrandus armis, & ſapientia
Præclarus, ut qui Marte potens acri
Deiecit arceis funditus, & ſibi
Aeternum ſtatuit decus.
Non antè quiſquam tam celeri gradu
Oppreſſit hoſtem uictor, & impiger
Munita certis oppida uiribus
Aſtu perdomuit ſuo.

Ad Phoſphorum contra inſolentiam principum.

QVicunq; in aſtra tendit, & ſequi uelit
Virgam decoris aurei:
Declinet aulam, & æſtuanteis purpuras:
Frontem tyranni deſpuat.
Quid tam ſceleſtum, quin ſibi arroget impudens
Libido nequam principum?
Non ſentis impotentis ut faſtus animi
In quemq; ſæuit optimum.
Extollit audax perditam uecordiam:
Fouetq; primum noxios.
At obſoleto mœret indignum nefas
Vbiq; uirtus pallio:
Et in remoto deliteſcens angulo,
Modeſta ſecum muſſitat.
O ludicram ſpem uitæ, ò dementiam
Mortalis impudentiæ,
Vixi tot annos alea infelix graui
Nec datur adhuc quies malis,

Quid contra inermem comminaris acrius,
Inanis est uictoria?
Gradum tuebar hactenus pro uiribus
Non immemor natalium.
Satis superque constat exemplis meis
Quantum tibi nunc arroges.
Sic acta fatis uirtus aduersantibus
Animo resistit arduo,
Et obstinata mente, defendit gradum,
Nescitque uicta cedere.
Ego interim Phosphore quietus uixero,
Miserque dicar, non reus.

Ad Angelum Cyprium, quòd in lyricis canendis præstet.

DUm sacris uigilas Palladis, & tuam
Illustrem repetis chelym.
Inter Pieridum choros
Quis te nobilius canit?
Nil miramur enim si ueteres Cyprus
Igneis, ac teneras simul
Per te nequitias refert:
Cui se tota Venus dedit.
Amissum reuocas Castalium decus,
Nec te carmine Lesbio
Sabina exuperat fides,
Seu cantas tenerum melos:
Seu te detineat Nænia funebris,
Mirum est, quàm facilis fluat
Inter delitias lepor:
Et sint ad Genium omnia.
Seu tu floriferam concelebras Paphum:
In qua sæpe hedera sacros

Dum

Dum ludit pedibus Dryas:
Crineis præuiridi ligat.
Tu reddis Veneria percalidum bonæ
Suaui ceston amaraco.
Quo tactus superûm pater
Formas omnigenas subit.

Ad Bernhardum Carapham Neapolitanum.

O Me beatum, qui æstuantis æquoris
Tantos peregi turbines,
Qui dissidentibus tot austris cymbulam
Non penitus infregi meam.
Non Scylla, non Charybdis hactenus minax
Me mouit usquam de gradu,
Sed ipsa uitæ ratio & antiquum decus,
Mentem excitauit acrius.
Defleuit olim, meq; præreptum sibi
Testata Syren questubus,
Sic ipse tandem mille post curas graueis,
Ac tot peracta incommoda,
Te præmonente Palladis munus sacrum
Summis capessam uiribus.
Tu me Carapha suscipis molli sinu,
Doctisq; mulces cantibus.
Debemus ergo muneri pareis tuo
Laudes & æquè gratias.

De uirtute Ioannis Andreæ Lamponiani tyrannicidæ.

PArabat olim sacra Bruti manibus
Antiqua uirtus Italûm,
Ac fortè lectam dum rependit hostiam
Marti dicatam uindici.
Frontem retorsit illico ad acreis Insubreis
Mirata fortem dexteram,

Quid (inquit) hoc tandem uideo? quo euocor?
  Valete Brutorum sacra.
Hic noster est alumnus, ô certum decus
  Vindex nefandi criminis.
Qui tam cruento acinace ferox indicat
  Sparsum tyranni sanguinem.
Vt spirat audax in tyrannicum scelus?
  Verè est alumnus hic meus.
Aliæ hostiæ, nouæ parentur uictimæ,
  Quis alta surgat indoles.
Quod siquis improbos tyrannos eijcit
  Aut odit insolentiam,
Litare debet mecum, & hanc lucem sacram
  Seruare centum uictimis.

Ad Phosphorum de fugiendis malis, quæ in amore sunt.

AMoris æstus atque amantum insaniam
  Siquis sequatur Phosphore:
Idemque dicat esse multò gratius
  Amore captum uiuere.
O quàm nefasto ludibundus poculo
  Sensim uenenum concipit?
Quietis expers anxiam mentem gerit,
  Et ardet ambitu leui.
Nunc plenus aura uota despectat sua:
  Falsoque trahitur gaudio
Nunc insoleus contemnit infameis notas:
  Aut pallet ignauo metu:
Vel impudenti contumax audacia
  Immane proruit scelus:
Non eructet æquè sub Sicanis montibus
  Vasto receptus in specu

Gigas

Gigas nigrantes horridus flammas uomens,
Quàm amantis æſtuat animus:
Et huc, & illuc peſte ſuccenſus graui
Inclamat heu diras faces.
Vt ardeo infelix, ut in præcordia
Deſæuit hoc incendium.
Ego nefandis liberum caput malis
Nobis tuendum Phoſphore.

Ad Thomam Fuſcum de malis & incommodis ſuæ ætatis.

DVm mecum repeto, quàm fuerit grauis
Fortuna Italidum, & quàm uarius cruor
Infecit miſeris cædibus Auſones:
Heu mens, atq; animi cadunt.
Exactum uideo Fuſce decennium:
Quo Martis fragor, & diſſidium potens
Vexauit Latium, ſic ſtudium mali
Excreuit magis in dies.
At nos Pieridum (quos retinet decus:
Et mollis tenerum carmen inertiæ)
Nil ultra facileis credimus affore:
Inceptis grauibus deos.
Nam cui tam rigidum eſt pectoris ænei
Robur, quin pauidis ſenſibus excidat
Dum tantam uideat diluuiem, & truces
Inſtare Italiæ duces?
Atrox ſanguineam ſubſtulit ægida
Bellona, & celeri uecta petorrito
Inſtruxit Morinum in prælia militem
Præditis agitans minis.
Heu heu iam ſtrepitus claſſica Barbari:
Et iuncta horriſonis timpana cornibus

Ad cædem uariam ſæuius intonant.
O quantus cruor effluet?
Quantum Mars Gethico ſæuiet impetu,
Inter mille neces:namq; ualentibus
Pugnabunt acies undiq; dexteris,
Nec fortem referent gradum.
Implebunt Latium ſanguine Martio
Reges Heſperij, ſic libitum Ioui,
Qui diram imperio non reuocabili
Fatorum ſeriem trahit.

Ad Marullum Bizantium de improba mordacitate Zoyli tardipedis.

ADhuc Marulle tardipes meus uiget,
Nec ponit improbas minas.
Liueſcit uſq; quaq; & impudentius
In quemq; ſæuit æſtuans
Superbienti timidus inſolentia
Deſpectat humanum genus
Omnesq; liuidis inurens morſibus
Vbiq; uirus proijcit.
Non parcit ullis,& uocari Zoylum
Lætatur infandum ſcelus.
Et quod minus ferendum, ut olim dixeras
Ceu trimulus puer ſapit.
Idem retorto crure tardipes meus
Turpiq; facie fœdior,
Satis nefandi pectoris luxum grauem,
Et impiam mentem probat.
Hæc peſtis eſt Marulle noſtri ſæculi
Non illa,quam procul fugis,
Licet relinquas patrios demum lares,
Aut Galliam tuam petas.

Seu

Seu te per undas Rindacus uidet suas
Vbiq; te tamen occupat.

Ad Paulum Candidum de mutua beniuolentia.

NOndum Pieridum ritè canens melos
Aptabam fidibus barbiton aureum,
Cum tu Paule tuis blandiloquens modis
Doctam sollicitas chelym.
Nec fers me nimia segnitie uagum,
Culpam nequitiæ iungere desidi,
Quin ultro reuocans ingenium potens
Admota extimulas face.
Ergo Lesbiacis ad cytharam modis
Concordem referam nunc Genium tibi:
Iunctamq; unanimis pectoribus fidem
Quam nulla imminuet dies:
Non sors asperior rebus in arduis,
Non liuentis iners inuidiæ fames
E certo poterit uellere eam gradu.
Sed firmam statuet magis.
Felix ille nimis, nec superis minor,
Cui tantum liceat carpere commodi
Aeternumq; bonum: nam quid adhuc datur
Sperari melius fide?
Non hæc iura animi fallere cogitat,
Nec uult officijs cedere maximis,
Sed certum columen protinus astruens
Nil non perficiet libens.
Sic nos dum liceat ritè fidem sequi,
Condignasq; refert certus amor uices
Tam sacra ingenij fœdera candidi.
Seruemus facili deo.

Ad

Ad P. Misenatem Patritium Venetum.

SAlue ô præsidium meum perenne
Misenas Veneti decus senatus:
Cui dulcis tenero lepore Syren
Frequens mollibus insidet labellis
Quid agunt ueteres mei sodales
Facunda Aoniæ cohors Mineruæ?
Sodales Petri Crinniti veteres Veneti.
Aldus, Phosphorus, & comis Nouatus.
Quid Bembus lepido disertus ore?
An rem nunc Venetam probus gerendo
Præclari superat gradum parentis,
An blandas Charites in antra ducit?
Et dulceis pariter mouet Camœnas:
Quid Fuscus? Placidusq́ Donnulusq́?
An illos agitat ferus Cupido?
Et dum per teneros subinde sensus
Proserpit tacitæ libido flammæ
Mendaci nimium trahuntur aura?
Rescribas mihi num bene ac beatè
Cum suis ualeant satis puellis.
Ego autem ut potero hinc pedem mouebo:
Omneis ut pariter meos reuisam,
Qui passim Venetis fouentur undis,
Iam libet facilem parare dextram
Qua certam penitus fidem rependam:
Et per suauia mille mutuosq́
Complexus ualeam uicem referre.

Nænia de obitu Ioannis Pici Mirandulæ uiri clarissimi.

DVm finem assiduis ponere lacrymis
Sperabam, & miseris reddere sensibus
Tandem præsidium, ecce aliud heu nouis
Crescit funeribus malum.

Nondum

Nondum præteritæ uulnus inaruit
Fortunæ: en iterum nænia lugubres
Depoſcit numeros, nec ſpacium datur
Solandi miſerum caput.
Expectanda dies ſcilicet omnibus,
Qua filum digitis inuida ferreis
Perſcindat Lacheſis namq; perenniter
Humano generi dolos
Mollitur, neq; uitam meritis refert.
Sic eſt cum tremuli ſeſe oculi exerunt
Primæuamq; auidi percipiunt diem:
Tum ſanè incipimus mori.
Et quid tantopere, aut tam cupimus diu,
Quin ultro pudeat: quod ſemel aſſequi
Permiſſum fuerit, non minimum facit
Qui fatum ſequitur uolens.
Hic ſe tabifico liberat ambitu
Viuendi, & facili pectore in ultimum
Seruat ſe interitum, nata etenim omnia
Naturæ imperio cadunt.
Sic tu Palladiæ dum ſapientiæ
O Pice inuigilas, & pariter cupis
Intento nimium pectore conſequi
Virtutis precium bonæ:
Florentem uiridi deſeris indolem
Aetate, & ſuperos ante diem petis.
At me triſtities, & lacrymæ graues
Poſthac perpetuò manent.

Iambicum carmen contra uiperam

VBi eſt peruſtæ frontis impudens ſcelus?
Vbi retorrido colore uipera?
An ſic inertem concipit tandem fugam,

Pariterq́ uanis comminatur ſibilis.
Sed ſiſte, quid fruſtra paras reſurgere?
Et implicatis nexibus reſiſtitas?
Conſiſte tandem, an audis æneum ſonum?
Notasq́ ſacras carminum ualentium?
Simulq́ falceis æneas cum uitulis
Paſſim reuictas uiperinis nexibus,
Iam nunc miſella deuomas peſtem grauem,
Viruſq́ mentis improbæ teterrimum.
Quo me tot annos morſibus ueneficis
Credis notatum, ſed age penitus euome,
Euome nefandum tabem inertis pectoris.
Sed euomit tandem, bene eſt, ô quæ lues?
Proh ſumme Iuppiter, quid hoc cerno amplius?
Quantum ueneni funditat tetrum ſcelus?

Ad chelym ſuam.

SAlue dulcis amor chelys
Quæ reddis tenerum melos,
Et quæ flectis ad oſcula
Ceruicem Glyceres bonam
Vt ſpiras Veneres & Charites ſimul.
Te Cyllenius aliger
Inter fulgida ſidera
Viſendam meritò tulit
Quo ritè ad numerum uelis
Nobis ſumme parens mitior aſſore.

De choro Laconico per pueros iuuenes, & ſenes ex Græco.

Pueri.

VIuemus pueri, ſed nunc puerilibus annis
Laſciuire iuuat, tenerosq́ admittere luſus
Dum uacat, & molleis agitare hos poſſumus artus
Mox ueniet tẽpus, nobis cũ creſcere uires

Incipient, longeq́ grauí torquere lacerto
Spicula, & audaci fortes confligere bello.
Ergo agite, ô pueri melius sperare licebit
Si modo adoptatam dabitur creuisse iuuentam.

Iuuenes

Viuimus ô iuuenes iuuat his florentibus annis
Viuere, & in cunctis animos præbere uigentes.
Nunc licet egregios uitæ decerpere fructus,
Et pariter claris uirtutem extendere gestis.
Mox dabitur tempus, cum iam languescere uires
Incipient, tremulisq́ cadent membra omnia nerui
Ergo agite ô iuuenes præsentia carpite uitæ
Munera, & ætatem penitus seruate uirilem.

Senes.

Viximus insignes olim, dum tempora robur
Auxerunt, simul atq; animi uiguere potentes,
Nunc senio affecti, uix languida membra mouemus;
Nec licet infirmos quicquàm sperare per annos.
Non procul à miseris senibus mors imminet atra.
Nec etenim cunctos æquatis uiribus urget.
Ergo agite intereà funestas pellite curas:
Et senium aprica foueamus molliter aura.

Ad Ianum Sotherinum de fugienda desidia.

O Iane Aonium qui retines decus:
Et uirtute animi atq; egregia indole
Præstas, & proprijs surgere honoribus
Condignum reputas tibi.
Hoc te præcipuè commonitum uelim,
Vt turpem caueas desidiam, & procul
Molleis illecebras, & uarios dolos
Ceu dirum fugias nefas.
Nil mortale genus tam grauiter premit,

Nec tantum miseris urbibus obfuit,
Quantum degeneris torpor inertiæ,
Ac luxus nimium fluens.

Exempl.

Rex olim Assyrius dum muliebriter
Seruit flagitijs languidus improbis,
Imbellemq́ colum, & stamina protrahit,
Extinxit patriæ genus.

Inuictum Hannibalis robur, & arduo
Virtus imperio dum ualuit ferox,
Per cædeis uarias perculit Italos:
Et sæuum imposuit iugum.

Romanasq́ aquilas matre potens fero
Fecit purpureas sanguine consulum.
Sed mox degeneri mollis inertia
Fortem deseruit gradum,

Vt qui fœmineis captus amoribus,
Inter blanditias & Veneris iocos
Serò congemuit cum fremitu graui,
Probrosam reputans fugam.

Nam quid Romulidum præcipuas loquar
Vireis? & decus? & militiam grauem?
Nil præter nimium desidiæ scelus
In præceps penitus dedit.

Tum primùm pauidi pernicies mali,
Tam dirum ac uehemens progenuit nefas.
Quo nomen Latium, pilaq́ cæsarum
Duxerunt miserum situm.

Virt9 Italûm qñ occidit.

Sic uirtus Italûm protinus occidit
Armatusq́ sua cum trabea deus
Amisit fidei præmia bellicæ
Romanum fugiens solum.
Tu Iane intereà dum teneris uiget

Annis

Annis ingenium, & firmus adeſt calor
Erectum teneas in ſuperos gradum, &
Virtutem ſequere ut facis.
Sic me Pieriis rite ſacrum choris
Vatum conſtitues, & pariter tuum
Præclari genium pectoris arduis
Aeternum ſtatues bonis.
Et iam læua monent omnia, nobilem
Exortum è patrio ſemine palmitem
Cuius fronde noua, & frugibus aureis
Exornet ſobolem decor.

De Lacone in bello occiſo ex Græco.

TRaiectus haſta pectus inſerſa Lacon
Cruentus in bellum ruit,
Ac dum inter arma & hoſtium fertur neces
Tandem peremptus concidit.
Hunc poſtquàm amici collocant meſti rogo:
Augentq́ue funus lacrymis.
Miratus hanc inertiam parens (ait)
Abite non prorſus uiri,
Abite procul, ò patriæ quondam genus:
Olim Lacones uiximus.
Quid uos inertes impios luctus datis?
Hic natus eſt meus & Lacon.

Contra uiperam ueneficam anum.

QVando licebit uiperæ diram luem:
Et implicatum Theſſalis malis ſcelus
Videre tandem ſedibus Proſerpinæ
Fœdum cadauer inuehi ô lætum diem,
Quantis ubiq́ue te colemus uictimis.
Nam uieta, paſſa, rancida & ſilicernium eſt.
Proh quanta feruet in ſenili pectore

Tabes malorum, quantus æstuat furor?
Seu cum potenti sæuiens incendio
Perurit atro delibuta sanguine
Fœdatq; turpi cuncta contactu nocens
Vidi ipse, uidi, cum tumente gutture
Inflata carmen mussitares Colchicum,
Sectos & ungues implicares crinibus,
Et hæc in æneum referres cantharum.
Ter inspuens, ter cæreas imagines
Deflexti ad ortum subrubentis Cynthiæ.
Quid illa referam? quæ negare non potes
Cum dissipas reconditum puluisculum:
Sacrumq; retro conuolutas turbinem,
O quàm calescit uiperæ dirus cruor.
Credo hanc parentem unam esse laruarum omnium
Lamiamq; maximam faces cum surpuit
Sic turbat atrox luridas sedes stygis
Ac torua torquet tartarum uultu truci.

De fugiendis ingratis.

INgratus est uitandus ut dirum scelus.
Nil cogitari pestilentius potest,
Nec esse portentosius quicquam puto.
Ingratus aut malefacit, aut malè cogitat,
Sibiq; tantum, parcit alijs detrahit,
Et odit omnes, qui bonis benefaciunt.
Ingratus est audacior, quo nequior,
Et impudens ad omnia scelera trahitur,
Audaxq; cuncta semper in peius mouet.
Ingratus est seminarium scelerum omnium,
Hinc est auara mens, & animus perditus,
Hinc fastus impotens, & ambitus grauis.
Ingratus hoc unum benefacit, cum perit.

Nam

Nam tellus ipsa fœdius nihil creat
Portentum id omnium est habendum maximum.

Ad Phosphorum de ponenda mœstitia & Curis.

Quid te tam crucias Phosphore? non probat
Istam mœsticiem, nec lacrymas graues
Olim cum cythara Cynthius aurea.
Cernis, quàm teneris instar amoribus,
Et blandas recolit delitias Venus,
Seu poscit choream, seu repetit merum.
Quod si petulans Lydiæ despicit,
Nec flammas ueteres sentit adhuc procax
Firmatamq; diu dissoluit fidem,
Nil est quod metuas, sic Veneri placet.
Assume aonium Phosphore barbiton:
Dilectamq; chelym carmine Lesbio
Reddas Pierijs percelebrem choris.
Irrepit senium ue tacito gradu,
Aetatemq; bonam protinus occupans
Morbis assiduis deterit indies.
Olim te uolucris commonuit decor:
Et dulcis Glyceres improbitas bonæ
Quantum conueniat ludere, dum uacat.

Ad Marullum Bizantium, quòd relictis musis à Ne. ia detinetur.

Pridem relicta Pallade
Amoris hausi poculum,
Et me Cytheres militem
Delegit in castris suis.
Marulle quid frustra mones?
Vt sacra Phœbi prosequar?
Et ne Camœnis asseram.
Libet uocanti Cypridi

Parere,

Parere: dum calor uiget:
Et in uirenti gramine
Inter iocos & gratias
Aura fauente ludere:
Nunc in reductis uallibus
Duros amores insequi.
  Tu carmen altum principis
Vates beato pectore
Absolue dum Phœbus monet:
Tu dedicatus Cynthio
Docto Marulle carmine
Tradas perennem posteris
Famam potentis ingeni.
Mi sat calores mutuos
Firmamq; sacri pectoris
Fidem probare Næuiæ.

Ad Ianum Parthenopeum, ut musis incumbat

Canta dulcifluum Pieridum melos
Respondet nemoris candida Delij
Per frondes melius musa tibi leues
Canta nunc igitur precor.
  Aetas admonet, heu quàm celeres cito
Anni diffugiunt: atq; dies boni:
Noui, noui hominum morem, & inertiæ
Quàm sit dulce malum omnibus.
  Felix Iane nimis, uaticinor modo,
Felix crede canes, si modo cœperis:
Accedet potior namq; tuis dies
Donis egregiæ indolis.
  Sic noster senium Cynthius exuet,
Ac doctæ referent præmia uirgines,
Cum tu Mœonio carmine nobilis
Tanges undiq; sidera.

De

De natali Musarum.

PAuete linguis posteri,
Non ante dictum uatibus
Cantare carmen molior.
Sacris receptus delubris
Apollo nunc spirat deus,
Procul prophanos pellite
Arcana dum fiunt sacra.
Adeste uati cælites,
Debetur hic Musis honor
Quem festa rettulit dies,
Pro quo tot annos pallui.
Lux hæc decora claruit
Dicata priscis uatibus
Qua molliter gratum melos
Aeterna protulit chelys.
Lucina ridens adfuit,
Et crine Phœbus aureo
Vocauit ad certos modos
Selecta cæli numina,
Tum læta substitit Cypris,
Et candido uultu Charis
Induxit almis cantibus
Vt uos sacraret ætheri.
Sed & deorum maximus
Et optimus rerum pater,
Vos fouit ulnis mollibus
Interq; mille suauia
Læni decenter spiritu
Deduxit ad sacrum nemus,
In quo uolantis Pegasi
Liquor perennis effluens

Nitescit undis gemmeis.
Hic collocatas primitus
Dulci repleuit nectare:
In altaq; iussit sidera
Secum uolare protinus:
Vnde entheum fluxit melos:
Et grata Syren aurea
Refecit orbem Nænia.
Vobis Camœnæ uiximus:
Vobis perennes gratias:
Sacrumq; carmen reddimus:
Seruate dum licet precor
Deuota uobis pectora
Seu grata Delos detinet
Seu Cynthius pulcher uocat.

De potestate amoris.

DVm tenet dulcem Venus alma Cyprum:
Et puer curas mouet æstuantes,
Cum subis blandos Erato calores.
Dic age carmen.
Dic ut in summis uiget ignis astris
Et per obliqui uariata limbi
Signa decurrens fouet alma totum
Ritè uoluptas.
Manat ex alto uagus ardor igne:
Atq; diuina calefactus aura
Transmeat cælum uolitans & urit
Aequora lapsu.
Legibus certis superos reuincit
Colligans motu celer inquieto
Ima cum summis, & amica reddit
Aethera terris.

Mollit

Mollit Hircanæ fera corda Tygris
Mollit & toruæ rabiem Leænæ:
Hinc Libiſſini pariter colubri
Sibila ponant.
Flectitur tauri furor iniugati:
Feruidus duris agitans rubetis,
Sentit hunc ignem quoq; ſæuientis
Impetus apri.
Ponit & miles Morynus rigorem
In tuis pugnans Ericina caſtris:
Et calent Scythæ genus efferatum ad
Cypridis ignes.
Arma deponunt Cyconea feroces:
Horridam Thraces aciem relinquunt,
Vt tua poſſint agere in palæſtra
Diue Cupido.
Aequor undoſum calet igne ſacro:
Luſitant piſces per aquoſa furta,
Perq; Neptunum iaciunt gelatum
Pectore flammas.
Aſtra diffuſos referunt nitores,
Cum Venus blando reſerare riſu
Solis excelſi iubar alma poſcit
Nube reiecta.
Blandius ſpirant Zephyri calentes
Dumq; te ſollers Orythya quærit
Frigidus pennis Boreas niuoſis
Suſcipit ignem.
Immemor belli galeam recuſat
Baltheo ſacræ Veneris recinctus
Diua te poſcens, & amica libat
Oſcula Mauors.

Quicquid in terris generatur ullis
Diua ridenti creata alma uultu
Et fouet gratos Cytherea fœtus
Lampade ſacra.
Germinat tellus, ſaliunt fluenta
Frondibus lætis ſyluæ uireſcunt:
Proferunt pictos uariata flores
Rura nemusq́.
Siquid aſpectu celebratur almo:
Siquid & gratum retinet decorem:
Illud in primis tibi diua paret
Non ſine riſu.

Ad Nouatum de inſtruendis adoleſcentibus in re militari.

PArùm Nouate conſulis
Veris nepotum laudibus:
Qui dum ſeneſcis molliter,
Et otio indulges tuo
Præſtare credas liberis,
Si diſciplinas calleant
Quibus tot annos excubas.
Sed hoc ineptè perficis
Deceptus exemplo tuo,
Imbellis eſt ætas ſenum
Nec apta rebus arduis
Sinas iuuentam ſtrenuæ
Seruare uirtutis gradum,
Et inter arma nobilem
Et galeam & enſes martios
Tractare dum uires ualent.
Hethruſca qualis indoles
Ferox potenti dextera

Lares

Lareis tuetur patrios.
Sic ille pugnat acrius:
Nec horret hoſtiles minas.
Qui ætate ſub prima potens
In arma miles proſilit,
Interq; tela feruidus
Florem iuuentæ deterit.
 Sic alta ſurgit indoles
Virtus peruſta ſolibus
Inter cruenta uulnera
Vireſcit indies magis:
Sequuntur ignauos probra
Cum terga uertunt deſides:
Nec ſtare ſub dio queunt.
 Nouate non ſatis decet
Acrem iuuentæ ſpiritum
Torpere molli inertia:
Aut implicari fœnore.
Namq; hoc habet Florentia,
Cenſetur ille maximus
Qui fœnus addit fœnori
Nummosq; plures congerit:
Vt diues in foro queat
Se purpuratum uendere.
 O noxiam mentem uirûm
Quos in legendis numulis
Tam dira peruaſit fames:
Ego hoc ſolutus crimine
Summis capeſſam uiribus
Inſigne uirtutis decus.

Monodia de saltatione Bacchica.

GRadiuus ualeat pater,
Et sæuus galeæ sonus.
Huc adsint nemorisse quæ:
Nymphæ cum satyris leues
Adsint nysigeni simul
Adsint & caua cymbala,
Et cornu graue mugiat,
Tollite quisque pedem.
Iam curæ ualeant graues.
Non hic fluctisonans tridens
Non toruæ resonent tubæ.
Sed gratus lepor, & charis
Et Cromys & Hamadryas
Mnasyllusque rubens genas:
Et fortis temeto Lyas
Et nudata lacertulos
Melite & Canace soror:
Lasciuique pedis Dryo
Pronis in Zephyros comis
Ad numerum canite.
Omnes nunc animis pares
Et saltu & tremulis modis
Dicamus bone uitifer
Thyrso & palmite nobilis:
Tu uictor Semeleius
Summi progenies Iouis
Incingens hædera caput
Auratas agitas comas
Perpetuoque cales.
Tu rex Euthie Bassareû,
Tu Brysseus Hyalysus

Liber

Liber Nyctileus uagus
Nyseus, Bromius, sacer
Tu sternis ferula graui
Fratres terrigenas potens.
Nam uictrix tua dextera
Exemit superos metu,
Et firmum statuit decus
Vincere cum libuit.
Salue Bacche diespiter.
Nos te prosequimur ducem:
Nos ultrò anguigerum caput
Bacchantes agimus Leues.
Tu nos Thyrsigeras iubes
Vatem Threicium statim
Diuulsum uarijs modis
Iactare exanimem feris.
Per te semper inest calor:
Tu depellis inertiam,
Tu cunctis meritò imperas,
Imperiumq; tenes.

De suo amore in Glyceren.

QVò me nunc trahitis Pierides bonæ
Vrit me Glyceres grata proteruitas,
Vrit perpetua blandus amor face,
Et seuus premit indies.
Olim dum licuit liberius loqui,
Tum nostris laribus Delius affuit:
Nec frustra trypodas concutiens sacros
Excepi Clarium deum.
Heu quantum intepuit Pieridum calor:
Et uatum celebris cura nec amplius
Permissum uiridi dulce sub arbuto

Audire Aonidum melos.
Non ſum qui fueram, ſic uoluit puer
Qui duras laqueis molliter implicans
Ceruices teneris addit amoribus
Luctus, & lacrymas graues.
Me pridem Glycere ſurripuit mihi
Dum uultu petulans & lepidis iocis
Furtim blanditias inſerit aſperas,
Et ſe difficilem negat.
Decantare iuuat bellica Cypridis
Arma, & perfidiam cum lacrymis grauem.
Seu me detineat carmine lydio,
Seu uexet Glyceres decor.

Palinodia ad Næuiam de ſuo amore.

ADſum reſumpto ſeruitutis uinculo,
Totumq́ me dedo tibi, pœnam irroges,
Nil deprecor, nil uſq́ pœnarum abnuo
Non ille qui hactenus, recanto Næuia
Recanto, ſupplices & offero manus
Quodcunq́ iuſſeris paratas ſoluere.
Succendor, uror, ardeo, totus miſer.
Non æquè flammis ardet æſtuantibus
Atrox ſicano conditus Gygas ſpecu.
O ante dedicata Muſis pectora
Vt igne ſuccenſi cruoris æſtuant?
Tuus reuertor parce parce ſupplici.
Cantare laudes ordiar primum tuas,
Et expiatus entheis uates ſacris
Tete perennem dedicabo poſteris,
Sic tu pudica uirgo, tu meum decus
Tu celſa uinces ſidera ſacro lumine,
Clarumq́ nubilans face tua cynthium

Cælo refulges candidum & merum iubar.

De Tarchonte & statua ultrice hostis ex Græco.

Marmoream effigiem Tarchon cũ cerneret hostis
Substitit & niueam despuit in faciem.
Protinus & gladium stringens quem fortè
Incipit inuisum. sæpe ferire latus.
Sed statua indignos seu si pernosceret ictus
Paulatim è proprio concidit acta loco.
Et simul infensum dum prona inclinat in hostem
Contriuit miserum certa ruina caput.
Sic pietas diuûm sceleratæ conscia mentis
Substinuit partes uindicis & statuæ

Ad Ianum Epidaurium de suis studijs.

SI quid carminibus suis
Vates fatidici ualent
Non frustra Aonidum sacra
Tam sollers colui hactenus.
Vt primum licuit mihi
Voces threicias sequi,
Deuoui teneram chelym
Castis Pieridum choris.
Me phœbo comitem dedi,
Is uultu facili probat
Quam tolluntur ad æthera
Qui doctos tripodas colunt.
Hinc uates uigeo & deis
Pergrata est pietas mea,
Erectiq; animi indoles,
Et rarum fidei decus.
Nouit Melpomene satis
Quantum carmine Lesbio
Ac molli ualeam ioco

Interludere uirgines.
Seu dicam Veneris dolos
Et per dulcia suauia
Ceruicem roseam sinu
Susceptam Glyceres meo.
Non spernet liquidum melos
Annorum series grauis:
Nec mi defuerit sacer
Inter Phœbicolas locus
Vixi gratus Apollini
Excellens cythara breui,
Et iam canities subit:
Quæ nostrum senium refert.
Nil me flexit adhuc, neq;
Cultorem solidi boni
Mouit de ueteri gradu
Syren cum teneris dolis.
Sed me per superos Clyo
Sublimem tulit, & simul
Cinxit frondifluam mihi
Mixto præuiridi Comam.

Ad Neæram ex epigrammate Platonis philosophi.

DVm te Neæra suauior,
Gratumq; florem spiritus
E semiulcis suauijs
Per mutuas uices traho:
Tum mi labella pressula
Tenello amore saucia:
Animam tenere gestiunt.
Ne se relinquat protinus:
Tuisq; labris mollibus
Decepta dulci suauio

Sensim

Senſim reperto tranſitu
Labatur in pectus tuum:
Et dicat eſſe gratius
Seruare tam bonos lareis
Tecumq; ſemper uiuere.
Vbi alma Cypris incalet
Blandusq; germinat lepor
Et grata luſitat charis.
Quod ſi Neæra aduenerit:
Vt igne amoris percita
Animula mea miſellula
Me linquat in cœtu oſculi,
Et me relicto tranſeat.
Remitte quàm primùm potes,
Et redde mi uitam precor,
Vt ſeruiam ſemper tibi,
Fidemq; firmam comprobem

De ſe ipſo.

AVrum nefandis accumulent dolis,
Regumq; magnas diuitias ſibi
Quærant inerti ſolliciti ambitu
Qui fœnus repetunt graue.
Nil me potentum ſceptra minantia
Poſſunt uerendo flectere de gradu
Virtutis almæ, nil animos mihi
Veſtes Attalicæ mouent.
Securus antrum Pieridum uagor:
Et Phœbo amicus leniter arduas
Perluſtro ripas, dum Glycere uocat
Et Nymphæ ſaliunt leues.
Non me caduci ſanguinis extulit
Proles parentum, uertor in alitem
Dulcesq; cantus, & tenerum melos

Demulcent liquidum æthera.
Terras relinquo, me iuuat arduo
Cælo receptum per superûm choros
Sensim uagari, iam uolito altius
Dum Phœbus celebrem gradum
Affectus almo carmine contrahit.
Nunc ad Sicambros seu libeat Scythas
Spectare sæuos, & pariter leui
Instructos iaculo Dacos.
Idemq; pennis Pegaseis feror
Vsq; ad Britannos, & Morynum trucem
Nec non procellæ littora Caspiæ
Præter conspicio uolans.
Nullum Camœnis est iter inuium
Cælum beatis auspicijs petunt
Sedesq; summi sub pedibus Iouis
Olim constituunt sibi.

De sua ægritudine & imminenti obitu.

NIl est quod ultra sit licitum mihi
Sperare tandem, nil medicæ manus
Ex imminenti me miserum rogo
Referre incolumem queunt
Et iam medullis æstuat intimis
Accensa bilis, nec patitur meo
Vnquam dolori finem aliquem dari,
Sed uexat magis indies.
Obducta frontis lumina, per genas
Delapsa tetra cum macie cutis,
Et destitutæ mentis inertia
Instare exitium monent.
O quantum inanes illecebræ anxia
Passim uirorum pectora distrahunt?

Quantaq́ rerum mole peræstuat
Humani generis lues?
Quàm sæpe dixi martia principum
Cantabo gesta, & sæua per Ausones
Gallorum ab altis alpibus agmina
Educta in Latios duces?
At nunc parato funere frigidus
Per membra sudor labitur, & meum
Flammis cadauer ritè puer sacris
Iam componere destinat.
Et Cypri odores, thuraq́ mascula
Inferre lectis ossibus, & leui
Cum rore lymphas spargere, quo sua
Reddatur cineri quies.
Ergo sub annos præuirides mihi
Soluetur atro sanguine spiritus?
Nil est reluctandum superis, libens
Quod fata annuerint sequor.
Non ille cuiquam flebilis occidit:
Quæ uitæ honestas, & fidei decor
Inter sacrarunt numina cælitum,
Expertem grauis ambitus.
Sed fessa tandem lumina mors tegit
Tu me deorum summe parens uelis
Vatem beatis sistere sedibus:
Vt sacros referam choros.

Duorum librorum Poëmatum Petri Criniti Finis.

en [illegible] de agosto de 1586
[illegible] este libro por comision de los señores inquisidores [illegible]
[illegible] la censura del illmo cardenal inquisidor general
[illegible]

ORDO CHARTARVM.

a. b. c. d. e. f. g. h. A. B. C. D. E. F. G. H. I.
K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z.
Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Ll. Mm.
Nn. Oo. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt. Vu. Xx. Yy. Zz.
AA. BB. CC. DD. EE. FF. GG. HH. II. KK.
LL. MM. NN. OO. PP. QQ. RR. SS. TT.
VV. XX. YY. ZZ. Aaa. Bbb. Ccc. Ddd.

Omnes sunt duerniones, præter h *unionem.*

BASILEAE EXCVDEBAT HEN
RICVS PETRVS, MENSE
AVGVSTO, ANNO
M. D. XXXII.

En granada a siete dias del mes de mayo de
ochenta y seis años [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]




colorchecker CLASSIC
calibrite
mm